עיר ווילנא

זכרונות עדת ישראל ותולדות חיי גדוליה

הם:

גדולי התורה וההלכה — הרכנים, המגידים, הדינים, ראשי הישיבות והמחברים התורנים; גדולי ההשכלה והמדע — החכמים והסופרים המצוינים בשפתנו הקדושה ובשפות העמים, מורים, רופאים ודומיהם; גדולי המעשה — הפרנסים, מנהיגי קהלתנו ובעלי הצדקה וגם גדולי היהש.

את כל אלה אספתי סדרתי וערכתי לדפוס לתועלת קוראי הדורות, להפארת המשפחות המיוחסות ולתהלת עיר מולדתי ובניה, אנכי

הלל נח מגיד המכונה **שטיינשנייידער.**

חלק ראשון

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים ר א ם.

תר"ס

נדפס מחדש בישראל

שנת חשכ"ט

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2018

ИРЪ ВИЛЬНА.

Матеріалы къ исторіи Виленской еврейской общины въ краткихъ біографическихъ очеркахъ ея дѣятелей съ разными генеалогическими и библіографическими замѣтками.

СОБРАЛЪ и СОСТАВИЛЪ

Гилель-Ноахъ Маггидъ

(Штейншнейдеръ.)

Часть первая.

ВИЛЬНА.

Типографія **Вдовы и Братьевъ Роммъ.**

Жмудскій пер. собств. домъ.

1900.

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2018

תכן החלק הראשון

אל הקורא;

אנשי השם הנזכרים בספר לשמותיהם.

א) רבני עדת ווילנא (אב"ד, ראב"ד ומו"צ) משנת שי"ז (בערך) עד שנת תרנ"ט בהוספת רבני קהלות שניפישאק ואנטאקאליע 1—81

ב) מגידים (מ"ט ודרשנים) משנת תס"ט עד שנת תרנ"ו 82—101

ג) דינים (ר"צ וסו"ד) משנת שי"ז (בערך) עד שנת תרנ"ו 102—118

ד) ראשי הישיבה (ר"מ) בקלויז ר' טיילא (תקפ"ה—תרנ"ב) 119—136

ה) מנהיגים וראשים, נגידים ומיוחשים (תקצ"א—תר"ס) 137—304

תפארת בנים אבותם

כבד את אביך ואת אמך:

את אבי מורי הר"ר **שלום ישראל** מופלג בתורה, ביראת ה' טהורה
ובמדות טובות ויסד בן ס"ג שנה ביום ד' ב' דר"ח אדר בשנת תר"ז,
בן הרה"ג ר' **פנחס מגיד** דק"ק פאלאצק שחבר תשעה ספרים (עיין צד 75),
בן הר"ר **יהודה** (נזכר בסדור „מגיד צדק", צד ק"ט ע"ב) ואשתו **רבקה**
בת הרה"ג ר' **משה** (דרשן) אבר"ק עלקוש, מת בליל פורים בשנת ת..,
בן הרה"ג ר' **פנחס** הקדוש, נשרף על ק"ה בעיר לובלין בש"ק י"ט אייר תל"ו,
בן הרה"ג ר' **משה** אבר"ק העלמא, מחתנו של הגאון בעל „תוספת יום טוב",
בן הג"ס **מאיר** אבר"ק בריסק, חתן הג"ס פנחס הלוי הורוויץ גיסו של הרמ"א,
בן השר **שאול** וואהל, פרשת גדולתו בישראל ובעמים קרא בס' „גדולת שאול",
בן הג"ס **שמואל יהודה** קאצינעלינבויגין בעל „שנים עשר דרשות",
בן הגאון ר' **מאיר** אבר"ק פאדובה הנודע ע"י שו"ת בשם **מהר"ם פאדובה**.

ואת אמי מורתי מ' **טייבל** כבודה והשובה קבלה יסורים בעיניה כ"ג
שנים רצופות והגיעה לגבורות באמונתה כירבה ותמת ביום א' ט"ז שבט תרמ"א,
בת הר"ר **ישבר בער** מופלג בתורה ובמדות וחי כל ימיו בעיר אניקשט,
בן הר"ר **הלל**, בקבלה כי הוא ש"ב להגאונים „בית הלל" ו„הילל בן שחר",
בן הרב ר' **נפתלי הירץ** (הוא ואחיו הרבנים נזכרים בספר זה בצד 84),
בני הרה"ג ר' **שלמה זלמן מגיד** מישרים, מו"צ וד"צ דפה (ק"נ צד 123),
בן הר"ר **חיים** (ולמעלה בקדש לא יכלתי להציל מפי זקנים).

הנני מזכירם היום לברכה באשר כי הם אצלו מרוחם עלי. אבי ז"ל
מת בהיותי בימי עלומי ואמי ז"ל נשארה אחריו אלמנה כשלשים וארבע שנים
והגדלנו על ברכי התורה והיראה אותי, את אחי הצעיר ר' מאיר נ"י ואת
אחותנו היחידה מ' שרה תחי'.

תהיינה נא נפשות אבותינו נ"ע צרורות בצרור החיים את אלהים חיים

בנם המוקירם בחייהם והמכבדם אחרי מותם

הלל נח מגיד המחבר.

אל הקורא.

עוד מימי נעורי פעם רוח בלבי לאסוף זכרונות אנשי שם מערים רבות [1]) וביחוד מעיר מולדתי ווילנא. יש אשר מצאתי את זכרם בספריה שונים, יש שהעתקתי את שמותיהם ממצבות ישנות בבתי עולם הישן והחדש פה ויש אשר זקנים ספרו לי מתולדות חייהם. כל אלה צברתי ורשמתי אתי על ספר, ולא השכתי כל עמל להשיג ידיעות נכונות אודותיהם, חפשתי בפנקסים ישנים בקהלתנו, הרצתי מכתבים את בני המשפחות המיוחסות לברר לי את השתלשלותם עד הדורות שעברו, ובכלל עשיתי כל אשר היה בכחי לפי מעמדי.

בשנת תרי"ד בקר את עירנו חכם הקראים מר אברהם פירקאוויץ, ואתו עמו חתנו הנודע. ויודע להם כי בידי יש חמר רב מחיי מצויני עמנו ויקראוני בגלל זאת לבוא אליהם. ותיטב מלאכתי בעיניהם, ויאמרו לקחתה ממני ולהדפיסה על שמי בהוצאותיהם, ולא נאותי להם. אכן בהיותנו בחוה"מ סוכות בשנת תרט"ז שלשתנו יחד בבית הרב החכם ר' שמואל יוסף פין, שהיה שכן קרוב לי, התבוננו כלם אל רשיטותי, ויאמר הרשי"פ: „לא עתה העת להדפיס ספר זכרונות כזה, נחכה עדי תשקוט הארץ ממלחמת סעווא־סטאפאל".

ויהי בשנת תרי"ז ואתן על ידי הרשי"פ את כל אשר היה אתי בכתובים משנים הקודמות עד העת ההיא, ויקח לו טוער לבנות את עירנו הקריה הנאמנה. שנה תמימה כתותי את רגלי והלכתי אל כל גדולי עירנו לחפש ולשאול עוד זכרונות העיר הזאת, הרביתי להעתיק מפנקסי הקהלה [2]) אשר השגתי בעמל רב, ומספרים ישנים יקרי

---

[1]) ממני נדפסו תולדות הגאון ר' דוד אופנהיים אב"ד פראג, בס' „גן פרחים" (ווילנא, תרס"ב) ו„להולדות משפחת גינצבורג" (פעטערבורג, תרנ"ט) נתתי רב ענין ומעט לתולדות „אנשי שם" מק"ק לבוב (קראקא, תרנ"ה). [2]) המה פנקסי הקלויזין: הישן, החדש והגר"א, פנקסי המקומות מבהכנ"ס הגדול. ופנקסים של חברות בצדקות שונות שבעירנו. אבל פנקסי צדקה גדולה אינם מכבר בידי הגבאים והם נמצאים בהארכיון בווילנא ואין להשיגם. בכתבי את הספר קריה נאמנה השגתי פנקס מצ"ג קרוע וחסר בראשיתו ובאחריתו ובאחריתו אז אל הרשי"פ, אך גם הפנקס הזה נאבד. ואז ראיתי ביד אחד מהגבאים פנקס תקנות מביהכנ"ס הגדול איך הנהגות סדר התפלות בחול שבת ויו"ט

יקרי המציאות לקחתי את אשר היה דרוש לנו. הכל כאשר לכל הבאתי אל רש"י ויהיו לו מטעמים כאשר אהבה נפשו, ויעש מן החמר לבנים לבנין עירנו. במשך שנת תרי"ח סדרנו את הספר הזה בזכרונותיו עד שנת תקצ"א [3], ובהחל שנת תרי"ט הבאתיו אל בית הדפוס ראם. וגם שם לא נחתי ולא שלותי, כי אם עמדתי על יד הפיעלים, למען יצא הספר לאור באופן היותר נאה ויפה, וכל המשא והטורח הזה עשיתי הנם אין כסף [4]. כה בנה הרשי"פ בדעת ובבינה את הקריה הנאמנה בעזרתי.

מאז ועד היום נקבצו בידי זכרונות אנשי שם מדורות המאוחרים, אשר איזה מהם ידעתים פנים אל פנים ויכלתי להתבונן אל תהלוכותיהם בקרש, וגם מדורות הראשונים נוסף על אשר שנכתבו בס' קריה נאמנה. הם המה המצוינים שבעירנו, אשר זכו לשם בתורתם ובחכמתם, במעלות רוחם וביחוס אבותיהם, ובהם יראים וחרדים, מחברים וסופרים, משכילים ואנשי מעשה; גם רבים אשר לא נודע לאיש מקום קברם ובשביל כך נשכחו מלב — אנכי הקרתי ודרשתי אדותיהם עדי שעלתה בידי לתת להם שם ושארית, ולא להם בלבד, כי אם גם לשאריהם וקרוביהם מקרוב ומרחוק, וגם בדרך אגב העליתי לזכרון את המצוינים מערים אחרות אשר התחתנו עם גדולי עירנו. לכל אחד ואחד עשיתי מדור בפני עצמו לפי מעלותיו

וכדר קריאת התורה ועור איזה תקנות בחתימת הגאון ר' העשיל האב"ד ואחריו חתימת פרנסי העיר משנת ה"ע עד תק"ן, ובמות הגבאי הנ"ל גם הפנקס אבד ואיננו. גם זה לא כביר ראיתי פנקס רצ"ג משנת תמ"ח ביד איש פרטי אשר ירשו מדודו שהיה גבאי צ"ג בעירנו (כי כפנקס זה נודע לנו כי להרש"ד הס"מ דפה נתנו שכירות בכל שבוע כך חכשה זהו' ואחרי מותו הוסיפו לבנו הרב ר' חיים, שירש את כס המגידות מאביו, בהסכמת הפרנסים וגבאי צ"ג שכירות עוד חצי זהב בכל שבוע; האן זה ענין לדעת בזמן הזה איך היה מעמד עירנו לפנים ואיכה חיו אנשי השם במדת ההסתפקות, עיין צד 85), אכן היורש הזה לא נתן לי את הפנקס להעתיק ממנו עוד זכרונות הנמצאים בו הנחוצים להולדות עדתנו, ובאשר האיש הזה נסע לעיר בריסק לקח את הפנקס אתו, ומי יודע מה יהיה אחרית הפנקס הזה. [3] הב"ע הישן אשר נתיסד בשנת רמ"ז לחתית המתים מן התורה (עיין צד 1) נסגר י"ש מרחשון תקצ"א (ק"ג צד 249) ומקומו במגרש שניפישאק מעבר הגשר הירוק על שפת נהר ווילייא טול הר המבצר (שלאסבארג) וחלקת שדהו חלקה ישרה. אבל הב"ע החדש נתיסד על הרי ארוש, בקצה העיר, פרור זארעצי מעבר מזה ופרור אנטאקאליע מעבר השני, במקום הרים ובקעות למגינת לב החיים, ביום כ"א מרחשון תקצ"א (נוסח של המצבה הראשונה נתחבר ע"י הכליץ הר"ר שלמה זלמן זלקינד, ונדפס בספרו שבע שלמה ווילנא תרכ"ו). והסרון מורגש מאד מה שלא הקנו המנהלים כמו אז כן עתה, לכתוב בפנקס עברי כל שם טת ברור היטב יום וחדש ושנת מותו, ובגלל כן שמות של כצוינים רבים נאבדו וזכרונם אין ואנשי השם כלא היו. [4] מעיד אני עלי כי לא נהניתי אף בפרוטה אחת מכל עמלי הרב הזה במשך שנתים ומחצה מהחל כתיבת הספר „קריה נאמנה" עד ר"ח שבט תר"ך יום כלות הדפסתו, וכל שכרי היה כי הזכירני לטובה בהקדמתו שב (מפני כבוד הרמ"ש שנזכר ג"כ אחרי, נדחיתי בצדי צד VII בהערה) לאמר: „והנה הקרה ה' לפני... ויהי לי לעזר ולהועיל בהעתקות מצבות ישנות, ובהבאת מכתבים ישנים ודברים עתיקים, ובאמונה עשה

מעלותיו[5], מדותיו ויחוסו עד למעלה מצד אבותיו [6] וסדרתים כסדר שנות מותם, באשר הוא סוף כל האדם, ואיש איש על דגלו: את תולדות וחיי אדירי התורה — הם הרבנים ואתם המגידים, הדיינים וראש הישיבות, את תולדות גדולי העם — המנהיגים, הראשים, הפרנסים המיוחשים, את תולדות המשכילים בחכמה ובמדעים — המה מליצי ישרון וסופריו ובהם גם איזה רופאים מצוינים וכמוהם, וגם את תולדות אנשים שונים השייכים לעירנו [7] הראוים לתהלה ולברכה בגלל פעולותיהם הטובות בהיים חייתם ובני ישראל יתפארו בהם ובמעשיהם.

גם כן ראיתי ונתון על לבי, כי עירנו ווילנא תלפיות היא, ובה התלכדו יחד הורה וחכמה מאז מעולם: בה נמצאו ישיבות לתורה, בתי מדרש לחכמה, בתי תפלה לעבודה וחברות של צדקה שונות. כל העם מקצה אל הקצה זה בכה וזה בכה עובד שכם אחד להגדיל תורה ולהאדירה לבל יכחד שם ישראל. ואמרתי, אתנה נא את כל המעשים הטובים האלה ואכתבם על ספר, להיות לזכרון לקהלתנו לדור אחרון, וידעו בנים יבואו

זאת, זכרה לו אלוה למובה". וד"ל. [5]) אנכי מצדי ראיתי כי לא בידי המשקל והמשורה לדעת לערך את כבוד כל איש וגדלו. ולכן פרשתי את תולדות גדולינו כפי אשר ידיעתים אני וכנסמר לי מפי זקנים וגם את אשר נוכחתי מתוך ספריהם, ודקורא יוכל מכל אלה לראות עד כמה גדל כח כל אחד ואחד במקצוע זה או אחר. לא הפרזתי על המדה בתוארים ובכלל אחזתי בדרך הממוצע וגם הותרתי את התוארים אשר תארוהו אחרים והבאתי את דבריהם ככתבם וכלשונם. — [6]) גם ביוהר השתדלתי להחל את תולדות כל מצוין בראש העמוד עם יהוסו כסדר כמה דורות, ולכל שם ושם הצבתי ציון בצדו לעיין בהערה איה מקור השם הזה ומה שמדובר בו, וזאת תהיה לעינים לבני המיוחסים האלה לכבוד ולתפארת. מלבד הבטחת ה' "וזכרתי את בריתי יעקב" וכו', "ועישה חסד לאלפים", גם חז"ל הסכימו ואמרו "שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד", ועוד כמה ראיות נכונות הנודעות לרבים, כי כבוד היחס מועיל לבני בניהם עד כמה דורות, וכאמרם ז"ל (ירושלמי ברכות, פ' תפלת השחר, הלכה א'): אשרי אדם שזכו לו אבותיו ואשרי אדם שיש לו יחד להתהלות בה, וכי מה היתה יתדתו של ר' אליעזר בן עזריה שהיה דור עשירי לעזרא. — [7]) ולא קהלתנו בלבד זכתה כי זכרון גדוליה יוחק לדור אחרון בספרים מיוחדים ("קריה נאמנה", ווילנא תר"ך; "עיר ווילנא", ווילנא תר"ם), כי אם עוד ערים רבות כמו: אדעסא ("ציונים מצוינים", אדעסא הרמ"ח), אמשטרדם ("אלון מוצב", אמ"ד תרי"ב; "קול בת גלים"), ברסק ("עיר תהלה", ווארשא תרמ"ו), ברלין ("תולדות גדולי ברלין", ברלין תרנ"ו), הורדנא ("עיר גבורים", ווילנא תר"ם; "רחובות עיר", ווילנא תרנ"א), המבורג ("ספר החיים"; "אגודת פרחים", אלטונא תר"מ) וורשא ("נחלת עולמים", וואַרשא הרמ"ב), ווינא ("ציוני ווינא", ווין תר..), ווירונא, וועענדיג ופאדובא ערי איטאליא ("לחות אבנים", ספר"מ תרמ"א; כנסת ישראל ווארשא תרמ"ח), ווירמייזא (נפשות צדיקים", ספר"מ תרט"ו), זלקאווא ("קריה נשגבה" האשכל, קראקא תרמ"ט—תר"ם), טולטולא ("אבני זכרון", פראג תר"א), לבוב (מצבת קדש" ד"ח, לבוב תר"כ ועוד; "כלילת יופי" ב"ח, קראקא תרמ"ח תרנ"ב: "אנשי שם", קראקא תרנ"ה), לובלין ("לקורות היהודים בלובלין", לובלין תרנ"ט), מינסק ("רבני מינסק", ווילנא תרנ"ט), פראג ("גלעד", פראג תרט"ו), קראקא ("עיר הצדק", קראקא תרל"ד) ועוד רבות נכתבו אדות קהלות ישראל שונות בלשונות העמים. ואף כי רב המחברים ההם לא יצאו ידי חובתם כראוי בספריהם, בכל זאת הודות לעמלם לא נדח

יבואו מה פעל ישראל בווילנא. כי זכרון בספר יקר הוא יותר מהחקוק על אבן, שבכבר הימים יתקלקל, בעוד שהכתוב בספר עומד וקים לעולמים [8]. גם כן על פי חקירות רבות נגלו עתה ידיעות נכבדות לקורות עדתנו, אשר אנכי מוצא אותן לנכון לספח על ספרי זה לתפארת קהלתנו.

ופה הנני נותן לפני הקוראים אך את החלק הראשון, המכיל בתוכו זכרון כמה מאות גדולי ישראל בווילנא, כי כבד עלי הדבר להוציא את הולדותיהם כלם בפעם אחת, מפני טרדת פרנסתי הכבדה כאבן. — ואני תפלה, כי יזכני אלהים לכלות את עבודתי אשר שנים רבות יגעתי בה עד הֵמה, להציב מצבת עולם לכל גדולי ווילנא, שהיו וחיו בה עד היום, ולפעולותיהם הטובות. ובזה אאציל ברכה גם לשלשת בני היקרים, אשר היו לי בעזרי בכל עת ההדפסה.

עיר ווילנא, יום השלישי הוא הששי בחדש הרביעי, לסדר „כרוה נדיבי העם במחקק במשענותם" לפ"ק, תר"ס.

המחבר.

סמנו נדח והצילו מתהום הנשיה זכרונות כל עיר ועיר לתהלת ישראל ולתועלת דברי ימי עמנו. מי יתן ויהיו נא אחינו איש איש בעירו נכונים לאסף כמו אלה אבל לא מצבות צנומות ושדופות קדם כי אם גם תולדות נוחי עדן הידועים והראוים לשם עולם. —

[8]) זכרון כזה יקר הוא גם מהתפלה א ל מ ל א ר ח מ י ם הנעשה למתים ומכונה לספרדים בשם ה ש כ ב ה. הדרשן הנשגב בעל הילל בן שחר (אחד מששה האחים המצוינים אליעזר וגמליאל, הלל ושמאי, משה ואהרן) אומר בהקדמת ספרו זה: (ביאליסטאק, תקס"ד): „קול ענות צעקת המשוררים בבית הכנסת או על הצר מות שכונת נשמות טהורים ישורו ויעוררו בקול את נ ש מ ת מ ו ר נ ו ה ר ב ב ן מ ו ר נ ו ה ר ב, — בנפש האב כן נפש הבן לא ידעו ספר, לא חכמה ולא תבונה ולא מע"ס, רק שהיו מבעלי ממון ומבעלי זרוע ולקחו עטרה לעצמם, ובלתי ספק שאז שאול מחחת רגזה עליו" וכו'. — ובסדור מ ש נ ת ה ס י ד י ם (אמשטרדם, תפ"ז) דף קכ"ח בסי' גמלות חסדים סעיף ג' נאמר: „ה ה ש כ ב ה שמשכיבין את המתים מ נ ה ג ש ט ו ת ה ו א ואינן מועילין כלל, ואפשר שמזיקין למי שאינו ראוי להן". — ובאמת התפלה הזאת נתקנה לאמרה א ך ב ב ת י כ נ ס י ו ת, בשני, בחמשי ובשבת, בשעת קה"ת ובעשרה, והמזכיר את הנשמות אוחז את ספר התורה בידו לעד, כי הנפטר קים את מצותיה, וגם מזכיריו נודרים אז בנדר קים לתת לצדקה כללית. אבל מי התיר לאמרה ביחידות ובכל יום ובהצר המות זבפני אשה וגם כמה פעמים ברגע אחד, ומי התיר שיתנו כסף לא לצדקה כי אם להחזן, להשמש ולעוזריהם?!

אנשי השם

הנזכרים בספר זה לשמותיהם כאשר קראום וקוראים אותם בחייהם.

(המספרים הגדולים מראים על הצד בספר והקטנים — על סמני ההערות בתולדה).

א.

ר' אבא'לי פֿאסוואהלער (ראב"ד) 19
ר' אבא דיין 113
ר' אביגדור וועלקעש (סו"מ) 106[3]
ר' אברהם סג"ל (אב"ד הראשון) 1
ר' אברהם (מרכבת המשנה) 33[3]
ר' אברהם ישראל־פרצ'ס (ד"צ) 48
ר' אברהם ברודא (אשל אברהם) 17[6]
ר' אברהם ראכעלציק (ד"צ) 112
ר' אברהם דאנציג (חיי אדם) 218[1]
ר' אברהם ז"ק מפעטערבורג 249[7]
ר' אברהם לוטשינער 267[1]
ר' אברהם ווילענקין מזאלודאק 267[1]
ר' אברהם פרנס 273
ר' אברהם ברוך קלאצקא 291
ר' אברהם דוד שטראשון 190
ר' אברהם יצחק גרושקין 36[1]
ר' אברהם מאיר עפשטין 46[11]
ר' אברהם שלמה קאראסיק 288
ר' אברהם שמעון טרויב 196[7]
ר' אהרן צבח'ס פרענער (ד"צ) 107
ר' אהרן בונימאוויץ וואלאזנער (ד"צ) 108
ר' אהרן טיכילס ברודא (ד"צ) 110
ר' אהרן הורוויץ (ד"צ) 111
ר' אהרן קלאצקי מווילקאמיר 145[7]
ר' אהרן גינצבורג (שהדין) 180[7]
ר' אהרן גארדאן אב"ד ו. אשילישאק 192[1]
ר' אהרן דאקטאר גארדאן 193[3]
ר' אהרן שישקעס 224
ר' אהרן הורוויץ 226[1]
ר' אהרן פונדיק 281
ר' אהרן דוד באקשט (פעולת אדם) 291[4]
ר' אהרן משה פאדווא 188[11]
ר' אורי' מדרוי (בן אורי) 12
ר' אורי' בער מעזריטשער גינצבורג 208
ר' אייזיק מפוטסיאן (ראב"ד ומ"ב) 83
ר' אייזיק קרינקער דייץ (ד"צ) 110
ר' אייזיק בענדיל'ס כבש (פו"מ) 145[9]
ר' אייזיק איוועניצער עליאשבערג 273[1]
ר' אייזיק חבר בסובאלק 281[1]

ר' איסר איסרלין (מו"צ) 69
ר' איסר ב"ר הערש (פ"מ) 137
ר' אלחנן אב"ק נאריסאוו 87[1]
ר' אלחנן סאלאנטער קאהאן 263
ר' אלי' דערעפשינער שיק 88[2]
ר' אלי' סמארגאנער (ד"צ) 114
ר' אלי' ר' יעקעלעס עליאש 153[5]
ר' אלי' קלאצקי (אבן הראשה) 164[1]
ר' אלי' נייוועדל בווארשא 176[2]
ר' אלי' ב"ר יצחק דאנציג 177[8], 266[1]
ר' אלי' זלמן'ס היילפרין 233
ר' אלי' שפראשון 241
ר' אלי' רעגאלער אב"ק קאליש 277[1]
ר' אלי' אליעזר גראדענסקי (מו"צ) 68
ר' אלי' וועלוויל לעווין 162
ר' אלי' יהודה דייכעש 105[1]
ר' אלי' יעקב (נטיעות חיים) 46[12]
ר' אלי' עקיבא קאמענעצקי 238[2]
ר' אלי' פרץ (מו"צ) 51
ר' אליעזר זק"ש 19[2]
ר' אליעזר שפירא (ד"צ) 107
ר' אליעזר טייץ טיקאצין (ר"מ) 121
ר' אליעזר דילאן 146
ר' אליעזר שירווינדט (פו"ב) 222
ר' אליעזר לנדא (דמשק אליעזר) 272
ר' אליעזר אלי' דייכש (מו"צ) 61
ר' אליעזר דין בויסקער (מו"צ) 42[4], 117
ר' אליעזר קאליר (אור חדש) 115[5]
ר' אשר הערץ קלאצקי (ד"צ) 115

ב.

ר' בייגוש ראבינאוויץ מראסטין 175
ר' בנימין ראזינער שוויאדאשץ (ד"צ) 111
ר' בנימין מרדכי טיללעס (מו"צ) 75
ר' בנציון סאקער'ס בערקאוויץ 261
ר' בנציון אברהם לונץ 196[7]
ר' בער טרייוש (רביד הזהב) 19
ר' בער בונעס (מו"צ) 47
ר' בער דייץ (רופא) 110
ר' בער נישווויעזער (יהגה חכמה) 113
ר' בער זאוויל'ס נאטקין 242

ר׳ בער קאראסיק אב״ד קאריעלין 288[1]
ר׳ בער יצחק קלאצקי (פו״מ) 240
ר׳ בערוש (יר הקטנה) 90[5]
ר׳ בערעל צייטלין (מו״צ) 80
ר׳ בערעלע ר׳ איציק׳ס 199
ר׳ בצלאל הכהן (בו״צ) 55
ר׳ ברוך כהנא ראַבאָרט (אב״ד) 13
ר׳ ברוך בר״ז 217
ר׳ ברוך מרדכי ליבשיץ 164[1]

ג.

ר׳ גבריאל יעקב גינצבורג 179
ר׳ גדליהו טיקטין אב״ד ברעסלא 143[7]
ר׳ גרשון ב״ר קלונימוס משקלאב 31[20]
ר׳ גרשון קלעצקער 138
ר׳ גרשון טעמקעס לוריא (פו״מ) 201[5]
ר׳ גרשון כהן קלאצקא 221
ר׳ גרשון אמשטרדם 245
ר׳ גרשון ראבינאוויץ 256[4]
ר׳ גרשון הענך אבד״ק ראדזין 60[6]

ד.

ר׳ דוד קאָבאָייער (מ״מ) 86
ר׳ דוד איסר׳ס (ד״צ) 111
ר׳ דוד קלאצקי (ר״מ) 126
ר׳ דוד ב״ר שמואל יהודה׳ס 143[4]
ר׳ דוד ביהאווער לוריא 157
ר׳ דוד ראם (מדפיס) 202
ר׳ דוד בית־הלל (עורך דין) 207
ר׳ דוד זעזמיר (פו״מ) 215
ר׳ דוד זאוויל׳ס לעווינסאהן 242[1]
ר׳ דוד עפשטיין מווארשא 247
ר׳ דוד ב״ר מתתיהו שטראשון 250[3]
ר׳ דוד כתבן (חתן הש״ך) 272[1]

ה.

ר׳ הירש ראפאָפאָרט מדובנא 93[8]
ר׳ הירש ראבינאוויץ (מו״צ ומ״מ) 101
ר׳ הירש ראפאפארט (ד״צ) 111[1]
ר׳ הירש הוראדנער (ד״צ) 112
ר׳ הירש זלקינד׳ס (פו״מ) 144
ר׳ הירש לפ׳דות 211[1]
ר׳ הירש זאסקעוויצער בערקמאן 252[1]
ר׳ הירשל שכתה׳ס קאצינעלינבויגין 228
ר׳ הירשל אלי׳־זלמנ׳ס (פו״מ) 264
ר׳ הירש ליב אב״ד ור״מ וואלאזין 302[1]
ר׳ הלל ב״ר יונה הלוי (אב״ד) 1[1]
ר׳ הלל ברמ״ם הלוי (ד״צ) 114[1]
ר׳ הערצעלע ראש ישיבה 121
ר׳ העשיל ב״ר שאול (אב״ד) 15
ר׳ העשיל אייזינקאפף 116[5], 300[8]
ר׳ העשיל עפרן 225
ר׳ העשיל לעווין (עליות אליהו) 277

ו.

ר׳ וועלוויל שתדלן (מו״צ) 36
ר׳ וועלוויל ברי״ש מגיד 88
ר׳ וועלוויל ליבע גיטל׳ס (פו״מ) 168
ר׳ וועלוועלע ר׳ אשר׳ס (פו״מ) 256

ז.

ר׳ זאבל גרמייזא 242[1]
ר׳ זונדל סאלאנטער 128[1], 263[1]
ר׳ זיסקינד טיללעס (נאמן) 75[1]
ר׳ זלמן ב״ר יהודה הלוי (ד״צ) 9
ר׳ זלמן ב״ר חיים מגיד 84
ר׳ זלמן ר׳ אורי׳ס (פו״מ) 140
ר׳ זלמן ממיר (שלחן שלמה) 168
ר׳ זלמן אייזינשטאדט בסובאלק 265[3]
ר׳ זלמן אדמו״ר מלאדי 290
ר׳ זלמן קאצערגיסקי 290
ר׳ זלמן הורוויץ (רחובות עיר) 303
ר׳ זלמן יאקיל טיגער (ד״צ) 118

ח.

ר׳ חייא דאנציג (פו״מ) 218
ר׳ חיים פאקראיער כ״ץ (מו״צ) 42[1]
ר׳ חיים ברש״ז מגיד 85
ר׳ חיים לנדא אב״ד פאדקאמין 92[5]
ר׳ חיים טשעכנאוויצער אב״ד פינסק 155[1]
ר׳ חיים גיטקע טויבעס עפשטיין 172
ר׳ חיים חריף נאוואהרדקער 173
ר׳ חיים קלאצקי 257
ר׳ חיים ראטנער במאהליב 273[4]
ר׳ חיים אב״ד ור״מ וואלאזין 302[1]
ר׳ חיים יעקב ראם (מדפיס) 206
ר׳ חיים נחמן פרנס (פו״מ) 185

ט.

ר׳ טודרוס קאסטעל (פו״מ) 108

י.

ר׳ יהודה ספרא ודינא (יסו״ד) 16
ר׳ יהודה טיקטין (באר היטב האחרון) 138
ר׳ יהודה אפאטאוו (פו״מ) 237
ר׳ יהודה עפשטיין (מנחת יהודה) 248[6]
ר׳ יהודה בצלאל (מרפא לעם) 268[1]
ר׳ יהודה ליב בן הגר״א 177[1], 266[2]
ר׳ יהושע העלערער (מ״מ) 98
ר׳ יהושע ניישטאדטער ראבינאוויץ 175
ר׳ יהושע (פני יהושע ומגיני שלמה) 213[1]
ר׳ יוסף בהגאון „חלקת מחוקק" 5
ר׳ יוסף שישקעס (מו״צ) 42
ר׳ יוסף סאקאוויץ (מו״צ) 72
ר׳ יוסף זקהם חלפן 164
ר׳ יוסף נח׳ס מרגליות 216[5]

ר׳ יוסף יונה׳ס ברודא 277[11]
ר׳ יוסף חבר אב״ד פאראזוו 282[1]
ר׳ יוסף אלי׳ עליאשבערג (פו״מ) 268
ר׳ יוסף דוד אייזינשטאדט 159
ר׳ יוסף דוד ראבינאוויץ 301[1]
ר׳ יוסף יוזל בארן גינצבורג 183
ר׳ יוסף עקיבא קאסאווסקי (פו״מ) 213
ר׳ יוסף ראובן ראם (מדפיס) 200
ר׳ יחזקאל לנדא (ראב״ד) 32
ר׳ יחזקאל פיוויל (מ״מ) 87
ר׳ יחיאל העללער אב״ד סובאלק 99[4]
ר׳ יעקב בהג״מ מאנש חיות 2
ר׳ יעקב קאווניער ברי״ש 62
ר׳ יעקב ב״ר שלמה שטראשון 72[2]
ר׳ יעקב דיין בסלאבאדקע 76[1]
ר׳ יעקב ווידזער (מו״צ) 78
ר׳ יעקב זאגערער חריף (מ״מ) 100
ר׳ יעקב אבא׳ס באלטרומאנץ 163
ר׳ יעקב קאסטירער קלאצקי 164
ר׳ יעקב הכהן קאצינעלינסאהן 232
ר׳ יעקב נאטקין אב״ד ראדאשקאוויץ 243[2]
ר׳ יעקב ברודא 303
ר׳ יעקב בער (ד״צ) 117
ר׳ יעקב דוד באברויסקער (מ״מ) 100
ר׳ יעקב דוד פיעסקין (ר״מ) 133
ר׳ יעקב הערץ (מו״צ) 77
ר׳ יעקב יוסף גראסמער 168
ר׳ יעקב יעקל עליאש (פו״מ) 152
ר׳ יעקב יעקיל הלפן וואלק 298[2]
ר׳ יעקב מאיר פאדווא אב״ד בריסק 188[12]
ר׳ יעקב משה מסלאנים 169
ר׳ יצחק מפוזנן (אב״ד) 5
ר׳ יצחק שירווינדטער (מו״צ) 52
ר׳ יצחק אבד״ק זאסלי 84[1]
ר׳ יצחק ב״ר ביינוש (ר״מ) 133
ר׳ יצחק ב״ר סנדר (ר״מ) 133
ר׳ יצחק פרצ׳ס 155
ר׳ יצחק דאנציג (פו״מ) 177
ר׳ יצחק ר׳ זלמן ר׳ אורי׳ס 197
ר׳ יצחק מעתיק בית־הלל 207
ר׳ יצחק אב״ד וו״מ בוואלאזין 302[1]
ר׳ יצחק אליהו לנדא (מ״מ) 92
ר׳ יצחק ליב ראבינאוויץ 183
ר׳ יקותיאל שפירא (מ״ס) 224[4]
ר׳ יקותיאל זלמן אליהשזאהן 155
ר׳ יקותיאל זלמן לנדא רב בפ״ב 272[2]
ר׳ ישעיהו (באר היטב הראשון) 139[2]
ר׳ ישעיהו סני נהור גראמטער 167
ר׳ ישראל אנטאקאליער ליפשיץ (מו״צ) 37
ר׳ ישראל ליפשיץ (תפארת ישראל) 38[2]
ר׳ ישראל זארעצער גינצבורג (מו״צ) 49
ר׳ ישראל זק״ש (סו״ד) 112
ר׳ ישראל סאלאנטער (ר״מ) 128
ר׳ ישראל פרצ׳ס דייכש 156[4]
ר׳ ישראל קריינעס גארדאן 192
ר׳ ישראל אידל זרחי (מו״צ) 78
ר׳ ישראל חיים דייכעס (פרחי האביב) 106[1]
ר׳ ישראל יוסף פינס 270

כ.

ר׳ כתריאל יצחק בהג״מ ראובן 224[4]
ר׳ כתריאל משה ב״ר אליעזר 69[3]

ל.

ר׳ לוי ירחמיאל קלאצקא 292[2]
ר׳ ליבל אייזיק׳ס גינצבורג (מו״צ) 43
ר׳ ליבל מגיד בשניפישאק (מו״צ) 75
ר׳ ליבלי אנטאקאליער (מו״צ) 78
ר׳ ליב ב״ר גרשון מפולין (מו״צ) 80
ר׳ ליב ברי״פ מגיד בקאוונא 88[3]
ר׳ ליב ב״ר הירש (ד״צ) 107
ר׳ ליב אניקשטער (ד״צ) 108
ר׳ ליב אבד״ק בערעזינא 132[10]
ר׳ ליבל צמח׳ס דייכעס 156
ר׳ ליבל פישל׳ס נאטאנזאהן 156
ר׳ ליב מעתיק בית־הלל 207
ר׳ ליבל ר׳ טובי׳ס גינצבורג 208[1]
ר׳ ליבלי דאנציג 266
ר׳ ליבלי פרנס במינסק 273[6]
ר׳ ליבוש קלאצקי בליובטש 291[2]
ר׳ ליב קליוואנסקי מקאוונא 293
ר׳ ליב שפירא אבד״ק קאוונא 298[4]
ר׳ ליב איסר גראדזענסקי 265[4]
ר׳ ליב הירש דייכעס (זבחי תרועה) 106[1]
ר׳ ליפמאן ליפקין בפעטערבורג 132[9]
ר׳ ליפעלי מרגליות (פו״מ) 215

מ.

ר׳ מאיר שנ׳פישקער עפשטין (מו״צ) 44
ר׳ מאיר העללער (ד״צ) 99[3], 107
ר׳ מאיר ראפאפארט (ד״צ) 111
ר׳ מאיר למדן קרעסינער (ד״צ) 115
ר׳ מאיר גינצבורג 227
ר׳ מאיר אייזינשטאדט (פנים מאירות) 295[5]
ר׳ מאיר יעקב גינצבורג 210
ר׳ מאיר ליבוש (מלבי״ם) 233[3]
ר׳ מאנע ראם (מדפיס) 200--
ר׳ מאנש חיות (אב״ד השני) 1
ר׳ מיכאל דילאן 151
ר׳ מיכאל ירמיהו אייזינשטאדט 294
ר׳ מיכל מקאליש (שערי שמים) 9[2]
ר׳ מיכל זעזמיר (פו״מ) 214

ר' מיכל קצין זעטיל 245[1]
ר' מנשה אב"ד זאסקעוויץ 251
ר' מענדיל ב"ר הלל (ד"צ) 114[2]
ר' מענדיל טוורסקי (ד"צ) 115
ר' מרדכי מערעצערס ראבינזאהן (ד"צ) 116
ר' מרדכי מעלצער קלאצקי (ר"מ) 122
ר' מרדכי אבר"ק ראדין 237[2]
ר' מרדכי ריינעס שטראשון (פו"מ) 238
ר' מרדכי פרופיסור אנטאקאלסקי 238[4]
ר' מרדכי בהגרי"ב אחי הגר"א 240[2]
ר' מרדכי קעלעמער ראבינאוויץ 301
ר' מרדכי אליעזר קאוונער (פו"מ) 253
ר' מרדכי הירש עפשטיין 249
ר' מרדכי מארדוש אב"ד פאריצק 123[4]
ר' משה בעל חלקת מחוקק (אב"ד) 4
ר' משה ב"ר דוד קרעמער (אב"ד) 9
ר' משה קריינעס (מו"צ) 73
ר' משה ב"ר יוסף (מו"צ) 75
ר' משה בהג"מ בית הלל דרשן וראב"ד 82
ר' משה קראזער הורוויץ (מ"מ) 86
ר' משה זלקינד (פו"מ) 145[6]
סיר משה מונטיפיורי 160
ר' משה מרדכי'ס ראזענטהאל 217
ר' משה'ל קעלעמער ראבינאוויץ 259
ר' משה יהודה גראסמער 168
ר' משה ליב פרידלאנסקי בס"ב 165[8]
ר' משה שלמה מטאלאטשין (מ"מ) 85
ר' מתתיהו שטראשון (פו"מ) 283

נ.

ר' נחום טוען אלצגוט 114[3]
ר' נחום ריבקינד שתדלן 139
ר' נחום חיים ברודא 184
ר' נחום שמעון (מו"צ) 80
ר' נחמי' ברודא (פו"מ) 111
ר' נחמן מלאדמיר (אב"ד) 8
ר' נחמן אידל מרגלית אב"ד קרייצבורג 216[7]
ר' נטע מלמד צוקערזיס 163[2]
ר' נטע שקלאווער 243[3]

ס.

ר' סנדר עפשטיין ראש ישיבה (מו"צ) 133
ר' סנדר וואלק (פו"מ) 298
ר' סנדר משה לסידות 211[1]
ר' סעריה אשכנזי (ד"צ) 105

פ.

ר' פאלק הורוויץ (מו"צ) 81
ר' פייבש אשכנזי (אב"ד) 3
ר' פיניחל ב"ר סנדר וואלק 299[6]
ר' פנחס בהג"מ מאנש חיות 2
ר' פנחס מגיד (מו"צ) 75

ר.

ר' ראובן אב"ד אמטשיסלאוו 253[3]
ר' רפאל גרשון ליפקין 177

ש.

ר' שאול פאדווא אב"ד ווילקאמיר 41[3]
ר' שאול עפשטיין אב"ד קאברין 46
ר' שאול לעווין בקארלין 188[11]
ר' שאול ב"ר אהרן אלב"ם 224[3]
ר' שאול קיידאנער קאצינעלינבויגין 235
ר' שאול ברמ"א קאוונער 254
ר' שאול קאוונער (ד"ר בקוב) 254[4]
ר' שאול דוד (ד"צ) 177
ר' שאול חיים הורוויץ אב"ד דובראוונא 49[5]
ר' שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר) 77
ר' שבתי ב"ר שבתי
(מיסד ישיבת ר' מיילא) 119
ר' שלום ראבינאוויץ אב"ר יאנושאק 175
ר' שלום יונה שחור 255
ר' שלמה הכהן (מו"צ) 80
ר' שמואל ב"ר אביגדור (אב"ד האחרון) 17
ר' שמואל ליובטשער (מו"צ) 74
ר' שמואל דייכעס (ד"צ) 105
ר' שמואל שפירא (ר"מ) 127
ר' שמואל פיעסקין (ר"מ) 134
ר' שמואל יהודה'ס קלאצקי (פו"מ) 141
ר' שמואל לנדא 159
ר' שמואל מאמדור (תשובת שמואל) 224[4]
ר' שמואל שטראשון 250
ר' שמואל לעווין עפשטיין בווארשא 281[3]
ר' שמואל איסר כ"ץ (ר"מ) 136
ר' שמואל יצחק יעב"ץ (פו"מ) 275
ר' שמואל סרדכי ראשקעס (מו"צ) 77
ר' שמחה מתתיהו שטראשון 238[2]
ר' שמעון הגדול (ד"צ ומו"צ) 102[1]
ר' שמשון בהג"מ מאנוש חיות 2
ר' שמשון שאשניקער מזא"ה 176

רבנים.

בעת אשר החלה קהלת ווילנא להקרא בשם עיר ואם בישראל זה כארבע מאות שנה, [כי בשנת „רמ"ז" לתחית המתים מן התורה נתיסר ב"ע הישן במגרש שניפישאק מעבר הנהר (פנקס ח"ק גחש"א)] עוד לא היתה מצוינת אז להתחרות עם קהלות ערים אחרות ברבניה, חכמיה וסופריה. ואף כי מצאנו בשו"ת מהרש"ל שלשה דייני ווילנא אשר באו בשאלה לפניו בשנת שי"ז, גם בשו"ת ב"ח החדשות סי' ע"ה גבית עדות מענין ענונה משלשה דיינים אחרים לפני הגאון ר' נתן שפירא בשנת שכ"ג, גם בשו"ת מהר"ם לובלין סי' ז' נמצא שהוגבה בק"ק ווילנא יום ג' ד' תמוז שנת גש"ן, ואף כי בית הכנסת הגדול, הנבנה לפי הקבלה בשנת „של"ג" עד נאמן כי היתה אז בווילנא קהלה נאה וחשובה, עכ"ז לא חנתה עליה תפארת עזה עד ימי האב"ד הראשון

ר' אברהם סג"ל.

הוא היה אבר"ק ווילנא ואגפיה. הר"ר יצחק ב"ר משה קאצינעלינבויגען מחבר ס' „מולדות יצחק" (פראג, שפ"ג) מזכירו וכותב כי הוא בן אחי זוגתו (עיין המליץ שנת תרנ"ד נו' 11). ויותר לא נמצא זכרו במקום אחר. אחריו נקרא הנה להיות אב"ד

הגאון המיוחס ר' מנחם מאנש חיות
בהגאון ר' יצחק חיות
בהר"ר ר' אברהם מגזע חסידי פרובינצא.

וישרת בקדש משנת שע"ז עד שנת שצ"ו (ק"נ צד 63). [בס' „איתן האזרחי" שו"ת (קארעץ תקנ"ו) הספד ממנו על הגאון רמ"ט חיות משנת שצ"ו]. היה מקודם אבר"ק טורבין, ובק"ק שידלוף (עיין „טיב גטין" שמות נשים אות ג' ס"ב). בא בהסכמה על ס' „עץ שתול", באור על ס' „עקרים" (ויניציא שע"ח) וחותם: „הק' מנחם, הנקרא מאנש חיות בן א"א הגאון הגדול החסיד מנוחתו כבוד בג"ע מוהר"ר יצחק חיות זצלה"ה, החותם פה ק"ק לובלין ביומא דשוקא יום א' ה' אדר שני שע"ז לפ"ק", לפני הגאונים „תבואת שור" „עוללות אפרים" והשל"ה. וראיתי ממנו כבר עוד הסכמה על איזה ספר, ולא מצאתיו כעת להשיגו לעיין בו. ובס' „פני יצחק" לאביו הגאון נמצאה קינה בשיר, אשר „חברה צורבא מרבנא אברך הר"ר מנחם מאנש מק"ק פרנא העדינה, נוסדה בדעת ובתבונה על חרבן ציונה

ועל שריפת ק"ק פוזנא ועל העדר אחיו רכב בחור רבי שמואל שיננא, לערב ילין בכי ולבקר רנה". הגאון הזה השאיר אחריו של שה בנים: א) הר"ר יעקב אבי הגאון בעל „זרע יצחק" על משניות (ק"נ צד 63); נדפסו ספורים נפלאים אדותיו בס' „אגרת קץ חי" (דראביטש, תרמ"ו) ואדות בנו הר"ר אליעזר, בסדור „נהורא השלם". ב) הר"ר פנחס אשר מיוצאי חלציו היה בעהמ"ח באור „מצודת ציון ומצודת דוד" על נ"ך. ג) הגאון מו' שמשון חיות, אשר מת בעיר בעלגראד בליל ש"ק ח"י מנחם בשנת תט"ו. אחיו היו: הבחור השנון ר' שמואל, אשר חדש אחד לפני התונתו מת בחיי אביו הר"מ ביום י"ג טבת שנת „ה-אנש" (עיין „פני יצחק") בן כ"ח שנה והגאון המופלג מו' אליעזר חיים. [בן בתו שרה — הוא הרה"ג החסיד ר' ישעיה, בעהמח"ס „בית הלוי" (ווניציא תכ"ו). התגורר במדינת איטליא בעירות פירארא במנטובא ובווירונא, גם בבריסק ובווילנא. ויצא מפה סביב לשנת תט"ו ונפטר בשנת תנ"ח בפולין. הוא בן הדיין ר' יעקב בהגאון של"ה בהג"מ אברהם מלבוב בעל המחבר ס' „עמק ברכה" „יש נוחלין" „חסד לאברהם" „וברית לאברהם" אחיו של החסיד ר' יעקיל משעברשין ז"ל הורוויץ עיו"ש]. ובעל ק"נ לא ידע זאת. מאלה יצאה משפחה גדולה ורמה עד עתה כמו הגאון ר' הירש חיות אבד"ק זאלקווא, והחכם ר' מרדכי ווייסמאן חיות (עיין גם בן בקונטרסו „מגיד משנה" צד 6, 52, 54), ושמעתי בשמו, שיש תהת ידו כתב יחוס ומאבי אבי זקנו, הג"מ מאנש הנ"ל, עד למעלה ראש. ומי יתן ויודיע בבודו במכ"ע לבנ"י. ובשו"ת ב"ח הנ"ל נמצאה שאלה בדבר עגונה להגאון מו' מאניש יצ"ו וכותב בזה הלשון: „זקן חכמה קנה, אבן פנה, גזרת הגונה, האלוף המרומם הגאון נ"י פ"ה ע"ה ר"מ בר אורין ואבהן הישיש כמו' מאנש יצ"ו ולכל המסתופפים בצלו וכו' ... אברהם הלוי עפשטיין". וביחד עם הגאון „הב"ח" העיד הגאון מנחם מאנש והסכים על הרפסת ס' „המגיד" (הוא ס' „צאינה וראינה" הנזכר בטור או"ח סי' רפ"ה, והמורגל בפי ההמון), שחבר ה"ר יעקב ב"ר יצחק אשכנזי מפראג בשנת שפ"ג. והגרמ"ש ב„הכרמל" החדשי (שנה ג' צד 510) כותב:

ברשימת רד"א מספרים כ"י נמצא „פירוש על חדת אבן עזרא עם מופתים הנדסיים להגאון מוהר"ר מאנש חיות מפראג" ע"כ. ואין ספק כי הוא הג"מ מאנש שלנו, כי הלא ידענוהו ליודע בלימודיות משו"ת „שער אפרים" סי' כ"ט (עי' ק"נ). וברשימת הספרים של סה"ד מצאתי באות ח' ס' „חוקת עולם" וז"ל: „ראיתי בקונטרס הג"מ מאנש חיות פי' על י"ס (יו"ד ספירות), ז"ל: בהבורנו-„חוקת עולם"-שער „שנות עולם" חלק „היש לקח" למוד ה' ותמצא דברי חפץ ע"כ". — אחריו עלה על כסא כבודו

הגאון

הגאון ר' פייבש אשכנזי.

אל הגאון הלוה מתיחש הג"מ דוד טעבלי מבראד אבד"ק ליססא, וכותב: נהירנא כד הווינא טליא הא מילתא מפומיה דסבאי שמעתי, ה"ה אא"ד המפורסם מוהר"ר גרשון ווילנר ז"ל משקלאב, נבד הגאון מו' פייבש אבד"ק ווילנא, [1]) ונשאו לבו לנסע לא"י ונתקבל שם לנשיא, וכי שלחו אותו מווילנא לשקלאב יצק מים על ידו ושמש ולמד בהישיבה של הגאון מו' ישראל סבא, בעהמ"ח ס' „אור ישראל" (עיי"ש בהסכמתו על ס' „תפארת ישראל זוטא", מיום י"ד תמוז תקל"ג). — ובעל „כרם שלמה" על דיני חמץ (וואַרשא, תר"א) ג"כ מתיחש אליו מצד אחר, ומזכיר שם עוד את שמות שני אחיו ואחותו: הר"ר יצחק אבד"ק סעמיאטיש, והג"מ פייבש אבד"ק ווילנא (נתקבל לנשיא בא"י), והג"מ דוד אבד"ק יאנוב, ואחותם הצדקת רויזא, שהיו לה בנים גאונים, (?) והאחים המה בני הגאון מהר"ם אבד"ק האראדישט. — בשנת תרל"ו נדפס בווילנא ס' „זיר יצחק", ומחברו גם הוא מתיחס אליו וכותב: נין ונבד להרב הגאון מו"ה אורי' שרגא פייווש זצוק"ל שהיה נשיא בעה"ק ירושלים תוב"ב ונהג נשיאותו משנת ת"י עד שנת תי"ג, והיה נקרא ר' „פייווש אשכנזי". — בפנקס הספרדים שבירושלים נכתב שמו בשני מקומות בהתימת ידו, וחותם: נאום פייווש אשכנזי המכונה אורי' שרגא תלמיד מוהר"ם לובלין זצ"ל. — בעל „תבואת הארץ" (ירושלים תר"ה) בחלק ב' תוצאות הארץ דף מ"ב ע"ב, מביא כמו כן את הר"ר פייבש אשכנזי הזה המכונה אור שרגא תלמיד מהר"ם לובלין וכו' ... משנת „בהררי" קדש (החשבון של „בהררי" עולה „תי"ז" אולי אות ה' יחשב לאלפים

---

[1]) עוד מצאתי בס' „אור הדש" לר"ח באכנר, אמשטרדם (תל"א) בדף נ"ב שהקשה הגאון מהר"ר פייווש ז"ל שהיה ר"מ ואב"ד בק"ק ווינא ואח"כ נתקבל לנשיא בא"י, בבשרו צדק בקהל רב בק"ק ווינא עפ"י הזהר, ששנת ת"ח היה עת גאולה, וזמש"ה ב„זאת" יבא אהרן אל הקדש, והרי כלה הקץ הזה ועדיין לא בא, ופה קדוש יאמר דבר זה ויפיח לקץ ויכזב ה', ותירץ שם ע"ד הקבלה עיי"ש. אולי הוא זה ר' פיווש שלנו, ובנסעו לא"י התעכב גם בווינא זמן מה, והזמן יעיד כי הוא זה ולא אחר עפ"י קבלתו לנשיא בא"י, או אולי הסרו המדפיסים אות הלמד מווילנא ונשאר ווינא, כי העיר ווילנא עוד לא נודעה בתבל אז בימים ההם ע"י גדולת רבניה, ומי יודע. ובס' „לקט שמואל" בפ' וישלח מביא ד"ת בשמו, ובשו"ת „עבודת הגרשוני" סי' ס"ז נמצא שאלה להגאון ר' פייווש אבד"ק ווילנא. וגם הג"מ ש"ך בהקדמתו לסליחותיו על גזרת ת"ח כותב כמו כן, שנת ת"ח אשר חשבתי ב„זאת" יבא אהרן אל הקדש וכו' עיי"ש, אולי ר' פיווש גם מפני הגזרה הזאת לארץ אחרת. עוד מצאתי על ס' „שפע טל" (האנוואה, שב"ג שמחות לפ"ק) הקדמה האלוף יניק וחכים עניו וחסיד מהר"ר פייביל בהגאון החסיד מוהר"ר דוד זכריה המכונה ר' מענדלין, תחן הרב הגדול מופת הדור בוצינא קדישא הגאון בגאון עוזו אב"ד ור"מ מורה צדק דק"ק פראנקפורט עיר ואם בישראל בהורה ובגדולה יהכא"פ (?) הגאון מהר"ר ישעיה סג"ל יצ"ו ש"ן, אולי הוא ר' פייבש זה, יען כי גם חותנו השל"ה היה נשיא בא"י וכן נתגלגל הדבר, ומי יודע.

לאלפים ויהיה המספר תי"ב. — ובדבר הרבנים והקראים בשנת ת"ד אדות ענייני הקהלות בא בראש החתומים „אורי' ווייבוש מווילנא" (ע' תולדות ג"ב).

ובידי נמצא העתק מכתב יהוס ישן נושן וכן כתוב שם: הרב ר' גרשון אבד"ק אבאלניק, והרב ר' יחיאל, בני אבי זקני ר' יצחק מווערבלאווי (בן הרב ....), חתן ר' משה יורבריגער בן הרב ר' ליב שיטיל"ס מווילנא אב"ד דק"ק הוראדנא, חתן ר' דוד חסיד, בהג"ט ר' פייווש ב"ר דוד אבד"ק ווילנא. — ור' דוד טעבלי אבד"ק ליססא הג"ל, בהג"מ נתן נטע אבד"ק בראד (חתן ר' גרשון ווילנר הנ"ל), בהר"ר ליב שיטיל"ס הנ"ל, בהג"מ נתן נטע אבד"ק בעלז (חתן הר"ר יעקב רעכל"ס, חתן ר' שמואל רעכל"ס שנסע מק"ק לובלין לארץ הקדושה ונתקבל שם לנשיא), בהג"מ זכריה מענדל בעל „באר היטב", בהג"מ ליב אבד"ק קראקא, בהג"מ ז"מ אבד"ק לבוב, ושם כתוב: „ר' פייווש ב"ר דוד", ובאיזה צד יתיחש שם אל הרש"ל, אבל לא יכולתי לסדרם כראוי. — ובעל „כרם שלמה" הנ"ל חושב שם את ר' דוד לאחיו ואביהם הוא הר"ם כנ"ל, אולי טעה בזה, כאשר טעה שם להלאה אשר מתיחם להגאון ר' יצחק אבד"ק פוזנא (הנקרא ר' איצק) בן הג"מ יעקב אבד"ק פוזנא, והוא הוא, בן אברהם כנודע לכל. — בעל „דקדוקי סופרים" התיחש גם הוא אל המשפחה הזאת בשו"ת „מהר"ם ב"ר ברוך" שהדפיס אך מעט שם בטעות. — ובס' „קורא הדורות" (בערלין תר"ה) דף נ"ב כותב: „ובירושלים היה בימים ההם הרב ר' פייווש אשכנזי, המכונה „אור שרגא" והיה תלמיד הרב ר' מאיר מלובלין, והיה רב מובהק ופסקן גדול; והוא חתם ביד ימינו על ב' פסקים שלו והסכים עמדו על הדין ועל האמת, עיי"ש. כמו כן בשו"ת „שער אפרים" (זולצבאך, תמ"ח) סי' ס"ג ס"ז ס"ח; ובשו"ת „תורת חסד" (שאלוניקי ת צ"ג) סי' ל"ב ול"ג: ובשו"ת „פרח מטה אהרן" (אמשטרדם תס"ג) ח"א סי' מ"ד. מכל אלה ראיה ברורה כי אמנם בעירנו שמש בכהונת אב"ד בראשית המאה החמישית לאלף הששי ר' פייווש אשכנזי, אבל יתר פרטי חייו לא נודע לנו (בק"נ לא נזכר כלל). ואחריו עלה על כסא כבודו

הגאון ר' משה במו' יצחק יהודה ליימא (תולדתו בק"נ צד 71).

הוא בעל „חלקת מחוקק". מצאנוהו בס' „אספת גאונים", שו"ת בפלפול מבנו עם הגאון הר"ר העשיל אבד"ק קראקא (ביאליסטאק, תקס"ו) ועוד מרבנים אחרים, ובדף ט' סי' ך"ג כותב אליו, בעל „צמח צדק" וז"ל: „שואב מי ששון, כנהר פרת ופישון, קנקן חדש מלא ישן, עולה מן המדבר כתמרות עשן, על פתחיו כל מגדים חדש עם ישן, מאיר כאבני חושן, משוח בשמן שמן ודשן, נ"י, פ"ה, ע"ה, המגדל השן, כבוד מו' משה,

לאיש

לאיש אשר לו ככה, ומה' ישא ברכה, הכותב חד מן חבריא, מנחם מענדל בהר"ר אברהם זללה"ה"; והר"מ משיבו סי' ק"ד: „תשובה מורה על נכונה, דין אמת לאמיתו עונה, וכמה עונה יום ולילה שונה, מלאך ה' סביבו חונה, ה"ה האלוף בחכמה, לקבל אלפא חמר שתו יין המשומר בענינים, שרעת זקנים נוחה ממנו, מו' מענדל נ"י". זאת עדות, שבעל צ"צ היה זקן ממנו, עכ"ז ברוב ענותו הקדימו לבוא בשאלה לפניו באשר היה גדול בתורה ולא הביט אחרי משה כי הוא צעיר ממנו. בשו"ת „גאוני בתראי" סי' ל"ד תשובת ר' משה להמחבר וכותב: „משה במו' יצחק יהודא, המכונה ליוואה החונה בק"ק סלאניטא, כ"ח ניסן שצ"ו", ושם בסי' ה' „מהג"מ מהר"ם אבד"ק ווילנא, להג"מ מו' העשיל". — בשו"ת „פני יהושע" חלק ח"מ ס' פ"ט כותב ג"כ „המכונה ליוואה", ובסוף השו"ת בסי' ק"ח נמצאה תשובה מהמחבר להג"מ ח"מ. — לבד בניו ר' רפאל ור' לימא, אשר הדפיסו את ס' „חלקת מחוקק" למר אביהם זצ"ל — מצאנו כי היה לו עוד בן שלישי — הר"ר יוסף אבד"ק ווירידבורג, בא בהסכמה על ס' „בית הלוי", אשר מחברו היה אחד מתלמידי בעל ח"מ, וכותב בשנת תכ"ג כי היה (בעל „בית הלוי ?") משתעשע עם רבותיו בעת היותו בבריסק, ואח"כ בא לק"ק ווילנא, והתאספו אליו עדרי צאן קדשים לשאב מי בורו בפוסקים. — עוד מצאנו בס' „שפתי כהן" להר"ר מרדכי הכהן, נדפס בהמבורג על יד משה במו' שמואל זנוויל מק"ק קראקא — נכד הגאון חלקת מחוקק בשנת ת"ן. ואחריו עלה על כסאו

הגאון ר' יצחק ב"ר אברהם מפוזנן (ק"נ צד 89).

הגאון הלזה הוא כנראה ר' יצחק ב"ר אברהם שלי"ט אשכנז, חד מב"ד של הג"מ אברהם עפשטיין אבד"ק בריסק, אשר בא תחום עם שאר דיינים בעדות ענונה בשו"ת „פני יהושע" סי' ס"ג; ופעם אחת בתוב שם, שהוא מק"ק ביילא, עי"ש. עוד בשו"ת הנ"ל בסי' נ"ג בא גם שמו תחום בעדות כנ"ל וז"ל שם: „היום יום ה' ג' סיון ת' לפ"ק, כתבנו והתמנו להיות לעדות ולראיה, נאום שלמה זלמן בלא"א מו' ירמיה יעקב ז"ל, השוכן פה ק"ק קאליש, ונאום יצחק בן הר"ר אברהם זצ"ל, ונאום אלי' בר יחזקאל". אולי היה לפני רבנותו גם לדיין בב"ד של הגאון „חלקת מחוקק", בהיותו אבד"ק בבריסק, אחרי הגאון ר' אברהם עפשטיין הנ"ל. ומאשר ידענו כי דייני של ח"מ היו גאונים אדירים כמו „שער אפרים", הש"ך, המהרש"ק ו„בית הלל", אשר היו לרבנים בערים אחרות, וכנראה היה גם הוא כאחד מהם גדול בתורה. ומעת שב הגאון „חלקת מחוקק" מעירנו לעיר בריסק נוכל לשער, כי בהשתדלותו או בהשתדלות בנו השני של הג"מ ח"מ, הרב

ר'

ר' לימא אבד"ק קאצק (חתן הג"מ שמואל דוקאץ אבד"ק וועגנראב, גיסו של הג"מ יצחק הלוה), נתעלה על כסאו הגאון ר' יצחק. ואולי חשב ר' לימא, כי בהמשך הזמן תשוב אליו רבנות אביו בווילנא הגדולה, ומי יודע. — ובהיות ר' יצחק אב"ד פה, מצאתיו תחום על ס' „עמודיה שבעה" משנת כד"ת מיום י"ט כסליו, והוא היה הראשון מרבני הועד מעיר ווילנא [1]).

בא אליו בשאלה הגאון בעהמ"ח „גאון צבי" ולאישר הספר יקר הוא במציאות אעתיק התוארים אשר כתב עליו השואל, וז"ל „נהירין ליה שבילין, תבר בריחי פרולא ופותח מנעולין, גבר בבולה מרי חיטיא קופת הרוכלין, אוצר בלום, שמעתתיה סדורות תלי תילין, משרי קטרין, מפיץ טנרין בכילפות וכשילין, לאור חציו יהלכו בכל גבולין, ה"ה הגאון הגדול המופלא, מאור עיני הגולה כולה, עטרת זהב גדולה, נ"י פ"ה ע"ה, רחימא חביבא הסידא קדישא, אבן הראשה ר"מ ואב"ד כבוד מוהר"ר יצחק שי' יצ"ו". וכל השואפים מנוגה ברק זיו יקרו, מברכתו יבורכו, יושפרו מהודו והדרו כל חד מריחו יפריח יזריח יפיץ עין אורו. את כרוב ממשח הסיכך כל רשפי רומה ירוממוך, כי כל עמוס וכמוס חתום וסתום לא עממוך, ע"כ באתי לשחר פניך כפני פנה (צ"ל פני) אלקים, ותגזור אומר ויקים, ענותך תרבני, ובדרך יבחר יורני וכו'. בסוף העמוד שם כותב: בגלל זה לשמע אזן דידי אך רום הדרת תורתו, כל „דלתי המדינה לפניו פתוחים" וקורותיו גלוים

---

[1]) שמעתי ספור נאה מאיש אמונים: בהיות אז בזמן הש"ך אספת רבני הועד לתקנות הקהלות מארבע ארצות: קראקא, לבוב, לובלין „ופוזנן, דרש דרש הגאון הש"ך בקהל אספת הרבנים ופרנסים ובנעימות מליצתו, עמד על פסוק „כי לישלג יאמר הוא ארץ" (איוב ל"ז ו') ויודע הוא כי בעירנו ווילנא „שלג" אנשים גדולי תורה, כלמו ראוים להוראה ולהיות רבנים בערים גדולות; על כן נכון, שהרב אב"ד מעירנו וגם מיהר ערי ליטא יהיו נבחרים לד' ארצות ולרבני הועד. וכן הסכימו אז פרנסי הועד, אולי נמצאה הסכמתם בפנקס של ד' ארצות, ומי יודע. — ענין ועד ה־בנים, ראשונה היתה תקנת רגמ"ה בשנת תשע"ט, ואח"כ תקנות שו"ם (שפירא ווירמייזא, מגענצא) ובתמוז תתקס"ג נועדו רבותינו וכו' (שו"ת מהר"ם מינץ סי' יוד). ועוד שם תקנות קהלות שו"ם נתחדשו בשנת .קנ"א ביום ב' ט"ו אב בקהל מינץ, עי"ש. וגם בימי רבינו תם ובימי ראב"ן עם ק"ן רבנים (עיין מהר"ם מרוטענבורג בסופו), וכה נמשכו הועדים מצ־פת לפולין ומפולין לליטא ובשנת תקכ"ד נתבטלו הועדים. — לפנים נסעו הרבנים ור"י עם תלמידיהם על ירידים, בקיץ על יריד זסלב ויעראסלאב אחר ט"ו באב, ובחורף על יריד לבוב, לובלין, אחר ט"ו בשבט. ובירידים האלה נסמכו הרבנים, נתנו הסכמות למחברי ספרים, ועוד תקנות (עיין ענציקלאפעדיא פאן ערש אונד גרובער, זעקטיאן ב' חלק ד"ח צד 31 הערה 43, בהנשר מיום ה' תמוז תרכ"ד נו' 29) — וגם ה„ראבי"ה" (אובן תקצ"ג דף כ"ה בהע"ה כותב: „העירות אשר ישבו בהן הרבנים היו: קראקא, פוזנא, לבוב, לובלין, והמה שפטו בעת ההיא בישראל, בארץ פולין ואוקריינא ורוסיא ואשכנז ומצודתם פרושה על ארצות איטליא, ביהמן ומעהרין; ועל פיהם נתמנו כל הרבנים והפרנסים והמנהיגים של ד' ארצות האלה. גם בס„ הוי יהונתן" צד צ"ו, עי"ש. אבן מצאנו הסכמת הועדים בזמנים מקודמים וגם בערים אחרות. (עיין ל„קורות וער ארבע ארצות" להה"ח א"א הרכבי).

גלוים לעיניו יותר אלף פעמים ככה, ולא נעלמה ממנו ההלכה וכו' .. השיבה לי ששון וישעך, הליכותיך הלכות אלי מלכי וקדושי, וכי בל ידוד הנשר הגדול כנפי רצוני בזה וכו'.— כל אשר יגעור דעתו דעת קדושים בעומק שכלו הרחבה מני ים עמוק עמוק מי ימצאנו, וצי אדיר לא יעברנו, ויהי אצלנו שעשועים יום יום עין תשורנו, ותהי בפי כדבש למתוק וכבוד והדר נעטרנו וכו', זעירא דמן חבריא וכו', ומשיבו ע"ז ר' יצחק בכבוד גדול. בסוף תשובתו כותב: ומפני דרחיקא לי שעתא לא יצאתי ידי חובתי להאריך ולהביא עוד ראיות ברורות וכו', ועוד אשים עיני לטיבה אות, כשאזכה לפרוק עול צבור מעלי וכו', עיי"ש. בס' "כלילת יופי" לרח"נ דעמביצר בדף ע' ע"ב, כותב, כי היה מקודם אבד"ק לוצק, והיה לו ג"כ אוצר ספרים גדול, ובהוכם ג"כ כ"י מן הראשונים ולא הביא מקורם, והיה תלמיד הג"מ יונה תאומים, בעל "קיקיון דיונה".—בס' "שערי שמים" לר' יחיאל מיכל סג"ל (פראג תל"ה), כותב שם בדף צ"ד ע"ב: "שמעתי טעם נכון (בענין קרבנות) מהרב הגדול המופלג מו' יצחק אב"ד ור"מ דק"ק פוזנן". בס' "לקט שמואל" בסופו נמצאו חדושי תורה ממנו. בס' "לב אריה" בפ' תולדות דף ט"ז: "שמעתי מפי ש"ב הרב הגדול המופלג בדורו מו' יצחק נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא". והגאון בעל "אבן השהם" היה תלמידו, וקוראו רבו (שם סי' יו"ד) ומשיב אליו בסי' י"א, ושם הלאה סי' מ"ז. מצאתיו עוד בהסכמה על "ספרא דצניעותא" (אמשטרדם "בטחתי" לפ"ק) חותם: יצחק במו' אברהם ז"ל אשר לוקח לרעות ביעקב בפוזנן והגליל, ביומא דשוקא בלובלין י"ב ניסן "יבא משיחנו" (תכ"ו) מיד אחרי כות הגאון ר' מינדלין פאס אב"ד דק"ק פראנקפורט ובסוף ימיו אבד"ק פוזנא, (מת בשנת תכ"ז עיין "צמח דוד"), ובהלבנון שנה שלישית נו' 18 שכח אותו המסדר לחשבו בין רבני פוזנא. — מלבד בנו הגאון ר' יעקב אשר היה גם אב"ד בפוזנא, אחרי חותנו ר' נפתלי כ"ץ, בעל "סמיכות חכמים" האב"ד שם לפניו, עוד היה לו ארבעה חתנים, גאוני הדור: א) הגאון ר' שמואל ברבי אברהם סג"ל מרישא אבד"ק מעזריטש בפולין גדול, [ואביו ר' אברהם, היה נכד הגאון ר' אברהם קשיא מלובלין, או ר' אברהם מוכר ירקות (המגיד שנה שניה נו' 16)] וחתן הגאון "מגני שלמה" עמיתו ורעו של הגאון "אבן השהם" הנ"ל בא עליו בהסכמתו שבט תנ"מ, וחותם הו' לע"ע פה ק"ק מעזריטש; וגם בא שם בשאלה סי' ד'. בא בהסכמות: על ס' "עיר חומה" (פפד"א תע"נ) ביום ג' תשרי, חתום שני אחרי בעל סדר הדורות, ובס' "אורח מישור" (וולצבאך תנ"ב) משנה ההיא עם כמה רבנים, על ס' "בית אהרן" משנת (ותגיל), ובס' "עיר בנימין" להר"ר בנימין זאב וואלף אבד"ק זמיגראד ולאקטש, (תתן השר והנגיד מו' אברהם סג"ל

תתן

תתן הגאון רשכבה"ג מו' יושיע אב"ד ור"מ דק"ק קראקא, בעל המחבר „פני יהושע" „ומגני שלמה") בהרה"ג שמואל דרשן, וחותם: „יום ד' א"ח סכות תנ"ח — שמואל, חתן המנוח הגאון המפורסם הג"מ יצחק אב"ד ור"מ דק"ק פוזנן. ובן הרה"ג שמואל הוא הרה"ג יהושע אבד"ק סעמיאטש, ובנו הוא הר"ר בעריש סג"ל אבד"ק טשעכנאווצי, בא בקהל הרבנים המחרימים את כת שבתי צבי (ב„אוצר חכמה" לר"י כהן צדק לבוב, כת"ר) ומהם יצאה משפחה גדולה רבנים ואנשי שם. ב) הגאון ר' יחזקאל סג"ל אבד"ק קראטשין, בהג"מ מאיר אבד"ק ואמוטש, בהג"מ משה סג"ל אבד"ק מינסק, אשר היה מיוחס ללוי עד שמואל הרמתי, כן מתיחש אליו הרה"ג ר' מאיר הלוי מגלוגא בעל „שמן המאור" ו„דברי מאיר" (פראג, תק"ע). ולר' יחזקאל היה בן—הרה"ג הזקן ר' משה יצחק אבד"ק זלאטאווע, אשר הג"מ יהונתן שלח אליו קמיע אתת (שה"ג החדש בשמו). ג) הגאון ר' מנחם נחום ז"ק אבד"ק פילא ובק"ק פלאצק במדינת פולין, בא בהסכמה על ס' „נחלת בניטין", לחברו הג"מ יצחק בניטין וואלף אבד"ק מרק ולאנצבורג (אמשטרדם תמ"ב), וחותם: „הצעיר מנחם נחום בלא"א הקדוש מו' ישראל הי"ד זצלה"ה ז"ק חוב"ק פילא, חתנא דבי נשיאה אב"ד דמדינת פולין גדול, היא פוזין", (עיין ר' יוסף זקהיים). והגאון ר' יצחק כותב בהסכמתו על ס' נ"ב „תלמידי וחתני". ד) הרה"ג הצדיק מו' יהונתן בהגאון מו' יהודה ליב אב"ד בק"ק פינסק. והספד עליו בס' „דברי רב משלם". (עיין ד"ק צד 43). וגם הג"מ ישראל חריף אבד"ק בירו, בהג"מ חיים, היה נין ונכד להג"מ יצחק מפוזנן (בהסכמה על ס' „עמודי בית יהודה"). עוד נמצא חדושי תורה להג"מ יצחק הנ"ל בס' „לקט שמואל" בסופו. והגאון ר' יצחק אברהם הכהן אבד"ק סטאבניץ בעה"מ שו"ת „כתר כהונה" (ואלקאווא, תקס"ה), ג"כ מתיחס אליו מצד אבו, (ומצד אביו הוא מנוע ש"ך). ונמצא במדינת גאליציען בעיר פערזאן, חבור גדול מתשובות ר' יצחק מפוזנן בכ"י. לפי דברי בעל „כלילת יופי" (דף ע') היה תחלה אב"ד בק"ק לויצק, ואח"כ נתמנה לאב"ד בק"ק הוראדני (עיין דעת קדושים) ובאחרונה בווילנא ומ"כ בפוזנא. — ואתריו עלה על כסאו

הגאון ר' נחמן מלאדמיר.

מצאנוהו חתום בין רבני הועד על ס' „עמדיה שבעה" י"א ניסן כד"ת בק"ק לובלין ביריד גראמניץ, חתום שני אחר הגאון הט"ז, וששי לפני הגאון ר' יצחק מפוזנן הנ"ל, וחותם: הצעיר נחמן במו' שלמה נפתלי זללה"ה חונה בק"ק לאדמיר [1]). גם בא בהסכמתו בס' „מגדל דוד", להג"מ דוד לידא וחותם

[1]) אכן מצאנו עוד רב אחד בשם נחמן בהג"מ נפתלי הירץ בשנים ההם, אבל אחר הוא ולא הראשון, כי השני היה אבד"ק בריסק ודור חמישי להג"מ הב"ח, ודוא האריך ימים

וחותם „הצעיר נחמן בלא"א מו' שלמה נפתלי זלה"ה החונה לע"ע פה ק"ק ווילנא, לסדר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וכו' שרי חמשים ושרי עשרות". חתום תשיעי אחר הגאון ר' יצחק מפוזנן, וכלמו משנה מהסכמה זאת נוכח כי החותמים חתמו כסדר הערים אשר רבניהם היו ראשי הועדים: ראשונה כהרש"ק מקראקא, משנהו הר"י מפוזנן, אחריהם ר' צבי הירש מלבוב, ר' יהודה ליב בהר"ר שלמה ז"ל מק"ק ווילנא חופ"ק רוטארדם לע"ע, ר' יצחק בלא"א מו' זאב וואלף ועוד, מיום י"ב אדר ראשון לד"ת, והיום הוא אב"ד ור"מ דק"ק קראקא (אולי באותו היום הסכימו רבני הועד עליו שיהיה לאב"ד בק"ק הנ"ל), ובעל „עיר הצדק" לא ראה את הס' מג"ר הנ"ל, גם בס' „לקט שטאל" נמצאה הסכמתו. ועוד בס' „בית לחם יהודה" על יו"ד סי' רס"ה, כותב: שמעתי כשהייתי בעיר ואם בישראל ק"ק ווילנא והורה הגאון ר' נחמן, והגאון מו' משה. ובס' „שערי שמים" נמצאות הסכמות מהרבנים הגדולים דמדינת ליטא, מיום ב' ד"א סיון תל"ג פה ק"ק סעלץ בהתועדות המדינה וחותמים: הצעיר מרדכי בלא"א טוהר"ד בניטין וואלף זצ"ל גינצבורג, הונה בק"ק בריסק דליטא. משה בלא"א החסיד מוהר"ר ישראל יעקב זצלה"ה חונה בק"ק פינסק לע"ע, הצעיר נחמן בלא"א מוהר"ר שלמה נפתלי זצלה"ה החונה בק"ק ווילנא לע"ע, ואחריהם „הסכמת אבי זקני ומורי הרב החסיד דיין מצוין דק"ק ווילנא שלמה זלמן במוהר"ר יהודה הלוי זצלה"ה"[2]. ומיום א' ר"ח כסליו תל"ג מר' יצחק ב"ר אברהם חופ"ק פוזנן. וממה שכותב „חונה לע"ע פה ק"ק ווילנא", נראה כי גר בעירנו, וקוה למצוא עיר אחרת לשבת על כסא הרבנות בעזרת רבני הועדים ופרנסי המדינה, ולא נדע לנו איה מצא מקום לכבודו בחייו ובמותו. ובספר „לב אריה" על התורה בדף האחרון מובא דבר תורה משמו על מאמר רז"ל נגמר הדין, וכותב: „מה ששמעתי מפי אוהבי ונאמני" הרב הגדול בדורו... (כלילת יופי צד ע"א). ובפניו נתקבל לאב"ד

הגאון ר' משה ב"ר דוד, הנקרא בפי כל בשם ר' משה קרעמער.

היה מילידי קראקא (כלילת יופי צד עא). על דבר כנויו „קרעמער" מספרים בווילנא כי קבל משרת רבנותו להיות בלא שכירות, כי די לו מחיתו

מאד, גם היה חתן הגאון הר"ר העשיל מקראקא, והוא ר' נחמן היה אבי הג"מ בעל „תים עכומים" ומכנו הסתעף המשפחה הרמה בית סירקין. עוד מצאנו רב אחד בשם נחמן בהגאון ר' משה צבי גר"ו חופ"ק בריסק דליטא ד' שופטים „בעתו". בא בהסכם על ס' „עיר דוד" להגאון ר' דוד לידא (אמשטרדם תע"ח). [2] מזה נוכח כי המחבר ס' „שערי שמים" — הרה"ג ר' יחיאל מיכל בהרב אריה ליב סג"ל מקאליש, היה יליד עירנו. והמחבר ס' „קהלת יעקב" (זאלקאווא, תק"ט) הנ"ל חו"ב מו' יעקב במו' שמעיה גר"ו מק"ק פינסק נכד

מחיתו במה שאשתו משתכרת בחנותה אשר החזיקה. אבן כאשר היה אהוב לכל אנשי עירנו, בעבור זה חפצו להנאותו ויקנו כל בני עדתנו סחורה בחנות הרבנית במיטב כספם, ויהי כראות הרב, כי ברחבת ידים תתנהל אשתו אשת החיל את הוצאת ביתם, וישאל אותה הרב, מאין להם זאת (כי ירא פן מקבלת היא שכירות בלא ידיעתו), ותספר לו כי יש לה פרנסה רבה בשופי מכל מפלנות אנשים. ויקח הרב גליון ויעש חשבון סדר הוצאותיו בכל שבוע ויצו עליה, אט תדע בערך פדיונה כי יש לה משכורתה די להוצאות ביתו כהפצו, אף בחצי יום הראשון בשבוע תסגיר החנות בל ימי השבוע, כי גם אחרים צריכים פרנסה והוא לא יחפוץ יותר, וכן היה, ועוד מספרים ממנו נסים ונפלאות, אותות ומופתים, אך אין להעלותם על הכתב. נקרא משה ר' מאיר קרעמערס מקראקא כנראה מהסכמתו על ס' „זרע אברהם" (וולצבאך, תמ"ה). עיין „עיר תהלה" צד 158.

כנראה הגאון חלזה היה ג"כ מבית דינו של הג"מ אברהם עפשטיין אבד"ק בריסק; בא התום בתאר דיין בשו"ת „פני יהושע" על עדות ענוגה בכתי"ג בשם „משה בל"א בהר"ר דוד זצ"ל אשכנזי", ואולי בעזרת מחותנו הרב ר' פתחיה בהגאון „באר הגולה", אשר היה מאלופי ונכבדי וילנא, הקימו את הגאון ר' משה לשבת על כסא האב"ד בעירנו בהסכמת רבני, ופרנסי הועדים, ובהיותו רב בא בהסכמה על ס' „האשל" לובלין, וכתב: בהיותי באסיפת הרועים בהתועדות פה ק"ק סעלץ, ויבא אלי אחד מן השרפים שר התורה ובידו מגילת ספר, ותוכו רצוף אהבה דברים מתוקים מדבש ונופת צופים, ושמו וכו'... בכן אמרתי, הנני מסכים עם הרבנים המאורות הגדולים שהסכימו להדפיס ס' הלז וכו'. באתי על החתום: נאום משה בלא"א מו"ה דוד זצללה"ה חונה לע"ע בק"ק ווילנא ב' חקת „תגל" הארץ. מדבריו: „חונה לע"ע" נראה כי כבאו עוד לא היה גבון על יכודות חזקים. ומקודם לזה בא בהסכמה על ס' „לקט שמואל" לנבד הסמ"ע (ווניציאה, תנ"ד) ושם חותם „פה דרך העברה ק"ק פינטשוב". ובהיותו אב"ד בא בהסכמה על ס' „דברי חכמים" להה"ג ר' ליב פוחאוויצער ז"ל מ"ו למב"י „תג"ל" בהתועדות קרש פה ק"ק האמסק ביהד עם רבני ליטא. ובק"ק הנ"ל ביום ר"ח מנחם אב תל"ט על ס' „קנה חכמה" „ודרך חכמה" (נדפס תנ"ב). נסיעתו לק"ק פינטשוב היתה בעבור התקשרות בתו עם חתנו

הרב

להמאור הגדול המפורסם בדורו מוהר"ש זלמוני זלה"ה מווילנא, אבי דודי זקני הגאון הגדול מו' אליקום גיעץ שהיה אבד"ק קיידאן והגליל (אינני באוה"ס לב"י). ובנראה כי הרש"ז הוא זה ולא אחר.

הרב מו' יוסף ב"ר יעקב מק"ק פינטשוב, בעהמ"ח ס' „ראש יוסף" (אמשטרדם, ת"ס). נדפסו ממנו חדושים בס' „דרוש שמואל" לנכד הסמ"ע. בס' „אור ישראל" להג"מ ישראל סבא אבד"ק שקלאב שם בהקדמתו מביא מה ששמע מפי המוכיח הגדול המושלם הרב המופלא מו' יצחק בן החסיד המופלא המוכיח המפורסם כמהור"ר יעקב ראטנער ז"ל. שם הוא מעורר ומוכיח על ברכת ציצית למה לא יברכו על טלית קטן, וכותב ואומר: „וכמדומה כי הש"ץ עומד לפני התיבה עד ב"ש בלי ציצית ותפילין, ושאלתי לכמה רבנים קשישאי והשיבו לי, כך הוא נהוג מקדמת דנא, אבל שמעתי שהגידו בשם הגאון המפורסם מהותני הרב ר' משה במוהר"ר דוד שהיה בסוף ימיו מרביץ תורה בק"ק ווילנא, היה אומר דרך מוסר, אל תפנו אל האובות, שאמרו, זהו מן האבות, ודפח"ח". — הגרמ"ק הוא ראש למשפחה רבה וגדולה ונכבדה בעירנו עד היום הזה. התנו היה הגאון בעל „ראש יוסף" וגם ממנו יצאו רבנים ומחברים: „דמשק אליעזר" „דברי ר' אליעזר", „זרע ישראל", „עטרת ישועה", „זבחי רצון", ועוד. ובן הרמ"ק הוא הרב ר' אליהו חסיד פרנס ודיין בעירנו, חתן הרב ר' פתחיה הנ"ל, הוא אבי כרם חמד גפן אדרת, אשר בפריו יתברכו כל קהל ווילנא, כי מבני בניו יצא הארו האדיר גאון הגאונים רבנו אליהו מווילנא ואחיו הרבנים, והרב הצדיק ר' אליהו פעסעלעס אבי כל משפחת עליאש, ובית פרנס המצוינים בדורנו. ומ"כ הגאון ר"מ קרעמער ביום ב' ד' חשון בשנת תמ"ת, פה. סביב קברו נשערה מאד, כי שלש אמות מכל עבריו לא הניהו שום אדם שמה, זי"ע. ובאותה שנה מצאתי הסכמה על ס' „חובת הלבבות" עם פי' מנוח הלבבות, (זולצבאך, תנ"א) משלשה דייני עירנו באין תיומת הרב מפני הצדיק שנאסף. ואחריו עלה על כסאו

הגאון ר' הלל (לפנים אב"ד חעלמא)
בהגאון ר' יונה הלוי
נכד הגאון ר' אליעזר אשכנזי (בעל „מעשה ה'").

היה תתן הגאון ר' יוסף (?). אדות חותנו הגאון לא נודע לנו מאומה. בס' „מים חיים" (דיהרנפורט, ת"ן) נמצאה שם הסכמתו מיום ד"ה אלול תמ"ז מחעלמא ועל ה„מגני ארץ" (דיהרנפורט הנ"ב) גם כן הסכים. בא חתום על ס' „דברי חכמים" הנ"ל יחד עם רבנים אחרים בהתועדות קדש ק"ק האמסק, ביום א' בטו"ב אדר בשנת תנ"א; שאול חוב"ק בריסק דליטא, ר' מרדכי זיסקינד בהר"ם רוטענבורג אבד"ק הוראדנא (בעהמ"ח שו"ת „ר"ם זיסקינד"), ר' יואל בהגאון מו' יצחק אייזיק אבד"ק פינסק, ר' הלל בן א"א מו' יונה ז"ל אבד"ק ווילנא,

ולא

(ולא כתב על אביו תאר הגאון, וגם לא חתם בכבוד לוי), והגאון ר' יצחק מאיר באמ"ו הגאון המפורסם מו' יונה תאומים אבד"ק סלוצק. על ס' „שם שמואל" (פפד"א, תנ"ט) חותם: הלל בלא"א כהר"ר יונה סג"ל חופ"ק ווילנא משנת תנ"ג. על ס' „אור ישראל", (פפד"א תס"ב) בשם „הלל הלוי אבד"ק ווילנא" ביום ו' ג' אדר הראשון בשנת תס"א, לפני הגאון ר' מנחם כ"ץ בלא"א מו' בנימין כ"ץ מבריסק אב"ד ור"מ בערי רוסיא, וחותם: „פה ק"ק שקלאב באסיפת ועד קדש קציני מדינת רוסיא". בס' „מים חיים" (דיהרנפורט, תק"ל) נמצאה הסכמתו. וכן על ס' „נפתלי שבע רצון" כנ"ל מיום ג' ח' סיון תס"ד. ובכל חתימותיו לא הזכיר את שם אביו בתאר הגאון, בלתי על מצבתו „בהגאון רבינו יונה" (עיין קריה נאמנה דף 98). אבן בשו"ת „כנסת יחזקאל" סי' ס"ד כותב שם להמחבר מחותנו הגאון ר' שלום ז"ק אבד"ק בירז ומזכיר שם בתשובתו „והגאון מו' יונה"; אולי הוא זה הגאון ר' יונה אביו. בזמנו היה המחבר ס' „בן אורי" דרושים ותוכחת מוסר כסדר הפרשיות לר' אורי' מווילנא ב"ר יהודא מק"ק דרויא. ושם כותב: שמעתי מפי חתן דודתי הרב הגאון החסיד ר' וואלף אבד"ק ראסיין, כשהיה דר בקהלתנו (דף ל"ג ע"ב); — „בשם דודו הגאון ר' בנימן, (כנראה הוא ר' בנימין גינצבורג הרב דגליל וויזון) כמה פעמים"; „בשם מורי הרבני החסיד ר' ליב התן ר' יקותיאל דאקטאר מווילנא" (דף ל"ה); „בהיותי בבית אביו בק"ק ווילנא היה איש אחד עשיר ובן טובים והיה מבזה את הגאון החסיד מו' הלל ז"ל בביתו ובפניו, ויצא מבית הרב לביתו ומת שם תיכף במיתה חטופה ר"ל" (עיי"ש דף מ"ו); עוד מביא שם מנהגים בקהלת ווילנא לפנים [1]: „ושמעתי מפה קדוש הרב החסיד מו' פלק מקיידאן, שהראה לו החסיד ר' אברהם נאמן מווילנא, מי שאינו מניח שתי תפילין (דף ע'), וכן ראיתי נוהגין בק"ק ווילנא כשהיתה דירתי שם בבית א"א ז"ל שהיו אומרים שיר (אולי צ"ל שיעור) לפני המון עם בכל יום בבהכ"נ אחר שומר לבקר קודם תפלת שחרית" (ל"ז ע"ב).

וס"כ הגאון ר' הלל, למראשית הגאון ר' משה קרעמער הנ"ל ברחוק שלש אמות כ"ב טבת תס"ו, ויעזב בנים שנים: האחד הוא הגאון ר' יונה אבד"ק

---

[1]) וגם הרב הגדול בעל המחבר ס' „עטרת צבי", (יעפניץ, תס"ב), וס' „בית לחם יהודה", (זאלקאווא, תצ"ו) מביא שם מעשה שהיה בק"ק ווילנא, שהיה הגוי הדר על ביה"ק מפשיט התכריכין מן המתים (סי' שמ"ג); „גדול הדור ומופלג בתורה שצוה שלא להספידו, המיקל שלא לשמוע לחכם הנ"ל לא הפסיד" (שמ"ד ג'); „ראיתי בק"ק ווילנא הבירה שיש שם חברה נושאי המטה שמוליכין המת בעגלה עד סמוך לשער, ומשם נושאים אותו לבית הטהרה ובחבורה ההיא יש כמו ששים איש" (שנ"ח ג'); וכן בס' „הר אבל" דף י"ט ע"ב כתוב: „והנה אירע מעשה שרפשישו נכרים תכריכי המת מקבר ישראל ואח"ז מה הבירום אצל הנכרים".

אבד"ק לובמלא, והשני הר"ר יוסף גבאי צ"ג בעירנו. ומר' הלל זה נמשכה משפחת נערשטיין בעירנו יקרה ונכבדה. ואחריו בא לכהן בקדש

הגאון ר' ברוך כהנא ראפאפורט (ק"נ צד 98 וד"ק צד 156) בהרב הגדול ר' משה מאיר.

היה נקרא ר' ברוך חריף ועמד ברבנותו בעירנו אך זמן מועט משנת תס"ז עד שנת תס"ט ושכירותו פה היתה עשרה זהובים בכל שבוע (האסיף תרמ"ז צד 179) ואחרי כן נסע לעיר פיורדא [1]) להיות אב"ד, ובא לשם בעיו"כ תע"א (ככתוב בס' „אור החיים" לר' חיים מיכל בשם „יש מנחילין כ"י). בס' „פני משה" (ווילהעמשדארף, תע"ו) הותם: „ברוך כהנא ראפאפורט חונה בק"ק פיורדא ומצ"פ בק"ק הוראדנא והגליל". ומאשר ידענו כי היה חתן הגאון ר' משה מעיר הוראדנא, ובעל „עיר הצדק" לא הוכירו בתולדות אבי אמו הגאון ר' ר' העשיל בעל „תפארת למשה" (ברלין, תקל"ו) [אולי בהשתדלות חותנו זה ובעזרת רבני הועדים הוקם לאב"ד בעירנו, ובנראה אחרי מות חותנו הגאון בהוראדנא שלחו לו כתב רבנות (עיין „רחובות עיר")] ומאשר לא יכול לעזוב את עירו ומקומו לכן חתם „ומצ"פ בק"ק הוראדנא" לכבוד העיר הזאת, עד אשר תמצא לה קהלת הוראדנא רב אחר. בשנת תפ"א לס' „זאת עשו וחיו" בא בהסכמה על ס' „מורה"א" (ווילהעמשדארף) והותם עם שם אביו „מו' משה מאיר ס"ץ ראפאפורט, חופ"ק פיורדא". וכן הסכים על הספרים האלה: ס' „תורת יוסף" (ווילהעמשדארף) משנת תפ"ג, ס' „מעשי חייא רופא" (פיורדא, תפ"ז) „ש"ס מסכת ברכות" (פפד"מ, תפ"א) חותם ביום ג' ח' טבת ש' „דעת" ועל כמה ספרים אחרים. ויסת זקן ושבע ימים בפיורדא ביום א"ח של פסח בשנת

---

[1]) בעיר פיורדא ישבו לפנינו ואחרינו רבנים גדולי הדור ואעלה שמות איזה מהם לזכרון. א) הג"מ שמואל במוהרא"ש פייבש מווייסלוב, בעהמ"ח ס' „בית שמואל" (דיהרנפורט, תמ"ט). בא בהסכמותיו על ס' „נחלת צבי" (פפד"א תע"א) מיום א' כ"א מנחם „תג"ן" ועל ס' „יפה ענף" (פפד"א, תנ"ו) מיום ב' כ"ו תשרי „חום"ת" ירושלים. ובאותה השנה מת. ואחריו היה ב) הגאון ר' ישעכר בערמאן סג"ל מצפד"א ומקודם אב"ד וו"מ דק"ק אנשבאך ושנייטוך. על ס' „חיל ותומה" להרה"ג חיים קראאמאל דרשן מקראקא, חותם: „במו' דוד יצחק סג"ל הוב"ק פיורדא, ורובץ תחת משא בני מדינת אנשבאך ומדינת שנייטוך" משנת תנ"ה. ועל ס' „פי שנים" מהר"ר שמעון עקיבא בער (זולצבאך, תס"ב) חותם: „בהחסיד הגדיב הר"ר דוד וכו' בו"ב שבט תס"ב". וגם על „עין יעקב" (ברלין, תס"ט) הגדפ בהוצאות בן הרב הגביר ס' הענך בהר"ר ישעכר בערמאן סג"ל זצ"ל (נראה שמת בשנה זאת) והקצין יהודה ליב בהקצין ר' דוד יצחק זעקיל סג"ל מפיורדא (חתן הקצין בנימין מברלין) וחותם הרי"ב שם ביום א' דר"ה אדר תס"ה וכותב על המדפיס „ש"ב". ומיד על כסאו עלה ג) הגאון ר' ברוך אברהם כהנא, ואחריו היה ד) הגאון יוסף שטיינהארט בעל „זכרון יוסף".

בשנת תק"ו — (עיין העורבים ובני יונה פ' י"א, אבן קצר בתולדתו מאד ולא הוכיר את רבנותו בווילנא ובהוראדנא), והגאון בעל „יערות דבש" הספידו בחרף (?) תק"ו, ומפליג מאד בשבח ר' ברוך: „כל ימיו עסק בתעניות וסגופים זקן ויושב בישיבה". והניח אחריו שלשה בנים: א) ר' אריה ליב (חתן הר"ר גימפל עמריך מווינא) אבד"ק אופענבאך, שניידטוך, הוטענבאך, ואח"ז נתקבל לרב בעיר הייצפעלד. נתן הסכמתו על „מדרש רבה" (זולצבאך, תקט"ו) מיום ג' ב' שבט תקי"ג וחותם: „אריה ליב כהנא ראפאפורט חונה במדינת ווירצבורג", ב) ר' צבי הירש, בא בהסכמה על מדרש הנ"ל, ביום הששי א"ח פסח תקי"ב וחותם: „צבי הירש בלא"א מו' הגאון המפורסם ר' ברוך אברהם כ"ג ראפאפורט חונה בק"ק וואלירשטיין והאמבורג ואגפיה"; ג) ר' וואלף פיורדא. והיו לו ארבעה חתנים לוקחי בנותיו. א) הרה"ג שמואל שפירא מרביץ תורה, אשר הג"מ „יערות דבש" מספידו בקיץ (?) תק"ו. (אולי נתחלפו ההספדים מחתן לחותנו או איפכא); ב) הה"ג ו' ישראל אבד"ק אוביש, בהג"מ נפתלי הירץ אבד"ק לבוב והגליל [חתן ש"ב הג"מ ברוך, אב"ד ור"מ דק"ק פיודרא, ונתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק הוראדנא, (עיין „עיר דוד" דף ס"ח — אמ"ש, תע"ח)]; ג) הגאון ר' נתן נטע אבד"ק טורבין; ד) הגאון ר' בער אופנהיים אבד"ק פרעסבורג [בנו הוא הצדיק ר' יצחק אייזיק מפיורדא (ואשתו מ' רייזיל בת הנכבד ר' קאפל דייטש) ונכדו בן הנ"ל בעל המחבר שו"ת „מי באר" (מת בפרעסבורג יו"ד כסליו תקפ"ט והיה מילידי ותושבי פ"ב)]. גם אחי הגאון ר' ברוך חריף הוא הגאון ר' יצחק אב"ד ור"מ בקלויז אוסטרה, — בא בהסכמה על ס' „דרך חיים" לה"ר חיים ליפשיץ (זולצבאך — שנת „עץ חיים למחזיקים" לפ"ק) מיום ט"ו מנחם הל"א. בס' „חומת ציון" (כת"י, עיין „לקוטי שושנים") נמצאו חדושי תורה מר"ב כהנא המובאים על ידי תלמידו ר' יהונתן פלק ב"ר שמעון. רבים התיחשו אל הגאון הזה, הלא המה: בעל „שמלת בנימין" חותם את שמו „בן הרב ר' יצחק אבד"ק לייפניק, בן הרב ר' וואלף פיורדא, בן הרב ר' ברוך כהנא ראפאפורט, נצר מטע נאמנים הגאון ר' משה הוראדני, הגאון ר' העשיל, הגאון מהר"ם לובלין, והגאון ר' שמחה". האחרון היה אבד"ק הוראדני, ואולי על ידו נתחתן ר' ברוך להג"מ בעל „תפארת למשה". בעל „סדרי טהרה" (צ"ה בהרב שמחה בונם ר"פ) ואביו בעל „חדושי רשב"ץ" ו„פרפרת רשב"ץ" מתיחשים אליו, ומורעו יצא הגאון המבקר רש"ל ראפאפורט אבד"ק פראג (המגיד שנת ט"ז, נו' 43 בהצופה). אחרי אשר עלה הכהן מווילנא בא לכהן בכהונתו שאר זוגתו

הגאון

הגאון הגדול ר' יהושע העשיל (ק"נ צד 109)
בהגאון ר' שאול (אבד"ק בריסק וקראקא) [1] (נזכר בס' עה"צ צד 154)
בהגאון ר' ר' העשיל אבד"ק קראקא (נזכר בעה"צ צד 104) [2]
בהגאון ר' יעקב (אבד"ק לובלין) [3].
בהרב הגדול ר' אפרים נפתלי הירש (מרביץ תורה בק"ק בריסק)
בהרב ר' יונה [4].
בהר"ר קלמן
בהר"ר יונה [5]
בהר"ר קלמן.

הגאון

---

[1]) בס' „זרע ברך שלישי" (פפד"א הצ"א) נמצאה הסכמתו (ביחד עם הג"מ דוד אופנהיים והג"מ „שבות יעקב") משנת תע"ג בק"ק האלי. ופלא הוא בעינינו כי ר' שאול זה, לפי דברי ה„עוב"י," מת בשנת תס"ז בדרך נסעו מקראקא לאמשטרדם להיות שם אב"ד, ובעל „עיה"צ" כותב, כי מת בעיר גלוגא ביום ה' י"ז איר תס"ז, ועל השער לשו"ת „הרמ"א" (אמ"ש תע"א) כתוב, כי הר"ש ואביו ר' ר' העשיל מ"כ שניהם בקראקא ובאה ההסכמה הזאת משנת תע"ג ומטפחת על פניהם, או אולי טעות נפלה בזאת, ולהמבקרים לברר את הדבר. נזכר בס' „כנסת יחזקאל" סימן מ"ז וכתוב עליו: „שואל כעניין ומשיב כהלכה דקה מן הדקה" וגם בס' „לקט שמואל". (תולדתו באריכות בס' „עיה"צ" צד 154). וידידי הרא"מ עפשטיין ראה בפנקס הגליל חתימותיו בק"ק בריסק משנת תמ"ז עד שנת תנ"ז ועד בכלל. — בא בהסכמה על ס' „לקח טוב" מיום י"א איר הס"א וכותב: „אבד"ק קראקא ותותם באפטא". — [2]) דגאון בעל „עבודת הגרשוני" היה תלמידו ומביאו בספרו ס"ו וכותב עליו „מו"ר". בס' „קול שחל" דף כ"ג כתוב „בהיותי בק"ק טריר אצל הרב הגאון המפורסם מו' יהושע העשיל נר"ו אבד"ק טריר והמדינה ג"ע יצ"ו, שמעתי ממנו חלוק זה" וכו'. — בס' „קול יהודה", הנדפס בזאלקאווא בשנת תק"ג מביא הדושים בשם הגאון מו"ה העשיל אבד"ק קראקא. וזה אינגו בעל מג"ש, אשר מת בשנת ת"ח, כי עליו כתב „ז"ל"; וגם חזות החדוש מעידה כי הוא מו' העשיל זה אשר בתחבולות ילך ובעל המג"ש הלך בכ"מ בארח ישר. (העירני ע"ז הרה"ח ר"מ פלונגיאן) גם בס' „נחלת שבעה" על שם ק"ס קדש מובאים דברי הגאון הזה. בס' „פלפלא חריפתא" (זאלקווא, תצ"ג) מובאים דברי תורה בשמו, גם בס' „לקט שמואל", ובס' „אדני פז". (ויתר מתולדותם נמצא בס' „עיה"צ" צד 104 ובס' ה„עו"בי"). אשתו הראשונה היתה בת הקצין ר' משה לייזרש, ואחרי מותו נשא לאשה את מ' דינה (אלמנת הגאון ר' נפתלי הירץ גינצבורג אבד"ק סלוצק) בת הרב ר' יהודה בן מ' פעסיא בת השר שאול וואהל (ערבוב דברים יש כאן כי מר' נפתלי הירץ גינצבורג יש הסכמה על ס' „עמודיה שבעה" מיום ר"ח אדר תכ"ד ור' העשיל מת ך' תשרי גם בן משנת תכ"ד (עיה"צ צד 179), עיין „לתולדות משפחת ג"ב" צד 23 הערה 4 מכני). — בקונטרס „ניר לדוד ולזרעו" הנספח לס' „גדולת שאול" שם בהערה כתוב „בבראדי נמצא קבר האשה הגדולה בשם טוב גדול, הרבנית דינה נכדת הנגיד השר זקנינו מ' שאול וואהל". על מצבתה כתוב שה"ה אלמנת הרין רבנים הגאון ר' נפתלי... והגאון מו' העשיל זצ"ל. בצדה מצאו קבר „הרבנית מ' יענטא (בת הגאון מ' יעקב שור בן מ' הגלי בת השר) אשת זקני הגאון מו' שאול פינטשוב, ואחותה אשת הנגיד ר' ליפמאן בן הנגיד ר' אברהם בהגאון מו' יהושע אבד"ק קראקא". ושם עוד מחזק את נוסחת המצבה לנכון. — (עיין „תולדות ג"ב" הנ"ל).

[3]) היה רבו של הגאון בעל ס' „גאון צבי" (פראג, תצ"ו). שם בשאלה ב' כותב המחבר אליו בכבוד גדול מרנא ורבנא וכו' ומשיבו ג"כ בכבוד, ותותם: יעקב בן לא"א כהר"ר

הגאון ר' יהושע העשיל היה מקודם אבר"ק בק"ק ברעסלא. בא בהסכמתו על ספרים אלה: ס' „טירא דכיא" על דקדוק (פפד"א, תצ"ד) וחותם: יהושע העשיל חונה בק"ק ברעסלא ומ"ץ בק"ק ווילנא, יום ה' ר"ח אלול תע"ג; ס' „ברית שלום" להג"מ פנחס אבד"ק וואלדאווי (פפד"מ, תע"ח) וחותם: חונה פה ק"ק ווילנא. ביום ה' י"ד מנחם אב, תע"ג; ס' „זרע ברך שלישי" הנ"ל; ס' „שושר אמונים" (אמשטרדם, תצ"ו); ס' „אלף המגן" (זאלקאווא, תצ"ב) וחותם: הטרוד על התורה ועל העבודה ג' לס' „כי רב הוא" תצ"א; ס' „רמב"ם" (יעסניץ, תצ"ט) וחותם: יהושע העשיל בהג"מ שואל, בהג"מ העשיל, אבר"ק ווילנא, ביום א' ר"ח אלול „ולכל היד"... ה„גדול משה" — תצ"ג; ס' „קבוצת כסף" (זאלקאווא, תק"א) מיום ט"ו חשון תק"א. ס' „כרם חמד" לר' אליעזר מפינסק (דיהרנפורט, ת"ס) חוב"ק ווילנא, וחותם פה ברעסלא יום ג' כ"ז מנחם „תע"ו" ועוד ועוד.

היה חתן הרב החריף ר' הירש בהר"ר בנימין מירל"ש (אבי הג"מ דוד מירל"ש בעל „קרבן העדה"). וחותנו זה היה ש"ב של הג"מ זלמן מירל"ש אבד"ק אה"ו חותן הג"מ „חכם צבי" בהר"ר יעקב בהר"ר בנימין וואלף ז"ק (חתן הג"מ יעקב לובלין), ובקרוביו אלה נתקרב למשפחת מירל"ש. אחרי מות אשתו השניה לקח לו לאשה את אחותה מ' רייזיל (שהיתה אלמנת הר"ר חיים יונה ממשפחת תאומים) ותמת בעיר ברלין ביום כ"ח אייר בשנת תקכ"ד.

אחרי הגאון ר' העשיל שלח היסו"ד, פו"מ דקהלתנו, מודעות לכמה ערים להודיע, כי נעדר הרב אב"ד מפה, וכל רב אשר יודע בנפשו כי על פי תורתו, מעלותיו ויחוסו יוכל לשאת את משרת הרבנות בווילנא, יבא ויקבל. וימצאו שנים: הגאון המיוחס ר' מאיר גינצבורג אב"ד דק"ק וויזן [1]) והרב הגדול ר' נחמן כ"ץ (חתן הקצין מו' גדליה אשר היו ראוים לרבנות בעירנו

אפרים נפתלי זללה"ה הנקרא ר' הירש. מובאים דברים בשמו בס' „גורל יהושע" (זאלקאווא, תקי"ג), בס' „פלפלא חריפתא" (זאלקאווא, תצ"ג), בס' „אדני פז" ובס' „לקט שמואל". בס' האחרון בסופו בדרושיו מביא בשם ר' יעקב ובשם ר' הירש אבד"ק לובלין התן ר' העשיל. ור' יעקב מת ביום ו' ט"ז בסליו שנת ת"ד (המגיד שנה 14 נומר 50).

[4]) (אשתו איגלע בת הרב ר' נפתלי הירש שור אבד"ק לובלין ובריסק בר' משה אפרים). — [5]) בר פלוגתיה של הגאוף' שכנא אבד"ק לובלין, ועל שמו היתה חתימת כל המשפחה הבאה אחריו בשם „בני יונה" עיין „העורבים ובני יונה" ח"ב).

[1]) לו היו קרובים בווילנא, כנראה מפנקס המקומות מבהכנ"ס הגדול, כי „הר"ר מאיר בהגאון ר' יצחק אייזיק מכר את המקום השייך לו בעזרת נשים להראש ר' ישראל ב"ר יוסף ביום ה' חית ניסן תק"ב". ובלי ספק קרוביו השתדלו להושיבו על כסא הרבנות בווילנא.

בעירנו. אכן בליל א' ד"ח אדר שני בשנת תקיו"ד [5]) אסף היסו"ד אספה רבה כמאה ועשרים איש מגדולי העיר ועשיריה ויציע לפניהם את ערך חתנו (דיין נוסף דק"ק ווילנא) (ק"נ צד 270)

הגאון מו' שמואל [1])
בהג"מ אביגדור [2])
בהרב מו' שמואל

ומעלותיו בתורה וביחוס לעמת השנים האחרים ולא נופל הוא מהם, זלכן בקש כי יתנו היתרון לחתנו ויכתבו לו כתב-רבנות. ולא יבלה האספה להשיב את פני היסו"ד, אשר רבות עשה לטובת הקהלה בגופו ובממונו [3]). ויכתוב הגאון בעל „נחלת אריאל" ו„מעון ארזות" בכתב ידו את הכתב על קלף וכל אנשי האספה חתמו את ידם, ויהי ר' שמואל לאב"ד רק בעניני או"ה באשר כי היה עוד צעיר ליטים, וחותנו נהג נשיאותו ברמה אך בעסקי הקהלה. ראיתי את דרשתו הראשונה בעצם כתב ידו ביד אחד מנכדיו (הרה"ג ר"א ראבינאוויץ) אשר דרש ביום א' דר"ח אייר תק"י בבהכנ"ס הג' פה בענין איזה סוגיא בקדושין, ועוד שם שתי דרשות ממנו משנות תקי"ב ותקי"ד

---

[5]) זקנינו כספרים כי בעבור ששה ירחים אחרי מות ר' העשיל שלח הר"מ גינצבורג מכתב אל היסו"ד לאמר בתשובה על מודעתו כי מצא את עצמו ראוי לקבלת כהונת האב"ד בווילנא עפ"י מעלותיו וערך אנשי העיר ו'פבי בואו ילין בעיר אנטאקאליע (פ'זור ווילנא) ויחכה עד הבקר למען יבאו נכבדי העיר לקבל את פניו בכי טוב. בלילה ההוא ע"פ תקיפות היסו"ד נתמנה חתנו ובבקר השכם נסע אל הגר"מ לפצות אותו במתנת ידו הנדיבה המלאה והרחבה למען ישוב לעירו ולכסאו בקרם. באחרונה ההחתנו היסו"ד את הרה"ג רמ"ג כי בת היסו"ד היתה לאשה לבנו הרה"ג ר' בנימין גינצבורג אב"ד דק"ק וויזן על כסא אביו (בנם הוא ר' יונה דיין דק"ק ווילנא ונזכר בק"נ צד 197).

[1]) בהמגיד שנה כ"ד נו' 50 כתוב שם זכרון מות הרב הצדיק הגדול ר' משה בהקדוש ר' שלמה מרגליות מגדולי עיר לאמזא, בהרב ר' אביגדור בהר"ר יצחק מרגליות. הר"מ היה ש"ב של הגאון האב"ד ר"ש מווילנא וחי בזמנו. כאשר נסע הגאון ר' שמואל בדבר משפטיו עם עדת ווילנא אל ווארשא (עיר המלוכה בפולין) כידוע, סר אל בית שארו זה לשמוח אתו ולנוח בביתו מטרדת הדרך בימי השבת. השאיר הר"ש להר"מ גמרא כספרת מלכות (?) וכתוב עליה בכתב ידו זכרון אהבה ואהוה ע"ש. — [2])נמצאו הסכמותיו על ס' זהב מזוקק" (דיהרנפורט תפ"ה) וחותם: אביגדור במו' שמואל הוב"ק ראזינאי, ועל ס' „שלחן שלמה" (פפר"א תקל"א) חותם אחרי בנו הר"ש. [3]) (בק"נ צד 270) כתוב העתק מפנקס ס' י"ג: „הקאנסענס של הדוסק יר"ה יהיה נכתב ונחתם על שם הגאון מו' שמואל כהיום על כל ימי חייו וכו' רק שיסלק הרב היסו"ד ארבעה ועשרים אלף זהובים במזומנים". — „מחויבים אלופי הקהל לפצות את הרב יסו"ד ותחתנו הגאון מכל ערעור וטוען וכו' מחמת הקצין מו' גדליה ומחמת חתנו הרב הגדול ר' נחמן כ"ץ; ומחויבים אלופי הקהל להשיג פסק משלש קהלות ראשיות שאין למה-"ר גדליה שום דו"ד על הרב יסו"ד וחתנו הגאון מחמת קבלת הרבנות: וכן שאין להרב הגאון ר' מאיר אב"ד דק"ק וויזן גם כן שום דין ודברים על הנקובים הנ"ל". — עיי"ש.

ותקי"ד. וישב ר' שמואל בשלום והתנהג במישרים כל הימים אשר חותנו חי. ואחרי מות היסו"ד בעש"ק ד"ד אדר תקכ"ב ירש ר' שמואל את חצרו, עסקיו, עשרו וכל קנינו, ויחלו קנאים להפיח קריה בסתר, כי לא מצאו עוד שעת הכשר. יהי במות גם בת היסו"ד הרבנית טייבל אשת הגר"ש בערב פסח תקכ"ח (ולפניה בתה הגבירה פייגעלע ביום ד' ד"ר אדר תקכ"ח) ותקם על הרב ר' שמואל צרה פעמים. ועוד לא יצאה המריבה ללהב מאכולת אש לולא הוסיף ר' שמואל לקחת לו אשה שניה את המיוחסת האדירה בת הגאון אבד"ק לבוב והמדינה. אז פרצה המחלוקת לשם כבוד ולחלול שם שמים בפומבי כנודע לכל, וגם לא הועילה בזה אף תקנת חכמים. ומריבת בני קהלתנו את רבם זה הורידה עד עפר את כבוד ווילנא בישראל ובעמים, כי עד כסא המלכות הגיעה. ואף כי במשך שנות המריבה נתקבל ר' שמואל לאב"ד בק"ק קעניגסבערג על מקום הגאון בעל ה„פרדס" [בנראה מהסכמתו על ס' „עטרת יוסף" (זאלקאווי, תקל"ז) וחותם: שמואל חונה בק"ק ווילנא ומצ"פ בק"ק קעניגסבערג, ועל היתר עגונה ממנו הנדפס בס' „עמודי כסף" (ווארשא תרמ"ה) בדף ל"ה כותב: כי נחוץ אנכי לדרכי לביתי ורב ספרים הנצרכים להיתר עגונה לא מצאתי דאתא לידי על שעה חדא, לכן אחוה דעתי בקצרה וזה יצא ראשונה וחותם: „הכ"ד הטרוד מאד חד כרעי וכו' יום ה' פ' יתרו תקל"ט לפ"ק חחונה פה ק"ק ווילנא ומצ"פ ק"ק קעניגסבערג"] עכ"ז לא עזב את רבנותו בווילנא אם מחמת נצחון או מחמת הונו וחצרו אשר לא יכל לעזבם בידי אחרים. וילך הלוך ודל ואבד חנו בעיני עדתו ונשאר על מעמדו עד יום מותו כ"א טבת תקנ"א. ויתר מתולדותיו עיין ק"נ צד 132. נשארו ממנו בכתובים ס' „הדרת זקנים" חדושי תורה על דרך הפלפול באיזה מסכתות ובהם גם חדושי תורה מרבו וש"ב הגאון ר' אלעזר אבד"ק קראז, הנזכר בק"נ צד 119 (נמצא ביד ר"ב ביראק פה ווילנא) וחדושים על כל הש"ס בכ"י והנמצ ביד נכדו בן חורגו וחתנו — הרה"ג החכם ר' ברוך מרדכי איטינגא אבד"ק באברויסק [מ"כ בירושלים על הר הזיתים י"ד אלול ה-„ברית"; „ירושלים", לרא"מ לונץ שנה א' (וויען תרמ"ב) צד 143].

ומאז ירדה הרבנות בקהלתנו פלאים, גאון עוזה השבר ותלך אש ושחוח (ק"נ צד 273). פרנסי העיר גמרו אמר לבל ירכיבו בני עדתנו עוד אלוף-רב-עליהם ואחרי מות ר' שמואל „האב"ד", אב בית דין האחרון בעירנו הושיבו את

הרב

הרב הגאון ר' דוב בער טריוויש (ק"נ צד 200),

בעל המחבר ס' „רביד הוהב" לראש בעניני הקהלות. מקודם עמד לפני הרב ר' שמואל בתור ראב"ד (ראש בית דין) וסו"ד. ובהיותו זקן מאד ויהיו הגיעו לגבורות, שמו פרנסי העיר את עיניהם בר' אבלי מפאסוואהל החריף והבקי וישימוהו למו"צ. ואחרי מות בעל „רביד הוהב" ביום הושענא רבה תקס"ד נתעלה למעלת ראב"ד

הרב הגאון ר' אבלי פאסוואלער [1])

בן הרב הגדול ר' אברהם שלמה אבד"ק פאסוואהל ובק"ק פומפיאן [2])

בהרב הגדול ר' גרשם אב"ד בכמה קהלות [3]).

הגאון ר' אבלי נולד בערב שבועות בשנת תקכ"ד [4]) ועל ברכי אביו הרה"ג נתגדל בתורה, ובבוא עתו עת דודים, לקחהו לחתן איש נגיד ונכבד ר' אליקים געציל מפאסוואהל [5]). כמה שנים חיה עם אשתו הראשונה לא נודע לנו, (עיין הלאה) בלתי זאת, כי אחרי מותה התחתן בו האב"ד דק"ק לאנדצוט (לאנדסהוט) [6]) ואשתו זאת ילדה לו שלש בנות [7]) וגם אתה לא

---

[1]) פאסוואהלער, ע"ש עיר מולדתו וכן היתה גם התימתו. — [2]) כן חתם הרא"ש בהסכמתו על ס' „שירה לדוד", להישיש ר' דוד בהג"ר חיים סו"ד דק"ק בירז והגליל (הוראדנא „דורש טוב" תקנ"ו). אשת הרא"ש מ' דינה בת הרה"ג ר' יצחק ז"ק אבד"ק פאסוואל ובירז [ועור לו שני אחים לר' יצחק הנ"ל, הרה"ג ר' משולם זלמן ז"ק אבד"ק פאקראי (עין תולדתו בקריה נאמנה צד 211) והרה"ג ר' ישראל אבד"ק בירז והמדינה, בא בהסכמה על ס' „עמודי בית יהודה", להר"ר יהודה הלוי הורוויץ אסיא דק"ק ווילנא (אמשטרדם, עומדות—תקכ"ו)]. שלשה אלה בני הרב הגאון ר' חיים ז"ל אבד"ק בירז והדורנא, נין ונכד להגאון מו"ה יצחק וצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק ווילנא, ובק"ק פוזנן — ולהג"מ אבלי היה אח הוא הרב הג' ר' חיים אבד"ק פאסוואהל, הוא אבי הרב הג' ר' יצחק מוואבאלניק, והר"ר יצחק, הוא אבי הכבודה מ' וויהנא, אמו של הרב הגדול ר' רפאל נטע ראבינאוויץ בעהמ"ח ס' „דקדוקי סופרים" ומ"ב בק"ק קיוב תרמ"ט, וגם פה ווילנא על ב"ע הישן נמצאה מצבה, על קבר אחות ר' אבלי, האשה הכבודה מ' מרים (מירקא) בת הרב הגאון ר' אברהם שלמה, כ"ב כסלו, תקפ"ו, והיא אשת הר"ר יצחק זק"ש (אולי גם הוא היה קרוב למשפחת ז"ק הנ"ל), והמה אבות הר"ר אליעזר (אשר בהצרו בקצה רחוב טאטערשע נבנה בית מדרש לתורה ולתפלה ונקרא בשם „זק"ש קלויז") ואחיו הר"ר ישראל ד"ץ וסו"ד דפה"ק, ור' שלמה; ולהרא"ש היה אח הרה"ג ר' משה, אבי הכבודה מלכה (דיא גרוישע אויגין) אשת הרב הגדול ר' ישעי'לע סגי נהור זצ"ל, (עיין בשמו). — [3]) ר' גרשון, נמצא זכרונו בפנקס אניקשט, וחותם בהר"ר אברהם אבלי, אולי ר' אבלי פאסוואהלער נקרא בשמו. — [4]) יום הולדו, הגיד לי הרה"ג ר' אלי' עליאש מווילנא. — [5]) כן אמר לי נכדו ר' מיכל בערמאן מבירז. — [6]) לא נודע לנו מי הוא האבד"ק לאנצוט הזה, ונוכל לחשוב כי הוא הג"מ יחיאל מיכל בהגאון ר' אברהם הלוי אבד"ק לאנצוט (תתן הגאון ר' משה יהושע הורוויץ אבד"ק הוראדנא) בא בהסכמה על ס' „נאדר בקדש" פי' על „חובת הלבבות" ביום א' ג' סיון תקנ"א (הוראדנא תקנ"א). כנראה זה הוא חותנו, ואם אין זכר לדבר, יש ראיה לדבר, כי נכדו בן בתו הינדא דבורה, ר' מיכל בערמאן נקרא בשמו. [7]) א) הראשונה היא א"ר חיים ז"ק. ב) בתו השניה הגבירה מ' אסתר מינא, אשת הגביר ר' יצחק עליאשאוו, בן הרב הגביר הישיש ר' אברהם ב"ר יהודה ליב עליאשאוו

לא בלה רוב ימים, ואחרי מות השניה נשא (ביום י"ב תשרי תקנ"ז) את המצוינת מ' פיגא בת הרב הגדול ר' יצחק אייזיק הלוי מווילנא (עיין תולדתו בק"נ צד 216), אשר מתה בעש"ק ה' אייר תקס"ט, ומ"כ על ב"ע הישן והעתק מצבתה בידי[8]). כנראה בעזרת חותנו זה ויתר קרוביו הנזכרים לעיל, נתמנה ר' אבלי למו"צ בעירנו בימי חיי הגאון בעל „רביד הזהב", והתחבא אל הכלים עד שנת תקס"ב, אשר בא ראשונה בהסכמתו על ס' „תולדות אדם" חלק שני, להרב ר' יחזקאל פיוויל מ"מ דפה, והמחבר מתארהו ממעל להסכמה: „מאוהבי והביבי הרב המופלג החריף ובקי הגדול בדורו מו"ה אברהם אבלי אב"ד דק"ק פאסוואהל (כן נקרא בפי כל), וחותם ביום ד' י"ד תמוז תקס"ב פה ק"ק ווילנא, נאום א"א באמ"ז הרב המובהק מו"ה אברהם שלמה נ"י".

ומיום עלות ר' אבלי להיות ראב"ד בעירנו החל להוסיף להראות את כחו וגדלו בתורה ובחכמה, ואין לך ספר אשר נדפס בעירנו ולא הסבים עליו, ועל מחברו[9]). גם עד ערים רבות נגע ובא שמע שמו הגדול וביקשו מחברי ספרים הסכמותיו[10]). ולא בהנה בלבד אמץ את ידי המחברים, כי אם ענדם

(הר"א מת י"א אדר שני תרכ"ב, בן פ"ד שנה) מילידי זאגר, מתי בעיר טערז ביום הראשון ער"ח מנחם אב תרל"ב, בשנת „ובכלח", לשנותיה, לסדר „כי יד ה' היתה בם להומם" לפ"ק, כן כותב אלייעזר בנימין בהרב מו' יוסף דאבקין, חתן הג"מ יוסף רייזין אבד"ק טעלז, (הוספה להמגיד נו' 34 שנה שש עשרה, תרל"ב). ג) השלישית הינדא דבורה א"ר אברהם משה בערמאן מבירז והיא אמו של ר' מיכל בערמאן מבירז, אשר הדפיס בווארשא את המונת הגאון ר' אבלי ומתחת התמונה כותב: „מסתעף מרבינו שהוא ברודא, ברלין, גינצבורג, זאק, מרגליות, קאצינעלינבויגין, ראפאפורט, ועוד". הר"מ מבטיח להוציא ס' היחס בשם „תפארת בנים" ולא הדפיס.

[8]) אחיה הוסיף הג' ר' אבלי לקחת לו לאשה את המצוינת מ' לאה בת הר"ר אברהם גארדאן, (ק"נ צד 182). היא היתה אלמנת הר"ר יהודה ליב ב"ר שלום (ק"נ צד 231) ולה היו שלשה בנים מאישה הראשון, ה"ה הר"ר אהרן דוד גארדאן שקלאווער (עיין בשמו) והר"ר אברהם שמעון מאבאלניק, והר"ר טובי' (חתן הגביר ר' בער זאבל"ס).

[9]) בהסכמתו על ס' „עמוד הימיני" (מינסק תקע"א) כותב: „הגם כי גדר גדרתי בעדי שלא לתת הסכמה על מחברים חדשים לבקרים (והלא פלא הוא, כי הסכמותיו רבו מספר!) וחותם יום י"ב אב תקס"ט, אברהם אבלי פאסוואהלער, בהרב הגאון ר' אברהם שלמה זצלל"ה. מוכח מזאת כי אביו הרא"ש מת בשנים האלה. [10]) בהמודעה רבה, הנדפסת בווילנא ליסד ישיבה גדולה ע"י ר' חיים אבד"ק וואלאזין, מיום ו' עש"ק ט"ז לחדש אייר תקס"ד, בקהל המסכימים הרבים הנקובים מטה יחד שם כבוד הגאון ר' אבלי, לא בתאר ראב"ד כי אם בתאר בעל הבית נכבד. ואלה המה:

א) הרב ר' „תנוך זונדל" בהרב המאור הגדול מו' יצחק זללה"ה (ק"נ צד 225).
ב) הרב ר' „חיים" בהרב מו' פרץ כ"ץ זצלל"ה מטשעכנאוויצי (ק"נ צד 269).
ג) הרב ר' „אברהם אבלי" בלא"א הרב המאה"ג מו"ה שלמה נ"י.
ד) הרב ר' „אברהם" בהגאון החסיד המפורסם מוהר"א זצלה"ה מווילנא.
ה) הרב ר' „שמואל" בא"א מו"ה דוד נ"י.

גם על ס' משלי עם פי' „שבט מיהודה" לא"ז, (ווילנא תקס"ג), בא בקהל הפרענומעראנטין בתאר בעה"ב, לא בתאר רב ומו"צ. ובנראה מהסדר הזה עוד לא הושם

ענדם עטרת כבוד בהביאו את דברי תורתו בספריהם ובהם התגאו[11]). חבב חכמים ומליצים וחזקם לחבר ספרים טובים ומועילים[12]). ויודע ר' אבלי לגאון אדיר במדינה בימיו, והריצו אליו גאונים מצוינים מכל קצוי ארץ שאלות משאלות שונות בדברי דת ודין, ולתשובותיו הוחילו כאל דבר אלהים[13]). הזקנים אשר ידעו והכירו אותו אמרו, כי שבלו היה זך וישר וקולע תמיד אל השערה ולא החטיא, אף בדיני אסור והיתר היה מצדד להקל, וכן בדיני ממונות היה מפשר בין הצדדים בטוב טעם ודעת. גם שיחותיו בשיחות הולין היו נמלצים מאד. ממנהגיו ותהלוכותיו נראה כי ידע ר' אבלי באיזה זמן הוא חי ואת אשר נדרש ממנו, והימים ההם ימי שנוים ותמורות לישראל בכלל, ובווילנא בפרט[14]). בעיר אשר ממנה תוצאות לחכמה ולתושיה על כל סביבותיה, בחר לו ר' אבלי את שביל של זהב וילך בדרך הממוצע, והנוחה לכל הדעות. ביחוד נמצא את ר' אבלי בכבודו ובגדלו ברבר הריב בשנת תקצ"ה אשר היה לאש מתלקחת, בין המדפיסים לבני ראָם בווילנא, ובין המדפיסים דק"ק סלאוויטא. שניהם החלו אז להדפים את הש"ס, ויהי פה ר' אבלי עמוד התוך אשר כל רבני ישראל בזמנו היו נשענים עליו, ואתו עמו היה הגאון ר' בערוש אשכנזי מלובלין, ולפני שני הגאונים הגישו המדפיסים את טענותיהם כנראה

מהחסכמות

כתר הרבנות על ראשו בשנים ההם. עוד פעם שנית על מודעה לחזק את הישיבה הנ"ל, מיום ג' כ"ו אדר תקס"ט בא ר' אבלי בראש החתומים לפני ר' חנוך זונדל הנ"ל. [11]) בס' „שאגת אריה" בקונטרס אחרון (סלאוויטא תקצ"ה) וכן בקו"א לטו"א (ווילנא תקצ"ו), ובס' „יהגה חכמה", בס' „מנחה בלולה", בס' „בגדי ישע", „נתיבות עולם" לרצ"ה ק"ב. ועל „נתיבות עולם" הזה ראיתי מכתב מהגאון ר' אבלי, בעצם כתב ידו אל המחבר ובו פלפול בענין הסיבה בסדר ההגדה, בלא שום זמן ופרט, וכותב על המחבר „ידידי החריף ושנון" וכו'. — [12]) כנראה מדברי חבוב אשר כתב להריב"ל מקרעמניץ על ספרו „תעודה בישראל", ולהרמ"א גינצבורג, על ס' „גלות ארץ החדשה" (קאלאמבום) (ווילנא תקפ"ג). [13]) עיין הלאה קובץ השובותיו אשר ראיתים בכתובים. [14]) כמו פולין וליטא נספחו לארץ רוסיה בשנת תקנ"ד; כנוים נתנו למשפחות בשנת תקס"ד; הפחד בבהכנה"ג בליל ר"ה לשנת תק"ע אשר נראה דמות איש חיל רוכב על סוס בא לעזרת הנשים, וחרבו שלופה בידו, ומפחד כמה נשים מתו; בא נאפאלעאן הראשון לווילנא בשנת תקע"ב; אסיפות רבנים בווילנא בשנת תקע"ה לבחר צירים (דעפוטאטין) לנסוע לפ"ב להשיב על שאלות היהודים, ופעם שנית בשנת תקע"ח (עיין ר' אליעזר דיללאן); פקודת עבודת הצבא מהקיסר ניקאלאי הראשון בהחל שנת תקפ"ז; פקודת הממשלה למנות רב העדה לכתוב את הנולדים, הנשואים והמתים בפנקסאות בכתב רוסיה ונבחר אז ר' אבלי על זה (עיין ר' ישראל גראדאן); יסוד ישיבת ר' מיילא; צמיחת ההשכלה; הרפסת הש"ס; הסגר ב"ע הישן בשניפישאק אשר עמד שלש מאות וארבעים וארבע שנה, וליסד ב"ע חדש על הרי זארעצין; החליטו רע הגרולה בשנת תקצ"א ויסוד ב"ע מיוחד על זה על הרי סקאפלערנא; פקודת שרי העיר לשפוך סוללות ולחפור תעלות על הב"ע הישן הנ"ל ולהוציא את עצמות המתים מקברם ולטמנם במקום אחר.

מההסכמות הנדפסות על שני השסי"ן [15]). כמעט כלם יצדיקו את מדפיסי ווילנא

[15]) דברי ריבות אלה העלו רעש גדול בעולם הרבנים והיו לשיחה בפי הבריות, גם כל הגולה היתה כמדורת אש, על כן חפשתי את שמות הגאונים א"ר הסכימו אז בעת אחת, בהפצם להגדיל תורה ולהאדירה, על הדפסת הש"ס בווילנא ובסלאוויטא (השסי"ן האלה אינם נמצאים ביד כל אדם) וחשבתי לנכון להציב את שמותיהם זכרון לדור אחרון, והקורא או הכותב דברי ימי ישראל ימצא חמר רב לבנין ההיסטוריא בהסכמותיהם הגדולות והרחבות וידע ויבין את רב ערך הרבנים ההם בתורה, בדת ובדעת.

שמות המסכימים על ש"ס ווילנא.

הסכמת ר' אבלי הראשונה מיום א' י"ח אדר שני תקצ"ד. והשניה מיום ד' כ"ט כסליו תקצ"ה. והשלישית, מיום ד' י"ג סיון "קרב לנו זה הקץ" לפ"ק, תקצ"ה:

"כשנתבטל הועד בווילנא, הודיע הגאון "בהיתר מפורש הזה וכו' וכותב שם: מאשר "ידוע כי מעצורי נתקשרתי בעבותות האהבה "עם ש"ב "נר"ז הגאון המפורסם מו"ה צ"ה "אב"ד בק"ק אה"ו ז"ל, והוא הגאון ז"ל "כתב בספרו "תפארת צבי", שמאחר שכבר "נמכר הש"ס ע"ש, "ושריותא" להמדפיסים "דקהלתנו והוראדנא וכו', כי מי כחו יפה "לחלוק על ש"ב הגאון ועל כל הגדולים "המתירים וכו' וכו'".

ואחרי ההסכמות כפי היתר ואופן דברים הנ"ל כתבו וחתמו המו"צ ובד"ר דווילנא:

נאום "ישראל" בלא"א מו' בנימין וואלף ז"ל ליפשיץ (אנטאקאליער).
"ישראל" בהקדוש מו' אליעזר זללה"ה, גינצבורג, (זארעצער) מו"צ.
"אהרן" בהרב מו' צבח זללה"ה.
"אהרן" בא"א מוהרי"ץ זללה"ה (בוגימאוויץ מוואלאזין).
"אלי" במו' הלל סג"ל זללה"ה (סמארגאנער).
"יהודה ליב" במו"ה צבי זללה"ה (אניקשטער).
"בנימין" במו"ה משה כ"ץ זללה"ה (שוואדישץ, משגיחישאק).
"אהרן" במו' יעקב ז"ל ברוידא (טיביל'ס).
"מרדכי" במו' צבי זללה"ה (מערעצער).

ומקים חתימתם, "ישראל" במו' יצחק סו"ד פ"ק הנ"ל, זק"ש.

עוד מכתב מר' אבלי להגי"ח ארי' ליב אבד"ק בריסק, מיום א' ב' דר"ח תמוז "קרב קץ נחמה" לפ"ק תקצ"ה.

שמות המסכימים על ש"ס סלאוויטא.

רבם מהם נוט"ם לדעת פסק הגאון ר' "אבלי" זצ"ל, כאשר יוכח הקורא בההסכמות הנדפסות בשלשת הגמרות היחידות — ברכות, שבת ועירובין מדפוס סלאוויטא כי יותר לא נדפסו.

הגאון ר' "אבלי" מיום א' ג' סיון, "קרב לנו קץ הזה" לפ"ק. ר' "בערוש אשכנזי" אבד"ק סלאניטא. — ואחריהם חתמו בד"ר דק"ק ווילנא:

נאום "ישכר בער" בהגאון ר' תנחום מו"צ, ג' סיון הנ"ל.
"ישראל" במו' בנימין וואלף ליפשיץ (אנטאקאליער).
"יוסף" במו' שמעון שיסקס (ר' חיים'ס).
"ישראל" בהקדוש ר' אליעזר גינצבורג, (זארעצער).
(מיום ד' כ' סיון תקצ"ה).
"יצחק אייזיק" במו' בנימין וואלף (קרינקער).
"אהרן" במוהרי"צ ז"ל (בוגימאוויץ, וואלאזינער).
"אהרן" במו' יעקב ברודא (טיביל'ס), (מיום א' י"ד סיון תקצ"ה).
"צבי הירש ברודא" חוב"ק סאלאנט ז' תמוז (כותב על ר' אבלי "מחותני").
"יקותיאל זלמן" במו' מרדכי סג"ל תופ"ק ואגר ישן, א' ח' תמוז. — "שלמה זלמן" במו' אלי' חונה בעיר חדש, א' ח' תמוז.
"יעקב" במו' יהודה חוב"ק בויסק, במדינת קורלאנד, א' ח' תמוז. — "נפתלי" בהרב ר' אפרים חוב"ק שאט. — "משה" במו' שאול חוב"ק קראקינאווא, ח' י"ב תמוז.
"שבתי" בהרב המאה"ג מו' אברהם יפה חוב"ק שוועקסנא, א' ח' תמוז. — "אהרן" במו' שלמה סג"ל חב"ק ווילקאמיר. — "ישראל במו' יחיאל מיכל. — "דוד" במו' מנחם מענדיל. — "אלכס זרח כ"ץ. — (מיום

זוילנא, וכל הרבנים כרעו ברך לפני הררית גאון פסק ר' אבלי. ובראות מדפיסי

עוד מכתב מהנ"ל למדפיסי ווילנא (בעת קבלתו) להרשות להם להדפיס הכסכותיו וכו', וכותב: "כי מתחלה לא הפצתי להכריע בין הגאון רא"ז מבראד, ובין הגאונים בעל "מחבר שו"ת "תפארת צבי", ומוהר"מ "(מרדכי בנעט) מנ"ש (מניקלשבורג) אשר "המה הולקים בזה, ועתה רשות ממני להם, "להדפיס כל דברי הסכמותי אשר כבר כתבתי באמת", והותם א' ר"ח כסלו תקצ"ו.

עוד מכתב ממנו אשר נשלח למדפיסי סלאוויטא מום ו' עש"ק א' דר"ח מרחשון תקצ"ו.

"ישפות ה' שלום לכבוד ידידי הרב "וכו' מו' "שמואל אבא" נ"י, בהרב המפורסם "מוה' "משה שפירא" נ"י, ובתוך המכתב "כותב, כי שם הגאון ר' עקיבא איגר הולך "וכו', והגאון מבריסק ידוע ומפורסם וכו', "ואיך אשא לבדי טרחכם וריבכם לעת שיבתי "אשר אין כחי עז לבוא עם הגאונים בריב "ומצה, לכן קדמתי פניכם וכו'. כי ממש "עד בריאות גופי יגיע וכו', ולא יה"ה עוד "ריב בין רועי עדת קדש, כי כלנו אחים "אנחנו וכו', בנפש ידידו". . .

עוד מכתב ממנו על קבלת הכרך הראשון, יום ו' עש"ק י"ג כסליו תקצ"ו.

עוד שם שלשה הסכמות למדפיסי סלאוויטא, כי יקיימו את האיסור של הגאון ר' עקיבא איגר עליהם. — מאת "צבי הירש" במו' אהרן ברודא חופ"ק סלאנט א' ה' אלול תקצ"ה. — "משה אהרן" בן דוב בערוש מפיעטרקוב אבד"ק קושנא כ"א חשון תקצ"ו. — "שלמה זלמן" במו' יקותיאל חופ"ק זאגר ישן, ד' ה' מרחשון תקצ"ו. וכן כתב המו"צ דק"ק זאגער חדש, "צמח" במו' מתתיהו זלה"ה. — מהרה"ג "אליעזר" חופ"ק סאנטוב והוא בעהמ"ח ס' "שמן רקח" להגאונים בעלי "מפרשי הש"ס מיום כ' י"ז שבט תקצ"ו. — "יעקב אורינשטיין אבד"ק לבוב ו' עש"ק ח"י תמוז תקצ"ה.

הסכמות הגאון ר' עקיבא איגר וכותב: "והטלתי" "איסור גמור וכו'". "יום ו' עש"ק כ"ו מנחם אב, "הרם קרן" לפ"ק פה"ק פוזנן"; ועוד שם ממנו מכתב לבד"ר מק"ק הוראדנא, עש"ק כ' כסליו תקצ"ו: ועוד שם: "ליקירי חמודי הרב וכו'", מיום ד' שבת תקצ"ו הנזכר לעיל עי"ש.

הסכמות

"יצחק אייזיק" במו' אהרן יצ"ו חוב"ק שאוויל, עש"ק ער"ח תמוז, "ואל יאבד ישראל" לפ"ק. "ליב" בהרב ר' אברהם אבד"ק טעלז. "חיים" במ' צבי הירש ד"צ הנ"ל. מיום כ"ה תמוז. "יהודה יודיל" במו' פסח מ"צ דק"ק קידאן. — "ראובן" במו' צמח מק"ק וואלפא אבד"ק קידאן. "וואלף" במו' יעקב הכ"מ. — מיום עש"ק טו"ב מנחם אב "נשמרה" לפ"ק. "יהודה ליב" בהר"ר אברהם מק"ק מינסק ה' י"ט תמוז. — "יצחק" במוהר"ג הערץ פינם ראב"ד מינסק. — "זאב וואלף" בהרב מו' ר' משה סו"ר. — "שאול" במו' שלמה נ"י. מיום ה' י"ט תמוז. "אלימלך" בהרב הגדול מו' צ"ה חוב"ק לידא, ג' י"ט סיון. "ארי' ליב" חוב"ק ראגאווא. — "יעקב אורנשטיין" מלבוב, ער"ח תמוז "כבוד הכמי התלמוד" לפ"ק. — ובנו "מרדכי זאב אורנשטיין", ער"ח תמוז "יקרה מפנינים" לפ"ק. "חיים כהן ראפפורט חוב"ק אוסטרהא, ג' ג' תמוז. — "מרדכי" בהרב מו' נחום מטשערנאביל. — ר' "ישראל" במו' שלום פה"ק רויזין, ד' כ"ד טבת תקצ"ה. — ר' "משה צבי" בהרב מו' שמעון שלמה מסאווראן, חוב"ק בערדיששוב. ב' תמוז "אלה הם חוקות" התורה. — ר' "יעקב ארי' ליב" בה"ג אב"ד מוהר"מ זצוקלל"ה פה נעסכאיז לס' תרומה צ"ה, (כותב על ר' משה שפירא "מחו" ועל ר"ז מרגליות "מחותני") — ר' "יצחק מראדוויל" זצוק"ל, נזכר בלתי שמו, ויען כי בית בעת החיא לא הדפיסו הסכמתו. — ר' "יצחק מאיר" בהרב ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא, הוב"ק מעזיבוז, י' ניסן "הרם קרן" (כותב מחותני). — ר' "מאיר שרגא" בהרב מו' יעקב שפירא חו' זאסלאב. ג' טו"ב מבט. — ר' "חיים" בהרב הסידי מו' יוסף מסולנאב, חוב"ק סלאוויטא, ג' י"א שבט. — ר' "ליבש" בהרב ר' שמחה הכהן ראפפורט, חוב"ק קראקע, ה' יו"ד ניסן. — ר' "ראובן" אבד"ק קאנסטאנטין ישן, שהיה אבד"ק אדעסא, ויען כי מת לא הדפיסו הסכמתו. — ר' "ברוך מרדכי" בהרב מו' אליעזר איטינגא מלבוב, חוב"ק באברויסק, לסדר איש כי ידור "הרם קרן", (וכותב על הרב ר' מרדכי מטשערנאביל הנ"ל: "הרב המגיד החסיד המפורסם נר אלהים" מו' ...). ר' "שמואל" במו' נחמן חוב"ק ראש, ג'

מדפיסי סלאוויטא, כי אבדה זכותם על פי דין תורה לדעת הגאונים הנ"ל, נגעו

הסכמות הגאון ר' משה סופר אבד"ק פרעסבורג בכדינת אונגארין, מיום ה' י"ב כסלו תקצ"ו, מכתב גדול עיי"ש.

שלשה הסכמות מהגאון ר' ארי' ליב קאצינעלינבויגען אבד"ק בריסק מיום ב' כ"ז כסלו, ומיום ד' כ' סיון, ומיום ה' י"א אב, תקצ"ה. "שלמה זלמן" מק"ק פוזנא חוש"ק ווארשא, א' דסליחות, "הרם קרן", תקצ"ח. "חיים" במו' י' איציק זצ"ל מליסא אווערבאך, חופ"ק לונטשיץ, עש"ק טו"ב שבט "רקוו האיסור" לפ"ק, בעהמ"ח "דברי משפט". "משולם זלמן" אבד"ק לובלין, כ"ב אלול צ"ח, וכלם מקיימין את האיסור של ר' עקיבא איגר. — "יעקב" במו' אהרן חופ"ק קארלין ב' ל"ח לבבי' תקצ"ר, ועוד ממנו כ"ו סיון תקצ"ה. "ארי' ליב" ברודא חוב"ק קאלווארייא ב' ער"ח ניסן תקצ"ה, ועור ממנו כ"ג תמוז תקצ"ה. — "דוד" חוב"ק נאוואהראדאק "ואשרי המחכה" לפ"ק, ומכתבו שני גדול ממנו מיום א' שלישי בשלישי "רמה קרן" ישראל. — "יוסף דוד" בה"ר מו' צבי חוב"ק מיר, ז' מנחם אב תקצ"ה, ועוד מיום ד' כ"ט כסלו תקצ"ו. — "שלמה זלמן" בהגאון מוהר"א ט'קטין אבד"ק ברעסלא, וגם הוא כותב: מה מאד וכו', יסתער לבבי וכו', על גודל העוות אשר העיזו פניהם המדפיסים דק"ק סלאוויטא ומלעיבים באיש אלהים קדוש הוא וכו' וכו', וחותם: למען יוסרו עושי רשעה וכו'. — "אלעזר הלוי" איש הורוויץ אבד"ק ווינן, יום ה' כ"ח אדר תקצ"ו. — "שלמה קווענטש" מנ"ש אבד"ק ליפניק במדינת אונגארין, ג' ל"א למב"י תקצ"ו. ומתחת הסכמתו מכתבו הראשון מיום ב' למ"ר למב"י.... כתבם לבעלי "מפרשי הים" עיי"ש. — "שלמה איגר" אבד"ק קאליש, כתב הסכמתו בהיותו בוורשא, להגאון ר' יעקב אבד"ק קארלין, ט"ו מנחם תקצ"ה. — "מרדכי זאב סג"ל אישענגא" "יוסף שאול נאטאנזאהן הלוי" בעלי "מפרשי הים" "ובגן גבורים", הגהות ותקונים על הש"ס, ובאורים על האלפס, יום כ"ץ טבת, "כל הדפיסין אסורין" לפ"ק, פק"ק לבוב. "שמואל יוסף" הלוי לנדא, בהגאון מהר"י זללה"ה אבד"ק קעמפנא והגליל, ט"ו טבת תקצ"ו, להמופלג החריף ר' יוסף הכהן נ"י. — אלירו

כ"ד תמוז "ברב ישועה". — ר' "מאיר" בהרב ר' הילל אבד"ק נישוויצע, עש"ק ער"ח תמוז. ר' "יצחק אבינדור" במוהר"ש חוב"ק וואשילישאק, א' ט' שבט. — ר' "זאב וואלף" בהרב ר' שמואל הלוי חוב"ק נאוואהרדאק, עש"ק כ"ח שבט. (ומחותנו, ה"ר מרדכי הנ"ל וכותב עליו "קדוש עליון"). ר' "מרדכי" במו' צבי הירש ט' ט' מו"צ דק"ק בארדישטוב. — ר' "משולם נתן" בהרב כוהר"ש, ב' ט' תמוז. — ר' "ניסן" מו"צ בק"ק דובנא בעהמ"ח ס' "עצי לבונה", ג' ער"ח אלול תקצ"ה. — ר' "אלעזר" אבד"ק טריטש והגליל מיקאלאש והגליל, סאנטאב והגליל, זקן ויושב בישיבה יותר משלשים שנה, ה' יור טבת תקצ"ו. וחיתם בעהמ"ח שו"ת "שמן רקח", ח"א וה"ב, וחדושי תורה בשם "שמן רקח", וס' "סמא דחי", על הדרושים, וס' "תורת חסד", על כללי הש"ס, וס' "שערי חכמה" המכונה "שב שמעתתא", על סוגיות הש"ס, "זר זהב", על ספר הרי"טב"א "ותוס' רי"ד", "וזר זהב", על ס' "המקח" לרב האי. ס' "בין שמועה", על התורה. וס' "שערי דעה", על שו"ע יו"ד ח"א וח"ב, וקונטרס החוקים המכונה בשם "זכרון אהרן". ועל דא נתתי גושפנקא דידי.

עוד פעם שנית בא בהסכם להתחזק בהסכמה הראשונה, ה' י"ג ניסן תקצ"ו. — ר' "ארי' דוב הלוי הורוויץ" אבד"ק סטאניסלאב והגליל, ד' י"א כסלו. "בגדולי ישראל" "הן הכשירו" "הסכימו עם משה" "השם הסכים עמו" לפ"ק. (וכותב: ש"ב הגאון מלבוב, הוא הג"מ יעקב אורנשטיין), — ר' "יחיאל מיכל" בהגאון מוהר"ם קריסטיאנפאלער אבד"ק בראד והקרויז, י"ז מרחשון תקצ"ו. — ר' "יהושע העשיל" ראבד"ק טארניפאל והגליל, בעהמ"ח ס' "יהושע" שו"ת, והסכים, ה' י"ב מרחשון תקצ"ו, וש"ב הג"מ מלבוב הנ"ל. ומחזק שנית הסכמתו מיום ו' כ"ף למב"י. — ר' "ארי' ליב ליפשיץ" מיערסלאב, אבד"ק ווישניצא וק"ק בריגל וקרייז באכניץ, ג' ט"ב למב"י תקצ"ו. — ר' "שלמה קלוגר" ראב"ד ובו"ץ בק"ק בראד, בעהמ"ח ס' "החיים", ו"מי נדה" ו"ענין דמעה", ג' ט"ו טבת "אמת קנה". ר' "שלום הלוי" אבד"ק יארטשוב, י"א כסלו תקצ"ו. — ר' "גפתלי

נגעו בכעסם בכבוד הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, כנראה מהמכתב אשר

„אלידו" בהרב מו' יעקב זלל"ה אבד"ק סלאבאדקע, ווילום פאלי, ז' טבת תקצ"ה, הוקף מהב"ל ג' ג' תמוז תקצ"ה קאוונא. — „יהודה" במו' יהושע העשיל ז"ל בכרך חוב"ק סיניי, „תלמוד זה הים הגדול" לפ"ק, ג' ר"ח ניסן, „גאו מי ים התלכוו" לפ"ק, ופעם שנית א' כ"א תמוז. „בנימין" „החונה בפה בהוראדנא" לפ"ק, „כי לא יכוה בגחלתן" לפ"ק, ג' עקב, ופעם שנית ב' י"א סיון „הוא נותן עז" לפ"ק, בהרב מוהרי"ל זללה"ה ראב"ד בק"ק הוראדנא. — „וסף" בא"א מו' בנימין זלה"ה מ"מ ומ"צ פ"ק פינסק, ג' כ"ה אייר תקצ"ד. „יצחק איצק" בהגאון מו' חיים נ"י אוערבאך אב"ד בק"ק לונדשיץ, אבד"ק דאברי בפולין גדול, ב' טו"ב למרחשון תקצ"ו. — „יהושע העשיל אשכנזי" „בנימין קארען גאלר" „אליעזר לנדא" נ"י מהוראדנא, שלשה אלה ערכו שו"ת והסכימו עם כל הגאונים למדפיסי ווילנא והוראדנא. — „עבי הירש" בהגאון מו' נחמן ז"ל אבד"ק קאנין, י"ט מרחשון תקצ"ו. — „זאב וואלף כ"ץ" אבד"ק לאסק מקאליש, כ"ד מרחשון תקצ"ו. „יהודה ליב" הישיש אבד"ק פלונגיאן, כ"ו אדר תקצ"ה. — „שלמה זלמן" בהרב מו' אלי' ז"ל אבד"ק עיר חדש, במדינת זאמוט, ה' י"ג מרחשון הקצ"ה. — „דובער" בהרב המאוה"ג שלשלת הוחסין מו' נתן נטע זצ"ל אבד"ק ראסיין כ"ח אדר תקצ"ה. — „אלימלך" בהרב המאוה"ג מו' צבי הירש זללה"ה, א"ש חוס"ק לידא, ג' י"א מרחשון, „בצדקה". „מנחם מענדל" במ' זאב וואלף אבד"ק קאוונא, ה' קרח הקצ"ה. „יצחק אייזיק" במ' יעקב זלה"ה אבד"ק ווילקאוויסק, א' וישב „הרם קרן". מכתב שני ממנו ה' כ"ו תמוז תקצ"ה. — „אליקום געציל מאיר" בהרב הג' מו' יצחק אבד"ק שווילאק. — „משה צבי" בביהר"ל חוס"ק אנטיפאליע, ה' כ"ו סיון תקצ"ה. — „יצחק אייזיק" במוהר"מ נ"ץ דק"ק וויטעפסק פה"ק אסטראוונע ד' פ"ש תקצ"ה. „נחן" במו' שמעון סג"ל ז"ל דוריוויץ, מ"ץ ומחזיק ישיבה בק"ק פאלאצק. — „משה אלירו" בבו' חיים ז"ל חוס"ק אנישקט, ב' כ"ש אדר, „הדרש לנו" לפ"ק. — „מאיר" במו' אברהם סג"ל עפשטין חוס"ק קיפישאק, א' כ"א אדר תקצ"ה. —

הערץ סוהסטאב ראב"ד ומ"מ ומ"צ בק"ק לבוב תוך. העיר, ה' ה' כסלו. — ר' „מרדכי ראבין" כו"ע בק"ק לבוב חוץ לעיר, ה' ויצא ה' כסלו. — ר' „חיים מאיר יחיאל" בן הרב אבי עזרא זעליג אבד"ק קאזניץ ומאגאלניצא. ר' „יצחק מזאריק" אבד"ק ווארקי, ב' כ"ד מרחשון תקצ"ו. — ר' „משה אהרן" בהרב ר' דוב בער מפיעטרקוב אבד"ק קוטנא, ג' ג' דתוהמ"ם. ועוד מחזק התכמהו ג' טבת, ופעם שלישית ה' כ"א מנחם תקצ"ו. — ר' „שרגא פייבוש ראפשוויץ" אבד"ק ברויצע, ה' כ' חשון. ר' „אלכסנדר" במוהר"א כהנא אבד"ק פלאצק, ב' י"ב תשרי תקצ"ו. — ר' „יצחק אייזיק" בהרב מוהר"ם הלוי עפשטין אבד"ק האמי'. א' תרומה „ושפיר" לפ"ק. — כעין מכתב ר' „אבלי" כתבו דג"מ „צבי הירש ברודא" כסלאנט, למחותנו הרב הגדול ר' „צמח" מו"צ דק"ק זאגר, מיום ג' ה' טבת תקצ"ו. — הגאון ר' „יקותיאל זלמן" במו' מרדכי אבד"ק זאגר, מיום א' כ"ב כסלו תקצ"ו. — הגאון ר' „שבתי" בהרב הג' ר' „אברהם" יפה חוב"ק וועקסנא, מיום ו' ע"ש „ברוב שלום" לפ"ק. המסכים, להג"מ אבלי הנ"ל.

אלה דברי מדפיסי סלאוויטא.

„למען גלות שקרת מריבי ה"ה מדפיסי „ווילנא והוראדנא אשר העבירו קול שאון „בעירי ישראל והלו בוקי סריקי בגאוני הזמן „ראשי הדור, לאמר כי ח"ו הזרו מדברות „קדשם הראשונים הנאמרים באמת וצדק ע"פ „ד"ת תוה"ק, זאת לא זאת כי גם שמו „אותותם אותות בדים וזיופו והעלו בדפוס „בשם כמה מגאוני הזמן אשר לא צוום „הגאונים ולא עלה ולא יעלה על לבם לעולם, „ולמען לא יהיה לבית ישראל למזכיר בפגוחם „אחרי שקריהם, התעוררו הגאונים הנ"ל לענות „בחשם בפניהם ולגלות חרפתם בקהל, „ובשבטי ישראל יודיעו נאמנה כאשר עפ"פי „כבוד אחב"י יישירו נגדם נועם לשונם הזהב.

מכתב הגאון ר' אבלי למדפיסי סלאוויטא.

„הגם כי הדברים מובנים שקשה עלי להבנים

אשר כתב בעש"ק ד' טבת תקצ"ו פה ק"ק פוזנן ונדפם בש"ס ווילנא [16]).

רבות עמלו רבני הדור הזה להשקיט את המריבה, אשר פרצה בין מדפיסי הש"ס משום הפיץ תורה בישראל לשם פרנסה, ובכל זאת נבישבה בשתי שנים רצופות ותוצאותיה אסון בית דפוס סלאוויטא ותבערה בבית דפוס ווילנא. לפי המספר מוקני הדור לא נרצו מדפיסי סלאוויטא להכנע תחת פסקי דין של הגאונים המפורשים משה בשמותיהם למקומותיהם והגישו

"דוב בער" בהרב מו' חיים מ"מ ומ"ץ דק"ק ווידז, לס' "הגבלת את העם סביב" לפ"ק, ופעם שנית ג' כ"ז מנחם תקצ"ה. "יצחק" במוהר"ץ הופ"ק מערעניץ, א' "א תשרי תקצ"ו. "ואב וואלף" במו' יהודה סג"ל הוב"ק אזאר, ה' ב' אלול תקצ"ה. — "נתנאל" במוהר"נ זצ"ל ראב"ד דק"ק וויסאקי, י"ב אייר כ"ו למב"י תקצ"ה. "אהרן" בבו' גרשון סג"ל פה"ק קיול, ה' כ' מרחשון תקצ"ו. — "יוסף" בהרב המאה"ג מוהר"א כ"ץ זללה"ה חופ"ק קרינאק, ב' ט"ב שבט תקצ"ה. — "שרגא פייוש" מטורקע, ח"י מרחשון תקצ"ו. "בד"ר דק"ק הוראדנא": "שמואל" במו' יוסף ז"ל, "יהודא" במו' יצחק אייזיק זללה"ה. — "שמואל" במו' חיים א"ש זללה"ה. "יוסף" בהרב מו' אשר ז"ל. "ארי' ליב" במ' אשר זללה"ה, ג' כ"ז סיון תקצ"ה. — "בד"ר דק"ק ביאליסטאק: "נפתלי צבי יפה" מ"ץ בק"ק הנ"ל. — "שמואל" במו' יוסף סג"ל סו"ד הנ"ל. — "קלונימום קלמן" במו' פסח יאנעווער. — "יצחק אייזיק" במו' אברהם. — "ארי' ליב במו' בנימין כהנא, א' דר"ח מרחשון "בקש צדק" לפ"ק.

"להכנים את עצמי נגד נגידי עירי ונגד אוהבי "מעודי, אמנם אחר שנתלה בוקי סריקי עיר, "יופיאו קול לאמר: שוויצא נפשי הדרנא "ורמיא איסורא ח"ו על מדפיסי סלאוויטא "אשר כבר ידוע שמן שמיא זכו להו להפיץ "ולהרבות תורה כמה וכמה שנין, ועבידי דא "תשתכח תורה מישראל, ושעשו מעשיהם ע"ד "גדולי ישראל אשר אבוצו זרועותיהם בזה, "והגם שאחזתי מדת ח"ת אוהבי שלום ורודפי "שלום, וכתבתי שלפי אמרות מדפיסי קדלתנו "אשר הרחיקו עדותן וסותרין את הפתה "ושיער, שיערי תורה אשר בבר המדפיס "בסלאוויטא פתח השיער תהלה בעסק הזה, "ולזאת העירותי אותם לתוך השלום על פי "גדולי ישראל, וזאת היתה נסיבה להפסיד "למדפיסי סלאוויטא ולהיות ח"ו בעוכריהם "שלא כדת של תורה אשר כבר הצענו ופרשנו "שמלת צדקתם, וגם הם קפצו לים התלמוד "תהלה, לזאת באתי בדברי אלה לידע ולהודיע "שבכתבי אז כן כתבי עתה בזה, שאין אני "רואה שום צד ונדנוד איסור ח"ו על המדפיס "מסלאוויטא כ"ש על הספרים אשר הם "בקרושתן כאשר כתבתי, וה"ו לפוגמן, "והש"ת ב"ה יחום על צערם והפסדם ורבה "כבודם, ויהברכו בגופם ומאדם, לאמצם ולעודדם. והגם כי ידעתי שרבנים כובהקים "ומופלגים במדינת זאמוט לא ישיתו לב לעצות מרחוק, והם בדעתם ובתבונתם מישרים "ישפוטו, עם כל זה הנני חורט בחרט אנוש כי מחזיקנא להו טיבוהא וכפלינהו להו ברכתא, "ויסגל להו זכותא, כנפש הדורש שלומי אמוני ישראל. יום ו' ה"י טבת "תקצ"ו כ"ב לפ"ק פה"ק ווילנא. — נאום אברהם אבלי בהרב רג' מו' אברהם שלבה זצ"ל.

[16]) וז"ל: "מאד הומה לי על העזות של מדפיסי סלאוויטא, ודבריהם דברי סרה, לא לבד על בני הגאון נ"י שהשה לבבי, כי הוא יותר סרה על שיכולים לפהות אותי לעשות שלא כדין, לדין ולה רות בלתי טענות עיני הצדדים ח"ו, וביותר כי בהסבמה שלי למדפיסי ווילנא מפורש ששלחו לי מהם מדפיסי סלאוויטא כל זכויותיהם, ועושים אותי למשקר ח"ו, ובאמת בעת שהיה בני הגאון נ"י בפפד"א, באותן הימים קבלתי הסכתבים מהם ולא מצאתי שום ממש על אחת מאלף לזכות אותם, וגם הלא עיקר יסודם על הרב הגאון ר' אבלי נ"י והוא עצמו לא הזכיר שום צדוד להם, רק מה שעדיין לא כלה שנות של ההדפסה שלהם, זה ירעגו וראינו, וע"פ ד"ת הק' הדין עם מדפיסי ווילנא, ומה רוצים לילך בחזקה — אינני מוחל להם הדבר כלל וכלל, כי מצדי איני מקפיד, אבל על בזיון התורה לא ניתן למחול".

הק' עקיבא בהרב מו"ה משה גונז ז"ל.

והגישו את עצמותיהם לפני שופטי הממשלה ומגבוה לגבוה עדי הגיע משפטם לפני הרוממות ומשם יצא גזר דינם להושיבם בבית האסורים בעיר מאסקווא. [17]) שם בבית הכלא מת בינון ואנחה הרב ר' משה שפירא, ובחסד הקיסר ניקאלאי, אשר צוה לשלחם חפשי, שבו אך שני בניו לעת זקנתם אל עיר מולדתם. הבכור הרב הצדיק ר' שמואל אבא נאסף בשנת תרכ"ד בן ע"ט בשובו אל עירו דרך עיר טעפליק בפאדאליען ויקבר שם. והצעיר הרב הצדיק ר' פנחס מת בש"ק פ' בא תרל"ב (המגיד שנת שש עשרה תרל"ב נו' 35). ובאותה השנה יצאה פקודת הממשלה, לבטל את כל דפוסי העברים בכל ערי וואהלין, סלאוויטא, אוסטרה, סרילקאב, קארעין, גם במינסק, מינקאוויץ, ומאהליב, ונשאר על מקומו בלתי בית דפוס ר' „מן" ושותפיו בכל המדינה. עם כל זה גם מדפיסי ווילנא לא נקו מפסק דינו של שמים, כי בעלות הצלחתם על מרומי הפסגה, ועסק הדפוס פרץ מאד בכל ארץ רוסיה בכל מיני ספרים יפים מאד, והנה פתאום שלח איש ממרום בבית הדפוס הגדול הזה, בליל י"א אדר שנת תר"א, ותאכל את כל הספרים והמכונות, וגם שני אנשים נשרפו שמה-עובדים בבית הדפוס, וידלו השותפים מאד. — ומריבת המדפיסים הנ"ל היתה גם כן נסבה לפקודת הממשלה למנות רב פרטי לבקר את כל ספרי עבר הישנים, ולמחוק מלים אשר לא תאותנה לפי חקי הצענזוריא ולחתום בחתימתו ונבחר ע"ז הרב ר' ליב בהרה"ג ר' גרשום, בהגאון בעל „מעלות התורה", בשנת תקצ"ו, כנודע לכל.

ויהי בשנת תקצ"ו, ביום ש"ק ב' מנחם אב, מת הרב הצדיק הנודע בשם: „ר' זלמן ר' אורי'ס"; למחרתו בעת קבורתו התחמם הגאון ר' אבלי בהספדו עליו, ויחלה. רבות עמלו רופאי עירנו להקימו, רבות תפלות שפכו בעדו בכל כנסיות העיר וכל סביבותיה, עדי גוע ונאסף אל עמיו ביום ד' י"ג מנחם אב; אין ערוך אל הכבוד אשר עשו לו במותו כיאות לגאון כמוהו. והגאון ר' יצחק אבר"ק וואלאזין אמר בהספדו עליו: „נדיבת לב הגאון ר' אבלי היתה בבחינת חסד שבחסד". ומיד אחרי מותו ערך עליו אבל כבד, אחד ממלמדי עירנו, [18]) הדרשן בבהכ"נ דקברנים, הוא המופלג ר' שלמה זלמן (די קינדערס) בספרו „עמק הבכא" (ווילנא תקצ"ו), וחושב שם בצד (19)

ערך

---

[17]) גם מוסיפים לאמר כי יסרום בשוטים כמנהג הימים ההם (סקווֹזֹ סטראָי), לפי דברי שה"ג החדש כל זאת באום בדבר עלילות שקר אשר טפלו עליהם מתנגדיהם. —

[18]) ולפלא הוא בעינינו, בדור מליצים וסופרים כדור ר' אבלי, אשר הוא גם עמד לימינם, לא נמצא איש מהם אשר יכתוב על ספר אודות הגאון האדיר הזה כאשר עשו כן לאחרים בימיהם.

ערך גאון תורתו, ועוד בצד (37) בהערה: „וגם הגאון ר' אבלי נ"ע אם כי שהיו רעיוניו ודבוריו ועסקיו תמיד בדברי תורה ועשיית המצות, הן לחוק ברבים כושלות, כי ענמה נפשו לאביון להיטיב לו, ואשר מצאה ידו לתמוך יד עני ואביון, לא חשך, והן, להשיב לכל שואל בדבר הלכה, לכל גדולי ומופלגי עירנו, ובתוך כך, והנה יד שלוחה אליו מגאוני ארץ בשאלה ותשובה כי אומרים עליו מיודעיו אשר המתיקו סוד עמו בדבר ה' שזה כמה וכמה שנים קודם פטירתו לא פשט מלבושיו, כי לא נתנו רעיוניו לזה אשר היו משוקעים בים התלמוד, עכ"ז קבע עצמו ב' שעות בכל יום ללמוד בבהכ"נ הגדול תיכף אחר התפלה". גם הגאון ר' דוד אבד"ק נאוואהראדאק בספרו „גליא מסכת" (ווילנא תר"ה), התמרמר עליו בהספדו עד מאד.

ותושב עירנו ה"ר **אברהם דוד שטראשון** תאר בשרד נאמן במלים מעטות את גדולת ר' **אבלי** חכמתו וענותו — והנן הרותות על מצבתו:

אלוף וגאון היכול נוכל הללך
בתורה בחכמה עלית על כל בני דורך
רועה נאמן היית מטובך לכל השפעת
הן מרוח תבונתך על מי לא אצלת
מי נכנס למשכן קדשך ולא יצא שבע
אם בתורה כל דבר הקשה שבלך הבריע
בהונך כושלים תמכת ותהי להם למושיע
למרחוק מקצות הארץ תורה בקשו מפיך
יספת על חכמתך ענוה ותרומות מדותיך
הה! ליום מאתנו עלית על מי נטשתנו
מאנה להנחם ווילנא בניה יקוננו
איה שר וגדול מי כמוהו מורה לעדתנו
תורתך רבינו נצח מפינו לא נבלא
גם לדור אחרון זכרך לא ימוש סלה

ה"ה אדמו"ר הגאון ארוך בדורו בחריפותו ובקיאותו, ענותו וצדקתו, מרנא **אברהם אבלי** בהרב הגדול מוהר"ר **אברהם שלמה** מפאסוואהל אב"ד [19]) ומ"ץ דקהלתנו נאסף אל עמיו י"ג מנחם אב, תקצ"ו זי"ע.

---

[19]) אולי החסיר המחוקק את הרי"ש של ראב"ד או אולי במכוון כתב המקונן אב"ד ?

בחייו נדפסו חדושי תורתו בספרי מחברים אחרים כמו בס' „מנחה בלולה" (ווילנא תקב"ץ) להרה"ג ר' שמעון מסלאנים; בס' „בגדי ישע" (ווילנא תקצ"ד) להרה"ג ר' שמואל סו"ד בק"ק ביאליסטאק; בס' „והגה חכמה", (ווילנא „ולישרים" תקצ"ו) להר"ר בער נישוויעזער; בס' „נתיבות עולם" (ווילנא תקפ"ב) להרה"ג ר' צבי הירש קאצענעלינבויגין; ב„קונטרס אחרון" הנספח לשו"ת „שאגת אריה" (סלאוויטא, תקצ"ג); ב„קו"א" לס' „טורי אבן" מהנ"ל (ווילנא תקצ"ו); גם באיזה מן הסכמותיו הרבות על כמה ספרים, נמצאים חדושי תורה ממנו, ואין קץ להבתבים אשר נשארו ממנו אחרי מותו בידי אחרים [20]).

ואחרי

---

[20]) ביד בני הורגיו הר"ר אהרן דוד גאדאן (שקלאוויער) ואחיו הר"ר אברהם שמעון מאבאלניק, נשארו שלש אמתחות גדולות מיראות שאלות הנשלחות אליו, ותשובותיו ממנו עליהם, ושני דאהים האלה מדברי כמו ששים תשובות ויקראום בשם „באר אברהם" יצא נדפסו (ק"ג צד 231) יכבד נשארי בידי הר"ר אהרן דוד הנ"ל. אחרי מות הרא"ר בעיר שקלאוויי [illegible] שנה אחרי מות הג"מ „אבלי" מיום ליום, נשארו הכתבים ביד בנו הרה"ג [illegible] גאדאן (תהן הגביר החסיד ר' יוסף ב'האווסקי הארצעוויציער בגאוואהראדאק, פיר צעצינגאו) תורגמו הרי"ב הזה, היה קרוב להגאון החסיד ר' מענדעלי ריאבוויצער, ויהי האהרון באו כל הכתבים הנ"ל. גם ביד הר"ר אבלי אבד"ק צארצאווא (אצר מעזעריטש מחוז ווארשא), נמצאו עוד כמה שו"ת מו' אבלי בכתובים, יזכורני כי גם אסף הותמים (פיינומעראנצין) לפני איזה שנים על הדפסתם, ולא נדפסו עד היום. — לפי רשימת ר' נתן קרונוב תושב ירושלים (לונדון 1871) היה נמצא בירושלים צירוש על מסכת ברכות מהגאון ר' אבלי בעצם כתב ידו, (נו' 11 פאליע) ועוד כתבי יד מהגר"א (עיין ר' יעקב משה מס־אים) רבם נמכרו ההבראנן גינצבורג בפאריז, ואיזה מהם נשתהו בכמד"ר באוקספורד. — השמיני העתק ממכתב הרב הג' ר' שמואל שפירא אבד"ק זופראן, לאחד מקהלתנו לירידו תרה"ג מו' . . . טוב א' י"ב מנהם אב תרמ"ח ו"ל: בהיותי בפוטצדאם עיר קהלה הקדושה העיר פאניוויז ורפאבוואל, ראיתי שמה ס' „מרדכי ישן" שהדפיס הגאון ר' יוסף אוטלינגו בעצמו (היוא די מרינבו שי"ב), ועל הגליון היה כתוב הרבה הקונים בנוסחת חמודכי, והודיתי אז בלבומת מרדכי שלנו, וראיתי כמה שנוים בו והדושים, ועד שעיר המרדכי כתוב בזה"ל: ה"ה מרדכי הנדוב היה שייך להרבני מו"ה אברהם במו' מאיר מהר"ם מק"ק פוזפיאן, והוא מבר דהרב המאה"ג המפורסם בדורו מו' אברהם שלמה אבד"ק פאסוואר, ואה"ב נתן מתנה לבנו הרב הגאון מו' אברהם אבלי בהרב הנ"ל, הנה הרבני מו' אליקום, וכמוא כיתוב גם בזה"ל: אלי' במו' שלמה זלמן מק"ק ווילנא יצ"ו — ההגהות והחדושים שעה"ג לא ידעתי מי כותבן, אם הגאון ר' אבלי או אביו, גם שם ר' אלי' במוהרי"ו: בשם מרן הגר"א מווילנא, אם נכתב במכתן וזה שלו, או אחר הוא, או שלא במכתן נכתב — וכמדומני כי שמעתי בהתפרץ הבעירה אה"ב בבחמד"ר לאיזה סבה ונשרפו אז ספרים שונים נשרף גם „מרדכי הישן" הניו — ואם עודנו שם היה נכון להשים לב עליו וכו'. גם היו כמה ספרים יקרי הערך מלאים כל טוב הגהות כת"י של הגאון ר' אבלי ווילנער ז"ל ספונים תה"י הרב הגביר צדיק ויר"א מו' משה זלמן ז"ל האבקין מפאניוויז, החן הרה"ג מו' אברהם ליב ז"ל אבד"ק פאסוואהל, אך בעוה"ר כלם האיש אבלתם בהתבערה הגדולה בשנת תרמ"א, אך איזה ספרים נשארו והמה נפוצים אנה ואנה, עכ"ד. — בשו"ת „מים חיים" להג"מ חיים הכהן ראפאפורט אב"ד אוסטרא, (ויטאמיר תרי"ה) סי' מ"ב, נדפס ממנו בענין איש אחד שנשלח לארץ גזרה בעד פשעו בפקודה המשלחה ונתן ג"פ לשליח להוליכו ראשתו וצוה לכתוב בהגט שהוא לוי ואח"כ נודע שהוא אינו לוי, והתשובה מו' אבלי להתירא. — ביד הר"ר אברהם בארעל מווילנא ראיתי מס' יבמות דפוס באמשתי

ואחרי מות הגאון ר' אבלי, נתנו עיניהם פרנסי עירנו על הגאון ר' עקיבא איגר להושיבו על כסאו, אבן לא נתרצה לזה. זקנינו מספרים, כי בבוא המשולח של פרנסי ווילנא אל ר' עקיבא עם כתב הרבנות מפה, אשר

כתוב שם הנהות רבות על הגליונות בעצם כתב יד הג"מ אבלי זצ"ל. — ואנכי ראיתי קובץ שו"ת ממנו בכתובים המכיל בתוכו השאלות והתשובות האלה: (ה) לבעל המחבר ס' „מנחה בלולה" מיום ו' י"ב שבט „בשורה לכל" לפ"ק. (ב) מהג"מ יצחק אבד"ק טיקטין בהגאון מו' ארי' זצ"ל, בענין גט ששכחו לכתוב את שם אבי המגורשת, ונתנו הגט לשליח להולכה והלך, ואח"ז נזכרו זאת. — תשובת הג"מ אברהם אבלי אליו, א' כ"ה מרחשון, תקצ"א, ומסקנא להיתר. (ג) מהדיין המופלג מו' יום טוב מק"ק פיעטרקוב, בן מו' מיכאל, וכעת כתגורר בטעלז, ח"י אלול תקב"ץ — וממנו אליו, א"ח סוכות „יבא שלום רובי" לפ"ק. (ד) מהגאון ר' גרשון מ"ץ משקלאב, בענין עגונה, מיום א' י"ד אלול תקב"ץ. וגם עמו דייני ק"ק לוגא, מיום ע"ק א' דר"ח אדר שני „תקב"ץ" פה עיר לוגא. שבריהו במו' ישכר בער משקלאב. יהודה ליב במו' שניאור פייבוש. אלימלך במו' מרדכי. זאב וואלף במו' יהודה ליב. ועל גב"ע חתמו ב"ד דק"ק שקלאב. שמואל בהרב מו' ישראל זצ"ל. אלתגן בהרב מו' יצחק רש"ל. שמואל בהרב מו' נתן נטע הכ"מ, מיום י"א תמוז, תקצ"ב. ותשובתו להנ"ל מיום ב' כ"ב אלול „תקב"ץ", וכותב אליו בכבוד גדול, ייטיב ה' הכתיבה והתתימה, לחותם תבנית מלא חכמה, לשם שבו ואחלמה, כבוד מחותני הרב הגדול, גדול ממש, החריף והבקי, אור הברקי, נ"י ע"ה פ"ה ק"ש ח"ת מו' גרשון נ"י, ומצדד להיתר. (ה) מהמופלג השנון מו' יצחק מקרעזבורג בעהמ"ח ס' „הדרת יצחק" (עיין הלאה) וכותב: אלו מן הלכות קטנות אשר כבר שאלתי את פי הרב הגדול הנקרא בפי כל ר' ליב בטלן, ועדיין לא נחה ולא שקטה דעתי בתשובותיו וכו' ענין שאלתו לא לדינא להלכה, כ"א לפלפולא מכמה מסכתות ומפרשיהן, (מחזקת חמשה דפים גדולים). (ו) לש"ב הרב החריף ושנון וכו' מו' שלמה זלמן הלוי, ולחותנו מחותני ידידי הרב הגאון הגביר מו' ארי' ליב ברודא אבד"ק קאלוואריע, ד' י"ב אייר תקצ"ג, בענין ממונות הנוגע לצדקות. (ז) מבן חורגו, וא"ו ח"י אלול תקצ"א פה ק"ק שקלאב, וחותם: „דברי בנם, אהרן דוד בלא"א הרב החריף ר' יהודה ליב זצ"ל גארדאן". ותשובת הגאון אליו מיום א' תענית הנדחה מצו"ג „תקב"ץ", וכותב עליו: „בן הורגי הרבני המופלג בתורה וי"ח החריף מו"... (ח) מהגאון ר' יעקב אורנשטין בעהמ"ח ס' „ישועת יעקב" לובלין, ד' ג' אדר תקצ"ה, גם מאת בנו הגאון ר' מרדכי זאב אורנשטיין, בענין גט ושליה להולכה, ומבקש מהגאון ר' אבלי שישלח תשובתו להגאון אבד"ק בריסק, ויצרף אליו את הרב מו' חיים פאדווא, ועוד חד דעימיה וישלחנה לידי ואנכי אקיים התימתם הנזדעה לי. — ותשובתו אליהם מיום ו' עש"ק ד' ניסן, „רשפיה" לפ"ק, ובתוך התשובה כותב, כי יש בידו מכתב מהגאון ר' משה סופר מפפר"מ האבד"ק פ"ב, וגם מכתב מהרב המובהק מו' אשר נ"י וכתבנו להגאון מו' מיכל אבד"ק בראד וכו'. (ט) מש"ב הרב המובהק החריף מו' מנחם מענדל במו' זאב וואלף מ"ק דק"ק קאווגא, בענין אם מותר לישראל לעשות שליח לנכרי שיסחור עבורו מיני טמאים ונבלות וכו', מיום א' וא"ו תמוז תק"צ. — ותשובתו אליו, מיום ג' ח' תמוז דאין להחמיר בזה. (י) מהרב המופלג חריף ובקי מו' אליעזר לנדא מווילנא כותב בק"ק הוראדנא, מיום ג' כ"ה תשרי תק"ץ. — בענין אחד שנשא גרושה מינקת אשר אחר הגירושין נתגהו למינקת אחרת להניקו, והיא המתינה שלשה חדשים עד שצמקו דדיה, ואח"ז נשאת בשגגה בלי שאלת חכם, וכותב: והנה בפה אין איש יודע דעת להשיב להשואל הלכה למעשה, יען כי רבו הדעות בזה, והרב המ"ץ דפה איננו בקו הבריאה לשום עין עיונו בזה, ועיני הבעל והאשה מיהלים לתשובתו אם הוא מחויב לגרשה, ואם הוא מחויב בכתובתה. — והוא בעצמו כותב: והנה בשריותא דהאי, י"ל בתלתא אנפין וכו', (בענין מינקת להנשא תוך כ"ד חודש, עיין בס' „קמח פסח" קעניגסבערג תקכ"ג, רבו המתירין מהאוסרים, ובשו"ת „כנסת יחזקאל" סי' נ"ט שאלה מק"ק ווילנא בענין היתר מינקת). — ותשובתו אליו מיום ג' ב' מרחשון תקצ"א לפ"ק. — וסוף התשובה, ואחרי שבלא"ה הרבה

אשר בו נרמז כי גם בנו הג' ר' שלמה יהיה ממלא מקומו אחריו, ענה בדרך ענוה: „די לי להמנות בין משרתי קהלת ווילנא הקטנים (שו"ק), ולא להיות אב"ד אהרי הגאון האדיר ר' אבלי זצ"ל". ולכן אחרי איזה ירחים הושיבו על כסאו את גיסו של ר' אבלי אחי אשתו, פייגא, השלישיה, הוא

גדולי ישראל הקילו לכתחילה, ואף שראוי להחמיר לכתחלה וכו', אבל להצריך להוציא, יתחיל לעיין בתשובת „ושב הכהן" סי' פ"ג, שאף בקהלתנו שהחמיר הגר"א, אעפ"כ לא הוצרך להוציאה בגט וכו'. (יא) שאלה שנשאלה להגאון ר' גרשון מ"ץ דק"ק שקלאב, [ופה מצאתי לעשות זכרון להגאון ר' גרשון אבד"ק שקלאוו. הוא נצר מלידי עיר ווילנא ובחייו נחשב כעין הגאון ר' אבלי בהריפות ובקיאות ובכחא דהתירא וכת ד"ר תשרי תר"ח. הוא בן מהור"ר קלונימוס קלמן מדרוץ בהר"ר שלמה זלמן, בהר"ר קלונימוס קלמן (אחי הר"ר אליהו פיסקלעס מווילנא הנזכר בק"נ צד 176) בני הר"ר צבי בה"ר אליהו חס"ד (שם צד 60) בהגאון ר' משה קרעמער אבד"ק ווילנא (שם צד 15). על ב"ץ הישן בווילנא שוכן אחי הג"מ ג"שון הנ"ל, הוא הרב הגדול ר' יעקב בהרבני ר' קלונימוס קלמן, מת יו"ד מנחם אב תקס"ט (ק"נ צד 230). — ובן הג"מ גרשון הנ"ל, הרה"ג שלמה זלמן (היה תחן לאהד מנכבדי ווילנא) מת בשקלאוו.. באייר ת"ר, ואחיו הרה"ג ר' קלונימוס קלמן מת בווישיבסק ט' אדר תקכ"ה. (עיין היום נו' 160 שנה תרמ"ז) והוא שלח השאלה לר' אבלי בענין כפיקות בכתיבת גט, ועוד להלן בענין שאלה זו מיום א' ה' מנחם אב תקצ"ג מק"ק שקלאב. — השובה ממנו להגאון ר' חיים אבד"ק וואלאזין, מיום ג' סיון תקס"ו, וכותב אליו: מחותני ידידי וכו', בענין עגונה שיצא בעדה מתוך השריפה ונאבד, ונמצא גוף הרוג בהצר השריפה ולא ניכר שום דבר ממנו ולא נשמע שנאבד אחר הוץ ממנו וכו'. (יב) שאלה כציעיר התלמידים, נתן נטע במו' יוסף שפירא מו"צ דק"ק מאלאסטאווקא, מיום עש"ק כ"ד אדר תקצ"ג, בענין גט שכ"מ לאשתו צעירה לימים בת י"ח שנה, והשאלה היא להגאון ר' גרשון הנ"ל. — ותשובתו להגאון ר' גרשון על שאלה הנ"ל מיום ג' ה' אלול „תצמיח גאולה" לפ"ק. וכותב אליו: ה' ינצור באישון, למאן דזכוותא נפישין, רכב ופרישין, ה"ה כבוד מהותני רב חביבי הרב המאה"ג הגאון מו"ה גרשון נ"י, ומצדר להיתר. (יג) השובה להרב החריף מו' יעקב קאפיל נ"י, ומוכיר באותה התשובה מה ששמע מדוד זוגתו הגאון החריף מו' דוד ברודא סו"ד דקהלתנו. (יד) מהגאון ר' יצחק בהגאון מוהר"ר חיים נ"י מוואלאזין, ההותם בפקודת מר אבא הגאון נ"י, וכותב: אינני אומר קבלו דעתי כל שכן לעת כזאת דאנטילת ר"ל יד ורגל מאתי, ודאי דלא פלט גם כל הגוף והמוח, מחלישות ותשות כח, ר"ל, החונן העליון ית"ש יחזירני לאיתן בריאותי, יודיעני נא דעתו בזה, יקבל שלום ורב ברכות כנפש ידיד ה' נפש הקשור בעבותות אהבתו החותם יצחק וכו'. — ותשובתו אליו, כותב: לכבוד אהובי ש"ב רב האי גאון וכו' מוהרי"צ נ"י. (טו) להגאב"ד דק"ק פלאנצ. שאלה מהגאון ר' ארי' ליב קאוולער הוב"ק שחיו (הוא הנזכר לעיל), וכל המדינה דוואלין, בענין בשר רותח לתוך חלב צונן שנפל, ותשובתו אליו, מיום ה' יוד טבת „תקבץ ב"ב" לפ"ק. (טז) להרב המופלג החריף ובקי מהו' מו"ה חיים נ"י מקארלין, ו' עש"ק ג' אדר תקס"ג, וגם השובה שניה להג"ל, מיום א' כ' אדר תקפ"ג. (יז) לש"ב, רב האי גאון מפורסם בדורו מו' שאול נ"י. (יח) להרה"ג מו' יהושע העשיל, בענין אחד שנשא מינקת חברו ע"פ טעות אשר התיר לו המגיד שיצאה הוראה בהתיר, (עיין לעיל), יום א' א' דר"ח... תקצ"א לפ"ק, ובנ"ל בתשו' ר' אליעזר לנדא. (יט) להרה"ג מו' קלונימוס קלמן מ"ץ דק"ק באלטערמאנץ, בענין גט שכ"מ, מיום א' כ"ב אלול תקפ"ב. (כ) להרב המופלג מו' דוב בער מ"ץ דק"ק ווידז, בענין גט, א' י"ט אד"ש תקצ"ך. (כא) להרב החריף המובהק מו' שמעון נ"י, ה' ד' דחוה"מ סוכות, „אשר לך יודך" לפ"ק ווילנא.

הוא הגאון המיוחס[1] ר' יחזקאל הלוי לנדא (בתואר ראב"ד),
והוא בן הרב הגדול ר' יצחק אייזיק הלוי[2]
בן הרב המאוה"ג ר' אברהם הלוי אבד"ק עמדן[3],
בן הגאון ר' יעקב הלוי שור אבד"ק קראז[4],
בן הרב המאוה"ג ר' אלידו אבד"ק ווילקאמיר[5],
בהרב הגאון ר' מאיר אבד"ק קראטשין.

הגאון ר' יחזקאל נולד פה ווילנא בשנת תקל"ט. בשנת תקנ"ג לקח לו לאשה את החשובה מ' חיה שרה בת דודו (בעל אחות אמו), הוא הרב הצדיק ר' ליבעלע ר' בער'ש (ק"נ צד 257), אשר מתה י"ב אדר תר"א, ואחר מותה לא נשא אשה אחרת.

בשבת ראשונה אחרי התונתו, בהיותו בן י"ד שנה נתברך מפי צדיק וקדוש גאון הגאונים רבינו אליהו זצ"ל. בבית הותנו ראה טובה הרבה ולמד תורה מתוך הרחבת הלב, והיה תלמיד מובהק להרב הגאון ר' חיים אבד"ק וואלאזין. שבלו היה זך וישר, חריף ושנון בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, וקולע אל השערה בכל השאלות הגדולות והחמורות באיסור והיתר להורות ממקור התלמוד, וברוב גדלו לא נשא פנים לפעמים

---

[1] והנה הגיע לידי מגילת יוחסין לאביו ר' אייזיק כתובה על קלף באותיות הסופרים, ומקוימת בתחימת שני עדים, וכותבים: „כל זה נעתק מגוף הכתב הנמצא באמתחת המפורסם מו' אברהם ז"ל מקאמניץ דליטא, שהוא בן בתו של הרב המופלג מו' אייזיק בהגאון הנ"ל, ולרא' באנו על החתום, יום ה' ו' ניסן, שנת תרכ"ו, פה"ק קאמניץ דליטא, נאום יהושע במו"ה ראובן הכהן אב"ד דפ"ק, אליעזר ליפמאן במוהר"י זצ"ל מ"ץ דפה"ק". והם שלחו את המגילה הזאת למתנה להגאון ר' יחזקאל הנ"ל. [וסדר היחס מהמגילה היאת, ציוך עיון רב ובקרת נאמנה לכותבי סדרי הדורות, וכאשר היתה כתיבה, כן העתקתי ממנה בלי תוספות וגרעון, וכפי הבנתי נמצאים בה איזו טעיות, ואנכי כיד ה' הטובה עלי תקנתי בה]. [2] מקודם היה התן הרב הצדיק ר' אליהו פיסעלעס (ק"נ צד 216). בס' „מנחת יהודה" ביאורים על תיבת „בלומר" בביאורי רש"י במסכת ברכות, ואיזה לקוטים מגדולי הדור, חובר מאת יהודא בהקצין ומנהג מו' בנימין וואלף שטאט האגין מק"ק האלבערשטאט, יושב אהל תורה בק"ק אלטונא (אמשטרדם תקכ"ג). שם בדף ל' ע"ב, נמצא הדושי תורה בשם הרבני המופלא החסיד מו' אייזיק ווילנער, דקביע בבהמ"ד ק"ק הנובר, אולי הוא זה, ומי יודע? בפנקס המקומות בתוב: ביום כ"ג אלול תקל"ו מכרו ב"ד מקום ט' בכותל מזרח מצד דרום להרבני המופלא מוהר"י אייזיק בהרב מו' אברהם סג"ל. עוד בהנ"ל ר' בער ב"ר דוד ח"ר אייזיק ח"ר אלי' בר"ץ. ואחרי מות אשתו הראשונה, נשא את הכבודה מ' הנה בת הגאון ר' חיים הלוי לנדא מבראד אבד"ק פאדקאמין [שני בשני עם הגאון „נודע ביהודה" בא התום על היתר הגט מקליווא (עיין בס' „אור הישר", אמשטרדם תקכ"ו), גם תסכמות רבות נרפסו ממנו על כמה ספרים, נפטר בזמן אחד עם הגר"א מווילנא: ובעהמ"ח ס' „חיי אדם" בהספדו על הגר"א מזכירו בזה"ל: „הנה שמענו שבר גדול ששבר ה' בק"ק בראד, הרב מו' חיים דוב דפאדקאמניא, ת"ח זקן ומופלג וצדיק, עכ"ל. (עיין ר' יצחק אליהו לנדא)]. מתה בלדתה פה ווילנא, ומ"ב על ב"ע הישן, ועל קברה ואתה יהד על קבר שני הוקמה מצבה אחת וזה לשונה:

לפעמים לאיזה גדולי ישראל אשר באו לשאול ממנו איזה קושיות בתלמוד, אשר הבין כי הולכים בדרך עקלקלות והפלפול לא בדרך הפשט הישר. רבים מפליגים תודתו גם חכמתו, ולא זכינו לראותם לא בכתב ולא בדפוס, ומעט מזער נדפסו ממנו הסכמותיו על ספרי מחברים, ארבע או חמש במספר. והנראה בא בהסכמה ראשונה על ס' „עטרת שאול", חדושים על מס' חולין (ווילנא תר"ב), מיום ה' כ"ז סיון תקצ"ז, ביחד עם הרה"ג ר' בערעלע בונעם, מיום הנ"ל, ובשו"ת „אפריון דוד" (אייזקוהנען תרל"ב) בשאלה

„על זאת הילילו וספדו כי נפקדו חנה ושרה, חיל כיולדה אחזתן רעדה לעתות בצרה; „נהפכו ציריהן זעקי בחבליהן כמו ה"ה, הרו ללת כמו כלת מפרקתן נשברה; „ושבו לעולמיהן לבית אביהן דרך ישרה, שם האחת חנה יקי"ה מפנינים במשבר שברה; „הוציאו לנתחים במספר ירחים בן לשרה. — הלא המה בנות עשו חיל, „הראשונה לכניסה היא חנה כנה אחת אפים בת לוי דגאון כוהר"ר חיים לנדא, „ויהי בצאת נפשה כי מתה ביום ט"ו אדר לפרט „במשבר" שברה. „והשניה שרה שמה בת הנגיד המפורסם מוהר"ר דוב בער ז"ל. (עליאש) „ויצאה נשמתה ביום ז' שבט, לפרט כיושבת על „המשבר" — חנצב"ה".

3) היה חהן הגאון ר' מאיר גינצבורג אבד"ק דגלזיל וויזון, (עיין צד 17) בהגאון ר' יצחק אייזיק, אבד"ק במדינת רוסיא [היה חתן הגאון ר' זלמן מירל"ס (בהגאון ר' בנימין), כן כתוב שמה, וצ"ל בהר"ר יעקב דוד], בהגאון ר' שאול אב"ד במדינת רוסיא, בהגאון ר' הירץ גינצבורג, שהיה אבד"ק סלוצק [זוגתו היתה אחות לאשת הגאון ר' העשיל השניה, ונודעת בשם „ריבעלע די רעבעצין"; והיא נכדת של הנגיד ר' משה ליזר"ס הנ"ל, וגם נכדת של השר שאול וואהל הנ"ל], בהרב המאוה"ג מו' שמעון, נין ונכד להקצין ר' שמעון גינצבורג, המובא „בצמח דוד" יקר גדולת תפארתו. מר' אברהם הזה, ראיתי חבור בכ"י, נקרא בשם ס' „מרכבת המשנה" לראבי"ה (ר' אברהם בן יעקב הלוי) וזאת כתוב על השער, וז"ל: „הדושי משנה מה שעלה במצודתי מדי עברי בה בהעברה „בעלמא, ועוד חזון למועד אחי אי"ה לדקדק בהדק היטב כמאמר הז"ל לגמור והדר „לסבור, לכן תמצא מכתבי שלא על הסדר נכון, וכמה סברות אשר עדיין צריך לברר „אצלי, כי עשיתי זאת רק לבדי שלא ישכחו ממני, ואי"ה אם אזכה לעיין בהדק „היטב, אברר האוכל מתוך הפסולת, ולכן כתבתי גם כמה דברים פשוטים, ואיזה דברים „שצריכין למודעי, הנחתים, ואקוה להי"ת שאזכה עוד לשעשע ולפלפל בה, כי כוונתי „לא להתפאר, ולא להשתכר לעשות קרדום להתוך בה רק תורה היא וללמוד אני צריך, „ושלא אצטרך בכל פעם להעלות על זכרוני אשר כבר היה לעולמים, בפרט שקשה „עתיקא מחדתא, לכן אמרתי להעלות על הכתב להוציא הישן מפני החדש בעה"ת — „ואם יגיעו דברי אלה אל יוצאי הלצי, אם יהיה בר הכי ממני יראה וכן יעשה, ובקשתי „שיעיין בחדושי ויעמידם על הענין מה שאפשר לסדר הדברים ולהבין דבר מתוך דבר, „כי לא דבר רק הוא, רק שקצרתי בלשוני כדרכי לקצר כמאמר הז"ל לעולם ילמד אדם „לתלמידיו בדרך קצרה, ואם אזכה אי"ה עוד אזכור לעוה"ב, כ"ד יום ה' י"ד סיון תק"ח סה ק"ק עמדן. אברהם הלוי. — הספר הזה נקרע ממנו כל סדר זרעים, ומתחיל מסדר מועד, וביאוריו ע"פ רוב על דברי תוי"ט בדרך ישר נקל להבין, ומשלים באמצע מס' קנים, וחסר ממנו כל סדר טהרות, ובסופו כתוב: על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים מעי מעי אוחילה, קירות לבי הומה לי, על פטירת אבי הגאון מו' אברהם הלוי בן לאותו צדיק הגאון מו' יעקב שור, שנפטר ביום ה' כסלו ונקבר ביום ו' כסלו שנת ת"ק יו"ד הי"ת לפ"ק. בזמן ר' אברהם זה חי עוד רב בשם ר' אברהם הלוי חעלמא אבד"ק היילדסהיים ואבד"ק עמדן. הגאון בעל „נודע ביהודא" מזכירו ב„מ"ק יו"ד סי' א'. וגם בא בהסכמותיו על שו"ת „רדב"ז" ח"ג (פיורדא, חקט"ח) ועל מצח הסכמתו כתוב

בשאלה נ"ב הסכים הוא בראש, ואחריו הג"מ יצחק שירווינטער, ואחריו הג"מ מרדכי מעלצער. — הוא כלכל את כל ענייניו במועצות ודעת, בחכמה ובינה רבה; גם בעסקי הקהלה והליכות עולם היתה דעתו צלולה, ומעודו לא הצטער על כל צרה שלא תבוא: בחייו מתה עליו בתו הבכירה, הגבירה מ' עלקא בעיר ווארשא (אשת הר"ר דוד הלוי עפשטיין הנזכר להלן) ואחריה פה בנו יחידו הרב ר' חיים (חתן הר"ר הירשעלע זאלקינד'ס) ט"ז שבט תר"ו. על מות בנו לא הוריד דמעות בלכתו אחרי מטתו בלב תמים, וכל העם ראו ויתמהו, ובגלל זאת האריך ימים יותר מתשעים שנה, ומקום מנוחת כבודו לימין הרב המגיד ר' זלמן זאב זצ"ל. ואת פרשת גדולתו, ספרה עדתו, בזה הלשון על מצבתו:

מצבת

„הרב הישיש והזקן הגאון הגדול החסיד המפורסם בדורו וכו' מו"ה אברהם במו' משה הלוי זלה"ה מחלמא חוב"ק הי"ל דסהיים ופאן ומדינה פערפעד; פיורדא בעש"ק טו"ב למכ"י „ישראל" לפ"ק. וגם על ס' „פרדס דוד" (זולצבאך תקמ"ז). [4]) היה התן הגאון מו' יחזקאל אבד"ק האמבורג, בעה"מ „שו"ת „כנסת יחזקאל" [חתן השר ונגיד ר' זלמן ר' יואל'ס מבריסק חתן השר וטפסר ר' לייזר קצין, בהנגיד המפורסם מו' משה לייזר'ס, שהיה נשוי בת בתו של הגאון „רמ"א", כמבואר בהקדמת שו"ת רמ"א, דפוס אמשטרדם ושמם מבואר בפנקס המדינה] בהרב המאוה"ג מו' יואל אבד"ק ביחאב [חתן הגאון מו' שמואל, בהגאון בעל „תוי"ט", והר"ש חתן הגאון מו' אבראמקא אבד"ק בריסק, בהגאון השר שאול וואהל, בהגאון מו' שמואל יהודה קאציגעלינבויגין, בהגאון מהר"ם פאדווא, חתן הגאון ר' אברהם מינץ, בהגאון ר' יהודה מינץ, מגזע רש"י, היוצא מהתנא ר' יוחנן הסנדלר, דור רביעי לרבן גמליאל הזקן ממלכות בית דוד, כמבואר ב„סדר הדורות", ובס' „פי שנים"], בהרב המאוה"ג הקדוש ר' ישראל [בס' „פי שנים" על הרא"ש להג"מ אלישע ראב"ד בהוראדנא, (אלטונא תמים"ה), שם הסכמת הג' כנסת יחזקאל, מיום ח"י אלול שנה הנ"ל, ושם בדף י"ג כותב: „שמועתי מפי המופלג הדיין ר' נטע אשכנזי, חתן הגאון „כנסת יחזקאל" נר"ו עיי"ש] בהרב הדיין המצוין מבריסק מו' אברהם, בהרב המאוה"ג מו' יעקב אבד"ק מעזיבוז, [חתן הגאון בעל „משאת בנימין", כמבואר ב„כנסת יחזקאל"] בהגאון המפורסם מו' אברהם אשכנזי אבד"ק לבוב ממשפחת קאציגעלינבויגין. חתן הרה"ג יעקב שור, הוא הרה"ג ר' יוסף ב"ר משה שמחה הכהן ראפאפארט אבד"ק ליובטש במדינת ליטא. ובאוה"ס לראב"י כתוב: „יוסף ב"ר משה שמעון ראפאפארט: חבר ס' „בגדי ישע" (לעמבערג תקס"ו) על מס' אבות ובו שני פירושים, א) „בגדי משי" ר"ת משמותיו, וב) „בגדי כבוד", מחתן המחבר הר"ר ישראל מנחם מענדל אבד"ק טרעבוולא, בהרבני ר' חיים מק"ק בראד (עיין „קהלת משה" פעטערבורג תרנ"ו. סי' 1070) בן הרב ר' צבי הירש אבד"ק מ י ר במדינת ליטא, בהרב הגאון ר' שלמה אבד"ק חעלם אחי הגאון ר' חיים כהן ר"פ אבד"ק לבוב, בני הגאון ר' שמחה הכהן ר"פ אבד"ק הוראדנא, ולבוב, ומ"כ בשעברשין. [5]) היה אבד"ק ווילקאמיר, וחתן הגאון ר' ליפמאן אבד"ק טארניגראד [חתן הגאון ר' יעקב שור אבד"ק בריסק ומ"כ בק"ק באדקי, בהגאון מו' זלמן שור אבד"ק בריסק, ור"ז הוא חתן השר שאול וואהל הנ"ל] בהגאון ר' אייזיק אבד"ק טיקטין ממשפחת הילפערין, בן שני לר' אייזיק הזה, הוא הגאון מו' יואל הילפערין אבד"ק טיקטין אוסטרה ולבוב.

מצבת הגאון מ' יחזקאל זללה"ה ראב"ד פה לפ"ק

ירו פרש המות עליך אב זקן! ויגדע קרן ישראל
חטר מגזע קדש, דור רביעי להגאון כנסת יחזקאל
זקניך ואבותיך היו מעולם, לצבי ולגאון בישראל
קמת גם אתה אחריהם, והיה לעדי לעדת האל
אור תורתך כתשעים שנה, זרח כשמש על שבי ישראל
לאורים היית שלש ושלשים שנה, לכל אשר דבר ה' שואל
בתבונתך הנחית רבים, ותהי לנס ולתפארת בישראל
רעית בעדת ישרון בתם לבבך, כלפנים משה ושמואל
יפעת התושיה האירות שבעתים, בקרב ישראל
צעקה נשמעה מכל פנה ועבר, הוי! כי שודד אריאל
חן הוצק בשפתיך כי גברה עליך ברכת אליהו גאון ישראל
קנאת אנשים הסירות בחכמה אשר נחלת כדניאל
לא נשאת פני איש ואת מריבך שרית, ותוכל בישראל
נא רועה נאמן! זכור ואל תשכח ערתך עדת אל
דבר טוב והיה לצאן מרעיתך למליץ לפני אלהי ישראל
אור צדקתך עתה עלינו יהל מטרום שבתך בצל אל

ה"ה הרב הגאון המפורסם שלשלת היוחסין צריק ועניו
כקש"ת, אדמו"ר יחזקאל הלוי לנדא ראב"ד ומו"צ
דפה, בהרב הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי זצוקללה"ה
נפשו יצאה בטהרה ביום ג' כ"א במרחשון לפ"ק
בשנת בית מועד לכל חי לפ"ק תר"ל תנצב"ה

ובמות הגאון ר' יחזקאל, בטלה משמרת כבוד הראב"ד. (אשר מאז מקדם בחרו ומנו פרנסי עירנו רב אחד, להתנשא לראש על כל רבני ומורי הצדק כמלפנים ולהקרא בתואר ראב"ד), ויניחו את הכבוד הזה כעת ביד רבני המו"צ בעצמם, והמה יבחרו את הזקן שבהם להתעסק בעניני גטין, ובשאלות היותר חמורות יכריע בדעתו, יען כי הרבה הרפתקאות דעדי עליו, ובבקיאותו בענינים כאלה יעשה כל דבר דבור על אפניו, והצעירים ילמדו ממנו להורות הלכה למעשה. הרבנים מורי הצדק אשר היו וחיו בזמן הגאון

הגאון ר' אבלי, וטתו על פניו, הלא המה: ר' חיים ר' טובי'עס הכהן, ר' יצחק שמעון הלוי עפשטיין, ר' אברהם אליהו מסוויר, ר' אברהם דאנציג, ר' שאול ק"ב, ר' הירשעלע ור' שלום. כלמו נזכרים בספר קריה נאמנה, איש איש על מקומו עיי"ש. ואלו הן אשר חיו עמו ונשארו אהריו:

הרב הג' ר' משה זאב וואלף ליפשיץ [1]
בהר"ר אריה ליב מיטעס [2]
בהר"ר יהודה ליפשיץ מפינסק [3]

היה נקרא בשם „ר' וועלוויל דעם שתדלן'ס". הרמז"ו בא בהסכמה על ס' „תולדות אדם" להרב ר' יחזקאל פייוויל מ"מ דפה"ק, כ"ב אלול תקנ"ח, בקהל בי דינא רבא אחרי הר"ר יונה דיין, בעל באור על התוספתא זרעים, וכן על ס' משלי לאא"ז בקהל בד"ר מיום ה' י"ט סיון תקס"ג והוא האחרון. גם בפנקס המקומות נמצא שם את שם ר' וואלף ב"ר ליב מפינסק חתן ר' אורי ב"ר ליב ר"א (ר' אורי'ס), אולי הוא זה. בראשונה נתקבל לרב מו"צ בק"ק רעציצא איזה שנים, ומשם נתקבל למו"צ פה ווילנא, והיו לו בתים ברחוב גלעזער ויכונן שמה במד"ר לתורה ותפלה ונקרא בשם „באר היטב", וימת עש"ק כ"ג אלול תקצ"ד. ושמעתי מזקן נכבד

כי

---

[1]) ולרמז"ו היה בן יקיר רב מוסמך להוראה, שמו הר"ר רפאל (מת ג' אב תרי"ג) חתן ר' חיים ביילעס ממינסק; ואשתו השניה הכבודה היתה לאה די מאץ, ע"ש אבי אישה רמז"ו הנ"ל אשר היה מ"ץ. — ולר' רפאל היה בן, הוא הרב הג' ר' אברהם יצחק מו"צ דק"ק בייסע גאלע פלך קאוונא; היה מתמיד אדיר. מת שמה בן נ"ה שנה בש"ק י"ב ניסן תרמ"ו, והניח כתבים רבים חדושים על ש"ס ועל ארבע שו"ע. — ועל ב"ע הישן נמצאה מצבת הינדא טויבא בת הרב ר' משה זאב וואלף מו"ץ דפה. מי היה בעלה? — [2]) הרא"ל (הנזכר בק"נ צד 220) בא חתום בפנקס במד"ר הגר"א, על שטר המתנה מהכתים אשר קנה הגביר ר' אייזיק היטאוויצער, ביום ב' כ"ד אדר תקס"א, וחותם ארי' ליב במו' יהודא ליפשיץ מפינסק. — ועוד היו לו שני אחים, א) הר"ר יצחק בא חתום שלישי, אחרי הג"מ אבלי, על כתב יחוס של ר' שמואל מרדכי גרשוני, עיין שם בשמו; ב) והר"ר נפתלי, זקנו של המליץ ר' נפתלי זאב טור, עיין בשמו. — [3]) מנהג בתוכנו לקרוא את שם הילדים הנולדים בשם אבי זקניהם; גם כינויי משפחות נמשכים כמה דורות בהתימה אחת, לאות לדור אחרון כי ממשפחה אחת המה. וכאשר מצאתי מחבר אחד אשר שמו ואביו וכינוין נמצאו במשפחה זו, אחשוב אולי היה זה המחבר אבי אבי זקנם, וטי יודע? — ולאות הצבתי זכרונו, וזהו: הרב ר' יהודה ליב ליפשיץ אבד"ק אייזליץ, חבר ס' „הנהגת אדם" (פיורדא תנ"א, אמשטרדם תע"ז), ועם הוספות דינים בשם: „צדיק תמים", (פיורדא תנ"ו, נאווי דוואהר תקנ"א), (וכיוחס הספר גם כן להגאון ר' דוד אפענהיים), וס' „זאת ליהודה", באור ממנו על ס' „שחיטות ובדיקות" למהר"י ווייל (פיורדא הנ"ש), (עיין אוה"ס לראב"י), עיין הלאה בתולדות הג"מ ישראל ליפשיץ בין המסכימים על ס' „השיב ר' אליעזר ושיח השדה".

כי הר"ר מו"ל התוכח עם חפשי בדעות אחד בעניני האמונה בפני שרים רבים וינצחהו. אודות הוכוח הזה כלל אז הרב המגיד בהספדו בפניו, וכמו זה חקוק על מצבתו:

מספד ובכיה	אבל ותאניה	נפלה נפלה העטרה
שואה וחשכה	והעיר נבוכה	כי פנה הדרה
החכמה והתורה	ויראה הטהורה	עלו בשער השמים
זרמו לארץ	כנחל פרץ	אשד דמעות עינים
איה מורה צדק	איה מחזיק בדק	מי יעמוד בפרץ
בנים אל אביהם	בן עדה בניהם	קול השמיעו בארץ
בהרב מדעים	ושפה הנעים	מוסר תוכחת השמיע
ארי בגבורתו	בו כח דתו	כל זד הכניע
לימי ילדותו	בן ח"י בהיותו	הורה לעיר וכנסיה
זכות צדקתו	לזרעו ועדתו	נשמתו בצל רב עליליה

ה"ה הרב הגדול בתורה ומפורסם ביראה ומדעים מו' וכו'.

הרב הג' ר' ישראל אנטעקאליער [1])
בהר"ר בנימין וואלף ליפשיץ רב מו"צ בעיר ראקעשיק
בהר"ר נחמן דוב בער רב מו"צ בעיר לוצין

בימי נעוריו נתקבל לדיין בווילנא, ואח"ז מנוהו למו"צ בפרוד עירנו אנטאקאליע, ובשביל זה נשתקע בשם כנוי „אנטאקאליער" עד עולם, ולבסוף ימיו נתקבל למו"צ בק"ק ווילנא. מצאתיו חתום בהסכמה על „ש"ס דפוס ווילנא", ראשון אחרי הגאון ר' אבלי (בשנת תקצ"ה כ"ט כסלו), גם על „ש"ס דפוס סלאוויטא" (מיום ד' כ' סיון תקצ"ה), על סדר „עבודה תמה" (ווילנא תקצ"ו, מיום ה' ניסן), ובכלם חתם: „ישראל בא"א מו' בנימין וואלף זלה"ה ליפשיץ". זקנים ספרו לנו, כי היה בעל סברה ישרה כאחד מהגדולים, ויטת בשיבה טובה י"ב כסלו תקצ"ז, ועל קברו אין ציון ואין מצבה, ומ"כ לשמאל קרובו הרה"ג ר' משה וואלף ליפשיץ הקודם.

ר' „ישראל אנטאקאליער" היה קרוב ומודע להגאון ר' ישראל ליפשיץ, בעהמ"ח באור „תפארת ישראל" על משניות, ויען כי החבור הזה

---

[1]) אנטאקאליא היא עיר קטנה העומדת על שפת נהר וויליא במקצוע מזרחית צפונית של עיר ווילנא ונחשבת לפרוד העיר. —

הזה נתקבל בכל תפוצות ישראל ומחברו מתפאר גם ביחוסו בכתוב בהקדמתו לס' „טהרות", אמרתי אציג נא לזכרון פה סדר יחוסו. ולאשר שנמצא מה מעט שנוים בהתארים אשר יתארם שמה בהקדמתו הנ"ל, ובס' אבי אבי וקנו הוא ס' „דמשק אליעזר", חשבתי לסדרם זה מול זה [2], והקוראים יבינו.

להר"ר

---

[2]) בהקדמה לסדר טהרות:

הק' ישראל ליפשיץ (א) בן אמ"ו הגאון הגדול מו' גדליה (ב) זצוק"ל, בן אא"ז הגאון הגדול מו' ישראל (ג) אבד"ק קליווא, בן הגאון הגדול מו' אליעזר (ד) אב"ד בכמה קהלות באשכנז ופולין, בעהס"ח תשובות „דמשק אליעזר ושיח השדה" בן הגה"צ ר' זלמן (ה) זצוק"ל בן הגאון הגדול מו' אליעזר (ו) בן הגאון הגדול ר' זלמן רווארדי (ח) אשר שם פעמי מרכבותיו לארץ הקדושה ונתקבל לנשיא בירושלים תוב"ב אשר שם מנוחתו כבוד, נין הגאון הגדול מו' זלמן רונקיל, הנזכר במהרי"ל ובשל"ה, ומ"ב בק"ק קראקא.

בס' שו"ת השיב ר"א ושיח השדה:

המאור הגדול מו' אליעזר (ד) אב"ד ור"מ בק"ק אוסטראווצי ובק"ק נאיישטאט בן המרומם הנכבד מו' שלמה זלמן ליפשיץ (ה) בן הנגיד השפסר מו' אליעזר (ו) בהגאון מו' גדליה (ז), אשר נכתב על מצבת קברו, והוא שפט את ישראל ארבעים שנה בק"ק אוסטרה הגדולה בהגאון המפורסם מו' זלמן ראווארדי (ח) אשר נתקבל לנשיא בירושלים, דור הרביעי להגאון ר' „זלמן רונקיל" הי"ר, הנזכר במהרי"ל ובשל"ה ומ"ב בקראקא.

(א) אבד"ק דאנציג, שאטלאנד, לאנגפורט, ווינבערג. ואף כי ספרי משניות עם פירושו הנ"ל נמצאים כמעט ביד כל אדם, עם כל זה נכון להקוראים להודיע מהותם ואיכותם. וכן סדרם הרב המחבר זצ"ל בראש כל סדר לוח ר"ת בשם: „פתח התיבה" ובסופו לוח השעות בשם: „פה לבדיקה". לכל סדר קרא גם בשם פרטי: ס) לסדר זרעים קרא בשם: „זרע אמונה", ובסופו קונטרס בשם „בתי כלאים" כולל כל דיני כלאי בהמה ובגדים, (הנובר — „בטאב לישראל" תק"ץ), חברם בעת שהי' אב"ד בק"ק דעסוויא בהסכמת הגאונים ר' עקיבא אייגר, ור' זאבל אייגר, ור' משה טובי' זונטהיים אבד"ק האגני, ומברך את משיביו, אשר אנשיל ראשטשילד, ה' וואלף ווירטהיימער, ה' יאקאב הירש קאן, וה' אברהם גרידיץ. ג) לסדר מועד קרא: „דבר בעתו" ובו ב' פתיחות כוללות (א) „קופת הרוכלין" נפרדת לששה ראשים, והם: א) „כלכלת שבת" על כללי ט"ל מלאכות, כללי הטמנת ובשול שבת, כללי מוקצה, אמירה לעכו"ם, מלאכת שבת, שביתת בהמה וכלים, ועבד, ומסירת דבר לנכרי בע"ש. ב) כללי מוקצה. ג) כללי בגדי קדש. ד) כללי הבנה. ה) כללי מלאכת חוה"מ. ו) כללי שמחות. (ב) שבילי הדקיע על ענייני עבירונות תקיפות ומולדות, (דאנציג תר"ך). ג) לסדר נשים קרא: „חוסן רב", ובסופו קצור מחבור אביו ז"ל על שו"ע אה"ע בשם: „אביעזר", (דאנציג תר"ג). ד) לסדר נזיקין קרא „כוס ישועות", ובסופו דרוש „אור החיים" על השארת הנפש ותחית המתים, (דאנציג תר"ה). ה) לסדר קדשים קרא „חכמת אלהים" עם פתיחה, ואחר זה „חומר בקודש", בדיני הקרבת הקדשים ז' פרקים, ובסופו צורת ביהמ"ק, וצורת המזבח עם ציור, (קעניגסבערג תר"ו). ו) לסדר טהרות קרא „טעם ודעת", עם פתיחה בשם „יבקש דעת", (הנובר, תק"ץ). המשניות האלו נדפסו בלי פי' הרע"ב, ובפעם השנית (ברלין תרכ"ב) נדפסו בהוספות בראש כל סדר מפתחות פרקי המשנה על סדר א"ב, ובראש סדר זרעים בהקדמת בנו הג"מ ברוך יצחק כותב זכרון מות אביו הגאון המחבר ביום צום גדליה תרכ"א, בישבו בביהכנ"ס בטו"ת, וחושב מעלותיו ומדותיו, גם ספריו אשר נשארו ממנו בכתובים, ואלו הם: „דרשות" על כל שבתות ומועדי השנה, „הגהות" על כל הש"ס וד' שו"ע ועל כל ד' חלקי הרמב"ם, „חבור גדול" על סדר טהרות, (עיין להלן ס' „עטרת תפארת") והרבה „שו"ת", וכי בעצמו כתב ספר תורה מעשה אומן. ואחר

להר"ר ישראל נולדו מאשתו הראשונה מ' אסתר בת ר' אברהם בר נפתלי הערץ פר [אשתו היא הבבודה הנגידה מ' פייגא (די מויערש) משנעפישאק], חמשה בנים: א) ר' נחמן בער, מופלג בתורה בקלויז הגר"א

גל פרק נדפסו כללי הדינים היוצאים מהמשניות בשם „הלכתא גבירתא", (בלתי על סדר זרעים ומועד). בתוך פירוש המשניות נכללו פעמים רבות הגהות ובאורים מבנו, בשם „אב"י" והוא ר"ת, „אמר ברוך יצחק". ובהקדמת ל"ס טהרות תושב שם את בניו ובנותיו וסדר יחוסו בהוספות תארים כדלעיל, וכאשר מתפאר ומתכבד ביחוסו, כן גם רבתה ענותו בפירושו כמה פעמים, וכותב: „אמר הגנם", „אמר האזוב", „והקיטע יוצא בקב שלו", „אמר התינוק היונק משדי אמו" ועוד כדומה. גם אהב לתת סימנים לכמה דינים, (למוד ותבוצא). וגם הרבה חדושים על פי' תוספות ר' עקיבא אייגר. הכלל פירושו יקר מאד. — עוד נדפס משניות עם פי' קצר מהנ"ל בשם: „זרע ישראל" ע"י ר' יהודה בה"ק, (ווילנא תרי"ב). — גם בא בהסכמה על שו"ע או"ח (דאנציג, תר"ה) עם חדושי הגהות מהרי"ב הנ"ל; גם הסכים על שו"ע חו"מ עם באור הגר"א, (קעניגסבערג תרט"ו). — עוד נדפס באורו בשם „עטרת תפארת", פי' רחב ונפלא לסדר טהרות, תחת פירושו הקצר שכבר נדפס, ויכנהו בשם פרטי „עטרת תפארת", והוא חלק אלוה ממעל מספרו „תפארת ישראל" אשר הי"ה ספון בכ"י. כן נדפס על השער ספרי משניות עם כ"א פירושים אשר החלו להדפיס (ווילנא תרמ"ז). הבאור „עטרת תפארת", יכיל ערך שתי מאות בויגין בכתבי יד, ויכיל בקרבו שני באורים נפלאים על סדר טהרות; האחד בשם „יכין", המבאר פשט המשנה על פי מסקנת כל הגאונים אליבא דהלכתא; ופי' השני בשם „בועז", יפלפל הרבה בדברי מפרשי המשנה ובדברי הרמב"ם בעיון נפלא מאד. גם קיצור הלכה מכל דברי המשנה בשם „הלכתא גבירתא". גם הקדים לו שבע הקדמות נפלאות, ואלו הן: א) „יבקש דעת", כוללות כל כללי הטומאות למשפטיהן; ב) „מראה כהן", כולל כל כללי טומאות נגעים ומראותיהן; ג) „קרית ארבע", הקדמה לפרק ד' דאהלות; ד) „קול מהציצים", לפרק ו' דאהלות; ה) „פתח האוהל", לפרק ז' דאהלות; ו) „בית הספק", לפרק ד' דטהרות; ז) „בית הבנסת של ע"ה", לפרק ח' דטהרות. אולי הביאור „עטרת תפארת" הזה, הוא הוא ה„חבור הגדול" על ס' טהרות הנזכר לעיל. — גם בנו הגאון ר' ברוך יצחק ליפשיץ אבד"ק לאנדסבערג עשה „מסגרת זהב" הגהות וחידושים על באורי אביו הג"מ זצ"ל, ובמשניות החדשים הנ"ל נדפסות „הגהות והערות" מרבנים מפורסמים על ס' תפארת ישראל הנ"ל בשם . . . — בסס' הולין פ"ד, בתוך באורו מביא, „וג"ל ע"פ מ"ש במגלת סתרים שלי". מזה נראה שהיה לו ספר בשם זה, ועוד מזכיר את המגלה הזאת פעמים רבות. — בפירושו למס' אבות, כותב בריש פ"ב, „והארכתי בהן בפירושי „ראשי אבות" באריכות בס"ד", ועוד איזה פעמים, ע"ש. — עוד נדפס ממנו „צואה" (1861, חסר מקים הדפוס). (ב) אבד"ק אוברצישק, (התן הרבני החכם השלם המופלא ומופלג חריף ובקי כבוד מו' צבי הירש נשיא הלוי נ"י לאוי"ט); חבר ס' „רגל ישרה" וס' „חומרי מהניתא" וס' „כנסת ישראל" וס' „אבי עזר". — [ובהקדמתו כותב: כי חבר על כל ס' מועד, נשים, נזיקין, ועל ש"ע או"ח, יו"ד, וחו"מ, ונתוכח עם הג"מ בעל „הלכה ברורה" ועם „בעל תוספות שבת" והגיה דברי בעל מגן אברהם והסמ"ע ופי' הרע"ב על משניות ביגיעה רבה ועל ד' טורים בחריפות ובקיאות, ועוד ס' כדרך כנה"ג על הו"מ, וכותב: מפני מה קרא שם הספר „רגל ישרה", על שם אמו רבקה ושם אביו ישראל, ושמו גדליה, ובנו לייזר ר"ת רג"ל וכו', ומזכיר שמה את שם אחיו הגדול החסיד מו' יעקב קאפיל צוזק"ל, ואחיו אברהם ז"ל, ואחיו מו' יודל ז"ל, ודודו החסיד מו' יודל, ואחותו רחל, ואחותו צארטל, עיי"ש]. (א) הספר „רגל ישרה" הוא שיורי רש"י, והגהות על כל סדר נזיקין ז' מסכתות, ומסכת ארר"ג וכס' קטנות. ובסופו ארבעה דפים: א) למדות ומשקלות, ב) הנדסי ותערוגה בס"ג ום"ה דכלאים, (דיהרנפורט, תקל"ו), בהסכמות אביו הגאון מיום א' ט"ז אייר תקל"ג

הגר"א. ב) ר' יהיאל איסר בווילקאמיר. ג) ר' יהודא. ד) ר' וועלווילי. ה) ר' אברהם. מאשת הר"י השניה מ' מינדל בת ר' אברהם מקאוונא מיוחסת

בק"ק קליווא והמדינה, ומהג"מ שלמה דוב אבד"ק גלוגא מיום ד' ער"ח אלול "מצות", מהגאון "שאגת אריה" מיום ד' כ"ח אייר תק"ל, מש"ב הג"מ ארי' ליב אב"ד הגובר מיום ג' כ"ה מנחם תקל"ג, ומהגאון נשיא בא"י ר' שאול אבד"ק אמשטרדם. (ב) ספרו "חומרי מתניתא" כולל ששה קנים: א) פי' מספיק על כל הש"ס בגפ"ת ובפרט מס' גדרים ונזיר, ב) באור מלות זרות החמורות בש"ס, ג) "עטרת ראש" באור על הרא"ש בכל הש"ס הוץ מסדר נזיקין, ד) מעשה אלפס, באור על הרי"ף, ה) "מיני תרגומא", באור תרגומי רש"י, ו) "מרכבת המשנה", באור איזה משניות התמוהים בס' זרעים והערוגה ובפרט מס' קנים, ובסופו "ארבע ידיעות" לפרש דברי המהרש"א, וגם "יסוד נביאים" על נביאים רו"א, עם "דרך אמת" על איוב משלי תהלים, (ברלין תקמ"ד) בהסכמות אביו בעל "אור ישראל", והג"מ זכריה מענדל ר"מ וראב"ד דק"ק זלאטאווי, והג"מ הירש מירלש אבד"ק שווערין, ודודו הג"מ שלמה זלמן ליפשיץ אבד"ק ל"ב (לאנדסבערג), וש"ב המאוה"ג ר' נפתלי הירש ק"ב אבד"ק פרנצלויא. מזכיר שמה את שם אשתו קוילא, ובניהם אליעזר, זכריה מענדל, רחל פריידא, את אחיו החסיד ר' יעקב קאפיל ז"ל, ואת דודו החסיד ר' יודל. — (ג) וספרו "כנסת ישראל" (ברעסלוי, תקע"ח ס"ה דפים) חברו בעת שהיה אב"ד בק"ק חארוזיש, בהגאון אביר ישראל נין הגאון רבינו לייזר זצוק"ל נין הרב מו' זלמן בהסכמות אביו לפני ארבעים שנה, והגאון שאגת אריה, והגאון ר' בערוש מגלוגא. (ואשתו הרבנית מ' רחל בת הרב מו' משה זצ"ל). והספר הזה הוא קצור ודוגמא מחבוריו: א) ס' "נפלאות" על משניות, דלא נתפרשו מקראי ובפרט זרעים, קדשים, טהרות. ב) "הפלאה" פי' פסוקים תמוהים בתורה ופי' רש"י. ג) "פלא" קצור מחבוריו לש"ס במקומות סתומים. ד) "סוגר תרי"ג מצות" כמה מדרגות להם ולסלק כל הקושיות מקמאי דקמאי. ה) "סוגר טהרות" על משניות טהרות. ו) "יסודי התורה" מקור להורה שבע"פ ופי' י"ג מדות התורה. ז) "תורת כהנים" סדר עבודת ביהמ"ק וסדר לבישה ומהות המצנפת. ח) "דרך חיים" פי' קצר לס' יצירה. ט) "סתרי תורה" מעשה בראשית, ועוד ידי נטויה כשירחיב קוב"ה גבולי להביא לדפוס ס' "בבוד הבית" לארבע שו"ע, "תורת העולה" לכל שמות נשאלים ונרדפים, וס' "פרדס" שחנני אבינו שבשמים ב"ה, וס' "יכוד נביאים" לתנ"ך, ועוד בכמה ענינים, ובשמו יתברך בטחוני שלא יעזבני, ושנת ה'ס'ד להולדי הגעני, "אשר עזו" לפ"ק, ובו נכלל טובא מבני הרב המאוה"ג מהרי"ל (ישראל ליפשיץ) נ"י לאוי"ט אבד"ק ווראניק דח"ל, יפה כח הבן מבח האב בכל החבמות— וגם מבני בכורי שלא הגיע לשנת כ"ו, והניח אחריו שמונה ספרים בשם "בית א"ל" ר"ת אליעזר ליפשיץ, ומאאמו"ו ר"י זצ"ל: בסוף עוקצין דף ל"ב ע"ב כותב: ונשלם ת"ל י"ג סיון מקבלת התורה וכו' "הכד" לימי הולדו, ומביא כמה פעמים ביאורים בשם בניו, בדף כ"א ע"א, וב"ה דנצחתי לשלשה גדולי ישראל, וכו'. (ד) והספר "אבי עזר" קיצור "מהבוחי על שו"ע אבן העזר, וברוב הענינים מס' "בית ישראל" מאאמו"ו הגאון זצ"ל, שנשרף בעו"ה, וגם נכלל בו טובא מבני בכורי הנ"ל וכו', ובדול מהם לחיים, כמה הדושים מבני הגאון אבד"ק דעסוויא והמדינה, וזה הספר "מרגניתא" דלית בה טימי, כולל כה הדינים דנהוגין בזה"ז מאהע"ז וכו', — נאום גדליה ליפשיץ. והועתק ע"י חלא בר חמרא וכו' בשנת תקפ"ז, בעוד רא כלתה שנת העדר הצדיק, טו"ב אדר ראשון שנת הקפ"ו בהן הגדול לפ"ק. הק' ישראל ליפשיץ. — (ג) אבד"ק דיץ, ודמר, (ואביו "חשיב ר' אליעזר" מביאו בספרו בשאלה ג'), ואח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק קליווא, והיה תרמיד להג"מ בנסת יחזקאל, והוא הנודע לשם, בעסק הגט מקליווא שערער עליו הרב מאמאהיים, וכמה רבנים עמדו לימין המסדר, והשו"ת מזה הענין נדפסו בס' "אור ישראל", (קרייוא, תק"ל), ובס' "אור הישר", (אמשטרדם, תקב"ט). וספרו "בית ישראל" אשר היה בכ"י נשרף בעו"ה. — (ד) בא בהסכמה על ס' "בית הלל", חדושים וביאורים על מדרשי הז"ל, ממהר"ר הלל בהר"ר מרדכי מק"ק טיסמיניץ (פד"ם, תק"ד), וחותם: אליעזר בלא"א

(כיוחסת) גולדו שלשה בנים ובת אחת: א) ר' הירש מלמד. ב) הרב הגדול מו' שאול פאדווא נ"י[3], ג) ר' חיים בדינאבורג. ד) שרה אשת הרב ר' אלעזר ב"ר אלכסנדר קלינבערג[4].

הרב

מוהר"ש ליפשיץ, ביום ד' כ"ו אדר תק"ד, פרוש לרב לפנים בישראל על הקהלה בק"ק פוסטראווצי, ולע"ע חופ"ק גאיוויט. ועל ס' „אבן העזר" לה"ר עזר מקלימונטוב (ואלקווא תקנ"ג). ואשתו בת לבן שרה, מק"ק שדה הרש, בת הגאון מו' אביגדור קרא, אב"ד דק"ק גלוגא (תחן הגאון בעל „קקיון דיונה" ר' יונה האומים אבד"ק מינץ), ואמה היא חמותו של המחבר, היא אחותו של התיר הגדול, אביר הרועים, אבי החכמים והחוזק, הרב הגדול חכם הכולל כל החכמות מו' שמעון יאליץ מק"ק קראקא פרנס דד' ארצות, מחותא בן הגאון הגדול מו' ליב אבד"ק ראהטין ובק"ק אפטא ושם מ"כ, [בא בהסכמה על ס' „משיב אליעזר" (יעסניץ תפ"ג), בהסכמת רוזני וקציני מנהיגי ד' ארצות מיום ד' תשי אחות בק"ק ריששואל], פי' על תנ"כ על דרך המסורה מהפרנס בגליל קראקא ומנהיג וראב"ד בק"ק פינכשוב ר' אליעזר במו' יהודה ז"ל, נכד הגאון ר' צ"ה אב"ד וה"מ בק"ק לובלין, — וחמותו הנ"ל, היא נינת הגאון ר' יצחק כהנא מק"ק קראקא והגליל — ונכדת הגאון מו' פיבוש שהיה אב"ד וה"מ בק"ק קראקא וגם היא מצד אביה הוא חמיו זצ"ל, דור חמישי לחגאון רמ"א זצ"ל. אחיו הוא הרב הנ"ל ר' אפרים, אשר חבר „החדושי הלכות" „שובע שמחות" על הש"ס, ועוד „חדושים" על הר"ן והפוסקים ולשונות הרמב"ם, ובפרטות על מס' נזיר, „חדושי דינים" על טור יו"ד וח"מ, ובנראה נשארו בכתובים. הספר „השיב ר' אליעזר ושו"ח השדה" נדפס בק"ק גאיוואט בשנת „ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" לפ"ק (תק"ט), ועליו שבעה עשר רבנים גאונים אשר הסכימו על ספר הנ"ל, ושנים עשר מהם קרוביו, ואלו הם: א) נחותנו, הגאון ר' רוד אופנהיים אבד"ק פראג, תפ"ג. ב) ש"ב הגאון ר' יעקב יושע מקראקא אבד"ק פפד"א, תק"ח. ג) ש"ב וחותנו, הגאון ר' אלעזר מקראקא אב"ד וה"מ אשכנזים באמשטרדם, הצ"ט. ד) ש"ב נד"ז, הגאון בנסת יחזקאל ק"ב אבד"ק אה"ו, ה) מחותנו, הגאון ר' שבואל הילמן אבד"ק נינהיים, תצ"ו. ו) רבו ומחותנו, הגאון ר' יהודא ליב שהיה אב"ד בק"ק קראקא ובק"ק שטאשוב, תפ"ו. ז) רבו ובחותנו, הגאון ר' בנימין וואלף הורוויץ סג"ל סירקש מקראקא אבד"ק וולאדימלאב, תס"ו. ח) ש"ב נד"ז הזקן הגאון ר' יוסף מאיר אבד"ק הנובר, בהרה"ג ר' אברהם משה זצ"ל, ותחן הרב הגאון ר' בנימין וואלף עפשטיין אבד"ק הנובר, תפ"ו, (והג"מ מאיר אבי דק"מ ש"ך, היה רו"ז של הג"מ מאיר הנ"ל מצד אביו). ט) ש"ב הגאון ר' יהודא ליב בהרה"ג ר' שלמה ליפשיץ אבד"ק ראטערדאם, הצ"ח. י) ש"ב הגאון ר' משה מלבוב אבד"ק ברלין ופפר"א, וביצ"פ לייפניק, בהרה"ג אהרן מלבוב, ת"צ. יא) מחותנו המאוה"ג ר' יצחק לאנדי סג"ל אב"ד וה"מ אפטא וואלקווא. יב) ש"ב המאוה"ג ר' משה ה"מ מלבוב לע"ע אבד"ק פ"ב. ובהקדמתו מברך להגבירים אשר היו בעוזריו לדפוסו. — (ה) ואשתו היתה נכדת הגאון מהר"ם ב"ץ, אבי הגאון הש"ך, ובצד השני היתה נכדת הגאון ר' קאפיל קאלמאנקעס ק"ש אב"ד וה"מ דק"ק לבוב. — (ו) ואשתו היתה בת הנגיד מו' אברהם מוגש מלבוב (תחן הגאון מוהרש"ז ש"ץ מלבוב), אחיו של השר הטפסר הנגיד אבי הגאונים מו' נתן צויזמר מלבוב, וא"ז הגאון מו' נטע דרשן שפירא אב"ד דק"ק לובלין, שחבר ס' „מבוא שערים" על ס' שערי דורא, וס' „אמרי שפר", והיה שני בשני עם הגאון בעל „מגלה עמוקות". (ז) תחן הגאון מו' ביינוש ליפשיץ אב"ד דק"ק בריסק דליטא, (עין ס' עיר תהלה סי' י"ג וגם סי' ל"ב), מוזכר בתשובת אא"ז מצד אמו זקנתי, ה"ה הגאון מהר"ם מלובלין בס' מ"ד משום מעשה שהיה, והג"מ ביינוש, היה תחן הגאון השר ר' שאול וואהל, בהגאון ר' שמואל יהודה קאציגעלינבויגין, בהגאון מהר"ם פאדווא [כ"ז מצד אבי זקנו] (עין „גדולת שאול").

[3] שהיה מו"צ בק"ק ווראנאווא ובק"ק ברייסק, ובק"ק פאלאצק, וכעת הוא אב"ד בווילקאמיר. בא בהסכמה על ס' „קהלת קדש" על הלכות טריפות הריאה, (ווילנא תרכ"א), וחותם: שאול בהגאון מו' ישראל חוב"ק פאלאצק ד' נצו"י תרי"ש פ"ק ווילנא, וגם עד

הרב הג' ר' יוסף שישקעס
בהר"ר שמעון יעקעס [1])
בהר"ר יוסף שישקעס [2])

נולד כנראה בשנת תקמ"ב, כי שמו בשם אבי זקנו, ובפי הבריות היה נקרא בשם ר' „יוסלי ר' חיים"ס ע"ש הותנו, כי אשתו הרבנית מרת לאה [3]) היתה בת הרב הגאון ר' חיים [4]) ב"ר טובי' כ"ץ מ"ץ דפה, נכד הרב

ס' „באר יעקב" הדושים על יו"ד וחו"מ להרה"ג ר' יעקב ווילענציג רב בק"ק זופראן, (ווילנא תר"ס), וחותם „בהגאון וכו' חוב"ק פאלאצק א' משפטים", ועל ס' „אור מתוק" מאת ישראל בנימין לעמפערט מתושבי ירושלים (ווילנא תרמ"ח). ועל ספר „דברי דוד" הדושים על מס' מועד קטן למחותנו הגאון ר' דוד טעביל מד"א דק"ק מינסק, נדפס על ידי חתן ר' שאול הוא ה"ר יצחק בן הגאון המחבר הנ"ל, מיום א' שמות תרמ"ו — וחתנו הר"ר יצחק, נשאר יתום מאביו הג"מ רד"ש שנתים ומחצה, כי נולד לו לזקוניו בהיותו בן ס"ה שנים, מאשתו השניה בת הרב הג' ר' יהושע ז"ל אבד"ק טשאווס, בהגאון הצדיק ר' עקיבא ר"מ דק"ק סלוצק, [והספר „דברי דוד" הוא ראשית בכורי הדושיו אשר כתבם בימי עלומיו בעת בחורו בווארשוין], ונתגדל בבית גיסו בעל אחותו הוא הרה"ג ר' משה יהודה הי"ב מו"צ דק"ק מינסק, ולקחהו לחתן הרב ר' שאול פאדווא הנ"ל, ובן הר"ר שאול הוא הרב ר' ישראל משה רב ומו"צ בדרוויא. [1]) הנקרא בשם ר' „אלעזר בויסקער", אשר בזמות הותנו נתמנה לד"צ ומו"צ ומ"מ בווילנא, הוא עזר בהדפסת הספר „דברי דוד" הנ"ל, (וילנא תרמ"ו), ובדף האחרון הדושים מבן המחבר, ומר' אלעזר נדפסו הסכמותיו עד איזה ספרים, וימת באמעריקא ביום ב' תרומה ב' דר"ח אדר ראשון תרנ"א.

[1]) ואשתו מ' בייליא, ואחיה הר"ר אליהו הינדעס סו"ר דפה"ק, בני הר"י מרדכי בהר"ר יעקב ישראל, ועל מצבתו כתוב: ההסיד העניו והצדיק הראש החכם מו' וכו' [מת כ"ב תמוז תקכ"ט] (ק"נ צד 179); אשת ר' מרדכי, היתה אחותו של הגאון ר' שמעון הגדול מו"צ דפה בזמן הגר"א, והיה נקרא בשם ר' אברהם שמעון במו' צבי הירש פרעגער; בא חתום על איזה פסקים בפנקס דקלווישן; היה תלמיד הגאון ר' יונתן פרעגער ונזכר בס' „גת דרוכה" ליעב"ץ (לבוב, תרל"ז) עי"ש, ונזכר ר"ק צד 166, ועל מצבתו הסר שם אביו. [2]) בפנקס המקומות הישן מבית הכנסת הגדול נמצא שם „ר' יוסף ה"ר יעקב רמר"ו (הוא ר"ת משמות אנשים) הנקרא ר' יוסף שישקעס" משנת תקכ"ד עד שנת תקכ"ב. ור' יעקב הנ"ל, נקרא ב"ר אהרן בר"א (בן ר' אברהם) רמר"ו, שם תקמ"ה. בפנקס המקומות כתוב: ראסיע בת ר' זאב וואלף צעקהויזער, א"ר אהרן במו' יהושע והתנם ר' ישע' בהרב ר' משה, (תקנ"ג). כנראה מתה אשתו הראשונה ונשא וכו' (עיין הלאה). גם נמצא שם את ה"ר ישעי' בהרב ר' משה שנשא את האשה הינדא בת ר' יוסף שישקעס, מכר וכו' ביום ג' ח"ת איר תקנ"ח. [3]) מהה כ"א אלול תר"ח שוכבת ביחד עם אחות בעלה המצוינת, מ' עלקא שיסקא, (מתה ר"ח ניסן ת"י) שהיתה א"ח יוסף יאבדוב. [4]) היה נקרא בפ"ב בשם: ר' „חיים פאקראיער", היה חתן ר' אברהם ב"ר משה ציפקעס, מכר הצי בית לר' ל"ב ב"ר לייזר ביום י"ג שבט תקמ"ב, עיין בשמו בפנקס המקומות; גם בא בראש התחומים על ס' „גאון צבי" להר"ר הירש אבד"ק רישא, (וואר שא, תקס"א). בא בהסכמה על ס' „תולדות אדם" להרי"פ מ"מ דווילנא, מיום י"ד אדר ראשון תקס"ה. ונמצא ממנו שני ספרים גדולים בכתובים (ביד נכדו הרב ר' לוי חיים רוקח, דיין דפה"ק): א) על שיטת חש"ס, ב) על הלכות יו"ד, ממקור התלמוד. ובידי נמצא העתק מהטענות ותביעות בין החסידים והמתנגדים, אשר ר' ליבלי ר' בער"ש נבחר מהמתנגדים, ור' מאיר רפאל"ס נבחר מהחסידים, ושניהם הציעו טענותיהם לפני הגאונים ר' ליבלי רומשיסקער ור' חיים הלזה, והם פסקו את דינם, יום ו' עש"ק כ"ח

הרב דפאקראי, והרב דקריזבורג, והיה אחד מרבני המו"צ דפה"ק[5] בזמן אחד עם הגאון ר' אבלי זצ"ל, ולמד והתפלל במקום קבוע בבמד"ר הרב דואגר ברהוב רודניצקי. בא בהסכמותיו על ש"ס סלאוויטא תקצ"ה, על ס' „עבודה תמה" ועוד על כמה ספרים אשר נדפסו בווילנא. מת ז' שבט בשנת תר"ב, ועל קברו אין ציון ואין מצבה, ומ"כ לימין הרב הג' ר' יחזקאל פייוויל מ"מ דפה.

הרב ר' אריה ליב גינצבורג[1]
בהר"ר יצחק אייזיק[2]
בהר"ר אליהו[3]
בהר"ר יצחק אייזיק[4]
בהקדוש ה"ר שמעון

נקרא בשם „ר' ליב'ל אייזיק'ס„ על שם אביו. נתקבל למו"צ על מקום הר"ר משה זאב הנ"ל (צד 36) בשנת תקצ"ה. היה מתמיד גדול בלמודו יום גם ליל ובקי מאד בשאלות או"ה. היה חתן הרב הג' ר' חיים גיטקע טויבעס (עיין בשמו). מת בן נ"ד שנה כ"ה ניסן תר"י, ומ"כ לימין ר' חיים תריף (עיין בשמו). וקבלה במשפחת ר' ליב'ל הנ"ל, כי הוא היה דור שביעי להגאון „באר הגולה", כי אבי אביו ר' אליהו, הר"ר אליהו פעמעלעם (ראש משפחת פרנס), ר' אליהו דיקער (חותן הגביר ר' שמשון דיקער

אדר תקנ"ח, פה ווילנא. „גאום יהודה ליב במו' יצחק כ"ץ זצ"ל", „גאום חיים במו"ה טובי' כ"ץ זצ"ל. — ר' חיים היה מתלמידי הגר"א ונסע לא"י ושלח משם אגרת הכולל לערי ליטא ורייסין לבקש נדבות בעד לומדי תורה שם, והוא חתם בראש עשרה רבנים, (ממנו מכתב מיוחד בעצמו ביד השד"ר); האגרת נדפסה בשקלאוו (עיין אוה"ס לראב"י). עוד סדר אגרת מעדת אשכנזים לבני משה ועשרת השבטים (אמשטרדם תקצ"ד) ומת בירושלים כ"ח תמוז, בשנת תקע"ג (נזכר בק"נ צד 163).

[5]) בפנקס הגר"א כתוב: הרבני המופלג ר' יוסף ב"ר שמעון קנה מקום בבמד"ר הגר"א במקצוע מזרחית צפונית ביום ה' ח' תשרי תקע"ה, ומן התואר הכבוד נראה כי עוד לא נתמנה למו"צ בעת ההיא.

[1]) גינצבורג שם עיר במדינת אשכנז, (עיין „תולדות גינצבורג" צד 3). — [2]) ר' יצחק אייזיק היה תחן הנגיד ר' דוד זאבל"ס לעווינסאהן (עיין ר' בערעלע זאבל'ס). היה מגדולי נכבדי עירנו מצוין בתורה, ביראה, במצות ובנדיבות, ונקרא ג"כ בשם ר' „אייזיק מילנער" (יען כי החזיק בית רחיים של הגראף טיזענהויזען לעסק מחיתו), מת בן ג"ז שנה, י"א אייר תקצ"ט, ומ"כ לשמואל ר' משה זאב הנ"ל. — [3]) אשתו הכבודה מ' דבורה בת הרה"ג ר' שלמה זלמן מ"מ ומ"צ וד"ץ דפה"ק בזמן הגר"א, מת ביום א' דסוכות תקס"ח. — [4]) נמצא שמו בפנקס המקומות מהב"ל וכתוב שמה בהקדוש וכו'. בפנקס היסו"ד מיום כ"ח כסליו תקי"ח אשר אלופי הקהל הסכימו על ההכנסות שיהיו שוה בשוה על שני הקלויזין הישן והחדש, מצאנו את שם הר"ר נפתלי הערץ בהקדוש ר' שמעון, וכנראה היה רנ"ה אחי ר' יצחק אייזיק.

דיקער), ר' אליהו ב"ר שבתי חפץ (הנקרא ר' אליהו בחור) והגאון ר' אליהו (הגר"א), כלמו היו מנכדי ר' אליהו חסיד (ק"נ צד 99) בהגאון ר' משה קרעמער אבד"ק פה (ק"נ צד 95), והר"ר אליהו חסיד היה תתן הרב ר' פתחיה בהגאון באר הגולה זצ"ל.

הרב הג' ר' מאיר הלוי עפשטיין
בהר"ר אברהם הלוי מק"ק טאלאטשין [1])
בהרה"ג ר' יצחק הלוי מק"ק סלאנימא [2])
בהגאון ר' אריה ליב הלוי אבד"ק קעניגסבערג [3])
בהרב ר' מרדכי הלוי ווילנר פו"מ דהוראדנא [4])
בהרב ר' יהושע הלוי מווילנא [5])
בן .....
בן הגאון ר' אברהם הלוי עפשטיין אבד"ק בריסק [6])
בהגאון ר' מאיר
מגזע הגאון ר' נתן הלוי עפשטיין [7])

היה נקרא בשם ר' מאיר שניפישקער [8]), כי אשתו הראשונה [9]) הכבודה מ' בראנא בת המופלג מו' שמואל ב"ר יצחק משניפישאק ח"ר יוסף

---

[1]) הר"ר אברהם התאכסן פעם אחת בבית הרב הג' ר' ישעיה סגי נהור בווילנא, וישתומם הגר"י למשמע אזניו את למודו ברגש נפלא ובהתלהבות עצומה, ויכבדהו מאד ויומלא פיו תהלתו. [2]) קראוהו ר' „אישטעלע גינשפריגער" ע"ש עיר קעניגסבערג, מושב כבוד אביו. — ואשתו חייענקא בת הרב ר' אהרן מ"ץ בק"ק סלאנים קרוב לחמשים שנה, (מת ביום ב' כ"ג אלול תקפ"ט), היה מראשי נכבדי עיר הראנים, סוחר נכבד וקנין עתים לתורה, ומת שמה זקן ושבע ימים, בן ע"ז שנים, ביום ב' ט"ז אדר ראשון תקס"ז. [3]) היה אב"ד בק"ק קעניגסבערג (מת י"ג תמוז תקי"ה); הבר כ' „אור השנים", [בראשיתו הקדמה מס' „שומר אמונים" לר' יוסף ב"ר עמנואל אירגאס הנדפס באמשטרדם תצ"ו — (ל"ב דפים, נדפס בקעניגסבערג, בשנת „בתפ לה" תקב"ז)]. „הרכה אחרונה", „קונטרס הראות", „הפרדס", „רושים", „הספדים", „הפרדס על כל מצות הנהוגות", „לקוט שכר ועונש", „סדור התפלה יסוד", „תשובות מהרא"ל", ועוד „הגהות על הש"ס", „הגהות וחדושים על שו"ע יו"ד", „באור על משלי", „חבצלת השרון", „חוקי דרבנן", „פרדס על מגלת אסתר", „הדושי הדינין", „שם רמז ואין מספר", „נהמת ארי", „דברי חדוד", „באור על הזוהר", ו„תקוני זוהר". כל אלה הספרים נזכרו בס' „גבורת האר" להר"ר אפרים מרדכי עפשטיין ממשפחה זו, (ווילנא, תרמ"ח הוצאה שניה). בספר זה החסיר שמה המחבר את ס' „קונטרס ביקור חולים וקבורת מתים", השייך למ"ע ס"ה, (שבספר „אור השנים"), של והלכת בדרכיו. ואשתו הרבנית מ' מרים (מתה ביום ב' ב' ניסן תקכ"א) בת הרה"ג ר' אלכסנדר פרנס ומנהיג בק"ק סלוצק, בהגאון ר' אלכסנדר חתן הגאון ר' יהודא יודיל אבד"ק קאוולי (עיין ר' אברהם דוד שטראשון, ור' שמואל יצחק יעב"ץ). [4]) היה נקרא בשם ר' מרדכי ווילנער, פו"מ דגלילי הוראדנא (מת בן נ"ב שנה כ"ט טבת תצ"ג), ואשתו מ' לאה בת הגאון אבד"ק לידא (עיין שמואל מרדכי גרשוני). [5]) היה חתן ר' מרדכי ווילנער. [6]) עיין „עיר תהלה", ו„שו"ת הב"ח" הישנות והחדשות, „גאוני בתראי"

יוסף א"ש (מתה בערב פסח תק"צ), ועל שהיה בבית חותנו זה כמה שנים נשתקע שמו בשם שניפישקער. אחרי התונתו למד אצל הר"ר ישראל אנטאקאליער הנ"ל (עיין צד 37) אשר גם הוא היה מדיירי עיר זו. ובימי עלומיו נתמנה לדיין בק"ק ווילנא בימי הגאון ר' אבלי. בפנקס מבמד"ר הגר"א בענין שבירות בתים בחצר ר' נחום שמש מיום ג' י"ט אב תקע"ט בקהל ששה דיינים המצוינים בחתום הוא הצעיר. על מחזור קרבן אהרן (דפוס סלאוויטא), מיום ב' טו"ב מרחשון תקפ"ב, חתם "הצעיר שבדיינים"; על אדר"נ עם פי' "שני אליהו ובן אברהם" (ווילנא תקצ"ג), חותם: "יפשטיין מהוראדנו": בשנת תקצ"ג נקרא להיות אב"ד בק"ק קופישאק (פלך ווילנא) כנראה משבתב על "מדרש כונן" עם פי' "צרוף לכסף ובחון הוהב", מיום ג' טו"ב איר תקצ"ג: "כעת נתקבל לאב"ד בק"ק קופישאק". גם על ס' "עטרת צבי" (ווילנא תקצ"ד), ועל "ש"ס דפוס ווילנא והוראדנא" חותם: עד אשר יבא "בעל מנחם בשמחה" לפ"ק, יום א' כ"א אדר תקצ"ה, "דברי מאיר באא"א מו"ה אברהם סג"ל זלה"ה יפשטיין, חופ"ק קיפישאק יצ"ו". בא בהסכמה על פי' הר"ן על אלפס נדרים הנדפס בפעם הראשונה (ווילנא תר"ג) מיום ה' י"ט טבת "בני ישראל" לפ"ק. במקום תורה שם גם חכמה, כי הכמתו עמדה לו להתקבל לצי"צ פה בעירנו בשנת תקצ"ו[7], ובאמת הר"ם היה גדול בתורה ודרשן נפרא ודברי נמלצים מאד יערבים לשומעיהם, גם שיחת הולין שלו היתה נעימה לאזן, והיה חכם גם בכלי דעלמא, ובמתק שפתיו השיב לב איש אל רעהו, "אדרי בית הר"ר אברהם הוראדנער (עיין להלן) מנוהו הגבאים מבמד"ר "גמילות חסד" לצ"ב שמה על מקום הנ"ל. ויפת הר"ם בשיבה טובה בי ע"א שנה, ביום א' י"ד אדר ראשון תרי"א.

השאיר

"פני יהושע". [7]) בר מיצחה יפשטיין עיין בס' "גבורות האר"י הנ"ל. [8]) שניפישאק היא עיר קטנה אצי ווילנא מעבר הנשר הזוק (גרינער בריק) אשר על נהר ווליויץ, ונהשבת עתה לפרוי ווילנא. לפנים מרם נבנתה מסלת הברזל היתה דרך שניפישאק דרך המזרח עד הנאבורג ומשם עד עיר המחוזה, וגם דרך שניפישאק בא השר מונטיפיורי לווילנא. [9]) אשתו השניה, מ' דיבע יענטא, בת הרה"ג ר' שמואל אהרן בהגאון הפרד"ס הנ"ר, אשר נסע לקבר בכא הרבנות בקעניגסבערג דרך עיר הנובר, וימת שם ביום ח' שבט תקפ"ו. אשת ר' שמואל מ' לאה בת הר"ר וואלף (אחי הרה"ג ר' שלום מו"צ דק"ק ווילנא), בני הר"ר נחום שמש מווילנא (ק"נ צד 249). [10]) בהיותו בעיר קופישאק שמע כי נעדר רבו הר"ר ישראל אנטאקאליער בשנת תקצ"ז, השכיל לשלוח מכתב בקשה לפרנסי ווילנא, וכתב שם כי צר ודחוק לו פרנסתו בקופישאק, וישיבו נא לשלוח אליו כתב מו"צ מווילנא בתימת הפרנסים וגבאי צ"ג עם שכר קצוב, ובהשיגו הכתב הזה מהם יראה אותו לאנשי עירו, כי פרנסי ווילנא קוראים אותו לבוא אליהם להיות למו"צ ובזאת יוסיפו לו שברו שמה. פרנסי עירנו מלאו את רצונו. אכן הוא, מיד כשקבל את הכתב הנ"ל לא הראהו לשום אדם בעירו, ויסע ויבא ויט עירה ווילנא להשיב

השאיר בכתובים כשטונים דרשות בקצרה שרשם רק ברמז בעלמא, גם הניח „שלשה חבורים" בכתובים על התורה, ועל במה הפטרות ועל מגלת אסתר, ועל מדרש מגלת אסתר, ועל הלכות פסח, ועל איזה סוגיות הש"ס, וביחוד על מסכת כתובות, והיו ביד בנו הרב הגדול ר' שאול אבד"ק קאסאווי, ובשרפת עיר זו (בשנת תרמ"). נשרפו שמה כל כתביו הנ"ל.

ובנו הר"ש הנ"ל, ברא זה כרעיה דאבוה בכל מעלותיו, (נולד בחדש חשון או כסליו תקפ"ט), נתקבל מעיר קאסאווי לאב"ד בק"ק קאברין, ושמה מת ביום הישענא רבה, בשנת תרנ"ב, בהיותו אך בן ששים שנה[11]. ואחת מבנותיו מ' היה ואישה הר"ר חיים ממשפחת שור, המה אבות הרב הג' ר' אליהו יעקב דוב[12] אבד"ק זופראן בעהמ"ח ס' „נטיעות חיים" על ארבע שו"ע, שו"ת על דרך הפלפול, ובסופו דרוש גדול בשם „נפש חיה", שני השמות על שמות אבותיו, (ווילנא תרנ"ב).

וזאת מצבתו:

מורנו מחמד עינינו — ובבמד"ר גמילות חסד הנ"ל
אבינו אור ישענו — על קיר מזרח לשמאל ארה"ק
יום ירד מראשותינו — כתוב על לוח זכרון הרה"ג
רדנו מכבוד חיינו — ר' אברהם הוראדנער הנ"ל
וגם שם זברונו, וזהו:

ה"ה אבינו מאור עינינו — אחריו קם כמוהו
הרב המאור הגדול — ממעיני אורו ישאבו רבים
המפורסם בתו"י מוהר"ר — אמריו יפיץ כטל וכרביבים
מאיר בהר"ר אברהם — ישא מדברותיו רבים וישוטטו
הלוי זצ"ל עפשטיין — רשפי אש מפיו יתמלטו
מ"ץ דפה"ק ווילנא. — המ"ץ לעדת ווילנא.

ה"ב

תודות להפרנסים בעד הכתב ששלחו אליו. ויוסף ויאמר „הלא פה יהסר מו"צ למלא מקום הרב המו"צ הנעדר, מה לכם לבקש מו"צ אחר זולתי, הלא ב"ה בקי בהוראה אנכי וגם כח ואון לי לדרוש לפני רבים, ומרוצה אנכי גם בהשכר הקטן אשר קצבתם עבורי, בהכתב אשר בידי בחתימת ידכם, הנני הנני", וד"ל (כן ספ"ו לי). [11] אחד מבניו הוא הרה"ג ר' אברהם מאיר אבד"ק סנאוו, חבר ס' „אמרי נועם" בדרוש והלכות, (ווילנא תרמ"ח), ושם חושב סדר יהוסי מדור דור עד הגאון בעל הפרדס זצ"ל, והמחבר הוא חתן הרה"ג ר' גרשון תנחום מו"צ דק"ק מינסק בעהמ"ח ס' „אילנא דחיי" (הלברשטאט, תר"ך), וס' „שי"ת הרג"ת" (ווילנא תר"ב). [12] הוא חתן הרה"ג ר' נתן נטע, בהרה"ג ר' משה מישל לוריא אבד"ק קראקענאווי, ורנ"ב הוא אחי הרה"ג ר' שאול אבד"ק שאוולאן, בעהמ"ח ס' „עטרת שאול" על מס' חולין, (ווילנא תר"ב), ואביהם הוא הרה"ג ר' משה במו' שאול אב"ד הנ"ל, בא בהסכמה על ש"ס דפוס סלאוויטא, ביום ד' י"ב תמוז תקצ"ה.

הרב הג' ר' ישכר בער [1] (בונעם) בהגאון [2]
בהרב הגאון ר' הנחום ראב"ד דק"ק הוראדנא [3]
בהגאון ר' אליעזר אבר"ק ארלא וק"ק הוראדנא [4]
בהר"ר צבי הירש מק"ק שומיאטיץ [5].

נולד ביום ח' אדר תקל"ט בק"ק ארלא. בהיות אביו שבה לאב"ד בימי עלומיו. לקחהו לחתן אחד מגבירי ווילנא ונכבדיה, הר"ר יעקב פרץ קלאצקי (ק"נ צד 212) לבתו הכבודה מ' בונא (נולדה כ"ז שבט תקל"ח), ועל שבה נקרא בפי כל בשם החבה „ר' בערעלע בונעם". — היה גדול בתורה כאחד מהגדולים המצוינים בדורו, ובהיותו בן ט"ל שנה בשנת תקע"ז נתקבל למו"צ דפה"ק בחיי הגאון ר' אבלי על מקום הרה"ג ר' יצחק שמעון הלוי (ק"נ צד 226); היה מופלג בהוראה וחכם גם בכלי דעלמא, סופר מהיר, נבון דעת להמתיק סוד בעניני הקהלה וצרכי הכלל. היה מרואי פני הגר"א, ובחר להתפלל בבית מדרשו, ובאשר התבונן על מנהגי הגר"א אסף הליכותיו ודרכו בקדש והעלם בספר, והדפיס בשם:

מיעשה

---

[1] לו היה את זקן ממנו הוא הר"ר „צבי הירש" הבר כ' „זרע צד" פ' על הגדה של פסח, (ווילנא תרי"ב), מת בש"ק י"ז אייר תקצ"א בהוראדנא (עיר גבורים צד 74); ובנו הר"ר נחמן, אשר הוא הדפיס את ההגדה הנ"ל, ואת הספר „ערוות אליהו" להרה"ג העשיל לעווין הביאו לדפוס בפעם הראשונה, (עיין הרה"ל בשמו). [2] בהגאון, בן היתה החתימתו גם בכתוב עמים. [3] (עיין ק"נ צד 286, ועיין עיר גבורים צד 69). הכתמתו עמדה לו למצוא הן בעיני מלך פוילין, ולעמוד לפני הקיסר אלכסנדר הראשון. עוד שהשה ספרים בכתובים „מוחת אמת" על תנ"ך, „מנוחת שלום" הדושי סיפורים, ו„נחמת ציון" ציונים על הש"ס; נולד ביום שביעי של פסח שנת תק"ו, וימת ביו"ט שבת תקצ"ט. ובעל מראות הצובאות כותב: הג"מ תנחום היה מהותנו שר אביו הר"ר אליעזר. [4] בא בהסכמה על ספר „מרגליות התורה" (פאריצק, „משחר" לפ"ק). ועל כ' „זרע יעקב" על תהלים, („משחר" לפ"ק) וחותם „הוב"ק והגלילות, יום ג' כ"ו מנחם אב „פה בק"ק הראדנא" לפ"ק, תקמ"ח" (עיר גבורים צד 54), והמחבר ע"ג לא ידע יום מותו, והוא כ"א בסליו תקנ"א (ובק"נ צד 286 כתוב שנת תקנ"ו, והוא טעות) אשתו הרבנית מרת פאיע, (מתה ביום ד' י"ג בסליו תקנ"ח בק"ק ארלא) היא בת הר"ר מרדכי, בהר"ר שמואל געליש מסעמיאשיץ, בהרב הג' ר' יצחק אבד"ק סעמיאטיץ, בהרב הג' ר' מאיר אבר"ק האראדישץ. ו' מרדכי, היה התן הר"ר אבלי, התן הר"ר יוסף יוזל, בהרה"ג ר' שמואל אשכנזי; ור' יוזל, היה התן הגאון ר' לימא אבד"ק קאצק, בהגאון הלקת מחוקק; ור' לימא, היה התן הגאון ר' שמואל דוקאץ אבד"ק ווענגראב, גיסו של הגאון ר' יצחק אבר"ק ווילנא, וק"ק פוזנן (עיין ס' „כרם שלמה", ווארשא, תר"א, בסוף ההקדמה). [5] מ"כ בק"ק אלקעניק. אשתו מ' הענא בת הר"ר משה, בן הגביר ר' יעקב אליעזר קצין (ק"נ צד 67) בהגביר ר' משה לייזרש מבריסק, ונזכר גם בס' „עיר תהלה". ר"א, ואחיו ר' שמואל, נבהרו מקהל ווילנא לברך את המלך וולאדיסלאב, בעת הנתן כתר מלכות על ראשו בקראקא בשנת שע"ב (ק"נ צד 67). ואשת ר' יעקב אליעזר היתה בת בתו של הגאון רמ"א, ולכן בכספו עזר להוציא לאור את „שו"ת" של הרמ"א זקן אשתו, (קראקא ת'). — (עיין ר' יחזקאל לנדא צד 32).

„מעשה רב" (ווילנא, תקצ"ב), עם קצת הערותיו, ובסופו חדושים ע"י אחד מבניו, הר"ר מרדכי מהוראדנא בשם „דברי מרדכי". עוד שב להוסיף על הספר הנהות תוספות מרובות על העיקר, ובנו הרב ר' אליהו פרץ (עיין הלאה) קרא „שבר מעשה", וחפצו היתה להוציאו לאור בצרוף חדושים וכמה תשובות ממר אביו ולא עלתה בידו (ק"נ צד 286) ונדפס ס' „מעשה רב" מחדש עם החדושים הנ"ל בשם „פעולת שכיר" עם עוד הוספות יקרות מגדולי המאורות, ה"ה: „הגהות הרש"ש", „סדר כהלכתו" מהרה"ג ר' יחיאל העלליר, „תפארת צבי" מהרב ר' צבי הירש אחי הרי"ב הנ"ל, „מראה יהושע" מהרב ר' העשיל לעווין, „דברי שלמה" מהג"מ שלמה הכהן מווילנא, „גרגרים מהרמ"ז" מהרב ר' משה זלאטאווער, „חדושי מהר"ץ" מהרב ר' צ"ה אבד"ק סטאלאוויץ, ו„אמרי שמואל" מהרב ר' שמואל יעווין והמביאו לבית הדפוס, בשנת תרמ"ו בווילנא. — שנים רבות הגיד הר"ב שעור אלפסי בכל יום לפני לומדים מופלגים בבהמ"ד הנ"ל, ויחדש בדרך למודו והעלה חדושיו עלי גליון, וקראם בשם: „פעולת שכיר", נדפסו בווילנא בשנת תרי"ר (ובאוה"ס לראב"י איננו), ופעם שנית בהאלפסין החדשים משנת תרמ"ה; גם בא בהכסמות על כמה ספרים הנדפסים בווילנא בומנו. ויהי בשיבה טובה בן ע"ז שנה ט"ז מנחם אב, תרט"ו, ומ"כ בין הר"ר חיים חריף משמאלו ובין ידידו הר"ר יצחק ליב ראבינאוויץ מימינו, (עיין כל אחד בשמו).

הרב הג' ר' **אברהם הלוי הורוויץ** [1])
בן הר"ר **אשר** מעיר קאסאווי [2])
בהר"ר **יעקב הלוי** מ"מ בק"ק הוראדנא [3])

היה נקרא ר' „אברעמיל-ישראל-פרצ'ס" על שם חותנו. בהיות ר' אברהם בן עשר שנים, תקע אביו את אהלו פה ק"ק ווילנא, והבן היחיד, העלם הטוב הזה, לקח לבב אחד מנכבדי קהלתנו, הוא המופלג הנגיד פרנס ומנהיג בקהלתנו כהר"ר ישראל [1]), בהראש פו"מ מו' יעקב פרץ קלאצקי הנ"ל (ק"נ צד 212) ויקחהו לחתן בהיותו בן י"ג שנה, וארוחתו נתנה לו בבית חותנו בכל טוב, והוא הגדיל תושיה, עדי בעלומיו נתמנה

[1]) הורוויץ שם עיר במדינת בעהמען, ואדות משפחת הורוויץ נדפס בהמליץ (שנת תרמ"ג נו' 16) [2]) א"ר אשר, מ' שיינא בת הרב הגדול ר' זונדל טריווש, (ק"נ צד 224, 284). [3]) ר' יעקב התיהש עד הגאון של"ה, ונסע לארה"ק ומת שם, והוא גם אבי הר"ר יודל רעכיל'ס שמש בבהכ"נ דק"ק ווילנא. [1]) וא"ר ישראל מ'

נתמנה לראש הישיבה בקלויז הגביר ר' דוד שטראשון, ויהי שמה כטה שנים. ובן שלשים שנה (בשנת תקצ"ב) בזמן הגאון ר' אבלי, נתמנה למו"צ פה"ק, על מקום הרה"ג ר' שלום מו"צ (ק"נ צד 249). לבד גדלו בדיני איסור והיתר בשכל ישר, עוד היה כח ואון לו לדרוש ברבים בקלויז של חיטים ובקלויז גמילות חסדים בדרושים ערבים לשומעיהם. ויפת במיטב ימיו בהיותו בן נ"ה שנה ביום ב' כ' אדר תרי"ז. רבים מהדרושיו ודרושיו נשארו בכתובים בידי בניו הרבנים[5]). ומאוצר ספריו צוה לפני מותו לתת נדבה לבמד"ר הגר"א וכן קימו בניו.

הרב הג' ר' ישראל גינצבורג (וארעציער[1])
בהקדוש ר' אליעזר[2])
במו' יואל[3])

נולד בשנת תקמ"ד, ואביו אשר היה קורא בתורה במנין הגר"א, הביא

מ' רויזא, אחות הרה"ג ר' הירשעלע מו"צ דפה"ק (ק"נ צד 248). [5]) א) הרב הדרשן ר' יעקב מ"מ בקלויז גמ"ח. ב) הרב הגדול ר' שאול חיים אב"ד בק"ק דובראוונא, בעל המחבר ס' "כלילת שאול", כללים וסוגיות הש"ס (וילנא תרל"ט), ס' "מצפה שאול" וחדושים בשם "יד שאול". חתן הגאון ר' דוד טעביל ראבד"ק מינסק, בעהמ"ח ס' "בית דוד" שו"ת, (וילנא תדי"ר) [ושם קצת חדושים לחתנו הזה, וקו"א, וח"ב דרושים, ובהקדמתו מכנהו בתואר "הרב החו"ב וכו' בהרב הגדול וכו'"] ס' "נחלת דוד" דרושים, ובסופו חדושים של חתנו בשם: "יד שאול" הנ"ל (וילנא תרמ"ב), וס' "דברי דוד", (עיין ר' ישראל אנטאקאליער צד 42 בהערה). ההי"ג ר' שאול חיים עלה לירושלים וישב בעיר "מאה שערים" ויתבונן כי רבה העזובה בין ילדי בני ישראל, ויסד שמה בית תלמוד תורה לחמשת המושבות הקטנות, ואלו הם: "מאה שערים", "בית ישראל", "שערי משה", "שער הפנה", "גנה שלום", בחדש אלול תרמ"ט. ועיר ידו הסכים הבד"צ דק"ק ירושלים, (ר' אדר תר"ן); הגבאים דק"ק "מאה שערים" הנ"ל; הג"מ בנימין בהר"ר שמואל אבד"ק שטופץ וכעת ראבד"ק אשכנזים בירושלים ת"ו; הר"ר יהודה יודל במו' עוזר הרב דק"ק ראדין; הרה"ג ר' נפתלי הערץ מביאליסטאק חוב"ק יפו; הגביר ר' משה במו' ראובן ווייטענבערג מווייטבסק הונה פעה"ק ירושלים. תקנות בית תלמוד תורה זה נדפסו בשני עלים, (ירושלים תר"ן).

[1]) וארעציץ, הוא חלק מעיר ווילנא מעבר לנהר הקטן ווילייקא אשר גשר מתוח עליו, (ועל ידו עמדו בימינו שלשה בתי רחים (מילין) הנקראים בשם: א) וואיוואדעם, ברחוב פאפלאוועם, ב) בישופס, ג) מיילעכס. הראשון נשרף ואת השנים האחרונים אחרי הסרד האחרון בשנת תרכ"ג, החריבו שרי העיר אותם, שלא יזכר שמם עליהם, וד"ל). והחלק ההוא מגרש גדול וארוך משתרע עד הר מזרחית דרומית מהעיר, ובאמצע הרחוב השמאלי שמה גם בית כנסת הומה אשר נבנה בשנת תר"ב, ומשם והלאה ישתרעו הרים רבים [קבלה בין גרי העיר הנוצרים כי עד אחד מההרים האלה, שם קבר ויטולד הנסיך הגדול בליטא, אשר דאג תמיד לשובת ווילנא, להגדילה ולהעשירה בערך שנת ק"צ, 1430] וגם הר הקברים החדש לעברים אשר נתיסד שמה בשנת תקצ"א. [2]) בשנת תקנ"ד (1794) בחדש תמוז ביום שבעה עשר בו צרו חיל הרוססים על עיר ווילנא וסביבותיה לכבשה מידי מלכות פולין ולא הניחו שום אדם לצאת ולבוא בעיר; ואבי ר' ישראל יושב מגרש זארעציץ, יצא הוא וגיסו ר' בנימין, ביום ש"ק כ"א תמוז התוצה

הביא את בנו זה בעודנו ילד אל הגאון לברכו. והרר"י הפין בלמודים ויקחהו בעלותיו להתן איש נגיד נכבד בעירנו (אחרי אשר נשאר יתום מאביו) וימצא בבית חותנו כל טוב, ולמד תורה מתוך הרחבת לב לפני הרה"ג בעל „חיי אדם". שמה בבית רבו זה, מלא את לבבו בדיני או"ח, ובהיותו בן שלשים שנה, בשנת תקע"ד, נתמנה למו"צ בווילנא, בהסכמת הגאון ר' אבלי ובעל ח"א, במגרש זארעציע, על מקום הרה"ג ר' יצחק שמעון הלוי (ק"נ צד 210), ולכן נקרא בפי כל בשם „ר' ישראל זארעציער" עד היום. בביתו יסד ישיבה לבחורים מובהקים, והמליץ ר' קלמן שולמאן וירעו הפרופיסור דניאל חוואלסאן היו גם כן מתלמידיו. ואחרי מות רבו בעל „חיי אדם"[1] (ק"נ צד 232), לקח ר' ישראל את שני הספרים „חיי אדם וחכמת אדם", והגיהם משבושים שנפלו בהם מדפוסים הראשונים והוסיף דינים אשר היו ערוכים בכתב בידי בני המחבר, וגם מה ששמע מפיו בע"פ, והעכידם בסדר נכון דבר דבור על אפניו, בהשגחת הגאון ר' אבלי, ועשה שמה לוח הסימנים אף כתב הקדמה בראש „חיי אדם", והדפיסם בשנת תקפ"ה, ומאז יצא שמו לשם ולתהלה כאחד ממצויני המורים בזמנו, ובא בהסכמות על כמה ספרים. היה סופר מהיר, והשאיר אהריו בכ"י דברי תשובותיו לשואליו מקרוב ומרחוק, אך מרוב ענותו צוה שלא להדפיסם וגם שלא להראותם לשום אדם שלא יסמכו עליו בהוראה. — מלבד גדלו בהוראה

לאיזה עינן (אולי הלכו להתפלל) והצופים ארבו עליהם ויורום ולא ההטיאו ויפלו שדוד ועמהם עוד כשלשים איש הומתו ביום ההוא (ועל דבר המקרה הזה הקנו גדולי ווילנא אז פדיון נפש על איזה שנים). ותהי העיר במצור ובמצוק עד יום חמשה עשר באב (30 יולי) שאז היה יום האחרון לאסיפת שרי פולין פנימה ובעצה אהת דסכימו להבקיע את העיר בכדורי כות מכלי התותח (קאנאנען) מהר מבצר העיר (שלאסבארג). כל עדת ישראל בעיר הם ונשיהם ובניהם נקבצו כלם אל בית הכנסת הגדול בבכי ותפלה ותחנונים, ויעל הגאון רבינו אליהו אל ארון הקדש ופתחהו ויחל לאמר את המזמור „יענך ה' ביום צרה", ובעת ההיא נשמע קול רעם מכלי התותח, ויצא לב כל העם, והגר"א קרא בקול „בטל בטל". ומוכיפים לספר, כי דברי הגר"א נתאמתו בזה, כי אחד מאצילי פולין עצר מלבוא בדמים ולא נתן להחריב את העיר ואת אנשיה ואת כל אשר בה, ועוד צוה לפתוח את שעריה (כי היתה עיר מבצר משנים קדמוניות) לפני חיל רוססיא לבוא בתוך העיר, ויבוא החיל בתופים ובצלצלים ותהי הרוחה. — והכדור אשר ירו בפעם הראשונה נעצר על גג בית הכנסת הגדול, ועודנו מונח על סדן חומה מלמעלה לעין כל רואים לאות זכרון לדורות עולם. [3] בפנקס היסו"ד בענין מנוי ש"ץ בבמד"ר החדש נמצא שם בקהל התתומים ר' יואל ב"ר אשר, ביום א' דר"ח תמוז, תק"י, אולי הוא זה, יען כי שמות אלה נמצאים במשפחה זו. [4] זה כבר נמצא בידי העתק ממכתב ידי הרר"י הנ"ל, אשר נתנו לי בניו הנ"ל. מעשה שראה בחלום וזהו: „ליל ג' י"ד אלול תקצ"א, בא אלי א' מאותו „העולם אשר נפטר בערב שבועות דנא, ואמר לי שמאוד קשה עליו חבוט הקבר שמכין „עליו מכות אכזריות, וספר לי על כמה אנשים אשר המה חיים ומחזיקים אותם ליראים „פה, והמה חצבי כליא קוטבא, ובתוך הדברים אמר לי שהרב בעל „חיי אדם" זכה פעם „אחת לראותו כמו ע"י סדק שיושב בכבוד גדול ואומר תורה בפני רבים, וראה גם כן שאף

בהוראה, עוד היה חכם במלי דעלמא, ויועץ נבון בכמה ענייני הכלל והפרט, גם היה קורא בתורה, מתפלל, ומוהל, וכל בני עירנו אהבו וחבבו מאד את הרב הגדול הזה בעד מדותיו הנפלאות, ויפת בן ע"ג שנה, ביום ג' ח' תמוז תרי"ז. בכתביו מצאו בניו היקרים (ר' אליעזר ור' אברהם) את נוסח מצבתו לחרות על האבן, וזהו: „פ"נ הרב ר' ישראל ז"ל בהקדוש ר' אליעזר שהרביץ תורה ברבים ומורה הוראה דפה קהלתנו שלש וארבעים שנה". ובפירוש כתב, שלא ישנו לכתוב „מורה צדק" פן ואולי לא בצדק הורה, וכן צוה כי ליום השלשים אחרי מותו יציבו את המצבה על קברו, וכן קיימו.

ועל מותו קונן אחד ממקורביו, ונדפס הספדו בשם „קינת יהודה וישראל"[5]) (ווילנא תרי"ח), ולשמו ולזכרו תאות כל נפש אנשי ווילנא. ולזכרון שמו בנדבת כל ישרי לב קנו אוהביו בתים עליונים בפנת רחוב שופיאניקעם בעירנו על שפת נהר ווילייקא ויקדישום לבית תפלה על שמו עד היום. על קיר מזרח של בית תפלה זה תלוי לוח הנהגותיו הטובות, אשר נהג בהם כל ימי חייו, והמה גם נדפסו בסוף ס' הנ"ל. תהלת בית ישראל (זארעציער) כתב תלמידו ר' קלמן שולמאן הנ"ל ומעט ממעלות ר' ישראל ויחוסו עד הגאון ר' יעקב גינצבורג, (רבו של הגאון תוי"ט). גם הבטיח להוציא לאור ס' „תולדות ישראל" ולא קים, (המגיד שנה חמישית תרכ"ב נו' 2). ולע"ע יצא לאור תולדות משפחת גינצבורג, (פעטערבורג, תרנ"ח ושם נזכר בצד 81).

הרב הג' ר' אלידו פרין
בהרב הג' ר' ישכר בער (בונעם)

נולד פה ווילנא בש"ק ג' דחוה"מ סוכות בשנת התק"ו ביום מות הגר"א זצ"ל ונקרא בשמו ובשם אבי אמו ר' פרץ (ק"נ צד 212) ונתגדל על ברכי אביו בתורת ה'. ויקה לו אביו אשה מעיר ביאליסטאק[1]). הרא"פ היה

„אני ב. פשוטים יושבים לפניו ושומעים מפיו, ע"כ. — המאמין יאמין, והמשכיל לא יחוש. וכנראה לי הפתרון לחלום זה הוא, כי יום י"ד אלול תקצ"א, היה יום מות הרב הגדול ר' יהושע'לע, בהרב הג' ר' שלום מו"צ דפה"ק, ובלי ספק היה ר' ישראל על הב"ע בעת קבורתו ביום ההוא בתוך קהל עם, ויתבונן הר"י על איזה מהם כי המה חצבי וכו'; — ובעל „חיי אדם" היה אהוב נפשו וחקוק בזכרונו תמיד, והנפטר בערב שבועות הנ"ל היה ג"כ ממכיריו, ואולי עמד הר"י אצל ציון קברו, ובשוב הר"י הביתה עמל ויגע מתוגיון הזה הזה, וישכב לנוח, וראה בחלום את החזון הזה. 5) „יהודה" על שם ר' ליבלי במלן אבד"ק דינאבורג (עיין המגיד שנה ראשונה נו' 53).

1) אביו הרה"ג הנ"ל בהסכמתו על ס' מדרש תנחומא, עם פי' „הענפים", (ווילנא

היה שלם בדיני או"ה כיאות למו"צ, ואחרי מות אביו הרה"ג הנ"ל (ט"ז אב תרט"ו) הוקם על על כסאו פה. היה משגיח על סופרי סת"ם ובכמה ענינים לכל הנוגע בצרכי הקהלה, ומעורר לכל דבר טוב ומועיל „ובעל טוב טעם בספרי חכמת ישראל ומוקיר משכילים" (דברי הרשי"ף בכרמלו). ממנו נדפס מכתב לתולדות אביו הנ"ל ב„הוספות לק"נ" (צד 286); גם ב„הכרמל" שנה ראשונה תר"ך (נו' 12) מכתב כעין הנ"ל; גם בסוף ס' ה„ספרי" במדבר, דברים (ווילנא, תרכ"ו) ע"י המלה"ד הרב ר' שמואל לוריא ממאהליב נמצא בצד האחרון דבר חדוש ממנו בפ' בלק פסקא קל"א. וגם בשו"ת „בגדי ישע" נדפס דבר חדוש ממנו. ובהתלקח אש החלי רע בעירנו, מת הרא"פ בערב יום הכפורים בבקר בשנת תרכ"ז, ואת בגדיו ואת משכבו עם המטה אשר מת עליה שרפו לפני חצר בית הקברות. ומ"כ למראשות הרה"ג ר' חיים נחמן פרנס, (עיין בשמו).

הרב הג' ר' יצחק גראדענסקי (שירווינטער)
בהר"ר אריה [1]
בהר"ר יהודה מרעמאגאלע [2]
בן יחיד להרה"ג ר' אריה הנדול מגיד בהוראדנא [3].

הרי"צ נולד בחדש טבת בשנת תקס"א בעיר פאדזעלווע, הסמוכה לעיר ווילנא. בהיותו עלם טוב לקחהו לחתן איש נגיד נכבד מקצה עיר אנטאקאליע, מווירשופע (מגרש ווילנא לעבר מזרחית צפונית), שמו ר' אליעזר

והוראדנא תקצ"ג), כותב: „אנכי בדרך נחני ה' לק"ק ביאליסטאק בית בני הבן יקיר לי, ה' ישמרהו ויחיהו וכבוד חכמים ינחילהו, מו' אלי' פרץ נ"י". וחיתם „יום ב' כ"ב אדר א' תקב"ץ, פה ק"ק ווילנא. — אשתו השניה של ר' אלי' פרץ מ' חנה הינדא, היא אחות הרה"ג ר' נפתלי צבי הירש חפץ, בעהמ"ח ס' „גן צבי", דרושים על ס' בראשית (ווילנא 1871), וגם על חח"ת; מת במוש"ק לס' „נפתלי אילה שלוחה" בן ע"ה שנה, בשנת תרל"ב; הזה בני הרב ר' ישראל חפץ, בהר"ר יואל חפץ מסלוצק. וא"ר ישראל היא בת הרה"ג ר' שבתי, בהרה"ג ר' נפתלי צבי אבד"ק סטראבין, בהרה"ג ר' משה, בהרה"ג ר' נפתלי צבי דוב בהגאון הרמ"א, בעל המפה. ואמה זקנתה נכדת הגאון תוי"ט והגאון בית הלל, (עיין ס' „בית לוי" להר"י יעקב קאפשטיין ד"צ מק"ק לידא, ווילנא תרמ"א).

[1]) ולר' אריה היו עוד בנים ובת אחת יענטא אשת המופלג בתוי"ר ר' יעקב ב"ר צבי הי"ש, והמה אבות הרב החכם הגדול ר' יצחק אייזיק בן־יעקב (עיין בשמו).
[2]) דר בווילקאמיר (יודעיו ומכיריו אמרו עליו כי לא פסק פומיה מגירסא וכמעט שלא ידע צורתא דזוזי), ואשתו היתה מלומדת, והולידו ששה בנים וארבע בנות, וכלמו היו מצוינים ותתניו לוקחי בנותיו גם כן היו מצוינים בתורה וביראה וביחס, ואחד מהם הוא הרב הצדיק ר' אלי' שירווינטער (עיין בשמו). [3]) היה רבו של הצדיק החסיד ר' זיסקינד מהוראדנא בעל „יסוד ושורש העבודה", וע"ש עיר הנ"ל, חתם א"ע הרי"צ בכינוי

אליעזר אפרים׳ס [4]) מחזיק שמה בית משרפות יין (בראהויז), ויתן לו את בתו הכבודה הענא פריידא לאשה. בבית הזה מצא מנוחה ועונג לרוחו ונפשו ללמוד בקהל חברים מקשיבים. למד גם בישיבת עץ חיים בוואלאזין. הוא היה מגיד שיעורים ביום גם בלילה בפלפול וסברא ובעיון רב בחשן המשפט עם כל נושאי כליו, אורים ותומים, וקצות החשן, ושער משפט, ונתיבות [5]). ויותר שהיה הרי״צ גדול בתלמוד ופוסקים, היה גם דרשן נפלא, אך מענותנותו הגדולה לא חפץ להראות לרבים את כבוד עשרו בדרושים, כי אם לעתים רחוקות ולתועלת רבה. במות עליו חותנו המחזיקו הוכרח לקבל עליו עול הרבנות ראשונה בעיר מצער שירווינט (שבע פרסאות מווילנא), ועל שם עיר זו נשתקע שמו בשם ר׳ „יצחק שירווינטער״ עד עולם. ויהי שם למו״צ כשבע שנים, ומשם קראוהו גדולי ווילנא [6]) להיות ר״מ באנטאקאליע בביהמ״ד דווירשופע. ומהישיבה הזאת יצאו כמה מחבריו ותלמידיו והיו לרבנים [7]). אחרי איזה שנים מנוהו גדולי עירנו להיות שד״ר בעניני הצדקות ויעמד על משמרתו זאת גם כן איזה שנים, ואחרי מות מו״צ בעירנו הרה״ג ר׳ ליבל אייזיק׳ס (הנזכר צד 43), הושיבו הכמי העיר את

הר״ר

גראדענסקי, מצאתיו תתום בהסכמה על ס׳ „הדרת יצחק״ (עודנו בכ״י) להר״ר יצחק חריף משנת תקצ״ו. [4]) וחתנו השני היה הרב הג׳ ר׳ הירש, (רבו של הר״ש שטראשון), ואשתו חיה יוכבד, מגזע שב״ד. [5]) באותו הזמן נתן לו הרב ר׳ גרשון אמשטרדם ספר כתב יד על שו״ע השן משפט, הנקרא בשם „מעונות אריות״ ללמוד ממנו, והוא חבור מהגאון ר׳ אשר אבר״ק פינסק ובק״ק ווזן והגליל (אבי הגאון בעל „שאגת אריה״).

[6]) וזה כתב התמנותו: הנה העיר ה׳ רוח מופתי תורה המקבלים עליהם להיות משוקדי דלתות בהמ״ד, נפשם אוהה ללון בעומקה של הלכה ולאוקמי גירסיהו באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ממקור התלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים ובראשם כבוד הרב החריף מופלג אמיתי בתורה ויראת ה׳ כוהר״ר יצחק נ״י מ״ץ דק״ק שירווינט, שכבר אתמחי גברא להיות יושב בישיבה שיש בה סמיכה סמיכת חכמים רבים שתו מי בארו וראו סימן יפה בתלמודם להיות משנתם סדורה להם ברוראת אכור והיתר, ודיני ממונות, אבל אלו שהורתם אומנתם צריכים לעזר מהחזיק עץ החיים לתמכם ולסעדם בצל הכסף כי עמודי בית מדרשם יוסיפו באפס משען ומשענה, על כן אמרנו וענינו כל כן דין שמוכו לגא, משמיא יהא רגוא דתתקבל לעלמא, והגדיבים יפתחו פתח ידיהם למפלג למצוה גדולה זאת לחזק עמודי תוה״ק וכפרט כי דבר ה׳ זו הלכה ללמוד ע״מ לעשות, והלכה ומורין למוד פוסקים אהדונים שיעור מדי יום ביומו יקר מאד בעתים הקשים הללו, הגנו ועלינו לאחוז בסנסני עה״ח, להיות מהמנוין למצוה זאת ליתן כל איש נדבתו חלק קצוב לשבוע, נועם ה׳ יהי׳ עליהם ועלינו ומעשה ידיהם וידנו יכון להגדיל תורה ולהאדיר המתנדבים בעם ה׳; הבא עה״ח בצרוף רוזני קהלתנו יע״א פה ק״ק ווילנא, ויקוים בנו גם כי יתנו וכו׳ עתה אקבצם בב״י. נאום היים נחמן ברמ״פ ז״ל. — יעקב ב״ר ליב עליאש. — יצחק בהרב מו׳ אברהם דאנציג ז״ל. — צבי הירש במו״ה שמחה ז״ל קאצינעלינבויגין.

[7]) ואיזה מהם נודעים בשמם: ר׳ „דוד מערעצער״ מו״צ בק״ק ווידז, ר׳ „שניאור זלמן״ אבד״ק גאלדינגען (פלך קורלאנד), גאון וחכם מחבר ס׳ „אבן בוחן״ ו„גליון האלפס״ בש״ס ווילנא, ר׳ „יעקב ווידזער״ בעהמ״ח ס׳ „דברי חפץ״, מקודם מו״צ בק״ק נעמענצין ופאדבריזע, דרשן מפאר; ר׳ „נחום שמעון״ מו״צ בק״ק נעמענצין בעהמ״ח ס׳ „פרי עץ

הר"ר יצחק על כסאו. לשמע תורתו וצדקתו, נהרו אליו כל בעלי דינים בעסקי ממונות, ויתֵּוך ביניהם בהשכל ודעת, כי לא נשא פני כל איש, ולפניו חנף לא בא, ויוכח בשפתי חן את בעלי הדינים, וברוח שפתיו המיש רשע כסל לבבם ובגלל זאת אהבוהו וירוממוהו כל בית ישראל[8]. כבוד התורה היה גדול ויקר בעיניו מכל הון דעלמא. הוא לא עשה את תורתו קרדום לחפר בה להתחתן בבניו ובנותיו את עשירי עם, כשאר רבנים שמוכרים את בניהם לעגלי הזהב. לא כן ר' יצחק: לא היה איש עשיר וחי במדת ההסתפקות, והתחתן בנדולי הדור רבנים וגאונים ומיוחסים מצוינים[9]. לעת זקנתו באשר חלה והרגיש כי קרב קצו, בקש את אחד מנכבדי עירנו כי יעשה טובה עמו אחרי מותו, ויבקש את גבאי צ"ג כי יניחוהו בין קברי לומדי תורה ולא לעשות סחורה בעצמותיו למכרם לעשירי עם הקונים בכסף כבוד אחרי מותם, וכן נעשה רצונו, ומקום מנוחתו בין הרב הג' הצדיק ר' מאיר יעקב גינצבורג (המסדר והמביא לביה"ד „באורי הגר"א" על הו"ע), ובין הצדיק[?]תמים ר' בער העלימער. הנמצא רב גדול בזה יצדיק תמים כמיהו בדורנו? אמנם ראוי הוא הרה"ג ר' יצחק וצ"ל למשוֹת כמוהו לדורות לכמה גדולי המאורות.

יחרישׁ[?] העולה את זכרון המציין הזה על ראש הכרטל (שנה ששית ב"ו תמוז תרכ"ו) בדברים האלה: „בש"ק כ"ד תמוז, בית הרב המאוה"ג „ר' יצחק ב"ר אריה שרויונטער מו"צ דפה"ק. הרה"ג מלבד חכמתו „המופלאה בש"ס ופוסקים היה מצוין בדיני ממונות וחכם ובקי בהלכות „ד"א והויות העולם, ובחר תמיד לשלוש ופשרן בדברי ריבות בעסקי „ממונית הגדולים, ובתבונתו הפריד בין עצומים וקרב את המרוחקים, „בתרומות מדותיו אהבת האמת וישנאת הבצע והכבוד, עניו ושפל רוח

ועומד

הדר", היה חתן שני לה"ג יעקב קאוונער, ועיד. [8]) בס' „אפריון דוד" שו"ת, (אידקוהנען תרי"ב), שם סי' נ"ב הסכימו עד פסק הגאון ר' יהזקאל לנדא ראב"ד מווילנא, והרה"ג ר' יצחק שרוויונטער, והג"מ מוהר"ר מרדכי מערעציר ציו"ש. גם בש"ס הנדפס פה בשנת תרמ"ה נמצאו מכתבו איזה הדושים. — [9]) את בתו הבכירה מ' „בריינא רויזא" השיא להר"ר אבא, בן הרה"ג ר' חיים אבד"ק זקוויו (מת שמה ביום י"ד סיון תרמ"א) בן הר"ר זאב וואלף, (מ"כ בווילנא א' דר"ה ארזל תק"ג), ואשתו מ' בתיה בת הר"ר בצלאל יעקעס (מתה ב"ה טבת תקצ"ה) ויה"ו היה רבו של הגאון ר' יצחק וואלאזינער, והגאון ר' תנחום הוראדנער היה הודו של הרז"ו. — בנו העילוי המפורסם אשר היה מיועד לגאון ולתפארת ישראל הר"ר עזריאל, דקה את המשכרת המהוללת מ' גיטנא בת הגאון ר' יעקב אבד"ק בויסק בשהמ"ח ס' „זכרון יעקב" (ווילנא תרי"ד), אבן לדאבון לב אבותיו ומכיריו מת בנעוריו, בחדש שבט בשנת . . . . עיי"ש בהקדמת ס' הוהנו. — בנו הרה"ג ר' אליהו אליעזר דקה את המצוינת מ' מלכה הינדא בת הגאון האדיר ר' ישראל סאלאנטער, (עיין בשמו). בנו התחן הגדול בתו"ר משה יוסף, נארש עם בת הגאון ההכם ר' שמעון זרחי אבד"ק באוויאנ ויאקובשטאדט, (מ"כ בירושלים), אך מת פה ווילנא ב' דר"ח אייר תרי"א,

„ועומד על דעתו, שמח בחלקו ומקבל יסורים באהבה, שנות חייו „ששים ושש".

הרב הג' ר' בצלאל הכהן
בהר"ר ישראל משה[1])
בהר"ר בן ציון
בהרה"ג ר' משה הכהן אבד"ק קאמאי.

הר"ב הזה נולד בעש"ק ז"ך טבת בשנת תק"פ פה ווילנא, ואביו למד אתו מנער חומש עם פי' רש"י, וגם ש"ס, עד שבהיותו בן י"א שנה, היה בקי בשני סדרים ש"ס, וכל יודעיו קראוהו בשם „העילוי". לשמע שמו הטוב התחתן בו אחד מנכבדי עירנו, (שמו ר' אהרן משולח או ארציק ראזענטהאל), ויתן לו את בתו בתיה הדסה לאשה, ומהר ומתן הוסיף וגם העניק לאביו בעדו. ובאשר איזה נכבדים התקנאו בר' אהרן על יקר הערך של חתנו ההוא, ע"כ מהר המחותן לעשות חו"ק בשנה הנ"ל. הקדושין האלה היו אז מדרבנן, לכן בהיות ר"ב לבר מצוה קדש את ארוסתו שנית, (הגאון ר' אבלי פסק לברך רק ברכת אירוסין, ולא ברכת נשואין), ובאותו היום סיים כל הש"ס, והגיד הדרן גדול לפני גדולי התורה.

בן ח"י שנה היה כבר מלא וגדוש, חריף ובקי בכל ש"ס בבלי, הרי"ף והרמב"ם, טורים, וד' שו"ע, ובפוסקים ראשונים ואחרונים. בשנה הזאת כבדהו הגאון ר' יעקב אבד"ק קארלין, בספרו „משכנות יעקב", והוא

בעודנו היה ארוס עמה. — ואת בתו הצעירה המצוינת מ' רחל, נתן להרה"ג ר' שמריהו הכהן גורין, בן הגאון ר' משה יואל אבד"ק אניקשט, בעהמ"ח ספר „ראשי בשמים", (ווילנא, תרמ"ר).

[1]) היה תלמיד מובהק בישיבת הרה"ג ר' מאיר קארעליצער תחת השגחת הר"ר ר' חיים (גיטקע טויבעס) בבמד"ר יסו"ד, ובימי עלומיו נמנה גם בישיבת הארבעים (דיא פערציגטלעך), ואוה להתפלל בבמד"ר הצדיק ר' ליבעלי ר' בערש, אשר שם התפללו הגאונים ר' אבלי, וגיסו ר' יהזקאל לנדא, ור' אהרן פרענער, ור' שלמה יורבורגער, גם הגאונים ר' חיים מוואלאזין, ובעל „אפיק יהודא", ור' מרדכי מארדוש בעל הבאור על מהר"ם שיף בהתארחם בעירנו, ועוד כמוהם. הרי"מ הי"ל קיבל מהם מדות יקרות, וחדושי תורה, וספורים נפלאים, וגם שיחת הולין של ת"ח ההם, גם הנהגות טובות. כל אלו הדברים נקבצו ונערכו בכתב בנו הג"מ שלמה הכהן מו"צ דפה"ק והעלם על ספר בשם: „תורת ישראל", בו יבוארו כמה חדושים בפי' החומש וברש"י, ובכולא תלמודא דש"ס בבלי, גם כמה באורים אשר שמע מפי המגידים ריי"ם ורש"ז, ובסופו יבואו כמה הדושים מבנו הג"מ בצלאל הכהן בפי' החומש ובדברי המפרשים, ונשאר בכתובים; הרי"ם מת ביום ש"ק י"ד טבת הרל"ר ואשתו הקדימה לפניו, וזאת אשר כתב בגה הר"ב על מצבתה „כהניך נאנחים, ובהך מקוננים במותך אמנו הצנועה, חיית חיי צער בעה"ז וטוב לך לעוה"ב, מ' חיה טייבל בת ר' יצחק אייזיק הכהן, י"ב שבט לפ"ט ה' ממית וגם מחיה לפ"ק תי"ז,

הגאון שי"ת על כל ד' חלקי שו"ע, (וילנא, תקצ"ח [2]). גם הרב הג' ר' וואלף **חלוי אבר"ק** זיטל, כבדהו בספרו „עמק הלכה", לשום עינו עליו עוד טרם הדפיסו [3]). בהיותו אז בן **עשרים שנה הגיד חלוקא דרבנן בסוגיא דעצרת** אחר השבת **בבמד"ר הגדול דהרב יסו"ד** ביום א' דשבועות לפני גדולי תורה וקלסוהו. **בשנה ההיא מתה עליו אשתו הראשונה** (ר"ח אדר תקצ"ח) בלא בנים, ויקחהו לחתן הגביר הנכבד ר' יצחק א"ש (זוועריגצער) לבתו הכבודה מ' רחל בר"ח ניסן שנה זו. **בבית חותנו השני מצא כל טוב** ולמד תורה מתוך הרחבת הלב, ואחרי הרב ר' יוסף שישקעס מו"ץ (הנזכר צד 42) כעבור שנה תמימה אחרי מותו נתמנה הר"ב למו"ץ על מקומו [1]).

בשנת

ובשנה שלאחריה מת בן יקיר לה, וזאת כתוב על מצבתו: קול נהי מציון עדך בני המופלג בתורה ויראה מו' בן ציון הכהן ז"ל, ואהיך ואהותך ובהך מקוננים בזכרם יום יג"ב ט' אדר א' תר"ח. — [2]) וזאת אשר השיב לו הר"ב הר"י עד מהנתו: בעז"ה, שילחי אלול תקצ"ח לפ"ק וויל נא, ביום **הוא** יתקע **בשופר גדול**, ר"ק, יהא שרמא רבא מן שמיא לכבוד הרב הגאון הגדול רבן של כבה"ג, נ"י, ע"ה, פ"ה, בקש"ת מו' יעקב נ"י בעל המחבר ספר **הנחמד** שו"ת „משכנות יעקב", אב"ד דק"ק קאדזן יצ"ו, „מני צעיר לימים, באין הבונה, זוחל ארץ ונמלה קטנה, אפריהא דלא אתפתחא עינא, „בגין דמן עשרין בצרי לי תרי שני ולא הגעתי להצי ימי ביגה, אנעם וכו', ודו חלק „מתורתו הקדושה בים התלמוד לתנויי תני, ובפוסקים ראשונים והאחרונים דמיזל ומעיני „וספרו דמר ניהו רבא באורייתא נ"י היה לי לבנה, כי מצאתי בו, וכו' — אודם באזיו „מקומות מספרו הקדוש אשר לא זכיתי בעניי לעמוד על דעתו הגדולה הגאון תורתו נ"י וכו' — (ראשית בכורים סימן ב'). [3]) ונהן הר"ב את דעתו עליו בתשובתו סימן א' ב' דר"ח תמוז הר"א פה"ק וויל נא, בשנת „ואבי"ה נפלאות" (ת"ר) דפ"ק. (עיין בי"א ראשית בכורים הנ"ל).

[4]) וזה כתב התמנותו: אנחנו אלופי רוזני דקהל דפה קהלתנו ווילנא בציות אחיפי גבאי צ"ג וגבאי רבדק הבית בהתאספנו יחד לעיין ולפקח בענייני הקהלה, ואחרי שראינו שנעדר בעוה"ר בשנה העברה הרב המאוה"ג הנגוד ר' יוסף ב"ר שמעון שיסקעס שיחי מ"ץ דקהלתנו, ומצורף לזה יתר רבני המו"ץ גם בן באים בשנים וקנים והלושים ה' יאריך ימיהם, וכחמת רוב עסקן הקהלה הנוגעים לאיסור והיתר אשר ת"ל קהלתנו עיר גדולה לאלהים ואנשים בה לרוב למעלה כן ירבה וכן יפרוץ, מהכרח רבנות עוד איש אחד חראוי להיות מ"ץ ומשגיח כי בלתי זה אי אפשר בשום אופן מלהכשיל לחשיב עד רוב השאלות הנצרכים בקהלה בכל יום ויום: ובאשר ראינו חד מן חברי, ה"ה הרב המופלג החריף ובקי רך בשנים ואב בחכמה מו' **בצלאל** ב"ר **ישראל משה** כהן נ"י מוידזי קהלתנו, אשר קיבל עליו עול תורה מנעוריו, וראוי והגון להיות מ"ץ בקהלתנו בענייני או"ח בבל פרטי ענינים הנוגעים לזה, על כן עלה במוסכם מאת הקהל הת"ו למנות את הרב מו' **בצלאל** נ"ל לתת עליו עול ההוראה באו"ח שיהיה מ"ץ ומשגיח בכל — — — משארי רבני המו"צ — — — — לבוא ולמנות עמהם, או שיהיה נדיש מאלופי הקהל — — — ד"ת ולצרכי הקהלה מהנ"ל א"ע לשמש את רבני המו"צ דפה מיום דמשמה מיכ שנה כלל אחב"י והתחייב הרב הנ"ל א"ע לשמש את רבני המו"צ דפה מיום דמשמה מיכ שנה התימה עד ר"ח שבט תר"ד הבע"ל, בכדי לקבל מאתם הלכה למעשה, ומיום ר"ח שבט הבע"ל יקבל דמי שכירותו כל שבוע ש ל ש ה ר ו"ל כ כפף בלי הפוג כל ימי חיים חיותו, כל הנ"ל נעשה בחדה"ק ובהסכם כל הראשינ, ועלינו אלופי הקהל והכאים אחרינו לעמוד לימין צדקו של הרב הנ"ל, ולתמוכה ועזו באנו אנחנו אלופי הקהל על החתום, היום יום ה' כ"ג אדר ראשון שנת תר"ג דפה"ק וויל נא. נאום גרשין גארדאן, משה (זאלקינדס).

בשנת תר"ג, שנת התמנות של ר' בצלאל היו אז רבני המו"צ בעירנו גאונים בתורה ובהוראה, חכמים במלי דעלמא וצדיקים בכל מעשיהם ה"ה: ר' יחזקאל לנדא הראב"ד, ר' בער בונעם, ר' ישראל זארעצער (עיין בשמם), וואת עדות נאמנה על גדלו בתורה ובמעשה כאחד מהם. ומאז ישב על כסא ההוראה לא היה רב וגדול, אשר נסע דרך עיר ווילנא ולא בא בצל קורתו להשתעשע בתורתו; וכן כל מחבר הגיש לפניו חבורו טרם הדפיסו בעירנו או בעיר אחרת [1], והוא ברוב גאונו בסקור עינו הטהורה הגיהם והשיגם, ועטרם בהסכמותיו, ורבים מהם בקונטרסים חדושי תורה; וכן בבוא לפניו כל בר בי רב, אשר אחז בדרך התורה, והר"ב תהה על קנקנו, וראה כי חפץ הנער בלמודים—הוא בדעתו הרחבה חזק ואמץ את לבב צעירים לימים האלה, ומכתבי תעודה נתן בידם למען ישארו אמונים לה' ולתורתו לעמו ודתו, כי ראה כי בבוד התורה מתמעט בימיו [2]. בשנת תרי"ב בכ"ג חשון, מתה עליו אשתו השניה (ותעזב לו בן יחיד), ויקחהו לחתן הנגיד ר' צבי הירש באייארין. אף כי הוליד עם אשתו השלישית בנים ובנות, אכן לא

נאום מרדכי במו' אלכסנדר זיסקינד שתור, ונאום יוסף אליהו עליאשבערג גבאי דבה"כ. (תוחם הקהל) — הועתק אות באות מגוף הזורנאל, ולראיה חתמתי יום הנ"ל כתריאל קרפיל בהרב המגוח ר' יצחק שמעון הלוי מו"צ דפה"ק.

אלופי הגבאים דצ"ג מסכימים על הכתב מנוי של הרב המופל"ג וכו' מוהר"ר בצלאל נ"י הנמצ"ל ויקבל השבירות מקופת הצ"ג בכל שבוע בלי דילוג סך שלשה רו"כ כסף כל ימי חיים חיותו, ומקבלים עלינו והגבאים הבאים אחרינו לאשר ולקיים ככל המבואר בכתב הנתן לו ומהאלופים הרוזנים דמצ"ל, ולכתוב תיכף כל המאמר בכתב הרוזנים בזורנאל של אלופי הגבאים דצ"ג, ולא יוגרע כח הכתב הלז אף קש"י, ולראיה באנו על החתום, אור ליום ו' עש"ק ד"ר אדר ראשון ת"ר גימל פה ווילנא. — נאום דוד בהרב מו' צבי הירש ז"ל זיזמער גבאי דצ"ג. ונאום ארי' ליב במו' צבי הירש ז"ל ווישקעש. ונאום מרדכי במו' יהודה שטראשון גבאי צ"ג. ונאום צבח יהודה במו' רוב בער הכהן לאפ הכ"מ.

[1]) כמו בס' „זכרון יהודה" להר"ר יהודה ב"ר יצחק אבעלסאן מנאיישטאדט שירוויגט כללים בג' אופנים בדרכי המשנה. ובכלל ג' בסדר טהרות הנקרא בשם „פתחי טהרה" יבואו תקונים והוספות מהר"ב הנ"ל, וגם בראשית הספר כעין הסכמה ותקונים כתבם בעש"ק הטו"ב באלול לס' לקח „לספר הטהרה הזה" לפ"ק (ווילנא תרי"א). — [2]) „בהשחר" שנה ט' חוברת ד' צד 192 יצא סופר אחד על הר"ב הזה, בתואנות כזב ועלילות שוא עיי"ש. פעם אחת שאל אורח מצוין את ר' בצלאל מדוע רב סמיכות ההוראה לרבנים וכתבי הקבלה לשוב"ם רק ממנו נכתבו? ויען הרב ויאמר: מה אוכל לעשות אחרת? אין ביכלתי לראות בצערם של תלמידי חכמים אשר הרב מהם ממיתים עצמם על דברי תורה, ומכתתים רגליהם למקום תורה באחת הישיבות המפורסמות, ושבים משם בקיאים בש"ס ופוסקים, וביכלתם להורות הלכה למעשה, באין כל תקוה להתעשר, או להשיג כבוד במטבעות זהב וכסף (מעראיילע) כנהוג בעד הריצותם, ורק מבקשים ממני כתב העודה אולי ואולי ימצאו מקום מוצא לפרנסתם, ודי יהיה להם בלחם צר ומים לחץ, ומדוע אגזול מהם גם תקוה זו? מטעם זה אנכי נותן להרבה מהברים הסכמות על ספריהם, וכתבי העודה לנערים הלומדים בבתי הישיבות כי עושים חיל בלמודים למען חזק ואמץ ידיהם וישגו בתורה ועבודה. היש לעניים האלה תעודות (דיפלאמען) אחרות מבלעדי כתבים והסכמות מרבנים כמוני? ואם שגיתי באחדים מהם כי אין תוכם כברם, הלא אדם אנכי ולא אל,

לא מצא קורת רוח ממנה, וחי חיי צער ועמל ואך בתורתו הבליג על יגונו, ויאסוף באוריו לכמה סוגיות הש"ס, וגם שאלות ותשובות לכמה ענינים, והגהות רבות בכמה מקומות בי"ס בבלי וירושלמי, ספרא ספרי, ומהפוסקים הראשונים בראיות ברורות, יהעלם בספרים וקרא אותם בשמות:

ראשית בכורים „אשר הוא ראשית מבכורי הגיוני בתורת ה', וחמה שו"ת להלכה ולמעשה מאז בהיות עלוני עדנה וכו', וספרי הקטן הלז הוא כעין הקדמה לכל ספרי הערוכים ת"י" — בספרו זה תקן שטר מכירת חמץ, ושטרי פרוזבול, ונוסח הרשאה. בתשובותיו לא נשא פנים לכמה גאוני ארץ אדירי תבל, וכותב: „ובמחכ"ת וכו' כשגגה... ובמחכ"ת גם שניהם שגו וכו'", „וראיתי שנטה בד' הירושלמי הנזכר גם כן מדרך האמת"... „ובמחכ"ת הלך שם בדרך עקלתון מאד בזה וכל דבריו אין להם שחר בלל"... (דף ס"א, ועוד רבות כאלה בכל דף ודף, עיי"ש). בכלל הוא ספר יקר ללומדים מפולפלים: נדפס בווילנא בשנת „אברכה את ה'" לפ"ק, ולסדר „וכל מנחת כהן" לפ"ק, „ומשפטיך למדני" לפ"ק.

תוספות בכורים קונטרס ממנו הנספח לס' „גטין וחליצה" להגאון בעל „פתחי תשובה". — **מראה כהן** חדושים על ש"ס נדפסו בווילנא בשנת תרכ"ה. — **מראה כהן** חדושים על יורה דעה (ווילנא תרמ"ד). בו הגיה ותקן תקונים בס' „מטה יהונתן", בס' „חמדת" ובס' „מחצית השקל" והעיר עליהם הערות רבות. — **הגהות** על תוספתא. — **הגהות על תורת כהנים**. — **הגהות** על תרמב"ם נשארו בכתובים, ואיזה מהנה נדפסו בווארשא. — **מנחת כהנים** באור על הגדה ש"פ ממנו ומאחיו הג"מ שלמה נ"י. נדפסו ביחד עם פי' „אחרית לשלום" מהריא"ל מ"מ דפה (ווילנא תרל"ו). — בקיץ תרכ"ד כאשר נתעוררה השאלה אדות אתרוגי קורפו נסע הר"ב אל עיר טריעסט ומשם לקורפו לראות בעיניו את גדולי האתרוגים והדפים אחרי כן את ספרו הוראת היתר לאתרוגי קורפו (ווילנא „לחירות")[3]. כנגד היתר הזה נדפסה „תוכחת מגולה" (מאינץ תרל"ו)[4] והר"ב

לא

וה' השוב יכפר לי. עכ"ד (כה מסר לי ידידי ר' חיים ליב מארקאן). 3) בצד 17 חותם יום ג' א' דר"ח אייר לפ' והגידו את „דבר ה' משפט" לפ"ק, ובצד 18 כותב: וכבר נודע בזה גם דעתם הקדושה שר גאוני הדור יצ"ו... בזאת להתיר ליקח בהג אתרוגי קורפו (נכשרין) הפ"ק. — 4) מאת הר"ר משה ר"מ ריש מתיבתא בק"ק קאוונא נין ונכד להגאון בעל „שלחן שלמה" זצ"ל, בשנת „ויהי ערב ויהי בקר" לפ"ק (תרל"ו), וחותם „ואתרי שנתברר דנו אפורים וכו', כעתירת עבד העבדי ה' ושומרי תורתו ומקנא קנאת כבודם המגן האמת והשלום לאמתו, „למגן האמה" לפ"ק". — **ובאמת חברו הרה"ג ר' צבי אבד"ק** לובוי וסדרו החכם ר' יעקב ליפשיץ ונדפס על שם הנ"ל אך למען הסתרת שם. וביומינו נאספו עלינו אתרוגי קורפי לא מפני שמורכבים הם כי אם מפני שפרי ארצנו הקדושה קודמים לפרי יון ברשעה, ומצוה עלינו לברך ולהלל את ה' בפרי הארץ הקדושה. —

לא שמע ולא הטה אזן לתוכחתם ובענות רוחו הוציא קונטרס „להוכיח במישור" כי הצדק אתו, ועוד הוסיף קונטרס „דברי מלואים" להתירו הראשון בצרוף קונטרס „דעת קדושים" מכמה גאוני דורנו. הקונטרסים נדפסו בהכרמל החדשי בשנה הנ"ל. גם בס' „נתיבות עולם" להרה"ג ר' צ"ה ק"ב (ווילנא תרי"ט, מהדורא תנינא) הדפיס הערות רבות. מלבד אלה נשארו ממנו בכתובים כמה מכתבי שאלות, אשר נשלחו אליו מארץ רוסיא הגדולה והרחבה, וגם מארצות הו"ל, גם מאמעריקא ומאוסטראליע בעניני הלכה למעשה, או בעניני גטין ותקנות עגונות. — מי כמוהו הריף ובקי בדיני קרבנות, טומאות וטהרות, אף שהדינים האלה הלכתא למשיחא! חשבון ועבור החדש תקופות וגמטריאות היו פרפראות לחכמת תורתו; אין לך דבר קטן או גדול, אשר לא שקלם במאזני שכלו הישר והעלם להלכה ולמעשה. בהוראותיו לצרכי רבים היה מצדד ברוב פלפלו להתירא, כמו למשוך מים על ידי צנורות ממעין הנובע (וועננרי) לטבילת מצה בבית מרחץ היהודים אשר על יד ביהכ"נ הגדול ובן בדיני עירובין ועוד. גם היה נצר מגזע אהרן הכהן ולבן לבש קנאות בכתו הרב ובנאון תורתו, קנא קנאת הכמי התלמוד ולהם מלחמת מצוה נגד עשרה רבנים גאוני הדור אשר הסכימו על מסכת „כלים" התדשה[*]) להגאון החסיד ר' גרשון

---

[*]) המסכת הזאת נקראת בשם „סדרי טהרה" — והוא ילקוט הטהור על מסכת „כלים", בו נאספו כל מאמרי רז"ל התנאים ואמוראים בעניני טהרות וכו' מש"ס בבלי וירושלמי, תורת כהנים ספרי רבה וזוטא, מכילתא, זוהר, פסיקתא רבתי דרב כהנא, פסיקתא עתיקתא הוספתות מכולהו ש"ס, מדרש רבות ותנחומא, ושוחר טוב, משלי, ושמואל, פרקי דרבי אליעזר, אותיות דר' עקיבא בן יוסף הדורש כתרי אותיות, ובמסכתות הנוספות בש"ס עם שבע מסכתות קטנות ירושלמיות, ומדרש ר' פנחס בן יאיר הנקרא תדשא, ותנא דבי אליהו רבא וזוטא, ואגדת בראשית, הוא מדרש רב. נסדרו בסדר נכון כל אחד על מקומו הראוי לו, ונדפס כתבנית הש"ס בבלי פנימה: מתני' וגמרא, ובן הצדדים, פי' הארוך מימין (כתבנית רש"י) ומשמאל פי' הקצר (כתבנית הוספות), ומצדי הפרושים מסורת הש"ס, עין משפט ונר מצוה, ונהלקה המס' לשלשים פרקים כמס' כלים, ובה רע"ב דפים עם לוח המפתחות ולוח הטעות ודף האחרון הוא לוח גבורי ארץ ישראל. בראשיתה הסכמת הגאונים האלה.

ר' יוסף שאול נאטאנזאן אבד"ק לבוב.
ר' אברהם אשכנזי ראשון לציון.
ר' שמעון סופר אבד"ק קראקא בהגאון „תתם סופר".
ר' ישראל יהושע אבד"ק קושטא בעהמ"ח ס' „ישועת ישראל".
ר' צבי הירש אורנשטיין אבד"ק בריסק דליטא והגליל.
ר' חיים אליעזר וואקס אבד"ק קאליש.
ר' חיים בערלין אבד"ק מאסקווא והגליל בהגאון נצי"ב.
ר' יצחק אלחנן אבד"ק קאוונא בהר"ר ישראל איסר, בעהמ"ח ס' „באר יצחק" „ונחל יצחק". הזקן שלשלת היוחסין ר' יהודה אב"ד ור"ם בק"ק אוהעל במדינת הגר, בעהמ"ח ס' „שערי תורה", בהגאון מו' בנימין וואלף.
ר' חיים סופר אבד"ק מונקאטש במדינת הגר, תלמיד „תתם סופר", בעהמ"ח ס' „מחנה חיים", בהצדיק ר' מרדכי אפרים פיסל סופר.

גרשון חנוך הענך [6]) אבד"ק ראדזין בהרה"ג ר' יעקב אבד"ק איזביצא. ואף כי בעצמו הודה הר"ב במכתב להמחבר הנ"ל בעד ספרו זה אשר נתן לו במתנה, אבל אחרי כן בהבינו כי תקלה תהא על ידה, לא חת מפני כל ולא נחבא אל הכלים, ויצא היא ודייני עירנו עוזרים על ידו, בחצי אזהרותיו [7]), הנדפסות במכ"ע "הלבנון" שנת האחת עשרה (תרל"ה) ויקלע אל המטרה

ואבי המחבר מס' הנ"ל. — וכלם מרוממים ומנשאים את המחבר ואת פעלו ומתארים אותו בתאר הגאון האברך ועוד.

[6]) למען ידעו הקוראים את ערך מעלת הגאון הנרדף מרבנו הר"ב זצ"ל, העתקתי מה מעט מתולדות הגאון הזה כפי שנדפסו בס' "גן פרחים" (הוצאה שניה, ווארשא תרנ"ג), אשר כתב ר' מנחם מרדכי ליטעווסקי ז"ל ושם מספר בפרט את מעלותיו ותחלותיו. ושנות חיי הגאון היו אך החמשים ושתים שנה כי נולד בשנת התצ"ם ונאסף אל עמיו בשנת תרנ"א. ואלו המה פרי הורתו — הספרים אשר חבר ונדפסו: "סדרי טהרה" הנ"ל, חבין בחיותו בן עשרים ותשע שנים. — "ספוני צמוני הול" או מאמר "פתיל תכלת" מראת מקור "החזון" אשר בדמו צבעו את הצמר לתכלת בציצית. — ס' "אחות חיים" לר' אלייעזר הגדול עם באורים על פי הפשט והקבלה (וארשא תרמ"ו). — ס' "עשר מדין התכידותא" דהיו נהוג בחון רב, עם באור נפלא בדרכו. — ואלה נשארו בכתובים: יתר "סדרי טהרות" על עוקצין (בערך שלשה אלפים דפים). — "זה דבר השמועה" על אסור עבודת האדמה בשמיטה בארץ. — "תקון עירובין", על פי דרכותיו. — "צורת האותיות" בספר תורה עפ"י הלכה והקבלה. — "בנין ירושלים" עה כל סדרי הירושלמי. — "החושן" על כל חש"ס בבלי. — "שו"ת" על כל השלחן ערוך, חברן בחיותו בן שיש עשרה שנה. — "תרנית עגונות". — "ערכי כנויים" באור רחב ועמוק על שם "ערוך" ושם "מוהר" בערך ארבע מאות דפים, חברו בן עשרים שנה. — פרושים: על ספר "מגיני שלמה". על "מדרש רבה וחמש מגלות". — באורים: על "הזהר", תקוני זהר, וזהר חדש: על "המשנה חמשי תורה" רב הכמות מאד: על עץ חיים ופרי עץ חיים: על ספר "מורה נבוכים": על ס' "עיטרה": על "החמשים חלוקי דינים שבין אנשי א"י ואנשי בבל". — [7]) אזהרה ראשונה מיום ח' ח"י אדר שני תרל"ה, נדפסה בהלבנון שנה י"א גי' ל"ד (מיום ב' ניסן), בהחיצת הנ"מ יוסף במו"ר ראפאפורט הופ"ק, והנ"מ בצלאל הכהן. ואחריהם בא במכתב קצן למראות דבריהם הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא מו"מ דפה"ק. — ואחרה השניה גדולה מהראשונה ומביא שמה ראיות נכוחות, כי הגמרא הזאת ברבות הימים תובל לשגוע בעיקרי הדת, ועוד ועוד ע"ש: נדפסה בכבוד הלבנון (מחברת שניה שנה י"א), נכתבה ביום ג' ז"ך אייר "ותפקדהו" עיניהם במשמרת לפ"ק, ולסדר יהנו "סבים לעדות לא יהו" קצף" לפ"ק פה ווילנא. ועוד מכתב החמישי מיום ו' עש"ק ו' תמוז לסדר על כן "יאמר בם בספר" מהחמות הר' לפ"ק, וזה תוכן מכתבו: "האיסור הג' הזה חל גם על המחבר הגמרא הנ"ל בעצמו אשר גם הוא אסור לחזור ולהדפיסה שנית לעולם וכנ"ל, וכל זמן אשר לא יבואו הגאונים הג' המסכימים עי"ו לכתוב שנית בעת, כי אין לחוש משום חלול שם שמים ח"ו ולא יחזור בבוד התורה שבעל"פ הקדושה הזאת בדבר הזה, וגם בדבר המכשולים הג' אשר יוכלו לבוא מזה בדורות שאחרינו ג"כ ח"ו וכו' וכו'. — הנה כל זמן אשר לא יבואו הגאונים הג' יצ"ו בהיתר מפורש על ההדפסה שנית, אזי יהי' חל האיסור שלנו הנ"ל וכו' ונראה באמת אשר בבוד הגאונים מיחיי על בבוד תורתם וכו' ועל כן לא באו לסתור את דברינו מאז בזה, כי הסכימו גם כן אתנו לאסור הדבר הזה מהיום וכו'.

נאום יוסף במו"ר רפאל זלה"ה מפקן"ק הנ"ל. — בצלאל ב"ר ישראל משה הכהן זלה"ה מפקן"ק יעקב דובער במו"ר זאב ז"ל דיין דפה"ק. — יוי חיים במו"ר משה יהודה ז"ל דפה"ק. אליעזר במו"ר אלכסנדר ז"ל דיין דפה"ק. — שאול דוד בהרב מו"ר מאיר דפה"ק. ומהתחיהם בא בנסכים על הברוהם, הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא מ"ץ דין דק"ק.

המטרה [8]) ויוכל, כי אסר על המסכת אסור מלהביאה בקהל ספרי קדש ומי ישיבנו. ונפשו אותה ויעש גדולות ונצורות בעירנו, להניא איזה עוזבי התורה ודתיה ומחללי שבתות מלעשות מעשיהם זר מעשיהם, ובבבודו ובעצמו בא אל ביתם והוביחם על פניהם: כגבור חיל אזר חלציו בעת החלי רע ר"ל (בשנת תרל"א) ומנע רבים מכל שמץ דבר המזיק לבריאת האדם. בכל ערב שבת ויו"ט הלך ברחובות היהודים לפנות ערב, ויצו להסגיר את החנויות, והעניים והעניות אשר עמדו עם כלי סחורתם למכרם, בראותם את כבוד הר"ב הולך, מיד רצו לביתם לקבל את השבת במועדו. הוא היה בדורו עמוד התורה ויסוד היראה, מעוז הדת, ומגן האמונה, מלבד כל אלה היה איש טוב ומטיב לכל דבר מצוה והברה וצדקה וחסד בין לרבים בין ליחיד, ולכל ענין וענין הוא בא בראשונה במכתב מליצה ובקשה ואחריו כל אדם ימשך. בזמנו היה כעין דוגמא של הגאון ר' אבלי הנ"ל: מעיין בסוגיא, וכותב תשובות, ומשיב לכל שואל בענינים שונים, והכל בדעת ישרה ונבונה. ויהי במלאת לו נ"ה שנים וע"ג ימים, "ביום ש"ק י' ניסן", לפ"ק (תרל"ה) בשעה השלישית לעת ערב, בעלות המנחה, עלתה גם נשמת הר"ב הצדיק זצ"ל השמימה, ולמחרתו ביום הראשון בא אל מקום מנוחתו לשכאל הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא המ"מ דפה"ק, הנזכר הלאה זי"ע. וברון מוהו נדפס ממני בהברמל ההדשי שנה רביעית חוברת ג' תרל"ט.

הרב הגאון ר' **אליעזר אלידו דייבש** [1])
בהרב הג' ר' שלמה צבי הירש מו"צ דפה"ק [2]) (ק"ג צד 248)
בהר"ר צבח [3])
בהר"ר ליב רחל"ן [4]),

נולד

---

[8]) אחד מאוהבי המחבר מסכת כלים הנ"ל ערך דבריו נגד שתי האזהרות במכתב אריך בהמגיד בהוספה שנה תשע עשרה (י"ז אב ה' תרל"ה נו' 32, 33), בשם "לשון חכמים תיטיב דעת" (משלי ט"ו ב'), ורעת זו סדר טהרות (שבת ל"א). בו מרומם את תהלת הגבורא ואת כבוד הרבנים המסבימים ומשפיל את כבוד הר"ב זצ"ל, גם הדפיס את מכתב התודה אשר שלח הר"ב אל המחבר בעד הגמרא אשר שלח לו למתנה, הנכתב ברוב ענוה ובהדרת כבוד להמחבר, ומעיר על זה מרוע שנה את מעמו. "והנה רוח אחרת אתו, וכו' וכו'". וחותם: מאת שמחה שרמה יונגער ליטוע, מינסק, פאלען, מ"ה לממטונים תרל"ה. ובנראה הכותב שם סדר פנים לו.

[1]) "דייכעס" הוא שם כינוי ישן מוצאו מערי אסטרייך. על ב"ע הישן בווילנא נמצאה מצבה: "פ"נ האשה הצנועה מ' "פאייע" בת הרב הדיין מו' צבי הירש דייכעס מקראקא" וי"נ ביום . . . . תקכ"ב, תנצב"ה: ובס' "מקור החיים" לר' חיים קראכמאל (פיורדא, תכ"ו) נמצאה הסכמה הר"ר "יעקב מרדכי בהר"ר שמעון", הנקרא ר' "מרדכי דייכש" (דיין בת ראשונה) בק"ק קראקא. ראיתי ס' "מגן אברהם" על תוספתא נזיקין (אמשטרדם, תצ"ב), מבעל מגן אברהם אשר סדרו הר"ר אברהם, בהר"ר משה יקותיאל קוימאן הכהן, חתן המג"א. (והר"א חבר ס' "מאכלת אברהם" דיני שו"ב ספר"א תע"ג), והספר מג"א הנ"ל היה בכתובים

נולד בחדש תמוז בשנת תקנ"ח, היא שנת מות הגר"א, ושמו השני נתן לו אביו על שם אליהו. ביתי עלומיו אחרי חתונתו נתקבל למו"צ בק"ק ווארנאווא ומשם נקרא לק"ק פאדזעלווע, ואח"ז חנה בק"ק איישישאק, גם בק"ק שניפישאק היה איזו ירחים, ולבסוף נתמנה למו"צ בק"ק ווילנא על מקום אביו הנ"ל. היה בקי בשאלות איסור והיתר עד להפליא; בהוראותיו לרבים על פי רוב היה מצדד להקל, ולעצמו החמיר אף בספק ספיקא. היה מתמיד אדיר, חזר בעל פה בכל חדש וחדש ש"ס משנה ח"י פרקים בכל יום, מלבד שיעורים אחרים. מעודו לא אכל סעודת הרשות, והנהיג את עצמו לכל הפחות לסיים מסכת אחת מסדרי המשניות טרם סעודתו, וגם זאת בלתי פעם אחת מעת לעת. התנהג בפרישות ולפעמים בתענית ונזיר היה מכל חמדת החיים כל ימיו. צרותיו רבו מאד, עד כי היה נחשב בדורו כאיוב בזמנו, כי מתו על פניו בחיי עשרים בניו ובנותיו מגדלים בנעוריהם (והרוב מהם נשואים ונשואות) גם שתי נשיו המיוחסות, ונשאר לו אך בן יחיד, ואת הכל קבל באהבת ה' ובאמונה טהורה ולא התאונן. בשנים האחרונות לעת זקנתו הכה בעורן, אכן משעורי תורתו לא החסיר עד כלות ימי שנות חייו שמונים ושלש שנים ויותר. ויהי "ר' אליעזר אליהו זלל"ה" (לפ"ק) "ביום ש"ק הוא א' דחג האסיף" (לפ"ק) בשנת תרמ"ב, ועל קברו אין ציון ואין מצבה.

הרב הג' ר' יעקב באריט (קאוונער) בן מו' יהודה ליב.

נולד בעיר קטנה "סימנא" קרובה לעיר "סובאלק" ביום א' דסליחות כ"א אלול תקנ"ז. היה עלם נפלא, כי בהיותו בן שמונה שנים היו שגורים בפיו הנ"ך וש"ס משנה. שם בעירו זקן מופלג מיחובשי בהמ"ד למד עם העלם סדרי גמרא ובמשך ארבעה זמנים ידע הנער כמה מסכתות ובשקידתו עשה חיל בלמודו ולמד גם בעצמו בלי מורה. עוד לא הגיע לבר מצוה מת עליו אביו (י"ד כסלו, תקס"ט) ואמו "אסתר" מיתה שנתים לפני אביו, והיו אנשי עירו בסומכי נפשו. בהיותו בן י"ד שנה שם פעמיו אל עיר קאוונא, ויבוא אל

פרור

ביד הגאון ר' שמשון ווערטהיים, ובביתו היה רב בגוברין המאוה"ג החו"כ המפורסם מו' לייזר דייכש מאפטא נרו, כי ידיו רב לו בש"ס ופוסקים, עיי"ש. — אולי הרא"א היה מקרובי אבותיו של הרא"א, ועל שמו נקרא ומי יודע. — [2]) אשתו היא הרבנית מ' פראדיל בת הרב ר' יצחק דיין דפה"ק, בן הפרנס הג' ר' יהודה ב"ר יעקב ו"ו הנקרא בפ"כ "יודא יעקעש" (ק"נ צד 229). [3]) א"ר צמח שיינא. הוא התיחס עד הגאון בעל "הלבושים". [4]) הר"ת רה"ן—הוא על שם "ר' הירש נאחעלעס", בק"נ צד 168 נמצאה מצבה של הר"ר משה סו"ד דפ"ק יצ"ו במו' יהודה ליב רה"ן, ולא נודע אם ר' ליב רה"ן הזה היה אבי ר' צמח או חותנו.

פרור העיר סלאבאדקע. שמה מצא ראש ישיבה לומד עם בחורים כמוהו וירא ר' יעקב לפני הר"י את כחו בתלמוד ונתקבל לישיבתו וישב שם שלש שנים; עד שהגיע לשנות ח"י ידע כמה מסכתות על בורין. בשנה ההיא לקחהו לחתן איש עשיר נכבד מקאוונא ממשפחת ברי"ט [1]. בביתו מצא מנוחה נכונה, וישגא חיל בלמודו עד מאד כחמש שנים רצופות. אבן בשנה הששית אחרי כלולתו מתה עליו אשתו זאת, והשאירה לו ילדה קטנה. אף כי הותנו חפץ קרבתו פעם שנית לבתו הצעירה, אך ר' יעקב לא רצה להיות למשא עליו להכות עוד שנים אחדות עד אשר תגדל בתו והוא ראויה להנשא, ויסע מקאוונא בחדש מרחשון בשנת תקפ"ב בהיותו בן עשרים וחמש ויבא ווילנאה. פה הוכיח לו ה' אשה מכושפחה כבודה נכדת הרב ר' יצחק מקאלווריץ (ש"ב של הגאון ר' אבלי), ויאבה ר' יעקב לשבת בקהלתנו ויבחר לו מקום קבוע להתפלל וללמד בבית מדרשו של הצדיק ר' ליבעלי ר' בערש. ושמה היו גדולי הדור: הרב ר"י פייוול המגיד ר' חיים נחמן פרנס ור' יחזקאל לנדא ועוד כדומה להם. ויתבוננו לומדי תורה אלה אל ר' יעקב, כי הוא אברך מלא כל טוב התורה החכמה והדעת, ויתמכוהו ויקרבוהו. אכנם לא ארכו ימי שלותו, ותמת עליו גם אשתו השניה בשנת תק"צ והשאירה לו בן ובת. אכן הוא לא נשאר גלמוד, ובימים מועטים לקחהו לחתן איש נגיד ונכבד, ר' „אהרן טויבער" (אהרן פרוידקעס) ויהויקהו על שלחנו שנים רבות.

ואיש משכיל אחד אשר היה לו מהלכים בבית חותנו ואשר ידע שפת עמים, התודע אל ר' יעקב ודבקה נפשו בו; ומפי המשכיל הזה רכש לו ר' יעקב את ידיעת שפות רוסיא, אשכנזית וצרפתית ועוד מדעים שונים, וידיו רב לו בחכמת החשבון, בקורות העמים ובגלילות הארץ. אחרי כלות שנות ארוחתו בבית חותנו ובנים ובנות יולדו לו, עשה לו עסק למחיתו בעסק חותנו בבית משרפות הי"ש (בראנפין בראהויו), וביד תרוצים עשה והצליח, וילך הלוך וגדול. אכן מפני פקודת הממשלה בשנת תר"ה לבל יחויקו היהודים עסקים כאלה, נהרס ר' יעקב ממצבו ויורש, ובפרנסת אשתו הדלה והצנומה הסתפקו וחיו חיי עוני במצור ובמצוק איזה שנים, עד שהעיר ה' את רוח הרב הג' ר' חיים נחמן פרנס הנ"ל, בשנת תר"י ליסד ישיבה בבט"ד הנ"ל להרביץ תורה בישראל וללמד את הצעירים המוכשרים להיות מורים לעם הלכה למעשה. ויתן הרחמ"נ את ר' יעקב לראש הישיבה

---

[1]) הוא ר"ת: „ב"ר יהודה טייץ" (הנזכר בק"נ צד 174) אשר היה אחד מדייני ווילנא המצויינים (עיין רצפירה נו' 240 תר"ן בשם יאפ"ו).

הישיבה הזאת, ועל-פי רצון המיסד נאספו אברכים מצוינים אשר היו מלאים בש"ס עם מפרשיו. ר' יעקב הר"י הגיד לפניהם שעור הטור עם בית יוסף, ואח"כ את השו"ע עם המפרשים, ויצאו מישיבתו כמה גדולי ההוראה.

בשנת תרט"ז, בשנה השניה למלוך הקיסר אלכסנדר השני ע"ה, באה פקודת הרוממות לשלוח רבנים חכמים אל עיר המלוכה למען השיב על שאלות דתיות אשר בין היהודים. ויתאספו כמה רבנים גדולים מערים רבות פה בעירנו ווילנא, ובהסכמת רבים נבחר ר' יעקב זה ביחד עם עוד שלשה חכמים כמוהו [2]), ויבואו אל קרית מלך בחרש אייר תרי"ז, וישבו שמה ירחים אחדים, ויהי ר' יעקב לראש המדברים בכל השאלות אשר שאלו מהם, ומענתו בהשכל ודעת, באמת ובאמונה. במשך שבתו בעיר המלוכה היו לו מהלכים בין השרים הגבוהים היושבים ראשונה במלכות, וה' נתן את חנו בעיניהם להטות את לבבם לטוב בער אהינו בני ישראל, וישב הנה אל ווילנא בלב מלא תקוה ותוחלת. לשמע שמו הטוב וגדלו בתורה ובחכמה, הפצו כמה ערים גדולות למנותו לרב אב"ד בעירם עד שבמעט נאות לעדת „לאמוץ" לקבל עטרת הרבנות שמה, ותשמע עדת ווילנא כי חפץ ר' יעקב להפרד ממנה, ויתאספו גדוליה ונכבדיה ויטבטו עצה וישימו כתר מו"צ על ראשו, ויקבו לו שכר ביאות ויעתר לרצונם כי אהובה לו עיר ווילנא מאז. ומהיום ההוא בכל הענינים הגדולים — בעסקי סוחרים, עזבונות, חלוקות חצרות ודברי ריבות הוא במשפט צדק ואמת הראה לבעלי הדינים את דרך היושר, ויתוך ביניהם וכלמו יצאו שבעי רצון.

וסוחרים נוצרים אשר היו להם עסקים עם סוחרים יהודים ובא בסכוך בענינים, גם המה באו לפני ר' יעקב ויחלו אל משפטי הישר ויקבלו עליהם את דינו לאמתו. בכל אלה היה אהוב ויחביב בעיני שר הפלך האדון נאזימאוו, ויהי לו מהלכים בביתו כל ימי היות השר פה על משמרתו. על ידו עשה ר' יעקב ישועות לישראל בשנת תרכ"א. בהשתדלותו התירו לבני ישראל לדור ולעשות מקנה וקנין וגם לקנות הצרות בשלשת הרחובות „ברייטע" „יאהאן" „וטראָקער", אשר לפנים אסורים וסגורים היו בעד בנ"י. ושרי העיר הביאו את ההכנסה הרבה להעיר אשר הביא ההיתר ההוא. גם

שערי

---

[2]) אחד מהם הוא הגביר החכם ר' זלמן ב"ר יוסף הורוויץ מעיר אדעסע, אשר מיד בבואו אל עיר המלוכה פ"ב אחזתהו השבץ וימת פתאם ביום השבת כ"ב אייר תרי"ז, ועצמותיו הובלו אל עיר אדעסא ביום ו' י"ט סיון (עיין המליץ שנה ראשונה גו' 13). מצבתו נדפסה בס' „ציונים כיצוינים" סי' ל"ט, — ולשבח הגיש המשורר ר' יעקב איכענבוים את ספרי „הקרב" (לונדון ת"ר).

שערי עיר הקטנה „טראק" (מושב הקראים) הסמוכה לווילנא נפתחו לפני עדת היהודים בשנת תרכ"ב. ובנראה נתן בינה בלבב השרים לדעת עד כמה תגדל ההכנסה לעיר ווילנא וטראק בהיתרים ובהרחבות גבולים אלה.

בהחל שנת תרכ"ב (בחדש נאוועמבער) קראה הממשלה שנית עצרת רבנים, ונבחרו רבנים חדשים מערים שונות, ור' יעקב נבחר גם בפעם הזאת. ויסע ויתמהמה שמה כששה ירחים, ואתו עמו היה איש סודו הרה"ח רשי"ף. עוד לא עברו שבועות אחדות מעת שובו מפ"ב והנה מכה"ע הודיעו „חג אלף שנים" למלכות רוסיא אשר יחול ביום ח' לסעפטעמבר בשנת 1862. אז נתאספו יחד נכבדי ווילנא וחכמיה, ויערכו מכתב ברכה לאדונינו הקיר"ה להגיש לפניו ביום מועדו זה, ועליו חתמו בארבעים איש פרנסים, חכמים וסוחרים; המה בחרו את ר' יעקב (ואתו את הגביר המשכיל ר' אברהם שלמה קראסיק) לנסוע אל עיר המלוכה. ויתראה שמה בראשונה ר' יעקב עם אהובו מקודם הגע"ג נאזימאוו, (כי נסע השר לפניהם בחדש אגוסט) ובעצתו הובאו משולחי עיר ווילנא אל סיר המיניסטר ביום ג' ך"א אלול. המיניסטר קבלם בכבוד ויקבל מידם את מכתב הברכה וצוה עליהם להוחיל עד יום ט"ו או ט"ז לסעפטעמבער, עד שוב הקיסר יר"ה בשלום מעיר נאווגראד. והנה ביום ראשון של ראש השנה לשנת תרכ"ג (הוא י"ג לחדש סעפטעמבר) בא מכתב מיוחד אל ר' יעקב מאת המיניסטר שיבוא אליו בשעה השביעית בערב ביום ההוא בבית הקיץ אשר לו. ומיד, כשוב ר' יעקב מבית התפלה, הלך רגלי כשמונה וויארסט ויבוא יעקב שלם בומן המועד. המיניסטר הודיע לו כי ביום המחרת (יום שני של ר"ה) יגיש את מכתב הברכה אשר הביא לאדונינו הקיר"ה בהיכלו בצארסקאיע סעלא, וצוהו לבוא אליו שנית ביום שבת שובה בשעה שמינית בערב לקבל תשובה מידו, וכן עשה. בבואו השיב לו המיניסטר תודה בשם הקיר"ה, ויאמר כי לערת ווילנא ישיב תודה במכתב ע"י הגע"ג נאזימאוו. וזכה ר' יעקב לעמד לפני המיניסטר כחצי שעה. או מצא עת הכשר לדבר אתו בענינים הנוגעים לבני עמנו אשר לא נתנו להאמר, אף כי לא נתני להכתב, ואחרי כן שב בשלום אל מעונו.

טרם נסע ר' יעקב מפ"ב לשוב ווילנאה, הלך אל השר נאזימאוו לברכו על כל הטוב אשר עשה עמו ולטובת הכלל וגם לקבל ממנו ברכת הפרידה. וישאלהו הגענעראל „מה שאלתך יעקב בעד עמך ותנתן לך כי הממשלה הרוממה הטיב חסדה עמכם". והשכיל הר"י לדבר עמו אדות חקים המעיקים לפרנסת בנ"י על ידי הגבולים למושבות בנ"י שיטיב לבקש כי העביר הממשלה את החקים הגבולים ולתת רשיון להתיישב בשתי ערי המלוכה: א) לאנשי הצבא המשוחררים, ב) לאומנים היודעים היטב

את מלאכתם, ג) לסוחרים ממדרגה השניה והשלישיה. בקשתו ישרה בעיני השר נאזימאוו ויצוהו לכתוב את כל אלה בספר, וכן עשה. דברי יעקב בעד זרע-יעקב עשו פרי, ובזמן לא כביר יצא דבר מלכות כי הוכות לשלשת המפלגות הנ"ל לשבת, לגור ולסחור בהערים האלה באין מפריע, ותהי הרוחה.

בפקודת השר הנ"ל הורם הר"י, ואתו עמו הגביר ר"א לעבענואהן, למשגיחים על בית החולים לעברים, על בית הת"ת וגם על בית מדרש הרבנים, ועל ידיהם לבשו הבתים ההם צורה חדשה. את בית הת"ה הפקידו ביד החו"ט ר' יונה גערשטיין, ואת תלמידי ביהמד"ר העמיד ר' יעקב למבחן איזה פעמים; בעד שקידתו באמונה על הענינים האלה כבדתהו הממשלה במטבע של כסף לאות כבוד (עיין המגיד שנת תרכ"ט נו' 9).

עד כמה גדלה אהבת השר נאזימאוו אל ר' יעקב נוכל לראות מזה. בשנת תרכ"ג (1863) נקרא השר לשבת בסור יועצי המלכות, ויבוא ר' יעקב ועמו אלופי קהלתנו לברכו לדרכו צלחה ולהודות לו על כל הטובות אשר עשה לאחינו יושבי העיר כל ימי היותו פה; אז הכיר השר את ר' יעקב לפני כל השרים הגדולים אשר היו בארמונו וינשקהו מנשיקות פיו פעמים אחדות. גם בהיות השר בפ"ב שלח את תמונתו להר"י, והר"י שלח לו את תמונתו הוא. בשנת (1872) בעת חגג השר את שנת החמשים לימי עבודתו בעבודת הממשלה, לא שכח את אוהבו את ר' יעקב ויקראהו אליו לשמח אתו ביום שמחת לבו. ר' יעקב מהר לנסוע פ"ב ולחזות בנועם את פניו וישיש כגבור לרוץ ארח לידידו השר, אף כי היה זקן ושבע ימים. ובבוא ר' יעקב לפני ארמון השר מהר שומר הפתח להודיע להשר כי עברי זקן בא. הנענעראל נאזימאוו מהר, וירא כי הוא ר' יעקב באריט ידידו, ויקבלהו בחבה יתרה חבקהו וישקהו ויעלהו הארמונה, ויציגהו לפני כל השרים הרמים אשר היו שמה, ויתן כבוד לשמו, וכלם חלקו לר' יעקב אותות כבוד ויקר.

אחרי שר-הצבא נאזימאוו, שולח במלאכות הממשלה שר הצבא מוראוויאוו, בתור שר פלך בערי ליטא, להשקיט את המרידה. הוא היה חכם לבב ואמיץ כח למשול על המורדים והפושעים מול הממשלה הרוממה בעונשי מות ומכות אכזריות עדי הבריעם (בשנת תרכ"ג), ושב כגבור שבע-נצחון אל עיר המלוכה. אחריו בא על מקומו השר קויפמאן. ובזמנו היה פה איש יהודי שהתנצר, בראפמאן שמו, חפשי ברעות ומשחת המדות ושונא ישראל תכלית שנאה. ויעלל עלינו הרשע הזה עלילות רשע

בכזבים

בכזבים וכתואנות נבערות להבאישנו בעיני עם הארץ (והוא הוא אשר הדפיס ספר „הקהל" הנודע) וכפעם בפעם דבר קשות על היהודים לפני שרי הממשלה, עד בוא השר הישר באדם פאטאפאוו לשרת במשמרת השר קויפמאן. ובהגיע אל אזני פאטאפאוו נכלי בראפמאן ותחבולותיו, קרא לאספה אנשים חכמים וידועים, עשרה במספר, את הצר הצורר הזה וגם את ר' יעקב באריט להתוכח. ויציעו דבריהם לפני אדוניהם החכמים והנכבדים, וכה ארך הוכוח עד למשא, ויצו השר פאטאפאוו שלא להתוכח עוד בשאלות דתיות, כי הממשלה לא תחפוץ בזאת, ולא תוכרנה עוד. גם דבר ר' יעקב עם אדון אהר, ושמו ספאסקי, דברים מחכמים ואמתים והראה לו את מגרעות הצורר הזה, כי אין נכונה בכל דבריו. וימצא ר"י חן בעיני האדון הנ"ל, עד שכבדהו בתמונתו, וגם בא לבקר את ר' יעקב בביתו.

כל אלה פעל ר' יעקב בתורתו, בחכמתו, באמונתו ובשפתו. הוא היה כמעט היחידי בזמנו, עמור התורה והיראה והכם מדיני, אהוב וחביב לגדולים ולקטנים, ועבד עבודת הבלל והפרט בכל כחו וטהר לבבו. באיש האחד הזה נקבצו כל המעלות הגדולות, והמדות היפות, עד שעובר אורח מסתתר תארו (בהמגיד שנה שניה נו' 9) כותב: „שמה הראוני את הרב ר' יעקב ברי"ט, ראש הישיבה, והללוהו למופלג גדול בתלמוד, וגם יבין לדבר בלשון רוסיא וחכמתו האיר פניו; לחייו אדומים, זקנו לבן כשלג יורד עפ"י מדותיו, עיניו נוצצים בתפארת".

בשנת הרל"ג, בהיותו אז בן שבעים ושש שנים ביום י"ד כסליו, יום מות אביו, הלה פתאם במחלת הפאראליזומוס, ויאנש בחצי גוו הימני. אף כי הרופאים החישו מזור ותרופה להקל מה מעט את מחלתו ממנו, אבן כה נשאר הי אך בחצי גופו עד שנת הרמ"ג, ובליל ז"ך אדר ראשון גוע ויאסף בן שמונים ושש שנים. ויתר תהלותיו ידרשם הקורא מעל ס' „תולדות יעקב" אשר הדפים בנו הצעיר (ווילנא, תרמ"ג) וז"ל מצבתו:

מצבת רב יעקב באריט ז"ל לפ"ק.

הוא הגאון הגדול החכם המדיני
הרביץ תורה לתלמידים מובהקים
הנבחר פעמים לנסוע עיר מלוכה
לעמוד לפני שרי מעלה, להשיבם
על שאלות עצומות בדת היהדות

גם מצא חן בעיני שר צבא עירנו
ובדבריו הנמלצים פעל טובות רבות וכו'.

הרב

הרב הג' ר' אליהו אליעזר
בהרב הג' ר' יצחק שירווינטצער.

נולד פה ביום א' דחול המועד פסח בשנת תקצ"א. מורו ורבו היה אביו הרב זצ"ל ובימי בחרותו למד גם בישיבת הגאון ר' ישראל סאלאנטער. בהיות השר משה מונטיפיורי בעירנו בשנת תר"ו, בקר השר אז את בתי הישיבות דפה ויבוא גם אל ישיבת הגאון ריי"ס, ויבקש נביאו הנאמן דר' אליעזר הלוי (לעוי) להציב לפניו את מבחר התלמידים ויעמיד ר' ישראל לפניו את העלם אליהו אליעזר הזה, ויאמר הריי"ס אל הלוי: „הנני מקוה כי העלם הזה יהיה למופת לרבים בתורתו ובחכמתו" [1]). כעבור שלש שנים בהיותו בן ח"י שנה (בשנת תר"ט), לקחהו הגאון ר' ישראל הנ"ל לתתן לבתו המצוינת מ' מלכה הינדא, ומאת שני המאורות הגדולים — אביו ומחותנו — קבל את אור התורה והדעת והלכה למעשה ולהוראה, עד שבשנת תרט"ו במות זקן ההוראה בעירנו ר' בערעלע (בונע"ט) וצ"ל (הנזכר צד 47), הרימו פרנסי העיר את האברך הרא"א להיות מו"צ תחתיו, בהיותו אז אך בן חמש ועשרים שנה. ויצא שמו להלכה בסדר הוראותיו באסור והיתר ברוח נכון ובדעה ישרה. לאט לאט החלו רבים לשאול עצה ממנו בענינים שונים, והוא השיב לכל אחד ואחד בטוב טעם ודעת. ולשמע הבמתו באו לפניו בעלי דינים בעניני מסחר, ירושות, חלוקת חצרות, ממלשלין ועזבונות, כלם מצאו בו את מבוקשם ויצאו שבעי רצון. היה גם הכם מדיני עד להפליא, יועץ נבון ויודע להמתיק סוד בעניני הכלל [2]).

לפנים בישראל, היה דבר נקל פה עירנו למצוא איש אמת ונאמן רוח לה' ולאדם אשר רבים יבטחו בו להניח בידו לפקדון בסף השלישית. — האחד המיוחד היה הרב הצדיק ר' יצחק-ר' זלמן-ר' אוריס (עיי' בשמו), אשר נבהר על זה מכל גדולי עירנו לשליש נאמן. ביום מותו (י"ז שבט תרי"ח) אמרו עליו כל יודעיו, כי תחת ידו נמצא כסף השלישית העולה

---

[1]) הג"מ ר' שלמה הכהן נ"י מו"צ מווילנא בבאורו לש"ס (ווילנא תרמ"ה) בשם „חשק שלמה" מסכת שבת בסוף ע"ב לדף ס"ו כותב: „וצוסה הייתי לכבוד הרב הגאון החו"ב סוע"ה מו' אליהו אליעזר נ"י מו"צ דפה"; ובספרו שו"ת „בנין שלמה" מזכירו פעמים רבות. — [2]) בעל הקול (מיכאל לוי ראדקינזאן) ישמיענו בקולו (שנה שלישית גו' 30) במאמרו „עת לדבר": „גשים לפני קוראינו הדברים אשר עליהם העיר אותנו רב אחד מורה הוראה בישראל בעיר גדולה לאלהים, (אדות ר' אליהו אליעזר ידבר) רב גדול בתורה גדול ביראה, שם לו בין החכמים בהוויות העולם, והוא אחד מהגבתרים לאספת הרבנים הזאת (בשנת תרל"). אשר אמנם עוד לא נודע אם יבוחר גם מאת נציב הגליל ועמו טוילנו ארוכות וקצרות על דבר האספה בכלל, ועל תוצאותיה בפרט וכו' וכו'". — וחושב שם את התיסדות ועד הרבנים עפ"י פקודת שר ענינים הפנימים (מיניסטר וונושטרעניך דיעלל). וגם בגומר 31 מביא את דברי הרב הנ"ל אמרי אמת ויושר וכו', עיי"ש.

העולה עד שלש מאות אלף רו"כ. הסך הזה נמסר ביום ההוא ליד חתנו הרב הגביר הצדיק ר' שלום יונה שחור (עיין להלן) וביום מות רש"י (ך"א אדר תרל"ז) נמסר כל כסף השלישית ליד הרה"ג ר' אליהו אליעזר הזה. הוא לא טמן את הכסף בביתו, כי אם הניחו בבתי אוצרות, באשר התבונן אל זמנו, כי נתקלקלו אנשי אמנה, שמש כבודו הופיע בתוכנו כשלשים ואחת שנה, ויום בעש"ק ך"ח ניסן תרמ"ז, בן נ"ו שנים וי"ב יום; ומקץ אחד עשר שבועות אחרי מותו, מתה גם אשתו הרבנית הצדקת, ביום א' ח"י תמוז, ומ"כ לשמאל אישה הרה"ג וצ"ל [3].

הרב הג' ר' ישראל איסר איסרלין
בהרב ר' מרדכי איסרלין מסלוצק
בהרב ר' הערש [1]
בהרב ר' אברהם איסר"ס מסלוצק [2].

נולד בשנת תקפ"ו ומנעוריו שקד על למודו ויעש היל והיה למתמיד גדול, ויצא לו שם חריף ובקי בתלמוד בבלי וירושלמי, אלפסי ורמב"ם ובכל הפוסקים הראשונים והאחרונים. בשנת תרכ"ד מנוהו פרנסי עדתנו למו"צ, נוסף על רבני המו"צ העומדים וקימים, ויקבעו לו מקום ברחובות הסמוכים לגשר הירוק (המאחד את עיר הקטנה שניפישאק יחד את ווילנא העיר הגדולה). והורה ר' ישראל איסר הוראה לב"י החונים בחלק העיר הזה, ושם בבמד"ר של חומה הגדול, אשר נבנה בחצר הגביר ר' כתריאל משה שיינוק [3], ושם שם לו מקום קבע לתפלתו ולתורתו. בהוראותיו בדיני אסור והיתר היה מצדד עפ"י רב להיתרא, כי השען על מקור הדין אשר בתלמוד, ומה גם כי חז"ל הוו דעתם „בחא דהתירא עדיף". ואף כי גדל כחו בתורה, בכל זאת לא התגאה מעודו בזה והיה שפל רוח ועניו מאד. דבר עם כל אדם בנחת רוח, שנא מתנות ומעודו לא לקח כסף אף בעד כתבי סמיכות אשר נתן להוראה או כתבי קבלה לשו"ב. את הצעירים

המבקשים

---

[3]) עזבו אחריהם בלתי שתי בנות: אחת נשואה לרב הג' ר' חיים עוזר גראדזינסקי (מו"צ על מקומו) בהרב הג' ר' דוד שלמה אבד"ק איוויע, בהרב הג' ר' משה ליב אבד"ק הנ"ל. והשניה נשאת לאיש אחרי מות אבותיה ובשנה הראשונה אחרי כלולתה מתה.

[1]) אחיו הוא המצוין בדורו הגביר הצדיק ר' יונה סלוצקער (א"ר יונה מרת דבורה היא בת הר"ר יואל סירקין מעיר מיר). ולשני האחים האלה אחות, היא אשת הר"ר נפתלי הערץ גינצבורג, מבראד, אשר מת בסלוצק ב' דר"ח תמוז ת... (עיין ר' מאיר גינצבורג צד 17). — [2]) אשתו מ' רבקה בנתה בית מדרש בעיר סלוצק ונקרא עד היום על שמה: „רבקה'ס קלויז". — [3]) הנדיב הלזה היה מהזיק ידי לומדי תורה, אשר הסתופפו בבהמד"ר אשר בהצרו ויסעדם ויתמכם בנפשו. הוא יליד עיר מיכיילישאק ובמסחר עצים פה עשה לו עשר, ויומת בן נ"ח שנה ביום אסרו חג דשבועות הר"ן, והניח אחריו דור ישרים. ואשתו

המבקשים סמיכה וקבלה היה מבחינם בדינים היותר חמורים בדיני או"ה, או בהלכות שו"ב כמה ימים, ואם מצאם ראוים ומוכשרים מלא את משאלות לבבם חנם אין כסף. כל יודעיו ומכיריו וגם לומדי תורה העריצוהו לגאון אדיר ובעלי מעשה ויפארוהו לנקי וצדיק במדות. שכלו היה זך וחד, ולבן בדרך למודו היה מחדש גדול, ואת פרי עמלו זה חבר בספרים: — **שם ישראל** (הדפים בווילנא בשנת תרי"ט בהסתרת שמו), והוא פי' על משניות: ח"א על מס' ברכות, פאה, דמאי וכלים; שמה מביא איזה חדושים מחותנו הרב ר' יצחק ליב (עיין בשמו); — **אשי ישראל**, חדושים על מס' שבת (ווילנא תרכ"ד). — **מור ואהלות**, דיני טומאת כהנים (ווילנא תו"מ); בסופו מזכיר את ספרו **הוראת איסור** אשר הוא מחבר אדות כמה דברים אסורים בענין ספק טומאה וגם על דבר דינים אחרים עם הגהת הרש"ש עליהם. — **תוספות ירושלים**, הלכות לקוחות מתוספתא ותלמוד ירושלמי וקצור הוראת איסור על שו"ע יו"ד (ווילנא תרל"א). — **פתחי תשובה**, דינים מלוקטים על שו"ע או"ח, אשר נתחברו אחרי המאסף הגדול בעל „שערי תשובה", מכמה ספרי קדמונים וגם שאלות וחקירות חדשות (ווילנא תרל"ח). אלה המה ספריו, הנדפסים בחייו, ואשר נתקבלו בין הוגי תורה ושומרי מצותיה. מלבד אלה אחרי אשר נאסף הגאון ר' ישראל איסר אל עמיו ביום ט"ו תמוז בשנת תרמ"ט, בהיותו אך בן ששים ושתים שנה, נשארו בכתובים ספרים שלמים ערוכים לדפוס (בהם ס' **שארית ישראל** על מס' עירובין), ועוד הרבה גליונות מפוזרים בלי סדר, אבל מלאים בדברי דת ודעת בכל מקצעות התורה. מצד אבותיו בכנוי איסרלין התיחש עד הגאון הרמ"א (ר"ת ר' משה איסרלעש) [4] וגם היה נצר ממשפחת ברודא [5]) המפארה, כי אמו מ' פריידא היא בת הרב הגאון ר' חיים ברודא מהיראדנא [6]),

מגזע

מ' יענטע היתה אחות הרב הג' ר' ישראל אידל זרחי מו"צ דק"ק אנטאקאליע. — [4]) וכן כותב ר' ישראל איסר באחד מספריו: „ואיידי ממשפחתו (של הרמ"א) קאתינן אהספינתו בזכותיה" ושם הוא מתיחש עד הגאון ר' „ישראל איסרלין אשכנזי" (מהרא"י) בעל המחבר ס' „תרומת הדשן" (שו"ת כמנין דש"ן). ותולדת ה־מ"א נדפסה בס' „עיר הצדק" (קראקא תרל"ד) מצד 2 עד צד 12, עיי"ש. — [5]) „ברודא" שם עיר במדינת מעהרין. בשו"ת „פנים מאירות" ח"א שמה בסימן כ"ט גבית עדות מק"ק ברודא מים ג' ג' חשון תס"ט ונחתמה בידי שלשה רבנים, עיי"ש; גם בעהמ"ח שו"ת „דת אש" נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק ברודא והגליל במרינות מעהרין. — [6]) בעל המחבר ס' „תורה אור ודרך חיים" — חדושים על שו"ע ויו"ד, הלכות שחיטות וטרפות (הוראדנא תקפ"ג): וימת ר' חיים ביום ז"ך שבט תקפ"ו — ומעט מתולדותיו ומצבתו נדפסו בס' „עיר גבורים" צר 73. [בנו הוא הר"ר דוב בערוש ברודא, אשר חבר ס' „דברי בינה" (ה"א, וואר"שא תרמ"ת). חדושים על מס' מכות ושארי מקומות בש"ס; ונלוה אליו קונטרס בענינים השייכים לחלק אה"ע, בשם „שנות חיים"; בו יבואו דברי מר אביו ז"ל מחדושי כת"י שלו. וחלק השני (ווילנא, תר"ן) גם כן חדושים על מס' מכות בפ' „ואלו הן הלוקין" בכמה סוגיות השייכות לארבע שו"ע ובסוגיא

מנזע הגאון בעל „אשל אברהם", אשר היה לאשל למשפחה רמה בישראל.

הרב

דתקפו כהן, ועוד לקוסים וחדושים בסס' ב"ק וב"מ והשובה אחת מאבי המחבר]. הר"ח הוא בן הגאון ר' בניסין ברודא ראב"ד האחרון בהוראדנא (מת ער"ח אלול תקע"ח), בן הגאון ר' אדרן ברודא אבד"ק קאלוואריע, בן הגאון ר' חיים ברודא מק"ק מוציד (הוא רבו של בעהמ"ח ס' „רזוחי גליון"), גוג"כ להגאון ר' אברהם ברודא—(מחתנו של הגאון ר' משה רוטענבערג, וגיסו והלמ"דו הוא הגאון ר' נתנאל ווייל אשכנזי מבני בניו של מהר"י ווייל, אשר היה אב"ד בקארלסרוהע וחבר ס' „קרבן נתנאל" על הרא"ש וס' „נתיב חיים" הגהות ותקונים לשו"ע או"ח ושמה כתוב גם יהוסן). גולד בק"ק פראג לאביו הר"ר שאול; בימי עלומיו מנוהו אנשי עירו לראש ישיבה ואח"כ הרימוהו למעלת רב אב"ד; משם יצא להיות אב"ד בק"ק רודניץ ומצודתו על ביהם (בעהמצן), אח"כ נתקבל לאב"ד בק"ק מיץ ובאחרונה היה לאב"ד בק"ק פראנקפורט דמיין: בכל הערים האלה התחזיק ישיבות והרביץ תורה לתלמידים מצויינים, אשר רבים מהם היו לרבנים בערים גדולות; ואלו הספרים שחבר ונדפסו אחרי מותו: ס' „אשל אברהם" חדושים ופ'לפולים להלכה על מסכת פסחים, חולין, ב"ב, קצת למס' גטין, ועל פ' איזהו נשך השיך ליו"ד הלכות רבית עם הגהות מבן המחבר הרב הגאון ר' משה ברודא אב"ד בק"ק הענא [אשר בשנת ת"צ נתמנה לרב אב"ד דק"ק באמבערג ושתים עשרה שנה, פתח מעט, היה לרב בק"ק ווירמיזא ושם מת ביום כ"ו בסלו תק"ב [עיין בס' „נפשות צדיקים"]. ואשתו מ' הינדלא בת ר' וואלף (מתה זיין אלול תצ"ו)]. וקראם בשם „אהל משה". נדפס הספר הזה ע"י בן הרה"ג ר' משה הוא הר"ר שאול בפפר"ם בשנת „ער האלקים יבא **דבר שניהם** תק"ו. המסכימים המה: הגאון בעל „פני יהושע השני"—כותב: „אחר היה אברהם וכו' ושמעו המוב היה הולך בכל המדינות כי רב מעשהו, שרב ימים הרביץ תורה לישראל והעמיד תלמידים הרבה לאלפים"; הגאון „כנסת יחזקאל" כותב „מלא הארץ לעומק ושמים לרום בתלמ"דים"; והגאון ר' יהונתן מפראג כותב: „חדושי גפ"ת ופוסקים אשר יסד וחקק מו' הגאון הנ"ל ורבי חכמי ישראל בדור הזה השלמים המה שותי מימיו, ואף אני אם לא זכיתי לאורו לחזות לרבי מקמא, כי בבואי לפראג בשנת ת"ע כבר חמק דודי ופנה הודו מכאן לק"ק מיץ, היא העי'ר אשר כעת אנכי יושב בתוך עמי". — ונכר המחבר הר"ר שאול (המבלה"ד) שם בהקדמת הספר כותב: „ארץ צבי ילדה וגדלה שעשועיה בעוד שהמלך במסבו ראש הישיבה בק"ק „פראג" בהראותו את עשר כבודו ורב גדלו, זה סיני ועוקר הרים ושוחנו זה בזה, גליה לדרעא בבי מדרשא ונפל נהוראי, האיר פני המזרח עד שבהברון ונתקבל לאב"ד ור"מ בעיר המפארה ק"ק „מיץ", ומשם היה מתגשא לכל לראש לישב על גפי מרומי קרת ק"ק „פראנקפורט" מלאה חכמים וסופרים מתלמידיו ששתו מימיו, והניח אחריו ברכה „הרבה ספרים" וחדושי גפ"ת ופוסקים בכתיבת ידי קדשו, ואיזה עלין לתרופה, אשר נדפסו ע"י תלמידיו שכתבום מלבם, ולא חששו לכסור לצבור יפה, וגופי הלכות גנוזים היו באוצ'ות אא"ז הגאון, וכל מגמתו להעלותם בדפוס ולא עלתה בידו, ופקר עלי וצוה לפני מותו ליקח מעזבונו לסיועת הדפוס, ואנכי כאורח נטה ללון מבגורשי פראג (תק"ה) ובעניי הכינותי לבי, ודפסתי מועט: „דפסתי ס' „אשל אברהם" עם דבק טוב, ספר „אהל משה" קצת ח"ה ופוסקים מאדמו"ר אבי זצ"ל עד כי ירחיב ה' את גבולי ואדפיס גם ספרים הנ"ל".

ס' „שמעתא חדתא" חדושים בסס' כתובות ועל מס' גטין פרק שני (ספר"א תצא"ו).

ס' „תולדות אברהם" חדושים על מס' קדושין וכתובות (בדפ"ס כתוב, „חדושי הלכות פ'...." ובדפ"ע ע"א „מאמ"ו הגאון מו' אברהם ברודא זצ"ל, העתק מכ"י של אמ"ו הנ"ל, ובהלכה זו היינו עוסקים באותו שבוע שנתבקש רבינו לישיבה של מעלה, והיה החלוק הלז בידו ומעיין בו עד שקמו עיניו מראות, כמעט הצי רביעית שעה קודם מותו, ואח"כ הניחו על לבו, וכך היה כוונה עד לאחר עליתו למעלה (ביום א' ל' ניסן תע"ו)". וכן כותב התנו הרה"ג ר' יוסף משה ב"ר דוד מברעסלא אבד"ק פרעסטלא [מחבר ס' „פתונת יוסף" חדושים על התורה עם תולדות הנ"ל, (פיורדא, תקכ"ט) נדפס ע"י בן המחבר הרב המופלג מו' אברהם מהילהויזין, בהוצאות הגביר פו"מ, הר"ר אלי' בער מק"ק „שוואבאך נכד הגאון המחבר, (וזוגתו של ר' אלי' בער הגבירה פראדכי בת הקצין ר' יוסף האשיל ז"ל). ס' „הק

הרב הג' ר' יוסף סאקאוויץ
בן הנגיד הנכבד ר' רפאל
בן הר"ר ישראל [1]
בהר"ר שאול.

נולד בשנת תקע"ה ובהיותו בן י"ר שנים מתו עליו אבותיו: אמו מ' גיטל שרה בת ר' צבי הירש ביום כ"א שבט, ואביו ביום אסרו חג השבועות בשנת תקפ"ט. עודנו בבחרותו היה מבחר בחורי זמנו, מלא בתלמוד וזכרן נפלא. ויקחתו לחתן אחד מנכבדי קהלתנו הר"ר יעקב שטראשון [2] לבת בנו מ' דינה גיטל [3] ויתן לו ארוחה על שלחנו איזה שנים. וישתלם בזמן ההוא בלמודיו ובמשך השנים האלה הולידה לו אשתו בן [4]

ובת

יוסף" על הלכות פסח והשגות על ס' „חק יעקב" (אמשטרדם, ת"צ) וס' „שרש יוסף" על דיני מיגו סובב הולך על דברי הרב „בית הלוי" להר"ר יעקב בהר"ר יעקב בהגאון של"ה (אמשטרדם, ת"צ)]. ועוד נשארו ממנו חדושים על טור או"ח וי"ר גם שו"ת שהחליף עם גאוני דורו ס' „מנחת כהן" חדושים באיזה מסכתות להג"מ אברהם ברודא וחכם צבי ור' יעקב כהן אבד"ק פפר"ם (פיורדא, הק"א). — עוד בא הראב"ד בדסכמות על כמה ספרים, ועל שו"ת „פנים מאירות" ה"א מיום ה' א"ח סוכות (איהן לפ"ק) פה פראג. שמה תשובה ב' ממנו, בענין חכם שהתיר אין חכם אחר רשאי לאסור ותשובת הר"צ אליו, וגם שם הלאה סי' ד"א ממנו, סי' ד"ב אליו. [תשובת ר' אברהם ברודא בשו"ת בנו מהגאון ר' מרדכי זיסקינד סימן ל' מיום י"ב איר תנ"ט „אות לשובה" לפ"ק (אמשטרדם, תע"ו)].

[1] מ"כ על ב"ע הישן. ועל ציון קברו כתוב: אבי אבי רכב ישראל
יסופד ויבכה על זאת כל בית ישראל, שונה הלכות מקרא משנה ולמד את בני ישראל,
רב פעלים מקבציאל ראש גלות אריאל, אשר עתה השליך ארץ תפארת ישראל,
לא פסק פומיה מגירסא ולבו כל המדת ישראל, הוא אבינו הרבני אשר שבק חיים
לכל בית ישראל במו' שאול ונפטר ביום ש"ק ד"ר תמוז שנת אשרך ישראל לפ"ק תנצב"ה.

[2] אשתו מ' הענא בת הר"ר בן"ת באוביאן (עיין ר' אברהם דור שטראשון); על מצבת ר' יעקב כתוב: „פ"נ אהו"י אשר בילדותו הגה בתורה יומם ולילה ובזקנותו לא מש ממנה, מו' יעקב במו' שלמה, נ"ב א' דר"ח אדר הקצ"א". ור"י יסד במד"ר לתורה ותפלה בהצ"ו על שוק סוסים לפנים, ובעת שוק של תבואה, נקרא בשם „שטראשונערס קלוי". אביו הר"ר שלמה חבר ס' „עין דוד" מוסר להתעללות הנפש והחק שני ידיעות הדקדוק (שקלאוו, תקמ"ג, בז' דפים) בהסתרת שם המחבר. אמנם עד השער כתוב: „נעשה ע"י איש „שלומי" אמוני ישראלים, פרי קדש הלולים ה"ה כבהור ה' נרבא אה הכהים, ע"כ לא נזכר שמו בשערים"; ובסוף הספר כותב, שיש אתו חבור על גמ"ת, ומשלים בנחמת ציון האהוב עם „שלמה". מוכח מזאת כי שם המחבר הוא שלמה. ובעל איגר הכפרים כתב „עין דור" ושעה. ר' שלמה זה נסע לעת זקנתו לא"י וימת בדרך בסעו בעיר מעזריטש. — [3] אביה הוא המופלג מו' אהרן אליהו, (מת ו' אלול תקפ"ב בחיי אביו הר"ר יעקב שטראשון); ואמה מ' ביילא בתיה בת הר"ר מאנש גיטקע טויבעס (הנזכר בק"ב צד 228); אחרי מות אישה נשאת להר"ר הירשעלע אחי דגאון ר' יהזקאל לנדא בוויליא, ומתה ביום א' אדר תרכ"א. — [4] בן יקיר בן יחיד הזה היה רב מופלא, חריף ובקי בש"ס וביותר בסדר קדשים. היה כלו קדש לה' ושגורים על לשונו פסקי התוספות והמפרשים, משכיל ביראת ה' והצנע לכת במדות תרומיות כהר"ר יעקב ישראל זצ"ל. מת בן כ"ג שנה בעיר ד נאבורג מקום משכן חותנו הגביר ... ביום ד"ב אייר, שנת „חי חיי עולם בכ"ג חיי שעה" לפ"ק תר"ך. (עיין הכרמל שנה א' נו' 6).

ובת ותמת בימי עלומיה ביום ה' חשון תר"ד [3]). מאז חיה היי צער ועני, ולמד תורה מתוך הדחק, עדי הקימוהו פרנסי עירנו להיות אחד מרבני המו"צ (כנראה בשנת תר"ה). ויבחר לו לשבת באהל של תורה, בבמד"ר הגר"א, אשר שמה ישב זקן מו"צ דעירנו ר' בערעלע בונעם (ועיין צר 47). בהיי הר"ב וגם אחרי מותו הגיד ר' יוסף שעור אלפס בכל יום לפני לומדים מופלגים, ומעט מחדושיו כתבם על ספר וקראם בשם פורת יוסף ונדפסו בש"ס ווילנא בשנת תרמ"ה. עוד בא בהסכמותיו על איזה ספרים ולפעמים ביחד עם רעו הצעיר ממנו הרב הג' ר' בצלאל הכהן זצ"ל והוא תמיד בראש. וכן בא על האסור אדות מסכת „כלים החדשה" (עיין צר 60 בהערה 7). היה מתמיד אדיר וגאון מובהק ובקי נפלא בכל הש"ס והפוסקים ראשונים ואחרונים ויכתירוהו בשם זקן ההוראה. כל היום היה עטור בתפלין ופעמים אף בלכתו ברחובות לרוח היום לעת זקנתו לא סרם ממנו. ויהי בן ע"ה שנה ביום א' דתמוז בשנת תר"ן ומ"כ על קבר ר' יוסף שישקעם (עיין צר 42).

הרב הג' ר' משה קריינעס
בהרב ר' נחמן נישוויזער
בהנגיד ר' דוד קריינעס מסלוצק.

נולד לאבותיו בשנת תר"ג, ובהיותו בן שבע שנים מת עליו אביו, (ד"ו אדר תר"י) ולתקופת השנה (ב' דר"ח אד"ש תרי"א) מתה אמו שרה זלאטע ממשפחת הגבירים מאיוועניץ. אביו זקנו הרד"ק הג"ל הגדילו ולמדו תורה עדי נשא אשה מיוחסת ומצוינת ממשפחת „שחור" נכדת הגאון ר' דוד אב"ד דק"ק מיר. ובאשר כי תורתו היתה אומנתו, בא לווילנא, בהיותו אז בן שבע ושלשים שנה, וקבע תורתו בבית מדרש הגר"א ז"ל. ויכירהו הרה"ג מהר"ם שטראשון, כי מצאו איש כלבבו חריף ובקי בתלמוד בבלי וירושלמי, ומחדש נפלא בשכל הישר, ויכלכלהו בטובו. במשך השנים ההם חבר ספר בשם אהל משה אשר יכלכל בתוכו שו"ת בהלכה ופלפול (ווילנא, תר"ם) בהסכמות י"ו רבנים מצוינים, ובהם מלבי"ם, מהריא"ם אבד"ק קאוונא, הגאון ר' אלעזר משה הגאב"ד דפינסק, הג"מ ר"ד אב"ד דקארלין, הרש"ש והרמ"ש מפ"ק, והגאון ר' ראובן אבד"ק דינאבורג. עם זה האחרון הריץ שו"ת בעניינים שונים, והוא עודנו כבן שלשים, והגאון ר' ראובן יכנה את המחבר בספרו הנ"ל בתואר „הגאון". אחרי עבור שש

שנים

---

[3]) על מצבתה כתוב: „אשת המופלג מו' יוסף סאקאוויץ". כי אז לא היה עודנו מו"צ.

שנים לספרו הראשון הוציא לאור ספר שני בשם נחל משה, אשר יכלכל שו"ת כנ"ל (ווילנא, תרמ"ו). בשנת תרמ"ה הורם למעלת מו"ץ דפ"ק, וחי חיי עוני במדת ההסתפקות, וכצדיק. מושל ביראת אלקים היה תמיד שמח בחלקו, וקבל ברצון צער ומכאובות עד כלות ימי חייו בהיותו קרוב לג"ן שנה „ביום הששי" לפ"ק „אביב" בחודש „השלישי" לפ"ק. השאיר אחריו בכתובים ספרים שלמים מסודרים לדפוס, ומכתבים ושו"ת הרבה מרבני גאוני הזמן, אשר הריץ אליהם ונשא ונתן עמהם בהלכה.

הרב הג' ר' שמואל במו' יוסף זיבערטאנסקי.

נולד בעיר ליובטש (מחוז נאוגרדאק פלך מינסק), ועל שם עיר מולדתו נקרא בשם „ר' שמואל ליובטשער". בילדותו למד תורה מפי אבי אביו הרב הגדול ר' צבי הירש מאסלאוואטי אבר"ק ליובטש [1], והצטיין בכשרונותיו הנעלות בשכל ישר ורב תבונה. בהיותו בן י"ג שנה חפץ אחד מנכבדי עיר ליובטש לקחת אותו לבתו הכבודה אך לא נאות, ובגלל זאת עזב את עירו ויבא פה ווילנא. בלמדו בבמד"ר אחדים יצא לו שם „עילוי" בגודל בקיאותו וחריפותו בש"ס ובשקידתו העצומה. ובעבור איזה שנים התחתן עמו אחד מנכבדי מגרש זארעציע ובביתו מצא כל טוב. שמה התרועע עם אדירי התורה, כמו: הג"מ ר' בצלאל הכהן, הג"מ ר' הלל סאלאנטער (גם המה היו חתנים לנכבדי זארעציע) הרה"ג ר' שמואל שטראשון והרה"ג ר' ישראל זארעציער מו"צ, והג"מ ר' ישראל סלאנטער. הם השתעשעו בתורתו והתפלאו על רחב שכלו וחריצות מענהו על כל דבר בטוב טעם ודעת. מלבד תורתו היה גם חכם בעניני העולם. שיחת חולין שלו היתה נעימה לאוזן שומעת מעורבת בחדודים שנונים ומתובלת במכתמים נפלאים. גם עסק בעניני הכלל, כי נתמנה לגבאי מעות הבולל לעניי א"י וינהל את מוסד הצדקה כעשרים שנה. לשבע גדלו וחכמתו בקשו כמה קהלות מערים שונות כי יהיה רב אב"ד בעדתן, אבל הוא לא אבה ולא חפץ, כי ה' ברכו בהון וממנו לחמו נמצא ומה לו לטרדת הרבנות. אבן לעת זקנתו אחרי מות הרה"ג ר' יעקב קאוונער (צר 62) נשאו פרנסי קהלתנו את עיניהם עליו להושיבו על מקומו למו"צ ויהי במשמרתו זאת ט"ו שנה עד יום מותו ערב תשעה באב תרנ"ח בהיותו בן שמונים שנה. השאיר אחריו כתבים רבים חדושים ופלפולים על ש"ס וגם שו"ת ולהדפיסם אצל מהונו סך אלף רו"כ.

לפנים

---

[1]) ואח"ו השנים המה: א) הרה"ג ר' שלמה אבד"ק דעלאטיץ ב) הרה"ג ר' מאיר (רבו של הרה"ג ר' ישראל זארעציער).

לפנים קהלות בנ"י בפרזרי עירנו — שניפישאק ואנטאקאליע — סרו למשמעת האב"ד והדיינים, אבל אחרי מות האב"ד האחרון ר' שמואל, בחרו לעצמן רבני מו"ץ, אשר היו גם מ"ט בשבתות ויו"ט. — הראשון בשניפישאק היה

הרב הג' ר' משה ב"ר יוסף הלוי (נזכר בק"נ צד 231), מת כ"ג אייר תקע"ט, ואחריו נתמנה אבי אבי

הרב הג' ר' פנחם ב"ר יהודה.

היה נודע בשם „דער פאלאצקער מגיד", וחבר ספרים: מגיד צדק, כתר תורה, קצור ס' אבן בוחן, שבט מיהודה, דרך המלך, דרך החיים, גבעת פנחס, מדרש חכמים וצואתו ראש הגבעה. שכירותו היתה „שמונים ג"פ" בכל שבוע ונוסף לזה בכל ערב שבת ושבת היו שולחים אליו גבאי צ"ג מווילנא רגל בהמה. וישאלהו ש"ב הגאון ר' שאול ק"ב ע"ד מעמדו בעיר הקטנה הואת ויתן מענהו במליצה חדות: „כל התורה כלה על רגל אחת" וד"ל. (פרטי חייו ויתר מתולדותיו המה כתובים בס' ק"נ צד 236). ויפת ביום ג' שבט תקפ"ג, ואחריו נתמנה

הרב הג' ר' דוד יהודה ליב טיללעס
בן מו' דוב בער מאנטאקאליע [1])

בעזרת גיסו ראש ופרנס עיר שניפישאק ר' יעקב משהלע"ס (זאלקינד"ס). לו קצבו שכירות עד „ארבעה זהובים" בכל שבוע, ויהי שם עד יום מותו ב' דר"ח אייר תקצ"ה. אחריו בא הנה בתור מו"ץ ומ"ט

הרב הג' ר' אליעזר אליהו דייכעס (עיין צד 61)

אשר עמר אך איזה ירחים על משמרתו זאת, כי קראוהו אל עיר ווילנא ועל מקומו הושיבו את בן הרר"ל הנ"ל

הרב הג' ר' בנימין מרדכי טיללעס.

נולד ביום ל"ג בעומר בשנת תקס"ז. אביו אשר היה עסוק בעסקי אחרים, עוד לפני היותו למו"צ, לקח לבנו יחידו זה מורים מובהקים בתלמוד. ובהיות

---

[1]) לה"ר דוב בער הי' עוד בן מצוין הוא הרב ר' אלכסנדר זיסקינד טיללעס, הנקרא בשם „ר' זיסקינד דער נאמן" (מת א' דסוכות תקצ"ו), והוא הי' תלמיד הגאון ר' רפאל המבורגער.

ובהיות הרב"מ עלם טוב ונבון דעת לקחהו דודו אחי אמו [1]) ר' יעקב זאלקינד (מת ב' אדר תר"ז) לתתן לבתו המלומדת הכבודה מ' רחל גיסא. בבית חותנו השתלם בלמודי או"ה להלכה ולהוראה מפי אביו הרב, והגאון ר' אבלי סמכו לדון ולהורות. ואחרי מות אביו נתמנה הוא אחרי איזה ירחים לשבת על כסא אביו והוא אז בן תשע ועשרים שנה. ויפק רצון מכל אוהביו בתורתו ובחכמתו, וינהל את עדתו במועצות ודעת, וכל עסקי קהלתו אשר הרחבה התנהלו תחת ידו בנחת ובתבונה רבה. ביום ד"ח אלול בשנת ת"ר מתה עליו אשתו הראשונה בהקשותה בלדתה, ויקח לו לאשה את הכבודה מ' נחמה לאה בת הרב הצדיק ר' בער העלימער (מחובשי בימד"ר הגר"א, אשר מת ד"ג השון תר"כ.), אלמנת הרב המופלג ר' יעקב נחום (מת ד"ו אב תקצ"ו) בן הרב הגדול ר' יצחק שמעון הלוי עפשטיין מו"צ בווילנא (ק"נ צד 120). באשת חיל וחכמה זו מצא מנוח מנוחו ומעצבון פרנסתו וילך הלוך וגדול עד סוף שנת תר"ח, כי אז מתו על פניו ילדיו האהובים לו כנפשו בחלי-רע, ואחרי חג האסיף בשנת תר"ט עזב את עירו ואת משמרת רבנותו, ויצא לנור בעיר ווילנא. לשמע ערך חכמתו כי רב הוא, נהרו אליו כל בעלי ריבים בעסקי חצרות, עזבונות, ושותפות, ובחריצות נפלאה השקיט את עצומותיהם ויפשר ביניהם ויצאו ממנו שבעי רצון. ועל פי רב היו עמו בעצה אחת הרבנים ר' יעקב באריט (עיין צד 62) ור' מרדכי מערעצער (עיין בשמו), ור' אליהו אליעזר (עיין צד 68), גם התרועע עם הרה"ג ר' מתתיהו שטראשון, (כי היה ש"ב לאשת הגרמ"ש). בכלל, היה יועץ חכם בעניני הכלל והפרט ויכלכל דבריו ברוב דעת ובשיווי המשקל ואהוב היה לבריות. חבב ספרים ויקנה מהם הרבה, והוקיר גם מחבריהם. אף כי היה סופר מהיר, עם כל זה לא זכה להוציא את פרי תבונתו עלי תבל (ראיתי כמה חדושים מכנו על איזה מסכתות הש"ס בכתובים). מרב טובו לרבים ומהמון הסדיו וצדקותיו ירד ממצבו, ואז הרימוהו פרנסי העיר ווילנא בשנת תרכ"ז להיות גם הוא כאחד מרבני המו"צ להוראה, והגביר ר' יהודה אפאטאוו מנהו אז למנהל בבית מדרשו ולפקח על הלומדים שמה ועל צדקת פזרונו. גם היה גבאי ובוחן את התלמידים בישיבת ר' מיילא שנים רבות, גם גבאי בבימד"ר הגר"א. ויומת ביום

---

[1]) אמו הרבנית מ' שיינא (מתה ט' אדר תרי"ד), ואחי הו"י יעקב הנ"ל בני הר"ר משה [א"ר משה מ' חיה (מתה ב' דהוה"מ סוכות תקצ"ג) בת הרב ר' צמח אב"ד דק"ק פרינן (עי' יהוסו בשם בנו הר"ר אהרן פרענער) המתיחס עד הגאון בעל הלבושים].— לר' משה הי' עוד שני אחים: הר"ר יצו.ק זעלקא (ק"נ צד 231, 287) והר"ר יעקב דיין בק"ק סלאבאדקע (פ־ור קאוונא), הי' חכם גדול, מהנדס ובעל השבון כופלא, ונקרא בשם "ר' יעקב ווילנער".

ביום „ה' בחודש שבט" (לפ"ק) תרל"ו, ומ"כ בצד אביו. ובעזוב הרב"מ את עיר שניפישאק נתמנה על מקומו

הרב הג' ר' שמואל מרדכי ראשקעס [1])
במו' צבי הירש [2])
בהר"ר אריה ליב (ק"נ צד 230 ועיין בס' זה בשמו)
בהר"ר מרדכי (אחי ר' נחום שמש, אביו של הרה"ג ר' שלום מו"ץ בווילנא — עיין ק"נ צד 249)
בהר"ר חיים.

היה חתן הרב הגאון ר' שמעון זרחי אבר"ק טאוראג ויאקאבשטאדט, אשר מת בירושלים ביום ט' אלול תר"ך (הכרמל שנה א'), ויהי למו"ץ ומ"ב מהחל שנת תר"ט עד יום מותו בליל ש"ק ו' אדר שני בשנת תרי"ט, בהיותו אך מ"ט שנה. אחר מבניו הוא הרה"ח ר' שאול פנחס ראבינאוויץ הנודע בשם שפ"ר בעל „כנסת ישראל", „דברי ימי היהודים" ועוד.

בעיר אנטאקאליע בראשונה אחרי מות האב"ד האחרון בווילנא הוקם להורות או"ה ולמ"מ

הרב הג' ר' ישראל ליפשיץ אנטאקאליער (עיין לעיל צד 37).

ואחרי אשר נקרא להיות מו"צ בווילנא נרצה לקבל עליו את על הרבנות הזאת

הרב הג' ר' יעקב הערץ ב"ר יוסף.

ואלה דברי תלמידו הרשי"ף אדות מדותיו ותכונותיו: „היה רב הורני, בקי בש"ס ופוסקים, מעיין ובעל סברא ישרה, ושונא את הפלפול שלא לפשט ולהלכה ושקדן גדול. לא שח שיחה בטלה וגם דבריו לצרך היו ספורים ושקולים ובנחת נשמעו; לא הגביה קולו גם בתפלתו ולמודו. אהב את הבריות ומהפך בזכות כל אדם, כבוד חברו היה חביב לו משלו ועניו ושפל

---

[1]) ראש משפחת „ראשקעס" הוא הר"ר נטע בהר"ר שלמה, הנזכר בפסק הלוקת החצר של הגאון בעל „באר הגולה". והפסק הזה נמצא בכתב בני פרנם. [2]) ואשתו טילא בת הר"ר שבתי שו"ב בווילנא (מת בא"י ונזכר בס' „חכמת אדם") בהר"ר אליהו (ק"נ צד 173) בהר"ר שבתי (ק"נ צד 107), בהר"ר אלחנן חפץ, בהר"ר אליהו חפץ נצר מגזע הגאון „באר הגולה". — א"ר אליהו ב"ר שבתי היא אחותו של ר' ליב ליזער"ס ואחותו השניה מרת שיסקא היתה אשת הגאון ר' שאול שיסקעס (המכונה בשמה) בעהמ"ח ס' „שביל הישר" על האלפסי. — ר' שבתי הוא חותן הר"ר חיים ב"ר חיים, הנזכר בק"נ צד 180 (עיין בשמו ובשם ר' יצחק אליהו לנדא).

ושפל רוח. מסתפק במועט מן המועט בטוב לב, פניו היו שוחקות תמיד, ולא שבנה עליהן עננת דאגה ורגז, וחדות ה' מעוזו. כל דבריו ומעשיו, תנועותיו ורמיזותיו היו מתוקנים לשם שמים בהשכל ודעת. הרב המופלא הזה שנא את הרבנות ורק בסוף ימיו נרצה". נפטר ביום ה' שבט בשנת תר"ה. („הכרמל החדשי", שנה רביעית, חוברת ד', צד 198). אחריו נקרא לשרת בקדש

הרב הג' ר' ישראל אידל
בהרב ר' יהודה ליב זרחי ממיילאט.

אבן לא האריך ימים ברבנותו וימת בווילנא ביום כ"ח תמוז תרכ"ב, ועל מצבתו נמצאה תהלתו:

פה בארץ הנשיה, צפונה התושיה,
התורה והתעודה, יחד היו ביהודה:
המשנה וההלכות, ששת המערכות,
החקים והעדות, ארבע הידות,
כלנה נמצאו יהד בלב ישראל אחד.
ה"ה הרב הגדול הריין המצוין וכו'
אחרי ר' ישראל אידל בא לכהן בכהנת רב ומו"צ

הרב הג' ר' יעקב ב"ר אברהם הכהן.

היה דרשן מפאר ומבאר, והדפיס ס' דברי חפץ באור על מגלות קהלת (ווילנא תרכ"ד). ויעזב את משמרתו ונתקבל למו"צ בק"ק פאדברעזע ואח"כ למ"מ בק"ק ווידז וימת שם ביום כ"ו ניסן תרכ"ו, ואת מקומו לקח

הרב הג' ר' אריה ליב בהר"ר עקיבא לוריא

הנודע בשם „ר' ליבלי אנטאקאליער". ביתי בחרותו קראוהו „העילוי מקיידאן". עודנו ביתי נעוריו נסמך להוראה, כי בקיאותו בש"ס בבלי וירושלמי עם כל המפרשים היתה עד להפליא, וכן ספרי האלפסי הרמב"ם והטורים היו שגורים על פיו. התמדתו יום וליל בלמודו אין לשער, לא ישן כי אם שלש או ארבע שעות במעל"ע. כח זכרונו היה סופג את הכל, כי כל איש אשר שאלהו איזה מאמר או סוגיא, מיד בלי ישוב הרעת ענה והראה מקומם. מלבד זאת כל הספרים הרבים אשר קרא, אף כי בהשקפה ראשונה, היו חרותים על לוח לבו. ובכל אלה לא גבה לבבו, לא עדה

גאה וגאון והיה שפל ועניו בעיניו מאד. בגלל מעלותיו האלה משך עליו קנאת גדולי תורה עוד בראשית רבנותו, ויורו בו חצי זעמם (כי יראו פן יגדל מהם), ויבאישו את חנו בעיני בני עיר מושבו. והקנאים מצאו מקום להקטין את ערכו וימררוהו עד מאד, וחי חיי צער כל ימי רבנותו עדי נפתח לפניו מקור אחר למחיתו בבית מדרש הרבנים (שנתיסד בווילנא בשנת תר"ט) להיות שם למורה דת ודין אסור והיתר [1]. לוא השבילו אז המקנאים ויקרבוהו כמו נגיד וימשכוהו באהבת האמת אליהם, ואלה אשר ידעו והבינו את גדלו בתורה לוא דאגו למצוא לו למחיתו אף גם לחם לשבע, אז זרח להם כשמש אור ר' ליבלי בתורה ובבקיאות כאחד מהגאונים הגדולים אשר בזמננו. ויהי אחרי הסגר בית המדרש הזה ומעין לחמו זה נסתם, למד תורה מתוך הדחק איזה שנים עד אשר נכמרו עליו רחמי החכם בעיניו „מרבי שלום" הנודע, ויקחהו אליו ויקרבהו ויתן בידו את אוצר ספריו הגדול ... ובעד פת לחם יפשע גבר. ועל ר' ליבלי נוכל לאמר: „וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו", כי הכרח העניות והרחוק עשה לו ואת להתמבר לעקר. כה הלך שחוח כל ימיו מדחי אל דחי ושבע כעס ומכאובים, עד אשר רחם ה' עליו לקחת את נפשו המאירה מתוך חמרה הדל והרוה ביום ש"ק ז"ך לאדר שנת תרח"ם בהיותו בן ששים ושש שנים. במותו לא סבבו בשוק הסופדים, ואנשים נער יכתבם לווהו אל בית עולמו, אשר חצבו לו קבר במורד ההר בשפלה, בין שפלי ערך, שם כבודו ושם נשקע המאור הגדול. והמרחם עליו בחייו הציב לו ציון במותו:

מצבת הה"ג אריה ליב לוריא מ"צ לפ"ק.
איזר רב, יקר הערך, ספרי קדש טמון פה
רב, זכרן ובקי, ובכל אלה מי כמוהו אפה
יחיד בזמנו היה, המלא בש"ס בעלי וירושלמי
המשיב דבר דבור על אפניו לכל שואליו מי
לב פתוח בכל התורה, כגדולתו כן ענותו
בנעם מענהו האיר לרבנים ומחברים בתומתו
עיר קיידאן ילדתהו, באנטקאליע הורה
לשם ווכר רב ינון אורו כאלוני מורה
ה"ה הרב הגדול חריף ושנון עדיו לגאון וכו'.
הרב

[1]) והוא הוא האיש אשר אליו רמז בעל המאמר „עולם העשיה" ב„הכרם" צר 47 והשגיל את ר' ליבלי יען כי הכותב היה ש"ב לאחד המרים שם.

ואחריו הרב הג' ר' נחום שמעון ב"ר נתן נטע.

היה יליד עיר איוויע (פלך ווילנא) ובא אל עירנו בבחרותו, ולמד בישיבת הרה"ג ר' יצחק שירווינטער, אשר הרביץ תורה בעיר אנטאקאליע. הצטיין בשקידתו מאד ויקחהו דודו לחתן, ואחרי שנים לא כבירות מנוהו למו"צ. חמש שנים תורה שם תורה ואחרי כן נקרא למו"צ בעיר ניעמענצין ויהי שמה עד עת זקנתו. ובטות עליו אשתו הראשונה, נשא את בת הרב הג' הח' ר' יעקב קאווגער. חבר ס' קטן בשם פרי עץ הדר בדבר אתרוגי קורפי (י"ב דפים, ווילנא, תרל"ז) ונשאר בכתובים בענין זה קובץ גדול. ואף כי איננו עומד כמכריע כ"א לברר את ובוחי הצדדים אכן כנראה דברי הרב"צ יוצאים מתוך גרונו ומצדד ל„הוראת היתר" מול „תוכחת מגולה" וד"ל. (עיין ר' בצלאל צד 58). ויהי כי מלאו לו ששים שנה חלה, ויבוא אל עירנו למצוא רפואת תעלה וימצא קבר במותו בליל א' דשבועות תר"מ. בשנת תרי"ט נתמנה למו"צ ומ"מ

הרב הג' ר' שלמה הכהן נ"י

אשר לוקח אחרי כבוד אל עיר הגדולה ווילנא. ואחריו בא לשרת

הרב הג' ר' ליב ב"ר גרשון מפוילין.

אשר היה למו"צ בערך חמש שנים ואח"כ נתקבל לדיין בעיר לובלין (שם מ"כ), ואת מקומו לקח

הרב הג' ר' דוב בער הכהן נ"י צייטלין ב"ר זאב וואלף הכהן (מת בירושלים),

בר פלוגתיה של הג"מ בצלאל הכהן, מחבר כמה ספרים: יד הקטנה, מסלת הדעת, חיי עולם, אור הדעת, גם החל להדפיס את מכתב העת „הירח" נגד משכילי הדור ההוא. בספריו לבש קנאה יתר מדי והיא הרגיזתהו ממנוחתו, וגם בגללה רדפוהו ואנוס היה לצאת מארץ רוסיה ויבוא אל ארץ אנגליה לונדונה, ויהי שם לדרשן בעדת רו"פ. ואיזה שנים אחרי כן תקע את אהלו אל פאריז ושם הוא חונה כעת. כעזב הרדב"צ את העיר אנטאקאליע, נתמנה

הרב

הרב הג' ר' יהושע פאלק
ב"ר שמעון הלוי הורוויץ.

היה מליץ מפאר וסופר מהיר. מקודם היה ראש ישיבה באשטינא (פלך ווילנא). בהיותו פה מו"צ ומ"מ דאג לטובת קהלתו הרבה. ראיתי מכתב במליצה צחה אשר שלח להקבלן הגביר האדיר פרידלאנסקי, ובו הוא מבקש נדבה הגונה לצרכי עדתו העניה, באשר כי האיש פרידלאנסקי כלכל אז בכל מיני מזון ושאר צרכים את בית החולים לאנשי הצבא העומד בעיר אנטאקאליע. בשנת תר"ל יצא מפה ויהי למו"צ בק"ק טראקי, וכעבור שש שנים נתקבל לרב ומו"צ בעיר ווינדאווי וירעה את עדתו, עשרים שנה וכת שמה בן ס"א שנה בחדש סיון תרנ"ו. השאיר אחריו בכתובים ספרים שלמים וחדושים בש"ס ופוסקים וחבור על קידוש החדש.

מגידים.

כבוד המגידות בעירנו היה גדול ויקר והדורשים המטיפים לאמונה רמים ונשאים עתה בזמננו. ואף כי לפנים היתה משמרה זאת קטנה בערכה, יען כי המגידים עמדו תחת ידי הרבנים היושבים ראש (האב"ד), לכל אשר יצווים יטום, והמגיד היה בלתי לקול שופר בפי האב"ד, עם כל זה היו המגידים גם בזמני האב"ד גדולים בתורה ומצוינים בכח הדרוש. ונתחיל פה מהמ"מ

הרב הג' ר' משה דרשן
בהגאון בעל בית הלל [1])

הי' פה לדרשן משנת תס"ט עד שנת תפ"ו. את תולדתו באריכות כתב הרשי"פ, בקריתו הנאמנה (צד 99) ושם כותב כי היה פה עירנו ראב"ד ודרשן. וראה זאת מצאנו אודותיו נוסף על מה שכתוב: בשו"ת "בנסת יחזקאל" סי' נו"ן שאלה מדיני ק"ק ווילנא, ובראשם חותם הדרשן ר' משה בהגאון בית הלל, ביום "כי טוב" למב"י "לאמת" לפ"ק. גם בסי' מ"ו מוזכרים שם דיני ווילנא. — בספר "עטרת צבי" (יעסניץ, תפ"ב) להר"ר צבי בהקצין

ר'

---

[1]) הגאון "בית הלל" נתקבל לאב"ד בק"ק אלטונא-המבורג בשנת ת"ל (כנראה מהסכמתו על המשניות עם פי' "באר אברהם" על כ' מועד ונשים להר"ר אברהם ב"ר חיים ליסקער, ספד"א תמ"ג) ונהג נשיאותו שמה ברמה כעשר שנים עד שנת ת"מ, כי בשנה ההיא ו' אייר נתקבל לאב"ד פה הרב ר' משולם זלמן מירלש חותן "חכם צבי" (עיין בית הלל, סי' ק"ל וסי' ר"א, וסי' רפ"ב). בשנת תל"א ביום ה' ד"ג מנחם, נתאחדו קהל אלטונא עם קהל וואנדזבעק בכמה ענינים, וקבלו עליהם מהיום ההוא והלאה כי האב"ד דק"ק אלטונא הוא הג' "בית הלל" יהיה לאב"ד על שניהם באופן אשר יתפשרו עמו (כך נראה מגוף השטר הנמצא תחת יד ר' חיים מיכל בהמבורג, הנכתב ביום הנזכר וחתומים עליו פו"מ משתי הקהלות, ומעבר השני כתוב בכתב יד הרב מה שנתפשרו עמו וחתום תחתיו ביום ג' ד"ב תמוז תל"ה). בא בהסכמה על ס' "אור חדש" להר"ר חיים באכנער (אמשטרדם תל"א) מיום ב' ד"ג סיון תל"א, ועל ס' "דברי שמואל" להר"ר שמואל זנוויל מלובלין אבר"ק יאס ומעגץ (אמשטרדם, תל"ח). ולהרב בית "הלל" היו עוד שני בנים: א) הר"ר אברהם, ב) הר"ר זעליג אשר דרו עמו יחד בהיותו באלטונא כנראה מכתב הרבנות אשר נתנו לו בעת שקבלוהו שנית לאב"ד על חמש שנים ביום ר"ח ניסן תל"ה, והתנו תנאים עם הרב אודות בניו אלה (עיין ס' "אור החיים" לר' חיים מיכל, פראנקפורט אם מיין, תרנ"א). ובהצוסה להמגיד שנה 20 נו' 24 נמצא כתוב: "איש אחר מעיר ווילנא מיוצאי חלצי בעל בית הלל, זה כארבעים שנה נתן ה' בלבו גם הוא לבקש את צאן הנדחות בארצות רחוקות, ויבוא עד ארץ הודו,-ומארץ רוסיא מעיר ווילנא עד עיר קלקוטא הוא יותר מארבע אמות, ואת אשר ראה ואשר שמע מספר את רובע ישראל הכל כתב על ספר באמונה וקראו בשם "בית הלל", אך בעונות שגרמו כתב את הספר בלשון בריטאני ויהי כתנוק שנטמע בין האומות

ר' עזריאל מווילנא (ק"נ צד 100) בא בהסכמה וחותם: „הצעיר משה דרשן וראב"ד דק"ק ווילנא מתלמידי בית הלל אדמו"ר הגאון ז"ל פה עיר ברעסלא [2], ביום ד' א' דר"ח תמוז „ועתה" תפ"א". בסי' הנ"ל כותב שם תקנות ק"ק ווילנא; בסי' מ"ח, ע"ב, ע"ג, ק"ח, ושם בשו"ת בסי' ס"ט „בעיר ואם בישראל ק"ק ווילנא". — בס' „נחלת יעקב" לר' יעקב ב"ר אברהם מקראקא (אמשטרדם, תפ"ד) שם בפ' שלח „ונשאלתי מן המופלג הישיש מו' משה בהרב המאוה"ג מו' הלל ז"ל מווילנא". אחרי מות הר"מ דרשן ז"ל הוקם על על משמרתו חתנו,

הרב הג' ר' יצחק אייזיק
בהר"ר אליעזר אבד"ק קאסווי,

ונתמנה לראב"ד ודרשן פה. העתיק את כתבי חותנו ר' משה דרשן ואת כתבי אבי הותנו בעל „בית הלל", (ק"נ צד 121). ממנו נמצאו תקונים ובאורים על כמה מאמרי חז"ל ועל פסוקי תנ"ך. את דרושיו בכתב ראיתי ביד הר"ר ליב בית הלל (עיין בשמו). היה גם מקובל, ומצאתי כתוב, כשהיה מזדמן ר' יצחק אייזיק ביחד עם הרב המקובל המפורסם בדורו לצופה נסתרות ר' נתן נטע אבד"ק מראדזיל (המפורסם בוכוחו בלבוב בענין תקי"ז בפני הבישוף עם יעקב פראנק מבת השב"צ; ואליו בין הגאון ר' משה צבי מייזלש בתשובותיו הנדפסות בטשערנאוויץ בסוף „תשובות גאוני בתראי"; גם נמצאה הסכמתו על ס' „עמוד העבודה" לר' ברוך מקאסיב) היו מדברים בדברי קבלה בפני עם ועדה ולא נמצא אחד אשר יבין את דבריהם. היה מקורב אבר"ק פומפיאן ונזכר בשו"ת „מקום שמואל" (למחותנו הגאון מו' שמואל במו' אלקנה שהיה אב"ד ומו"צ בכמה קהלות בזאמוט אלטונא תצ"ח) שם בסי' ג' בהיתר ענונה וחותם: „יצחק אייזיק אב"ד דק"ק קראז ופומפיאן", ועוד שם ממנו סי' י"א, י"ב, פ', פ"ב. גם בס' „עמודי בית יהודה" (אמשטרדם, תקכ"ו) לר' יהודה אסיא מווילנא, אחרי כל הגאונים המסכימים נדפס: „ואחריהם בא המאסף, ה"ה הרב המאה"ג „הזקן זה שקנה חכמה אב"ד ור"מ דק"ק פומפיאן ואגפיה" [2], ולא נזכר שמה שום שם, ולא

יום

ולא ידעו בני ישראל מאומה ממנו, ואחד ראיתי באירופא ביד החכם דירונבערג" עכ"ל ב"ג.
[2]) הגאון ר' העשיל אב"ד דק"ק ווילנא בא הנה מברעסלא, ור' משה כדרשן הסר למשמעת האב"ד אולי שולח במלאכותו אל עיר מולדתו ברעסלא כדבר איזו ענין. — [3]) עוד מצאתי כתוב, כי בעת שנתקבל הגאון ר' נחום גינצבורג (צ"ל קאצינעלינבויגין) לאב"ד מדינה, נסע וסבב את כל ערי הגליל שלו. והיה הר"נ אז צעיר לימים וכשבא לפומפיאן לא ראה את פני הרב הזקן הנ"ל והרה מאד להרב דמהא, והר"נ צוה להשמש שיכריז בי הרב מדינה ידרוש בש"ק והידיעו תלמידי הרב הזקן אותו אדות הדרוש הזה, אז השיבם „ידרוש אם

יום וחדש והשנה. אולי הוא הג"מ יצחק אייזיק הוה, (עיין ר' מרדכי מעלצער).

בא בראש החתומים על כתב הרבנות של הגאון ר' שמואל אב"ד האחרון דפה. ומיום ב' יו"ד ניסן תק"ח. חתם על תוקף נדבות היסו"ד ראשון אחרי הגאון ר' העשיל אב"ד; ועוד שם מיום ה' אדר ראשון תק"ח (ככתוב בפנקס דקלויז ישן), ובפנקס יסו"ד מיום ד' י"ד תמוז תק"ח, ומיום ב' ד"ה שבט תקיו"ד, ו„זה" לירח סיון תקיו"ד חתום ראשון אחרי היסו"ד, ועוד שם פעמים רבות.

הרב הג' ר' שלמה זלמן בטו' חיים,

נזכר בק"נ (צד 123) נמצאה חתימתו על פסקים בפנקס הישן והחדש כמה פעמים. בשנת תקי"ז, ביום ד' ו' טבת בא חתום ראשון אחרי הגאון ר' ליב שפירא סו"ד. בפנקס המקומות על תנאים אחרונים לחתנו ר' אליקום ועל דבר מזונות ד' שנים חתום „ר' זלמן מגיד, ביום ג' ער"ח אייר תקכ"ו". בפנקס הנ"ל נמצא שם בתו מ' „עסא" משנת תקכ"ט ועל ב"ע הישן נמצאה מצבה על שם „מעשקא בת הרב ר' שלמה זלמן מ"מ דפה" משנת תקנ"ז, אולי „עסא" או „מעשקא" היא א"ר אליקום הנ"ל. ויומת ר' שלמה זלמן ביום א' ח' תמוז תקכ"ז, והשאיר אחריו חמשה בנים: א) הרב ר' הערץ (אשתו הצדקת מ' חסיה) המה אבות הרב ר' הלל מאניקשט (רבו של הרה"ג ר' אליהו אבד"ק רעגאלע, אניקשט, יקיזליש. ב) הרה"ג ר' יצחק אבד"ק זאסלי [1]). ג) הרב ר'

יתנוהו לדרוש והיה כשעלה הר"נ על הדוכן ופתח פיו בדרוש הפך פניו אל ארון הקדש ואמר „מתים בקשו עלי רחמים ותיכף שחל"ח" אם קבלה נקבל.

[1]) ראיתי ממנו בכתובים חבור על חח"ת בארבע מהדורות נוטה קצת על דרך הקבלה ברמזים ור"ח ובסוף ס' שמות כותב „חזק ונתחזק כשם שעזרתני להתחיל לס' זה ולסיים כן תעזרני להתחיל ספרים אחרים ולסיים ולגלות רזין דאורייתא ויקרב הגאולה" ול"ג. בפ' בחקתי מחשב שם קץ הגאולה ולפי השבונו יהיה בשנת תקע"ב, בסוף פ' קרח כותב, „והרוצה לעיין ימצא טוב טעם ודעת מחיבור שחברתי בכרך אחר בפ' ויקרא". בסוף פ' חקת כותב: „מחמת טרדת הזמן שהוכרחתי לסבב העולם לא יכולתי לישב בשכלי לכתוב כל פרשה ופרשה במקומו, לכן נדרתי בלבי כפי אשר יגזור ויהי' בס"ד לכתוב כל פ־שה ופרשה עד שאגמור כולו ואפרש כאו"א בע"ה במקומו וה' יעזרני לסיים מראש ועד סוף ע"י סיבה בעולם", ואח"ז מתחיל מחדש ס' בראשית. בפ' בלק במהדורא בתרא כותב: „שמעתי מאבי הרב המגיד דק"ק ווילנא מו"ה ר' חיים, על פסוק מה אקוב", ועוד פעם שנית מזכירו בפ' עקב. במהדורא שלישית בפ' נח מביא בשם אביו וכותב: „מה שאמר עליו אבי מורי הרב המגיד המפורסם החסיד סיני ועוקר הרים ובקי בגמלה ובנסתר מגיד מישרים דק"ק ווילנא מוהר"ר שלמה זלמן זלה"ה על פסוק אמרו צדיק כי טוב", עיי"ש. בפ' וירא שמעתי מהדרשן נכד של ר' מיכל חסיד" ולא הזכירו בשמו. אחרי פ' תשא בדרוש למגילת אסתר מביא פירוש „מהרבני המופלא החשוב חתן ר' ליב דאקטר מק"ק ווילנא על פ' ויקרע את בגדיו ויעור, לך כנוס את כל היהודים". ועוד מעט הלאה כותב גם „שמעתי שאומרים בשביל הרב החסיד המופלא ומופלג ובקי, משנתו היה קב ונקי, המקובל אמיתי איש האלהי המפורסם בדורו עניו וחסיד הנקרא בפ' כל ר' משה מק"ק וו...". בפ' בלק „שמעתי בשם הרב ר' שלמה פלק הרב דק"ק וואלקמיר", על פ' אם תכתוש את האויל מביא דרושים על י"ש ועל איכה. הס' כולו בכרך אחד וחסר מראשו וגם בסופו, ורב מבין יוכל לברור מתוכו איזה ביאורים נכונים על איזה פ' השנה.

ר' אברהם מ"ט בליפנישאק. ד) ה"ר זאב שו"ב בואסלי. החמישי;

הוא הרב הג' ר' חיים

אשר נתמנה למ"ט על מקום אביו הרש"ז. בפנקס ישן נמצא כתוב, כי עלה בהסכם פרנסי הקהלה להוסיף לר' חיים שכירות יותר משכר אביו— לאביו נתנו סך חמשה זהובים בכל שבוע, ולו הוסיפו עוד חצי זהב — וע"ז חתמו הפרנסים וגבאי צ"ג. גם חתם על כמה פסקים בפנקסי הקהלה. בפנקס המקומות נמצא שמו משנת תקכ"ט (גם שם גיסו ר' אליהו צירעס משנת תקל"ו). וימת בש"ק ר"ו טבת תקנ"ה (ק"נ צר 169) „ובס' „אפיקי יהודה" בדרוש „עמק הבכא" ישנם הספדים עליו. אשתו שרה בת ר' מרדכי, מתה אחריו ביום א"ח דסכות תקע"ג.

הרב הג' ר' משה שלמה.

בס' „עליות אליהו" נחשב לתלמיד הגר"א נמצא מתואר: „הרב המאה"ג המפורסם מו' שלמה ז"ל מטאלאטשין מ"מ בק"ק ווילנא". ו„בקריה נאמנה" (צד 153) נוסף לו עוד תאר „המקובל ב"ר נתן מטאלאטשין, מגיד מישרים ומ"ץ בק"ק ווילנא" [ר' נתן הנזכר היה אבי הרב ר' שלמה אבד"ק ווילקאמיר ג"כ מתלמידי הגר"א, (עיין בשם ר' צמח לנדא) ובזמנו היה הרר"ח הנ"ל מגיד בווילנא] העתיק וסדר כ"י הגר"א על קבלה בשם „הדרת קדש" עיין שם סי' מ"ז, (ראיתיו בכתובים בידי בני ר' ליב מעתיק בית הלל בכתב מפאר, רל"ז רפים. וכותב על הגר"א „נ"י". ובנראה הוא ביאור על תקוני זהר ועל תד"א ושמה כתוב „שייך להרב המגיד זלל"ה"). בשנת תרל"א נדפס בירושלים ספר „אבן שלמה" חדושים על כמה מס' הש"ס מהגאון הצדיק מו' שלמה מטאלאטשין חד מתלמידי הגר"א (ולא הוא הר"ש מטאלאצין המובא בבאורי הגר"א על שו"ע) והוא זכה לעלות לעיה"ק, זה כשישים שנה; ונדפס ע"י נכדיו בני בנו הר"ר מרדכי; — ועל הגדה ש"פ עם באור בשם „ביזת מצרים" (ירושלים, תרכ"ה) שמה פי' על חד גדיא מהגר"א ופי' לפרושו מכ"י תלמידו החסיד ר' שלמה מ"מ מטאלאטשין. ואנחנו הפשנו ולא מצאנו את זכרו בפנקסים בקהלתנו מאומה, ולא נודע לנו מתי הי' למ"מ, או אולי היה מ"מ באיזו בית מדרש. ובק"נ כתוב שמת על פני רבו בשנת תקמ"ו, ובלוח הזכרונות הנמצא בקלויז יסו"ד כתוב שמו „הרב המגיד ר' משה שלמה במו' יצחק ן"ו תשרי" (באין פרט השנה).

הרב הג' ר' דוד ב"ר אברהם קאמאייער

עיין אודותיו בס' קריה נאמנה (צד 196) בפנקס דקלויז ישן כתוב: „ד"ח ניסן תקנ"ז, הושכר בית בשטח שלישי על גב בימד"ר הישן להרב ר' דוד ב"ר אברהם מקאמאי"; ועוד שם בענין מנוי ש"ץ בקלויז ישן, מיום ב' דחוה"מ סוכות תקס"ב, בין החתומים בא ר' „דוד מ"ט, הנקרא רב דקאמאי, ור' ירחמיאל ב"ר מרדכי" (ק"נ צד 230).

הרב הג' ר' משה הלוי הורוויץ.

בעהמ"ח „קריה נאמנה" (צד 274) קורא לאביו בשם ר' יצחק הלוי הורוויץ מילידי קראו, והיה ג"כ חכם מופלג בתקופות ומולדות וחבר ס' בעברונות. ושעות בידו (גם ההוספה בק"נ צד 288 סי' נ"א מיותרת ולא לו היא), כי הרב ר' משה דנן, הוא ר' משה ב"ר אהרן סגל אחד מרייני עירנו, אשר בא בהסכמה בקהל בי דינא רבא מיום ו' אדר השני תקמ"ג על מס' ברכות (דפוס נאווידוואהר). הוא חבר גם לוח על ששת אלפים שנה (הוראדנא, תקמ"ט), והר"י בן יעקב מיחס את הלוח הזה ב„אוצר ספריו" לר'-משה-ב"ר-א'.. (אליעזר ליפמאן) הלוי מ"ט ומו"צ בק"ק אמדור „כללי מילדות ותקופות טבריאות עולם עד סופו". ועוד חבר ס' הלכה למשה שו"ת כ"י (אוה"ס הנ"ל צד 138). בס' „רשפי קשת" לר' אברהם מסטאוויסק (ק"ב, . . .) המכיל הספדים על הגאונים ר' עקיבא איגר, ור' אליהו מקאליש; שם בדף 5 כתוב: „שמעתי משל נמרץ מפי הרב המגיד המפורסם דווילנא כבוד הצדיק המנוח מו' משה קורסער (צ"ל קראזער)" עיי"ש — והוא ר' משה הורוויץ. מהאמור למעלה נוכל לשער כי נקרא להיות מ"ט ומ"ץ בק"ק אמדור, ובשמעו כי מת פה הרב ר' דוד מקאמאי השתדל בעזרת מכיריו מכבר, או אולי היו לו קרובים בעירנו, כי ימנוהו בקהלתנו למ"ט. על משמרתו זאת עמד עד שנת תקע"א, ומאיזה סבה נפסק קולו, ופרנסי העיר הסיפו לתת לו שכירותו למחיתו בקדם והשיבוהו שנית בקהל הדיינים. בפנקס הגר"א מיום יו"ד אייר תקע"ב בענין קנית בתים לצדקה בא חתום בראש הדיינים, ואחריו הר"ר אהרן בר"ש זלמן ועוד שלשה. יותר לא מצאנו זכרון ממנו עד יום מותו, י"ו מרחשון תקפ"א, ומ"כ למראשית בעל „חיי אדם" באין ציון ומצבה. הניח שני בנים מצוינים סוחרי אמונה ר' חיים, ור' יצחק, ובן ר' חיים הוא המשביל ר' אליעזר ליפמאן הורוויץ (עיין בשמו). — אחרי אשר חדל משה הלוי לדבר אל בני ישראל מעל הבמה, חפצו רבים לקחת את משרת המגידות עליהם, וגם

עמד למבחן אבי-אבי-הוא הרה"ג ר' פנחס מ"מ בפאלאצק (צד 75) אשר נורע בזמנו לדרשן מפאר ומפורסם, ויררוש בביהבנ"מ הגדול דרשות אחדות (הנמצאות אתי בכתיבים) וימצא חן; מלבד זאת היה טוב תאר, וקולו אדיר וחזק, ומדברותיו בשכל ובנעימות (כפי המספר מפי זקנים אשר ידעוהו). אבן לדרשן ומגיד מישרים הוקם

הרב הג' ר' יחזקאל פייוויל מדרעטשין (ק"נ צד 240)

בזכות קרוביו מצד אשתו מ' עלקא בת הר"ר אלחנן דיין (ק"נ צד 196), [כי א"ר אלחנן מ' יענטא היתה בת הר"ר ארי' ליב בלאך (ק"נ צד 124) וה' דבורה, אמו של הגביר הפרנס הגדול ר' ליבלי ר' בערש היתה ג"כ בת הרר"ל בלאך הנ"ל, גם המנהיג התקיף ר' שימע-לע נעכעם (ק"נ צד 27, 130, 273) היה חתן הר"ר אלחנן דיין הנ"ל], ובכח המשפחה הגדולה הואת עלה לגדולה. חבר ס' מוסר השכל על הלבות דעות ותשובה להרמב"ם (דיהרנפורט, תק"ן) ונדפס שנית עם ספר "לקוטי הפרדס" (פולנאה תקע"ג), וס' תולדות אדם תהלות הגאון ר' זעלמעלע (דיהרנפורט ה"א תקס"א, וח"ב תקס"ט) ונדפס עוד הפעם בהוספות הלקוחות מס' "דברי שלום ואמת". בס' "כרם חמר" לר' שניאור זק"ש (ברלין, תרט"ז) ח"ו, שם בדף 120, נמצא "וכתב לי החכם ר' מתתיהו שטראשון מווילנא, כי אף בעל "תולדות אדם" הנדפס בדיהרנפורט איש חכם ודרשן בארץ פולניא בימינו, לקח מאמרים רבים מספר "מאור עינים" להאדומי ומשאר ספרים ומורים גלה סודו רק ברמז "תולדות אדם" (אדומי) עיי"ש. ועמד על משמרתו ד"ב שנה ויומת ביום ד"ד שבט תקצ"ג, ועל קברו אין ציון ואין מצבה. מלבד בנו בכורו הממלא מקומו אחריו הניח עוד שלשה בנים: א) הרב ר' אלחנן אבד"ק באריסאב [1]) (חתן הגביר המופלג ר' הערש האראדאקער מאסקעם

---

[1]) שקיל וטרי עם הגאון ר' יעקב מאיר סאדווא אבד"ק ברוסק בספרו "תשובות מהרי"ם" (ווארשא, תרי"ר) שם סי' י"ז וסי' ק'; ובסי' ל"א מיום א' ד"ד סיון תר"ח, כותב: "לידי"נ הרב המאה"ג הת"ב בהדרי הורה המפורסם מו' אלחנן ז"ל הרב דק"ק באריסאב"; ובסי' ל"ש, כותב להנ"ל "מוכרח אנכי להשיבו מפני הכבוד אהבתו מאז ועד עתה, יום ב' ט' למב"י תר"ג". ויומת בן ששים שנה בעיר מינסק ביום ד"ב מנחם אב, תר"י, ומ"ב על ב"ע ה' שן בין הג"מ יעקב הלל עטשינגער, ובין דגאון בעל "משכיל לאיתן". והספידו הגאון ר' דוד טעביל בספרו "כית דוד" דרוש ט', וכותב שם בהספדו "בעת ההיא נשמע שרוצים לעשות דרך כבושה לרבים דרך בי"ק הישן לב"י אשר שם ינוחו גאוני עולם ואיתני ארץ וגם הגאון החס"ד המפורסם בכל העולם בעל סדר הדורות", עיי"ש. נשארו כתבי ידו אשר כתב להרה"ג ר' הירש אבד"ק לאהיסאן, והמה ביד בתנו הר"ר נתנאל שפירא (עיין הר"ר יעקב ליב שפירא). ואחד מבניו, הוא הרב הג' ר' אפרים זלמן אבד"ק ראזינאי, [הנזכר ב"תוספתא" להג"מ שמואל אביגדור תוספאה, בדף. . ויומת י"ב אדר הרט"ו; (והספר עליו נדפס בס' "דרכי יוסף" לה"ר יוסף אליעזר ליבר הלוי ערל מ"ס דק"ק סלאנים (יאהנ'סבורג

מאסקעם [2]); ב) הרב ר' אריה ליב בסלאבאדקע [3]) (חתן הנגיד המצוין ר' הענך נאוויאזער מקאוונא); ג) הגביר ר' משה הנקרא „ר' משה'לע דעם מגיד'ס" [4]) (חתן הגביר ר' אלעזר חלפן מפה); גם בנות שתים [5]). ויתר מתולדותיו תמצא בקריה נאמנה (מצד 240 עד צד 244). וביום מותו לפני קבורתו לקח עמדתו בנו הבכור

הרב הג' ר' שלמה זלמן זאב וואלף

ברצון גדולי עירנו ורבניה [1]). נקרא בשם „שלמה זלמן" ע"ש הגאון ר' זעלמעלע, ובשם „זאב וואלף" ע"ש אבי אביו. בימי נעוריו דר בדרעטשין עיר מולדתו ויתנוהי שמה למ"מ ומורה תורה לתלמידים, כנראה מאחד ממכתביו, אשר בו הוא מתאונן על קשי יומו, וכותב: „מימי הילדות והבחרות אני מעותם בטרדות הלבבות שונות ומשונות, ביותר על כלנה לא זכיתי לבן זכר של קימא, ונענשתי בעו"ה במיתת בנים הקטנים, ולריש אין כל כי אם שתי בנות [2]) ווכני ה' לקבל מהם נחת, אבל חסדי ה' לא תמנו

במה

תרכ"א)], והיה חתן המפורסם ר' רפאל האנעלעס ממינסק. ולרא"ז היו שני בנים: האחד הרב המופלא ר' יחזקאל פייוויל (חתן הגביר ר' וואלף סאלץ מק"ק לידא) מ"כ פה ווילנא ביחד עם חותנו, והשני הר"ר רפאל (חתן הגביר ר' אברהם עפראן מקרעווע). — [2]) היה חתן הה"ג ר' הלל פינקלשטיין אליקסאטיר, מחותנם של הגאונים ר' עקיבא איגר, ור' משה זאב אבד"ק ביאליסטאק. — [3]) ואלה הדברים כתובים על מצבתו: „פ"נ הרבני המופלג הצדיק המפורסם אי"א ענף עף אבות מגזע היחוס הו"נ שמו נודע בשערים מוהר"ר ארי' ליב בן הר"ר יחזקאל פייוויל מגיד מווילנא נפטר בש"ט כסליו תרכ"ו תנצב"ה". בנו הר"ר פייוויל מח בווילנא ד' סיון תר"ל; בתו האנא, ובעלה דיין דק"ק דושאט; בתו עלקא, ובעלה ר' ברוך וואלף גארפינקעל רופא מומחה דק"ק ליאן; ובתו פרומא ליבע א"ר מיכאל בהר"ר אברהם מרדכי ראבינאוויטש מווילנא. — [4]) החזיק במסחר חותנו ויהי לגביר מפאר וסוחר גדול, והיה גם מופלג בתורה. ובמות אשתו בעיר קאוונא בשנת תרכ"ז ירד ממעמדו, וימת פה בן תשעים שנה בעש"ק י"ב אדר תרמ"ה. — [5]) אחת נשואה לאחי אשתו הראשונה הר"ר ארי' ליב, אבי הר"ר אברהם יעקב זיעגער (עיין בשמו) והשני' אשת הנגיד ר' אשר שמעון קאמינעמאסט בהגביר ר' מיכל צעקהויזער מווילנא.

[1]) על דבר התמנותו למגיד מספרים כה: במות אביו הרב ר' פייוויל זצ"ל הלכו כל עדת ווילנא ללותו על הב"ע גם רבני מו"צ וראשים הגאון ר' אבלי וגדולי הקהלה ופרנסיה. אז קראו לאחד המשמשים בקבורת המתים, וישימו דבריהם בפיו לאמר: בעת תקרא אותנו להלביש את כבוד המנוח המגיד זצ"ל, ובלנו נקוף את מטת כבודו אז תבקש כמנהג מחילה מכבוד המנוח לנו ולכל אנשי קהלתנו, ובהשלימך את דברי הבקשה, הצעק בקול „רבינו, מזל טוב! כעת דוקא על בנכם רבינו זלמן וואלף למגיד על מקום כבודכם", ואנחנו נענה אחריך „מזל טוב", וכן היה. — ואת הרב ר' פייוויל הספידו בנו הרז"ו בפניו. — [2]) מאשרו הראשונה מ' ברוינא בת נגיד ונכבד מו' ..... מיוחסת ממשפחת קאזעס מבריסק (מתה בחדש אייר תרי"ג)—הבכירה חיה יענטא (מתה בעיר מיש'עגאלע בבית בנה הר"ר אליהו מגיד בחרף תרנ"א); היתה מקודם אשת הר"ר אברהם בהר"ר צמח מקיידאן ונתגרשה ממנו, ואחריו נשאת להרב הגאון ר' אליהו שיק דערעטשינער [כי אשתו הראשונה מ' אסתר בת הרב הג' ר' יעקב אבד"ק ווילקאווישק (פלך הוראדנא) מתה ב' דשבועות בשנת תר"ה בעיר דרעטשין] אשר היה שם לאב"ד י"ג שנים, ובק"ק לידא י"ד שנים, ובק"ק זאגער י"א שנים, ובק"ק

במה אכף ובמה אקדם לשלם תודות לה', אשר בדרך אמת הנחני, אם כי תורה לש"ש עדיין לא זכיתי, אבל השבח להקב"ה, תורה מתוך הדחק למדתי. מעת ילדותי לא היה עסקי כ"א בתוה"ק וקיימתי „הוה ממעט בעסק ועסוק בתורה", כי עסק פרנסתי היה ע"י תוה"ק ביתי הילדות והבערות עם תלמידים הגונים, ואח"כ זכיתי גם כן למלא מקום אבי ז"ל והייתי אב"ד ומ"מ בדרעטשין, ואח"כ זכיתי גם כן בזכות אבותי הקדושים למלאות מקום אבי הרב זלה"ה בעיר המעטירה עיר ואם בישראל קהלתנו ווילנא יע"א להיות מ"מ דמתא ומ"ץ. מה אומר ומה אדבר קטנתי מכל החסדים, וה לי בחמש עשרה שנה אשר אני משרת הקהלה המפוארה וכו' ... אבל זאת אשיב אל לבי הנה השבח לה' למדתי תוה"ק מימי הנעורים, ומעט גם כן זכיתי לחרש בגפ"ת ופוסקים [3]), הנה יצאתי לבקרם ולתפשם והנם קרועים בלואים! נהפך לבי בקרבי וכו'; אמרתי בנפשי התורה נקראת עת ה' וכו' ע"ש הפסוק ואנחנו נברך יה מעת"ה, לזאת עלתה בלבי אחר שאין בכחי לעלות ההרה, אהיה מורכב על כתפו של מרן אבא זלה"ה, אשר משמיא קא זכו ליה בהעדפה יתרה, והיה מפורסם בדורו לחכם ויר"א, וביותר למביניו וכיודעיו, ובילדותו הרפים חבור מלוקט מדברי הרמב"ם ז"ל, וקראו בשם מוסר השכל, ורצונו היה לעת זקנתו להדפיסו מחדש בהוספות, וקודם מותו דבר עמי בזה שיובשר בעיניו וכבר יש לו הוספות, והוא סמוך לגמרו. ואחרי אשר ברא כריעה דאבוה וכו' ובארבעה דברים האב זוכה לבן וכו', להדרפים החבור „מוסר השכל" של אבי זלה"ה עם הוספות [4]), ורבם ככלם הם מלקטים מספר „יד הקטנה" של הרב החכם החסיד האלקי אשר מרב ענותנותו לא רצה לפרסם את שמו [5]). ושמעתי

מאבי

אמסטיבאווע .. שנים, ובעיר לוגא ו' שנים, ובקאברין הצי שנה, וימת שם בן ס' שנה ביום י"ג אלול הרל"ו. הוא חבר באור על אגדות עין יעקב בשם „עין אליהו" (ווילנא תרכ"ש, תרל"ד) וס' „דרך אבות" על פ"א (ווארשא, תרמ"ד) ושם נדפס סדר יחוסו עי"ש. ובכתובים נשארו שו"ת „מענה אליה" ו„יד אליהו" הדושים בגפ"ת ובאור על אגדות ירושלמי. מעט מתולדותיו ומדותיו נדפסו בס' „זכירות דוד" לדר' שלום דוד מאיראוויץ אב"ד ומ"מ דק"ק וועגער (ווילנא תרל"ו). — והשניה מ' האנא, אשת קרובו הר"ר שמואל חיים איישטיין, כו"ס עברים דפה"ק, אשר הדפיס את ס' „שאגת אריה" חלק שני (ווילנא, תרל"ד) ובידו נשארו כתבי הגאון ש"א הנ"ל, ואחרי מותו עיריי ביום ד"ג שבט תרמ"ב נשארו הכתבים ביד יורשיו ונאבדו. —

[3]) כתביו היקרים נשארו בידי בתו השלישית, אשר נולדה לו מאשתו השניה הצדקת יוטה דבורה בת הצדיק הנפל"א ר' יצחק ר' זלמן ר' אוריה"ס (מתה ביום י"א אב תרל"ג), מ' עלקא אשת הנגיד מו' .... קאמינעצקי מלידא, ונסעה עם בעלה לאמעריקא ולקחה עמה הכל, חבל על דאבדין כתבים יקרים כאלה. — [4]) ראיתי בידו את הספר עם ההוספות ביחד מכורך, מתוקן ובם דר כראוי לדפוס עור בשנת תרי"ב, (בעת כבדתיו בס' „כתר תורה" לא"ז הרה"ג וצ"ל), ושאלתיהו אודות הדפסת הס' ויענני כי „עוד הזון למועד" וד"ל, והנה עתה נאבד הס' ואיננו. — [5]) בהמגיד שנה שלישית נו' 38 שם בהצופה מודיע מבקר אחד מסתתר (והוא דגרמ"ש מווילנא) את שם המחבר ס' „יד הקטנה" כי הוא ר' בערוש ב"ר יעקב מעיר

מאבי ז"ל כמדומה שהיה מבירו, ואמר, שהיה נגיד גדול וחבורו נעשה בעת נסיעתו לראנציג, ומי שיטעום וכו'. קצרתי ברבריו יראה רוב קדושתו וטהרתו די רוח אלהין קדישין ביה. וספר הלז היה לזכרון ולטוטפות בין עיני בלקוטים החדשים הלכות דעות והלכות תשובה. וקוה קויתי לה' אשר מי שילמוד אותו בשום לב יערב לו, ויבושם לו נועם מוסריו, חוץ מהמעט אשר יבוא בו ממה שחנני ה' וכו', ואני תפלה אשר זה יהיה חלקי מכל עמלי להיות בכלל מצדיקי הרבים וכו'".

היה חכם מופלא בעניני הכלל ויועץ נבון גם בעסקי יחידים וידע לכלכל את דבריו במשפט אמת. בהיות השר הצדיק משה מונטיפיורי שליח ד' בעירנו אחר עשר יום בשנת תר"ו היה הס"מ ממתי סודו. וימצא בהשר סגלות נפלאות והבנתו לקדש את שם ה' ושם עמו ישראל, גם אמונת לבבו לכל דבר מצוה וטהרת נפשו ראה בעיניו. וכל אלה לקח לו ליסוד דרושו הנחמד ויענדו במאמרים יקרים ההולכים אל מטרת האמת וקראו בשם תפארת משה, אשר הובא לביה"ד, ע"י ר' אהרן דוד ב"ר יוסף יוזפא מוילנא, (מחובשי בית מדרש הגר"א) בווארשא בשנת תרמ"ר, (עיין ר' אברהם קאצינעלינבויגין). גם כתב הספר על מות הגבירה יהידית מונטיפיורי בשם אלון בכות.—ראשי הישיבה הגדולה עץ חיים בעיר וואלאזין בחרו בו להשקיט את הריב אשר נולד ביניהם לרגלי מות הגאון ר' אליעזר יצחק ז"ל ריש מתיבתא, ולתוך בשבלו הטוב, ואתו עמו הגאון ר' דוד טעביל מד"א דק"ק מינסק [6]), ומשניהם יצא פסק דין אשר הכבימו עליו גאוני הדור [7]) וביום ד' כ"ב מרחשון בשנת תרי"ר בק"ק וואלאזין בסדר נכון הנרצה לשני הצדדים.

בתבונתו היה גדול בכל מקצעות התורה-ובגפ"ת, מצוין בדרוש ואלהים ברכו בלשון למודים, והיה ספדן נפלא ומוביח את עמיתו בהשכל ודעת. חכם בהליכות עולם, צדיק ועניו מאד, מוקיר חכמים ונבונים ומקבל את

כל

שינאווי בגאליציען. אחריו הדיע ארותיו גם כן (ואולי על פי המבקר הנ"ל) הדרשן המפאר ר' אהרן יעללינעק מק"ק ווינא, בספרו "קונטרס תרי"ג" (ווינא, תרל"ח) סי' 65, ועוד פעם שנית מבנו ב"קונטרס הרמב"ם" (ווינא, תרל"ח) סי' 54. הס' "יד הקטנה" מלא באורים רחבי ידים בכמה הלכות הרמב"ם, מעט מבאר בדרך דרוש ומעט בדרך מוסר בטוב טעם ודעת.

[6]) בהסכמתו על ס' "נחלת דוד" להר"ד ממינסק (ווילנא ב ב ר כ ח) כותב: "וימשמיא קא זכו לי שזכיתי להשתעשע עם הגאון המנוח זצלל"ה שלשה סעמים בעסקי מצוה והיה לי פתחון פה לפניו ובחיבה יתרה וכו', א' י"ב אדר שני תרכ"ד".—

[7]) העתק ממנו שלחו להגאון ר' דוד לו־יא ביהאוועך והסכים עליו אור ליום ו' עש"ק ב' דר"ח כסליו תרי"ר, ואחריו ג"כ הסכימו הגאונים:

ר' שלמה זלמן בהרב מו' הילל זללה"ה ריבלין משקלאב (אור ליום ב' ד' כסליו תרי"ר)
ר' יוסף ב"ר מאיר אבד"ק סלוצק (מום כ' י"א כסליו תרי"ר)
ר' יעקב מאיר פאדווא אבד"ק בריסק (א' טוב כסליו תרי"ר)
ר' מרדכי בהה"ג מוהורא"ד ז"ל מראזינאי חוב"ק פינסק יצ"ו (מוש"ק ד"ר כסליו תרי"ר).

כל האדם בסי"י. נתן בשמחה הסכמותיו למחברי ספרים לאמצם. ובענות כבודו בא בשאלות אל הגאון ר' יעקב מאיר פאדווא אבד"ק ברוסק והוא משיב אליו בכבוד גדול [8]). כתב דברים נכוחים על הל' דעות ותשובה להרמב"ם, ואחרי מותו קבצום יורשיו וקראום בשם מוסר ודעת והדפיסום (ווילנא, תרכ"ח). בעד דרושו אשר נשא ביום הציל ה' את הקיסר הישר אלכסנדר השני ע"ה מכף אורב נפשו, נתכבד מהרוממות במכתב תודה. — בא בין התתומים על המכתב מרבני ווילנא, הנדפס (פ"ב, תרי"ב) בס' "שני פרקים להרמב"ם" והוא מכיל בתוכו שני מאמרים א) לאהוב את הקיר"ה, ב) כבוד העמים בזמננו ומעלתם,—גם בא בקהל הרבנים המסכימים להעתיק את תנ"ך בפקודת המשלה בשפת אשכנז בכתבה (ווילנא, תרי"ב) ונקראים בשם "דיא מלמדישע תנכי"ן".

הוא היה מראשי המיסדים בעירנו סדר מעמדות לאמרם בכל יום בבהכ"נ דקברנים, ולזה קבץ סדר הק־בנות מתורה ואיזה פסוקי נ"ך ומאמרי רז"ל ונדפס בשם עבודה תמה ובראשו הקדמה יקרה ממנו, וחלק שני ג"כ סדר קרבנות לימים טובים ועבודת המוספין מסודר לדעת הרמב"ם והרמ"ע מפאנו, והר"מ די לונזאנו (ווילנא תקצ"ו, ז'), ופעם שנית בקצת שנויים ותקונים (ווילנא, תרי"ט). גם כתב הקדמה יפה על סדר סליחות בשם אשמורת הבוקר (ווילנא, תרכ"ו).

כל ימיו חי חיי צער ועוני, ויהי בעת דרש בשבת שובה בשנת תרכ"ז בבהכ"נ הגדול בדרכו, נחלש לעיני כל העם, ויבילוהו לביתו והתהפך על משכבו שלשה ימים, ובהגיע זמן תפלת כל נדרי נאסף בן שבעים ושמונה שנים, ומ"כ לשמאל הגאון ר' יחזקאל לנדא. עד כמה הי' אהוב וחביב הרב המ"מ בלב כל אנשי עירנו, נוכל לראות מהכבוד אשר עשו לו אחרי מותו. חבורת חרשי עצים (שטאליארעש) קנו את בית דירתו אשר גר בו שנים רבות, ויקדישוה לבית תורה ותפלה על שם "המגיר". (הבית הזה הוא בראש פינת הרחובות היהודים והאשכנזים, ולפנים נקרא בשם "מארגינשטערינם הויף").

הרב

---

[8]) בס' "תשובות מהרי"ם" הנ"ל (ווארשא, תרי"ר) השאלה בענין מקוה למשוך על ידי סילונות מתחת לארץ, והרי"מ מצדד להתיר. ושם בסי' יו"ד כותב: לידידי וחביבי הרב המאוה"ג המפורסם בתורה יראת ה' אוצרו מו' זלמן זאב ג"י מ"מ דק"ק ווילנא" — ועוד בס' "מקור מים חיים" להנ"ל (סרילקאב, תקצ"ו) בסי' ע', בענין חלוקת אתים, משיבו: "לאוהבי הרב הכופלג החריף החכם ושלם דורש טוב לעמו מו' זאב וואלף ג"י אשר הוא כעת מ"מ דק"ק ווילנא" — גם בס' "נחלי מים", להנ"ל דרושים, ו"עין המים" שו"ת (ווארשא, תרמ"ג) שם סי' ד' מיום ג' טו"ב אדר א' תר"ח, תשובת המחבר אל הר"ז"ו, וגם שם סי' יו"ד אליו.

הרב הג' ר' יצחק אלידו לנדא
בהרב המפורסם ר' שמואל [1]
בהרב ר' חיים (ר' שבתיל'ס) [2]
בהרב ר' חיים [3].

נולד בעיר ווילנא בשנת תקס"א לאמו מ' רעכיל [4]) בת הגאון ר' חיים הלוי [5]) לאנדא [6]) מבראד. מוריו ורבותיו היו הרה"ג ר' שלמה יורבארגער

---

[1]) היה נקרא בשם ר' שמואל חיים-שבתיל'ס (תולדתו בק"נ צד 228), ושמה כתוב חיים ב"ר שבתי (צ"ל חתן ר' שבתי), ובא חתום על מודעה נדפסה להחזקת ישיבת וואלאזין מיום ג' כ"ו אדר תקס"ט, אחרי ר' ליבלי ר' בערש ולפני ר' זלמן ר' אורי'ס; זאת עדות נאמנה על היותו מן החשובים הגדולים בעירנו. אחיו הוא הר"ר אליעזר הנזכר בק"נ (צד 219) ושני האחים האלו נדבו אבן שיש אדומה וגדולה לשלחן הקריאה בבית הכנסת הגדול, וחרותים עליה המלות האלה: לפרט „תעלנו" בשמתה לארצנו, לפ"ק. נדבו ר' אליעזר ור' שמואל בני ר' חיים שחי בשבריא תוב"ב ותמת שרה א'ב'ר (ר"ת אמנו בת ר') שבתי ד' אדר, ולירושלים „מבשר" אחן, ו'א'ר (ר"ת ואבינו ר') חיים ב"ר חיים מת שם ז' ניסן, אתה „תקום" תרחם ציון לפ"ק. — [2]) תולדתו; בק"נ צד 180; היה חתן הר"ר שבתי (שם צד 107) בהר"ר אלחנן חפץ בהר"ר אליהו חפץ בן בנו של הגאון „באר הגלה". — [3]) היה חתן ר' מן בהר"ר גרשון מווילנא הנזכר בק"נ (צד 107) משנת תמ"ז, ובפנקס המדינה משנת תנ"ה, תנ"ז, תנ"ט. ובחר על ארבעת השנים האלה להיות פרנס המדינה. ור' מן היה ג"כ חותן של הר"ר עזריאל ב"ר מרדכי אבי הגאונים בעל „עשרת צבי" ו„בית לחם יהודה", ומו"ה יעקב (חתן הגאון בעל „נחלת בנימין") עי"ש. — [4]) מתה פה ווילנא, ערב ראש השנה לשנת ת"ר, ומ"כ על ב'ע החדש (ק"נ צד 258) קבר שלישי מימין אחומה הכבירה בוילא (די גרוישע) א"ר ליבלי ר' בער'ש, ולרעכיל היו בתים בחצר ר' הירש טייצר ברחוב האשכנזים, ודרך חצר זו, מהלך אל בית הכנסת הגדול ונקרא עד היום „רעכיל'ס הויף". — [5]) אבד"ק פאדקאמין (שני בשני עם הגאון „נודע ביהודא") [בא בהסכמותיו על כמה ספרים, וגם חתום על היתר הגט מקליוונא בס' „אור הישר" (אמשטרדם, תקכ"ו); נפטר בזמן אחד עם הגר"א. ובעל „חיי אדם" בהספדו על הגר"א, מזכירו בזה"ל: „הנה שמענו שבר גדול ששבר ה' „בק"ק בראד הרב מו' חיים דוב דפאטקאמעניא, ת"ח זקן ומופלג וצד"ק" עכ"ל (אבות סי' י"ז] בן הרב ר' אברהם, בהגאון ר' יצחק סגל לנדא [עיין „עיר הצדק" סי' כ"ה צד 164, 185, ובס' „אנשי שם" להר"ש באבער סי' רצ"ט צד 119 בהוספות, עי"ש ומת בשמחת תורה תקכ"ח], בהרה"ג ר' צבי הירש וויטעם מאפטא, אבד"ק זאשמיגראד ודיין בק"ק לבוב [הרושי תורה נמצאו ממנו בפ' ויצא בס' „נחלת יעקב" „ואבני שהם", (עיה"צ צד 127) מת א' דר"ח תמוז תפ"ב], בהגאון מו' שאול לנדא ממשפחת קוקינוש, ברג"מ יצחק חריף ממשפחת לנדא (עיה"צ סי' י"ח צד 127), מת י"ז לירח האיתנים תמ"ג מגזע יונה הנביא. כן כתוב על מצבתן (נדפסת במ"ק ח"ג סי' ז', ונשנית בח"ר סי' ז', ונשלשה בס' „אנשי שם" הנ"ל סי' תפ"א), וא"ר חיים מ' מרים בת הגאון ר' יעקב באב"ד. (ואשתו מ' רייזל בת הגאון ר' שמואל הלוי אבד"ק מעזעריטש חתן הגאון ר' יצחק אבד"ק ווילנא ובק"ק פוזנן, עיין צד 5), בהגאון ר' יצחק באב"ד אבד"ק בראר, (ואשתו היא בת הגאון ר' דוד כתבן) בהר"ר בערוש, בהגאון ר' העשיל אבד"ק קראקא, בהגאון ר' יעקב אבד"ק לובלין, בהגאון ר' נפתלי צבי הירש מלאדמיר מבני בניו של מהר"י וויל. (בשנת תרכ"ט נדפס בלעמבערג ס' „מנחת חנוך" על ס' החנוך מהג"מ יוסף באב"ד אבד"ק טארנאפאל מהגאון מו' משה ובן המחבר הר"ר שמעון). [ואשתו בת הקצין הרב ר' שמחה דאקטאר (נקרא ר' שמחה מנחמ'ס) בהר"ר יוחנן ברוך דאקטאר, מגזע יונה הנביא — האב והבן היו גדולים בתורה והגידו דרושים וחלוקים בק"ק לבוב והגאון „ט"ז"

יורבארגער (ק"נ צד 247) ור' אלי' סמארגאנער (עיין בשמו). בהיותו בן ט"ב שנה לשמע שמו הטוב לקחהו לחתן חגביר האדיר ר' צדוק מארשאלקאוויץ[7] בר"ד ברמ"פ מדובנא לבתו ריצא פראדיל[8]; בעזרת חותנו שם אל המסחור פניו, וההצלחה עמדה לו לאסוף הון ועושר, וברבות עשרו כן הרבה להיטיב עם כל אדם בכל לבבו ובכל מאודו. ועוד בימי נעוריו נודע לחכם וחריף כנראה מהסכמת ר' אבלי, מיום ה' י"א אלול תקצ"ד, על ס' „עצי לבונה" להר"ר ניסן טו"צ בק"ק דובנא: „ועתה כאשר „בא לכאן החכם ה"ה מחותני ידידי הרב החריף מו' יצחק אליהו לנדא „מקהלתנו לבקר בתי אבות והרבנים המפורסמים כגלים מסויטים אשר „מושבו בק"ק הנ"ל". גם בעל „תפארת ישראל" מביא את קושיתו במשניות שלו במס' סוטה פ"ו „והקשה לי הרב מו' יצחק אליהו נ"י מדובנא „שבתורה כתוב שאמרו ברכות וקללות אחר שבנו את המזבח, ובמשנתינו „נאמר שאמרו ברכות וקללות ואח"כ בנו את המזבח". גדלו בתנ"כ, תלמוד ומדרשים, השיאו את לבבו לפעמים לדרוש לפני רבים ויצא חן באזני כל שומעיו, וספרי המגיד מדובנא ומשליו הרבים אשר שמעם בהיותו שמה בבית חותנו, היו לו ליסודות חזקים לבנות עליהם דרושיו חבוריו ובאוריו אשר הוציאם מעט מעט לאור. וראשית פרי התנובתו היה ספרו **מענה אליהו** [נדפס בווילנא בשנת „ערב שיח" לפ"ק (ת"ר) ו„מענה אליהו

והגאון „פני יהושע" הפליגו בשבח החכמים האלו. הר"ר שמחה נזכר בתשובות הג' „נודע ביהודה" לעניין פסק הלכה וכתב עליו שהיה רופא בחצר המלך (סאבייסקי) וגם היה גדול בתורה וביראה, ואחרי כן רופא בחצר השולטן. ונכתב עליו בפנקס לבוב שהיה מפזר מעותיו לעניים ולעניי ירושלים, ורב שבחו אין לספר וגודל נדבתו וצדקתו אין לשערה. ועדיין יש ממנו מגורה נהדרה מאד אשר אין כמוהו בהדור בבהכ"נ הקטנה בתוך העיר לבוב ונכתב שמו עליה („מ"ק ה"א סי' פ' וח"ר סי' יו"ד ובס' „אנשי שם" סי' תקמ"ר). נפטר ביום ד' כ"ח אדר תס"ב. ובעל „מפעלות אלהים" הר"ר יואל בעל שם הביא הרבה רפואות בדוקות בשמו]. — [6]) לנדא או לאנדוי הוא שם עיר במדינת אויסטרייך. בשו"ת „מהר"ם מינץ" ס' מ"ט כותב: „האי עובדא בא לידי בהיותו דר בעיר לנדוא" וכו'. ובשביל חותנו חתם הריא"ל בכינוי לנדא. וביר הגאון ר' „יעקב-קא לנדא" בן המ„צ"ח" ו„נודע ביהודה", היה כתב יחוס, כי תולדותם טגזע אסף סנני לוים (סג"ל) אשר הגלו מירושלים במלחמת טיטוס לארצות לויזיאנוס, שפאניען ופורטגאל. ממשפחת הלוים ההם נמנו איזה מהם לשרי בדינה (המליץ שנה שניה גו' 47). — [7]) אשתו מ' ברייגדל בת הרב הג' ר' מרדכי צבי הלוי הורוויץ אבד"ק הארחוב בהגאון ר' יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק בראד, גלוגא והמבורג, ושם מ"כ ו' אייר תקכ"ז (עיין „אגודת פרחים" סי' 9) בהגאון ר' יוקל אבד"ק גלוגא ואה"ו, כהגאון ר' מאיר הלוי הורוויץ אבד"ק טיקטין והגליל, ואדות כל משפחת הורוויץ עיין המליץ שנה י"ט, גו' 16 מיום ו' אדר ראשון תרמ"ג. — [8]) ועוד שתי אחיות היו לה: האחת נשואה להגאון ר' צבי הירש הכהן ראפאפארט, בעהמ"ח ס' „עזרת כהנים" ו„הוספות העזרה" על תורת כהנים „ספרא" ח"א (ווילנא, תר"ה) וח"ב (זיטאמיר תרכ"ו) ומת בדובנא ג' אדר תרכ"ה, בן הרה"ג ר' נפתלי הערץ הכהן ראפאפארט מלידי עיר לבוב, מת כ"ח ניסן תק"ץ, וממנו נדפסו חדושים ובאורים על דיני שו"ע יו"ד ואה"ע ואו"ח בסוף ח"א הנ"ל. והשני' היא הגבירה מלכה מינדל אשת הר"ר יעקלא מווילנא.

אליהו אך טובה ונעים יצמיח" לפ"ק] באור רחב וגדול לבאר את דברי הס' „תנא דבי אליהו", ונלוה אליו „שיח יצחק" לבאר בדרך משל דברים שאינם נחוצים לצורך הענין, ובדרך אגב מבאר גם כן כמה פסוקים בתנ"ך ומאמרי חז"ל בתלמוד, ילקוט ומדרשים. ובהקדמתו כותב: „משפט באורי בניתי על מוסדי הלשון ושמות נרדפים אשר דליתי מחכמי קדם קדמוני". ובא שם גם בדברי שיר בחרוזים אשר אויל ומשכיל יתוכחו יחד, ועוד בשיר „אל מחברתי". בחרוז השלישי כותב: „אנכי יצאתי „ראשונה ואחרי מהרה יבוא ברנה „ברורי המדות" ו„מיצוי המדות" באורי „המבילתא הנמו, יפה אף נעים מדבריהו, שמה תחזינה עיניך נכבדות, לאיש אשר אלה לו הנני פרי עטהו, הוא יקראני בכורי, אף אני אב אכנהו". ואח"ו מפתח למצוא דברי חפץ ב„שיח יצחק" ובסוף המפתח לוח הברל שמות הנרדפים. ועל צד האחרון בא גם בשיר בחרוזים וראשי השורות „יצחק אליהו לנדא בן רבי שמואל ז"ל", ובסוף העמוד בא בתפלה בעד נשמת אביו וחותנו, ומברך לאמו וכו' ולחמותו הגבירה ולרעיתו הנגידה וכו'. — אחריו בשנת ה' „דר"ת" הדפים בווילנא את ספרו השני ברורי המדות לבאר דברי ה„מבילתא" ונלוה אליו באור בשם: „מיצוי המדות", להבין מליצת המקרא ודברי חז"ל בתלמוד ומדרשים, ועוד שם „איפת צדק" הגהות על המבילתא מגאון אחד ומיחסים אותו להגר"א. (הרב ר' אברהם גייגר מברלין, מהלל את באורו זה), חוברו יחד ע"י וכו' ובשבתו בדובנא הכינו וגם חקרו, וראשית מלאכתו בשנת „לבבי ירחש אך טוב" לפ"ק (ת"ר), ותשלם המלאכה, בשנת „כל בני אדם בצל כנפיך יחסיון" לפ"ק. בסופו לפ' שמות וארא פירוש הנמצא בכתובים לר' אברהם ב"ר דוד הלחמי, ובדף האחרון מברך להוריו בנ"ל, וגם מוסיף את שם חתנו השנון ומופלג מליץ וסופר מפאר מו' מרדכי צבי הירש בהרב ר' יעקב ר' ליבלי"ס, ואת בתו מרים ובנם היניק מו' שמואל נ"י. — ספרו השלישי הוא פתשגן, באור המלות והוראותיהן לס' משלי ונלוה לו עוד באור בשם „חדשים וגם ישנים" הכתוב בפנים שונות (ק"ב, תרי"ח). — ספרו הרביעי דובר שלום באור על סדר תפלה מכל השנה (ואשרא בשנת „לא יערכנהו כל זהב וכסף" לפ"ק תרכ"ג). בסוף המבוא כותב: „סבת השם „דבר שלם" הוא ר"ת דברי בן ר' שמואל לנדא מווילנא, או דברי בן רעכיל, בשנת „לשלום דובר" לפ"ק. — כפרו החמישי מקרא סופרים על מס' סופרים, לבאר פשוטי המאמרים, וחדושים בשם „עטור סופרים" לבאר איזה דברים עם הגהות הגר"א. בשבתו בדובנא הכינו וחקרו, בשנת „אך טוב לישראל" גמרו והדפיסו בסובאלק בשנת „כח מעשיו הגיד לעמו" לפ"ק

לפ"ק תרכ"ב. — אחריהם הוציא לאיר את באורו בשם כפלים לתושיה א) על תרי עשר, והוא הששי לספריו (היו מוכנים אתו עוד בשנת ת"ר, כנראה מהקדמתו לס' „מענה אליהו"), להסיר כפילת המאמרים; „משל ומליצה" להשכיל המאמרים במשלי הדברים; „מפורש" מבאר מלות התרגום יונתן וכונתו; „דברי חכמים" לחקור דברי חז"ל בתלמוד ומדרשים. לפני כל נביא בא בפתח דבר לדבר על דבר ענין הנביא נבואתו ומדותיו, חייו ומותו, זמנו ומקומו, והוא כעין המבוא לבן-זאב. ובמפתח השער כותב: „אם המצא תמצא בדברי מאמרים שונים, אשר כבר קדמוני מחברים מלפנים, אל יאשימוני כי בשאט נפש הבחרתי שם האומר למען הזכיר את שמי עליו, חלילה לי מזה, כי חנני אלהים די באר ענינים חדשים לאלפים ולרבבות יהי שם ה' מבורך". על ס' „יואל" לבדו, נדפס בזיטאמיר בשנת תרכ"ה („יהי כזית הלבנון הודה" לפ"ק), ועל כל תרי עשר נדפסו בווילנא בשנת תר"ל. ב) על תהלים, ונלוה אליו עוד באורים בשם „מטע לשם" ראשי תיבות מפסוקי תהלים על שם ע"ב לדעת המקובלים, (ומפני שלא נחה דעתם של חכמי דורנו מזה הבאור, על כן החליף את השם „מטע לשם" בשם „מפורש"), „משל ומליצה" להבין באורי הפסוקים ע"ד משל, ורובם המה מתבלים במשלי הס"מ מדובנא, נדפסו בווארשא בשנת „הבינו משל ומליצה" לפ"ק תרכ"ו.

בשנת תרכ"ו בבואו הנה אל עיר ווילנא למכור את ספרו תהלים הנ"ל, כבדוהו חכמי עירנו לדרוש בבהכ"נ הג' עוד בחיי הס"מ ודרושו נשא חן בלב כל שומעיו. ואחרי מות הס"מ רז"ו שלחו לכבודו בדובנא לקראהו למגיד מישרים בקהלתנו. ויבוא הנה ודרש באיזה שבתות, ויקח את לבב כל מפלגות בני אדם, ויתנו לו בפ' שמות שנה זו כתב המגידות. וישב אל ביתו להביא הנה את אשתו ואת ספריו, אך סבות שונות עמדו לו על דרכו זה, גם אשתו מתה בדובנא בשנת תרכ"ח, וכה נתאחר מלבוא הנה עד חצי אלול תרכ"ח. דרושו הראשון היה בחג חנוכת בית מדרש על שם הגאון רבינו אליהו, אשר נבנה מחדש ברוב פאר והדר בערב יום כ"ג אלול (המגיד שנה י' נו'), ואז הפיק רצון מכל גדולי עירנו אשר היו שמה, פה בעמדו על משמרתו חבר וגם הדפיס את אשר היה אתו בכתובים ספרים אלה: פתשגן הדת ספרו השביעי שם כולל על כל חמשה חומשי תורה (ווילנא, תרל"ב ג' ד' וה'), וכן בשם זה על חמש מגילות נדפסו בשנת הר"ל; ועל קהלת עוד שני באורים בשמות „עטרת שמואל" ו„אהל רחל" ע"ש אבותיו. והגאון בעל „הכתב והקבלה" מביא ממנו באורים איזה פעמים. — ספרו השטיני אחרית לשלום על הנדה ש"פ והוא

תשלום

תשלום לספר „דובר שלום" הנ"ל (ווילנא, תרל"א) ביחד עם באורים אחרים ובאור „לחם עני" מהרב המקובל ר' נפתלי הערץ מעיר ריטאווע (בעהמ"ח ס' „מי כיור" וס' „אילה שלוחה" פי' על התורה אשר עודו בכתובים). — את ספרו התשיעי **דרך חיים** על מס' „דרך ארץ זוטא", מבאר פשטי הדברים, ו„אורחות חיים" על הנ"ל לבאר ענינים זרים במקראי קדש ומדרשי חכמים, למען יחדיו יהיו תמים, עם הגהות „הגר"א" זצ"ל (ווילנא „אך שלום וברכה" לפ"ק תרל"ב); בשבתו בדובנא הכינו וחקרו, ובשנת „ודרך שלום" לפ"ק (תר"ו) החלו וגמרו. ושם בהקדמה כותב „בחסד אל „חנני עד כה להדפיס „שמונה חבורים", ולא הגדתי ולא השמעתי לשום „אדם את אשר עמדי"; ועוד כותב שם: „כי קרא שמות באוריו הנ"ל על שם אבות אבותיו הרבנים: ר' חיים ב"ר חיים, ר' מן ז"ל מווילנא (וס"כ בארה"ק), והנ"מ חיים לנדא בהרה"ג ר' אברהם מבראד אבי אמו. גם מתאונן על המדפיס מסובאלק אשר לקח ממנו חבורים שונים להדפיסם, א) באור על תהלים, ב) על שמואל, ג) מטע לשם על התורה. ד) על מסכת דרך ארץ זוטא. ה) על מסכת כלה, ולא הדפיס אתת מהמה. וכל הכ"י הנ"ל נשקעו בידו באמרו כי איזה מהם נאבדו, והנותר בצענזוריע בווארשא, והוברחתי להבין מחדש באור על תהלים (נדפס בווארשא), ובאור על שמואל הכינותי, ומס' ד"א זוטא זה, ולא ארע אם הראשון נוח מהשני או האחרון הוכשר יותר; וגם באורי על יהושע שופטים נאבד ממני בדרך, ובעזרת ה' הכינותים מחדש". שם בדף ז' כותב: „ב„רמת שמואל", וב„אהל רחל" בארנו". **לשמוע בלמודים**, להבין דברי אגדות במליצות נחמדות, באורים יפים ונעימים, בדעת חכמים, חוברו יחדיו בשנת „הואל לשמוע בהליטודים" ונדפסו בווילנא, בשנת „במשרים יאהבוך" (תרל"ו); והוא חלק ראשון כסדר הש"ס ונדפסו בלתי על מס' ברכות ושבת. **שמלה חדשה** על פיוטי המחזור (נדפסו במחזורים דפוס ווילנא). **דרושים לכל חפציהם**, דרשות שונות (ווילנא, תרל"א) וח"ב ד' דרושים (ווילנא, תרל"ו). — **קול שאון** מעיר ווילנא על אשת השר „פאטאפאוו", אשר מתה בחלי-רע, בת חמשים ואחת שנה, אור ליום ג' (3 אויגוסט 1871) כ"ח מנחם אב תרל"א, והספידה בבהכ"נ הג, ביום ד' ער"ח אלול; נדפס בווילנא „הואיל ועשה צדקה" לפ"ק, תרל"ב; (נעתק לשפת רוסיא ע"י המעתיק המושבע ר' ש....בן דוד קאצינעלינבויגין מווילנא) ובעבורו נחל כבוד רב (המגיד שנה ט"ו נו' 34). — **רמת שמואל** אבל כבד ומספד מר „בקול שאון מווילנא" לפ"ק, על מות הגאון ר' „שמואל שטראשון" זצ"ל, מכיל שני הספדים. בראש הספר קינה. בדרך

פיוט, כאה וארבעים וארבע מלות בידדות מתחילות באות השין (על שם שמואל שטראשון) בשנת „אריד בשיחי ואהימה" לפ"ק. הקינה לקוחה מקונטרס „מגיד משנה" להרב מו"ה (מרדכי וויסמאן חיות), שנה ראשונה מגליון ראשון (לעמבערג, תרל"ב). ועוד שם העתק דברים מכה שהספידו את הרש"ש בהמגיד (שנה ט"ז נו' 16), ובהלבנון (שנה ח' נו' ל"א ל"ב), ובהברמל החדשי (שנה א' חוברת ז'). גם העלו את וכרונות אבות המנוח ואבות אשתו ויחוסם. ושם גם קינה בחרוזים מר' אליעזר צוויפעל. נלקטו ביחד ע"י הר"ר א"צ ק"ב ונדפסו בהוצאות הגרמ"ש (איידקוהנען, תרל"ג).

היה גם חכם מדיני בעניני הכלל, ובשאל עצה ממנו, מענהו היה בטוב טעם ודעת ובחכמה ובמישרים. בשנת תרכ"ב דרשה הממשלה לבחור רבנים מלומדים מערי המדינה, ולשלחם לעיר המלוכה למען שאל את פיהם על דבר איזו שאלות נהוצות ולבקש תשובתם. ונבחר אז ר' יצחק אליהו מקהלת וואהלינן, וביחד עם יתר הרבנים בא שמה בראשית השנה הזאת. וישבו הנבחרים שם כחמשה יחהים ועמדו בסוד הועד על יד השרים היושבים ראשונה במלכות. ובכל השאלות אשר שאלו מהם היה מענה ר"י אליהו בחריצות ובשכל רב ובאמונת לבב. והרשי"פ ספר, כי רב נחת קבלה ממנו אספת הרבנים משיחותיו ומליצותיו. דבורו עם כל אדם היה בנחת רוח, משמח את המקום, משמח את הבריות, ולא נשא פנים לכל איש נגד האמת. ביתו היה בית ועד לחכמים ולנדיבים וטוב ומטיב מאין כמוהו. בכבודו ובעצמו קבץ נדבות לעשות גדר יפה וחזק סביב בית עולם הישן אשר היה פרוץ מרובה על העומד כנודע. עוד תקן צדקה בעד אנ"ח להאכילם מאכל כשר. הסכמותיו נדפסו על ספרים רבים וגם על אסור מס' „כלים החדשה" (עיין הג"מ בצלאל צד 58). חלה בעש"ק ט"ו בסליו ויצו לפנו מוהו בכתב את בנו יחידו הרב ר' שמואל לנדא שלא לכתוב על מצבתו שבחים והארים, ויפת בן ע"ו שנה „ביום ד' הוא כף להודש בסליו" לפ"ק. (תרל"ז). וז"ל מצבתו:

„לזכר עולם יהיה צדיק" לפ"ק.

רצונו של אדם זה הו כבודו כן צוה לי אבי מורי הרב הג' שלשלת היוחסין מאד נעלה שלא לכתוב על מצבת קברו שום שבח ותאר רק „פ"נ מו' יצחק אליהו לנדא ז"ל המגיד מווילנא, בעהמ"ח ספרים שונים, בהרב המפורסם לשבח מו' שמואל בהר"ר חיים שבתיל"ס זצ"ל". ויאסף אל עמיו בן ע"ו שנה „ביום ד' הוא כף לחודש כסלו" בשנת תרל"ז תנצב"ה.

זיין ונשאר

ונשאר אחריו בכתובים דרושים לכל שבתות השנה למועדים לרגלים ולימים הנוראים וגם הספדים; באור חדש על סדר תפלה בשם אחרית לשלום וחבור יפה אף נעים על אגדות עין יעקב.

וכשנה וחצי אחריו בקיץ תרל"ח בהסכמת רוב נכבדי עירנו נבחר למגיד ומו"ץ,

הרב הג' מו' יהושע העללער
במו' אהרן [1])
במו' פסח במו' אשר אנשיל.

היה נודע לתהלה בחכמת הדרוש. בנעוריו לקח לו לאשה את הרבנית הצדקת מ' היה פעריל הבת היהידה להצדיק מו' אליעזר מהוראדנא ואשתו המצוינת מ' בתיה ז"ל, הנודעת בצדקתה. והמה, אבות אשתו החזיקו את ידי חתנם זה בכל הוצאותיו ח"י שנים. שנים אחדות היה למגיד מישרים בק"ק הוראדנא עד אשר נתקבל לאב"ד בק"ק פאלאנגען.

ויבוא הנה ודרש פעמים רבות וימצאו דבריו חן ומסלות בלבות כל שומעיו, וביום "טו"ב" מנחם אב, נתנו לו כתב מגידות. והגיד דברי מוסר בכל חדש אלול ובעשי"ת בהחל שנת תרל"ט. אחרי יום הכפורים נסע אל ביתו לעיר טעלו לימי חג הסכות להביא אחרי החג את אשתו ואת ספריו וכל אשר לו הנה. ובאיזה סבה לא יכול לצאת משם, עד אשר הלה מענטת נפש, ובלב נשבר השיב ליד מנהיגי קהלתנו את כתב המגידות, ויכתב, כי מן השמים עכבוהו, שלא זכה לעמוד ולשרת בעיר ואם בישראל כווילנא. וימת שם עירירי ביום כ"ב סיון תר"ם (הלבנון נו' 45 שנה ט"ז).

ואלה הספרים אשר חבר: (הם המה שמו הטוב, טוב מבנים ומבנות) — **דברי יהושע** דרוש על מערכת שמונה עשרה ברכות התפלה, והתיחסות כל ברכה וברכה אל העופות הכתובים בפ' שמיני; וכותב: „בוחן נתתיו בעמי לחבורי על תכונת אותיות לשון הקדש תמונתם והברתם ומספרם, וזה ביתי בית תפלה יקרא לשוקדי דלתותי" (קעניגסבערג, תר"ב). **דברי יהושע**, כולל שלשה מאמרים, א) „מרפא לנפש" רפואת הנפש לרפואת הגוף, ח' פרקים; ב) „עצה ותושיה" באור הסבות המביאות את האדם לחטוא, י"א פרקים; ג) „התורה והיראה", ו' פרקים;

---

[1]) היה איש תו"י ורחים רבנן מאד ואחר שמתה עליו אשתו הראשונה באין ז"ק, מ' דרייזע בת הרב ר' יצחק במ"ר (ר"ת בן מורנו, מי היה?) נשא את האשה המיוחסת מ' רבקה בת מו"ה אברהם הלוי העללער מעיר פוכאוויץ, מגזע הגאון בעל תוספות יו"ט

(ווילנא, תרט"ז). — **תולדות יהושע**, באור על פרקי אבות (ווילנא, תרכ"ו). **חוסן יהושע** הוסן מספריעי למוד התורה ומושיע בתחבולות לאור באורה. כולל שני מאמרים: א) לעוסקים בה ישא מדברותיו, ב) למוהרי ארץ יביע אמרותיו, והמה ח' פרקים; ועוד פרק התיכון, י' פרקים. בראשו הסכמת מורו ורבו הגאון ר' דוד טעביל מד"א דק"ק מינסק, ובסופו הספד על אחיו הגאון ר' יחיאל, (ווילנא, תרל"ב). — **מעוז הדת** באמתת התורה שבע"פ ובמעלות המדות של חכמי התלמוד וידיעתם בחכמות הטבעיות והשקפר על מצב הדור (ווילנא, תרל"ג). — **מעיני יהושע** באור על מס' קנים ואהלות (ווילנא, תרל"ט). — **אהל יהושע**, דרושים, א) בענין „מלאכת המשכן", ב) בענין „ויך את הסלע", ג) „שלשה ספרים נפתחים" (ווילנא, תרמ"ב); נדפס אחרי מזהו ע"י הר"ר אייזיק ליב ב"ר שרגא עזריה, נכד אחי המחבר, וקוראו „דודי זקני" (הוא הוא המחבר ס' „אלומת עלומים"). **מאמר האחדות** לא ראיתיו ולא ידעתי את מהותו ודפוסו.

והיו לו שלשה אחים גאונים מצוינים, הרב ר' „ישראל העליר"[2], היה ר"מ בבמד"ר הגדול בעיר מינסק, ואח"כ נתמנה לאב"ד בעיר קאיידענוב ושם מ"כ. — הרב ר' מאיר העליר[3], היה ד"צ בווילנא בב"ד של מעלה בשנות תק"ץ והלאה, ומפני מהלוקת ואי סדרים אשר היו בבית הזה, עזב את משמרתו ויהי לרב בעיר טראקי זמן מצער, ומשם נקרא לאב"ד ור"מ בק"ק קאסטיוקאוויטש (פלך מאהליב ברוסיא הלבנה), ושם האיר ר' מאיר לעדתו יותר משלשים שנה, ויפת שם בן ע"ג שנה ביום ה' אייר שנת תרל"ז. — והרב הגאון ר' יחיאל העליר[4] אשר ראשית רבנותו היתה בק"ק הלוסק, ושהה שם משנת

זצ"ל. (מתה ביום ג' ז' שבט בעיר דווארעץ בשנת תר"ו בת ס"ד שנה). — [2]) והניח כמה חבורים בכתובים שו"ת ח"ת בפלפול עצום כמעט על כל הש"ס. על מס' הולין היו מסודרים לדפוס בשני כרכים, והמה ביד בנו הרה"ג ר' אברהם מאיר העליר. הראמ"ה נולר כ' אדר תקצ"א והיה תלמיד של הגאון ר' ישראל סלאנטר; כשלשים שנה היה אבד"ק קאידענוב על מקום אביו ויפת בש"ק י"ז המוז תרנ"ד (המליץ שנה ל"ד נו' 163). — [3]) ממנו נדפסו תשובות בס' „עמודי אור" לאחיו ר' יחיאל, ובס' „עטרה אור" וגם הערות בס' „תולדות יהושע" לאחיו הר"ר יהושע העליר הנ"ל. בכתובים נשארו חדושים על מסכתות רבות בש"ס גם הגהות רבות, ובאורים על מקומות הקשים על כל המד"ר, והנמנו ביד בנו הר"ר אברהם לבוש אבד"ק קאסטיוקאוויטש. ועוד בנים שנים הוליד: את הר"ר נחמיה בעיר מגלין, (ובנו הר"ר יחיאל העליר במכתבו הודיעני רבות אדות בית אביו ומשפחתם העלליר), והר"ר אריה בעיר פאצעפ. ואשתו הרבנית ביילא (מתה י"ז שבט תרל"ז) היתה בת הרבני הנגיד מו' מרדכי במו' אריה (מת בווילנא בש"ק כ"ה אדר תקצ"ד); ואשת ר' מרדכי הצנועה מ' יענטא (מתה בש"ק ט"ו סיון תקצ"ח בווילנא), היא בת הרב הג' מו' נחמיה במו' צבי לבוש מגזע הלבושים (עיין ק"נ צד 216). — [4]) חבר ספרים אלה: ס' „שני פרקים להרמב"ם" (עיין הם"מ זלמן זאב צד 91) על כבוד מלך וכבוד העמים שבזמננו, ומה שהשיב להרה"ח ר' אברהם דוד שטראשון (עיין בשמו). ע"פ הסכמת שר הפנים אובאראוו נעתק ללשון אשכנז ונדפסו בפעטערסבורג בשנת תרי"ב. ס' „עמודי אור"

משנת תקצ"ו עד חדש ניסן שנת תר"ג, ובק"ק וואלקאוויסק היה אב"ד עד תחלת שנת תרי"ד, ומשם נתקבל לאבד"ק סובאלק, ובאחרונה בק"ק פלונגיאן, ויהי בן מ"ז שנה ביום י"א כסליו תרכ"ב בעיר פלונגיאן. כשנתים אחרי הר"ר יהושע זצ"ל נתמנה למ"מ ומו"צ,

הרב הג' ר' יעקב דוד נ"י,
במו' זאב וואלף ווילאווקי.

היה מקודם אב"ד דק"ק איזבלין. בהיותו רב בעיר זו חבר את ספרו מגדל דוד המכיל בתוכו חדושים ובאורים על כמה מסכתות בש"ס בבלי וירושלמי (ווילנא, תרל"ד), ועוד הוסיף להדפיס חלק שני, בשם: חנה דוד, חדושים בכמה שיטות, וביותר בעניני חלה, ופירוש על ירושלמי ממס' חלה (ווילנא, תרל"ו). אחרי אשר בא להיות אב"ד בק"ק באברויסק הדפיס פה בעירנו בשנת תרמ"א את ספרו שו"ת רידב"ז (ר"ת שמו ושם אביו), ויכירהו הגרמ"ש לגדול בשני התלמודיים, וימנוהו למ"מ ומ"צ פה בשנת תרמ"ב. אכן כאשר נודע לבקי בתורה לא רצה לקבל עליו עול המנידות, לכן היה מ"מ בלתי שנה אחת, ויסע מפה ונתקבל לאב"ד בק"ק פאלאצק. בעבור איזה ירחים וישב על כס המנידות בעירנו

הרב הג' ר' יעקב נ"י, ב"ר דוב בער.

הנקרא בשם ר' „יעקב חריף הדרשן הנפלא" או ר' „יעקב זאגערער". בכבוד הלבנון (שנה תשיעית תרל"ב נו' א') נדפסה ממנו „שאלה כללית" בענין חלב בחג עצרת, וחותם „יעקב יאזעף החוב"ק ווילאן (איננה ווילנא) יורבארג וואנער הדש". בהיותו פה חבר ס' לבית יעקב דרושים לפרשיות השנה בשני חלקים; חוברת א' על בראשית, נח, לך, וירא, כוללת ל"א דרושים, וחלק שני חדושי הל' ודרושים לסיומים לכמה מסכתות, (ווילנא תרמ"ח), וגם נתן הסכמותיו על כמה ספרים הנדפסים פה. דרושיו היו נפלאים ומחוכמים הן בבאורים ומוסרים והן בפלפולים, וההספדים אשר נשא היו נכנסים ללב השומע. שש שנים עבד עבודת הקדש ורבים השיב מעון

שו"ת על ד' חלקי שו"ע (ק"ב [illegible]ת „ארבעה עמודי אור" לפ"ק). ס' „קנה לדוד" הספד על הגאון ר' דוד לוריא ביכ[illegible]ר ונספח לס' „קדמות ס' הזהר" (ק"ב, הרט"ו). ס' „אור ישרים" פי' על הגדה של [illegible]ח (ק"ב, תרי"ז). ס' „עוטה אור" על שה"ש (מעמעל, תרכ"א). היה דרשן נפלא, ודר[illegible] בלשון אשכנז צחה בבהכ"נ בק"ק ליבוא לפני הקיסר אלכסנדר השני בהיותו עוד יורש העצר ולפני שרים רבים ונכבדים שהיו אז עמו בלויתו, והשיג חן וכבוד בעי[illegible] זה.

מעון, אבל אנשי ביתו המריצוהו כי בר"ח תמוז הרמ"ח יצא מווילנא ויבוא לאמעריקא אל עיר נויארק, ונתמנה שם לרב הכולל. ואחריו בהחל חורף תר"ן נתמנה למ"ט וט"ן.

הרב הג' ר' צבי הירש ראבינאוויץ נ"י, („הצפירה" תר"ן נו' 7)
בן הגאון הגדול ר' יצחק אלחנן אבד"ק נאוואהרדאק ובק"ק קאוונא.

היה מקודם אבד"ק מיטאווי, ואביו הגאון בספרו „עין יצחק" (ווילנא תרנ"ד) בחלק אבן העזר סי' ע"ו כותב: „שלשה סימנים הללו המה של בני היקר „הרב הגאון המפורסם מו' צבי הירש שיחי'". בהיותו פה נבחר מעיר ווילנא ומערים סביבותיה, לנסוע אל קרית מלך רב פ"ב, לעמוד לפני השרים היושבים ראשונה במלכות, למען השיב נכונה על איזה שאלות דתיות. ויסע ביום ד' לסדר „וישלח יעקב מלאכים" (תרנ"ד) ביחד עם הרבנים הגאונים, ר' שמואל מאהליווער זצ"ל אבד"ק ביאליסטאק, ר' אליהו חיים מייזיל נ"י אבד"ק לאדז, ר' הלל סלאנטער נ"י אבד"ק האסלאוויטש ועוד.

ביום עש"ק כ"א אדר תרנ"ן כאשר גוע ויאסף אל עמיו אביו הגאון זצ"ל, הושיבתהו עדת קאוונא על מקום אביו לרב אב"ד שמה.

דַּיָּנִים.

בימים אשר הרבנים היו תקיפים ודבריהם מושלים בכל, הראש והראשון היה נקרא „אב"ד" (אב בית דין) והיו עוטרים את שלחנו שנים עשר איש המכונים „דינים". הדינים היו נפלגים לשתי כתות: הזקנים שבהם היתה כת „בית דין של מעלה" והצעירים מהם — כת „בית דין של מטה". מתוך הזקנים נבחר אחד לראב"ד (ראש בית דין), והוא גם ממלא לפעמים את מקום האב"ד, שני לו נקרא בתאר „סו"ד" (ספרא ודיינא), והוא הכותב את כל הפסקים, והשלישי וזה מ"מ (מגיד מישרים). על פי מצות האב"ד בכל ערב שבת וערב יו"ט הדינים נפזרו ברחובות אשר היהודים דרים שם, ויקבעו להם מקום בבית מיוחד או באיזה בית מדרש, והשיבו לכל השואלים בדיני איסור והיתר, וכל דבר קשה הביאו אל האב"ד. גם המגיד, ע"פ דברת האב"ד, יצא להגיד מוסר למען עצור את העם ממכשולים שבין אדם למקום ובין איש לרעהו, לדרוש ברבים ולבאר את התנ"ך, התלמוד והמדרשים, גם לשאת משל ומליצה כדרך המגידים.

כן היה הסדר מאז עד ימי הרב ר' שמואל האב"ד האחרון. בימיו נתבטלו הועדים במדינה (עיין צד 6), גם המריבות אדות כבוד האב"ד הורידו את ממשלת הרבנים בעירנו ונתפרדה החבילה. ויהיו ה„מו"ץ" (מורי צדק) להורות בעניני או"ה, וה„ד"ץ" (דייני צדק) לדון בעסקי ממונות, וגם המ"מ עמדו ברשות עצמם.

הראשון הנכתר בתאר „מו"צ", עוד בחיי האב"ד ר' שמואל, היה הרב הג' ר' אברהם שמעון ב"ר צבי הירש הנקרא „ר' שמעון הגדול" [1]) (ק"נ צד 166), ואחריו היה למו"צ הרה"ג ר' דוד קענדעם (ק"נ צד 168). ומן אז והלאה הזקנים שבדינים נתעלו לאט לאט למעלת מו"צ ולהזקן שבהוראה נתנו כבוד „ראב"ד" כמו לר' אבלי ולר' יחזקאל לנדא (עיין בשמם).

הדינים היו הראשונים בקהלתנו להוראה, רבים מהם נזכרים „בקריה נאמנה", ויש אשר נשכחו מלב. ואת שמות אלה אשר מצאנו בפנקסי הקהלה או אלה אשר היו מסכימים על ספרים שונים נציב פה לזכרון.

על

---

[1]) נקרא „הגדול", יען כי איזה שנים אחריו נתמנה למו"צ עוד רב אחד בשם שמעון. ובאשר כי היה ר' שמעון החן לאחד מגדולי ווילנא ונכבד בעדתנו, ואולי יש לשער, כי לא נאות לשבת את הדיינים מפני גדל ערך תורתו או התגאה ביחוסו, לכן ניתן לו תאר בפני עצמו „מו"צ". בק"נ ניכר בשם „הרב ר' שמעון" ובלי שם אביו.

—על „חומשים" עם שלשה תרגומים: אונקלוס יונתן וירושלמי (פפד"א תקמ"ג) אחרי האב"ד הרר ר' שמואל והרב המ"ץ ר' דוד קענדעס באו בהסכמה ביום ה' אדר שני תקמ"ג הדיינים האלה:

דוב בער סו"ד	מענדיל במו' צדוק
אליהו בהרב שבתי חפץ	צבי הירש ב"ר נתן נטע
שלמה זיסקינד במו' משה	כתריאל צבי
דוד בהק' ר' יהודה ליב	משה במו' אהרן
הלל במו' מנחם מענדל הלוי	אברהם במו' מנשה.

—על „מס' ברכות" (דפוס נאוויזוואהר) מיום ו' א"ש תקמ"ג באו בהסכמה בי דינא רבא יושבים כסאות למשפט פה ק"ק ווילנא הבירה:

הרב הגאון הגדול המפורסם .... אינו בביתו ע"כ נפקד מקומו.

דוב בער במוהרי"ל דיינא וספרא	כתריאל במו' תנחום
שלמה זיסקינד במ' משה	הלל ב"ר מנחם מענדל סג"ל
צבי הירש במ' נתן נטע	משה במ' אהרן סג"ל
דוד בהק' מו' יהודה ליב	אברהם במו' משה.

—על ספר „דרך המלך" להר"ר יחיאל מיכל מקאלווריץ (שקלאוו תקנ"ח) הסכימו בי דינא רבא דק"ק ווילנא:

דוד במהרי"ל ספרא ודיינא	שלמה במו' דוב בער
ישראל במו' מרדכי	זאב וואלף במו' איסר
אליהו במו' מרדכי	אריה ליב במו' מרדכי
צבי הירש בהרב ר' זאב	שמואל בהרב המאוה"ג מו' אריה ליב
אריה ליב במו' אברהם	שבתי במוהר"א.

—על ס' משלי עם פי' „שבט מיהודה" לאבי אבי הרה"ג ר' פנחס מ"מ דק"ק פאלאצק, הסכימו הדיינים הנ"ל מיום ה' י"ט סיון תקס"ג ונוסף עליהם עוד אחר בשם יעקב אריה ליב במו' יהודה ז"ל.

—על ס' „תולדות אדם" (דיהרנפורט, תקס"א) מצאנו הסכמה משני בתי דינים הגדולים בעיר ווילנא הבירה אשר בליטא המדינה מיום ג' כ"ב אלול תקנ"ח:

ישראל במו' מרדכי	אהרן במו' שלמה
אלי' במו' מרדכי	שלמה (בהק' דוב בער)
יצחק (במו' יהודה)	צבי הירש ראפאפארט
יונה (בהג"מ בנימין גינצבורג)	ניסן במו' מנחם
משה זאב (ליפשיץ)	שלמה צ"ה במו' צמח.

—כן באו הנזכרים לעיל בפנקס הגר"א מיום ד' ער"ח תמוז תקנ"ח בענין

בענין בית, אשר היה להגר"א בחצר סלוצקי על שמו, ורצו בני הגר"א למכרו. הלומדים שם טענו, כי הגר"א קנה את הבית בכסף נדבות ולא משלו, ובבירור שקנה הבית לצורך מצוה. ויצא מאת הדיינים פסק הדין „שישבעו האחים בני הגר"א, שלא פקר אותם אביהם אדות הבית הזה, ולא שמעו ממנו שקנה את הנחלה במעות הנדבות, גם לא שמעו ממנו שהקדיש את הנחלה עד עולם, וכי אינם יודעים מזה מאומה" וכו'... (הועתק גם בפנקס הקהלה דף כ"ג ע"א). ואחריהם לאשר ולקיים החתם: ארי' במו' יעקב גבריאל זצ"ל ספרא דמתא. — ומנו יורשי הגר"א שלישה דיינים ופשרנים, ה"ה: הרבני ר' ניסן במו' מנחם מענדל, והתורני ר' ברוך ב"ר מאיר כ"ץ, והרבני ר' זאב וואלף במו' ישראל איסר, ביום ג' ד' תשרי תקנ"ט. ועליהם הסכימו הרבנים האלה:

ישכר בער במו' שלמה זלמן ז"ל	אברהם בהגאון מוהר"א זצ"ל
חנוך זונדל בהרב מו' יצחק ז"ל	סעדיה במו' נתן נטע זצ"ל
יהודה ליב בהגאון אמתי מו' אלי' ז"ל	דוד חיים במו' אברהם זצ"ל

ישראל איסר במו' חיים וצ"ל (ב"כ של יורש ממינסק) יחיאל מיכל במו' אורי'.

ופסקו הפשרנים הר"ר ברוך, הר"ר ניסן, והר"ר זאב וואלף הנ"ל, ב'ום ג' י"ג מרחשון תקנ"ט, „כי הבית שבחצר סלוצקי נגד בית ר' אורי' סו"ד, שיושב ולומד שם הר"ר סעדיה הנ"ל עם כל המנין של הגר"א שרצו יורשי הגר"א למכרו וכו'... על פי פשר יקום לר' סעדיה ושני אנשים עמו, למכור ולהשכין ולהוציא את הכסף על פי חליפין על הבית שבחצר ביהכ"נ שהיה יושב הגר"א ולמד שם, ולהיות נקרא במד"ר על שם הגר"א, ואין ליורשי הגר"א שום זכות על הבית הנ"ל". — עוד שם (כתוב על נייר שטעמפיל משנת 1799) „הבית הנ"ל בשטח השני, אשר החלונות פתוחים לרחוב אשכנזים, על פי פשר זבל"א (הר"ר ברוך בר' מאיר כ"ץ נבחר מהמנין והר"ר ניסן מבני הגר"א, והר"ר זאב וואלף הוא השליש) מיום ג' י"ב מנחם תקנ"ט, השכירו ר' סעדיה וב"כ להרבני המופלג ר' אברהם בהגר"א ולאשתו שרה בת הרבני ר' נח לעולמי עד בסך ארבעה זהובים פוליש מטבע כסף בכל שבוע בלי דילוג, אף בשבועות שבחדש העיבור. באם שידלגו לשלם ששה שבועות, אזי בטל הקנין, ולפני ראש השנה הבעל"ט יפנו המנין מהבית הזה. ובפירוש הותנה שלא יעשו הזוג וב"כ מנין קבוע בבית הזה, ורשות להזוג הנ"ל לבנות ולתקן ואף לשנות כפי שירצו בלי שום מוחה כלל מאנשי המנין. אור"ליום ד' י"ג מנחם אב תקנ"ט. אורי במו' יעקב גבריאל ספרא דמתא ק"ק ווילנא (חתמתי שלא לעד). יצחק במו' יהודה ליב שמש דק"ק ווילנא. — על פי פשר שני מיום ג' ב' דר"ח

אייר תקס"ב, ניתן רשות לר' סעדיה וב"כ למכור את הבית ולהוציא את הכסף על הוצאות הבית שבחצר ביהכ"נ, שנקרא כעת „מנין של הגר"א", ותחתו על פשר זה ר' סעדיה, ור' דוד חיים, ור' יחיאל מיכל הנ"ל.

ואדות ר' סעדיה במו' נתן נטע נודע מפנקס זה, כי „סילק את עצמו מהגבאות דקלויז הגר"א, על כן עלה בהסכם שאר הגבאים לתת לו הספקה כל ימי חייו, היינו שבעה זהובים שהוקצב לו מכבר מהבנסות המנין, ושני זהובים מחנות ר' זלמן ששש מקלויז חדש, ושני זהובים ר' לייזר קצב, ושלשה זהובים מוסיפים לו אנחנו מנהלאות ש"ר איזיק היטאוו־צער. ולר' דוד חיים ב"ר אברהם מסקידל יותן כל שבוע ג' זהובים אם ילמוד דוקא בהמנין. ולר' משה משניפישאק כ"ש ג' זהובים ובלבד שישלם בעד הדירה שדר בה כעת השייך לקלויז ולא יזלזל את ר' סעדיה". וע"ז חתמו ביום ב' כ"ד ניסן תקס"ב סעדיה במו' נתן נטע בעצמו ואתו עמו:

חנוך זונדל בהרב מו' יצחק זצ"ל (טריווש) אברהם בהגאון מוהר"א וצ"ל
ישכר בער במו' שלמה זלמן ז"ל (אחי הגר"א) אורי במו' גבריאל
יעקב בהרב מו' אברהם כהנא (הנאמן) נח בהרב ר' אליעזר יצ"ו.

ור' סעדיה נסע לארץ הקדושה בחורף תקס"ט וימת שם; ומצבת קבורתו בשיפולי הר הזיתים מול מצבת „יד אבשלום", וז"ל: „פ"נ הרב הק' כמוהר"ר סעדיה אשבנזי זלה"ה נפטר כ"ה חודש אב ש' תקע"ג" („ירושלים", ויען תרמ"ב, צד 135, סי' 251).

הרב הג' ר' שמואל דייכעס
בהרב המאוה"ג מו' אריה ליב אבד"ק לידא והגליל דהורדנא [1])
בהרב ר' אליהו ארקים מקראקא [2]).

היה

---

[1]) והיו לו עוד שני בנים, הלא המה: א) הרב הג' ר' דוד אבד"ק איישישאק (מת בעיו"כ תרכ"). ב) הרב הג' ר' מאיר מו"צ בק"ק קאוונא. — ולהרה"ג ר' דוד נולדו שלשה בנים: א) הגאון ר' אליהו יהודה דייכעס, היה אב"ד בק"ק נאיישטאדט שירווינט ובק"ק ווילקאוויסק, ועלה לירושלים וס"ב על הר הזיתים. —

וזה נוסח מצבתו (ירושלים צר 143, סי' 274):

על האי שופרא דבלי בעפרא קא בכינן. ולה אמרה ציון כי אבדה כלי חמדתה, נטע שעשועים מגזע קדושים וטהורים, ש־ וגדול בתורה, פה מפיק מרגליות וכל רז לא אניס לו בכולא תלמודא ומדרשות וזוהר הק' וראשונים ואחרונים, ומנעוריו זכה ללמוד וללמד תורה ברבים בחו"ל, ופה עיה"ק, עד שקעה שמשו באיבו. גם היה עצום במילי דחסידא דתוה"ק, לקיים בכל נפשו ומאודו וכל פעולותיו ברשפי האמת וצדק במסירת נפש. הרב הגאון המפורסם בתורתו וצדקתו חיים־אותו ובקאותו מו' אליהו יהודא דייכעס זי"ע אבד"ק נאיישטאדט שירווינט, בן הרב הגאון צדיק וחסיד מו' דוד זי"ע אבד"ק איישישאק, בנו של אותו צדיק קדוש עליון מפורסם בדורו הרב הגאון החסיד איש אלקי מו' ארי' ליב זי"ע אבד"ק לידא. נתבקש לישיבה של מעלה ביום ב' כ"ד לחדש שבט שנת התרי"ח לפ"ק.

היה ד"צ דפה עוד לפני הגאון ר' אבלי, ונמנה בין דייני ב"ד של מעלה ונורע לשקדן וגדול בתורה. אמו הרבנית מ' טילא היתה אחות הרה"ג ר' שמעון הגדול מו"צ דפה"ק (הנזכר בק"נ צד 166) וחותנו ר' זאב וואלף ב"ר אהרן מדזיוועניטשאק [3]) היה בן אחי האב"ד האחרון ר' שמואל. בא בהסכמותיו כדרך הדיינים על ספרים שונים. ויסת הרש"ד ביום ד' ניסן לפרט „ויצב יעקב (בנו יחידו) [4]) מצבת אבן" לפ"ק, ועליה חרותים הדברים האלה:

שוב לנותרים, ודמעות מוגרים, כי מת שמואל
מחזר תלמודו, לחדשים מעודו, היה דבר שמואל
ומאור תורה, הוציא לאורה, הלכה כשמואל
איש תושיה, רב עליליה, זעקו אחרי שמואל
לימי בחרותו, הורה לעדתו, כרב ושמואל
במו הרים, אחוזת קברים, אהה איפו שמואל
איש ריב, אליו יקריב, בצדק שפט שמואל
יקרבו הימים, יקיצו נרדמים, יעמוד משה ושמואל
זכרון צדקתו, להיות לעדתו, שמור למועד שמואל
ה"ה אבי מורי הרב הדיין מורה צדק כבוד מו' וכו'
הרב

ב) הרב ר' אריה ליב צבי הירש דייכעס, הבר ס' „זכתי תרועה" על תפלות ראש השנה (ווילנא, תרכ"ו), וימת ז"ך באלול תרנ"א. בנו הוא הרה"ג ר' ישראל חיים נ"י דייכעס (חתן הנגיד ר' משה צירנענס בווילנא). נולד כ"א טבת תריו"ד, היה מקודם אב"ד בעיר דארשוניטשאק הסמוכה לקאוונא, וחבר ס' „פ־חי האביב" שו"ת מחלק חו"מ (ווילנא, תר"ל) בהיות המחבר אז בן י"ש שנה, ושם גם הקדמת אביו מיום ב' א' דר"ח אייר „כי תקדמנו" לפ"ק. שם בס' כ"ב בסוף התשובה כותב: „ובספרו תקון אריאל האריך בזה". — פ־עמים רבות מביא שם תשובות מהרה"ג ר' שלמה הכהן נ"י מו"צ מווילנא. גם נזכר זה כבר בס' „לקח נחמד". עוד חבר „קונטרס הגהות והערות על הריב"ש". גם קונטרס בשם „מערכות ישראל" בסוף ס' „אורח לחיים" שו"ת על ד' חלקי שו"ע מהרה"ג ר' חיים אבד"ק ראצקי (ווילנא, תרל"ט) וס' „אמרי יושר" דרושים (ווילנא, תרמ"ז).

בשנת תרמ"ד נתקבל לאב"ד על מקום דודו הג"ל בק"ק נאיישטאדט שירווינט.

ג) הר"ר שמעון נטע דייכעס, אשר היה מלמד תורה לבני המצוינים בעירנו. מת פ־ה בחדש אלול בשנת תר"ס. — [2]) ואשתו בת בתו של הגאון „מהרש"א". — [3]) נקרא בשם „וועלקא" ונזכר בפנקס המקומות, כי מכר שלשה מקומות בקיר מזרח לר' שמחה ב"ר שיימא מלמד ביום כ"ח אלול תקמ"ג; וביום י"ג ניסן תקנ"ז נחלט ע"פ ב"ד חצר שלו ברחוב טראצקי להאחים ר' יהודה ליב ור' אביגדור בני המנוח הג"ל; ור' אביגדור (מת ר"ח שבט תקצ"ב) היה פרנס עירנו ונודע בשם „אביגדור וועלקעס". אולי נקרא על שם אביגדור אבי האב"ר ר' שמואל. — [4]) ולר' יעקב היה בן ר' וואלף, אשר היה חתן הרב ר' ישראל בהר"ר ליב'לי צמח"ס; וא"ר ישראל מ' ליבע היא בת הרב ר' אייזיק קרינקער (עיין בשמו).

הרב הג' ר' אהרן (פרענער) [1]
בהרב הג' ר' צמח אבד"ק פרען והגליל (מ"כ שמה ו' תשרי תק....),
בהרב הג' ר' בנימין אבד"ק ווילקאמיר [2]
בהרב הג' ר' אברהם אבלי אבד"ק ווילקאמיר,
בהרב הג' ר' צמח דיין דפה [3] בהר"ר יעקב.

נודע בשם „ר' אהרעלע צמח'ס", ובא בהסכם על ש"ס דפוס ווילנא משנת תקצ"ה בראש הדיינים, ועל מחזור „קרבן אהרן" (סלאוויטא, תקפ"ב) ועוד על כמה ספרים נדפסים, ועל כמה פסקים בפנקס הגר"א. היה קרובו של הגאון ר' אבלי ובימיו חי. והרה"ג ר' שלמה הכהן נ"י מו"צ דפה מזכירו בהקדמתו לס' „בנין שלמה". דבריו היו נשמעים לכל כי היה „איש תם וישר וצדיק באמונתו, הורה דעה והבין שמועה בעדתו, ריב השקיט בין איש לעמיתו, ושפט בצדק ואמת דין לאחתו, נהי ובכי לבניו וליורעיו, — במותו.. ביום ב' כסלו בשנת תקצ"ז" (לשון מצבתו). ולא רחוק ממנו חונה אחיו „המופלג שלשלת היוחסין מו' בנימין · שו"ב שנפטר ביום כ"ו תשרי תר"א" (מצבה כזאת נמצאה).

הרב הג' ר' יהודא ליב במו' צבי הירש, ד"צ דפה.

בא תתום על ש"ס ווילנא משנת תקצ"ה ולא נודע לנו יותר ממנו.

הרב הג' ר' מאיר העליר,
הרב הג' ר' ישראל אנטאקאליער,
והרב הג' ר' מאיר שניפישקיר,

את תולדותיהם כתבתי באריכות בס' זה (צר 37, 44, 98) עיי"ש.

הרב הג' ר' אליעזר (ראבינאוויץ) שפירא,
בהרב הג' ר' אברהם אליהו אבד"ק סוויר (ק"נ צד 231).

כמה שנים היה ד"צ בקהלתנו לא נודע, ויפת בשושן פורים תקצ"..
אשתו מ' לאה היא בת הראש המופלג ר' שמעון נעכעס הניזכר בס' ק"נ צד 27, 130, 273; וא"ר שמעון מ' פעסא היא בת הרב ר' אלחנן דיין הנזכר

---

[1] אשתו הכבודה מ' בתיה בת ר' משה (ח"ר ר' לייזר שמש) היתה עסקנית וחיעש עושר ועלתה למנוחה ביום כ"ג סיון תקצ"ה. — [2] היה נקרא „ר' בנימין הצריק" נזכר בק"נ צד 212 ושם גם אביו. — [3] (ק"נ צד 106, — אשתו היתה נכדת הגאון בעל „הלבושים").

הנזכר שם צד 196 (עיין ר' יחזקאל פייוויל צד 87), וחתניו לוקחי בנותיו המה: הפרנס הגדול דפה ר' טוררום בהרב ר' יצחק אייזיק קאספעל [1]) ור' רפאל ב"ר נטע דייכעס [2]).

הרב הג' ר' ליב לוריא אניקסטער,
בהרב ר' יצחק מוויזן בעל שם.

התיחס עד האר"י הקדוש הנודע בשם ר' יצחק לוריא, היה ד"צ בבית דין של מעלה, ורשן בבמד"ר דז"ץ, ויסת .... באדר תקצ"ח. בידו היו כתבים מלאים סגולות ורפואות. מחותנו (חותן בנו ר' שמואל) הוא הרב הצדיק ר' ישראל ווירשויפער הנזכר הלאה.

הרב הג' ר' אהרן בוניבאוויץ,
במו' יצחק מוואלאזין.

היה תלמיד מובהק להגאון ר' חיים מוואלאזין ונמנה להיות מראשי הדיינים וספרא בבית דינו של הגר"ח, גם היה מפרנסי עיר זו שנים רבות. ובמות הגר"ח וצ"ל באה שאלה בענין בדיקת הריאה סירכא עם מכה בדופן לפני בנו הגאון ר' יצחק. הגר"ח אחז בדין זה להתירא כדעת רבו הגאון בעל „שאגת אריה", והתיר אך בעיר מגורו ולא בערים אחרות. וכאשר באה שאלה כזו לפני הגרי"צ לא רצה לא להתיר ולא לאסור אף בעירו. על כן באו דייני עיר וואלאזין במכתב שאלה זו לפני הרבנים גאוני ווילנא יצ"ו, ור' אהרן הנ"ל היה הכותב וגם החותם בראש הדיינים והפרנסים [1]). במות אשתו הראשונה בעיר וואלאזין בא הנה אל ווילנא ויקח

---

[1]) בא חתום בראש פרנסי עירנו על כמה מודעות נדפסות, מת ביום ב' ח' שבט תקצ"ד, ואשתו מ' יענטא, הולידה לו את ר' אברהם אליהו. — [2]) בפנקס המקומות בא חתום על פסק מעשה רב מיום ג' חשון הקצ"ח, ביחד עם כמה דיינים (עיין שם באות ר' שמעון טייץ).

[1]) השגתי העתק ממכתב השאלה הנ"ל והנני נותן את תוכן המכתב פה לפני הקוראים:

„ארזי הלבנון אדירי התורה, בעלי תריסין יפה וברה, מהם חצא הורה, הלא המה „המופלגים וכפורסמים, חריפים ובקיאים דפקיע שמיהו, חכמים ונבונים, יראים ושלמים, „חסידי קדושי עליון ופרושים עומדי בפרץ, גאוני ארץ, המה רבני המ"ץ דק"ק ווילנא „יע"א וחכמי' שי', זיו אורם כשחר יבקע, כל חד חד לפום הורפי', מצוין לשבחי'.

„לן יאי למכבי על שנוטל כבוד מאווינו וגלה משושנו שהיתה כלילת יופי משוש „כל הארץ, ממנה יצאה תוצאות חיים באר מים חיים לכל שואל כענין היה משיב כהלכה, „הלכה ברורה, ועתה כאשר נוטל כבודנו, ונפלה עטרת ראשנו, מי ישקנו מים של תורה, „הלכה ברורה, ואל מי מקדושים נפנה, אם לא אל כבוד שם קדשנו ותפארתנו, אשר המה „פארי הזמן, ראשי הגולה, המה יורונו את הדרך זו דרכה של תורה אשר נלך בה, ואת „המעשה אשר נעשה — בענין השאלה סירכא עם מכה בדופן שכבר הורה הזקן פה"ק,

ויקח לו אשה אחרת וימנוהו לדיין בקהלתנו. בא בהסכמה על „ש"ס" דפוס ווילנא והוראדנא תקצ"ה, וגם על „ש"ס" דפוס סלאוויטא (עיין ר' אבלי צר

„ה"ה הגאון המנוח בעהמ"ח „שאגת אריה" ז"ל כשהיה אב"ד פה"ק, אשר בכל תפוצות „ישראל נוהגים ע"פ פסק הרמ"א ז"ל, והגאון הזקן הנ"ל הורה וקבע פה קהלתנו הלכה „למעשה כהרב ב"י להתיר בלי שום בדיקת הריאה כלל. ואח"כ כשהיה הכהן הגדול „ה"ה הרב הגאון מו"ה רפאל ז"ל בעהמ"ח ס' „תורת יקותיאל" אב"ד בגליל שלנו הורה „גם כן ע"פ פסק הרמ"א ז"ל, ושוב היה פה קהלתנו הגאון בעהמ"ח ס' „ש"א" ז"ל היה „כמצחק בעיניו על ששאלוהו עוד הפעם בענין שאלה זו הנ"ל, ותשובתו הרמתה היתה „ע"ז, הלא כבר הוריתי פה בזה להיתר, ואל תחוסו לדברי הרב הבהן הגדול, מחמת חכם „שאסר, ובלשון היה השיב בצחות לשונו כשר! כשר! ועל פי תשובתו הנ"ל נהגו וקבעו „פה קהלתנו הלכה כמותו זה ערך שבעים שנה, היינו אף קודם נשיאת כבוד אדמו"ר הרב „המנוח הגאון מוהר"ר חיים ז"ל, ואף גם בכל ימי היי חיותו של אדמו"ר נהגו פה על פי „הוראות הזקן בעהמ"ח „ש"א" ז"ל, כי בעצמו שמע מפי הק' על זה להתיר. אך בזאת „לא נשאו לבו של אדמו"ר ז"ל להתיר במקומות אחרים זולתי פה, ואדרבא קרא הגר „על כל מי אשר נשאו לבו להתיר במקומות אחרים. ובסוף ימיו של אדמו"ר היה מרגלא „בפומיה לפני שותפו כמוהרי"ש [illegible] את בניו אחריו שלא לנהוג עוד בהיתר הלז, וגם „הגה יצא מפי"ו הק' אל בנו הרב המפורסם כש"ת מוהר"ר יצחק נ"י אב"ד דקהלתנו „שבדעתי לצוות אותו על הדבר. והנה כאשר לקח אותו אלהים בפתע פתאום, לא נמצא „אחריו שום צוואה על זה, נשארנו כתורן בראש ההר, עתה כאשר קם התחתי למלאות „מקומו, בנו הרב כמוהרי"ק נ"י אב"ד דקהלתנו, ואינו רוצה לומר בזה לא היתר „ולא איסור, חזינן לדעתו של הרב דקהלתנו שזהו מחמת שזינו רוצה בשום ענין לעשות „דבר מה שהוא נגד רצון אביו המנוח זצ"ל, כאשר הי' באמנה אתו לנהוג בכבודו כל ימי „חיותו, ואנן מה נעני אבתריה. עתה כל העיר נבוכה, ותהי צעקה גדולה, מחמת שהוא „מילתא דשכיח טובא והפסד מרובה מזה. לזאת בבח"ר הנשואה תלינו בטחונו, המה „יורונו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה בזה, לקבוע הלכה ברורה, ולא „נהיה כמתעתע בדבר ההה, ויסירו מעל כבוד הרב אב"ד דקהלתנו ומעלינו את תלונות „אנשי קהלתנו אשר קשה עריהם הדבר הזה, לשנות בדבר הלכה הוקבעה פה קהלתנו „מדורי דורות להיתר, מגאוני ארץ אשר מימיהם אנו שותים, ונזכה להתאבק בעפר „רגליהם, ולתשובתם הרמתה אנו מצפים לקבל על ידי שלוחנו מוב"ו, ציר מיוחד הנשלח „לכת"ר בזה, ע"פ מכתבם הק'. הב"ד המיחלים לתשובתם, אנחנו יושבי על מדין דפה"ק „הבעה"ח בצירוף חושבי דבהמ"ך דק', יום כ"ג כסדרו תקפ"ב, פה ק"ק וואלאזין יצ"ו.

„נאום אהרן בא"א מו' יצחק זללה"ה.

אשר בלא"א מו' קלונימום קלמן זללה"ה	מזה במו' ניסן
יחיאל מיכל בלא"א מו' דוב בער ז"ל	מאיר במו' חיים כ"ץ זלה"ה
אברהם ששחה בהרב מו' נחמן זללה"ה	נפתלי בא"א הישיש מו' אריי' ליב נ"י
מנחם נחום בהמנוח מו' אברהם אבלי ז"ק	צבי הירש במו' מ־דכי ז"ל.

„גם אנחנו באנו להגיל התנה ובקשה לפני זו כת"ר הרמה והנשאה, הלא המה „מחמדי עינינו גאוני עוזינו הפארת דורנו שי' לדו"ד, לשאלות דברי הבד"צ דקהלתנו „וימחלו על כת"ר להשיב להם התשובה ברורה בגדון השאלה אשר שאלום הנוגע לכלל „קהלתנו, כפי המבואר מעל"ך בארוכות דברי הבד"צ דק'. בטחוננו ברב טובם ובגודל „ענותנותם שבודאי יתנו מקום לדברי בקשת הרבים בפרט בעניני או"ח לזאת קצרנו. הכ"ד „המתעתירים אנחנו אלופי הקהל, הבעה"ח יום עש"ק ז"ך כסלו פה ק"ק וואלאזין יצ"ו.

„נאום אהרן בא"א מוהרי"ץ זללה"ה יעקב בא"א מו' יוחנן יצ"ו
יעקב במו' מנחם נחום יצ"ו יעקב בלא"א מו"ה יהודא ליב זצ"ל.

(בס' „מאירת עינים" (ווילנא, תקע"ט) להגאונים בעלי „מפרישי הים" שמה בדף כ"ו ע"ב, כותבים „ובפרט דגוף סירכא מריאה לדופן אינו רק מנהג לאסור, והיש"ש צוה בזה, ומכ"ש במכה ברופן, ושמענו שהגאון בעל „שאגת אריה" התיר בזה").

צד 25) על ס' „פועל צדק" (ווילנא, תקצ"ז) מיום ג' ה' טבת תקפ"ז (צ"ל צ"ז) ועוד על ספרים אחרים. וחיה פה כעשר שנים ויטת ביום ט"ז אדר תקצ"ח (ובפנקס הגר"א נמצאה התימתו כיום ו' כ"ט סיון תקצ"ח, היתכן?). והניח אחריו בן יחיד הר"ר הירש וואלאזינער סופר סת"ם (עיין בשמו).

הרב הג' ר' יצחק אייזיק דייץ (מוצאו מאשכנז)
בהרב ר' בנימין וואלף מו"צ דק"ק קעניגסבערג.

היה נקרא בעירנו בשם „ר' אייזיק קרינקער" על שם עיר קרינק, אשר היה שם לחתן לאיש נגיד נכבד, שמו ר' הערץ. רוב ימיו עסק בתורה ובסחורה, ולעת זקנתו כי רד יומו בהיותו כבן ששים שנה בשנת תקע"ד בא מעירו הנה, ובעורת מחותנו (הרב ר' ליב'לי צמח"ס הנזכר הלאה, כי בנו הרב ר' ישראל היה חתן ר' יצחק) ויתר מכיריו מנוהו לדיין פה עוד בחיי הגאונים ר' שאול ור' אבלי זצ"ל. מלבד גדלו בתורה בתלמוד ופוסקים, היה גם מדקדק נפלא וסופר מפאר, וידע גם לשונות פוליש אשכנזית וצרפתית. ובשפות האלה היטיב לכמה אנשים, אשר היו להם ענינים לבוא בהיכלי שרים ושפתם אין אתם. גם בא בהסכמה על ש"ס דפוס סלאוויטא תקצ"ה בראש הדיינים (עיין ר' אבלי צד 25).

ואחד מבניו הוא הרב החכם ר' בער דייץ, אשר בנערותו למד עם תלמידים מובהקים ואחרי כן נשאו לבו ללמוד חכמת הרפואה, והפצו הצליח בידו. בגלל חכמתו זאת נמנה לרופא בצבא מלוכת פולין, ונסע לעיר לובלין ומשם לא נודע איה מקום כבודו. הוא חבר פי' על הבוזרי ונשאר בכתובים (וביד מי?).

הרב הג' ר' אהרן ברוידא (טייבילם)
בהר"ר יעקב [1] בהר"ר אהרן [2] בהר"ר אברהם.

היה נודע בעירנו בשם „ר' אהרעלע טייביל'ס" ע"ש אשתו השניה, בת הרב ר' אהרן בר"ז צעקהויזער דיין דפה"ק (ק"נ צד 227), וכנראה בעזרת

---

[1]) ולו היו עוד שני אחים, א) הר"ר שלום (ק"נ צד 230), כ) הראש ר' בנימין בוינש מזעזמער אחד מפרנסי ווילנא אשר בא בהסכמה ביחד עם כמה פרנסי ומנהיגי ווילנא על ס' „דרך המלך" (שקלאב, תקנ"ח), גם נזכר שמו בפנקס המקומות כי קבל קנין א' דר"ח אייר תקכ"ט, והניח קרן קימת אחריו לצדקה. ועל מצבתו חקוקה מליצה בלשון הפיוטים, ובסופה נאמר „ה"ה אבי מורי התורני הראש הנגיד מו' . . . ויע"ב ר"ח שבת תק"ס". ואשתו איידל ילדה לו בן את ר' אהרן הנזכר בפנקס הנ"ל בשנת תקנ"ח. — [2]) נזכר בפנקס המקומות, בשם ר' אהרן ב"ר אברהם רמר"ו, (רמר"ו הוא ר"ת משמות אנשים) (עיין ר' יוסף שישקעס צד 42).

בעזרת חותנו הדיין ודודו הפרנס הוקם לראש ישיבה בקלויז יסו"ד תחת השגחת הרב ר' חיים גיטקע טויבעס הנזכר הלאה, ונקל לשער כי אחרי מות חותנו זה בשנת תקע"ג, נתמנה לדיין על מקומו. נמצאו תשובותיו על איזה ענינים בפנקס הגר"א, וגם הסכמותיו על „ש"ס" (ווילנא, תקצ"ה), וגם על „ש"ס" סלאוויטא, ועוד על כמה ספרים. והאריך ימים, וימת ביום כ"ח ניסן תר"ו, ואחד מבניו הוא הראש המופלא ר' נחמיה ברודא פו"מ בווילנא וגבאי צ"ג בשניפישאק, וימת בן פ"ה שנה ט"ו סיון תרמ"א.

הרב הג' ר' אהרן הורוויץ.

מצאתיו על פסק ב"ר התום שני אחרי הרב ר' אהרן טייביל'ס הנ"ל מיום ג' ט' שבט תר"ג, ויותר לא נודע לנו ממנו.

הרב הג' ר' דוד במו' משה איסר'ס.

היה דיין דפה ואיש הסיד, לעת זקנתו נעורו עיניו, וימת בעש"ק ז"ך חשון תר"ח. תתימתם איסר'ס הוא יען כי התיחסו אל גוע הרמ"א, (ר' משה איסרלס).

הרב הג' ר' מאיר הכהן ראפפורט
בהרב ר' צבי הירש דיין דפה [1])
בהרב ר' מאיר דיין [2]) בהרה"ג ר' צבי הירש.

היה נצר מגזע עתיקא מערי אשכנז ממשפחת כהנים רבנים ומיוחסים (עיין בס' „העורבים ובני יונה", וגם ב„השחר" שנה ראשונה בתולדות הר"ר שלמה יהודה ליב ראפפורט), והיה מנדולי הדיינים בעירנו בבית דין של מעלה אשר ישיבתם היתה בביתו בחצר ר' מיילא (הבית הזה עתה הוא בית תפלה לכורכי ספרים). התנהג במדת הסידות כ[illegible] אשתו מ'... היתה בת החסיד המופלא ר' משה ב"ר גרשון גלאוושטיין, ויואל ר' מאיר הלוך בדרכי חותנו. וימת עירי ביום עשרה בטבת בשנת תרי"ב, ובמותו נהפך הסדר של הדיינים פה מלמעלה למטה (עיין צד 102).

הרב הג' ר' בנימין הכהן ב"ר משה שוואדישץ.

נקרא בשם „ר' בנימין ראדינער" ע"ש חותנו אבי אשתו לאה, הרב ר'

---

[1]) בא בהסכמה על ס' משלי עם פי' „שבט ביהודא" (ווילנא, תקס"ג), על ס' „תולדות אדם" מהמ"מ דווילנא ביחד עם קהל עשרה דיינים ומוצי"ם מיום ג' כ"ב אלול תקנ"ח, וגם על כמה פסקים בפנקס דקלויז הישן, ובפנקס רגר"א. את זכרון יום תרש ושנת מותו לא מצאנו. — [2]) גם הוא חתם על פסקים רבים הנמצאים בפנקסים הנ"ל.

ר' אליהו הלוי ברורא ראדינער משניפישאק. הר"ב היה חריף ושנון וחכם משפלא ונתקבל פה לדיין בשנת תקצ"א. בא בהסכמה על ס' „רב אלפס זרמב"ץ" על מס' נדרים הנדפס מב"י בפעם ראשונה בעירנו בשנת תר"ג, על „ש"ס ווילנא" משנת תקצ"ה, וגם על כמה פסקים וכתבים בפנקס דבמד"ר הישן ובפנקס הגר"א. עוד טרם היותו לדיין בווילנא היה מנהל פרנס וראש הקהל כמה שנים בשניפישאק. ולבסוף ימיו נבחר גם לרב העדה מטעה"מ בעיר זו. וימת עירירי בן שבעים שנה ביום ט"ו טבת תרי"ב, ועל קברו אין ציון ואין מצבה, ומ"כ לימין הר"ר משה אריה ליב רוקח (עיין הלאה בשמו).

הרב הג' ר' צבי הירש הוראדנער
בהגאון ר' דניאל מו"צ דק"ק הוראדנא[1].

היה חתן לאחד מנכבדי עירנו, ומתי נתמנה לדיין לא נודע. וכנראה בעזרת בן אחותו הגביר ר' מענדל מאצקעוויץ בא הנה. בא חתום תחת ההקדמה לספר אביו הרה"ג „חמודי דניאל" והוא הצעיר. ויהי זקן ושבע ימים במותו ביום ה' שבט תר...

הרב ר' ישראל זק"ש בהר"ר יצחק.

נתמנה לר"צ וסו"ד על מקום ר' אליהו הינדעס (ק"נ צד 249), ובא חתום ב„ש"ס" (ווילנא, תקצ"ה) מתחת הדיינים כדרך סו"ד, והוא בן אחותו של הג"ט אבלי (עיין ר' אבלי צד 19 בהערה 2), וימת בפורים תרט"ז.

הרב הג' ר' אברהם ראבעלציק ב"ר אליהו.

היה דיין דפה וראש ישיבה כבהמ"ד דז"ן, ונמנה לחבר בישיבת הארבעים („אוצר הספרות" בתולדות ר"ט מעלצר). חבר ס' בית אברהם על חדושי מהרש"א על כמה מסכתות וחדושי אגדה (ווילנא, תרי"א), ועל שער הספר מהיחס להגאון „סדר הדורות". בדף כ"ד ע"ב במסכת שבת בענין מדידת תהומין כותב שהגאון ר' אבלי הסכים לדעתו, ובדף כ"ט מתחיל באור הז"ל בסנהדרין מענין איכות הגבואה מהרמב"ם, ושם בדרך דרש

---

[1]) הבר ספר „חמודי דניאל" (הוראדנא, תק"ע). בתולדתו בעל „עיר גבוריט" קצר, וראיתי להוסיף מה מעט. בעהמ"ח ס' „רזוה גליין" (הוראדנא, תק"ן) מזכירו בהתנצלותו: „ודומה לו (להצדיק יוש"ה) חבר האמיתי ה"ה גברא רבא וחסידא ופרישא צנא מלא ספרא, וספרי אמת יורה וידין, ועל פיו ישק ויתזן בהוראותיו באמור והיתר ובחשן המשפט על לבו, מו' דניאל במו' יעקב, אשר איתן מושבו בעיר הגדולה והקדושה ק"ק הוראדנא הבירו," ע"ל.

דרש מבאר את הפסוק „להט החרב" ומבאר ענין מי מריבה, ויתת כ"ח מנחם אב תרט"ו. ונשארו ממנו חדושים רבים בכתובים.

הרב הג' ר' **אברהם אבא**
בהישיש המופלג ר' **בנימין**[1]
בהרב ר' **יעקב**[2].

היה ש"ב של הג"מ אבלי ראב"ד דפה, והר"ר אהרן צמח"ס (עיין בשמו צד 107) ע"כ בכתם מנוהו לדיין, ויהי במשמרתו זאת בשלשים שנה עד מותו בח"ר ט"ו אלול תרט"ו, ואחריו מלא מקומו תחנו, הרב ר' יעקב בער הנזכר הלאה.

הרב הג' ר' **דוב בער** (נישוויעזער)
בן מו"ה **קיים קדש**[1] **שטיינאייזין**.

היה מבחורי התלמידים של הגאון ר' חיים מוואלאזין בישיבתו[2] והתגורר שנים רבות בק"ק נאיואהרדאק והגאון בעל „גליא מסכת" האב"ד דשם פלפל עמו בהלכה, ובשם בא אל ווילנא וימנוהו לשבת בסוד הדיינים. בהיותו פה הוציא לאור את ספרו **יהגה חכמה** ובו חדושים מענינים שונים לתרוצי סוגיא ברש"י ותוספות, ולתרץ איזה קושיות על הרמב"ם, ושאר פלפולים להורות להתלמידים לחדש דבר ע"פ הפלפול והסברה ישרה. מביא שם חדושים רבים מהגאון ר' אבלי, ור' שאול, ור' יצחק מוואלאזין, ור' בער בונעם, ור' שמואל שטראשון, ור' מרדכי אליעזר, והוא ספר יקר למפולפלים. נדפס בווילנא בשנת „ולישרים" (תקצ"ו) בהסכמת כמה רבנים. ויתת עריכי ביום ו"ד בחדש חשון בשנת תרי"ח. והשאיר אחריו ספר

---

[1]) אשתו מ' שרה בת הרב ר' קויפמאן דיין בורלקאמיר בהרב ר' אהרן. — [2]) היה רב באיזה ערים קטנות ולעת זקנתו נתקבל לשמש בבד"ר הגר"א פה בעירנו.

[1]) בענין השם „קיים קדש" עיין „טיב גטין" אות ק' בסופו. והר"ב ז"ל סיפר לי כי אביו ר' קיים קדש היה נכד להרה"ג ר' קיים קדש בעמ' קיים קדש מק"ק פילא דיין בק"ק קראטשין בעהמ"ח ס' „מאמר קדישין" (פראג, „הקוהי" תקב"ד) בהסכמת הג"מ ר' יחזקאל לנדא, ור' יהונתן אייבשיץ, ומהסכמתו נראה שהמחבר הזה היה תלמידו.

[2]) היה אחד מגדולי התלמידים המצוינים בישיבת הגר"ח זצ"ל, אשר זרק רבם זת בהם מרה, הלא המה: א) „ר' יצחק אמידער", או „ר' איצעלע סמארגאנצער" אשר נהיה לברחן נפלא בזמנו. — ב) „ר' ישראל ראקאווער" הנקרא „ר' ישראל חריף" והיו לו ל"ו נשים. ובעל „מנחת יהודה" עפשטיין, מזכיר דבר הדוש ממנו בדף רכ"ד וכותב: „שמעתי בימי הרפי מפי החריף ר' ישראל ראקאווער ז"ל". — ג) „ר' מאשקע רמב"ם" מגדולי חצייטלאנים (עיין אודותיו בהוספה להמגיד שנה י"א נ' 7, ט"ו שבט) מת בתשיעי לירח זיו, תר"י. — ד) הר"ב הזה. ונתקיימו עליהם דברי הגר"ח הקשים לאיש לאיש בחשאו. כן שמעתי מפי רבים ושלמים ואנשים נאמנים, ומ"כ לימין ר' יצחק מעתיק.

ספר גדול בכתובים בשם: כוכבי אור „פלפילים נחמדים אשר יבריקו אורם כככבים המאירים ברקיע השמים ונוצצים כעין נחשת קלל בים התלמוד, להאיר בם עיני חכמים בכמה הלכות וסוגיות להפיץ ענן אור הספקות הנופלות בהם מצד קושיות וסתירות אשר נראין כסותרין זא"ז, ולבאר חומרות בדברי הרמב"ם ושאר קדמונים, ועוד פלפולא טבא דמיגרר גריר ליבא מחוך האור וטוב לעיני המשכילים המעמיקים להעלות מרגניתא טבא ממצולות ים התלמוד יראו ישרים וישמחו", (כן דבריו על שער הספר). בס"ה 467 דפים בו, ונכתב בכתב יפה, ומסודר לדפוס ברשיון הצענזור Мухинъ 27 סענטיאבר 1850 תר"י, עם החותם. וכפי השמועה היה החבור ביר.... ושאב משם חדושים רבים והדפיסם על שמו בספרו...., ועוד חבור אחד שלם נשאר ממנו ביד אחד מקרוביו בעיר וואלאזין, ונשרף הספר בשרפת עיר זו ו' תמוז תרמ"ו.

בס' „עמק הבכא" הספד על הג"מ אבלי בצד 44 האחרון כותב: „שמעתי מפי נאמן בית הגאון ר' אבלי הנ"ל הוא הרב החריף ר' דובער שטיינאייזין ד"צ דפה"ק, מליצה צחה אשר טמן הספדן במאמרו, אוי נא לה אמרה רקת וכו'" עיי"ש.

הרב הגי' ר' אליהו הלוי אלין-נוט (סמארנאנער)
בהרב ר' הלל הלוי דיין דפה [1])
בהרב ר' מנחם מענדל דיין דפה [2])
בהרב ר' הלל הלוי דיין דפה
בהרב ר' מנחם מענדל דיין דפה.

נולד פה ז"ך אדר תקמ"ג, מוריו ורבותיו [3]) היו לומדים מופלגים ויהי להם לתלמיד מבין, ולקחהו לחתן הגביר הישר בדורו ר' דוד דאנושעווער בסמארגאן, ולכן על שם עיר זו נקרא בשם „סמארנאנער". בימי עלומיו נמנה שם לדיין ובהיותו בן ארבעים שנה נתמנה לדיין פה עירנו

---

[1]) בא בהסכמה על „חומש־ם" עם ג' תרגומים ועל מס' „ברכות" (נאווי דוואהר, תקמ"ג). וימת פה ווילנא א' דחוה"מ פסח תקפ"א, ומ"כ קרוב לקבר בעל „חיי אדם". ואשתו בלומא בת הר"ר נחום שוחט דפה"ק מגזע מצוינים. — [2]) מצאתי שרידי שברי לוח מצבתו וז"ל: „דברי תורה .... על פטירת אבי הרבני המופלא יושב על מדין דיין צדק מו' מנחם מענדל במו' הלל הלוי ונפטר ביום ג' כנחם אב תקל"ה". — [3]) אחד מרבותיו היה הרב הגדול ר' שמואל אוטיאנער (עיין ר' יוסף דוד אייזישטאט), חבריו היו הרבנים ר' מאיר שניפישקער, ור' ישראל ארעצ'ער (הנזכרים לעיל צד 49, 44) ותלמידיו המובהקים היו הר"ר אליעזר לנדא בעל „רמשק אליעזר", והר"ר יצחק ליב ראבינאוויץ (עיין בשמם), ובסוף ימיו היה לאב"ד בק"ק מיילאט. כל זאת הודיעני במכתב בנו יחידו של הרב ר' אליהו, הוא הרב החכם ר' נחום טוען אשר מת בן ע"ח שנה ביום ב' י"ב חשון

עירנו, ויהי במשמרתו זאת תשעה ושלשים שנה. בדרך למודו חבר ס' „יד אליהו" והוא מפורש על משנה ע"ד הפלפול מניה וביה, מסדר נשים על יבמות וכתובות, ומסדר נזיקין על בבא קמא וסנהדרין, ונשאר בכתובים[1]). בא בהסכמה על ס' רב אלפס ורמב"ן על מסכת נדרים אשר יצא ראשונה מכ"י לאור הדפוס בעירנו בשנת תר"ג, וגם על ש"ס ד' ווילנא בשנת תקצ"ה, וכמה פעמים על פסקים בפנקס דבהמר"ר הישן דפה. מלבד גדלו בתורה עוד היה חכם ודעתן גדול, ורב התבונה וכותב מפואר בלשון זכה וטהורה. ימי שני חייו היו שבעים ותשע שנים ותשעה חדשים וימת ביום ז"ך כסלו תרכ"ג. ועל מצבתו כתובים הדברים האלה:

פ"נ איש חי שמונים שנים, לזכרו כבוד ירשו בנים
ידיו כללו חבורים הדורים, הגם לסדר מועד סדורים
ועל פלפולים שנונים וישרים. — ה"ה הרב הדיין המצוין וכו'.

וחתנו היה הרב הג' ר' מנחם מענדל
במו' ר' מאיר טוויערסקי.

היה נקרא בשם „ר' מענדל חזן" ובא חתום בפנקס הגר"א מיום ו' כ"ט סיון תקצ"ח, בקהל דייני עירנו, ויותר לא נודע ממנו.

הרב הג' ר' אשר הערץ קלאצקי
בן המופלג מו' קלונימום קלמן[1])
בן הגאון ר' ישכר בער אהי הגר"א (ק"נ צד 201).

נולד ז' אלול תקנ"ו בכור לאבותיו, וביום עיו"כ תקנ"ח היה פדיונו בבית דוד אביו הגר"א שבועים לפני הסתלקות רבינו אליהו. בן ל"ח שנה נתמנה לדיין ודן את בנ"י עד יום מותו ר"ח ניסן תרכ"ו.

הרב הג' ר' מאיר למדן
בן ר' אריה ליב קרעסינער (משניפישאק).

נודע בשם „ר' מאיר אייזינקרעמער", על שם מסחר אשתו, אשר כלכלה

תרמ"ר. בהמגיד שנה כ"ג גו' 5 נדפס מרנ"ש מאמר יקר „כל שאינו יודע בטיב גטין וקדושין" עיי"ש; גם סדר והדפיס סדר „תנאים" להתקשרות חתן וכלה על אופנים ישרים בשכל ודעת ע"פ ד"י וד"א, ובהם נתן מגרעות בהכנסות שמשי הקהלה כותבי תנאים שונים, וימוררוהו מאד עד שיכלו לר' נחום, ונאסף מן העולם בתוגין נפש, וד"ל.

[1]) הס' „יד אליהו" נמכר להרב ר' גבריאל וואלף מרגליות מו"ץ בהוראדנא, (חתן הרב הצדיק ר' נחום'קע).

[1]) וימת ר' קלמן ביום ג' ג' כסלו תקפ"ב, ואשתו מ' לאה בת הגאון ר' צבי יעקב אבר"ק פארקאמין, מתה ו' אדר תקפ"ג.

כלכלה אותו שנים רבות והוא התמיד בלמודו, והיה חשוב מאד בעיני הרב המגיד ר' זלמן זאב זצ"ל. ועל מקום ר' אשר הערץ הנ"ל נתמנה לדיין, ויהי במשמרתו זאת עד יום מותו י"ז טבת תרל"ג, אשר הנחיל אותה לבנו הרב ר' שאול דוד הנזכר הלאה.

הרב הג' ר' מרדכי ראבינזאהן
בהר"ר צבי הירש הוראדנער [1])
בהרב ר' מרדכי [2])
בהרב הצדיק ר' הלל.

הר"מ נקרא בעירנו בשם „ר' מרדכי מערעצער" [3]), היה גדול בתורה חכם חרוץ, נבון מופלא, דעה רחבה חריף ובקי בש"ס ובכל הד' שו"ע, בעצם ימיו נתמנה לרב בק"ק טראק, ואה"ז למגיד בק"ק זאסלא. (בא בהסכמה על ס' „פועל צדק" (ווילנא, תקצ"ז), וחותם „מגיד מישרים בק"ק זאסלא"). ומשם נתמנה לדיין פה בבית דין של מעלה בחיי הגאון ר' אבלי בין זקני הדיינים, אות הוא על ערך גדלו. בדיני איש לרעהו, בין איש לאשתו, בין בעלי עסקים בעניני מסחר, אשר עלו לאלפים, עזבונות וחלוקי הצרות, הוא ברוחב שכלו הכביר, השכיל להבין ולברר את בעל דין הקשה, לגלות את טעותו, ולהגיד לבעלי הריב את העול אשר יהיה לשניהם, אם לא ישמעו ולא יקיימו את הפסק דין, אשר יצא מב"ד באמת וצדק. ובחכמת דבריו המתיק את מדת הדין ויצאו בעלי הדין שבעי רצון בדין. ביתר עתותיו הפנויות הגה בתורה וכמעט לא פסק פומיה מגירסא, ואף בימי שיבתו ורפיונו הזר תלמודו בעל פה כי כהו עיניו מזוקן, ויעזוב תמורתו בנים שנים [4]) ושתי בנות השובות [5]) במותו, ומ"כ לשמאל ר' ישראל זארעציער הנ"ל — וזאת מצבתו:

מצבת

---

[1]) ואשתו נקראת „גיטל המיוחסת". — [2]) בהש"ס הנדפס בנאווי דוואהר בשנת תקמ"ג, בהסכמת הדיינים בק"ק הוראדנא על מס' „ברכות" נמצא שם את שם ר' מרדכי ב"ר יהושע, ולא הלל, (אולי נקרא אביו בשני השמות יהושע והלל?). — [3]) על שם חותנו הגגיד ר' אייזיק שעווילאוויץ (מערעצער) אשר יסד בחצרו (ברחוב זאוואלנע בהחל רחוב פאגולאנקע מול רחוב טראקער) במד"ר לתורה ותפלה הנקרא על שמו. וקבלה בידי בניו כי המה מיוצאי הלצי השר שאול וואהל. — [4]) הבכור הוא הרב הג' ר' יעקב מאיר מראגאלע (חותן הרה"ג ר"ש פייוויל אבד"ק אלעקסאט) והשני הוא המופלג ר' אייזיק שו"ב בק"ק שווייץ (עיר קטנה סמוכה לעיר ברלין). — [5]) הראשונה החכמה מ' דבורה אשת החכם ר' ליב בית הלל „מעתיק" הנזכר הלאה, והשניה המלומדת . . . . . אשת הגאון החכם ר' יהושע העשיל בהר"ר ברוך אליאשזאהן, הנקרא בשם „ר' העשיל אייזינקאפ", אשר נולר בעיר יאנאווא, ונתקבל לאב"ד בק"ק זעזמיר, גם בעירות ווילקי, שווינצאן, סייני בפוילין, ושם בסייני מ"כ כ"ח אדר תרל"ד, בן ע"ה שנה (הוספה להמגיד שנה 18 נו' 41).

מצבת החכם הגדול מ' מרדכי דיין זצ"ל לפ"ק

פ ה

מנוחת ראש דיינים כליל יפה לווילנא
בעירנו רבים שאלו עצתו גם נודע במדינה
צדק ביושר שפט והשלים בין איש לרעהו
הן יהללו רבים שבחו מעט למצוא כמוהו
רב ימיו חזר תלמודו על פה גם דרש לרבים
נפש זכה איך נפלאים מעשיו ומדותיו הטובים

ה"ה אבינו

הרב הגדול המצוין בתורתו ביראתו ובחכמתו
מו' מרדכי (מערעצער) במ' צבי הירש זצ"ל
מ"מ דק"ק ואסלא, ודיין גדול דפה ארבעים שנה:
נולד ביום הושענא רבא תקנ"ו, וימת בשיבה טובה

ביום ג' כף ג' לחודש כסליו לפ"ק
בשנת תרל"ו תנצב"ה

הרב הג' ר' שאול דוד
בהרה"ג ר' מאיר למדן (עיין צד 115).

היה התן של הרב ר' הירש וואלאזינער סופר (נזכר הלאה). אחרי מות אביו נתמנה לדיין על מקומו, וגם למו"צ ראשון במגרש קאמינעס (פרור עיר ווילנא במקצוע מזרחית דרומית) והיה שם תשע שנים וימת במיטב ימיו, י"ג אדר תר"ם.

הרב הג' ר' אלעזר בויסקער

היה נודע בעירנו בשם „ר' אלעזר הדיין" עיין בתולדות חותנו הרה"ג ר' ישראל אנטאקאליער (צד 28).

הרב הג' ר' יעקב בער
בהר"ר זאב וואלף פלאהם.

אביו היה מחובשי במד"ר הגר"א, ואת בנו הרי"ב לקח לחתן הרב ר' אבא דיין דפה (צד 113), ואחרי מות חותנו נתמנה לדיין על מקומו ולבסוף ימיו גם למו"צ בקהלתנו, וימת כ"ד תמוז תרנ"ג.

הרב הג' ר' זלמן יאקיל הכהן טיגער
בן המופלא ר' מרדכי צבי הכהן
בן הנגיד ר' יואל [1])
בן הנגיד ר' וואלף הכהן טיגער.

נולד בשנת תק"ץ פה ווילנא, ובהגיע עתו עת דודים לקחהו לחתן איש נגיד ונכבד מצוין מסמארגאן. בבית חותנו שקד והתמיד בתורה בדעת טהורה, והגאון ר' ליבלי שפירא אב"ד דשם (אשר נתקבל אח"כ בקאוונא) נתן לו כתב סמיכות הוראה. וישב אל עיר מולדתו ותאחז במסחר ידו, ויהי גם לאיש הבינים בין המלוים והלוים. לשמע כבוד תורתו בחרו בו החנונים כי יגיד לפניהם יום יום שיעורים, במקרא, במשנה, בעין יעקב, ובגמרא, בחבורתם, ויורה להם תורה כארבעים שנה. ולעת זקנתו כי רד ממעמדו הקימוהו רבני ופרנסי עירנו לדיין בשנת תרל"ט, ויצטיין מאד כי הורה צדק בדעת ובאמונה ובתבונה רבה, וכל עדת עירנו אהבוהו עד מאד בהצנע לכתו ובשפתו הטהורה ובמדותיו התרומיות. וביום ז"ך תשרי תרנ"ו גוע ויאסף אל אבותיו.

---

[1]) ואשתו חנה היא בת הר"ב הגדול ר' חיים מ"מ דפה"ק (ק"נ צד 169) בהרה"ג ר' זלמן מ"מ ומ"צ דפה"ק (ק"נ צד 123).

ראשי ישיבות.

בקהל הרבנים המו"צ המגידים והדיינים נכון לחשוב גם את המרביצים תורה בעירנו בישיבה הגדולה ר' מיילא. ראשית הישיבה הואת והתיסדותה היתה על ידי אנשים פשוטים, אשר היו מן המתפללים בבמד"ר על שם הגאון רבינו אליהו (צד 104), ר' ברוך ב"ר משה חייט, ור' יהושע חייט, ור' מאיר ב"ר אריה שטעמפעווער. המה ראו שמה נערים ובחורים עזובים החפצים ללמוד, ונדברו האנשים הנקובים בשמותם איש אל רעהו, יישכרו בעצה אחת בעד הנערים ההם, איש מופלג בתלמוד את הר"ר יואל נפתלי הערץ, להיות להם לראש הישיבה, ויתנו לו את שכרו ארבעה זהובים בכל שבוע. וכאשר היה צר להם המקום בבמד"ר הגר"א, העתיקו משם את הישיבה אל בהמ"ד של חייטים, בחצר קריינעס ברחוב היהודים. ושמה בחצר זה דר איש חמים ושמו ר' שבתי ב"ר שבתי ומלאכתו מנקה ארבות (קוימענקערער) וילוה גם הוא להמתעסקים הנ"ל, והשיג מקום דירה להישיבה בחצר קאלכעס (גלח-עס) ברחוב יאטקעווער. ור' שבתי התחזק לאסוף נדבות בלחם ומלח, בקמח וגרש מבל ההנונים למאבל לבני הישיבה עניים. אף אשתו דבורה כבסה בעצמה את כתנות הנערים. גם הצליח בידי ר' שבתי לאסוף כסף נדבות לקנות בתים המיוחדים עתה בחצר ר' מיילא [1]) וכה נתגלגל הדבר, אשר הבתים האלה היו לקנין הרב ר' אורי' בער מזוריטשער

---

[1]) רבים טעו ועוד טועים עד עתה ואוכרים, כי השם ראמאיילא — הוא שם אינו יהודי אשר נקראו הבתים והחצר על שמו, כבו שיש עוד הצרות אשר נקראים עוד על שם בעליהם הראשונים אינם יהודים כמו חצרי בוכנא, קאלכעס, שופט'ס, חמינסקעס, ועוד כמה. ואף כי הבתים והחצרות שייכים כעת לאחרים מזסבי שם, עם כל זה עוד ינון שם בעל הישן על כל אחד ואחד, כמו כן בזה החצר אשר נקרא שם ר' מיילא עליו. מיילא הוא שם עברי, ונבצא זכרו בפנקס היסו"ר כמה פעמים: „מה שהרחיב האלוף הישיש הר"ר פנחס בהר"ר מיילא העליה שלו יותר מן התנויות של האלופים וכו' יצא הפס"ד ביום ד' אב תצ-וא"ו"; ועוד שם: „רצון הנקובים הנ"ל, את החנות בנין עצים שבחצר ר' מיילא שמשמאל כניסת החצר דרך רחוב היהודים לתת להזוג לחלוטין, הפס"ד ע"ז מיום ו' עש"ק ג' אדר שני תק"ב"; ועוד בענין פדית בתים וחנות בחצר ר' מיילא בנין לבנים מיום ג' דחנוכה תק"ט; ועוד שם נאמר כי נשרף חנותם של האלופים הנ"ל בחצר ר' מיילא ברפ"ד ה' את העיר, בקום צרח פעמים אשתקד בשנה העברה ביום א' ד' סיון העבר, והיסו"ד נתן ע"ז הוצאות לבנות מהדש בנין של לבנים סך נ' מאות זהובים—ט' תמוז תק"ט; (השרפה הזאת שהיתה בווילנא, נזכרת בקריה נאמנה צד 21, ובהכרמל שנה שביעית תרכ"ט גו' 4 בתובה שם סבת השרפה, עיי"ש). ועוד שם: „ר' דוד מנאוואהרדאק ב"ר אייזיק מלמד (פרוסקעס) נחתם הנות בדורך הויף שהיתה לו בירושה מאביו לאחיו ר' מיילא עש"ק ד' אדר א' תקל"ר"; ועוד שם: „ר' זלמן ב"ר אייזיק מלמד ח"ר זיסקינד סבר

מעזריטשער (עין זכרו הלאה) והוא נכרם להנגיד ר' דוד שלמה מייזיל, ורד"ש מכר את הבתים ההם להאשה החשובה מ' שרה-לע ר' טובי-עם (היא אחות הר"ר ליב-לי אבי ר' אורי בער דודתו של הנ"ל) בעד ארבע מאות רו"ב. ויען כי לשרה לא היו בנים, על כן נתנה את הבתים האלה במתנה לגבאי צ"ג מווילנא באופן ליכד שם את הישיבה. וגבאי צ"ג מינו ע"ז שלשה גדולי עירנו והמה: הגאון ר' אבלי, והרב הצדיק ר' זלמן ר' אורי'ס, והרב ר' יהושע נאיישטאטער (עין כל אחד בשמו). ובנדבת רבים, ע"י ר' שבתי הנ"ל, נתקנו הבתים השניים והשלישים, וביום הונחה אבן פנה לחוקת הבתים, הוא יום ד' תמוז תקצ"א, ביום ההוא מת המתעסק הגדול ר' שבתי ב"ר שבתי [2]). (כל אלה הידיעות לקטתי מפנקס הישיבה הנ"ל). ואחרי מות העסקן הזה החזרו החזיקו לעשות כמעשהו עשרה נכבדים אנשים ישרים יראי ד' והובבי תורה, ואלה שמותם: א) ר' ליבל זעלדעם, ב) ר' לייזער וואלאזינער, ג) ר' הירש בעקער, ד) ר' וואלף בעקער, ה) ר' דוד נאשקין, ו) ר' יצחק ברוך יובעלירער, ז) ר' חיים יובעלירער, ח) ר' זעליג שמוקלער, ט) ר' יוסף שמוקלער, י) ר' יצחק נחמיה-ס, ובכל כחם עבדו בהשלמת

לאחיו ר' מוילא חנות בדורך הוף ג' ניסן תקל"ב: ועוד שב: „ר' ליב ב"ר פישל מכר החנות שלו בהצר ר' מוילא לגיסו הרב רחמיד ר' אליהו (?) ביום ד"ט טבת הקי"ח". ועוד נמצא בפנקס המקומות מבהכנ"ס הג' משנת תקל"ז, את שם ר' מי לא ב"ר אייזיק מלמד דתן ר' שמואל, אשר היה לו חלק בהבתים ההם. ויען כי השם הזה הוא יקר במציאות על כן נקרא החצר הזה עד היום על שמו „ר' מוילעם הוף" ומזאת נשתרבב השם „ר' מוילעם ישיבה".

[2]) ולזכר עולם להעסקן הגדול הזה הצבתי פה כתובת מצבתו:

שבת וסר ממנו שורק ונטע, ישר ותם וי"א מחזיק ורועה נאמן,
בכל נפשו ובכל מאדו באהבה קשורה, שם עליו עול מלכות שמים בטהרה,
בבית השיב ישיבה לומדי מדרשי תורה, תוך ימיו הוחזר ממש עטרה ליושנה,
זאת תורת בהמ"ר החדש אבף כספ וקנה, צדיקים יבאו בו שבת תחכמוני לחזקנה,
להות שם וזכר לפועל צדק באמונה.

ה"ה איש פועל צדק מו"ה שבתי ב"ר שבתי זצ"ל.
וי"נ עש"ק ד' תמוז תקצ"א תנצב"ה.

ורבים אשר הכירוהו אמרו כי פעולתו היתה עזה ונמרצה בשקידה נפלאה ובתם לבב להחזקת לומדי תורה. —

ולשכמלו מצאה אחרי כן מנוחתה זוגתו העסקנית וכה כתוב על מצבתה:

הוי

דאגה ויגון ואנחה, בת נדיבה נלקחה
ואם מעל בניה נשלחה, רבצה באהלי תורה
היא האשה הגדולה במעשיה המפורסמת
מ' דבורה בת ר' שמעון.
ו"נ ז' .... תקצ"ו תנצב"ה.

בהשלמת הבנין להגדילו ולהרחיבו עדי השלימו אותו בירחים אחדים. ואחר זה אספו נערים רבים וישתדלו להספיקם במזונות וכסות, עדי וכתה הישיבה ר' מוילא לשם עולם. הישיבה הזאת לוקחת חלק בראש, באשר כי ראשיה היו אנשים נודעים לשם, ומכנה יצאו בעלי תורה וחדות.

והרב הג' ר' יואל נפתלי הערץ (ר' הערצעלע ראש ישיבה)
בהמופלג ר' ישראל שמש בקלויז יסו"ד
בר' יואל [1],

הרבין תורה בישיבה זאת מראשית הוסדה עד יום מותו בש"ק ב' סיון תרי"ח. גם היה מגיד משנה בקלויז יסו"ד ל"ג שנה, והניח אחריו חדושים על משניות בכתובים הנמצאים ביד בניו. גם המתעסק בבנין של הישיבה

הרב הג' ר' אליעזר טייץ
ב"ר ראובן טיקאצין

היה מורה שם. נולד בהוראדנא ולמד בישיבות הגאון ר' עקיבא איגר בפוזנא, ובבואו הנה לבוש כנהג האשכנזים כנוהו בני דורו בשם „טייץ". ויקח לו לאשה את נחמה רבקה בת ר' אברהם שמואל עליאש מווילנא וגר פה, ובעצת ר' אבלי מנוהו פרנסי עירנו לאחד מראשי הישיבה, כי גדול היה ר' אליעזר בתלמוד, ויהי שני להגאון החריף ר' מרדכי מעלצער. אחר איזה ענים עזב את משמרתו ויסע בגלל איזה ענינים לערים אחרות וימת בעיר בראד ביום ז' בסליו תרי"ד.

בשנת תקפ"ז, השנה אשר בה הוציא הקיסר האדיר ניקאלאי הראשון פקודה לקהת מבני ישראל אנשים לצבא, בשנה ההיא החלו ליסד בעירנו ישיבות שונות [2], וכאשר נוסדה הישיבה בחצר ר' מוילא, מנו בהסכמת הגאון ר' אבלי ועוזריו לראש ישיבה בטעלה העליונה את

הרב

---

[1]) החזיק חנות למכר בורית ובשביל זה עשה כנוי למשפחתו „זו"ק" (ר"ת זרף קרעמער). — [2]) בשנת תקפ"ז והקפ"ח, נועדו צעירי הלומדים במספר ארבעים איש מן המובחרים שבעיר, ונדברו איש אל רעהו ללמוד ביחד ש"ס ופוסקים להלכה ולהוראה למעשה, והיו נקראים אז בשם „ישיבת הארבעי'" (ריא פערציגסטלעך). בראשם היה הרב הגדול ר' דוד הכהן אשר היה נקרא בשם (דער קאסאווער ראש בית דין) ושני הדוכה לו בחריפות היה הרב ר' מרדכי הזה. ראשית ישיבתם קבעו בבית אחד בעיר שניפישאק לאשר הר"ר הנ"ל היה איש ישיש ואהב מתושבי עיר זו, וכה נמשכה הישיבה הזאת קרוב לשנתים בבתים שונים. ויען כי הישיבה הזאת יקרה היא בערכה במעלה ובזמן, כי מסבת הפקודה הנ"ל ההחזק ביתר שאת למוד התורה, עד שנתיכדו אז ישיבות מישיבות שונות בכמה ערים וביותר בעירנו, באשר בפקודה הזאת נתנה המשלה בידי ראשי הקהלות למלאותה,

הרב הג' ר' מרדכי
בהר"ר אשר קלאצקי [1])
בהרה"ג יצחק אייזיק [2])
בהגאון ר' אברהם אשר [3]).

נולד בווילנא בשנת תקנ"ז, בשנה האחרונה לחיי הגר"א, ונוכל להמליץ עליו מאמר המלך (קהלת א', ה') „וזרח השמש ובא השמש" כדעת חו"ל. בימי ילדותו נברו בו אותות וכשרונות יקרים להפליא, שכל חריף ועמוק, התמדה וזכרון. מוריו ומלמדיו אין אתנו יודע מי היו, אבן מקובל בבני משפחתו, כי מימי נעוריו היה מתמיד בלמודו, ובהיותו עלם טוב ויפה

ועל פי הרוב היו הראשים האלה בימים ההם גדולי התורה, ועל כל אברך או בחור, אשר הצטיין בתורתו, היתה התורה מגינה עליו ועומדת לו לצור משגב ולחומה בצורה לבל יפקד גם הוא (ע"ד מאמרם ז"ל, „כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו" וכו'), ולמען דעת מי היו המצוינים האלה, שאלתי ודרשתי מפי זקני עירנו וברוב עמל השגתי את זכרון שמותם, אשר מהם היו לרבנים, לדיינים, למלמדים, ונודעים כמחברי ספרים. והשבתים בסדר שנות מותם, כי כבד לשקול תורת כל אחד ואחד וגם ערך כבודו: א) ר' דוד „דער קאסאווער ראש בית דין"; ב) ר' שלם נעלקן; ג) ר' ליב פין; ד) ר' יעקב אבא"ס; ה) ר' אליהו וואלף לעווין; ו) ר' חיים וועלוויל פסה"ס; ז) ר' וועלוויל רויזא"ס; ח) ר' ישראל דיא אחי"ם; ט) ר' אל עזר טייץ; י) ר' אברהם יהודיל"ס; יא) ר' אברהם ראבעלציק; יב) ר' הירש יוכבד"ש; יג) ר' מאיר קארעליצער; יד) ר' מרדכי לוי; טו) ר' אברהם ישראל פרצי"ס; טז) ר' נח רעסער; יז) ר' וועלוויל מאנעשעס; יח) ר' משה מרכי"ס; יט) ר' סענדער ר"י; כ) ר' גרשון כהן; כא) ר' משה'לע טייביל"ס; כב) ר' הירשעל שמחה"ס; כג) ר' זלמן מרדכי די קינדערש; כד) ר' יחזקאל דעם גלעזערס; כה) ר' יצחק סירווינטער; כו) ר' אלי' זלמנ"ס; כז) ר' דניאל ב"ר ידידיה; כח) ר' שמואל שטראשון (זאסקעוויצער); כט) ר' ב"ז שרייבער; ל) ר' מרדכי אליעזר קאוונער; לא) ר' אהרן שאציק; לב) ר' עזריאל וואלף; לג) ר' ישראל משה הכהן; לד) ר' יעקב פיעסקין; לה) ר' בעריל מיכאיליש קער, ומהם השגתי אך שמותיהם ובלתי נודעו לי מקומם וזמנם; לו) ר' דוד יאנאווער; לח) ר' יוסף שוחט; לט) ר' יעקל מלמד; (מ) ר' ראובן הכהן; מא) ר' גרשון אמשטרדם; מב) ר' נתנאל הוראדנער; והראשון בזמן והאחרון הנותר מהחבורה הזאת, הוא המדובר ר' מרדכי מיעלצער. (עיין כל אחד בשמותם למקומותם).

[1]) היה מופלג בתורה, וימת פה ווילנא (ר"ח חשון תקפ"א) ומנוחתו כבוד על בית עולם הישן קרוב למקום בעל „חיי אדם" אשר הקדימו (ד' תשרי תקפ"א). ואשתו הכבודה מ' גרונא (מתה ה' חשון תקצ"ט ומ"כ על ב"ע החדש, והעתק מצבתה בירי) היא בת הר"ר יצחק מפומפיאן בהר"ר מאיר. ואשת ר' יצחק מרת עלקא בת המופלא המנהיג ר' אלעזר, בפנקס המקומות מבהכנ"ס הג' מצאתי שם את שם לאזר ב"ר יודא שתדלן, ה"ר אהרן ר"פ בן הגאון ר' יוסף יאסקא אב"ד דק"ק דובנא (בעהמ"ח ס' „יסוד יוסף" וס' „נעימה קדושה") בהגאון ר' יהודה יודל אב"ד דק"ק מינסק וקאוולי ושם מ"כ (בעה"ח ס' „קול יהודה" על שו"ע או"ח — עיין הקדמת ס' „דברי דוד" להגאון הט"ז — דיהרנפורט, תמ"ט) בהגאון ר' משה, בהגאון ר' צבי סבא, בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין, נין ונכד להגאון האדיר מהר"ל מפראג, ממשפחת התנא ר' יהודה הנשיא „רבינו הקדוש". — [2]) היה דיין בק"ק ווילקומיר כמה שנים, והוא אחי הגביר הראש המפורסם בקהלתנו הנקרא בשם ר' משה'לע האצקיל"ס (ק"נ צד 213). — [3]) אב"ר בק"ק אליק במדינת וואלין, בהגאון ר' ישראל אסר אבד"ק פ נסק והגלילי, (נין ונכד להגאון תוי"ש) בהגאון ר' אברהם מאר' (חתן הגאון ר' איסרל, בהגאון ר' משה בעל „מהדורא בתרא" מלובלין חתן הגאון מהרש"א), בהגאון ר' יצחק מקראקא, בהגאון ר' יוסף (חתן הגאון ר' בונם מקראקא, בהגאון ר' אברהם מייזלש חתן הרמ"א, ונכד להגאונים בעל „תרומת הדשן" ומהר"ם פאדווא ומהר"י מינץ). והג"מ איסרל בן „מהדורא בתרא" הוא

ויפה [1]) לקחתו לחתן הנגיד הנכבד ר' יהודה ליב נארדאן, הנקרא ר' ליב מעלצער [2]) לבתו הבבודה שרה דבורה (מתה ח"י טבת תק"צ), ובגלל חותנו נקרא בשם „ר' מרדכי מעלצער" ער עולם. ובהיותו בבית חותנו החל הר"מ להחזיק ישיבה עם תלמידים מובהקים בבהמ"ד של הרב הגביר ר' דוד שטראשון, (הוא חותן הגאון ר' שמואל שטראשון) ועל ידי תלמידיו נשמע כבוד תורתו בין גדולי דורו לתיף ומפולפל גדול. ובהמנותו לראש בישיבת ר' מיילא יצא שמו לכבוד ולתפארת לראש החריפים בדורו, בבקיאותו הגדולה בכל מפרשי הש"ס הראשונים והאחרונים, וכל גדולי הלומדים כרעו ברך לפני הדרת תורתו. ואז דמוהו בסדר למורו אל הגאון האדיר ר' יעקב פולאק בעל ה„חלוקים" המחודד והמפולפל, אשר העמיד תלמידים הרבה וחי כשלש מאות שנה לפנינו. (עיין אודותיו בקונטרס „רחובות קריה" להרמש"ש בסוף ס' ק"נ דברים נכבדים, יקרים וחמודים).

בהחל שנת ת"ר, בעת עזב משנהו בישיבה ר' אליעזר טייץ את משמרתו, עברה רוח קנאה על איזה גדולי תורה בעירנו להקטין את ערך הרמ"מ, אשר עלה עליהם בחריפות ובקיאות, ויעצו לנבאי הישיבה למנות למורה על מקום רא"ט את הרב הג' ר' ישראל סלאנטער, אשר זה לא כביר תקע אהלו בעירנו, באשר כי גם הוא היה חריף ובקי-וגם יהיה להרמ"מ לראש-ובן עשו. ולואת לקח ר' מרדכי את תלמידיו ויט אהלו של תורה בבמר"ר „מנקי ארבות עשן" (קאמינארעס) בחדשי החורף, ובקיץ העתיק אהלו בבמר"ר „חבורה תורה"; ובכל השנה הזאת עברו דברי ריבת בין הגדולים האלה ע"י מפיחי כוב ודוברי שקר, ואי אפשר היה לשני הרבנים האלו שישתמשו בכתר אחד, כי היו שניהם גאונים אדירים בתלמוד, וכל אחד נבוה מחופתו

של

חתן המפורסם מו' אברהם, בהמפורסם מו' ליפמאן (חתן מהר"ם לובלין, חתן הגאון ר' יצחק מקראקא הי"ל, עיין תולדותם בס' עיה"צ). — הוא ג"כ אבי הגאון ר' יום טוב ליפמאן אבד"ק קאפוליא, אשר מת בן ט"ל שנה ד"ה תשרי תקנ"ה בעיר הנ"ל, בעהמ"ח ס' „קרושת יום טוב", מפורש על מס' זבחים ומנחות וגם „שו"ת", דפוס ווילנא, תרכ"ה. — [1]) ספור נאה ואמתי שמעתי מא"ש גדול בתורה אשר גם הוא שמע זאת מאיש אמונים: „הגאון ר' ישעיה סגי-נהור ספר, כי בעת שהיה פה בווילנא הגאון החריף ר' מרדכי מרדוש מזאלקווי אבד"ק פאריצק בעהמ"ח „באור על ספר מהר"ם ש"ף", (נדפס בפאריצק, תק"ע. והמחבר מת בחדש חשון, תקע"ח, והספידו הר"ר יצחק מייזלש מ"מ בק"ק קרעמניץ בספרו „לקוטי שושנים" הנדפס בפאריצק, תק"ח) והתאכסן אז בבית הרב הצדיק ר' ליבעלי ר' בער'ש, כבר בעל הבית, שהיה אז גבאי צ"ג ופרנס העיר, את הגאון הזה לדרוש בבהמ"ד הישן דפה, ובאו כל גדולי התלמודיים לשמוע את חריפות הדו"ש, ובתוך השומעים היו גם הר"י אשר עם בנו ר' מרדכי, עלם בן שתים עשרה שנה. ובהראות הגאון הנ"ל את עשר כבוד תורתו בחריפות ובקיאות מפ"י התלמוד להקשות ולפרק כדרך הגאונים המפולפלים מעניז לעניז, ומסוגיא לסוגיא בעומק העיון, לא יכול העלם להתאפק וישאלהו באמצע הדרוש בפני כל העם, באור קשה על איזה ענין במהרש"א, וידום הגאון הדורש הזה ולא מצא מענה, ויהי העלם לפלא בעיני כל רואיו". — [2]) בשם „מאליץ" נקראים השעורים הנשעורים במים יומים, ואחר כך מפזרים אותם על רצפת הארץ ימים אחדים, למען יעלו

של חברו. על כן בכלות השנה ההיא, על פי סבה קטנה, מחל ר' ישראל על כבודו ועזב את משמרתו זאת, וישב ללמוד בפרישות במגרש וארעציע בווילנא, ובזמן לא כביר יסד גם שמה ישיבה חדשה. והרמ"מ שב לישיבת ר' מוילא בקדם, וגם נבחר לבו"צ ולמ"מ בבהמד"ר „חברה תורה" הנ"ל ובבמד"ר הרב דואגר. וכן מצאתיו בא בהסכמה על ס' „הדרת יצחק" להרה"ג ר' יצחק חריף הנשאר בכ"י, בקהל הרבנים יותר מארבעים איש, ויתנוסס הרמ"מ בצחות לשה"ק, וברוחב דעתו וכותב „ובחנתיו בכור הבחנה, אשר דבריו מזוקקים כראי מוצקים, ושמץ דבר בם לא נמצא מדובקים". זאת תעיד למרי כי גדל מרדכי בש"ס ופוסקים אשר רב חריף זקן ממנו כפף ראש לעמוד למבחן לרבי מרדכי הצעיר ממנו. וחותם „ביום ט"ו סיון תקצ"ח פה"ק ווילנא, מרדכי במו' אשר קלאצקי ר"מ דפה מ"מ ומ"צ בק"ק ווילנא". גם נמצאה הסכמתו על ס' „עטרת שאול" על מס' חולין להרה"ג מו' שאול אבד"ק שאוולאן (ווילנא, תר"ב) ומה נמלצו שם דבריו, וחותם: „ה' תשרי בן שנה שאול לפרט".

בשנת תר"ו, בעת הופיע כבוד השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי פה בווילנא, ובבקרו את בתי הכנסיות לתפלה, בקר גם את בתי הלמוד, וגם את ישיבת ר' מוילא,--והתכבד שמה בדרשה קצרה אשר דרש לכבודו ראש החריפים מ' מרדכי מעלצער ראש הישיבה, וויטב בעיניו כאד, וגם מליצו לוי — אשר גם לו עשר ידות בתלמוד — דרוש דרש לפני הישיבה, למדם דעת והוכיחם בחן שפתיו ללכת נכוחה ולסור אל משמעת הרב, ועל הגבאים צוה ללמדם שפת רוסיא, וידר ע"ו מאה אדומים ויותר, מלבד אשר חלק לכל תלמיד ותלמיד א' רו"כ, 170 רו"כ לסך הנערים הנמצאים שמה, ולארבעת ראשי הישיבה נתן סך 70 רו"כ" (עיי"ש בס' „האורח" צד 31). — על משמרת הקדש בישיבה עמד כעשרים שנה עד כי ביום עשי"ת בשנת תרי"ב נסע מווילנא לשבת על ככא הרבנות בק"ק קאלווארייע, בעיר זאת בא בהסכמות: — על ס' „תאבי צביה" כולל עשרה מאמרות דרושים למקראי קדש ולמאמרי חז"ל ממהר"ר צ"ה בהר"ר שמעון הכהן בלאך (קעניגסבערג, ראית"י לפ"ק) וחותם עם שם אביו: „הוב"ק קאלווארייא, א' כ' תמוז הברכה והשלום" (תרי"ט).—על ש"ס דפוס ווארשא. — וכן גם על ש"ס דפוס ווילנא, וכתבו אז המדפיסים על מצח הסכמתו „מכבוד הרב הגאון הגדול המפורסם חריף ובקי מופת הדור וקדושו שר התורה עה"י פ"ה זקן ויושב בישיבה כבוד מו"ר מ' מרדכי קלאצקי נ"י אב"ד ור"מ

דק"ק

צמח, ואחר שצמחו מיבשים אותם על התנור העשוי לזה, וכשיבשו כבשלים אותם עם איזה תקונים לזה ביורה גדולה, ונעשה מדם שכר (ביער). וחותן הר"מ היה בעל עסק זה

דק"ק קאלווארייא יע"א הנקרא ב"כ „ר' מרדכי מלצר" ותותם: „יום ג' ד"ה אדר ראשון שנת ברכת טוב לפ"ק".

ובשנת תרכ"ד יצא מקאלווארייע ויהי לאב"ד בק"ק לידא, ובהיותו בעיר זו ביתי זקנתו השתמש מעט בענייני קבלה, ונהרו אליו רבים נגועי מחלה ונשברי לב ומברכות צדיק זה נושעו [6]), וכן בא בהסכם על ס' קבלה הבנוי על יסודות האר"י והבעש"ט הנקרא בשם „דברי שלום" להר"ר שלום באדמו"ר מקאידנאוו „החונה כעת בק"ק לידא", (ווילנא, תרט"ב) וחותם „יום ה' לסדר כולם אנשים ראשי בני ישראל, לפרט השנה „א מ ר ת" ה' צרופה וכו', אב"ד והונה פה לידא". וכותב: „ואחרי הפצרת בן המחבר לתמכו ולסעדו וכו' וממנו יראו וכן יעשו, כי מחשבתי רק לזכות נפש היקר נ"ע יצאתי חוץ לגדרי, כי אין דרכי להיות בחברת המסבימים על ספרים חדשים המתחדשים לבקרים גם ישנים". ובס' „אפריון דוד", להרה"ג ר' אורי דוד אפריון אבד"ק זאגר ישן על תשובה נ"ב, כותב המחבר: „על זאת הסכימו הגאון ר' יחזקאל לנדא מווילנא, והגאון ר' יצחק שירווינט, והגאון ר' מרדכי מלצר" עיי"ש. ועל ס' „מלאכת חרש" להה"ג יחזקאל חפץ אבד"ק ווראנאוו „מיום ו' מנ"א את ה' אלקיך תירא וטוב לפ"ק". ועל ס' „כרם בניימין" להר"ר בניימין מאיר במו' אלחנן מלידא, ובעת מ"מ בקרעמענטשוג (ווילנא תרמ"ד) והסכמתו מיום אחש"פ תרל"ח. על ס' „ערי יהודה" להה"ג ר' יהודה מאלקעניק, וחותם: „מיום ב' דברים ב ב ר כ ת לפ"ק חופ"ק לידא", ועל ס' „חפץ חיים" להרה"ג ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, חותם „מ"א לספירה בשנת, ת ה י ה א ו ר ה, אב"ד דק"ק לידא". על ס' „משנה ברורה" להמחבר הזה בא הר"מ במליצה הרווית ובצחות השפה מאד יפה, בלא שום זמן ופרט. ואף בהיותו חריף וגאון בתלמוד אהב גם את ספרי הדרוש והמחקר, ובא בהסכמה על ס' „תורה חיים ורומות צדק" להדרשן החקרן ר' חיים רומשיסקער: ומה יקרו שם דבריו הנחמדים מפז, וחותם „מאמר מרדכי דורש טוב לעמו ולכל זרעי בנ"י, המדבר נכבדות להמחברת המלאה אמרת ה' צרופה, חבר ליראי ה', הבא על החתום יום טוב לחדש אלול, ג' לסדר יצו ה' אתך את הברכה וישועה לפ"ק נאום וכו' אבד"ק לידא". רבים מתלמידיו שהיו לרבנים בערים גדולות וקטנות, מזכירים את כבוד תורתו בחרדת קדש. גם כמה מחדושיו על ש"ס ושו"ת נשארו

ממנו

ולכן נקרא בפי כל „ר' ליב מעלצער". היה כופלג בתורה ונכבד מאד בעירנו, והוא בן הר"ר אהרן גארדאן, בהר"ר שלמה זלמן בהרב החכם ר' אהרן דאקטר גארדאן, רופא למלך פולין (ק"נ צד 104). החזיק את התנו על שלחנו שנים רבות עד יום מותו ביום ך' ניסן תקפ"ב (העתק מצבתו בידי). — [6]) עיין בהמליץ שנה ד"ח מיום ג' ד"ש ניסן תרמ"ח שם

ממנו בכתיבת ידי אחרים, והיו ביד בנו הר"ר אשר יצחק קלאצקי אשר הביאם לבית הדפוס וקראם בשם: „הכלת מרדכי" עם הגהות ממסדר הספר שהוא אחד מתלמידי ר' מרדכי וקבל מרבו זה טוגיות תלמודו. ויהי ר' מרדכי גדול ליהודים והאריך ימים בכבוד „תורה וגדולה במקום אחד" ויפת בן שמונים ושש שנים בעיר לידא, ובין הרבנים שמה תחר כבודו. אנשי קהלתו ידעו להוקיר את ערכו ואת גדלו, ויבנו על קברו בית גדול. ויכוננו שמה תבת ברזל בקיר החומה, וכל הבא להתפלל על קברו, יתן שמה את נדבתו. ככה יתקבץ סך כסף לעשרות לשנה, והמה מובאים לתועלת צרכי „תלמוד תורה" לילדים, לעשות בואת גם נחת רוח לנשמתו, באשר אהב להרביץ תורה בחיים חיתו. אחיו הרב ר' דוד היה גם כן ראש ישיבה בקלויז ר' מיילא ומת ביום א' ז' אב תרי"ח, ואחיו השני הרב ר' שלמה היה רב בעיר שווינצאן; גם השאיר אחריו ר' מרדכי בנים שנים וארבע בנות [7]. ועל מצבתו תארתי במלים מעטות את תהלתו ופרשת גדולתו:

מצבת

בפוליטון צד 712. — [7]) בניו מאשתו הראשונה המה, א) הר"ר אשר יצחק הנ"ל; ב) הר"ר שאול אהרן; ג) שושע אשת הרב ר' אליעזר מירקין (מת בחג השבועות תרמ"ד בעיר בעליצע), בהרב הגי ר' ישעיה סעדיה אב"ד דק"ק בעליצע, בהגאון ר' ישראל מירקין אב"ד דק"ק מינסק, בהגאון הגי ר' ליב מירקעס אב"ד דק"ק מיר (אבי הגאון בעל „שלחן שלמה"), ולמעלה בקדש עד הגאונים הר"י מינץ, הר"מ פאדווא, הרמ"א, והתוי"ט; ד) דבורה. — א) הגבירה מ' גרונא (אשת הגביר המפאר מו' שמואל מוגא פאלץ גצ"ג בווילנא), ב) הכבודה חנה פייגא (אשת הרב ר' שמריהו בעסקין בדינאבורג), הנה כאשתו השניה הרבנית מ' פעסא, בת הרב הגי ר' אייזיק ברודא אב"ק זאגר [ואשתו היא הרבנית מ' חנה בת הגאון כו' יהודא ליב, בעהמ"ח ס' „שלמי שמחה" (ווילנא, תקס"ו) אב"ק זאגער ושאר קהלות במדינות זאמוט, בהגאון ר' שמחה טיקטינער זאוודער, בהגאון ר' העשיל, בהגאון ר' נחמן אב"ק בריסק דליטא והמדינות, בהג"מ נפתלי הערץ אב"ד ור"מ דק"ק בריסק (עיין בס' „עיר תהלה"), בהגאון ר' אריה יהודא ליב אב"ד ור"מ דק"ק בריסק וקראקא, בעהמ"ח ס' „שאגת אריה וקול שחל", בהגאון שמואל צבי הירש, בהגאון הב"ח (עיין בס' „עיר הצדק)] בהרב הגדול רגביר ר' אליעזר מק"ק קאלוואריע בזאמוט (בא בחדושי תורה ושו"ת אל ככוד הגר"א ווילנא, כן מקובל בפי בני משפחתו) בהרב הגי ר' ליב אב"ק ראסיין, בהגאון ר' יצחק אייזיק אבד"ק סומפיאן (ומ"כ פה ווילנא על ב"ע הישן), והוא הג"מ יצחק אייזיק הנזכר בס' „מקום שמואל" למחותנו הרב הגאון ר' שמואל במו' אלקנה אב"ד ומו"צ בכמה קהלות בזאמוט, בס' ג' בהיתר עגונא וחותם: „מ' יצחק אייזיק אב"ד ור"מ דק"ק קראנו וסומפיאן" ובס' „עמודי בית יהודה" אסיא ווילנא, (אמשטרדם תקכ"ו) אחרי כל הגאונים המסכימים נדפס „ואחריהם בא המאסף ה"ה הרב המאה"ג הזקן זה שקנה הכמה אב"ד ור"מ דק"ק פומפיאן ואגפיה", ולא נזכר שמו, ולא יום וחדש והשנה, בלתי המלים הנ"ל, אולי הוא הג"מ אייזיק הנ"ל אשר בא לווילנא לבנו רג"מ אליעזר הנ"ל ומצא פה מנוחתו, ומי יודע; וכנראה לי הוא אבי הגאון ר' אליעזר אב"ד ור"מ דק"ק קראז, השוכן פה עירנו הנזכר בס' „קריה נאמנה" צד 119. ויש לי אסמכתא על זה ממקום אחר, כי היה בן להג"מ אליעזר הזה בשם אברהם החותם בפנקסי קהלתנו „בהרב ר' אליעזר קראזער", (הוא הנזכר בס' ק"נ צד 121 בהר"ר אליעזר הרב דק"ק קאסאוויי) או „אברהם קראזער" בלא שם אביו. ולר' אברהם הזה לו בן בשם יצחק אייזיק דחותם ג"כ ב"ר אברהם בהרב דקראז, וסדר השנים כסדר הדורות. ועוד נמצא מהג"מ אייזיק הנ"ל בס' „מקום שמואל" הנ"ל בסי' י"א, י"ב, פ, פ"ב. ולר' אייזיק הזה היה לו אח בשם משה, וכנראה

מצבת הרב הגאון ר' מרדכי האב"ד פה לפ"ק.

מדורות ראשונים, דרך כוכב יקר זה בארצנו רב וגאון אדיר כמוהו, טעט למצוא בדורותינו דברי קדושים, בש"ס ומדרשים, וכל המפרשים שם כלמו חרותים על לוח לבו ולשונו, כמסיני קבלתם ירד לעומק ים התלמוד, והגלה פנינים באוצרותיו בכתובים רבי חדושיו נשארו, שמה תראו גבורותיו את כל נעלם, מי הקשה אליו וישלם, להשיבו בבושרות שם גדול ורב לו גם בקבלה, לו נתגלו גנוי נסתרות ריש מתיבתא בווילנא, אלפי תלמידיו יעידו קאלווארייע, לידא, את צדקת קדושתו יגידו

הרב הגאון החריף והבקי, המעמיק הגדול, השקדן המתמיד להגות בתורת ה' ימים ולילות עד יומו האחרון מוהר"ר מרדכי בהרב ר' אשר קלאצקי הנקרא בשם ר' מרדכי מעלצער זצ"ל נצר מגזע הגאון מהר"ם פאדווא. נולד בווילנא, בשנת זקנת, ויהי בהוכה, ר"מ, מ"מ, ומ"צ, כשלשים שנה, ואב"ד בקאלווארייע שהים עשרה שנה, ופה ק"ק לידא אב"ד תשע עשרה שנה.

וישב מרדכי אל שער המלך לפ"ק
ביום ב' והוא זך בסיון לפ"ק
בשנת גמרת תנצב"ה.

הרב הג' ר' שמואל הכהן שפירא

היה נודע בשם „ר' שמואל פאטראן" ולמד בישיבת ר' כיילא שבע עשרה שנה, ויכת בח"ר השעה באב שנת הר"ח יום אחד אחרי הרב ר' דוד (אחי ר' מרדכי מעלצר) ומ"כ אצלו.

הרב

המה כסדר מבני בנ"ו של הגאון ר' אברהם ברודא אבו"ק פראנקפורט דאדר, ונראג, כי גם להר"א היה בן בשם משה אבד"ק הענא, ויש לו הגרות בס' מר אביו „אשל אברהם"

הרב הג' ר' ישראל ליפקין (סאלאנטער).
בהרב הג' ר' זאב וואלף אב"ד בק"ק נאלדינגען ובק"ק טעלז
בהרב הגדול ר' אריה.

נולד בעיר טעלז בשנת תק"ע ויהי עלם נפלא בסדר למודו. שמה מצא את הרה"ג ר' הירש (סאלאנטער) ברודא אבד"ק עיר זו (הוא אחי הגאון ר' בנימין ברודא אבד"ק הוראדנא) ושמש אותו, וגם את הרב הצדיק הנפלא ר' יוסף זונדל בהר"ר בנימין ביינש [1]) (אשר בסוף ימיו עלה לירושלים ומת שם ג' מרחשון תרכ"ו, ומ"כ במעלה הר הזיתים, ככתוב בס' "ירושלים" ס' 285) ומהם קבל אור התורה ומדות נעלות. ויקחהו לחתן איש נכבד ר' יעקב הלוי [2]) מעיר סאלאנט (ומזאת נשתקע שמו בשם "סאלאנטער" עד עולם) וישגא מאד בחריפותו בתלמוד, עד כי נשמע שם כבודו וערך גדלו בכמה ערים, וברוב ענותו לא רצה לקבל עליו את עול הרבנות. בהיותו בן שלשים שנה, כבר נודע לרבים "בגאון" עד כי העירו לבות גבאי ישיבה הגדולה (בחצר ר' מוילא) פה ווילנא למנותו לראש בישיבתם. אף כי הי' שם ראש הישיבה הגאון ר' מרדכי מעלצער, ושני לו הר"ר אליעזר טייץ, עם כל זה עבר רוח קנאה בלבב הגבאים על הרמ"מ, וחפצו להורידו משאתו בהשגם רב הריף במוהו לזלאות מקומו (עיין תולדות ר' מרדכי צד 122) וישלחו כתב התמנות להג"מ ישראל [3]) לקבלהו לראש ישיבה פה ונעתר להם.

ובהיות

בשם "אהל משה" (פפד"מ תק"ו), [והתימתם ברודא תעיד על זה כי כן הוא].

[1]) ובהקדמתו לספרו "תבונה" שם בהעיר כותב "ויצקתי מים ע"י מורי הרב מ' יוסף זונדל היושב בירושלים תוב"ב, ועד כה לא הגעתי לקרסוליו. הוא היה סלם מוצב ארצה וטוד בטרדת המסחור לבקש טרפו כדרך בע"ב אשר מחיתם כבד לפניהם, וראשו מגיע השמימה בטרדה גדולה מדי לחיי נפשו. משפט למודו העקי' היה בעין הנצרך לשעשה, למד הגמרא כולה הב"י וכל האחרונים בעיון, וביותר העיון הגדול בביאורי הגר"א ז"ל. וכשלמד הסעיף שלחן ערוך [או העין עם כל אביזריהו, היה הציור לפניו כמו שבא הדין לפניו למעשה, ועיון וחקר היטב משפטו עד שהעמידו לפסק נצב, ואז חזר פעמים רבות עד שהיו בידו כמונח בקופסא. כל למודו בתנ"ך גמ' ומדרשים זוהר, היסו"ד לחפש ידיעת המעשה, ועל כל אלה גודל היגיעה לישר המדות ולהובת הלבבות. הארכתי מעט במעלת אדם הגדול הזה (אור עולם לפי השערתי) יאריך ה' ימיו ושנותיו, למען ישמעו הבע"ב ויכו בארחותיו". — [2]) בש"ס ווילנא החדשות נדפסו ממנו הגהותיו בשם "בן אריה". — [3]) וזהו מכתב ההתמנות: "אנחנו הגבאים דישיבה גדולה דפה"ק ווילנא שבהצר ר' מוילא, בצירוף רבני משגיחים המפורסמים דהישיבה הנ"ל, מאז התאספנו יחד לפקח לשובת הישיבה הנ"ל להגדיל תורה ולהאדירה, עלה בהסכמה אצלינו לקרוא בשם, את כבוד הרב המאוה"ג הריוף ובקי המפורסם מוהר"ר ישראל נ"י מסאלאנט, בהרב המאוה"ג מו' זאב וואלף נ"י אב"ד דק"ק טעלז, להתמנות אותו לראש ישיבה ר א ש ו ן בהישיבה הנ"ל, ושדרנו מכתב בהתימת ידינו אל כבוד הרב המאוה"ג הנ"ל בהתמנות ראש ישיבה הנ"ל, וזה כחצי שנה אשר בא הרב המאוה"ג הנ"ל לפה ונתמנה עפ"י המכתב הנ"ל. עתה התאספנו אנחנו הגבאים ורבני משגיחים הנ"ל

ובהיות שני המאורות הגדולים ר' מרדכי מעלצער ור' ישראל סאלאנטער במשרה אחת וכל אחד נכוה מחריפות חברו, התקנאו זה בזה ותהי מריבה גדולה ביניהם. בראשונה בחר הר"מ כמה תלמידים וסר עמהם בבית מדרש אחר וקבע שמה ישיבתו, עם כל זה דברי ריבת לא חדלו וחצים שנונים על ידי קנאים מאריבי לשון עברו מזה לזה כמה ירחים, ויהי כראות הר"י את התלאה הגדולה נלאה נשוא, ובענות רוחו טחל באחרונה הוא על כבודו, ויצא מישיבת ר' מיילא ויסר ישיבה בעצמו במנרש זארעצי, ונגיד נכבד ר' חיים באסקעס החזיקו בכל צרכיו, וחפצו הצליח בידו וכמה מתלמידיו היו לרבנים בערים אחרות. ובהיות השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי פה ווילנא בשנת תר"ו, ובבקרו אז את רב בתי המדרשים, בקר גם את בית הכנסת דזארעצי, וגם את ישיבת ר' ישראל. שם דבר השר ע"י מליצו לוי משפטים את הרב הג' ר' ישראל על אשר לא השכיל לדבר בלשון רוסיא השלטת, ויוכח הרב את המליץ לוי כחצי שעה, ויקש דבר איש לוי מדבר איש ישראל בהוכירו לפניו את „דברי דמשק", וישב השר אל ביתו משם כבלתי נרצה. (האורח נו' 8 צד 25, עיי"ש). בשנים הקודמות העיר למוסר בדבריו הנלהבים ובצחות לשונו, את הצעירים ליסם ויסד גם בית מיוחד בעירנו ע"ו בחצר הצדיק ר' זלמן ר' אורי'ס, ושמה נקבצו שומעי מוסרו וילמדו איש את חברו בס' „מסלת ישרים" וס' „חובת הלבבות". ובעצת ר' ישראל נרפסו פה ס' „חשבון הנפש", לר' מענדל סאטנאווער, בשנת תר"ד, וס' „גרן נגן", תקון מדות הנפש לרשב"ג, בשנת תר"ה. ונהרו אליו בחורים מצוינים גם אברכים נכבדים אחרי החתונתם, כי בכח תורתו ואמתו משך אליו לבבות רבים מנבבדי עירנו, ויגדלוהו וינשאוהו ושמו

יצא

ונסבמנו לחזק הדבר גם בכתב התמנות הרב המאוה"ג חריף ובקי מו"ה ישראל הנ"ל, שיהיה ראש ישיבה וראשון בישיבה הנ"ל, לפקיד ומצוה לתורה ולתעודה בישיבה הנ"ל, על משך חמשה שנים מהיום, ללמוד עם תלמידים הגונים אשר יבחרו לו הגבאים, לישב בראש בישיבה העלוונה דישיבה הנ"ל, להגיד לפניהם שיעור קבוע מידי יום ביומו בבהמ"ל דישיבה הנ"ל דוקא. ועלינו הגבאים ורבני משגיחים כחוב גמור ואמתי להחזיק בידי הרב המאוה"ג, ולחמכו בסמכין דקשוט בשבירות קבוע מדי שבוע בשבוע סך א ר ב ע ה רו"כ, ובשבוע שחל בו הרגל יהיה שבירותו משנה סך ש מ ו נ ה רו"כ. וגם התחיבנו א"ע אנחנו הגבאים ורבני משגיחים דישיבה הנ"ל, ליתן להרב המאיה"ג הנ"ל בית דירה סמוך להישיבה הנ"ל אשר פתחו פתוח לבהמ"ד דישיבה הנ"ל. ומתחייבים אנחנו הגבאים ורבני המשגיחים דישיבה גדולה הנ"ל הח"מ, בחוב גמור ובקנא"ם שיותן להרב המאוה"ג הנ"ל שכירות מקופת הישיבה הנ"ל, וגם דירה הנ"ל כל משך הנ"ל כחוק ולא יעבור וחוב גמור עלינו ועל הבאים אחרינו לשרת בקדש. ותמיד יהי נידון ונדרש כתב התמנות הלז לשובת ותועלת הרב המאה"ג הנ"ל בכל משך התמנות הנ"ל, ולתוקף ועוז לאשר ולקיים הכל כאמור, באנו על החתום יום ו' עש"ק ו' אלול ת"ר לפ"ק פה ק"ק וילנא. — נאום בנימן וואלף במו' זלמן קלאצק, משה בלא"א במו' זרח זלה"ה, אברהם מרדכי במו' שבתי ז"ל, יצחק בלא"א במו' נחמיה נ"י, גרשון בא"א הרב מו"ה משה ז"ל אמשטרדם, יוסף אלי' עליאשבערג, אליעזר ליפמאן

יצא לכבוד ולתפארת לצדיק נפלא ולתמים דעים. בשנת תר"ח בהיות מחלת החלי-רע הגדולה בעירנו, הרים כשופר קולו לחזק הלבבות, להושיע איש את רעהו בכח בכסף ובעצה, ולא לירא מהמחלה ר"ל פן תדבק ח"ו בהעוזר להחולה. גם התיר אז לחלל שבתות, וגם במאכלים הקיל מאד. בערב יום הכפורים, בשנת תר"ט, הדביק מודעות בכל בתי הכנסיות שלא להתענות ביום הקדוש והנורא הזה, לקצר בפיוטים וללכת לטייל בחוצות העיר לרוח היום. ולמחרתו אחר תפלת שחרית לקח בידו מעשה אופה, ועלה על הבמה ויברך במ"מ ואכל לעיני כל הקהל [1]) למען יראה העם וכן יעשה. ר' ישראל החזיק בדעת המאן דאמר „במקום ככנת נפשות כחא דהתירא עדיף" ויקר היה בעיניו חיי נפש אחת מכל הון [5]). ובשנה ההיא באה פקודת הרוסטות ליסד בית מדרש לרבנים בווילנא ובזיטאמיר, ויבחרו פרנסי עירנו את ר' ישראל להיות מורה תלמוד ופוסקים בבית הזה, ואת המליץ ר' קלמן שולמאן למורה תנ"ך ודקדוק. אכן התבונן ר' ישראל כי לא תהיה תפארתו על דרכו זאת, וראה מראש כי לא יוכל לטעת יראת השם בלבות התלמידים החדשים, אשר אך אל למודי חול תשוקתם ואל למודי קדש יפנו עורף, ויצא בסתר טווילנא לגור בעיר קאוונא [6]). שמה יסד בית מדרש לפרושים, ולמדם תורה ומוסר ומדות ישרות כתשע שנים, ודרש לפעמים דרושים נפלאים לאהוב את המלאכה ולישא וליתן באמונה; ומחזיקו היה הגביר ר' הירש נאוויאזער. לרגלי מחלה פנימית הוכרח לנסוע למדינות אשכנז לעיר האלבערשטאט למצוא מזור ותרופה, והחזיקו אותו שם הגבירים לבית הירש. משם נסע לעיר מעמעל ושמה הוציא לאור חדושי תורה ממנו ומגדולי ישראל וחכמיה וקראם בשם תבונה [7]), ונדפסו

י"ב

מרגליות, משה יהושע במו' בנימין בייגש זצ"ל. — [4]) אחד מהמתפללים ממצויני הנכבדים בראותו זאת התנשא, בקנאת קדושת יום הכפורים אשר העירה את לבבו, ויצעק בקול: „האם אין לנו רבני המו"צ היודעים פקוח נפשות, והם לא התירו בפרהסיא כמוהו" ... ותהום אז כל הכנסיה. [5]) פעם אחת אחר ר' ישראל לבוא אל בית תפלתו לתפלה כל נדרי מפני דבר מצוה זה הבא לידו. בלכתו אל בית ד' לפנות ערב שמע קול ילד עברי בוכה ויסר אל הבית לראות והנה אין שם איש, כי כל בני הבית הלכו אל בית ד' ויעזבו את הילד על ידי אחותו הקטנה והיא נמה שנתה, וישאר ישראל את הילדים ויתאמץ להרגיע את הילד ולישנהו עד אשר שבה אמו (השחר שנה עשירית צד 231). — [6]) הצדיק ר' ישראל אם נער הצנו ממשרה זאת אשר כל כבוד ישראל נשען עליה אם לא, ראת דעות ישראל בויינשטין ופרץ סמאלענסקין בהשחר שנה עשירית צד 231 ודעת האר"ז בהמצפה. — [7]) הספר הזה מכיל ק"ג דפים ובו הדושים מגאוני דורו; מר' יחיאל העלער (פלונגיאן), מר' שמואל אביגדור תוספאה (קארלין), מר' אלעזר משה הלוי הורוויץ (פינסק), מר' יצחק אלחנן (נאוואהרדאק), מר' מרדכי גימפל (ראזינאי), מר' שלמה קלוגער (בראדי), מר' מאיר צייערבאך (קאליש ירושלים), מר' שמואל סאלאנט (ירושלם), מר' יוסף שאול נאטאנזאן (לבוב), מר' הירש קאליישער (זהארן), מר' מרדכי אליעזר קאוונער (ווילנא),

י"ב חוברת (מעמעל, תרכ"א). את מאמריו ע"ד המוסר וגם חדושיו בתורה הדפיס בספריו: **אמרי בינה**, קבוצת מאמרים ע"ד המוסר ונחלק לארבעה חלקים, א) „ברורי המדות" על כבישת היצר ותקון המדות, נדפס בפעם הראשונה בעלי „התבונה" מן חוברת ג' עד י"ב; ב) „חוק ומשפט", על מצות למוד התורה, החוקים והמשפטים; ג) „אגרת המוסר", נדפס פעם א' בסוף ס' „תומר דבורה" (קעניגסבערג, תרי"ח) ונקרא גם כן בשם „גאון ישראל"; ד) „הדרן על הש"ס" פלפול נפלא מאד, נדפס בווארשא בשנת תרל"ח ובו ך"ו דפים. נקבצו ונסדרו ע"י נכדו בן בתו הר"ר דוד סידערסקי. **עץ פרי** בענין חזוק למוד התורה ביחד עם חדושים ומוסר מהגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל (ווילנא, תר"ם). **אבן ישראל**, חדושים בש"ס ודרושים במוסר מה שדרש בבהמ"ד דזארעצי בשנת תר"ה תר"ו, ע"י הרה"ג שניאור זלמן אבד"ק גאלדינגען (ווארשא, תרמ"נ). — ובכל מקום בואו בכח דרושיו הנפלאים, פלח קרב וכליות ולבות כל שומעיו, באמתת דבריו ומאמריו הנובעים מקירות לבבו הטהור לעבודת השם ולנועם המדות, לשמור פקודת הממשלה [8]) וללכת בכל דבר במישרים ולנטות הרחק מארחות עקלקלות, אך למצוא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. מעולם לא רצה לקבל עליו עול הרבנות, אך מגמתו להגדיל תורה בכל מקום בואו בכמה הערים אשר נדר. ראוי הוא האיש הגדול והדגול הזה להיות למופת, וזכרונו יהיה חקוק בלבות כל בני ישראל לעולם ועד. בסוף שנותיו התגורר גם בארץ צרפת בעיר פאריז, בין ילידי רו"פ מבנ"י ויסד גם שם חבורות לתורה ולמוסר. בן ע"ג שנים עזב את פאריז והמונה והשאיר על מקומו את הרה"ג ר' **העשיל** לעווין איש כלבבו, והלך ישראל סבא להרגיעו מנדודיו הרבים קעניגסבערגה וימת שם ביום כ"ה שבט בשנת תרמ"ג. ויקוננו על מותו הר"ר יוסף פעלדבערג בספרו „קדוש ישראל" ומזכיר שם כמה מאמרים נפלאים אשר שמע ממנו, בס' „כבוד ישראל"; ובעהמ"ח ס' „קול אומר קרא" בס' „יורה ומלקוש" (ווילנא, תרנ"ד) דרוש ז' צר י"ח ע"ב יש הספד עליו ועל הגאון ר' שמעון סופר אבד"ק קראקא, ועל הגאון ר' צבי אויערבאך אבר"ק קאניץ.

מצבת

מר' אלכסנדר משה לפידות (הוראדנא), מר' אלי' במוהר"ש (גרידין), מר' משה פיילכענפעלד (ראגאזען), מר' מאיר במו' משה (קוברין), מר' ברוך ראזענפעלד (גאלוב), מר' יוסף בער בהר"ר יצחק זאב נ"י (וואלאזין), מר' חיים ברלין (מאהליב). — [8]) שם בהקדמתו כותב: „כי מצות התורה היא, לשמור משפטי המלך גם באין רואה ואין יודע, כמאמרם ז"ל דינא דמלכותא דינא, יען כל מקור האמת בידו בתכלית השלמות, היכולת וחכמה ועזר אלקי במאמר הכתוב, לב מלך ביד ה'". ושם דלאה צד ט"ז „וכן בדבר שמירת חוקי המדינה וכו' באין מגרעת גם באין רואה, בכ"ז גם בחינת החוק היא מצות תורת ה' מהכתוב והקבלה המזהירים בכל עוז, לאשר ולקיים ככל היוצא מהממשלה יר"ה חתן חילה למכביר וכו' להיות

מצבת ה' גאון ישראל ז"ל לפ"ק.

יחיד היה בזמנו בתורה ובסדות
שני אין לו במעשיו הנחמדות
רוסיה תזעק איה בחירי ישראלי
אשכנז תען בהר המלך הונה בצלי
למותו תקונן האמת כי נעדרה
לבו ידיו פיו קדש ישראל נפש יקרה

ה"ה הגאון האדיר נזר תפארה
הרביץ תורה ומוסר יראת שדי
וידרוש טוב לעמו באהבת אש דת
מו"ה ישראל סאלאנטער זצ"ל
מווילנא בה רבץ תורה ובקאוונא
ובמעמעל ובפאריז, בעהמ"ח ספרי
תבונה, אמרי בינה, עין פרי,
בן הרב הגאון ר' זאב וואלף אבר"ק
טעלז בעה"מ פי' בן אריה על הש"ס
נולד בשנת תק"ע מת בעש"ק סי'
יפה לו והוא ד"ה בחדש שבט
ש' נמרת תנצב"ה.

ביום י"ד אלול תרל"א מתה פה אשתו אשת החיל הרבנית מ' אסתר פייגה (מ"כ בצד הכבודה זלאטא בת הרש"ש, אשת ר' ירמיה ראטנער) והיא הולידה לו בנים ובנות ה"ה: א) הרה"ח ר' יום טוב ליפמאן ליפקין [9]) ב) הרה"ג אריה ליב אדלר [10]), ג) אשת הרה"ג ר' אליהו אליעזר

עיין

רואה האמת לאמתו, לאהוב את מושלי המדינה". — [9]) בן חכם בן משכיל. נמצא ממנו באוצר הספרות שנה שלישית בצד 67 השני, מכתב בשם „הגיון בכנור" על מאמר חז"ל כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד (ברכות ג') ומתרץ עפ"י חכמת התכונה; ואז היה עוד צעיר לימים בשנת תרכ"ד. עיין תולדתו ב„השחר שנה ו' צד 538, ב„הצפירה" שנה . . . וב„האסיף" שנת תרמ"ה צד 259 וגם תמונתו. בן שלשים היה במותו באהלי שם ויפת ביום טו"ב אדר ראשון תרל"ה, ומ"כ בפעטערסבורג. — [10]) אבד"ק ברעזענא בפלך מינסק, חתן הגאון ר' יום טוב ליפמאן היילפרין אבד"ק ביאליסטאק, בעהמ"ח ס' „עונג

(עין צד 68), ד) אשת הר"ר אהרן סידערסקי מהוראדנא, אשר אתו יש חבור על הש"ס בכ"י, ה) מלכה הינדא פאדווא [11]).

הרב הג' ר' אלכסנדר סנדר
במו' שרגא פייבוש מטשפחת עפשטיין

היה צדיק ועניו חריף ובקי, הרביץ תורה בישיבת ר' מיילא יותר מעשרים ושש שנה ומורה הוראה דפה"ק. ויפת זקן ושבע ימים ביום י"א אב תרכ"ג ומ"כ פה (לשמאלו מצא מנוחתו הגביר ר' אליעזר שירווינדט). אחריו על מקומו הורם לראש ישיבה בנו יחידו הרב הג' ר' יצחק, אשר מת ביום א' דר"ח טבת בשנת תרמ"ב.

הרב הג' ר' יצחק
בהרב הג' ר' בנימין ביינש [1])
בהרב הגדול ר' צבי הירש אב"ד דק"ק זעזמיר [2]).

היה אחד מראשי הישיבות דפה"ק בישיבת ר' מיילא ארבע עשרה שנה ויפת בן שנה י"ג אדר שני תרכ"ד.

הרב הג' ר' יעקב דוד פיעסקין
בהר"ר מנחם מענדיל (מת כ"ב שבט תקצ"ד)
בהרה"ג ר' ישראל אבד"ק פיעסק [1])
בן הר"ר יעקב ולמעלה בקדש [2]).

היה מבחירי הלומדים הגדולים בעירנו, בו נמצאו תורה וחכמה יחדיו, וה' הננו בעושר ויהי לסוחר נכבד. בדרך מסעו לערים גדולות לרגלי מסחרו, מעודו לא בטל תורה ותפלה בכל יום, ובלמודו היה מחדש בדברי חו"ל בשכל ישר נעים לאוזן שומעת. ובשבתו הביתה, השתעשע כפעם בפעם בחדושי

יו"ט", שמה מובאים חדושיו וגם בס' „פרי יצחק", להר"י בלאזער. — [11]) מתה פה ווילנא ח"י תמוז תרמ"ז בת נ"ן שנה, מי היה בעלה?.

[1]) אשתו הראשונה (אמו של ר' יצחק) היא אחות הרה"ג ר' אהרן דוד אבר"ק ליובטש (בעהמ"ח ס' „פעולת אדם", ס' „מורה דעת" בכ"י ועוד, — ואשתו שיינא בת הר"ר בצלאל איוויער בהר"ר יעקב לאזנער). אשתו השניה מ' מינא בת ר' אברהם בן הר"ר בצלאל הנ"ל. — אחיו המה ר' מיכל ור' דוד זיזמאר פרנסי עיר ווילנא. — בפנקס המקומות פה נזכר מיום ה' אייר תקל"ט (?) „ר' מעשיל ב"ר ביניש מזעזמיר" — אולי ר' ביניש, אבי ר' יצחק, הוא נכד של ר' ביניש הקודם?. — [2]) מת בזעזמיר ביום ב' דפסח ח"ק... והיה חתן הרה"ג ר' דוד קעניגסע, הנזכר בס' ק"נ צד 168.

[1]) אחיו הוא הגאון בעל „חמודי דניאל" מהוראדנא. — [2]) ואשתו מ' אישה בת

בחדושי תורתו את הגאון האדיר ר' אבלי זצ"ל, ויקר היה מאד בעיניו וגם נכבד בעיני גדולי הדור אשר היו ביטים ההם. בעצם ימיו החזיק בית דפוס עברים בעירנו בשנות תקצ"ה-צ"ו, ולעת זקנתו כי רד יומו הקימוהו גדולי עירנו בשנת תרי"ז לראש ומנהל על הישיבה הגדולה בחצר ר' מיילא, והיתה נקראת על שמו בזמנו „ישיבת ר' יעקב פיעסקין" וינהל את עניניה בחכמה רבה לאנד תורה ותבונה כאשר דרש הזמן, וכמה שנים הגיד בעצמו שיעור פוסקים לפני תלמידים מובהקים. מפרי חכמתו השאיר שני ספרים אשר הדפיסם בחייו א) יד החזקה,[3] באור יפה על הגדה של פסח (ווילנא, תקצ"ה, ותרכ"ג); ב) תומת ישרים[4], כולל דרכים מצוינים באמונות ודעות עפ"י התמימות וההשכלה ויראתו את ה' בשפה צחה ונעימה (ווילנא תרכ"ג), ועוד נשארו כתבים רבים ומצוינים, בכמה ענינים, והמה היו ביד בנו הבכור הרב הג' ר' שמואל פיעסקין, אשר מלא את מקומו בהישיבה ומי יתן ויודפסו. בנו הרב כמו' שמואל (לפ"ק) נולד ביום צום גדליה בשנת תקע"ז וברא כרעיה דאבוהי כי גם הוא היה מחדש בדרך למודו בשכל ישר, חו"ש בתורה, חכם מופלא וגם משכיל מדיני. בישיבתו הגיד שעורים רבים והעמיד תלמידים הרבה והניח אחריו בנים משכילים וידועים[1]. ויעל שמואל הרמתה אור ליום תענית אסתר תר"ם.

ומצבת

ר' שמואל ב"ר קארפיל בהרב הצדיק ר' משה'לע איוויער. (עיין ק"נ צד 253 בהערה). ובס' „צורת בית המקדש" להג"מ תוי"ט (הוראדנא, תקמ"ט) כתוב על השער ציור המונת העתיד בית הבחירה, יבנה ויתכונן בימינו במהרה, „וזאת התורה אשר שם משה איש אלקים קדוש הוא בחסידות ופרישות וטהרה, סיני בקודש והרים עוקרה, לקבל אלפא שולף חרבא מתערה, קרן אור פני משה בהלכה פנים מסבירה, המקובל האלקי לא אנים ליה כל סתרה, ההלל עי'ו אין לגומרה, ה"ה הרב הגדול המפורסם לשבח הגקרא בשמו לכבודו ר' משה איוויער זלה"ה מקום הניחו לו הראשונים להתגדרה, להניח ברכה אחריו בהצב ציונים, ציורי תבנית הבית העתיד ותאיו ואוליו ואלמיו, אל ראיות האחד יהיו תמים, לפי דעת רש"י ולפ"ד הרמב"ם ז"ל ראשי המפרשים הקדמונים וכו'". ור' משה-לע מת ד"ו טבת תקל"א, בק"ק וואשילישאק. [3]) בעל „דעת קדוש'ם" (פיטרבורג, תרנ"ו), כותב בצד 27 כי ר' אברהם זקהיים חבר ס' „יד החזקה" על הגדה של פסח, טעות גדול טעה ומנין לו זאת? כי השם יד הוא ר"ת „יעקב דוד" שם המחבר הנ"ל. — [4]) בהקדמתו מובאים מעט חדושי תורה מנכדו בן בתו הרה"ח ר' אברהם מנחם מענדיל גארדאן (רב העדה בווילנא).

[1]) בניו המה הרבנים החכם הבלשן ר' ישראל (רב לעדת הערסאן) בא בשיר נפלא בסוף ספר אבי אביו „תמת ישרים" והחכם ר' אבא (רב לעדת ראסיין).

ממצבת ר' יעקב דוד הניד לבני תבל את תהלתו:

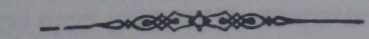
מצבת הה"ג מו' יעקב דוד פיעסקין לפ"ק

יקר בעירנו גדול במשפחתנו, רב בישראל
ערבי צאן קדשים, השקם יעקב בתורת אל
קול יעקב נשמע ברבים, בראותם ידו החזקה
בקי וחריף בתלמוד ואגדה, בדעה מזוקקה
דת ודין דברי חדושיו להלכה, עודם בכתובים
בלמודים רבים ידיו רב לו, רמים ונשגבים
מדותיו נחמדות, חכם מופלא בהליכות תבל
משיב נפש, בטושב זקנים יעקב היה להם לחבל
עלילותיו רבו מספר, כל ענינו גדולים ויקרים
נודעה אמונתו ורוח תבונתו, בספרו תמת ישרים
דור ישרים ראו עיניו, בני שלשים גם רבעים
לשיבה טובה זכה במותו בן תשע ושבעים.

ה"ה הרב הגדול חריף ושנון החכם המדיני כבוד
מו"ה יעקב דוד פיעסקין זצ"ל
ראש ומנהל בישיבת ר' מיילא כמה שנים
בעהמ"ח ס' יד החזקה וס' תמת ישרים
בהר"ר מנחם מענדל בההה"ג ר' ישראל
אבד"ק פיעסק אחי הג"מ חמודי דניאל
נולד ז' אדר תקנ"ו וימת ביום ב' דר"ח אדר שני
בשנת תרל"ה תנצב"ה

הרב הג' ר' שמואל איסר בן ר' אברהם הכהן.

היה תתן הרב הצדיק ר' אליעזר דויגער, אשר ישב בקלויז הגר"א ולמד תורה לשמה. בעזרת חותנו זה הוקם לראש ישיבה אחרי ר' שמואל שפירא בישיבת ר' טיילא, ושמש בכהונתו שלשים ושמונה שנים, ויהי בן שמונים שנה בבית בנו הרה"ג ר' אברהם צבי אבד"ק עיר דויג, ביום כ' טבת בשנת תרנ"ב.

מנהיגים וראשים, נגידים ומיוחשים,

גם חכמים, בעלי תבונה, בעלי תריסים ועוסקים בצרכי צבור באמונה—פרנסים תקנו חדק, בדק ופרצות בתוך עדתם בכחם ואילותם, בכספם ובעצתם. ואלה אשר ווילנא נהנתה כזיו הדרתם, בהזריחם כשמש בצדקתם או בתורתם, מהם יש אשר קבר להם פה מצאו, ויש פנה הודם מעלינו ויצאו. הם המה נזכרים בפי כל בני הקהלה, לשם ולכבוד, לתפארת רבה ולתהלה, ופה לבית אבותם, למשפחותם ולתולדותם, נכתבו לזכרון עולם כסדר שנות מותם.

הר"ר ישראל איסר ב"ר נפתלי הערין [1].

זברונו נשאר לנו אך במצבתו אשר נוסחה כתב הרה"ח ר' זלמן זאלקינד, הנודע לאיש אמת ועזותו עלינו נאמנה. וכה יספר תהלותיו:

ישראל! תפארת ישראל! הן גועת עלית שבימה,
אך יעמוד זכרך, צדקך ומעלליך, לעד עלי האדמה.
סרת אך לתורה, ולמצות אל נורא, כל חיי שנותיך,
במכאובים הבית, ובבל זאת הגית, כל ימיך אף לילותיך.
נצרת צדק, חוקת כל בדק, במקהלת יעקב עמך,
נשקפת ליושבי אהלים, מקהלים מקהלים, לומדי תורת אלהיך.
פזרת למו מכספך, ותסעדם בימינך, למען הרבות תושיה,
תמכת גם אחינו, השוכנים בארצנו, מושיע רב העליליה!
לכל דל נעניית, לכל שואל נמצאת, לכל נדכה את היית,
ימים רבים מימיך, להשגיח על חולי עמך, פנה פניית.
הן אלה מפעליך, אך קצות דרכיך, מי יספר כולמו,
יפה נוף מנוע יקרים, במעלליך הישרים, דמית למו.
רוכב שמים, יגמול לך כפלים, שם בשמי ערץ,
צדקך ומעשיך, שמך וזברך, יעמד לנו לעד פה על הארץ.

ה"ה הרבני המופלג המפורסם, אי"א וצדיק מנוער, פועל טוב חסיד ועניו, כש"ת מו' ישראל איסר במו' נפתלי הירין זצלל"ה. ויו"ב ביום ג' י"ט סיון גאולי ישראל לפ"ק, תקצ"א, תנצב"ה.

---

[1]) בהסכמה הנדפסה פה ווילנא ליסד ישיבה בוואלאזין מיום ג' כ"ו סיון תקס"ט

ותשעה ירחים אחרי מותו, ביום ג' ו' אדר שני שנת תקצ"ב מתה גם אשתו „הצדקת הגבירה והמפורסמת מ' שרה[2]" בת הרב ר' טוביהו פיגעש, (אחי הר"ר אורי' פיגעש הנזכר בק"נ צד 190, אביו של הצדיק ר' זלמן ר' אורי'ס), אשר הרבתה צדק[3]) וקנתה בתים ותעשה אותם לבית מדרש, וגם קנתה בית למקום קבורה בהאסף בעלה, והבינה מקום גם בעדה לעת מצוא, ובמחיר זה נבנה בית החומה לבית הטהרה", (לשון מצבתה).

הר"ר גרשון בהרבני מו' אליעזר.

היה „רב חריף ובקי" (לשון מצבתו) וחשוב בעיני הגאון ר' אבלי. קראוהו בשם „ר' גרשון קלעצקער" והיו לו עסקים בחצרו (כעת חצר דארמאן) בשכונת הר"ר יעקב שטראשון (עיין צד 72) בשוק התבואה, ויצת ביום ו' אלול תקצ"א, ומ"כ בצד הר"ר יעקב הנ"ל. ואשתו מ' פעסע היא בת המצוינת מ' ביילא (בן ציון'ס) בת הגאון ר' יהודה טיקטין[1]) בעהמ"ח „באר היטב האחרון" על ד' שו"ע[2]).

הר"ר

כתוב: „אנחנו אלופי ראשי רוזני נגידי ווילנא, הבאים על הח' .... נאום נפתלי הערץ בלא"א מו' ישראל איסר". — ובפנקס הקהלות משנת תקפ"ב נמצא שם „ר' הערץ ב"ר איסר ואשתו ליבע בת הרב ר' יוסף ב"ר אליהו" [פעסעלעס]. וא"ר יוסף מ' גיטל היא בת הגאון ר' שמואל האב"ד] ואולי הוא אבי ר' ישראל איסר הזה. — 2) על מצבתה נכתבו הדברים האלה:

הן בחיים נצמדו הנאהבים והנעימים, ובמותם לא נפרדו הישרים והתמימים.
שכן תשכן פה אשת הגבר, השוכן מזה העבר, רבת פעלה בתבל עדי מצאה קבר
האף כי בנים אחריה בל הותירה, במעליה הרבים שם עולם לה השאירה
תמכה ידי רכים בצדקת פזרונה, טובות רבות כוננה בטובה והונה
בית תפלה ומקום תורה בנוי לתפארת, יהי לנצח אלי צדקתה למזכרת
הלא רבות מעלליה יוליכוה בצל אלוה, יושיבוה שם עתה במרומי גבוה.

ואהיה הוא הרב הג' ר' ליבלי ר' טוביה'ס הנזכר בק"נ צד 225 (עיין הלאה בשם ר' אורי' בינר). — 3) בפנקס הישיבה בחצר ר' מיילא כתוב כי שרה זאת קנתה את השטח השני והשלישי במקום שם עתה הישיבה בסך ארבע מאות רו"כ, ותקנם על הוצאותיה ותנדבם לגבאי צ"ג באופן ליסד שמה הישיבה אשר היתה אז בבתים שונים (עיין צד), ולזה רמוז במצבתה. בפנקס הגר"א כתוב כי אשת הר"ר יהודה ל ב בהרב ר' דוד סו"ד (מת ר"ח אב תקע"ב) הנגידה ש"ה בת הרב ר' טובי' נתנה ש"ס ד' סלאוויטא גדולים, ומג"א אמשטרדם, וב' טורים ברלין, וספר תורה, ועוד ספרים אחים לקלויז הגר"א, ביום ב' כ"ב שבט תקע"ג. ובפנקס דקלויז ישן כתוב: „על טוב יזכר שם ה' שרה בת ר' טובי' אשת הרבני המופלא מו' ישראל איסר אשר נדבה לקלויז ישן פרוכת של שאמעט לבן על ר"ה ויו"כ ועוד נדבה היינג ליכטר".

1) נזכר בק"נ צד 284, ובס' „שה"ג" במערכת הספרים סי' 17. ומ"כ בק"נ גראסבערג, וז"ל מצבתו: „פ"נ הרב מ' יהודה מטיקטין בעל המחבר „באר היטב" האחרון נפטר ד' תמוז ש', „ותשחק ליום האחרון" תק"ח. קמה וגם נצבה, ויכר „יוסף את אחיו והם לא" לפ"ק תנצב"ה. כן השגתי שני העתקות בסגנון אחד. (ובעל „גבורות האר"י" מהדורא תנינא דף י"ט בהערה כתב, כי מת ביום ה' ח' תמוז תק"ח, עיי"ש), ולפי עדות

הר"ר נחום במו' יצחק מצאוות.

לפי השערתנו הוא „ר' נחום שתרלן", אשר בא בשיר ידידות על ס' „דבר שמואל" לר' שמואל מרוכי גרשוני מווילנא (עיין בשמו). המחבר ממעל השיר כותב: „מאת ידידי גבר לפני מלכים יתיצב, מו' נחום שתרלן נ"י" ומתחת השיר כותב: „מאת ידיד נאמן מוהר"ר נחום ריבקינד שתרלן, חותם פה עיר הקיסרית סאנקט פעטערסבורג" וכנראה זה הוא. ומצבתו תתאר את הכונתו:

פה משכן נפש חכם משכיל,
נבון חרשים ולפני מלכים יתיצב
באמרי נועם להליץ בעדם השכיל,
יתלונן צל חכין קדש ולב עמו נעצב

ה"ה אבי החכם היקר איש ירא אלקים
ותיק וחסיד הרב המופלג מו"ה
מנחם נחום במו' יצחק מצאוות
וי"נ ב' אלול שנת תקצ"ג תנצב"ה.

ובזמנו חי עוד איש אחד בשם ר' נחום מצאוס והוא בעהמ"ח ס' „תוספות בכורים" ושם אביו ר' יהורא ליב, ואחר הוא.

הר"ר

מצבתו, כי מת בשנת תק"ח. ובתו ביילא, מתה ביום א"ח דשבועות בשנת תקפ"ט, ע"כ היתה מופלגת בזקנה מאד ונולדה לעת זקנתו. — על ב"ע החדש פה נמצאה מצבה ועליה הדברים האלה: „חיה בת גדולי הדור מאור הגולה בן „באר היטב" יהודה יעלה, י"ט אלול תקצ"ב", ולא השגתי לדעת מי היא. עוד יש ת"י כתב יהוס ישן, אשר נשלח אלי מעיר שאוו ל, וכתוב שמה: „הר"ר דוד סו"ד דק"ק ווילנא (הנזכר בק"נ צד 175) ועוד שלשה אחים אתו המה בני הקדוש ר' יהודה ליב, בן הגדול והגביר ר' משה יורברי ע"ר, התן הגאון ר' יהודה בעל „באר היטב" (אופנהיים)". לפי כנוי אבותיו. הגאון „בא זיטב" הוא „טריוש", ולנו נודע כי נקרא בכנוי „אשכנזי", וחכמי לב יתבוננו ע"ז.

2) ור זבר „באר היטב הראשון" הוא ר' ישעיה ב"ר אברהם נכד הט"ז והדפיס באור בלתי על שו"ע או"ח (אמשטרדם, תס"ה). מצבתו נדפסה ב„אוצר הספרות" שנה ד' צד 144 (קראקא, תרנ"ב), ומ"כ בק"ק מאהליב, והוא ואשתו ובתו נשרפו י"ג אייר תפ"ג. ובס' „כתנות אור" להג"מ מאיר אייזנשטאט (פיורדא, תקכ"ז) שם בפ' שמיני כותב: כי נשרפו במלון בש"ק (?) ולא כתב באיזו שבת. וז"ל שם דף נון: „דרוש דרשתי בתוכחת מוסר „בקהל המון הוגג בחדש מנחם אב שנת תפ"ג כשיצאתי באלו הן הגולין למדינת פולין, „ובתוך הדרוש הזכרתי הסגד על שריפת הרב החסיד גדול המחבר „באר היטב" על שו"ע „או"ח, שבנסוע לארץ הקדושה, נשרף הוא ואשתו ובתו, בהיותו במלון ביום שבת קדש". בשנת תפ"ג חל י"ג אייר ביום ג' אולי תחת „חדש אייר" צ"ל „י"ג אדר שני" כי אז חל י"ג בש"ק או אולי צ"ל „תפ"ד". ומי יברר את המעות הזה.

הר"ר משולם זלמן
בהר"ר יעקב אורי[1] בהר"ר אברהם.

היה נקרא בשם „ר' זלמן-ר' אורי'ס", ראש בקהלתנו פרנס ומנהל עדתנו שנים רבות, וביחד עם ר' ליבעלי ר' בער'ש ור' שמואל יהודה'ס, היו נקראים אז בפי כל „שלשה עמודי ווילנא". גדול בתורה, מלא יראת ה', סוחר אמונים ובעל חצר. חובב מצות האל ברב כח, ברב כסף וברב עמל, והטה שכמו לסבול משא דלת העם. בהשכל ודעת הקים עמוד „גמילות חסדים", וגם „בית תפלה" הקדיש בחצרו, אין לך כל דבר מצוה אשר היה נעלם ממנו. לא עצר אותו שום דבר וסבה מלכת לבהכנ"ס הגדול להתפלל בכל יום ויום אף בחרף, והשגיח על בני אדם המתפללים שם שלא ישיחו שיחה בטלה וזרה בבהכ"נ, ובש"ק לא שח שיחת חולין ועסק מעודו, וכל היום ההוא היה קדש לה'. בא בחתימתו על ההסכמה ליסד ישיבה בוואלאזין בעש"ק ט"ו אייר תקס"ד, וכאשר בזמנו נוסדה הישיבה הגדולה בחצר ר' מוילא (עיין צד 120) ונמנה הוא, ואתו עמו הגאון ר' אבלי, להשגיח על תלמידי הישיבה ולנהלם בארח מישור, אז הקדיש עתותיו ורגעיו כולו לה', הן בעסק התורה, והן במצות ומע"ט. ויהי זקן ושבע ימים ביום ב' מנחם אב תקצ"ו, והגאון ר' אבלי הספידו בפניו, ומ"כ לשמאל הרב המגיד ר' יחזקאל פייוויל.

הגאון ר' דוד אבד"ק נאוואהרדאק בספרו „גליא מסכת" הספידו וכותב: „איש זקן ושוע תלמיד חכם מפורסם, אשר זכה לשתי שולחנות תורה

---

[1]) נזכר בק"נ צד 190, והיה נקרא „ר' אורי' פייגעס" ע"ש אמו. על ב"ע הישן נמצאה מצבה וכתוב עליה „פ"נ אם בישראל הגבירה מ' פייגא בת מו' טובי' סופר וי"נ ערב סוכות תקכ"ז". ובפנקס דקלויז ישן על ענין הכנסה ללומדי תורה מכל בהמה גסה כשרות וטרפות הנשחטות בווילנא ושניפישאק סך שלשה ג"פ, מיום ו' כ' אדר הפ"ז, תחתמו על תקנה זאת ארבעה עשר מנכבדי הקהלה וביניהם נמצא גם שם „טובי' ב"ר אורי' ז"ל", ולקיים ולאשר את הדבר תחתמו „טובי' ספרא" ו„אורי' ספ־א". — ובפנקס דקלויז הדש על ענין הסכמה, מיום יו"ד כסלו תס"ח, תחתמו השעה גדולי עירנו: בראשם הר"ר בנימין וואלף אשכנזי רנזכר ק"נ צד 106, והוא אבי הרה"ג מו' יעקב וויל־נא ירושלמי אשכנזי (ק"נ 101). [ב„יודישע געשיכטע" לדר' ברילל (פראנקפורט אם מין, 1876) ח"ב שם צד 229 מובא שם „ר' יעקב בא"א ראש ומנהיג מו' בנימין וואלף מווילנא", מרגלא בפומיה דאינשי „ר' וואלף ר' יעקב ר' ליב ראשס", חתן המרומם החסיד הדיין הרב המקובל מו' יהודא ליב במו' יוסף מק"ק קאברין זצוק"ל אשר בקראו שמו ר' ליב ר' שלמה ר' אברש, חבר ס' „מאורות נתן"]. והשני הר"ר דוד ב"ר משה ז"ל [כנראה הוא הגאון ר' דוד בהגאון ר' משה חר"ו בעהמ"ח ס' „מצודת דוד" (עיין ק"נ צד 112)]. והשלישי הר"ר אורי בהר"ר דוד רל"פ [בס' „קמח פסח" להר־"ר משה בהה"ג מו' שמואל אשכנזי מהמבורג (בעהמ"ח שו"ת „מקום שמואל" וחדושי דינים על שו"ע יו"ד), המישב השגות המהרש"א על רש"י בש"ס, ועל בעלי התוספות, נדפס בקעניגסבערג תקכ"ג ע"י בני הר"ר דוד שטתב שם תהלות אביו המחבר וכו' „ולשער החמשים לא בא, ויגוע וכו'". וכותב

תורה וגדולה במקום אחד, והיתה תורתו קבע ומלאכתו ארעי; מנעוריו לא מש מתוך אהלו של תורה בקביעות שעורין כסדרן, ומצורף לזה, נמצאו בו כמה מעלות ומדות טובות, שמו ר' וכו'". גם בס' „עמק הבכא" נדפס הספד עליו. ולרמ"ז נולדו בנים ובנות מאשתו הראשונה מ' יוטה דבורה[2]) ומאשתו השניה מ' שרה[3]) ומתו כלם על פניו ונשאר אך בן יחיד ר' יצחק (עיין בשמו).

הר"ר שמואל
בהר"ר ישראל חיים[1]) ריי"פ[2]).

נקרא בעירנו בשם „ר' שמואל יהודה"ס" גם כן בשם „ר' שמואל קלאצקי" על שם חותנו ר' יהודה קלאצעם[3]) הנזכר בק"נ צד 188. היה אחד מהמצוינים בדורו פרנס ומנהל וגבאי צ"ג רוב שניו ביחד עם ר' זלמן ר' אורי"ס (עיין צד 140) עסקן בצרכי הקהלה, וסבל טורח הכלל והפרט ברוח אמיץ ולב נבון. נדיב נפלא ושש לעשות צדק בהשכל ודעת ובחבה יתרה

„ועל טוב יזכר שם אמי צביה מפאר שוה קריתה קריה נאמנה קהלא קדישא ווילנא הבירה, ממשפחת מרן מו"ה אורי ר' ד"ד ל"פ וכו' ותביא אותי ואת אחי היניק המופלא מו' אלקנה שי' ללמוד את התורה" עיי"ש]. — 2) מתה ב' דר"ח חשון תקפ"ע (ומ"כ על כ"ע הישן), והיא בת הרב הגאון ר' מרדכי צבי הירש הלוי אבד"ק הארחוב, בהגאון החסיד ר' יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק המבורג (עיין מצבתו בס' „אגודת פרחים" צד...). — 3) היא בת הרב הג' ר' אליעזר רב דק"ק שערעשאוו, אשר בא בהסכמה על ס' „נחלת עזריאל" (הוראנא, תקע"ג) בהרה"ג ר' דוד, בהגאון ר' אליהו זוטא פינס, בעהמ"ח ס' „תנא דבי אליהו" (זאלקווא, תקי"ג), עיין ר' שלום פינס.

1) כן חתם הריש"ח על מודעה נדפסה מיום ג' ט"ו סיון תקע"ו פה"ק מינסק חתום חמישי אחרי הגאון ר' חיים אבד"ק וואלאזין. היה נקרא בין החיים בשם „ר' חיים וואלפער" בהרב.... מוואלפע (עיין הר"ר חיים טור, ור' נפתלי זאב טור) אשת הר"ח מ' צפורה הולידה לו גם בת מ' אסתר אשת הר"ר יואל זוסמאן מהוראנא. בזמנו היה עוד מצוין אחד הנקרא בשם „ר' שמואל ב"ר חיים" (עיין צד 92) הוא אבי הרבנים, ר' יעקיל ור' יצחק אליהו ור' אליעזר לגדא (עיין כל אחד במקומם) ושני שמואל בן חיים באו בהסכמה אחת, נדפסה להתיסדות ישיבת הגאון ר' חיים מוואלאזין ביום עש"ק ט"ז אייר תקס"ד. הראשון כותב על אביו „ר' חיים ז"ל" והאחרון כותב על אביו „ר' ישראל חיים יצ"ו", מוכח מזאת כי היה עודנו בחיים, ועוד שם פעם שנית מיום ג' כ"ו אדר תקס"ט, הראשון כותב על אביו „זללה"ה", והשני הותם בכנוי „לנרא". — 2) ריי"פ הוא -"ת ר' יהודה פינסקער הנזכר בפנקס היסו"ר בענין דו"ר בין האלוף וכו' ר' הירש נאמן דפה"ק ובין האלוף וכו' ר' שלמה זלקינד בן הריי"פ הנ"ל מיום כ' אייר תע"ה. ולהריי"פ היה לו חתן, בשם ר' אהרן, אבי ר' ארי' ליב (הוא גבאי דח"ק „שמור לבקר" כנראה מהסכמתו בפנקס הנ"ל מיום טו"ב אדר תקיו"ר) אבי הר"ר יהודה קלאצעם הנ"ל. ובזורה א"ר יהודא היא בת הר"ר אליעזר ריי"פ חתן ר' אהרן הנ"ל, ור' אהרן הוא בן הגאון ר' יוסף יאסקי אב"ק דובנא [בעהמ"ח ס' „יסוד יוסף" (שקלאב, תקס"ח) וס' „נעימה קדוש.ה" (.....ופעם שנית ווילנא, תרל"ב)], בהגאון המקובל ר' יהודה אידל אבד"ק קאווילי (בעהמ"ח ס' „קול יהודא" נשאר בכ"י, עיין בהקדמה לס' „דברי דוד" להס"ז), בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין (נזכר בס' „סיעתא דשמיא"....), נכד הגאון מהר"ל מפראג. — 3) נקרא בשם „ר' יהודא קלאצעם" על שם אשתו דבורה, כי לפי המסופר

יתרה ובאמונה טהורה, הוא קים מאמר חז"ל „עשה לך רב וקנה לך חבר" ולמד בכל יום שעורים עם רב מופלא כל ימיו, וחי בעושר וכבוד כאחד השועים, ויסר בחצרו בית מדרש לתורה ותפלה, וכל עניניו ביראת ה'. ויהי כ"ד אדר ראשון תקצ"ו ומ"כ לשמאל הגאון ר' אבלי הראב"ד דפה.

ויקונן עליו בחיר משוררנו האר"ם הגדול (הקנה נדפסה בשש"ק ח"א סי' 6):

שערי מות אהה מה רחבו! לאסוף איש צדיק נושא כל טוב שמים
מעברות ארץ נשיה אהה מה גדלו! להעבירו חיש מארץ חיים
והאבן הזאת הוי מה קצרה! להגיד אחת מאלף מעשי כשרון
או מה תכיל עת קטנה לצבור מעללים נקבצו מעודו עד יום אחרון
לאות ולמופת הוא לכם אצילי עם! אל האיש הזה הלא תפקחו עינים
בראותכם אותו סוחר ארץ והוא גם הוא סוחר גדול בשמים
נראה לנו נצב במסחרי אנשים ולבו סחרחר במסחרי אלהים
חי כשוע ושר לא אך חיי בשר כי גם חיי רוח חי כאחד הגבוהים
יודע מבין צדיק סחר עליון לשקול מהיר כל מצוה רב כח ורב כסף
יראה טהורה בעמל התורה ימים ולילות מי כמוהו מאיר השחר ומאחר בנשף
מי ימלל גבורות רוח נדיבתו מי ישמיע עוז חסדיו והמון צדקותיו
קול אביונים צועקים מכל עבר ופנה מגלים היום גם תעלומותיו
לא לוח זה לא אבן זאת, כי אם לוח לב יודעיו כי אם אבני ביתו
אך לפניהם נגלה עמלו בעבודת אלהיו ערב ובקר בבואו ובצאתו
טוב לעיר היה זה אחד מתושביה ואוי נא לה עתה כי איננו
שמעה ארץ צבי מותו ותבהל ועירנו זו ווילנא איך תשאנו
קול שערי דמעות נפתחים בה כי סוגרה היד הפתוחה לכל צרכיה
ידו אשר פתח לה עוד בצאתו להרים כל כלי הכסף נדבה לעניה.

ה"ה כבוד אבינו אשר בצלו חיינו ובמותו אוי לנו כי נדמינו, הרב הגביר הנעלה, ירא ה' מרבים אנשי מעלה, צדיק צדקות אהב מכל סגולה, לא נטה מאורח היים למעלה, רב העלילה בתורה ותפלה, פאר המדינה ונזר הקהלה, אשר לו נאוה תהלה,

כמו' שמואל במו"ה חיים ז"ל קלאטשקי

ויסב שמואל ללכת, ותשובתו הרמתה, ביום ד' כ"ב אדר ראשון בשנת חי חיי עולם בחיי שעה, לפ"ק, הנצב"ה.

ואשתו

מפי זקני הדור היתה דבורה זו אשה בעלת קומה ויפה ובריאת בשר, וכן גם בנותיה היו כמוה, ותכננה בנות דורה בכנוי „קלאצע" וממנה נהיתה משפחת „קלאצקי". כדומה

ואשתו השניה המצוינת המיוחסת מ' טייבל בת הרב הגביר ר' אהרן מינץ ממעזריטש (עיין ר' הערש קלאצקי), אשר לקח אחרי מות עליו רבקה אשתו, מתה בש"ק כ"ה אדר תר"י, ומונחת לטראשותיו. והניח ר' שמואל אחריו בנים מצוינים בתורה ובמדות: א) הר"ר דוד [4] (תתן הצדיק ר' יצחק ר' זלמן ר' אורי'ס); ב) הר"ר זיסל [5] (תתן הר"ר יעקב יעקיל פריידעס משקלאב); ג) הר"ר העשיל; ד) הר"ר היים (תתן הגאון ר' יחזקאל לנדא, עיין צד 32); ה) הר"ר ארי' ליב נ"י [6], ו) ובתו האחת חנה [7].

הר"ר

להכנוי „קלאצע", מצאנו בשבת נ"ד ע"ב: „פרתו" ש"ר אלעזר בן עיריה היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה, עיין רש"י. וראיתי בתלמוד ירושלמי פ' במה בהמה הלכה ד' „פרתו" ש"ר אלעזר בן עזריה היתה יוצאה וכו' א"ר אידי דחוצריה „אשתו היתה" ומניין שאשתו קרויה „עגלה", כתיב לולא חרשתם בי „עגלתי" לא מצאתם חידתי. ופי' ה„פני משה" אשתו היתה שיוצאת במה שאסרו חכמים לאשה לצאת ברצועה שבראשה, ומשום כבודו כנו חכמים ואמרו „פרתו" יוצאה ברצועה וכו'; ומניין שאשתו קרויה „עגלה" שכן מצינו בשמשון שאמר להפלשתים, לולא וכו'. וכן מביא בעל „סדר הדורות" בשם הירושלמי הזה וכו'. ולפלא מדוע לא הביא הירושלמי את הפסוק „שמעו הדבר הזה „פרות" הבשן" (עמוס ד' א') פירש"י „נשי" השרים והסגנים. עוד יש לנו סמך מן הכתובים כי החכם מכל אדם דמה את רעיתו ל„סוסה" ברכבי פרעה (שה"ש א' ט') הרמבמ"ן מבאר וז"ל: „נודע שהסוסים במצרים המה טובים „נאים" ומשובחים מכל שארי הסוסים במדינות אחרות, ויאמר כי נאוה היא בנזמיה ובעגיל צווארה כסוסה ברכב אשר עדי עליה". ובס' „כרם לשלמה" על שה"ש להר"מ פלונגיאן זצ"ל בבאור המלות נאמר: „והנה במצרים היו שני מיני סוסים, מין האחד היה ילידי ארץ מצרים, והמה היו עבים ושמנים גדולי קומה וכו' ילבשו גאה וגאון בלכתם וכו' והמה היו נאהבים ליושבי מצרים כ„נשיהם" אשר בחרו יותר בשמנות ודשנות. וכבר היה למשל בפי סופרים הראשונים „המצרי יאהב את השמן והדשן בסוסיו ובנשיו" וכו', דמיתיך והשוויתיך רעיתי להכירך בין בנות ציון. ולא לקלון נחשבו לה דברי אוהבה לדמות ולהשוות את אהובת נפשו לסוס ורכב" עי"ש. — דבורה הנ"ל מתה י"ח אב תקע"ט, ובתה רבקה א"ר שמואל יהודה'ס מתה לפניה י"ד ניסן תקס"ב, ואבן אחת על שתיהן; וכותב הנוסחא המליץ עליהן וכתב „ותמת דבורה מינקת רבקה". —

[4] בא חתום על מכתב התיסדות בהכנ"ס „טהרת הקודש" מיום יו"ד תמוז תר"ח. ובהיות השר מונטיפיורי בווילנא אסף הרד"ק אל ביתו חכמי וסופרי עירנו ויעריכו מכתבים ובקשות להטיב מצב עמנו ויגישום לפני השר (האורח צד 17). — [5] נקרא ע"ש הר"ר זיסקינד בעל „יסוד ושרש העבודה" והיה לו עסק בשותפות עם הר"ר מרדכי ראבינאוויץ בווילנא.

[6] אשתו הראשונה היתה בת הצדיק ר' יצחק ר' זלמן ר' אוריה'ס; אשתו השניה, שערקא בת ר' גדלי', מתה ח' אייר תרי"ג, ועל קברה אין ציון ואין מצבה; והשלישיה.... בת הר"ר העשיל סירקין. — [7] אישה הראשון, מבית זאבלודאווסקי מביאליסטאק; השני, הגביר הערץ בער שפירא מלייפציג; והשלישי הגאון ר' גדליה טיקטין, אשר במלאות לו כ"ה שנים לשבתו על כס הרבנות בעיר ברעסלא כבדתהו המכשלה באות הכבוד „ראשהען אדלער ארדען 4 קלאסעס" (המגיד שנה י"ב, נו' 42 ער"ח כסלו תר"ל).

הר"ר צבי הירש
בהר"ר יהודה ליב [1])
בהר"ר שלמה זלקינד [2])
בהר"ר משה [3])
בהאלוף ר' שלמה זלקניד [4]) בה"ר ברוך.

היה מגדולי הנכבדים בעירנו, והלך בדרכי אבותיו המצוינים בתורה, במצות ובמדות. הוא הגדיל עוד ליסר בחצרו בית מדרש לתורה ותפלה ברחוב גיטקע טויבעס, אשר עוד נקרא על שמו „ר' הירשעלע זאלקינדש קלויז" ועל שם אשתו הכבודה [5]) „מושקע ליבעלי-זאלקינדש קלויז". ויהי טרם מלאו לו שנותיו, ומ"כ לימין הגאון האדיר ר' אבלי זצ"ל. את צבי מעשיו אשר פעל בעדתו יגיד אד"ם לכל אדם בדברי מצבתו:

צבי תפארת בית וכבוד הדר בכל העיר
ביתו בתה במותו ובעיר יעזר רב וצעיר
יללת בנות מביתו וכל העם מחוץ נאנחים
הי תזעק גברת בית ובחוץ יולדו לצרה אחים
יחד מר יבכיון חתניו ועמהם כל יודעי חין ערכו
רבים ישאו לו נהי ומכלם מביני תום דרכו
שומר תורה הולך תמים אוהב צדק ומישרים
בן אביו הוא באלה ובכל פעלים יקרים
יושב אוהלים אהלי תורה הוגה בה יום וליל
הונו ועשרו לא עממוהו ואך בה יעשה חיל
ובעודו מתחזק בתומתו עוד ימיו לא מלאו
דרך קשתו מר המות, הה! חציו חיש מלאו
אבל גם בן אין לו אך שם הטוב טוב מבנים
לא יבלו ימים צדק ולא תום רוב שנים
יאנו עניים כי אין עונה אבד אביון אב לצרה
בית זלקינד אבד, צבי עדיו, עיר ווילנא הדרה

ה"ה כבוד אבינו צבי תפארתנו אשר תו־תו עשרו, וצדקתו שברו, ויראת ה'אוצרו, הרבני המופלג הגביר המפורסם מו' צבי הירש במו' יהודא ליב זלקינד זלה"ה. ויאסף אל עמיו ביום ש"ק כ"ד ניסן שנת טוב פעלת לפ"ק (תקצ"ז) תנצב"ה.

---

[1]) אשתו הכבודה מ' דבורה בת הר"ר וואלף פסח"ס (ק"נ צד 217) בהר"ר פסח ר"פ (ק"נ צד 174); ור' פסח היה חתן הרה"ג ר' שלמה זלמן מ"מ וס"ץ דפה"ק (ק"נ צד 122). — [2]) נזכר בפנקס המקומות משנת תקכ"ג עד תקמ"א. — [3]) נזכר שם

ולו היו שלשה אחים מופלגים בתורה. א) הבכור הר"ר משה [6]) פרנס ומנהיג דקהלתנו, ויפת ביום כ"ג כסלו בשנת „סר משה" (תר"ה), ז"כ למראשות רצ"ה; ב) הר"ר שלמה זלמן קלאצקי [7]), מת בעיר ווילקאמיר ביום ב' תמוז תרכ"-; ג) הר"ר חיים חיקל בסלאנים. גם אחות אחת היתה לצבי היא המצוינת מ' זעלדא [8]) אשת המופלג המיוחס ר' בענדעט כבש [9]).

הר"ר

משנת תקכ"ש ובקהל חתומים בין ראשי הקהלה בפנקס דקלויז ישן מיום ד' אדר כ' תפ"ז, והיה חתן לבן גיסו, הוא הר"ר דוד [בן הגאון ר' משה חר"ו (חתן ר' זלקינד) ק"ג צד 100] בעהמ"ח ס' „מצודת דוד" (אלטונא, תצ"ז), והתחתם בפנקס דקלויז חרש מיום ה' י"א כסלו שנת תק"ו, חתן הפרנס המיוחס ר' יצחק, חתן ר' נטע ממשפחת גינצבורג (ק"נ צר 112). — [4]) בפנקס היסו"ד מיום י"ד תמוז תס"ח, בא בראש החתומים, וז"ל: „אלופי הקהל לקחו לצורך הקהלה סך אלף זהו' במזומנים, מאת האלוף הראש ומנהיג מו' משה כמו' שלמה, והשכינו בידו כל הנחלאות שיש להקהל בחצר סלוצקי על חצר בית הכנסת ביום הנ"ל. גאום שלמה זלקינד במו' ברוך יצ"ו", ואחריו תשעה חתומים. היה חתן האלוף ר' משה כ"ר שלמה הנ"ל, ומיום הנ"ל עד יום ה' כ' אייר תע"ב במשך השנים האלה מתו שנ'הם. ואחריהם מכרו אלופי הקהל את הכתים ההם לר' שמואל ב"ר משה כ"ץ לטובת היתומים מיום ג' ד' אב ת"ץ והמכירה מקוימת פעם שנית יו"ד סיון תצ"ה. — [5]) המצוינת מ' מושקע בת הר"ר מרדכי הכהן מיתוסי ק"ק בראד. האריכה ימים יותר מתשעים שנה, ומתה ז' שבט תרכ"ב, מנוחתה בצד בעלה ועל קברה אין ציון ואין מצבה. היא הולידה לו ארבע בנות אשר לוקחו למצוינים בני משפחות מיוחסות ומהוגנים ה"ה: א) הרב הגביר ר' אלכסנדר זיסקינד שחור מדובראוונא (עיין „עלי הדס" לבעלינסאן עלה ג' צר 86, ועיין הלאה ר' אליעזר דיללאן); ב) הגביר ר' אבלי מאלאוויציג מקאוונא; ג) הרב הגביר ר' יואל סירקין מק"ק מיר (עיין „גלי הדס" צר הנ"ל); ד) הגאון ר' יחזקאל לנדא ראב"ד מווילנא (עיין צד 32). — על ב"ע הישן נמצאה מצבת „אסתר בת הרב ר' הירש ר' ליב זלקינדש, מתה יולדת בש"ק י"ב ניסן, תקפ"ד", ולא נודע אשת מי היתה. — [6]) ולשמאלו הונה זוגתו המיוחסת מ' שרה בת הר"ר יהודה בהר"ר אורי (חתן הר"ר נחום שמש אבי הרה"ג ר' שלום מו"צ דפה), מתה ח"י שבט תר"ט. — [7]) ואשתו הכבודה מ' חנה בת הר"ר מנחם נחום, הנקרא „ר' נחומ'קע ראדושקעוויצער", מתה בווילנא ח' חשון תרי"ג. ואחד מבניהם הוא הרב החכם הישיש ר' אהרן קלאצקי פו"מ בק"ק ווילקאמיר, וסותר נכבד בכמה ערי ליטא וזאכוב. השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי, בנסוע מפ"ב לווילנא דרך ווילקאמיר בשנת תר"ו, התאכסן בביתו. ו'מת ר' אהרן בן שמונים ושש שנים כ"ב טבת תרמ"ו, (כנסת ישראל להר"ר שפ"ר, שנה ראשונה, צד 1125). — [8]) מתה יולדת ובחלי רע כ"ו מנחם אב תקצ"א, ומצבתה בשש"ק ח"ב סי' 28. — [9]) מת כ' מנחם אב תר.. והוא בן הרב ר' אברהם קאליר (קאלע עיר קטנה במדינת ליטא) אשר מת בפלאשעניק בסוף שבט תקע"ג. ואחי הר"ר אברהם, הוא הרב ר' יוסף מוויאזין הנודע בתבל באוצר ספריו הגדול (ק"נ צר 304) ולו היו שמונה בנים מצוינים בתורה במעלות ובמדות, ובמ' קהלת משה פרידלאנסקי מזכירו בהקדמתו אות ב' צד 18. ואחד מבני ר' בענ'עט, הוא האלוף ההשוב ר' יצחק אייזק „בענדיל'ס" היה פו"מ בווילנא כמה שנים, וגבאי צ"צ בעיר שניפישאק, והוא בנה בית מדרש עצים גדול בעיר זו בשנת תרי"ר, והציל כמה בפשות מאסון, ועשה טובות רבות בכהו ובכספו, וימת פתאם ו' אייר תרכ"ו.

הר״ר אליעזר דלען [1])
בהרב המופלג ר׳ ברוך בענדעט מנישוויעז.

היה תורני ומשכיל מדיני, ויקר למצוא כמוהו, איש הכולל אשר בו תתאחדנה תורה וחכמה. לשונו דברה צחות בשפת המדינה וידע והבין כתב ולשון, וה׳ ברכו בעושר עד שנהיה לסוחר קבלן (פאדריאטשיק) לכלכל צרכי חיל רוסיה במלחמת הצרפתים בשנת תקע״ב (1812). ואחרי אשר שקטה המלחמה עלה זכרון בני ישראל לטובה לפני הדר כבוד הקיר״ה אלכסנדר הראשון, ובאה פקודתו מיום כ״ג תמוז שנת תקע״ד (29 іюня 1814) מעיר ברוכזאל (בצרפת) לבחור באנשי מדע לשלחם לעיר המלוכה פיטרבורג. ובאותו היום כבדתהו הממשלה במעדאילע של זהב בעד עבודתו התמימה בצירוף מכתב להמתנה [2]). וע״פ אספת גדולי וחכמי לב אשר נתועדו ביום ג׳ ט״ו סיון תקע״ו, בעיר מינסק [3]), היה גם

ר׳

[1]) די-ליאן, הוא שם עיר במדינת צרפת ועל שם עיר זו חתמו גדולי עולם, כמו, ר׳ שם טוב מליאון בעל ס׳ „המשקל״, ר׳ משה דיליאון, לפי דעת הגאון יעב״ץ, הוא חבר ס׳ ה„זוהר״. אכן נכדו החכם ר׳ מיכאל דילאן מווילנא ספר לי, כי בבוא פקודת הממשלה בשנת תקס״ד (1804) שכל איש יוסף אל שבו העצמי עוד שם כנוי, אשר בו יכתב בספרי הזכרונות להמשלה, פתח אז ר׳ אליעזר את ס׳ ההנ״ך המונה על שולחנו והאיר לעיניו השם „ודלען והמצפה ויקתאל״ (ידושע ט״ו ל״ח) שם עיר למטה יהודה; והסכים בדעתו לכנות את משפחתו בשם עיר זאת. — [2]) וזאת היא העתקת המכתב הזה: „אל השליח מכל קהלות ישראל אליעזר בן ברוך דילאן. כגמול בעד עבודתך הנאמנה, כבוד המלך ברומו ירשך לענוד את משבעת הזהב בפתיל הכלת, התונה לך בחסדיו באבני חן. יום עשרים ותשעה לחדש יוני, שנת אלף שמונה מאות וארבע עשרה בברוכזאל (אות השלשים ותשעה), ונחתם בחתימת יד הגענעראל אדיוטאנט והקניאז וואלקאנסקי״. — „כי ההעתקה הזאת נעתקה באמונה מהכתב הנמצא בבית השוטרים אשר לעיר בריסק, אעיד אנכי בחתימת ידי ובחותמת הממשלה. יום תשיעי להדש דעקאבר, שנת אלף ושמונה מאות ושלשים ושׁ׳וגה (תקצ״ט), ראש השוטרים״.

[3]) וזהו תוכן האספה הזאת, הנדפס במכתב על גליון שלם בעיר מינסק:

„הן כל יקר ראתה עינינו, גדולת הפארת מלכנו אדוננו הקיסר האדיר והרחמן אלכסנדר הגדול יר״ה, בחבה יתירה הנודעת לנו כאשר המה בכתובים פקודתו רוממות, מן כ״ט יוניא למספרם אלף ח׳ מאות וי״ד שנים בעיר (ברוכזאל), שעלה זכרון בית ישראל לפניו לטובה על עבר ועל להבא, פקודתו פרושה שיבואו דעפוטאצי מעכב״י לעיר הקיסריות פיטרבורג, ומאז באה הבשורה שמח לבנו ותחי רוח נפשנו בראותנו חמלתו המרובה עלינו. — ואולם, כל עוד היות אדוננו הקיסר הגדול הרחמן יר״ה במדינות אחרות, לא יכולנו לקיים השלוח נכהרים לפ״ב עד עתה, כאשר זכינו מלך ביפיו התחזינה עינינו בשובו אל נוהו בשלום ומזל. עליונו לתת לב להתבונן בכדי למלאות תפקידת אדוננו הקיסר יר״ה בברירת דעפוטאטין הנ״ל, ונתאספנו אנחנו המבוררים מגובערניש ליטא שנית, אחר האספה דאשתקד שהיתה בזעלווא, וגם מבוררי גובערניש רוסיא לבן בועד אספת המדינה יחי׳ פה ק״ק מינסק יצ״ו, לחוש נסיעות דעפוטאטין לעיר הקיסריות פיטרבורג, לשמוע דבר כלך שלטון אשר יצוה על עבדיו הנאמנים עם בני ישראל, וגם בכדי להונן דלי עמנו הנאנהים והנאנקים הנמצאים לרוב בגובערניש שלנו, וגם בסטעפע שבגובערניש הארסאן, מלבד הצדקה אשר נוסדה מהדלקת נרות, כנאמר בעלה

ר' אליעזר מן הנבחרים. ההצליחה האספה הזאת בתקנותיה לאכוף כסף ולנסוע לעיר המלוכה או לא, (עיין הלאה). אבן אחרי שנתים ימים היתה עוד אספה רבה בעיר ווילנא לבחור שנית דעפוטאטין לנסוע לפ"ב והאחרון מהנבחרים היה עוד הפעם ר' אליעזר דילאן (עיין ק"נ צד 35).

ולאשר

במוסכם מיוחד מיום דלמטה, הראויה להתקבל בכל עיר ועיר, וגם יתנו לכסף הצדקה, כאשר כבר נגמר בריצוי, נדבה שתעלה הכנסה לצדקה זו מכל גובערניש לפי ערך מכסת נפשות שלה, מאלה הפקודים פקודי בני ישראל שבכל גובערניא חצי רובל כסף מכל נפש זכר פדיון נפשו. זה הוא הערך אשר על הכלל כלו יצא, ובפרטות יעשו כפי הסדר איך יוכשר בעיניהם רק שתעלה לערך הקצוב הנ"ל. ומנכסים, כל מי שקנה או ממושכן אצלו או שקם לו ע"פ משפט, יתן „פראצענט אהר" שלם מדמי שווי; מחזיקי נכסים באורענדיש יתנו „שני פ"צ" מדמי אורענדי של שנה אחת.

ובהיות שאחרי רואינו, נחוצה למאוד נסיעת הדעפוטאטין לפ"ב להיות בהקדם זירוז היותר אפשרי, ולמיהש מבעי ן תכבד העבודה ויאריך הזמן בעשית הגביה כסדר הזה, לזאת עלה בהסכמתנו, ליתן ברירה לכל גובערני, ולה משפט הבחירה. אם הרצה לעשות סדר לגבית הכסף הצדקה הנ"ל, ע"פ פ"צ ממאודו ורכושו של כל מי אשר בשם ישראל יכונה; היינו ממעות מזומנים וסחורות והובות טובים „שליש פ"צ", מנחלאות העושים פירות על ידי שכירות שנה יותן „שלשה פ"צ" מערך שכירות שנה אחת, מבית או חנות שמשתמשים בו בעליו לפרנסת עצמן אשר ע"פ אומדי דעת, כמה שוה השכירות לשנה בשופי, ואז יסלק מזה „שלשה פ"צ", ומנכסים יותן כמבואר למעלה, והכל באלה וישבועה. — אמנם הנותן חמשים אדומים פטור מאו"ש לבד מנכסים יקום כנ"ל בלי שום נבזון, והמוסיף מעצמו יוסיפו לו מן השמים ברכה וחיים עד תבנה ציון וירושלים. אם כסדר הזה תעשה איזה גובערני, אזי אף אם מזה הערך לא יעלה כפי ערך פדיון נפשותם במספרם חצי רובל כסף מכל זכר אינה צריכה להשלים ויצאה בזה ידי חובתה, אשר עלה מסדר הגביה ע"פ פ"צ הנ"ל. ואם יעלה יותר מסך ערך הקצוב לפי מספר הנפשות כנ"ל לקופת הצדקה הוא דהדר. ואם העשה איזה גובערני הגביה של ככף הנ"ל ע"פ איזה סדר אחר אשר יוכשר לה, אף אם יוסחה גביה זו מערך הקצוב לפי פדיון נפשות הנ"ל, מחויבת אותה הגובערני להשלים להיות מעשה הצדקה שלם להשלום ערך הקצוב הנ"ל. מכל הכסף אשר יהונן ע"פ איזה אופן מאופנים הנ"ל לא יוקח מזה לשום מצוה אחרת, כי אם איזה כך הראוי על הוצאות הנסיעה דעפוטאטין לפישרבורג, והמותר קדש להי על חונן דלים ואביוני עמינו כנ"ל. ולאדונים בדבר לחלק הכסף גביוה הצדקה הנ"ל, וגם לנאמנים וממוני ארץ בכל גובערני על כסף הפדיון הנ"ל, נבחרו כהיום:

בגובערני ווילנא. ה"ה הרב המופלג הנגיד מוהר"ר מאיר בהרב מוהר"ר אליעזר לובלינר, והרב המופלג מוהר"ר עקיבא במוהר"ר מרדכי חתן המנוח המפורסם ר' זונדל;

בגובערני מינסק, ה"ה הרבני המופלג מוהר"ר יצחק בהרב מו"ה יהושע העשיל והרבני המופלג הנגיד מו"ה חיים במו"ה צבי הירש;

בגובערני הוראדני, ה"ה הרב הגאון המפורסם מו"ה ארי' ליב אב"ד דק"ק בריסק דליטא יצ"ו, והרב הגדול מוהר"ר חיים בהגאון מו"ה בנימין ברודא מק"ק הוראדני;

ובגובערני דרוסיא לבן, הרבני המופלג הנגיד מפורסם מוהר"ר ישראל איסר לוריא במו"ה אהרן ממאהליב דרוסיה לבן, והרב המופלג הנגיד מו"ה פנחס בהרב מו"ה חנוך הענך, והרב המופלג הנגיד מו"ה אבלי במוהר"ר יהושע העשיל משקלאב.

על פיהם יבואו כל התנינות והנדבות הנ"ל, ע"פ יצאו להנבחרים לפישרבורג ולחונן דלים הנ"ל. בהגיע מכתבים לערי אויעזדין עם סדר הערך הלז, יזרזו תיכף לעשות סדר להגביה בהקדם היותר אפשרי, ולבחור נאמנים אנשי אמת שיהיו עוסקים בקבוץ כסף הצדקה הנ"ל, ויתנו ידיעות מתהלה ועד סוף לנאמנים הגובערני שלהם הנ"ל. נוסף לזה יחוו דעת מכל האויעזדין להנאבנים הכוללים שבכל גובערני שלהם כנ"ל,

ולאשר ר' אליעזר הזה היה גם עתיר נכסין וגם תקיף בהמשלה פגעו בו קנאים בגדולתו והלשינו עליו כי לא נכונה עבודתו, לזאת שמו עליו משמר וגם רכושו לקחו לערבון. והגישה משפחתו את זכיותיו לפני בית דין הגדול בעיר המלוכה פ"ב, ובאה תשובה נמרצה אל השר .... אשר היה ענין ר' אליעזר תחת ידו, לאמר: "הנה המלך בירעו פנים אל פנים [1]) את שליח קהלת ישראל את אליעזר דילאן ומצא את עבודתו במלחמת

או אשר הוכשר בעיניהם להיות דעפוטאטין מגובערני שלהם לנסוע ב"אלה מסעי בני ישראל" לפיטרבורג, ומה יש להם לדבר אל המלך או אל השרים בצרכי האויעזד שלו. והנאמנים שבכל גובערני במחילת כבודם ימסרו הכתובים אליהם אל האויעזדין לבעלי אסיפת העיר גובערני שלהם, כדי שהמה יכריעו להטות אהרי רבים לטובה, ויודיעו לכל אויעזד מי הוא הנבחר לנסוע לפיטרבורג מגובערני שלהם, כדי שידעו לכתוב על שמו כתב כח והרשאה כחוק ונמוסי הקיסר יר"ה, וכפי הנוסח שיש ביד בל נבחר מכל גובערני החתום מסה.

זמן נסיעת הדעפוטאטין לפיטרבורג צריך זירוז ביותר, ועכ"פ לא יאוחר מזמן ר"ח אלול דה"ש הבעל"ט, ולכן צריך להקדים גבית כסף הצדקה הנ"ל בהקדם עוד יותר וזירוז האפשרי, בכדי שיוגמר הגביה במלואה וטובה, וחבוא ליד נאמני ארץ שבכל גובערני לא יאוחר מחמשה עשר באב דהאי שתא הבעל"ט.

אם כי בטוחים אנהנו באחינו בני ישראל רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים בני גומלי חסדים שמאליהם יעוררו לבבם הטהור לקיים ולקבץ את כל כסף הפדיום כנ"ל מרצונם הטוב, ומכש"כ שלא נחשדו ישראל על כך לפרוש ח"ו מצדקת הצבור; על כל זאת לא חדלנו אנחנו המבוררים מגובערני ליטא ורוסיה, את לבן לעורר בקול סופר. ואל אצילי בני ישראל כפים שטחנו עורו נדיבים והתעוררו, מי שיש בידו למחות בקשו צדק בקשו ענוה שלא יקלו דברנו אלה בעיני שום קהלה מקהלות תהלות ישראל, ומכש"כ שום יחיד מיחידי סגולה להיות נמנים ח"ו כפורשים מן הצבור, ולהשומעים יוגעם. והיה מעשה הצדקה שלום, וברכה לאיש כברכתו יברכהו ה'.

הכ"ר אנהנו השד"ר היושבים בוועד המדינה בצרוף כבוד הרב הגאון האמתי המפורסם מוהר"ר חיים אב"ד דק"ק וואלאזין, יום ג' ט"ו סיון תקע"ו פה ק"ק מינסק יצ"ו".

נאום חיים בלא"א מוהרי"צ זללה"ה מוואלאזין.
נאום אלכסנדר זיסקינד במו' אריה ליב שחור מדובראוונא.
נאום פנחס בלא"א הרב הג' מו"ה הענך שיק זלה"ה משקלאב.
נאום שמואל בא"א כ"מ ישראל חיים מווילנא.
נאום חיים בהג"מ בנימין ברודא מהוראדנא
נאום שאול בהרב מו' משה סג"ל זצ"ל מקארלין.
נאום זאב במו' צ"ה ממינסק.
נאום ישראל איסר בר"א ממינסק.
נאום יצחק במו' יהושע העשיל ז"ל ממינסק.
נאום אליעזר במו"ה דילען מנעשווועז
נאום יהודא זונדל ....

נאום יצחק אייזיק בהר"ר יוסף אליהו מאיווענץ. (ראיתי את עצם התימותיהז).

[1]) ספר לי איש אמונים, כמה היה גדול כבוד ר' אליעזר בעיני הקיסר אלכסנדר הראשון — פעם אחת בהיות הקיסר בווילנא, ובתוך אנשי השם לקבל את פני המלך, עמד שמה ר' אליעזר עם בנו העלם יעקב זבלון, ומיד כשראהו הקיסר נתן לו את ידו בתשואת חן, וישאלהו "בן מי זה העלם"? ויאמר "בני הוא" אז הראה הקיר"ה אות אהבה וחבה גם לבנו זה. — ובנסוע הקיר"ה דרך נעשוויעז, התארח בבית ר' אליעזר, וישת גם שמה חמים. ואז בקש ר' אליעזר את הקיר"ה לבטל את עלילת הדם, ויענהו "ידעתי היטב, כי זאת היא אך עלילה, אבל מה שאיזה מכם נושבים בהלואתם כסף לעמי

במלחמת הצרפתים חן בעיניו, ברוסו יצוה לכבודך לקרוא לו דרור משמירת השוטרים, ורכושו לפדות מעבוט, אם נותן הוא את ערבתו בעד סחרו עם הממשלה לדי, ויחסה בצלך וכו' וכו'".

בסוף

הארץ, בזאת לא תעשו טובה לעצמכם". — ובכל זאת נכנסו דבריו בלב הקיסר יר"ה, עד שכתב ביום 6 מארט 1817 (תקע"ז) להנסיך גאליציין שר המלך בהוראדנא ביחוד לבטל את האשמה הזאת („עיר גבורים" צד 27 בהערה שם). עיין גם בלוח אחיאסף משנת תרנ"ד ספורי עלילות דמים מצד 282 עד 298 ושמה נזכרה גם העיר נעשוויעז.

עוד השנתי מרמ"ד העתקה משני מכתבים הנכתבים בידי ר' אליעזר אל קהלת מינסק בדבר שליחותו. והנני מדפיס את תוכנם פה לזכרון, ומהם יראה ישראל כי לב הקיסר המברך אלכסנדר הראשון היה טוב לנו כל ימיו.

בע"ה היום יום כ"א כסלו תקע"ז לפ"ק פה פיטרבורג.

שלום וישע רב לכבוד אלופי ראשים רוזנים נגידים מפורסמים מנהיגי עדת ישרון דק"ק מינסק יצ"ו.

מכתבם הטהור הגיעני ביום ב' העבר, הגם שלא היה באפשרי בזמן קצר כזה להשיב שנית לדבר, רק מהודענא שהייתי אצל אחד ובקשתי אותו שהוא יתן לי עצה, והשיב לי שהוא שמע שדברו עלינו דברים רעים מאד אשר לא יכולתי להעלותם על הכתב, ואמר לי שלפי דעתו אין תרופה למכה זו, רק לאמר להקיר"ה בזה הלשון: „אדוננו הרחמן מתירא אני שלא יהובו לעמו שבעת שעשינו רויזיה חדשה לא כתבנו במספר הנפשות את העניים והזקנים וילדים קטנים שלהם ובעלי מומין אשר לא יכולים להתרפאות, ואין להם שום מחיה רק מה שנותנים להם בעת שמחזירים על הפתחים, וזה יהיה כמו שמודיעים אנחנו בעצמינו, ולא היה רצוננו להעליים אותם ולא יצטרכו לשלם עבורם קנס. גם פה אין יום בלא צרה, כי בעת שבאתי לעיר המלוכה מצאתי שנתן האדון וויצמאנאו פקודה דחוקה על כל היהודים הנמצאים בפ"ב לגרש אותם אפילו לאותם שיש להם פאוויערינה מקופצעם ובפרט בע"מ ושארי אנשים שדרים שם מכמה שנים, וזמן הגירוש יהיה ביום ו' הבע"ל, ונתנו לו כמה פראזביעם ולא השיב להם דבר. ולא יכולתי לראות בשבר בת עמי, והוכרחתי לילך להאדון ולבקש ממנו עבורם, כי איך אראה ברעה אשר ימצא את עמי, והראתי לו את הכתבים שיש לי מאדוננו הקיר"ה, ואמרתי לו אדוני זיכני לשמוע מפיו הקדוש של אדוננו הקיר"ה שהוא רוצה לעשות סמך וסעד ליהודים, ואתה אדוני צוית לגרש אותם בלי חטא ועון כלל, הגם שדברו עליהם דברים אשר לשמע אוזן דוה לבי מאד, אעפ"כ בע"ה הפעלתי שינתן להם זמן עד הקיץ, וגם אמר לי שהוא עושה מה שיש בפונקטין של הקאמיטעט אודות מחזיקי פאסעסיעם מוכן אוקאז כמו שכתבתי לידידי הגביר מו"ה זאב וואלף ממחניכם, ואני הולך ומבקש ועושה מה שעשה אבינו הזקן, כללא של דבר באם שלא יכתבו מעלת כבודכם לכל ערי הגובערנעש שישלחו לי גם הם משולחים, ה' ברחמיו יודע מוז שיתחדשו עוד עלינו, ואני לא כתבתי לשום קהלה כידוע למעלת"כ כמה וכמה פעמים, וגם בעת האספה שהי' במחניכם ולא עשו מאומה ואם שלא יתעוררו בעת אזי ח"ו אבדה תקותנו, כי אי אפשר לכתוב רק מפה לאוזן, וכשראיתי שהצרות נתחדשות הוכרחתי לילך לבית הדוכס וועליחאווסקי שיקבל ממני זאפיסקע שעשיתי למסור לאדוננו הקיר"ה, שיש לי מה לדבר עמו ותיכף שקבל ממני מסר לאדוננו הקיר"ה. ועצה לו שיאמר לי שאקרא אותו, ואני ממתין בכל עת ובכל רגע על הקריאה. ומה שיתן השי"ת ב"ה לא אשיב ידי מלכתוב למעלת"כ, אהובי אחיי ורעיי אם בזאת ח"ו יתרשלו לכתוב לכל ערי הגובערנעש ולזרז מאד למהר ביאתם אזי גם אני אחשוך ידי מלכתוב ומלעסוק בזה, וה' ברחמיו וברוב חסדיו יהפוך אבלינו לששון ולשמחה, דברי הכותב ברמע ומרירות לב המצפה לתשובת וישועת ישראל, יום כ"א כסלו תקע"ז.

אליעזר במו"ה ברוך בעגדעש דילען מנישוויעז.

בסוף ימיו ירד ממעמדו, והתפרנס מעסקים קטנים וימת פה ווילנא.
ועל מצבתו כתובים אך הדברים האלה:

מצבת קבר איש יקר ונכבד ממשפחה מיוחסת בישראל
ה"ה אבינו הרבני המופלג המפורסם מו' **אליעזר** בהרב
המופלג מו' **ברוך בענדט דילאן** ז"ל מנעשוויעז
ויי"נ ביום ב' ב' תמוז תקצ"ח.

והשאיר

שלום וברכה ישועה ונחמה לכבוד אהוביי ידידינו הרבנים כופלגים ראשים רוזנים קצינים נגידים מפורסמים מנהיגי עדת ישרון דק' מינסק.

יום בשורה היום כי נהינו לעם ב"ה, כי בתחלת הלילה שעברה מינוט 25 על שעה 7 זכינו לבוא לפני ולפנים משכן תפארת אדוננו הקיר"ה האדיר הרחמן האמתי, שמה במקום הגורא הזה התפללנו על נפשנו ועמנו בבקשתנו עד מינוט 40 על שעה 8, בפרוטרוט ובאורך כל צרכי עמנו, ועל אודות מחיה ועל כלכלה והן על אודות עלילות שקרים אשר עמדו עלינו להבאישנו מכל וכל לשום דבר, לבאר כל תקצר היריעה מהכיל, ואלו פינו מלא שירה כים אין אנו מספיקים לפרוט תכלית החסד ורחמי אדוננו הקיר"ה, מחזיק במדת הקב"ה כי הפץ חסד הוא, ישוב ירחם על צאן נדחה להחיות לב נרכאים כמו אחב"י אשר המה בעו"ה בתכלית השפלות ומלבד עצמיות הקיר"ה אין מבני אדם שיחום וירחם על כלל בני ישראל ומי יהום חוץ מאדוננו הקיר"ה, ועיקר תכלית הפעולה נודיע לכם בקצור נמרץ שהבטיחנו רוממו לשלוח תיכף תפקידו רוממו למדינת ווארשא על דבר עלילות אשר נעשה שם על אנשי מאזאריטש ולובלין ועוד איזה קהלות, וגם הבטחנו רוממו לעכב שלא יקיימו את אשר היה מוכן באפני סעברייגא דסאנאם לקרע לכם ח"ו, ובחסדיו ורחמיו המרובים שם דבר מלך שלטון שכל עסקי כלל אחב"י לא יקובלו ע"י שום ממשלה אחר שום מקום משפט רק יפקוד עלינו אדם השוב אשר יחום עלינו בצל כנפיו על פיו יצאו ועל פיו יבואו כל עסקי כלל אחב"י, והארון הנ"ל יהיה תמיד בכל עסקים ושואל מאתנו בכתב ובע"פ, ויבא דבריגו לפני הדרת תפארתו של אדוננו הקיר"ה, וגם אותנו יביא לפני הקיר"ה בכל עת שנצרך, וזכינו לשמוע מפיו הקדוש של אדוננו הקיר"ה, שהאדון הנ"ל ירא שמים ואדם כשר, וגם הבטיחנו רוממו שיזהיר להאדון הנ"ל שיקרב אותנו תמיד בחסד וברחמים, וכל זה יגיד לו היום קודם הצות, ואחר חצות הזהירנו רוממו לבוא להאדון הנ"ל ולהגיד לו כל אלה הדברים שאנחנו אנשים עברים אשר דיבר עמך עבורנו הקיר"ה וגם הבטחנו רוממו שנזכה לבא לפניו בכל עת שנצרך ושישוב וירחם על אחב"י מכל לוהציהם, אבל הנה לשלום מר לנו מר היה לשמוע מפיו הקדוש של אדוננו הקיר"ה אשר אין לנו נחת רוח אשר אחב"י פרקו עול מלכות שמים מעליהם והרבה יהודים שלחו ידם למעול מעל ואינם מקיימים חוקי השם ומצותיו כפי שהזהירה אותנו תורתנו הקדושה ועושים עוד מעשים רעים אשר לא נעשה כמו מספר נפשות וכיוצא בזה, והזהרנו רוממו לשלוח תיכף תפקידו רוממו לכל מדינה וגובערנעם שלו ולהזהירם בשם הרוממו שהם יגזרו על כל ערי הגובערנעם שלו שכל איש ואשה ישמרו דתם ואמונתם כפי שמצווה בתורתם וישימו באלהים כסלם לבל לבטוח בנדיבים ויתפללו בחזקה להבורא ב"ה כי רצונו שכל עם ועם ישמרו דתם כמצווה עליהם וממילא יחדלו הפושעים והשולחים יד לעשות נגד הזאקאנעש. —

אחינו ידידינו אהה איומן כי יסופר לבן עם נאמן לעבודת הקיר"ה כמו אחב"י יוכל להמצא איזה שורש פורה שירים ידו למעול מעל כזה לסתור בק"ב הלא זה נגד תורתנו הקדושה המזהירה אותנו „פי מלך שמור" ודינא דמלכותא דינא, גם המעביר על המכס פסול לעדות ווי ווי הצרי אין בגלעד למע"ה החלצו חושים עברו ושובו לכל מחנות העברים בקול שופר ובחרם הגדול והחמור שמעתה ועד עולם לא יסחור שום בר

והשאיר אחריו ר' אליעזר בן יקיר חבם מופלא שבו ר' יעקב זבלון (תתן הרה"ג ר' צבי הירש אבד"ק מינסק)[5], מ"כ פה ווילנא ביום כ"ד אייר תר"ל. ובן ר' יעקב זבלון הוא החכם השלם ר' מיכאל דילאן מווילנא מופלא בתורה ומתפלל, קורא ומוהל; היה תלמיד מובהק להרה"ג ר' ישראל זארעציער, וימת בעיר באלטא, ביום כ"ז שבט תרנ"ה. (הוא נתן לי את הכתבים המובאים פה).

הר"ר

ישראל ע"ס שום הוראת היתר בעולם בק"ב, ואם טורא על ראשו אשר עד הנה עברו ע"ז. ובאם שיש איזה מעט סתירה אזי תכתבו אלינו ונראה לבקש מחסדי הקי"ה לחתום אותם וליקח מהם פאסלינע, אבל בתנאי קודם למעשה שמעתה ועד עולם לא יסתור שום בר ישראל בסתורה כזו, הוכפלה אזר תינו בשם רוממו הקי"ה שתהיו זריזים לקיים מצתבינו, אחינו ידידינו אנן מהכא מסחמא נעמוד על המשבר כפ' שמוטל על דאפוטאסטין של הקי"ה לכל צרכי אחב"י, אבל אתם מהתם קראו אל ה' בחזקה בנעוריכם ובזקניכם שפכו לבבכם לפני ה' שירחם על כלל אחב"י לתת אותנו לחן ולחסד ולרחמים בעיני השרים ובעיני הקי"ה להוציא כאור צדקנו ומשפטינו כצהרים, וזכרו נא שישיבת כרכים קשים ובפרט בהיות לנו טרדה כזו וצריכים אנחנו להוצאת בתינו ופה ביותר ולפי הענין מהראוי היה להתפרנס אנשים חשובים כראוי, וגם שימו נא על לב מוראות אשר השלכנו אחר גוגו נשינו וטפינו ובתינו, רעו אחינו ידידינו שרצונו של אדונינו הקי"ה שיהיו בעמ"פ תמיד שני נבחרים מאתנו שיהיו סמוכים לפקודת הקי"ה ועל פיהם יבואו לפני הדרת תפארתו תמיד כל מבוקשי וצרכי אחב"י, אבל היאומן כי יסופר שאנחנו לבדנו נישא את העול, ע"כ למע"ה למע"ה להבין שני אנשים הגונים וראויים לכך, בהזהרנו רומטו להיות פה עוד ערך ב' חדשים עד שיעמדו עסקי כלל אחב"י על דרכי יושר וטוב, ואז נבקש מחסדי הקי"ה שירשה לנו ליסע לבתינו למזל טוב, ויקבל ברחמים וברצון את האנשים שיבואו למלאות מקומינו בע"ה, כ"ד הבותבים בדמע של שמחה ומצפים לתשובת ישראל וישועת השי"ת ב"ה וכל שעה ושעה יותר ויותר או"נ המוכנים לשרת לטובת הכלל. היום ו' ז' שבט תקע"ז לפ"ק פה פישרבורג.

אליעזר במו"ב דילען ז"ל מנישוויעז יהודא זונדיל

היום קבלנו אלף רו"כ אס"ג, ותשואת חן על זה ועל להבא בקשתנו להכין כל צרכינו היום יום הנ"ל.

אליעזר הנ"ל יהודא זונדיל זאנינבערג מהוראדנא

---

[5] אשת הרה"ג ר' הירש מ' פעסא בת הרה"ג ר' יוסף מאיר אברהם אבד"ק טורעץ ויאנאווע; ואחיו הרבנים ר' מיכאל אבד"ק דווארעץ, ר"י ליב (אבד"ק מינסק אחרי מות אביו) ור' סעדיה ישעיה אבד"ק בעליצע, המה בני הרב הגאון ר' ישראל מירקין, אבד"ק מינסק [היה תתן הגאון ר' יוסף אבד"ק סלוצק והלוסק בהגאון ר' מענדל אבד"ק גליל מינסק (עיין ר' ליפעלי מרגליות ור' שמואל יצחק יעבץ), אחי הגאון בעל שלחן ש.מה] בהגאון ר' יהודא ליב מירקין אבד"ק מיר (מת כ"ג תמוז תקכ"ג, היה תתן הג"מ צבי הירש אבד"ק בכמה קהלות, בהג"מ גרשון מפראג, בהג"מ נפתלי הערץ, בהג"מ ר' הירש מפראג, תתן הגאון תוי"ט זצ"ל, ועוד ענפים רבים מכל צד); הוא ואחיו הגאון ר' נפתלי הערץ אבד"ק בלינעץ המה בני הגאון ר' שלמה זלמן אבד"ק מאהליב (תתן הגאון ר' יוסף אבד"ק פוזנא?, תתן הגאון ר' נפתלי הערץ גינצבורג אבד"ק פינסק וסלוצק, תתן הגאון ר' מאיר וואהל אבד"ק בריסק, בהשר שאול וואהל. עיין בספרי יוחסין ובס' "תולדות גינצבורג", פישרבורג תרנ"ט).

הר"ר יעקב יעקל
בהר"ר אריה ליב (ק"נ צד 257) [1])
בהר"ר דוב בער (ק"נ צד 179) [2])
בהר"ר אליהו „פעסעלעס" (ק"נ צד 176) [3])
בהר"ר צבי הירש (ק"נ צד 122)
בהר"ר אליהו חסיד חתן הרב ר' פתחיה בהג' „באר הגלה", (ק"נ 99)
בהגאון ר' משה קרעמער (ק"נ צד 95, ועיין בס' זה צד 9)
בהר"ר דוד.

היה בן יחיד לאביו ויחיד בתורה בעבודה וביראת שמים, בנדיבות ובכל מדות טובות. ענף עץ אבות מדורות גאונים רבנים, צדיקים והסידים ואנשי מעשה, וכל טובם נמצאו בו. היה מראשי הפרנסים בקהלתנו ונבאי צ"נ

---

[1]) ואשתו מ' ביילא הנקראת „ביילא די גרוישע" היא בת הגאון ר' חיים הלוי לנדא אבד"ק פאדקאמין בבראד (עין צד 32 וצד 92) מהה ב' דר"ח אייר תקצ"ג. בפנקס המקומות כתוב: „ר' הירש ב"ר בער ב"ר אלי' „בהגאון" (כן חתימתם אז) מכר הוא ואחיו הראש מוהר"א ליב, שניהם באוה"ב ..חצי לוקישאק" ששייך להם כל חלקם בשותפות עם כל הבנינים והברעגין לדודם הראש הנגיד ר' יוסף ביום א' ג' אלול תקנ"ג.

[2]) ועליו נדפס הספד בס' „כתר אהרן" באור על ס' „בחינות עולם" (זאלקווא תקמ"ב) (עיין „קהלת משה פרידלאנסקי", פ"ב תרנ"ו, צד 141, סי' 1112), ואשתו הגבירה מ' דבורה בת הר"ר ליב בלאך (ק"נ צד 124) מתה ו' תמוז תקנ"ב. — [3]) אשתו מ' חיה בת הר"ר יוסף בלאך (שם צד 107). ואח היה לו בשם ר' קלונימוס קלמן (עיין בשם הג"מ זלמן הלאה). — וראיתי בפנקס הצדקות של ר' אליהו, כי היה מכונה על עזבון אבי אבי זקנו הגאון בעל „באר הגלה", כי כתוב: „נדבות הגבירה בריינדל בת הרב ר' זעלי־גמאן ביד הר"א הנ"ל ביום ג' י"ב אדר תק"ה"; וע"ז הסכים הגאון ר' העשיל האב"ד, והגאון בעל „מעון אריות" ועוד. עיד נמצא שם „על החוב וכו', מיום יו"ד כסלו תקט"ו, תחבו לר' יעקב מק"ק סוויר בן ר' אברהם הרב דק"ק בארזקי". [אבו של ר' יעקב זה, היא אחות הר"ר ליב בעהמ"ח ס' „והב מזוקק" (השגתי את הס' הזה וכתוב עליו „הוא השמטות מצורי זהב, שנשמטו מט"ז או"ח בהרבה מקומות, מחמת עצלות המדפיסים ומחמת רקבון גוף כ"י של הגאון ט"ז וכו'. והנה אנה ה' לידי כ"י שלם בתורתו וכו'". — תוהן ר' ליב הנ"ל הוא הקצין המופלג ר' חיים מק"ק מיר במדינת ליטא. ומצאתי בביתו ט"ז כ"י הנ"ל מגיסו הגאון ר' אליעזר אבד"ק טיקטין; והר"ר ליב הביא את הכ"י הזה לביה"ד בדיהרנפורט, בשנת תפ"ה, והוא ג"כ היה תלמיד מובהק להגאון הט"ז, וחותם שם: „כ"ר הגולה הגלת שלומים ומצפה לישועה זעירא דמן חבריא, וצעיר באלפי יהודה, נקרא ליב בלא"א הרב המאור הגדול מוהר"ר ברוך וואל שליט"א, נכד הגאון המפורסם בעהמ"ח שו"ת „יד אליהו" נ"י (הוא הג"מ אליהו ב"ר שמואל מלובלין, מאה שו"ת עם מפתחות, אמשטרדם תע"ב). — וכאשר ידוע לבני עמי (אולי צ"ל אמי) שיש לי כמה חדושים ושו"ת מא"א זקני הגאון המפורסם מו' משה רבקש, ולא יקשו לשאול ממני למה לא אדפיסם כי הוא קרוב אלי, אנכי צריך לאודועי זוזי חסירי ממני וכו' וכתר לי זעיר". בס' הזה יש גם הסכמת מחותנו הגאון ר' אביגדור אבד"ק ראזינאי מיום א' כ"ב אלול פר"ת, והמה בני הגאון ר' ברוך וואל כגיד דק"ק טופס שהוא נכד ר' משה רבקש]. ועוד כתוב שם בפנקס הצדקות של ר' אליהו פעסעלעס: „נתן להרב החסיד ר' אלי' בהרש"ז ג' מאות זהובים לצורך נשואי בתו מהפירות של „באר הגלה", ביום א' ג' אלול תקי"ו (בעינה היה הגאון בן ל"ו שנה) הכלה נפטרה, והרש"ז בקש שינתן לו מזאת להחיות את נפשו יען שתורתנ

צ"ג כמה שנים וגם נשיא בא"י. מאשתו הראשונה המיוחסת מ' לאה מלכה [4]) נולד לו הרב הצדיק ר' אליהו [5]), ומאשתו השניה מלכה מינדל [6]) נולדו לו שלשה בנים מצוינים ובת אחת: א) הר"ר מרדכי צבי הירש (חתן הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא); ב) הר"ר חיים (חתן הרה"ג ר' מרדכי וואלף אשכנזי מאוסטרא, חתן ר' צדוק הנ"ל); ג) הרה"ג ר' דוב בער אבד"ק קאוולא [חתן הגאון ר' צבי הירש הכהן ראפאפורט מדובנא (בעהמ"ח ס' „עטרת כהנים" ו„הוספות העזרה" על תורת כהנים), חתן ר' צדוק הנ"ל]; ד) בתו יוטה דבורה אשת הר"ר יעקב בן הגאון ר' זיסל ראפאפורט ממינסק, ואתם התחתן בגדולי ארץ. ויוסף יעקב לקחת לו לאשה בשלישית את המיוחסת מ' דבורה [7]) וחי עמה אך שש שנים כי גוע יעקב ביום חורבן בתי מקדשנו בשנת תקצ"ח. ויבוא משוררנו במליצתו, והספיד על יעקב והדרתו, בדברים נמרצים על מצבתו:

ארץ

אומנתו, ועלה בהסכם המנהלים לתת לו שני צעהנ'ער כל שבוע על שלש שנים, בחדש טבת תקי"ח. — [4]) היא בת הרב הגדול ר' דוב בער אבד"ק מעזריטש (סמוך לק"ק בראד), בהרב הג' ר' נפתלי הירץ אבד"ק קאוולא וק"ק דובנא רבתי, [תשובותיו נמצאו בס' „אור ישראל" בענין הגט מקליווא בין גדולי הרבנים (קליווא תק"ל) ובא חתום השלש עשרה על חרם מאמיני ש"צ, הנדפס ב„אוצר הכמה"], בהגאון מו' צבי הירש אבד"ק האלבערשטאדט, [בא בהסכמה על ספרי „רמב"ם" (יעסניץ, הצ"ט), ביחד עם כמה גאונים. בס' „מנחת כהן" לה"ר שבתי דיין מק"ק סעמיאטיץ (פיורדא, הק"א) פששים וחדושים מהמחבר ומכמה גאונים ובתוכם מרצ"ה סי' ל', ל"ב (שה"ג החדש סי' ה'). בא בהסכמה על חומש עם פירוש „חוצאות חיים" (אמשטרדם, תקכ"ד) לאחיו הגאון ה"ר שאול אב"ד דק"ק אמשטרדם, חותם בעש"ק ז"ך תמוז תקכ"ד, „הקטן צבי הירש יצ"ו עומד עלי דרך כצפה לק"ק הנ"ל והמדינה יע"א". ועל ס' „קרבן אהרן" על הספרא (דעסווא, תק"ב) חותם „צבי הירש בהגאון ר' נפתלי הירץ הוב"ק הלברשטאט ביום ב' י"ג מנחם תצ"ט". בס' „שם משמואל" להג"מ שמואל סאליר (לעמבערג, תקע"ז) כותב: „יצק מים ע"י ש"ב הגאון בעריש (שלמה דוב) אבד"ק גלוגא רבתי בן הו"ז הגאון צבי הירש אבד"ק האלבערשטאט", ובס' „מגן דוד" דרושים כסדר הפרשיות בדרך רמז להרב הקדוש החסיד ר' דוד מטאלנא (לבוב, תר"מ) נמצא סדר היוהסין לכמה משפחות וביחוד ליוצאי חלצי ר' צבי האלבערשטאט דנן], חתן הגאון ר' שמחה ראפאפורט (עיין „עיר גבורים" צד 43, ובקונטרס „רחובות עיר" צד 25, ובס' „אנשי שם" סי' תקמ"ה עי"ש), גם בא בהסכמה על ס' „הלכה פסוקה" (טורקא, תקכ"ה). לבד מצבתה הגדולה אשר נצבה על קברה כב"ע הישן בסוף האבן כתוב: „קראו למקוננות ותשאנה נהי עלי אשת כבוד, בגמ"ח ובצדקה היו ידיה אבונות, צנועה ומושכלת בת קדושים, מרת לאה מלכה בת הרב הגדול ומפו' מו' דוב בער בהגאון, י"ג ביום ש"ק ט' אדר, לפרט אז יבקע כשחר אורך לפ"ק, (תקע"ט). — [5]) (בן לאה מלכה היחיד) ונקרא בשם החבה „ר' אלינקע", נולד בעשרה בטבת תקע"ג, ונשא לאשה מ' מלכה הדסה בת הגאון ר' ליבלי ברודא אבד"ק קאלווריע, היא מתה בווילנא, והוא מת בשצערדין סמוכה לק"ק מינסק בליל ש"ק י"ט סיון תר"ן. — [6]) היא בת הגביר ר' צדוק מארשאלקאוויץ מדובנא (עיין צד 93), מתה ט' ניסן תקצ"א. — [7]) היא בת הרב הגביר ר' מאיר ממיקטין אשר כל בני משפחתו נקראים בימינו אלה על שמו „געבירדער מאיר".

ארץ ליטא הרה,
עיר ווילנא ילדה,
ארץ קורלאנד קברה,
עיר פאלאנגי לכדה,
אוי נא לה ווילנא אטרה,
כי כלי חמדתה אבדה.

יחיד לאביו, יחיד לעירו, יחיד לעמו ישראל עשו פה אבל יחיד — בית אביו, עירו, וכל עם האל קבר יחידכם הוא, קבר כל טוב וחסד בו נבלעו בכו—ואל תשבחו, הלילו—ואל תהללו, פן תגרעו בניו אך ארבעה, ובתו אחת, ומה זה כי רבו יתומיו נמנו שנותיו ששים, ומי ימנה צדקות פרזוניו אשריך עיר פאלאנגי, עלית למרום שבי שבית רפאות תעלה עלה למצוא בך, ואת קבר לו כרית ים אמר לרפוא שברו, ופתאם כים גדל שברנו הצרי אין בי תאמר ווילנא, הן מי ים דמעותנו לא אליכם כל עוברי יעקב, אך יצא יצא יעקב המים יצאני כל הדרי — ביום צאת הוד ציון פעמים בכרם כל קדושיו, נטע בי ה' הוא נצר משרשיו זכר צדיק הוא זרע אביהו רכב ישראל ופרשיו לברכה היה בארצנו, וגם שם בארץ תפארתנו

ה"ה אבינו אב הרחמים והחנינה,
בונה ביתו בצדק לראש פנה,
וכונן בחסד קריה העדינה,
נודע בשערי ערי המדינה,
ה"ה איש החמודות, בתורה במצות ומדות,
כמו' יעקב בהרב חמדת ישראל במו' אריה ליב זצ"ל.
ויצא יעקב מעולמו, ביום השלישי הוא תשעה באב,
בשנת, ויצא מכת ציון כל הדרה לפ"ק (תקצ"ח) תנצב"ה.

הר"ר יצחק (פרצ'עס) בהרב המאוה"ג יחיאל מיכל.

היה אחד מנכבדי קהלתנו, ומנוחתו במכתרי הקברות אות הוא כי היה איש מצוין בדורו, ומצבתו גדולה מאד ובסוף המליצה כתוב:

ה"ה אבינו הרבני איש מתון מושל ברוחו חכם ונבון כבוד
מו"ה יצחק בהרב המאור הגדול כבוד מו' יחיאל מיכל זצ"ל,
נכד הרב הגאון כבוד מו' יהודא ליב אב"ד וט"צ בק"ק האראדישץ,
וחתן הרב הגאון כבוד מו' חיים הכהן אב"ד וט"צ בק"ק פינסק [1],
ויו"ב ביום ה' ו' מרחשון שנת ת"ר תנצב"ה.

והענדיל אשתו בת הרה"ג ר' חיים מתה אחריו ביום כ"ז מרחשון בשנת תר"ט.

הר"ר יקותיאל זלמן עליאש (ק"נ צד 259) בהר"ר צבי הירש (ק"נ צד 259).

הרי"ז היה חתן הרב הגביר ר' איסר לוריא ממאהליב והלך בדרכי אבותיו המצוינים ויהי בימי עלומיו ביום ג' כסליו שנת ת"ר. אמו ביילא (הנקראת ביילא דיא קליינע) מתה י"ח כסליו תקצ"ט והיא בת הרב המפורסם ר' אברהם יקותיאל זלמן פערעלעם מבראד (נזכר בס' „תולדות אדם" להרי"פ מ"ט בווילנא) בהרה"ג ר' מאיר הכהן ראפאפארט בהגאון ר' משה הכהן ראפאפארט אבד"ק טארנאפאל. אחי אביו רצ"ה הוא הר"ר ר' ליבלי ר' בערש (עיין לעיל צד 152 וק"נ צד 257).

הר"ר

---

[1]) התיחס אל אביו של הגאון ש"ך זצ"ל כנראה מהסכמתו על ס' „גבורת אנשים" לדו"ז ש"ך (סדילקאב, תקע"ט), וז"ל „הדור אתם ראו דבר חדש הספר הנחמד מהגאון האמתי דודי זקני הש"ך ז"ל, ושו"ת מאביו הוא אבי זקני הגאון מו' מאיר ז"ל וכו', דברתי על לב שב"ז הרבני המופלג השנון הנגיד שלשלת היוחסין מו' מרדכי במו' שמואל סג"ל הורוויץ מקאפוסט שיביא אותו לביה"ר וכו' יום ג' ז"ך תשרי „מצמיח ישועה" לפ"ק תקע"ט. — על ס' „נחלת עזריאל" (הוראדנא, תקע"ז) בא שמה בהסכמתו, ל"ג למב"י תקע"ד, וכותב: „ונהירנא כד הוינא טליא, שהיה הרב הגאון בק"ק טשעכנאווצי הייתי מתעלם בו בשעשוע דאורייתא וכו'. ונאמן עלי אבי הרב המנוח זצ"ל שהיה חברו של הגאון הנ"ל בצותא חדא בישיבת רשכב"ה מו' יונתן בהמבורג עיי"ש. — בשו"ת „מקור חיים" להג"מ יעקב מאיר פאדווא (סדילקאב, תקצ"ז), שם סי' ג' מהגאון ר' אהרן בעל „מנחת אהרן" זקנו של המחבר הנ"ל כותב: „לכבוד ש"ב הגאון ר' חיים אב"ד דק"ק פינסק וט"כ באראהק". בענין עיגונא דאתתא מווילנא, ויצאה בהיתר; וכותב: „ומעתה יפה כתבו חכמי ווילנא וכו' שם בחלק שני בדף ג"ר ע"ב סי' כ"ו „להמאוה"ג ר' חיים בהרב מפינסק שנסע לארה"ק". — וא"ר חיים, השניה מ' מירקא (מחה ז' השון תקצ"א בירושלים) ועמה עלה לארה"ק, ונקנה לו בית וחצר בצפת, גם בנה בית מדרש, וימת ביום כ"ח שבט תקצ"א (ק"נ צד 289), שקיל וטרי עם הגאון בעהט"ח „גליא מסכת" וגם שם הספר עליו, וכותב כי מת קודם פסח.

הר"ר דוד יהודה ליב דייכעס
בהר"ר צמח [1])
בהר"ר יהודה ליב רה"ן [2]).

היה מנכבדי עירנו הגדולים, אחי הרה"ג ר' שלמה צבי הירש מו"צ (ק"נ צד 238), מלא תורה ויראה ומצוין במדות. גבאי בבמד"ר הישן שנים רבות, ומצאתיו חתום שם בפנקס על כמה ענינים בראש החתומים, וגם בפנקס הגר"א בא חתום על איזו ענין מיום ז' חשון תקנ"ט. היה כמה שנים פרנס הקהלה ביחד עם ר' ליבעלי ר' בערש, ועב ר' זלמן ר' אורי'ס, זאת עדות נאמנה על ערכו הרב. ולעת זקנתו נשאו לבו לנסוע לארץ ישראל, וימת ברדך בעיר לאהיסאן (אחורי עיר פינסק) ביום ער"ח מנחם אב בשנת ת"ר, בהיותו בן פ"ה שנה. אשתו מרת חנה [3]) הולידה לו שלשה בנים, ובנות שתים: א) הר"ר בנימין, גדול בתורה, בעל מדות טובות, עניו מאד, ונתברך מפי הגר"א והי בערך פ"ח שנה, ויתם עירירי י"ב תשרי תרל"ד, ומ"כ בעיר ליובטש; ב) הר"ר ישראל [4]) אשר כתב רבנות שלחו לו מעיר פאסוויל ולא קבל, מת פה ווילנא; ג) הר"ר אהרן זעליג [5]), מופלא בתורה, מן הותיקים במנין „שבעה קרואים", מת ה' אייר תרי"ט; ד) פאייע, אשת הרב ר' בערל יורבארגער (עיין הלאה); ה) אייגא אשת הנגיד הנכבד ר' בערל הכהן לאפ.

הר"ר ליב ב"ר בנימין נאטאנזאהן,

מגדולי המצוינים בזמנו בתורה בעבודת ה' ובנדיבות. נקרא בשם „ר' ליבלי פישל'ס" ע"ש חותנו ר' פישל ב"ר פסח (ק"נ צד 286). בא בקהל החתומים על ספר „שבט מיהודה" לזקני הרה"ג ז"ל בשנת תקס"ג ומ"כ

---

[1]) בפנקס דקלויז ישן מיום ב' דהוה"מ סכות תקס"ב, חותם „דוד ליב במו' צמח הכ"מ" ומזה נראה כי הר"ר צמח מת בשנת תקס"א. — [2]) בפנקס המקומות נמצא שם ר' משה ב"ר ליב רה"ן מכר וכו' לאחיו ר' צבי י"ג מנחם תקי"ח ועוד שם מיום ך"ה כסליו תקנ"ח. ור' משה זה הוא הר"ר משה סו"ד הנזכר בק"נ צד 168. — [3]) מ"כ על ב"ע הישן ועל מצבתה כתוב: „פ"נ האשה הצנועה מ' חנה בת הרבני מו' ישראל הלוי הורוויץ, היא נין ונכד של הרבני מו' צמח ואשתו השובנים ימינה, ונפטרה ך"ב שבט לפרט עת פקדתה (תקפ"ט). — ולפי עדות מבני משפחתו היה ר' ישראל אביה רב כו"צ בפאלאצק, ור' צמח הוא הנזכר בק"נ צד 106. — [4]) ועל מצבתו נאמר: „שרשו מגזע אפרתים, רב היחש מאצילי בני ישראל, רב תבונות בנגלה ונסתר כאחד כגדולי ישדאל, אצרו לו דרכי התקופות כבסלה היתה לישראל, בנוה תורה לילה כיום היתה משכנותיך ישראל, וכו'", ואשתו ליבע בת הרב ר' אייזיק קרינקער (עיין בשמו) מתה ב' דהוה"מ סוכות ת"ר. — [5]) ובנו ר' יהושע, היה חתן הרה"ג ר' ליבל אייזיק'ס מו"צ דפה"ק (צד 43).

ומ"כ לימין גיסו הר"ר בנימין נאטאנזאהן (בינה פישל'ש עיין בשמו) ועל קברו אין ציון ואין מצבה, ואין אחד יודע יום וחדש ושנת מותו.

ואחד מחתניו הוא הגאון האריר ר' דוד לוריא הנקרא "ר' דוד ביהאוועו"[1]) (עיין יחוסו בהמניד שנה שניה נו' 45). נולד בשנת תקנ"ח, לאביו הר"ר יהודה יודל (חתן הגאון ר' ישראל ראפאפורט אבד"ק ביחאוו ישן) בעיר ביחאוו ישן. רבותיו היו הרה"ג ר' מאיר מסיליטץ, והרה"ג ר' שמואל מרובזעוויץ (ק"נ צד 265). בשנת תק"ע בהיותו בן שנים עשר שנים, בא בברית החתון עם הבתולה המהללה שלאווא[2]) בת ר' ליבלי פישל'ס הנ"ל, ויהי בבית חותנו זה פה בעירנו חמש שנים רצופות, והשתעשעו עמו בד"ת הגאון ר' שאול והגאון ר' אבלי רבני המו"צ דפה"ק; ובזמנם דרש גם כן בבהכ"נ הג' חלוק נפלא לפני גדולי חכמי העיר, ויתמהו והתפלאו על חריפותו ובקיאותו. בן י"ח שנה שב לעיר מולדתו ואז החל לחבר ספרים שונים בכל מקצעות התורה[3]), ורבים מבאוריו נדפסו בספרי אהרים

---

[1]) ביחאוו שם עיר במדינת רי"סן עיין הקדמת ס' "קנה חכמה" להר"ר ליב פוחאוויצער מפינסק (ספר"א, תמ"ג) על הנס שנעשה לעיר זו כ"ט כסליו ת"ך, עי"ש. —

[2]) ואלו המה בניו הנודעים לי בשמותם אשר הולידה לו שלאווא אשתו: א) מלכה, א"ר אברהם דוד הכהן (קאהן) בהר"ר יוסף הכהן ממאהליב, אשר נתן מוצא לכסף להדפיס את הפרד"א; ב) רייזל, אשת ר' אברהם ברוך בהר"ר יוסף אליהו עליאשבערג מווילנא; ג) ר' שלום יחזקאל, חתן הרב ר' חיים ראטנער ממאהליב; ד) ר' חיים יונה, נזכר בפרד"א בדף ד"ר "ובני החריף וכו' וכותב ז"ל" (באותו דף כותב: ושעם ע"ז אמר אחי הרב הגדול מוהר"ן ז"ל): ה) ר' משה בבריעזין נשארו ממנו כתבים: ו) ר' יוסף בנאווי באסאץ: ז) ר' ישראל; ח) ר' זלמן, נסע לארץ ישראל. — [3]) א) "באור על כל התורה" על פי שרשי לה"ק: ב) "באור על כל התנ"ך והתרגומים"; ג) "הגהות הרד"ל" על מדרש רבה עם פי' "אשר הנחלים" ופי' מהרז"ו (ווילנא, תר"ג) ופעם שנית עם פי' מהרז"ו (תרי"ג), ופעם ג' (תרמ"ה) עם ט"ו פרושים שמה חדושי הרד"ל עם הוספות רבות מתוך כתיבת יד המחבר, ועל חמש מגלות מתוך כי"ק כי לא נדפס מעולם; ד) בשנת בריי"ת, הדפיס קרובו האברך המופלג ר' שמואל לוריא מאהליב דרוסיא, ספר קטן בשם "מאמרים יקרים" בקונטרסים המכונים "עמק הברכה", "שם האחד אליעזר", "בית צדיק"; מהות ר' אליעזר המחבר ס' "פרקי דר' אליעזר" וכל הספר הקטן הזה הוא כעין הקדמה לס', ה) "פרקי דר' אליעזר" נדפס בווארשא בשנת "מה טוב יפה ונעים ביאור גדול הזה" לפ"ק (תרי"ב) ביחד עם קונטרס "מאמרים יקרים" הנ"ל, ועוד הוספה עליו, מביא ומחשב שם שמות החכמים, ס"ב במספר, המובאים שם בפרד"א כל אחד, באיזה זמן היה, ואחרי פרק ד"ב נדפסו השמטות עם הוספות ותקונים לפרקים הקודמים: ו) "הגהות על המכילתא"; ז) "על ש"ס משנה"; ח) "על ש"ס בבלי"; ט) "על ירושלמי" על ס' זרעים (קעניגסבערג, תרי"ח), ועל "התוספתות", בפי' על הוספתא סוף נדה שמה פי' על מס' עוקצין ממנו לבדו (ווילנא, תרמ"ב); י) "על מדרש שמואל" (ווארשא, תרי"ב); יא) "על הרמב"ם"; יב) "על שלחן ערוך"; יג) על ס' "סדר הדורות", אשר נכתב בעצם כתב ידו על פדה"ר אשר היה ביד הגאון ר' חיים ברלין אבד"ק מאסקוי, והאחרון נתנו במתנה להר"ר חיים יצחק כהנא ב"ר נחמן בעהמ"ח ס' "יצחק ירנן" (נין ונכד להש"ך) שהיה ר"י ומ"ט באמסטיסלאוו, ונדפסו בשם "כוכבי אור" (ווילנא, תרל"ז) עם הוספות והגהות מהמו"ל הזה בהסכמת כמה רבנים בס"ה מ"ה דפים; יד) "פירוש הארוך" על הערוך הובא לא"י ע"י בנו ר' זלמן; טו) בשנת תקצ"ב החל הרד"ל לחבר ביאור ארוך על ס' "הפרנס" מהרב רבינו משה פרנס מרוטנבורג, אשר נכתב עם"י מהר"ם הנ"ל, אולם לסבה

אחרים [4]). — בהיותו בן ארבעים שנה בשנת תקצ"ח קמו עליו אנשי רשע וילשינו עליו, כי בחבוריו בכתובים טמונים דברי עמל נגד המלוכה, ופתאם באו שרים ויקחו אותו ואת כל חבוריו בכ"י ושלחוהו בש"ק פ' שלח לעה"ט פ"ב לעמוד למשפט לפני המיניסטער בעקענדארף (Бенкендорфъ) ומשנהו הגראף דובעלט (Дубелтъ), והם טרם הוציאו משפטו לאור צוו להובילו אל מבצר שליסעלבורג (Шлиссельбургъ) וישב שם ק"ה ימים. על השאלות הקשות אשר שאלו ממנו היה מענהו בנתת רוח ובטוב טעם, עד כי במצות הקיסר ניקאלאי הראשון הוציאוהו לחפשי בכבוד גדול ועל הוצאות המלוכה השיבוהו ביתה. ויבוא אל עיר מאהליב בעש"ק פ' בא בשנת תקצ"ט, ובש"ק בא אל הבית הכנסת ועלה על הבמה וידרוש (בתהלים נ"ד) בבוא הזיפים וכו', כי זדים קמו עלי וכו', ואביו הישיש עשה משתה לפני קהל גדול בשמחה רבה.

בשנת

לא נדע שחרה לא גמר את מלאכתו ואך עד סי' י"ז נמצא בכתובים, נדפס בווילנא בשנת תרנ"א ע"י ה"ר משה שמואל הורוויץ מווילנא. גם נלוה לו כת"י מהגר"א והוא לקוטים על הרמב"ם והסמ"ג ובסופו שלשה שו"ת בשם: „ידי משה" מהמו"ל, אשר נשא ונתן עם הג"מ שלמה הכהן מו"צ מווילנא, עם מבוא מהמדפיס הר"ר א"צ ק"ב — וס' „הפרנס" היה בכתובים באוצר הספרים של הר"ר יוסף מוויאזון, ואח"כ נמכר להר"ר שמריהו צוקערמאן, והוא מסרו לשארו הגרד"ל, ואח"ז בא ליד שארו הר"ש לוריא הנ"ל והוא מכרו להר"ר משה המו"ל; טז) „מאמר ארוך" לחסיר כל תרעומות האפקורסים שפקרו על התלמוד והמדרשים; יז) ס' „קדמות ס' הזוהר" נחלק לחמשה ענפים, להוכיח כי ס' הזהר הוא לרשב"י ותלמידיו, נדפס בהוצאות אחיו הה"ג ר' אהרן לוריא ממינסק ובניו ותתניו, וגם ע"י החן הגאון המחבר הר"ר אברהם דוד הכהן נ"י (חמו"ד ק"ב, וכנראה בשנת תרי"ח). ובסופו קונטרס בשם „קינה לדוד" אבל כבד על מותו מהגאון ר' יחיאל העליר אבד"ק סובאלק, ונדפס פעם שנית ע"י הר"ר שמואל לוריא הנ"ל, ש"ב של המחבר (ווארשא, תרמ"ז) ונגלה עליו קונטרס בשם „ויאסף דוד" באור כל שמות ומלות הקשות בזוה"ק עפ"י א"ב, והמו"ל כתב שמה תולדתו, וממנו לקטחי איזה ידיעות; יח) „שם חדש" חבור נפלא שו"ת על כל ד' הלקי שו"ע; יט) „הערות על מדרש פסיקתא רבתי דרב כהנא". ראיתי קונטרס בלא שער ד' דפים נדפסים ממנו בחייו, וכתוב עליו נ"י. — [4]) א) „באור על ס' איוב" מהגר"א פעם שלישית עם תוספות מרובה באורים ולקוטים מקפי' א' עד ק"י שהיו מונחים באמתחת הרד"ל נדפס ע"י הר"ר נפתלי משכיל לאיתן (ווילנא, תרל"ה); ב) „הגהות על השאילתות נדפס בתוך באור „העמק שאלה" להגאון נצי"ב מוואלאזין (ווילנא, תרכ"א). והרד"ל שלח אליו בעצמו קונטרס מיוחד, אשר היה ברוח עם כמה הערות וגם הסכמתו ע"ד, וכותב: „מן שמיא הוא דזכי ליה בחולקא טבא חלק גבוה לש"ב הרב וכו' כש"ת מו' נצי"ב שי' ר"מ רבתא דק"ק וואלאזין וכו'", וחותם „אור ליום ה' כ"ח טבת תרט"ו, פה ביתאוו ישן, דוד לוריא"; ג) „הגהות על כמה תשובות הגאונים". הס' „שערי תשובה", שנ"ג תשובות, נדפס פעם ראשונה בשאלוניקי תקס"ב (עיין אוה"ס לראב"י שו"ת הגאונים סי' ל"ט וס' שערי צדק סי' 1124 עיי"ש) ונדפס מחדש ע"י ר' ירוחם פישל (לייפציג, תרי"ח), ונוספו עליהם הערות ופי' הגרד"ל; ד) „פירוש על ס' הזוהר", נדפס בווילנא בשנת תרמ"ב עם באורי הגר"א בשם „יהל אור" שם יהל „נפש דוד" באור הדד"ל עליהם; ה) „באור על הריעא מהימנא" מהגר"א, נעתק ונסדר על ידו, והובא לדפוס סגוף כ"י הגרד"ל וקצת הגהות מתלמיד: הר"ר משה שלמה מטאלאשטין (קעניגסבערג, תרי"ח); ו) בס' „אור לי"ד" לריב"ל (אדעסא תרכ"ד) בראשו דברים אחדים ממכתב הרד"ל להמחבר.

בשנת תר"ו בא הנה לווילנא ביחד עם הגאון ר' יצחק מוואלאוין להתראות עם השר משה מונטיפיורי. — בשנת תרי"ד אחרי מות הגאון ר' חיים דאווידזאהן אבד"ק ווארשא, בעל „חמדת שלמה", שמו גדוליה עיניהם על הגרד"ל לשום את כתר הרבנות עליו ולא קבל. ובשנת נ"ח לשנות חייו נח נפשיה דרב דוד ביום ד' כסליו תרט"ז. וכל מעשיו ומדותיו וצדקותיו הלא המה כתובים בקונטרס „תולדות הרד"ל הנ"ל.

הר"ר שמואל לנדא
בהר"ר אברהם יעקב יעקיל לנדא (ק"נ צד 251).

היה חתן הגאון החכם ר' יצחק אבד"ק וואלאזין, היה אברך מופלג בתורה. וימת ביומי נעוריו, בן ך"ד שנה, י"ט כנחם אב בשנת תר"ה לפרט רחמנא אדכר לנא לפ"ק, ואשתו הצדקת ט' רעכיל (מתה י"ט סיון תרי"ד) הולידה לו בת אחת והיא אשת הרב הגדול ר' חיים הלל ר"ט בק"ק וואלאזין, בהגאון הג' ר' אליעזר יצחק אבד"ק וואלאזין, (חתן הגרי"צ הנ"ל). ובנו השני הוא הרה"ג ר' יקותיאל זלמן לנדא, חתן הגביר ר' בער צאסניקער, דר ברונציב, ואח"כ בוויטעבסק, ובשנת תרל"ח מינוהו לרב בעדת החסידים בפעטערבורג, וימת שם בן ע"ג ביום... טבת תרנ"ה, (המליץ נו' 10).

הר"ר יוסף דוד אייזענשטאדט
בהר"ר צבי הירש [1]) בהר"ר אברהם [2]),

נולד פה בשנת תקכ"ז, ובהיותו עוד עלם נשמע לטרחוק שמו הטוב ונכבדות מדובר בו עם מלכה בת הרב הגדול ר' משה אייזענשטאדט [3]) אבד"ק קלעצק, בהגאון ר' מיכאל אבד"ק קלעצק, בהגאון „פנים מאירות". וכבן עשרים ושש שנים בחר אותו קהל עדת עיר מיר לאב"ד לשמה, ויהי לטרביץ תורה והורה דת ורין לאמתו. אודת מדותיו והנהגותיו ימצא הקורא במאמר

---

[1]) הי"ה מק"ק זיטל, ודר פה ווילנא ולעת זקנתו כתו עיניו וימת ביום ך"ב טבת בשנת תקפ"ה (בו ביום שמת הגאון ר' שאול קאציענעלענבויגין). ועל בצבתו כתוב: „ע"ג הישיש המופלג, וקים והגית בו יומם ולילה, מו"". וקבלה בידם כי המה מנכדי הגאון רמ"א. ובן שני של רצ"ה ר' נפתלי הערץ הוא, שנש בבהכ"נ הג' פה ווילנא, כופלג בתורה (חותן הגביר ר' יוסף יונ"ס) מת ביום...; וא"ר הערץ מ' שרה היא בת הר"ר אליעזר בהר"ר חיים שבתיל"ס (ק"נ צד 219) ובס' זה צד 92. — [2]) לר' אברהם היה לו אח והוא הגאון ר' שמואל אבד"ק מיילאט, אשר חתם, בכנוי הורוויץ ע"ש חותנו הר"ר ישראל הורוויץ. — [3]) אשתו הראשונה מ' פינקל בת הגאון „אור הדש" מתה ביום ה' ט"ו אדר שני תקע"ח, ואחריה נשא לאשה את מ' ברוינא, אחותו של הר"ר וועלוועלע ר' אשר"ס מווילנא, והיא היתה בת אחות אשתו הראשונה; היה אב"ד בעיר קלעצק ל"ר שנה („תלפיות" צד 6) וימת ביום י"ב השון תקנ"ו.

במאמר „ניר דוד" להר"ר מרדכי (קעלעמער) ראבינאוויץ מווילנא, הנדפס בס' „גן פרחים", (ווילנא תרמ"ב). וימת ביום ד"ח טבת תר"ו. מצאתיו בא בהסכמותיו על ש"ס (ווילנא, תקצ"ה) מיום ז' מנחם אב, ועל ס' „שאגת אריה" (סלאוויטא, תקצ"ה), וכן על מדרש עם באור „אשר הנחלים" ועל ארר"נ עם פי' „שני אליהו" ו„בן אברהם" (ווילנא, תקצ"ג), ועל ס' „מאורי אש". ובשו"ת „גליא מסכתא" סי' ד' בא בשאלה להמחבר מיום י"א אלול תקצ"ג. את בנו הר"ר שלמה נתן התחתן עם בת הגביר ר' יצחק מבוטען.

השר משה מונטיפיורי.

מדרך היושר לעשות שם ושארית בעירנו לאורה טוב ויקר אשר חנן את ווילנא בתפארתו והודו, בהדר כבודו, אחד עשר יום, מיום ד' ג' אייר שנת תר"ו עד יום א' י"ד אייר, (ימים טובים לעירנו לאחינו). נולד בעיר לענהארן השר משה באיטאליא [1]) ביום ב' ח' מרחשון ש' תקמ"ד, לאביו העשיר ר' יוסף אליהו ממשפחה נכבדה עשירים וסוחרים. — בשנת תקע"ב נשא לאשה את הבתולה המהוללה ט' יהודית בת הגביר ר' יהושע לוי הכהן מילידי אמשטרדם, (ואחותה מ' .... היתה אשת העשיר האדיר ר' נתן מאיר ראטשילד). ויאחזו בעסקים טובים והרויח הון עצום. בשמו הטוב, בשנת תקצ"ז, נתעלה להיות (שעריף) בלאנדאן ומידדלעסקעס, וכאשר באה המלכה ויקטאריא בפעם הראשונה לבקר את עיר לאנדאן, נתנה לו את תאר הכבוד (ריטטערשאפט). — מעולם לא חס על עצמו בעבור טובת הכלל, והיה מוכן לשאת את החום הבוער באפריקא ולסבול את הקור בארץ רוסיא, והתיצב לפני מחמד אויל מלך מצרים, לפני האפיפיור ברומא, ולפני הסולטאן בקאנסטאנטינאפאל, בשנת ת"ר, בעד עלילת דם בדמשק (עיין ס' חמת דמשק לרמא"ג, ק"ב תר"ך), — בשנת תר"א נתנה לו מלכת אנגליה את מעלת הכבוד לשאת בגדי שר צבא והרב גאותו ממעל למדיו. — בשנת תר"ו הרים אותו המיניסטער (ראבערט פיל) להקרא בתאר (בארענעט). היא השנה אשר הרים משה את פעמיו ללכת ארצה רוסיא לעמוד לפני הקיסר האדיר ניקאלאי הראשון, להטיב מצב בני ישראל בארצנו, ודבריו הפיקו רצון מאדוננו מלכנו. ובנסעו מעיר המלוכה דרך ווילנא, קבלו שרי העיר פקודה מהרוממות לתת כבוד ויקר להשר מונטיפיורי. כל הימים אשר התארח בעירנו, בקר את בתי הכנסיות והישיבות והת"ת ושני בתי עולמים, פזר צדקות רבות גם עשה כבוד גדול לגדולי

---

[1]) בבית המדרש של השר הנקרא „אהל משה ויהודית" נמצא ס' כתיבת יד ישן, והוא פי' על המסורה, ומחברו היה ר' יעקב מונטיפיורי מארץ איטאליען ממשפחת השר. —

לגדולי עירנו בבקרם אותם בביתם. כל זאת נדפס בס' „האורח" לר' אייזיק מאיר דיק, מבואו ועד צאתו. וכל העתונים בתבל ספרו מעלותיו וצדקותיו ותהלותיו, וגם בספרים מיוחדים [2]) מזכירים את שמו לשם ולתפארת. שמו הטוב לנצח לו, טוב מבנים ומבנות.

הר"ר

---

[2]) אגודת שושנים מעתיק בסטאניסלאב. — האורח 1846. — אזכרת תודה, (כת"י) ווילנא תרכ"ג. — אזרח רענן, (כת"י) 1863 ושם כתוב כ"ד ל"ע ב' שהשר כשה הוא מגזע רש"י. — אדרת תפארת משה, לחג שנת התשעים ותשע ליום הולדת השר בירח בול התרמ"ד מאת דאקטאר לעווי בשפת אנגליה, ונעתק לשפת עבר כאת משה איצי בן אבלי בירעסטהאלץ מסטאניסלויא בגאליציען, לעמבערג תרמ"ה. — גדולת השר, ווארשא 1864. — גלילות הארץ, בוקארעסט, תר"ב. — גנזי אקספארד, לונדן תר"ח. — בס' דביר ח"ש, ווילנא תרכ"ב. — דברי ימי רוסיא ווארשא, תרל"ח. — דער ווילקאמען ווילנא 1846. — דרכיו למשה (כת"י). (כת"י) הגאון חיים פאלאגי, איזמור שנת כל ישראל. — דרשה (כת"י) מדיסולא תר"ו לונדן? — ההלל והשמחה, מהנ"ל (כת"י) תר"י. — שיר חדש אברהם (כת"י) לונדון, תר"ו. — הלוית חן וחסד, וויען 1867, פעסט 1872. — זכרון ירושלים, ירושלים, תרל"ו. — זכרון תושיה, וויען, תרכ"א. — חרות על הלוחות, לונדן, תר"ח. — ירים משה, ליום מלאת לו מאה שנה, ווילנא, תרמ"ד. — יהודית, לונדן, תרל"ט. — ממלכת כהנים וויען, תרכ"ה. — ישאלו שלום ירושלים, ירושלים, תרל"ח. — מנחת יהודה תר"נ. — יתר שירי אד"ם ווילנא, תר"ל. — כנור דוד ווילנא, תרכ"ג. — כנף רננים, לעמבערג 1868. — כפתור ופרח, ברלין, תר"א. — כתר שם טוב, ירושלים שנת שלום וברכה. — לוח השנה תרל"ט. — לוית חן (כת"י) אברהם בעלאיש לונדן, תר"ט. — למנצח על השמינית (כת"י) אהרן מצליח, טריעסטי לונדון, תר"ו. — מנחת מרחשת זלמן כגיד מקידאן. — משא בערב ביער תרל"ב. — משא בערב, לונדון 1864. — משא דמשק, לר' אברהם מענדל מאהר. — משה וירושלים, ווארשא 1876. — משה וידושלים, ליק תרכ"ז. — משה עמנו, וויען, תר"ל. — נבל וכנור הערמאנשטאדט 1873. — נגינת עבר טשערנאוויץ, תרכ"ד. — נעמי מודע (כת"י) מיפאל הכהן טריעסט. — עלים לתרופה וויען 1864. — פודה ומציל, ווארשא 2866. — שיר בס' פי החירות לרמא"ג. — צל"ח, וויען 1863. — קדושת השם, בראדי 1867, פראג 1874. — קול יעקב, לונדון, תרמ"ז. — קול שלום, בלי מקום הדפוס, תר"ט. — קול תודה, פרעסבורג 1865. — קול תודה, לונדון תר"ו. — קשר לבנא, לעמבערג 1870. — רנה ותפלה, בלי מקום הדפוס, תרי"ג. — שבחי ארה"ק ירושלים תרכ"א. — שיר למעלות, משה ואקם, ירושלים (כת"י) שנת הדר"ח. — שיר ההלה, לונדן שנת ברכה וישועה. — שיר תהלה, ירושלים .... — שיר תהלת ישרים, (כת"י) בירושלים, וואלפינזאהן תר"ב. — שיר תהלה, רובלין, ירושלים תר"מ. — שירי תהלה, לעמבערג 1868. — שיר תודה (כת"י) מענדל לונדן, תר"י. — שיר התהלה, ודרוש ענות צדק, פרשעמיסל, ליב לאזער, קול צהלה ושמחה לפ"ק. — שם עולם, ווארשא 1864. — שמע שלמה, ווילנא תרכ"ו. — שמש ירח וככב, (כת"י) ווילנא, תר"ו. — שתי דרשות, לונץ 1877. — שערי חסד, ירושלים תר"ם. — שרש תפארת בית יעקב, ירושלים תרכ"ה. — תהלה למשה, לונץ (כת"י), ירושלים: תרל"ה. — תהלות ישרון, לונדן תר"א. — תודה וברכה, טשערנאוויץ 1868. — חנוכות שדי, בריעסלי 1842. — תפארת משה, עיין צד 90. — תפארת למשה, ח"י גורלאנד. — תהלה למשה, אמשטרדם תר"א. — תפלה למשה, מאת הר"ר אברהם קאצינעלינבויגין. — אלון בכות, (כת"י) מאת המגיד מרז"ו מווילנא, תרכ"ג. — אבל משה, מאת הר"ר יעקב קאפיל ב"ר שמואל מרגליות בדינאבורג, וואדשא, תרמ"ח. — אבל משה, מאת הר"ר יצחק בר יום טוב ליפמאן הר-שושן, וואדשא תרמ"ו. — בשם אבל משה, מאת הר"ר משה נחמיה כהניו, ירושלים תרמ"ה. — בכי אבל משה, מאת הדר' אליעזר הלוי לעווי

הר"ר אלידו זאב הלוי לעווין מקארלין
בהר"ר פנחס כתתידו הלוי [1])
בהרה"ג ר' צבי הירש הלוי [2])
בהרה"ג ר' מאיר הלוי
בהגאון ו' יהודה ליב הלוי (הנקרא „ר' ליב הגדול)"
בהגאון ר' משולם זלמן הלוי, בהגאון המהרש"א ז"ל [3])

היה אחד מן המצוינים בדורו, מושל ביראת אלהים, נערץ בחריפות שכלו בגבורתה של תורה ונקדש במעשיו והנהגותיו התמימות. בעוד צעיר לימים ראו גדולי עירנו את כחו בתורה ויהללוהו [4]). ויקח לו לאשר את מ' נעכע [5]) בת הר"ר צבי הירש הלוי עפשטיין [6]) ואחז במסחר ויבתר לו

בשפת אנגליא, ונעתק ע"י המחבר ס' ירים משה הנ"ל, דראהביטש תרמ"ו. — עמק הבכא, ווין 1863. — השר בלוית לעווי ואחוזת משרתיו עזבו את לונדן 26 פעברואר 1846 לנסוע ארצה רוסיא, וביום העשירי לירח אפריל, עמד לפני הקיסר ניפק רצון ממנו. כל זאת נדפסו בס' „יד החזקה" על ידי השר חיים גדליה מלונדן, (מסעי משה ברוסיא, בשנת תר"ו, תרל"ב; ספר קטן הוא, ורב האיכות, וס"ה 24 צדדים).

[1]) אשתו מ' לאה היא בת הרה"ג ר' משה הלוי לאפאטין (אחי אבי אביו הר"ר מאיר הלוי הנ"ל חותנו של הגאון בעל „עטרת ראש" הנ"ל, ושל הרב ר' מענדיל הכהן אבי ר' דוד אבד"ק קאסאוו, עיין בשמו). סדר יחוסם נדפס בס' „חדושי הרז"ה" (ירושלים תרמ"ה) ע"י בן המשפחה הזאת הר' דוד קאסאוויער, ומעט שם בטעות. — [2]) אחיו הוא הרה"ג ר' אליעזר בהרבני מו' מאיר הלוי, אשר היה מקודם אבד"ק האמסק ואח"כ רב דקלויז הגדול ומו"צ בק"ק פינסק. ר' צבי הירש היה חתן הרה"ג ר' משה אבר"ק לאהוסק (חתן הרה"ג ר' שמחה אבר"ק סלאנים, בהגאון ר' העשיל אבד"ק ווילנא, עיין צד 15) בהרה"ג ר' פנחס שמעריגער, חתן הגאון ר' שמואל בעהמה"ס „מקום שמואל". (עיין „הלבנון" שנה ששית וס' „יחוס למשפחת לעווין" אשר הביא הרבה טיעותים בסדר היחוס). מקום מגורו של ר' צבי היתה עיר שקלאב ושמה היה לו גם בית דפוס, אשר אחרי מותו נחלתהו זוגתו מ' שרה בת הרבני מו' משה סג"ל, (אחות הגדיב המפ' רסם ר' שאול הלוי לעווין מקארלין ואחות הנודעת לשם מ' עכסה אשת הרב הנכבד מו' חיים שיינפינקעל, הנקרא „ר' חיים עכסה'ס" מקארלין). — [3]) תולדות המהרש"א בהנשר שנה רביעית נו' 25 וגם מצבתו בהמליץ שנה... וזה לא כביר נדפסה תולדתו בקונטרס מיוחד בשם „שם משמואל" (ברדיששוב, תרנ"ו). — [4]) הרה"ג המ"ס דמתא ר' זלמן וואלף (צד 88) בהסכמתו על הדפסת הירושלמי (זיטאמיר, תרי"ט) עם ציונים מהרה"ג ר' העשיל לעווין כותב: „ויהי ה' את יהושע וכו', אזכרה אהבת איתן מר אביו הרב הג' הצדיק מו' אלי' זאב זללה"ה הלוכו בקדש, וכמה גדולים מעשיו, עודנו זיו זהר תמונתו לנגדי. בזכרי ימים מקדם זה יותר מחמשים שנה בראותי את הגאון הארוך בדורו, מו"ה שאול בחיר ה' (קאצינעלינבויגין) אשר זכיתי להיות בחברת הגאון הנ"ל בעת התאספו יחד במושב זקנים (על איזה סעודת מצוה), הנה הגאון מוהר"ש הנ"ל מוליך לימין קדשו את הרב הג' הצדיק הנ"ל בעודו צעיר לימים וסדר האלפסי בידו של הרב מהרא"ז, ואמר הגאון מוהר"ש בזה"ל: „בודאי באספת זקנים כמוב יהיה חפצם שיהיו ביניהם דברי תורה" והניח הרב מוהרא"ז הנ"ל את האלפסי על השלחן, ואמר הגאון מוהר"ש: „הלא מאתו תצא תורה ותשמעו תורת אמת". השבח להקב"ה אשר עיני ראו ואזני שמעו כל דנ"ל וזכיתי להיות בחברת הגאון מוהר"ש ולשבת אצלו וכו'" עיי"ש. — [5]) מתה פה ווילנא ביום י"ב טבת תרכ"ו. — [6]) בהרב ר' יהושע הלוי [ואשתו ב' פיגא היא בת הרב ר' אשר ענזיל אבד"ק סלאנים מח"ס „אותות למועדים" וס' „בריך

לו לשבת בעיר ברעזי, מקום מגורי אחיו הרב ר' שמשון הלוי [7]), והתנהג ר' אליהו זאב בנזירות באכילתו ושתיתו, והיה זהיר במצוה קלה כבחמורה, עד כי הרש"ש ז"ל, אשר היה חברו בלמדם יחד מפי הגאון ר' שאול קאצינעלינבויגין ז"ל, אמר „צדקת ר' אליהו וועלוויל תכסה את בני תורתו, כי רבה היא". ויתהלך ביראת האל כל הימים עדי נקרא למרומים בן מ"ז שנה ביום י"ח סיון תר"ו ומ"כ פה. השאיר אחריו בנים מצוינים ה"ה הבכור הרה"ג ר' יהושע העשיל (עיין בשמו); והשני הרה"ג ר' שמואל הלוי לעווין עפשטיין מווארשא; (חתן שארו הר"ר ליב רוקח, מילידי ווילנא, נונ"כ להגאון בעל „עטרת ראש") וחמש בנות [8]).

הר"ר יעקב באלטרומאניץ
בהר"ר שבתי דיין [1]) בק"ק לאזדייא.

נקרא בשם „ר' יעקב אבא"ס" ע"ש חותנו הנכבד ר' אבא בר אשר. אבי אשתו הראשונה ס' שאסע [2]). הר"ש היה רע וחבר עם הגאונים ר' הירש סאלאנטער ועם הרב הצדיק ר' עזריאל ווארנער ובנו הר"י היה מהמצוינים בישיבת הארבעים פה ווילנא (אוצר הספרות שנה ד' צד 535), גם היה גבאי בישיבת ר' מוילא כמה שנים, וימת בן מ"ו שנה ד"ה סיון תר"ו (ומצבתו בשש"ק ח"ב סי' ט'). והניח אחריו בן יחיד הוא הרב הג' בתורה וביראה גביר מפאר ונדיב לב הר"ר עקיבא באלטרומאניץ נ"י.

הר"ר

מבנים אשר" (חתן הגאון ר' יצחק הכהן ראפאפארט אב"ד ור"מ בקלויז דק' אוסטרהא, בהגאון ר' ברוך כהנא ראפאפורט, עיין צד 13) בהגאון ר' יהודה ליב אבד"ק פינסק, בהגאון ר' אשר ענזיל אבד"ק פינשוב] בהרב ר' צבי הירש הלוי עפשטיין מהוראדנא (עיין „עיר גבורים" צד 60) אהי הגאון ר' ארי' ליב הלוי עפשטיין בעהמ"ס „הפרדס" אבד"ק קעניגסבערג (עיין „גבורות הארי" להרב ר' אפרים מרדכי עפשטיין נ"י). — [7]) הוא אבי הרבנים הגדולים נ"י: הג"מ בנימין דוד אבד"ק קאלני, הג"מ חיים מאיר נח המ"מ ומ"צ דפה, הרב ר' יוסף, מגורו בעיר וויעטקי. — [8]) כתתניו לוקחי בנותיו המה: האאד הרב וכו' מגזע ישישים ובר אבהן מו' שמואל נ"י, בהג"מ אברהם יונה ינעווין (עיין עיר גבורים צד 58) מחבר הגהות „אמרי שמואל" על ס' „מעשה רב" „סערת אליהו", איזה גרגרים בסוף ס' „החזון" בשם „חזה שמואל" (בהעלמת שמו מפרש) ס' „נחלת עולמים" (ווארשא, הרמ"ב), וכתובים ס' „שם משמואל" חדושי גפ"ת ובאורי אגדה ו„פירוש על ס' תפלה"; והשני הרב הגביר מו' צבי ארי' איסרלין נ"י (אחי הרה"ג ר' איסר מו"צ דפה, הנזכר צד 69).

[1]) ואשתו מ' טויבא בת הר"ר יהושע שו"ב בזמן הגר"א, ומצד אחר היתה קרובה עם הרב המיוחס בעהמ"ח ס' „זרע יעקב" על תהלים ועל מגילות. והר"ר בעל „זרע יעקב" נפטר בשנת תקס"ג, ואם נשער כי ר' יעקב באלטרומאניץ נקרא בשמו, נמצא כי ימי חייו היו בלתי מ"ג שנה. — [2]) כתה בנעוריה בשנת תק"ץ א' דסוכות ומ"כ על ב"ע הישן. — ואחריה נשא לאשה את הכבודה מ' פרומא בת המופלג והנגיד ר' נטע מלמד צוקערזיס מבית צוקערמאן ממאהליב, הנודע בשם „ר' נטע מינסקער", אשר על מצבתו כתוב: „פ"נ אבינו היקר נודע למשכיל על דבר ה', קבע עתים לתורה למד ולימד, רוב עסקיו היה במלאכת שמים, המופלג מו' נתן נטע במו' יהודה אידל מינסקער, נפטר בשם טוב מבנים (?) זיך ניכן תרי"ג".

הר"ר יעקב קלאצקי
בהרב הגאון החריף ר' ברוך פראנקפורטער.

היה חתן הגביר המפאר ר' ליבוש (מת בש"ק צום גדליה תקס"ה פה ווילנא) בהרב הגביר ר' יעקב פרץ קלאצקי (ק"נ צד 212) ובכנוי קלאצקי תתם גם הוא. היה נקרא בשם "ר' יעקב קאסטירער" באשר שרת במשמרת מונה-כסף (קאסטע) בבית מסחר של גביר נכבד בזמנו. עם כל זה תורת ה' היתה שעשועיו, וביאוריה חמדת נפשו, ומובא בשמו בס' "אהל יעקב" להמ"מ מדובנא באור על פ' ושפוני טמוני חול, עיי"ש. וימת בעיר וואלקאוויסק בשנת תר"ז. ובן ר' יעקב הוא הגאון הנודע בשם ר' ברוך מרדכי ליבשיץ [1] אבד"ק סעמיאטיטש, וואלקאוויסק, נאוואהרדאק, וק"ק שעדליץ, ובה מנוחתו כבוד בן ע"ו שנה ביום א' דפסח תרמ"ה.

הר"ר יוסף זקהם (חלפן)
בן המופלג מו' טוביה [1]
בהגביר ר' אריה ליב [2]
בהרה"ג ר' נחום [3] אבד"ק פלאצק במדינת פולין
בהקדוש ר' ישראל [4] בהר"ר שלום מראזינאי.

היה מהנכבדים המצוינים בדורו, מלא תורה ויראת שמים. התעסק בחלוף

---

[1] אדות מעלותיו וגדלו בתורה וזכרון מותו נדפס בהאסיף שנת תרמ"ו, צד 758. חבר שו"ת "ברית יעקב על או"ח, יו"ד, (ובחלק יו"ד סי' ע"א מביא קושיא מזקנו הגאון ר' ברוך פראנקפורט) חו"מ, ח"א, קט"ו שו"ת, וה"ב צ"ו שו"ת (ווארשא, תרל"ו, ז') והמלבה"ד הר"ר אברהם יצחק עפשטיין, כותב: "כי עוד נמצא בכתובים ביד הגאון המחבר ס' "מנחת בכורים" על הלכות ד' חלקי שו"ע — וס' "בית מרדכי" על דרוש". שני השטות האלה, א) ע"ש אבי אביו ר' ברוך; ב) ע"ש דודו אחי אמו הר"ר מרדכי (ק"נ צד 213). ואנחנו נוסיף כי כנויו "ליבשיץ" ע"ש דודו זקנו ר' ליבוש הנ"ל, ולא ישנו מסדרי הדורות להשות הכנוי "ליפשיץ" אליו, וד"ל. — הרבמ"ל בא במכתב יפה בענין הציונים בש"ס בבלי וירושלמי, בס' "דבר בעתו" להר"ר העשיל לעווין (ווילנא, תרל"ח), כתבו בנאוואהרדאק ד"ג תמוז "ישישו" בשמחה לפ"ק. ומכתב שני שם ממנו במעלי שבתא ד"ח סיון, "טוב שפה לנאמנים" לפ"ק, ובא בהסכמה על ס' "אמרי שפר", (ווא־שא, תרל"ג) ועל ס' "ונגש הכהן" (ווילנא, תרמ"א). — בן בתו הרבנית היה שרה, הוא הרה"ג ר' אליהו קלאצקי נ"י מק"ק ברעזי [בעהמ"ח שו"ת "אבן הראשה" (ווארשא, תרמ"ז), כולל תשובות וחדושים] בן הרה"ג ר' נפתלי הירץ אבד"ק שימבורג בקורלאנד מגזע היחש, ודור ששי להגאון ר' יעקב רישר אבד"ק מיץ, בעל "חק יעקב" ו"שבות יעקב" (חתן הגאון מו' בנימין וואלף שפירא, בהגאון מו' אהרן שטעון שפירא מפראג). ר' אליהו הוא תלמיד הגאון "חתם סופר" ודר בשקלאוו ושמה כתב חדושיו אשר גנבו מהם כאלף בויגין ומתאונן ע"ז בהקדמתו לספרו הנ"ל, עוד כותב שם: "בקונטרס השמטות אשר לי"... "בחדושי אגדות שלי"... כל אלה כתב בהיותו בן ד"ל שנה.

[1] נזכר בס' "ד"ק" צד 19 ושם הלאה באבני קדש צד 23, הוא מת ו' שבט תקפ"ב ואשתו מ' חנה שמתה לפניו כ"ה אלול תקע"ו היא בת הרב ר' יוסף מפרוזין ונכדת הרה"ג ר' אשר דיין

בחלוף מטבעות (וועקסלער) ביחד עם איש החפשי בדעוח שנים רבות. ואף כי שותפו עזב את עמו, אמונתו ודתו, אכן יוסף הצדיק הזה עמד באמונתו ביתר עז בבטחונו בה', ועמד בעשרו עד זקנה ושיבה. וה' הצליחו לקנות חצר ברחוב קאמניצקער ויקדיש בו בית לבית תפלה, ויעש רב צדקות וחסדים. זכה לכבוד גדול בשנת תר"ו בהיות השר מונטיפיורי בווילנא ויבקר השר את הרב הישיש הזה בביתו (עיין „האורח" צד 32 ציון 10). גם נתברך בבנים נפלאים; מאשתו הראשונה מ' רחל בת הנגיד ר' שבתי [5]) נולד לו הרה"ג ר' אברהם זקהיים; ומאשתו השניה המצוינת מ' פייגעלע [6]) הר"ר יצחק לוי זקהיים [7]) ובת אחת קיילא אשת הר"א ליב גינצבורג [8]). אדות המשפחה הואת עיין ג"כ בס' „דעת קדושים" (צד 22).

וזאת

בק"ק הוראדנא (עיר גבורים צד 70) בן אחותו של הגאון ר' הענך שיק אבד"ק שקלאב המתיחש עד הגאון חוי"ט. — [2]) בהר"ר שבתי, בן בת הר"ר אליעזר, בהר"ר חיים, בהר"ר חיים, בהר"ר שבתי חפץ, מנכדי הגאון בעל כאר הגולה, (עיין תולדותם בס' „ק"נ" איש איש על מקומו). והרא"ל בן לאמו הרבנית רחל, בת הגאון ר' גרשון אבד"ק ראצקי, בהגאון ר' זלמן לאנד רב, בהגאון ר' יצחק אייזיק גינצבורג, נכד הגאון ר' זלמן מירלש הנ"ל.— [3]) היה חתן הגאון ר' יצחק בר אברהם אבד"ק פוזנן (צד 5). בא בהסכמה על ס' „נחלת בנימין" לחברו הרה"ג ר' יצחק בנימין וואלף אבד"ק מרק ולאנצבורג (אמשטרדם, תמ"ב) עיין ס' „ד"ק" צד 8. ואחי ר' נחום הוא הגאון ר' שלום אבד"ק בירז (חתן הגאון ר' זלמן מירלש אבד"ק המבורג), ומצבתו בס' „אגודת פרחים". — [4]) ר' ישראל ורעו או קרובו ר' טוביהו בהר"ר יוסף שלמה נקראים „הקדושים מעיר ראזנאי", אשר מפני איזה עלילה דנום למיתה, ביום ב' דראש השנה שנת „שלמים" (תק"ך). ועל שם הקדושים נקראו בניו אחריו בכנוי זקה"ם (זרע קדש המה). ור' יוסף שלמה הזה חתם א"ע בכנוי „בכרך" (עיין בס' „גופי הלכות") והכינוי „בכר"ך" הוא ממשפחה עתיקא מווירמיזא אשר גם הגאון בעל „הות יאיר" יצא ממנה ועוד כמה מצוינים. — [5]) הוא הוריש להחתנו ר' יוסף כתים בחצר ראביטעם ברחוב יאטקעס, ור' יוסף מכרם לגיסו ר' אהרן ב"ר שבתי (הנקרא בשם אהרן שבתי"ס, אשר היה אז מפרנסי העיר, וגם מכר חצי מקום בבהכה"נ, ביום ה' ו' אייר תקנ"ג, ובשנת תקע"ד, י"ג אייר כתוב על ר' יוסף, בתאר „הראש", בפנקס המקומות הנ"ל). מזאת נבין כי היה אז איש בא בשנים. — מצאתי כתוב על הלק נ"ך „כתובים" דפוס האללע: „יא"צ אבי, ר' שבתי ב"ר אברהם יו"ד אדר תקנ"ח, יא"צ אמי מ' אסתר בת החסיד ר' חיים זלל"ה ר"ח סיון הקמ"ג". — [6]) מתה ג' סיון תרכ"ה בעיר ביאליסטאק והיא בת הרב ר' לוי רוקח (ואשתו מ' רחל בת הר"ר נח פעשליצקע, ק"נ צד 220) בן הרב ר' דוד רוקח (ק"נ צד 192) בהגאון הקדוש ר' לוי אבד"ק קארני בעהמ"ח ס' „עטרת ראש" (ק"נ צד 284). — [7]) ואשתו פערעלא בת הרה"ג ר' חיים נחמן פרנס מתה ד"ב שבט תר"ם. והוא מת בעיר ראסטאב ביום א' דר"ח אדר תרל"ח. — [8]) מת פה ווילנא ד"ה אדר תרכ"ה; ועל קברו אין ציון ואין מצבה. והוליד בן-שמו הר"ר גרשון, ובת-היא הגבירה חנה קיילא, אשת הגביר האדיר ר' משה אריה ליב בהר"ר משולם פייבש פרידלאנסקי מפעטערסבורג. הוא אשר אסף אוצר ספרים עברים ועלה לו בסך עשרים אלף רו"כ, ויתנהו במתנה בשנת תרנ"ב, להמוזעאום האזיאטי של הקיר"ה בעיר המלוכה (ולא לקהלת בנ"י) (עיין „היקב" פ"ב תרנ"ד מאמר קבורת נשמות או שיחה לילדים קטנים מאת אבי זוהר צד 7) ונדפסה רשימת ספריו בשם „קהלת משה" (פ"ב, תרנ"ג) שלשה חוברות עד אות ה'. ולרחפאר גם בכבוד משפחת אשתו, שלח שליח מיוחד לכמה ערים לאסוף זכרונות מתולדות המשפחה הזאת, והדפיסם כעת בשם „דעת קדושים" (פ"ב, תרנ"ח).

וזאת מצבתו :

ילודים וחיים סורו פה ,
ושמעו צדק לעשות כה,
ספו חסד על טוב ושובו הלום,
פה הפתרון והחיים חלום .

יצאו במותך המתים אלה לקראתך זקן עירנו ויצאנו גם החיים בעיר אחריך הנכבד בעדתנו ספרי צדקותיך הלכו לפניך ויספרו צדקות אין ספורות פעולות צדק ונטילות חסד עוד יספרו אחריך הדורות בסגור מות את עיניך אשר אל דכאי רוח השקיפו נפתחו עיני עוניך כארובות שמים דמעה העריפו רעשו כים אביוני אדם לקול בכים צללו אונינו ביום בו סוגרו עיניך הקשובות משועת עניינו יוסף ! וכמו יוסף במצרים גר ונפשו לא נהפכה טעמך כן לא פג בך ואם גם אותך קרה ככה וביראת אלהים אמיץ לבך גבור בגבורי ישראל בדרכיו בו הלכת כי חסד וצדקה הם דרכי האל יענו בך כי יקראו היום שמה ספרי צדקותיך המה יגידו כי אוצרך בשמים רב מאשר בביתך זה כל האדם ווה ה' שואל כי יוסף בארץ קרוב להיות לכל קוראיו ולכל קשה יום לעמיד בפרץ הא לכם שם זרע אשר בשני השבע יוסף , אספת ישבעו נא גם פה עמך ואחיך אם גם נאספת יקצרו זרע צדקותיך זו גם זרעך פה עובת מטע צדקה יעמוד לעד כי זרע קדיש מצבתה .

הה אבינו עטרת תפארתנו הרב היקר והנכבד בבני עמנו , איש צדיק צדקות אהב ירא ה' ובתורתו עמל, כמו' יוסף במוהר"ר טוביה זקהיים ממשפחת זרע קדש , וינ"ב בשנים עשר חדש ביום השביעי (והוא ך' אדר השני) לפ"ק ה' תר"ח תנצב"ה .

הר"ר ישעיהו הלוי גראממער (סגי-נהור).

אודת הגאון הצדיק המפורסם הזה, אשר אור תורתו וחכמתו היה לו במקום מאור עיניו שלשים ושמונה שנים, ואודת אביו הרה"ג מו' יהודה [1]) נכתב רבות ב„קריה נאמנה" צד 280. ומצבתו תגיד ליושבי חלד מה מהם חדל במות ר' ישעיה'לע:

אבי צדיק העולם חי היא כמו קדם לפ"ק.
יושבי חלד רועי ישרון, אל תתנו לכם דומיה
שר וגדול נפל, אביר הרועים, גבור תושיה
עין ישראל קדוש ה', והדרו, חותם תעודה
ירד מראשותכם, ארון הקדש נתפש במצודה
התורה תתן קולה תתיפח ותפרש כפיה
ותלט פניה באבל במות חמדת שעשועיה
בנתיבי מי ישדד עמקים! מי יחשוף סתרים
הרבית פעלים זרח אורך בחשך לישרים
ידך בכל משלה כל רז וסתום לא עממוך
הה! יוצרך הבין דרכך אך אדם לא ידעוך
ותכתוב זאת לדור אחרון עד בלתי שמים
דת אל מימינך ועתה לך לגורלך באור החיים
אור ה ת ו ר ה ונר המצוה חסידא קדישא
הרב הג' מופת הדור בנגלה ונסתר נ"י ע"ה
פ"ה מו' ישעיה הלוי נ"ע, בהרב המאוה"ג
הצדיק האמתי מו' יהודה, ולמעלה בקדש
גאוני חסידי עליון, נצר מגזע קדושים
להגאון מרן בצלאל אשכנזי בעהמ"ח ס'
שיטה מקובצת, עלתה נשמתו בקדושה
ובטהרה ביום א' של פסח שנת תר"ח תנצב"ה.
לפרט, קדם מנפה נגוע הרב לפ"ק.

לר'

---

[1]) נמצאה חתימתו על כמה ענינים ובפנקס דקלויז ישן, וגם על מכתבים הנוגעים לעניני הכלל.

לר' ישעיה היו בנים בחצר ר' טוילא והקדיש מחצית מהם לפני מותו לבית תורה ותפלה, הנקרא בשם חברה תורה ומחציתם השני נשאר בידי בנו יהידו הר"ר משה יהודה שהיה רב מובהק, תמים במעשיו, עניו וצנוע, ודומה לאביו הגאון בתורה וצדקה ובמעלות רבות. בחייו מת על פניו בנו יחידו [2]) הרב המופלא ר' יעקב יוסף הלוי גראסמער [3]) ביום י"ג שבט תר"ל בן מ"ט שנה [4]), היה רב מופלא בתורה ואוהב חכמה, בעל מדות טובות וחונן ומטיב בכל נפשו ומאדו, כאשר יעיד פנקס הצדקות אשר הי' טמון וספון אצלו. הי' נקרא בשם החבה "ר' יאנקעלע ר' ישעיה'לעס". חבר מאמרי הספד על מות אבי אביו בשם אש להבה ועוד ס' נחלת יעקב אשר נשארו בכתובים). וירד ר' משה יהודה אבל אל בנו שאולה ביום הפורים שנת תרל"א, ואחרי מותו נתנו נכדיו בני יעקב את ירושתם (מחצית בית ר' ישעיה סגי-נהור) כפי רצון המנות, לספחהו אל בית התפלה הקודם, ושם עתה גם מקום תורה וכשלשים איש ת"ח יושבים כו.

הר"ר בנימין וואלף קלאצקי
בהר"ר שלמה זלמן
בהר"ר בנימין וואלף (ק"נ צד 187) [1])
בהר"ר אשר גינצבורג (ק"נ צד 185).

הי' נקרא בשם "ר' וועלוויל ליבע גיטעלם" על שם אמו בת הרב ר' אברהם ר' בערושע'ס מבראד. היה למדן בתורה, עוסק במצות, שש לעשות צדק בגילה וחרד לדבר ה'. ויתחתנו בו משפחות מיוחסות, כי אשת הראשונה מ' גנענדיל לאה היתה בת הרב ר' אהרן (חתן הה"ג ר' דוד שערעשאווער

---

[2]) וללא אמת כתב בעל "דעת קדושים" צד 31, כי להרה"ג ר' ישעיה היו שני בנים אחד ר' משה יהודה והשני ר' יעקב, עי"ש. — [3]) אשתו מ' מיטא ליבא (נזכרת בס' "דעת קדושים" הנ"ל) היא בת הרה"ג ר' זונדיל (חתן ר' אריה ליב מהוראדנא, בן לאותו צדיק בעל יוש"ה) בהרה"ג ר' פנחס מקאלווארייע, גם מוצאה מבעל הלבושים ומקדושי ראזינאי. — ואחיותיו הנה: א) אשת הרה"ג ר' שאול קאצינעלינבויגין מקיידאן הנזכר הלאה; ב) מ' דבורה אשת הרה"ג ר' יונה שהור מק"ק מירא. אחד מחתניו הוא הגאון ר' ישראל איסר שפירא אבד"ק מעזריטש בעה"מ ס' "עזרת ישראל". — [4]) את זכרונו הדפסתי ב"המגיד" וב"הכרמל" בעתו; ויצא עלי הגרמ"ש בקנאתו כמאמר "דברי משפט על דברי מספד" בהמגיד שנה הנ"ל, וחותם בשם "של" — ה' יסלח לו על השל.

[1]) מת כ"ו טבת תקמ"ח; אשתו מ' שפרינצע, מתה אחריו בלדתה א' דר"ח אדר מרחם "משחר" לפ"ק, והיא בת הגאון ר' שלמה זלמן אבד"ק מיר [בעהמ"ח ס' "שלחן שלמה", על דיני שו"ע או"ח (פסד"א, תקל"א). וכותב שם בהקדמתו שחבר עוד ס' "מנורת שלמה" ע"ד פרדס על התורה וס' "כסא שלמה" ע"ר פרדס על נ"כ וס' "מטתו שלשלמה" על פשטים ודרשות וחלוקים ולא נדפסו; "דרוש הספד" על ד' גאונים עם דרוש הוכחת (קעניגסבערג, תקכ"ט) עור "דרוש הספד" (ק"ב, תקל"ט) (ולא נודע על מי עיין "אוה"ס" לראב"י סי' 293 292 ובס' "קהלת משה" סי' 2546) — בא בהסכמות על ס' "צמח מנחם" מיום י"א שבט תקכ"א, וכותב על אביו נר"ו וחותם "חופ"ק מיר", ועל ס' "לקוטי מן" על הפטרת יונה,

שערעשאווער), אחי הר"ר גרשון אמשטרדם, בני הרה"ג ר' משה המתיחש עד הגאון בעל „עוללות אפרים". ואחרי מותה פה, לקההו להתן הרה"ג ר' אהרן טייביל"ס (עיין צד 110) לבתו מ' שטירל, ויומת פתאם בן מ"ח שנה בש"ק י"ב טבת תר"ט, ומ"כ לשמאל הרה"ג ר' יעקב הערץ (צד 77).

הר"ר יעקב משה מסלאנים
בהרה"ג ר' אברהם (ק"נ צד 207) [1]
בהגאון רבינו אליהו [2]) (הגר"א מווילנא, ק"נ צד 133).
ברא

למנחת יום כפור לבר (ספר"א, תק"ל), מביל אך ח' דפים (ולא על כל דיסטרת כאשר כתוב באוה"ס לראב"י סי' 274), וחותם „שלמה זלמן בהסיד מו' ליב, ולפנים הייתי חונה ומרביץ תורה בק"ק מיר דליטא וכעת מתגורר פה"ק ספר"א, ביום ר' טוב מנחם תק"ל". — מת בספר"א ביום עש"ק ד"ח תשרי תקל"ה והעתק מצבתו בידי. — חותנו הוא הרה"ג ר' חיים אבר"ק גליל סמארגאן (עיין ר' דוד קאסאוער). — בן הגאון ר' יהודה ליב מירקעס (מ"כ בק"ק מיר ד"ג תמוז תקכ"ג), בהגאון ר' שלמה זלמן מירקין אבד"ק מאהליב ברוסיא, בהגאון ר' שמחה בונם אבד"ק לבוב, בהגאון ר' יהודה ליב אבד"ק במרינת רוסיא לבנה, בהגאון ר' שמחה בונם אבד"ק קראקא (תחת הרמ"א, צ"ע) מגזע מר עוקבא גאון מבבל. — ולהר"ר בנימין וואלף היתה בת בשם „מירקא", אשת הרב הגביר ר' שאול לעווין פינסקער, בהרה"ג ר' משה הלוי לעווין אבד"ק לאהוסק הסמוכה לפינסק (תחן הרה"ג ר' שמחה אבד"ק סלאנימא, בהגאון ר' העשיל אבד"ק ווילנא). ובעהמ"ח ס' „נחלת עזריאל" (הוראדנא, תקע"ז) כותב: „ולמי כל חמדת ישראל כשכמו ומעלה גבוה וכו' אביר הגביר חכם ונבון מו' שאול הלוי מקארלין, אשר היה ראשון המתגדבים על הספר להדפיסו", עי"ש. והר"ר שאול בא בהסכמה על ס' „אבות דרבי נתן" עם פי' „שני אליהו" „בן אברהם" (ווילנא והוראדנא, תקצ"ג). ואת יחושו עיין ס' „היחש לבני לעווין" (ווארשא, תרכ"ה).

[1]) ואשתו שרה בת הרב ר' נח מינדע"ס (ק"נ צד 170) עי"ש. ונשארו ממנו בנ"י: „דרוש הספד" על מות אביו הגר"א, בס' „שבט הלוי" להר"ר יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק קראקא (השגות על קצת ס' „כרתי ופלתי" בתוקף גדול, ההספד הנ"ל, ובסופו קונטרס הגהות בעל „בית מאיר" על ש"ת הרמ"ש), עיין „אוה"ס" לראב"י צד 564 נו' 230 (ובס' „עיר רצדק" לא הזכירו); „חדושים על מס' כתובות" (אוה"ס הנ"ל צד 179); „מגלת אסתר" עם פי' הגר"א ובנו ר' אברהם ולקוטים (ווארשא ....); „פי' על תוספתא נדה" מכי"ק מהה"ג ר' אברהם בהגר"א, נדפס בסוף האלפסי לכס' הנ"ל (ווילנא, תרמ"ב); ס' „רב פעלים" (ווארשא תרנ"ה), בו יפתח מקור לכל מדרשי חז"ל ואגדותיהם למקומותם בשמורם מאין יצאו ולמי הם, ואיפה הם מובאים בספרים ישנים, וגם חדשים קדמונים ואחרונים עם הערות ונוספות, מאת המו"ל שמעון משה האנעם מגיה ספרי עבר בווארשא, בשנת „רב פעלים לקבץ" לפ"ק. בהקדמתו מביא המו"ל שהר"א חבר ס' „מיני חרגימא" על המלות הקשות שבהלכות ומדרשים והמדות והמשקלים בתלמוד לעבת המדות והמשקלים שבינינו, ובאחר מכת"י מזכיר המצאת אש נצחית בתחבולה כימית, גם שחבר ס' „גבלות ארץ" (עיין ק"נ). אף כי ראוי להחזיק טובה להמו"ל בער הוצאתו לאור את הספר הזה עם „הגהות" נכבדות, אכן בתוך ההערות (בצד 24) מביא זכרון קצור תולדות הגאון ר' דוד אפנהיים, אשר לקחו מס' „גן פרחים" (ווילנא, תרמ"ב), ולא הזכיר את שם הספר הנ"ל, ולא את מחבר התולדה; וגם את הספר „אור החיים" לר' חיים מיכל (ברלין תרנ"ד), אשר ממנו לקח ספרי כ"י רד"א לא זכר, פלא הוא! ולא נאה למגיה כי אורו לא יגיה. — על ס' „רב פעלים" פרש „יריעות שלמה" הרה"ח שלמה באבער כלבוב, הערות והוספות עם תקונים ומלואים מאת המו"ל, ובסופו הערות למלואים מהר"ש באבער, ושני עליים בכתב אשכנזית בקרת על ס' רב פעלים מהפרופיסור ר' דוד קויפמאן מבודא פעסט, אשר נדפסה ב„מאנאטשריפט פיר געשיכטע אונד ווישענשאפט דעם יודענטהומס"

ברא זה כריעה דאבוהי בתורה וביראה במדות ובחכמה. היה חתן הרב הגביר ר' חיים יהושע'ס מסלאנים, ובבית חותנו מצא כל טוב[3] וילמד תורה מתוך הרחבת הלב. ויכתב הקדמה שניה לס' איל משולש בשם „דרך הפתח" ונתן את הסכמתו עליו (ווילנא והוראדנא, תקצ"ד), גם נדפסו ממנו הגהות על מדרש רבה עם פי' „אשר הנחלים" (ווילנא, תר"ג-ה')— והסכים, ביום ב' מנחם אב תקצ"ג, וכותב „נתארחתי פה ווילנא וכו'", להרפים את ס' דקדוק אליהו לזקנו הגר"א [כללי הדקדוק עם באור לר' צבי הירש ב"ר מנחם נחום מצפת (צ"ל מצאות) ובסופו חדה מהמפרש[4] על אותיות אהו"י; באור הגר"א לפירוש הרמב"ם על משנת בית סאתים בעירובין פ"ב, עם באור הר"ר אהרן במוהר"ש ופי' המפרש ומופת ע"ז (ווילנא, והוראדנא, תקצ"ג)]. הספר הזה נדפס שנית מתוקן ומבואר בהוספות והערות רבות מאת הר"ר אריה ליב גארדאן מראסיין, ונקרא בשם „משפטי הלשון העברית" (ווילנא, תרל"ד).

כמה כתבי הגר"א נשארו בידי ר' יעקב משה בירושה מאביו וסדר והדפים מהם את הבאורים; א) על שו"ע או"ח ושם גם הקדמתו (שקלאוו, תקס"ג). ממעל להקדמה כתוב: „הרב המופלג השנון החכם המשכיל הנגיד המפורסם" ובתוך הקדמתו כותב „ובחבורי אשר על מס' שמחות שחברתי בהיותי בן איש ח"ן" עיי"ש, גם מביא בהקדמתו באורי הגר"א על כמה מאמרים סתומים המאירים את העינים, בשנת תכון בטובת שנה „זו עת לכל" הפץ לפ"ק. ב) על „שו"ע אה"ע" עם קצת הגהותיו (ווילנא, תקע"מ). ג) על ס' „ספרא דצניעותא" עם הקדמתו (ווילנא, תק"פ). נדפסו פעם שנית בתוספות הגהות מתלמידו מהרמ"ש (משה שלמה, צד 85) והערות מהגאון ר' אליהו מקאליש מגוף כ"י הגר"א (ווילנא, תרמ"ב). ד) „באור ארוך" מהגר"א על חבקוק בנ"כ עם מצודת ציון ודוד ועל דברי הימים עם הרבה מהגהותיו (ווילנא, תק"פ). גם נתן מהם להדפים את באור הגר"א על המבילתא להרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא (עיין צד 92) ועל התוספתא להג"מ שמואל אביגדור בעהמ"ח ס' „תנא תוספתא" (נכד הגאון ר' שמואל אב"ד האחרון). ויהי

(בברעסלויא שנת ל"ש בנאייפאלד שנה שלישית חוברת ג') נדפס בווארשא תרנ"ו). — גם בקורת על ס' „רב פעלים" מאת הר"ר בער ראטנער מווילנא נמצאה בהמליץ שנת תרנ"ו נו', . . . — [2]) רשימת ספרי הגר"א באו ליד הגרד"ל, והוא הגרד"ל שאלם להר"ר העשיל לעווין וממנה סדר את שמותם לעיניהם בסוף ספרו „עליות אליהו". — [3]) ובסוף הקדמה על שו"ע או"ח כותב: „אנכי בדרך נחני ה' ממקום קדוש אהלך, הון ועושר אתי, ארוחתי ארוחת מלך נתנה לי דבר יום ביומו" וכו' היום יום ז' אדר תקס"ג פה סלאנים, „יעקב משה בהרב מו' אבריהם בן להגאון רבינו אליהו זצ"ל". — [4]) והחדה הזאת היא חדת ר' אהרן חארין שכבר נגנבה ביד ז' ה' (כנראה הוא זאב היידנהיים) והדפיסה ב„מאסף" לשנת תקע"א, וגם נמצאה הגנבה בידו, עיי"ש. והמפ"ש הזה בתר גנבא

ויהי ר' יעקב משה בעיר סלאנים. וזאת מצבתו אשר נוסחה העתיק למעני הר"ר אפרים מרדכי עפשטיין מנאוואהרדאק, בעהמ"ח ס' „גבורות האר"י" וס' „מחנה אפרים" ועוד.

יפה נוף כלילת תפארת
עין העדה גאון אדרת
קים התורה במקהלות
בית ה' בימים ובלילות
משאו ומתנו באמונה
שלשלת יחוסו בשושנה
הרב ר' יעקב משה
אב הרועים
בהמאוה"נ ר' אברהם
נטע שעשועים
נכד הגאון חסיד במפעליו
אליהו זכור לטוב במעלליו
בכ"ג טבת שנת תר"ט לפ"ק
רבים ושלמים לבשו שק
חסד העירו עבור נשמתו
מצותיו תעמדנה לנו וצדקתו
ת נ צ ב " ה.

ונפזרו הכתבים מעט ביד בניו: הרב ר' אליהו, הרב ר' אליעזר (מ"ב בא"י ועל ידו באו ספרי הגר"א [5]) לר"נ קורוניל וליד אחרים), והר"ר נח יאשינאווקער

גנב ויקרא שמו עליה (עיין אוה"ס לראב"י צד 111 סי' 263). — [5]) ברשימת הר"ר נתן קורוניל תושב ירושלים (לאנדאן 1871) שמה ס' בשם „אבן שלמה" פי' על ס' תקוני זהר כ"י מהגר"א שני חלקים, ובחלק שני יש בו לקוטים על תורת כהנים, ועל המכילתא ועל התוספתא זרעים, ופירוש והגהות על ספרי ומכ לתא, עיי"ש נו' 91, ופירוש על הירושלמי זרעים נו' 92. עוד נמצא שם ס' „התמונה", לר' אלישע כהן גדול, ולר' נחוניא בן הקנה. „העתקתיו מס' כ"י הגר"א מווילנא, בשנת, „ומראה ולא בחדות ותמונת ה' יביט, פה לונדון" (אחד מערת המכפלה נו' 32) וכלם נמכרו לה' גינסבורג בפאריז (תולדות ר"נ קורוניל, בס' „זכרון" לר"נ סאקאלאוו, ווארשא תרמ"ט, ועיין לעיל הרה"ג משה שלמה צד 85). כהמגיד שנה 20 נו' 20 בבשורת ספרים נמצא ס' „ילקוט אבנים" חלק ראשון עניינים מלוקטים מספרי הגר"א, ומכ"י תלמידיו אשר לא נדפסו עוד. יצא אור ע"י ר' צבי הירש במו' ברוך מקאלאשין (ירושלים, תרל"ה). — „סדור הגר"א" יכיל בתוכו גגלה ונסתר:

יאשינ׳ זוקער, וגם ביד הגבירה שרה ולאמא בת הר״ר רפאל מחיטאוויץ (חתן הרה״ג ר׳ אברהם בהגר״א) אשת הרב הגביר ר׳ שמריהו צוקקערמאנן ממאהליב, ומידם נדפסו כמה כתבי הגר״א ע״י הרה״ג ר׳ שמואל לוריא [6]).

הר״ר חיים הלוי עפשטיין
בהר״ר מרדכי [1]) (ק״נ צד 208)
בהגאון ר׳ אריה ליב אב״ד קעניגסבערג [2]).

נודע בשם „ר׳ חיים גיטקע טויבעס״ ע״ש אמו, התנהג בחסידות ופרישות כאבותיו הצדיקים. בבמד״ר יסו״ד קבע מקום לתפלתו ושם ישב כל היום כולו ולמד לבוש בטו״ת, ולא הסב עיניו מספרו, כי אם להשגיח על תלמידי ישיבתו, אשר היו יושבים וגורסים איש איש במקומו הקבוע להם נוכח פניו, כי היה מחזיק ישיבה גדולה [3]) ממופלגי תורה ומוסכמים להוראה בבמד״ר יסו״ד הנודעה לתהלה ביטים ההם והנקראה על שמו. לא מש מתוך אהלו של תורה ולא הלך לביתו, בלתי כי אם לסעוד סעודת הצהרים. וחדר מיוחד היה לו בעלית במד״ר הנ״ל, שם היה אוצר ספריו, ושם היה ישן כל השבוע. ר׳ חיים היה גבה קומה ודל בשר, פניו היו כמו זעומות תמיד ולא נראה שחוק כל שהוא על דל שפתיו; מהלכו וצעדיו

ספורים

נגלה, הוא ס׳ „מעשה רב״ ולקוטי דינים מהגר״א נסתר, הוא סדור כ״י להגר״א ולקוטי הגר״א; ועליהם באורים לס׳ „מעשה רב״ ושני באורים על חלק הנסתר „שערי נפתלי״ „אמרי שפר״, נאספו ע״י הר״ר נפתלי הערץ הלוי רב בעיה״ק וכו׳ ת״ו. עוד נוסף באור „שנות אליהו״ מהגר״א על מס׳ שבת מכ״י אשר לא נדפס מעולם (ירושלים, תרנ״ה). — הסידור כ״י נמצא מהעתק הגרד״ל ת״י הרה״ג שמואל כאלצאן מסלוצק בעהמ״ח ס׳ „ברק השחר״ ו„אמונה והשגחה״ ועל הכ״י נמצא הסכמת גאוני הזמן. — באור הנסתר על ס׳ „מעשה רב״ עפ״י קבלת האריז״ל מבאורי בנו של הגר״א הרה״ג אברהם, בהסכמת הג״מ יהושע יהודה ליב בהגאון מו׳ ר׳ בנימין ג׳ ט׳ איר תרכ״ז, ומהג״מ מאיר ברלין מו״צ בק״ק מאהליב, ה׳ ח״י אייר תרנ״ו. על סוגי דזמרה נמסרו ליד הרר״ש הנ״ל משני חכמי ישראל ג׳ ג׳ זי״ע ועל י״ח ברכות מכי״ק הגר״א בעצמו על אגדות מס׳ מגלה. — ס״ה מ״ב נומרין קס״ד דפים עד אחר ברכת הנהנין. — [6]) בשנת תרמ״ז נדפס בווארשא ס׳ „אדרת אליהו״ מהגר״א על חח״ת ועל ס׳ ויקרא בפרט, ובשנה הנ״ל נדפס מחדש מכ״י הגר״א ועם שני באורים המבארים ברחבה דברי הגר״א שבא בפירושו ע״ד הסוד והרמז, נקראים בשם „באר אברהם״ להר״ר אברהם בהגר״א, והשני בשם „באר יצחק״ להג״מ ר׳ אייזיק מקובאלק (עי׳ ר׳ אהרן פוגריק) ע״י הר״ר שמואל ב״ר אהרן לוריא.

[1]) בפנקס מקלויז הישן מיום ח״י אייר תקו״ם בא בראש החתומים. היה נקרא בשם „ר׳ מרדכי גיטקע טויבעס״ על שם אשתו המצוינה, אשר החזיקה בקבלנות את חצרות העוואנגעלים האשכנזים הנמצאים ברחוב ניקאלאייעווסקי, והיא היתה העסקנית המוציאה והמביאה בכל דבר בחצרות ההם שנים רבות, על כן נשתקע הרחוב הזה על שמה „גיטקע טויבעס זאבוליק עד היום. — [2]) עיין יחוסו בס׳ „גבורות ראר״י״ למשפחת עפשטיין מאת הר״ר אפרים מרדכי מנאוואהרדאק (ווילנא תר״ל) ופעם שנית בהוספות (ווילנא תר״מ). — [3]) ראשי הישיבה הזאת היו: הר״ר מאיר קארעליצער, והר״ר אהרן טיבילס (עיין צד 110).

ספורים ומדודים. נקי הדעת איסטנים וקפדן. אשתו מ' נחמה [1]) מתה לפניו ביום כ"א שבט ת"ק.., והוא לעת זקנתו נסע לארץ ישראל ויטת שם ביום ד"א מרחשון תר"י (הכרמל החדשי, שנה ד', חוברת ד').

הר"ר חיים חריף קרינסקי בהר"ר אליהו [1])

היה נקרא גם כן בשם „נאוואהרדאקער" והיה תלמיד מובהק להגאון ר' דוד אבד"ק נאוואהרדאק בעהמ"ח שו"ת „גליא מסכת" (ווילנא, תר"ח) ובמות רבו הגאון זצ"ל ביום עש"ק וערב חנוכה תקצ"ח, הספידו הרר"ה בקהל רב בבמד"ר הגדול דשם ביום ה' ז' טבת, ונדפסו דברי הספדו בסוף ס' „גליא מסכת" הנ"ל, בשם **גזע ישישים**, גם נדפס בכרך בפני עצמו, והמביאו לבית הדפוס המופלג ושנון ר' צמח ב"ר בנציון נכד הגאון המחבר, מכנה את הרר"ח בתאר „הרב החריף ובקי המפורסם שלשלת היוחסין וכו'" (ובעל „אוצר הספרים" טעה וכתב, כי ר' צמח חבר ס' הנ"ל) בסופו חדושי תורה ממנו שהריץ עם בן הגאון המחבר, הוא הרה"ג ר' משה אבד"ק קרעליץ, והאחרון משיבו בכבוד גדול. בתוך הספדו על רבו זה, בדף י"ז, יספיד גם את הגאון ר' אריה ליב קאצינעלינבויגען אב"ד דק"ק ברוסק (מת י"ב אב תקצ"ז, ומצבתו בס' „עיר תהלה" צד 226 ועל מותו נדפס הספד מיוחד „הוי אריאל" מבעל הענפים, ווילנא, תקצ"ח) וגם את הגאון ר' עקיבא איגר (מת י"ב תשרי תקצ"ח). והמתבונן שם בדבריו יראה כמה גדול כחו לאוריתא. הרר"ח בא הנה מעיר הוראדנא וישתקע פה, כי לקח לו לאשה את מ' דבורה בת ר' אהרן פומפיאנער, ואחרי מות אשתו זו נשא אשה שניה מגזע איינהארן מהוראדנא ובשלישית נשא את מ' האנא רייזיל [2]) בת הר"ר מרדכי בהגאון ר' ישכר בער אחי

---

[1]) היא בת הרב הג' ר' אליעזר מק"ק ליובטש, בהגאון ר' ארי' ליב הקטן שפירא סו"ד דק"ק ווילנא [(ק"נ צד 111), בעהמ"ח ס' „נחלת אריאל" ו„מעון אריות" על מס' סופרים (דיהרנפורט, תצ"ב)] בהגאון ר' יצחק שפירא, [בעהמ"ח ס' „אלף המגן" (זאלקווא, תצ"ב) עין „קהלת משה" צד 84 סי' 678 ובס' „אנשי שם" צד 118 סי' רצ"ר] בה"ה מו"ה אליעזר שחבר „פירוש הרא"ש על העברונות", בהגאון רשכבה"ג מהר"נ שפירא בעל „חבורי מהר"ן" „אמרי שפר" ו„מצח שמורים", נין ונכד להגאון ר' שמעון שפירא אב"ד ור"מ דק"ק פראג. חיים מוואלאזין; והוא בא בהסכמה על ס' „כאמר מרדכי" באור על ס' משלי (הוראדנא, תקע"א) ובשו"ת „אגודת אזוב" החדש (ווילנא תרמ"ו) חלק יו"ד נזכר בשאלה י"ר; גם בא בהסכם על ס' „לזכר לישראל" פ' על פ"א (ווילנא, תקצ"ד) ותותם ד"ט שבט תקצ"ג שלשה ימים לפני מותו ביום ה' ב' אדר תקצ"ג, ומצבתו בס' „עיר גבורים" (צד 77)], חמה בני הרב המאוה"ג מו' שמחה מנישוויעז [היה מו"צ ור"ש בק"ק הוראדנא ומ"כ שמה (ה' אלול תקע"ג „עיר גבורים" צד 68); ואמו ש"ר שמחה ס' פריידא, נולדה אור ליום ה' ד"ר תמוז תס"ה .. לאביה הגאון ר' ארי' ליב אבד"ק וויטעבסק (מת ד"ח .. תקל"א) ולאמה הרבנית רבקה (מתה ד"ג טבת תקל"ז) בת הגאון הגדול ר' שמחה הכהן ראפפורט] בהר"ר מרדכי.— [2]) אחריה הוסיף עוד לקחת לו אשה רביעית את מ' מלכה פיגא בת הר"ר אהרן נאטאנזאהן משווינצאן.

אחי הגר"א מווילנא. והיה פה לסוחר נכבד, ויתר עתותיו הפנויות מעסק הקדיש לתורה. וימת במבחר ימיו בהיותו כבן ארבעים שנה (כי נקרא על שם הגאון ר' חיים מוואלאזין אשר מת י"ד סיון תקפ"א) ביום ד"ג ניסן תרי"א, ומ"כ בצד הרה"ג אריה ליב גינצבורג (צד 43) ומצבה אחת הועמדה על שניהם:

חיים יזכרו יום מות ר' חיים ברבי אלידו זללה"ה לפ"ק.

עץ חיים.

חץ שנן נפל בחומת התורה השנונה בפי החיים
ירה מות חצו כאש אוכלה באש דת בת שמים
ידו פרש תופש המגל עלי גבור בתופשי התירה
מר הוגה את כל העם על היגה בה בדעת טהורה
בניו ארבעה פה ישאו נהי וכל העיר ינהו בניהם
נוגים עמם יתומים ההיו הם לבניו והוא לאביהם
„איה תומך" אמרה תורה, וצדקתו תען משענתי נשברה
לעדן גן ה' איך בא הכורת ועץ החיים ידו גזרה
יצא מגזע קדש ויהי עץ אדיר ואיך באדיר נפל באבו
הן כל יקר כסביב לו ואיך עלה מות עד שהוא במסיבו
ועד שהמלך בכסבו עלתה נפשו לאלמות חיים הדשים
מארץ נעדרת אור ונגה אל רום דעת אלהים קדושים
זכרון לו לעד הוא הספדו לרבו גאון עירו ספרו גזע ישישים

ה"ה אבינו עטרת בניו ותפארת בני עמו
הרב החריף ושנון, אשר כן גם שמו ינון,
ר' חיים חריף מנאוואהרדאק
בן המופלג מו' אלידו זללה"ה
וי"נ ביום עש"ק ד"ג ניסן אכרו הג של פסח
ש' הלא אלמות לחיים, תרי"א תנצב"ה.

פה מנוחת כבוד הרב
המאוה"ג המפורסם בתוי"ר
מוהר"ר אריה ליב במו"ה
יצחק אייזיק גינצבורג
זללה"ה מו"צ דפה"ק
וי"נ ד"ה ניסן תר"י תנצב"ה.

הר"ר

הר"ר משה יהושע ראבינאוויץ,
בדר"ר בנימין בייגש נאיישטאדטער [1])
בהר"ר שלום אב"ד נעיר חדש,
בהר"ר זבולן יהושע אב"ד בעיר חדש.

היה חתן הגאון ר' זעלמעלע מווילנא הנודע (ק"נ צד 158) כי מהנר"ז נשארה נערה קטנה בת שבע שנים, ונתגדלה בבית דודה הגאון ר' חיים מוואלאזין, והגר"ח בחר במשה יהושע לחתן. הרמ"י הגיד שעורים בעיר וואלאזין בשו"ע יורה דעה, ומחדש על פי פשט האמת, וגם כשהיה דר בווילנא הגיד שעור אלפסי לפני לומדים מופלגים, ונמנה לגבאי ומשגיח בישיבת ר' מיילא (עיין צד 120). ביתי עלומיו דר בעיר חדש עיר מולדתו ולכן נקרא בעירנו בשם החבה „ר' יהושע-לע נאיישטאדטער" ויעסוק שם במסחר והצליח בעניניו ונתמנה שם לאחד מפרנסי העיר. הוא קים מצות „הכנסת אורחים" במלוא חפנים, והיה הכם גם במילי דעלמא ויועץ פלא בשכל ישר. ויהי בשיבה טובה פה ווילנא ביום י"א אייר תרי"א, והניח אחריו שלשה בנים. שנים מהם היו רבנים מצוינים: א) הרב הג' ר' שלום אבד"ק יאנושאק שמת שם ר"ד מנחם אב תרכ"ב. גם הוא היה פה ווילנא באספת הרבנים מכמה ערים בשנת תרי"ו, בדבר בחירת רבנים מלומדים לנסוע לעיר המלוכה להשיב על איזה שאלות במנהגי היהדות, וגם שקיל וטרי עם הגאון ר' יעקב אבד"ק בויסק בספרו „זכרון יעקב"; ב) הר"ר בייגש ד"צ בק"ק ראסיין. הוא אסף את כתבי אהיו הר"ש הנ"ל, והמה פרושים על ירושלמי, ושו"ת על כל חלקי השו"ע. מעט מהרבה הדפים בשם: **דברי שלום ואמת** (ווילנא, תרל"ג) בראש הספר „פתח השער" ובו ספורים אמתים אדות אבי אמו הגאון ר' זעלמעלע הנ"ל (נוספות לס' „תולדות אדם" שנדפס בדיהרנפורט תקס"א-ט', ועוד בדאנציג תר"ה, בלתי הספורים עליו ובווארשא כנ"ל תרי"ד, ובשנת תרמ"ד נדפס בווילנא עם הוספות הנ"ל ברפוס הראשון) וגם כל סדר היחוס ומעלות אבותיו באריכות, ועוד שם קונטרס „בית המדות" מעט חדושים בדרך דרוש, להסיר את בני האדם

---

[1]) חריף מהיר ובעל שכל ורד, ולא רצה לקבל עליו משרת הרבנות והתפרנס בעסק. הוא הוליד את הרב ר' ברוך מפורסם גדול בכדינת זאמוט. ולהרב ר' ברוך היו לו שני בנים: א) הרב הג' ר' שלום טוביה אבד"ק שווינצאן משנת הר"ג עד יום מותו ו' אלול תר"ח; ב) הרה"ג ר' אליהו מאיר בק"ק ראסיין. גם לר' בייגש היו לו שני חתנים גדולי הדור: א) הרה"ג ר' צבי הירש אבד"ק שקוד, ב) החריף וצדיק ר' נפתלי הירץ מעיר חדש שאמרו עליו, בבקום שהיה מקשה, לא נכנצא כי שיפרק. —

האדם מדות מגונות מקירות לבבו נאמרים ; והשלישי ר' זלמן [2]) התגורר בקלויז ר' מיכל קצין ויפת בשנת תרכ"ח.

הר"ר שמשון
ב"ר ישראל הכהן מזא"ה (מזרע אהרן הכהן).

היה נקרא בשם „שמשון שאסניקער" על שם כפר קטן „שאסניקע" לא רחוק מווילנא, כי שם קנה יער עצים לסחורה, ומסתר הזה החל לעלות בעושר. ויתקרב בזה אל שרים ורוזנים ונשא חן בעיניהם במדברותיו, ובאמרי נעם הליץ טוב בעד איזה חוטאים, אשר שמו עליהם עלילות דברים ויוציאם מסגר לחפשי. ברבות עשרו כן הרבה להטיב לכל אדם, גם יסד בחצרו בפרור עירנו „לוקישאק" בית תפלה. בהיות רבן של כל החסידים פה ווילנא בשנת תקצ"ה, הוא הגאון ר' מענדעלי שניאורזאהן, ותהום כל העיר לקראת בואו עד כי נשטע חדבר הזה לשרי העיר ויפחדו.. אז עלה ר' שמשון כגבור אל שר הגליל אשר היה אז בימים ההם ויתן את ערבתו, את כל הונו וגם את עצמו, אם תאונה איזה מקרה לא טהור בגלל הרב. פעמים רבות התארח בביתו הגאון החכם ר' יצחק טוואלאזין, ולכבודו נהרו אליו כל גדולי וחכמי עירנו. לכל פושט יד היו נדבותיו במלוא חפנים לכל צדקה וחסד נתן בלב טוב. ומרוב גדולתו בעושר ובכבוד פגעו בו קנאים אשר הורידוהו מטעמדו וממצבו, עד שההכרח אלצהו להיות עובד במסחרי אחרים. אבן חכמתו האירה את פניו ויקבל ברצון את אשר נגזר עליו באהבת ה', ויפת בשיבה טובה ביום כ' מרחשון תרי"ג, ומצבתו בקצר מלים תגיד את שבחו:

שוע וראש, מחסה לרש, שמש ומגן, וצנה להגן,
נדיב וחונן, בצלו לגונן, נענה ורעב, ישראל בקוראיו,
ה"ה הנכבד המהלל להפליא תו"י וי"א וסר מרע טו"ה
שמשון הכהן משאסניקע ב"ר ישראל ז"ל
ויפת ד' חשון תרי"ג תנצב"ה.

אשת ר' שמשון מ' רבקה היא בת הרב הג' ר' משה אבד"ק בעיר קורניץ. ודודו אחי אביו ר' ישראל הוא הרה"ג ר' אליעזר אבד"ק בבאריסאוו וכל המשפחה הזאת מצוינת ונודעת בשם „ראנדארעם" או משפחת „מאזעם". ותתנו היה הרב המופלא ר' רפאל נרשון ליפקין מעיר באריסאוו,

בן

---

[2]) ובנו הוא המשכיל ר' אליהו נאייווידל, נולד בשנת תקפ"א בעיר נאיישטאט סוגינד פלך קאוונא. בנעוריו למד בישיבה בוואלאזין מפי הגאון ר' יצחק, אח"כ נשתקע בעיר ראסיין

בן הר"ר יהודה ליב ממשפחת דייכעס. היה גדול בתורה וחכם משכיל ומנעוריו היה סוחר נכבד ונודע לשם. לעת זקנתו בא הנה לעיר מולדת זוגתו המצוינת מ' איידל, ונתקבל בביהמ"ד הגר"א להיות מן הלומדים שמה. ובחלוש נוו מזקן, כלכלו את שיבתו בבית אסף ילוקנים פה, נאסף בן פ"ג ביום עש"ק כ"ח שבט בשנת תרנ"א, ובמבחר קברינו מצא מנוחתו.

הר"ר יצחק דאנציג
בהרב הג' ר' אברהם דאנציג [1] (בעל „חיי אדם") בהר"ר יחיאל מיכל [2].

היה גדול בתורה מלא ביראה וסוחר נכבד בעירנו, ורבות בשנים נמנה בין גדולי הפרנסים בקהלתנו. רום קומתו, ארך זקנו והדרת שיבתו הוסיפו לויות חן על ערכו וכבודו. בא בהקרמה על ס' בית אברהם צואת מר אביו הרה"ג זצ"ל (ווילנא, תקפ"א). גם מצאתיו תתום על מכתבים וענינים גדולים בעסקי הקהלה. ויתר שבחיו יספר האר"ס במצבתו אשר הקימה נכדו ר' ארי' יהודה ליב, בן בנו יחידו האברך המופלג ר' אליהו [3] אשר מת על פני יצחק אביו ביום ז' מנחם אב תקפ"א. א"ר יצחק, הצדקת מ' גיטל (מתה כ"א שבט תרי"ז) היא בת הרה"ג ר' יהודה ליב [4] (הנזכר בק"נ צד 227) בהגאון רבינו אליהו זצ"ל.

ויהי

משם הלך ויהי למורה שפות בעיר קאוונא, ובאחרונה בא לווארשא. שם חבר ס' „מורה שפת עבריה" בדרך קלה של אללינגוארף, עם המפתח „פשר דבר" (ווארשא,) וס' „אב לבנים" (ווארשא, תרמ"ב). ובהדש אלול שנת תרמ"ו בלכתו ברחוב הפילו סום עובר וישבר את רגלו, וימת ביום ה' ט"ו אלול (האסיף תרמ"ז).

[1]) מאיזה סבה בא הנה בבחרותו מעיר דנציג (ולכן חתם בכנוי „דנציג") ויקח אותו הר"ר משה (מצבתו על כ"ע הישן: „הוי על שפיים אשא קינה, על שבר אבי מורי התורני מו' משה במו' עקיבא סג"ל, נפשר ביום י"ר שבט שנת תקמ"ב תנצב"ה") לחתן לבתו מ' שרה (מצבתה בס' שש"ק ח"ב סי' 33). — [2]) הוא נכד להרה"ג צדיק תמים ר' שמואל מהאסינבריק, בעהמ"ח ס' „נחמות ציון" פ' על ישעיה עד סוף קאפיטל מ' (ברלין תקל"ב) חתן הגאון ר' יחיאל מיכל אבד"ק שאשלאנד. — (ובעל שה"ג החדש מעה ולא הבין מה שכתוב בק"נ וכתב כי ר' יח'אל מיכל הזה היה חותנו של בעל „חיי אדם"). — שם בק"נ צד 233 בכתב „חבר" לבעל „חיי אדם" מריש מתיבתא הגאון ר' יוסף ליבערמאן מפראג, נזכר גם בס' „עמורי שטים" לבית הלוי (פראג, סתוק"ה) בשם הגאון וחסיד מו' יוסף ליברלש זצ"ל. גם בא בהסכמה ביחד עם הגאון „נודע ביהודה" על ס' „פעמוני זהב" (פיורדא, תקכ"ח) ג' ג' אלול תקכ"ח וחותם עם שם אביו „במו' ארי' ליב וכו'". — [3]) מנוחת כבודו למרגלות אביו זקנו בעל „חיי אדם" ובצד דודו הר"ר משה שלום אחי אביו הרי"צ (אשר אביו בעל ח"א חבר קונטרס בסוף ספרו „וחכמת אדם" בשם „מצבת משה" (עין ק"נ צד 235). א"ר אליהו מ' פ־ומא היא בת הר"ר עזריאל (מת בעיר אלקענק א' דר"ח כסליו ת"ק..) בן הרה"ג ר' נחום טריווש סו"ר בק"ק ווילנא (ק"נ צד 196 סי' 3). והמה הולידו את הגביר הנכבד ר' ליבעלי דנציג, אשר אתו התחתנו מיוחסי ארץ. —

ויהי כי זקן יצחק, ויעל אל אביו לבוא שחק לפ"ק.
יצא יצחק לשוח בשדה, ויצא מבת ווילנא כל הדרה.
צאתו אמנם לפנות ערב—אבל פנה גם יום העיר וזהרה.
חבר לכל יראי ה', ולא נפרד גם בהתחברו אל קנייניו;
קרוב ליראת שדי ולתורתו, גם במרחק רוב ענייניו.
בשני עדים יקום הדבר, יקומו ויעידו יום וליל,
נשף ושחר אם לא הם ראוהו, הוגה בתורתו בעוז וחיל.
הלא יענו ויאנו גם עניינו, על צדקותיך בעיר פעלת;
רעיך רעו עמך עמך, — יגידו עד מה טובך הגדלת
בעלותך מחיי חלד אל על—אל אביך שם לאור חיי אדם,
אליו יאסוף את נשמתך, אל נשמת-וחכמת-ובינת אדם.
בהעלות אברהם את יצחק בנו, והלכו שם שניהם יחדיו
ראות רבות אז ה' יראה, כי בהר ה' יראה כל חכדיו
הלא יעמוד לעד אשר זרע יצחק, לגור ארי יהודה נכדו
משכורתו כעל כל צדקותיו, הלא יירש זה יחיד ליחידו

ה"ה אבי זקני הרב הגביר, היקר והנכבד בכל העיר
מו' יצחק בהרב המאוה"ג מו"ה אברהם דנציג זצלל"ה
מו"צ. המפורסם בחבוריו היקרים בכל קצוי ארץ.

גם תתן הרב המאוה"ג מו' יהודה ליב בן גאון כל עם
ה' וקדושו רשכבה"ה אדמו"ר אליהו ווילנא זצוק"ל
ויגוע בד' לחדש ניסן לפ"ק, הוא שנת תרי"ג תנצב"ה.

---

4) היה חתן הרה"ג ר' אברהם בהר"ר יהזקאל מלאזדייא, (אשר מת ביום ב' דר"ח אייר תקנ"ח). — במכה"ע "עברי אנכי" בגליון ט' מן ט' כסליו שנת תרמ"א, כותב מוולאדיסלאוו הר"ר ישראל איסר גאלדענבלום (המכנה עתה בשם: י א פ "ז מפאריז) לאמר: "רי"ל אחז דרכו לרגלי מחלתו מווילנא לעיר קעניגסבערג, לדרוש ברופאים, ובבואו לעירנו (ה"א עיר ספר על גבול פרוסיא) קדמהו מר המות. וזאת מצבתו:

ינוח הוד הוא איש יהודה, ליל ויום יגע בתורה ותעודה,
ישאו קנים וישמיעו זאת ביהודה, בקי במקרא משנה גמרא ואגדה,
בן הגאון הגדול החסיד מו' אליהו זלל"ה מווילנא.
וי"נ יום ד"ה שבט תקע"ו תנצב"ה.

ולהרה"ג ר' יהודה ליב בנים מצוינים: א) הר"ר יחזקאל בסערהייא; הר"ר טוביה בהקדמת המבלה"ד שיר השירים עם פי' הגר"א (ווארשא תר"ז) כותב: ראה זה מצאתי

הר"ר גבריאל יעקב גינצבורג
בהנגיד ר' נפתלי הערץ גינצבורג [1])
בהראש ר' אהרן יהודה ליב גינצבורג [2])
בהנגיד הראש ר' אשר גינצבורג [3]).
בהנגיד ר' קלונימוס קלמן [4])
בהר"ר יצחק אייזיק [5])
בהר"ר אשר [6])
בהרה"ג ר' אהרן [7])
בהרב החסיד ר' יצחק אייזיק [8]) מווירמיש
בהרב הגאון ר' שמעון [9])
בהרב הגאון ר' יעקב [10])
בהרב הגאון ר' אשר אהרן [11])
בהקצין ר' שמעון גינצבורג [12])
בהר"ר אברהם (?) [13])
בהר"ר יחיאל · מפורטו [14])

נולד בווילנא בשנת תקנ"ג ונשאר בן ארבע שנים יתום מאביו, אשר מת בחדש אדר תקנ"ז (בן נמצא זכרון מותו בפנקס המקומות מבית הכנסת הגדול

כ"י ת"י נכדו ש"ב הרבני המופלג י"א הנגיד כש"ת מו"ה יחזקאל נ"י מסעראיא ואחיו הרבני המופלג י"א מו' טוביה נ"י, בני הרב הגדול המנוח מו' יהודה ליב זלל"ה, בן הגר"א הנ"ל, והוא חבור נחמד על שה"ש כלו קדש מהגאון הנ"ל בשני פרושים; ואשתו מ' ביילא היא בת הר"ר איסר שחור מווילנא (הנזכר בק"ג צד 215); ובנותיהם, א) טייבל, אשת הר"ר אברהם עפראן מווילנא; ב) ליבע אשת הר"ר שמואל אהרן גראדזענסקי; ב) הרב הגביר ר' ישכר בעריש ווילנר מ"כ בווארשא (ר' אלול תר"ה), ומצבתו בס' „נהלת עולמים" סי' מ"ו. ובניו המה: א) הר"ר משה (הוהן הרה"ח ר' איסר בער נ"י וואלף בקאוונא); ב) הר"ר שלמה (חתן הגאון ר' חיים דודזאהן אבד"ק ווארשא); ג) הר"ר אליהו; ד) הר"ר משולם ווילנער (נזכר בס' „נחלת עולמים"). ה) הר"ר מרדכי (בנו הוא הר"ר בעריש; חתניו המה הגביר הר"ר יוסף עפטינגער בווארשא והר"ר סענדר חיים זעגל, בווילנא, חתנו הוא הר"ר שלמה זלמן הורוויץ מווילנא);

[1]) נפטר תקנ"ז, ואשתו מ' טייבל בת ר' אורי' ספרא דמתא וילנא (אשתו היתה ממשפחת ראפאפארט) אשר נסע לא"י בשנת תק"ם (פנקס דקלויז הגר"א), בן הר"ר יעקב גבריאל ספרא דמתא, בהרב המופלג ר' טוביה סופר [בזמן אחד עם היסו"ד והתימות שניהם נמצאות על כמה כתבים, ואולי על שמו נקראה נכדתו טייבל; היה נקרא גם כן בשם „ר' טובי' פייגיש", על שם אמו פ"יגא (עיין לעיל צד 140)], בהרב המופלג ר' אברהם ר"ש (ר"ת ר' יהודה טעוועלעם). — [2]) ואשתו מ' חיה בת הגאון ר' יעקב אבד"ק מאכשטוב ובק"ק סאקאלאוו, בהרב הג' ר' יואל אבד"ק אורלא, בהרב הג' ר' יעקב בעהמ"ח ס' „זרע ישראל" חדושים על מס' מגילה (אלטונא, תצ"ה) ועל מס' ראש השנה (אמשטרדם, תצ"ו) (עיין בשם ר' יואל מיאסינאווקע). — [3]) ואשתו יוטא בת הנגיד ר' אבא קלאצעם (ק"ג צד 185 וצד 213). בפנקס היסו"ד מיום כ"ח כסליו תקי"ח, בא לחתום בקהל נכבדי עירנו בדבר האופנים אשר נבנה הקלויז וחותם „במו' קלונימוס קלמן הכ"מ". כנראה בשנה זו מת אביו. — [4]) עיין ס' „תולדות יעקב" (ביאלאסטאק תקס"ו) לנכדו בן בתו הוא הר"ר יעקב בהגאון הגדול מו' אברהם מ"מ דק"ק אורלא. — [5]) הוא חתן הרב הגדול ר' משה גאלדש מק"ק פינסק נכד הגאון הט"ז (שם בס' הנ"ל). — [6]) נקרא „ר' אשר ר' קלמנ'ס

הגדול דפה"ק), ונתגדל בבית אבי אביו ר' אהרן יהודה ליב איזה שנים, כי גם הוא מת ביום י"ז אב תקס"ד. ובבית ראי"ל נתגדלה יתומה בת בנו הר"ר יואל, ונתארסה להבח' גבריאל יעקב הנ"ל, אכן גם היא מתה ביום י"ג אלול תקס"ו (מונחת בצד אבי זקנה ראי"ל הנ"ל, ואבן אחת על קבר שניהם, ועליה כתוב „הכלה שרה דבורה, בת בנו הר"ר יואל, ילדה בת יו"ד שנים ומחצה"), וכנראה אחרי מותה עזב הבח' גבריאל יעקב את ווילנא עיר מולדתו וינוע אל עיר וויטעבסק, ושם נשא את אשתו מ' לאה בת ר' יוסף יוזל[15]. ויחל שם לעסוק במסחר ויסע לעיר קאמניץ, ושם נתעשר עושר רב, ומשם עלה לרגלי עסקיו לעיר סימפעראפאל, ושם מתה עליו אשתו הראשונה, וישב אל ווילנא, והתארח בבית קרובתו החכמה מ' חיה זלאטא ראזענטהאל (בת דודו הגביר ר' מרדכי ב"ר ליב הנ"ל ב"ר אשר הנ"ל) ויקח פה את האשה מ' שפרה בלומא בת הרב המיוחס ר' ליפעלי מרגליות. ואחרי שנים מעטות מת בן ששים שנה, ביום ד"ד ניסן תרי"ג, במדינת קרים, בעיר סימפעראפאל, ויכתוב בשטר צואתו לתת חמשת אלפים רו"ב לצדקה לעיר מולדתו ווילנא.

ויהר מתולדותיו מיחס אב..זיו למעלה בקדש עד ר' יחיאל מפורטו ומתולדות משפחתו המפארה אשר תסתעף לענפים רבים ימצא הקורא בס' „תולדות משפחות גינצבורג" (פ"ב, תרנ"ט). ויקונן משוררנו האד"ם לבן עירו, להאיש גבריאל, ויספר את תהלותיו ומעלותיו, והדברים חרותים על האבן הנצבת על מקום קבורתו מארבעת רבעותיה:

גבר

מווילנא" ונבחר מעירנו לנסוע לועדי המדינה משנת תל"ג עד שנת המ"ז. — [7]) היה נקרא „ר' אהרן שתדלן מדינה מווילנא" ונזכר בפנקס המדינה בשנת תכ"ז. אחיו הוא הגאון ר' נפתלי הערץ גינצבורג אבד"ק פינסק וסלוצק, אשר הוליד את הגאון ר' שאול גינצבורג אבד"ק פינסק. בן הר"ש הוא הגאון ר' אשר אבד"ק פינסק. — [8]) עיין בס' „ראשית בכורים" להג"מ הענך אבד"ק גניזין (ספד"מ תס"ח). — [9]) היה נקרא בשם „ר' שמעון שאטלעס" אב"ד וד"מ פרנס ומנהיג מחכמי ישיבה דק"ק ספד"מ. בתו האחת היא אמו של המחבר ס' „טוב ראי" „ומגדל דוד" (ספד"מ תס"ב) ובתו השניה היא אמו של הגאון האדיר ר' דוד אופנהיים אבד"ק ניקלשבורג (עיין תולדתו של ר' דוד אופנהיים ממני בס' „גן פרחים" ליח"ס מז"ח, ווילנא תרמ"ב). — [10]) היה אב"ד וד"מ דק"ק ווידבורג ואבד"ק פרידלאנד ורבו של הגאון תוי"ט. — [11]) יכונה „לעמלי גינצבורג" (עיין ס' „תורת יוסף", ווילמרסדארף „תמימה" לפ"ק ובס' „טוב ראי" הנ"ל.— [12]) הוא ר' שמעון גינצבורג הראשון אשר חתם כן על שם עיר גינצבורג (עיין „צמח דוד" בשמו). גינצבורג — עיר קטנה בארץ אשכנז במדינת שוואבן ושם ישבו בנ"י ימים רבים. בשו"ת „כנסת יחזקאל" סימן נ"א מביא הוכן „ג' מטיבי צעד בגינצבורג" (בסוף דף ס"ז). — [13]) כן הוא ע"פ ערות בעל ס' „טוב ראי", אבל לפי הוכחת החכמים הר"ר קויפמאן והרי"ל לאווענשטיין בהערותיהם לס' תולדות משפחות ג"ב הנ"ל שם אבי הקצין ר' שמעון הוא ר' אליעזר (עיי"ש במגלת יוחסין צד 150, צד 175, וצד 200). — [14]) אולי הוא ר' יחיאל מגינצבורג הנזכר בכמה כ"י כחכם בעברונות (עיין ס' תמ"ג בהערות הרה"ח הרא"א הרכבי צד 187). [15]) הוא בן הגאון ר' משה ראשקעס משקלאב, ובן האשה מ' חנה בת הרב ר' בנציון בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק דובנא בעהמח"ס יסוד יוסף, ונעימה קרושה.

מצד הראשון

גבר המות על עם אריאל, ויך שר ביעקב וגדול בישראל;
בענן צלמות כסה אור יומם, ובכי לילה בכל הערים האל.
רעדה אחזה כל עדת יעקב, גדול שברה לא תוכל שאתו,
יחד נגזרו חיי המחיה, אלף וחמש מאות איש — וביתו.
איך אשר ווילנא רבתי ילדה, איך סימפעראפאל העיר קברה?
ליטא שלחה האניה, ברייסין מלאוה, ועל קרים האי נשברה;
ירעשו מקול שברה כל מושבות יעקב, וכל ארצנו תשא קינה,
על כבוד אשר גלה מישראל, והוסר ראש תפארתם במדינה.
קול צדקותיו נשמע בכתוב עמים, ויהללו מעשיו בשערים,
בעלותו לתור אזרח נכבד לדורות, איך גם הורד חיש לקברים?
במותו — ותחי רוח יעקב, וברוח גבורה קם האיש גבריאל
נדרים להרים בצדקות ועז, אלפי כסף לאלפי ישראל:
„נדבה לה' לארבע ערים, חמשת אלפי כסף לכל אחת הנפתי:
פה נולדתי, פה אשה יעדתי, פה הון אספתי, ופה נאספתי".
תאב לבנות בית חולים בעיר זו, וידר יעקב אלף כסף למו,
לא ארכו הימים, ויצא יעקב לבנות פה גם בית עולמו.
יושבי הכפרים, יוצאי הערים, יצא לבם כאשר יצאת,
הו אדון והו הודו! צעק לבם, בזכרם האלף אשר להם נשאת.
על מי לא קם אורך זרוע לצדקה, ולמי לא יחשך יום מותך?
רבו חסדיך ממלים בפי המקונן, מטורי האבן ומעפרותיך.
צדקת הבן אך תגיד חסדי אב, ומעלליו יספל חסד יחידו,
גם יחידו ניר צדק בעמו ובעמים רבים, גם זכר צדיק לטוליד.

ה"ה יקר כבוד אבינו

הנזר והעטרה לראשנו, וראש בית אב לכל משפחתנו,
הרבני הגביר אשר הוקם ועלה, אשר ברכו ה' בעושר וגדולה,
וינשאהו מכל אחיו למעלה, הנקרא בשם הכבוד והתהלה,
אזרח נכבד לדורותיו, כבוד שמו וזכרו לתהלותיו,
מו' גבריאל יעקב במו' נפתלי הערץ גינצבורג וצללה"ה,
מילידי עיר ווילנא המהוללה, ממשפחת קלאצקא הנעלה.
אשר כבוד אוטר כלה.

מצד השני: המקוננות:

ווי לנא קול תתן: „בן בטני הבי!"
קול ווי טעבסק בא: „תני איש כלולותי!"
קול קורא מקאמנין: „השיבי תושבי!"
ותען סימפערא פאל: „הנו בקברותי!"

כלנה: אבן תזעק מקיר, גם מקירות לב האבן,
כי הרעה בטות הגביר, כל לב אנוש הלא יבן".

מצד השלישי: המקונן:

גלי עפרות, ואבני הקברות, יחילו מקולות פה יאזינו, יחיד! אבל יחידך פה, וקול המון רב קוראים „הו אבינו!" נורא קול נהי שתי בנותיך, וכל בנות ישראל מבכות על אביהן, צרת רבים זה המות, כי מצרות רבות לקח את אחיהן: בעוד לא שבת איך שבת, לא מלאו ימיך ומלאה ארץ אבליך, והשבעת רבים ולא שבעת ימים, הרוית דשן וייבש טלך? רוחה על כן אדמת קברך מדמעה, ואבן מצבתך שחקו מים, גשם דמעותינו יורד על שדך, ואשר זרעת פה תקצור בשמים".

מצד הרביעי: תאניה לאניה

רב החובל עבר הרותה תמונת אניה וקהלך מתוככי
וגם תרנך נשבר טובעת בים והתרן נשבר הגם יוצאים בבכי.

זכרון ליום אחרון:

ויהי כמשלש שנים לשבתו, בעיר אשר היתה סוחרתו, ועל כל המחוז פשטה מלאכתו, ושלמים וכן רבים היו משמעתו, ויהי ביום אחרון בחלותו, ויכר בנפשו כי קרוב מותו, וימהר ויקרא ויצו אל ביתו, לבנו יחידו ההולך בנתיבותיו, ואל הכבודות שתי בנותיו, ויפקוד גם את בת חורגתו, בשלשת אלפי רו"כ כיד נדיבתו, ואחר צוה להלבישו חיש לבנים, וישת אל השמים פנים, ויחל להתודות בתשובתו, ובדברו קרבה עת צאת נשמתו, ותצא רוחו בצאת שיחו: „תהי נא מיתתי כפרת חטאתי", ויגוע בנחת בהולך לישון, באור ליום ב' כ"ד לחדש הראשון, ולמחר בעצם היום שב עפרו לאדמתו, אחרי שובו לאל אמונתו, והוא כבן ששים שנה, בשנת יצאה רוחו עם אל נאמנה לפ"ק, היא שנת ה' אלפים תרי"ג ליצירה; בצרור החיים תהי נפשו צרורה".

ובנו יחידו של הר"ר **נבריאל יעקב** הוא השוע האדיר הגביר לפני מלכים יתיצב הבא־אן הר"ר יוסף יוזל גינצבורג. הוא האיש הנכבד יוסף אשר עמר בפרץ עמו ובעוצם שכלו התאמץ כל ימי חייהו להרום את החומה הבצורה אשר הוצבה מימים רבים בין ישראל לעמים, הוא גינצבורג הגדול אשר בצל כנפיו חסיו בני עמנו למאות ולאלפים. ויאסף יוסף בעיר פאריז ביום ש"ק ח' שבט בשנת תרל"ח (הקול ש"ג נו' 89) ובכל מושבות ישראל בכו למותו ויספדו לו, ובביהכנ"ס שבווילנא הספידו אז בטוב טעם ודעת הרה"ג ר' יהושע העשיל לעווין. אחר מהספדיו על מותו נדפס בשם „פורת יוסף" מאת ר' צבי הירש הכהן מקאוונא (ווילנא תרל"ט), ועל מצבת קברו כתב המשורר יל"ג את הדברים האלה (נדפסו בהאסיף שנת תרמ"ט):

יגון וספוד בכל נאות יעקב
כל ימיך בעד עמך עמדת בפרץ,
ולמליץ היית לו במלכות הארץ.
הה! ישענו עוד לא בא ויומך הגיע
היה איפא למליץ לנו במלכות הרקיע [16]).

הר"ר יצחק יהודה ליב ראבינאוויץ
בהרב ר' שמרידו טו"צ דק"ק קרעווע,

היה מגדולי התלמודיים בבמד"ר הגר"א ואהוב מאד בעיני הרה"ג ר' בערעלע (בונעם) מו"צ דפה"ק (לעיל צד 47) וה' ברכו באשת חיל, אשר בתבונות כפיה כלכלה את ביתה, והוא למד תורה מתוך רחבת לב וביושר העיון. השאיר חדושים רבים בכתובים מסודרים ובלתי מסודרים: א) **דרכי תשובה** עשרים שו"ת בענינים שונים; הראשונה היא מיום א' ח' אלול תקצ"ו, ושם מביא דבר אחר מפי אביו הרב החריף ז"ל אודת ענין גט. ב) **מאמר ארוך** לבעל „עמק הלכה" הנדפס בווילנא בשנת תר"ו, (הוא ראהו עוד בכתובים) מיום ב' ד"א טבת, שנת אבוא ל„ירושלים" (תקצ"ו) והערות עליו. ג) **מכתב** לידידו הרב החריף החכם השלם המפורסם מו' משה הלוי (?) אודות קריאת שם הבנים בשם אבותיהם „אור ליום א' ח' אלול תקצ"ו". ד) **דרוש** בסיום מסכת ברכות, ביום ד' ל"ב בעומר

---

[16]) תולדות הבאראן מר יוסף יוזל ג"ב ז"ל, ופרשת מעשיו בפ־טות וגם תולדות בניו המצוינים הקציגים הנכבדים לבית גינצבורג ביחד עם תולדות כל בני גינצבורג בדור האחרון ערוכות וסדורות לדפוס בס' תולדות משפחת ג"ב ח"ב ע"י בני דוד מניד מפ"ב.

בעומר ת"ר. ה) **מאמר** אדות אומנים העושים מלאכה בבית בעה"ב, ד"ו לספירה תר"ג. ו) **הערות** בס' חדש מהרב בעל „משכיל לאיתן" אשר כבדהו בו, אודת ברכת המזון לפועלים, שנת ליהודים היתה אורה (תר"ד). — ז) **פלפול** אדות חנוכה בבמר"ר הגר"א, ביום ח' דחנוכה תר"ח. — ח) **מכתב** אדות דבר חדש שנהגו המוהלים לעשות כמין צבת וכו' והיה על ברית מילה עם אחד מרבני המו"ץ דקהלתנו שנהג גם כן במנהג החדש הזה בשבת, ושוב שמע כי המנהג הזה נהוג בימים הראשונים בק"ק הוראדנא, מיום ז' אדר תרי"א. — ט) **חדוש** במס' מגלה, כ' אדר שני תרי"א. — הגאון ר' יצחק אבינדור במוהר"ש אבד"ק וואשילישאק כתב אליו בענין חדושי תורה, ביום ב' ד"ז סיון תו"ר, כדברים האלה: „אל מחו' ידידי הרב המופלג בתוי"ר חכם השלם במעלות ומדות רמות עוסק בתורה ועבודה, הנגיד המפורסם כש"ת מו' יצחק ליב נ"י". — ויהי ר' יצחק ליב במיטב ימיו בן מ"ז שנה (ביום י"ז סיון תרי"ג) ויעזב את אשתו הכבודה מ' עטיל בת הנגיד הנכבד ר' יהודה הלוי (נקראת בפי כל בשם „עטיל יודעלע'ס" ע"ש אביה). ואחרי מותו לא הטתה אלמנתו זאת אזן לכל השדוכים אשר הציעו לפניה עם רבנים וחכמים ועשירים, ובעצם שנותיה בחרה עפרות זהב קבר בעלה מכל חמדות תענוגי החיים אשר עמדו לעיניה, ותקנה במיטב כספה מקום קבורה לנות אצלו אחרי כלות חייה (ביום שמחת תורה בשנת תרנ"א), ככה שמונה ושלשים שנה אחרי מות אישה מצאה את מנוחתה לימינו. האשת חיל הואת בחכמתה ובאמונת לבבה ובאהבת התורה ובפזרון כסף לנדוניא בחרה לששת בנותיה הבתולות בעלי תורה ויחס [1]). בנם יחידם מו' שמריהו נקרא בשם אבי אביו.

כשנתים ימים אחרי מות הרי"ל, מת בווארשא בן ארבעים ואחת שנה (ביום ח' ניסן תרט"ו) אחיו הרב המופלא ר' **נחום חיים ברודא**. הוא היה גביר מפאר ממצויני הנכבדים בקלויז הגר"א פה, ומלבד מסחרו קבע גם עתים לתורה לשמוע שעור אלפסי מפי הרה"ג ר' בערעלע בונעם הנ"ל (עיין אדותיו בס' „נחלת עולמים" צד 32, ומצבתו נדפסה בס' יתר שירי אד"ם צד 85).

הר"ר

---

[1]) ואלו הם התניה: א) הר"ר אפרים פרוינקל בהר"ר אהרן מראטניצע; ב) הר"ר אליהו שלמה בהר"ר כשה יצחק הלוי הורוויץ ווינאגראד (דור רביעי להגאון ר' שמעלקי אבד"ק ניקלשבורג אחי הגאון בעל „הפלאה" ובן אחות הה"ג ר' אייזיק לנדא (לעיל צד 32) מת בווארשא (ד"ר אייר תרל"ח) ומצבתו בס' „נחלת עולמים" צד 95 סי' רע"ה); ג) הר"ר שמואל מיכל בהגאון ר' יואל יצחק קאצינעלינבויגין אבד"ק נאווא אלעקסנדראווסקי, כת פה ווילנא בה"ר (ה' מנחם אב תרל"א); ד) הגאון ר' ישראל איסר איסרלין מ"צ דפה"ק (לעיל צד 69); ה) הר"ר אברהם צבי קאצינעלינבויגין נאמן הצדקות פה ווילנא ומדפיס ספרים עברים; ו) הר"ר זונדל ראבינאוויץ בהרב ר' שלמה פערס, בהרב הגאון ר' ליב אבד"ק קאוונא.

הר"ר חיים נחמן פרנס
בהרב ר' משה פריץ מרובנא [1])
בן המפורסם ר' מנחם מאנש [2])
בהר"ר אביגדור
בהר"ר דוד פרנס
בהר"ר משה
בהר"ר אברהם.

אמו החשובה מרת שיינדיל היא בת הרב ר' נחמן כ"ץ (חתן הגאון ר'

---

[1]) בהמל"ץ שנה ל"ב מיום ד' כ"ה כסליו תרנ"ג גו' 267, נדפס העהק מפנקס ק"ק דובנא ושם בצד ק"ו ע"ב בא חתום על עלה בכוסכם מיום ג' ו' תשרי תקנ"ב בק"ק דובנא רבתי, "נאום הק' משה פרץ ברמ"מ" עם עוד חתומים, ומ"כ ברובנא. ולהרמ"פ היה עוד בן בשם ר' יצחק נתן נטע מת בלובלין ד"ח שבט תקפ"ב (דעת קדושים, צד 34):

הרבני הישיש המופלג
המפורסם מו' משה פרץ
בהמפורסם מו' מנחם מאנש
מת ביום ה' אלול תקפ"ח
ת נ צ ב "ה

עדה המצבה שבה נקברה
אשה חשובה נפש נדיבה
מ' שיינדיל בת הרב ר' נחמן כ"ץ
נכד הרב הגאון ר' חיים כ"ץ
אבר"ק לבוב
מתה י"ג תמוז תקפ"ב תנצב"ה.

[2]) הוא בן הר"ר אביגדור [חתן הג"מ ר' אברהם אבלי ר' ליבוש"ס אבר"ק זאלקווא בן בתו של הט"ז (עיין שה"ג החדש בשם אלפי ישראל על הו"מ, לבוב תרל"ג)], בהר"ר דוד פרנס, בהר"ר משה, בהר"ר אברהם.

על מצבת ר' מנחם מאנש חקוק:

מנחם יצא לעבודת המלך
פנה הודו והדרו
מפורסם בדורו
אוי לדור שאבד פרנסו
על ישראל היה הדרתו
יועץ וחכם הרשים
מגזע ישישים נבון לחשים
ה"ה הנגיד המפורסם
מו"ה מנחם מאנש
במו' אביגדור זצ"ל
נפטר י"ט טבת תקמ"ב
ת נ צ ב "ה

ועל מצבת אשתו חקוק:

מרגלית טובה
מרגניתא דלית בה טימי
ה"ה האשה
החסודה המפורסמת
מרת פעריל בת
הרב הגאון
מו' יעקב אברהם ז"ש
נפטרה י"ב טבת תקמ"ג
ת נ צ ב "ה

ר' יעקב אברהם ז"ש הנז' במצבת מ' פעריל, יש לשער כי הוא ר' יעקב אברהם מקראקא בעהמ"ח ס' נחלת יעקב ואבני שהם על דרושים (אמ"ד תפ"ד). בהמל"ץ שנה ל"ג תרנ"ג גו' 34 מיום ה' אדר נדפס כפנקס הנ"ל דף ק' ע"ב, צוואת ר' מאנים, וסדר חלוקת כסף הצדקה לכמה חבורות ולעניי ארץ הקדושה ולקרוביו בכל שנה ושנה ביום היארצייט שלו בסך חמש מאות זהובים, ועליו כתוב תארים "הנגיד המפורסם

ר' חיים הכהן ראפאפארט) [3], בהגאון ר' בצלאל כ"ץ אב"ד ור"מ בק"ק אוסטרה (אשר מת בחיי אביו, כ"א סיון תע"ז) בהגאון ר' נפתלי כ"ץ [4] (תתן הגאון ר' שמעלקא [5]) אב"ד דק"ק אוסטרה) בהגאון ר' יצחק כ"ץ (ואשתו מ' איידיל בת הגאון ר' מענדיל מרגליות [6]) בהגאון ר' נפתלי כ"ץ [7], בהגאון ר' יצחק כ"ץ [8], בהר"ר שמשון הכהן, בהר"ר גרשון הכהן, בהרב הגדול המיוחס רבינו עקיבא הכהן נשיא מק"ק אובן [9].

הר"ר ח"נ היה תתן הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד, אשר התכבד בו וביחוסו (עיין הקדמת ס' „מגלה עמוקות" להג"מ נתן שפירא מקראקא, לעמבערג, תקנ"ה), ואחרי מות אשתו הראשונה מ' שרה ביום

ג'

שוע ונדיב יועץ ונשוא פנים מו' וכו'"; ובניו, א) הרב המאוה"ג ר' אברהם אבד"ק לויצק, ב) הרבני המופלג הנגיד ר' פרץ (והוא ר' משה פרץ) קימו את צואתו ביום ב' י"ח טבת תקמ"ג.—ביום ג' טבת תקמ"ג נשלח מיורשי המנוח ר'מאנים הנ"ל סך ארבעה אדומים(רענדליך) על עניי אשכנזים שבארץ ישראל, ליד הרב הג' ר' אליעזר זוסמאן במו' יצחק שור, אב"ד דק"ק צפת (המליץ שם). — [3]) היה אב"ד ור"מ בק"ק לבוב, ונפטר (ביום ג' ג"ג תמוז תקל"א), (עיין „מצבת קדש" ח"א סי' צ"ו, וכס' „אנשי שם" סי' קס"ח); וא"ר חיים היא מ' מרים בת הג"מ שמואל שמעלקי אבד"ק פרעמיסלא. — [4]) היה אב"ד ור"מ דק"ק אוסטרה ופוזנא ופראנקפורט דמיין, בעהמ"ח „סמיכות חכמים" „שער נפתלי" „ובית רחל" „וצואת ר' נפתלי", ונתקבל לנשיא בארץ ישראל ומת בק"ק קונסטנטינאפאל (ביום כ"ד מבת תע"ט). בהנשר שנה ד' כתוב, כי בעלותו לארץ הקדושה שלח מקאנסטאנטינאפאל לפני מותו שם, מגורת נחשת קלל למנחה אל בית הכנסת דק"ק אוסטרה ועל ירכה מחוקקים מעשה חרש הדברים האלה: „ויהי בנסוע האדון כבוד אדוננו מורנו ורבינו ה"ה המופלג מו' נפתלי בן הרב המופלג מו' יצחק כ"ץ אב"ד ור"מ ומ"ץ דקהלתנו אות תורה יע"א והגליל, והיו: גם אב"ד ומ"ץ בק"ק פוזנא יע"א והגליל, שלח מנה יפה לנוה יפה, הוא, וכו', הוא ואשתו הצנועה והחשובה הגבירה הרבנית מרת שיינדיל בת הרב המופלג החסיד מו' יוסף שמואל שמעלקא, אשר היה גם כן אב"ד ור"מ ומ"ץ בקהלתנו, והרביץ תורה פה שנים רבות; ונדר את המנורה לביהכ"נ להעלות נר תמיד, לזכרון לפני ה' תמיד". — [5]) בן הגאון ר' מאיר ז"ק אבד"ק לבוב. נפטר ביום ס"ז ד' ב' כסליו תש"ז (מצבתו בס' „אנשי שם" סי' שמ"ז). והר"ש היה תתן הגאון בעהמ"ח „מגיני שלמה" „ופני יהושע" מ"כ בלבוב (ד"ח מנחם ת"ח) (אנשי שם סי' קצ"ח). — [6]) ממדינת גאלליץ אב"ד ור"מ דק"ק פרעמיסלא. אשת ר' מענדיל הראשונה מ' שיינדיל היתה בת הגאון ר' מרדכי מקראקא, ואשתו השניה—בת הגאון ר' משה חריף אבד"ק קרעמניץ. — [7]) דרשן ואבד"ק פרוסטניץ ובניקלשבורג ופינסק, ומ"כ בק"ק לובלין. חבר שו"ת בשם „פירות גינוסר" ובסופו שו"ת בשם „ים כנרת" לנכדו הג"מ נפתלי כ"ץ הנ"ל. היה תתן הרב הג' ר' ישעיה ליבערש פריטום דיין מו"ש בק"ק פראג (עיין אוה"ס לראב"י בשמו). — [8]) היה אב"ד ור"מ דק"ק ניקלשבורג ובק"ק וו'נא ומרינת מעהרין. — אשתו הראשונה, לאה מתה בלא בנים ונשא את אחותה השניה מ' פייגעלע, ושתיהן בנות הגאון, ר' ל מפראג. — [9]) ומת בשנת רנ"ו; מספרים עליו בס' „מגלת יוחסין" דף י"א להר"ר נח חיים לעווין מקאברין (ווארשא תרכ"ד) וגם בס' „מים חיים" (זיטאמיר תרי"ז) כי לו היו י"ב בנים וי"ג בנות, י"ב מהן השיא לכהנים; ובעלותם יחד לדוכן היה קורא בקול כ"ה תברכו את בני ישראל. והיה לו כתב יתום עד עלי הכהן, (עיין „מצבת קדש" ח"ג סוף סי' י') ואת בתו השלש עשרה השיא להר"ר שבתי שעפטיל הלוי הורוויץ בהר"ר ישעיה הלוי הורוויץ. והרש"ש הוא אבי הגאון ר' אברהם הלוי הורוויץ בעהמ"ח ס' „עמק ברכה" וס' „ברית אברהם" וס' „ש נוהלין", ובנו הוא הגאון ר' ישעיה הלוי בעל השל"ה, ובנו הוא הגאון ר' שבתי שעפטל בעהמ"ח ס' „ווי העמודים". כעין ספור זה מר' עקיבא נמצא בהמליץ שנה ראשונה

ג' ב' אייר שנת „אלה חיי שרה" (תקס"ט) [10], נשא את הצדקת מרת האנא רייזעלע, בת הרב הצדיק ר' ליבעלי ר' בערש (ק"נ צד 258). הרב ח"ן מצא רב חן בעיני גדולי עירנו מיד בואו הנה, כי מלבד אשר היה חתן איש צדיק מצוין וגדול הדור, עוד הגיד שעור אלפסי ור"נ לפני גדולי תורה בכל יום בבמד"ר חותנו אשר שמה התפלל. ודרכו בתפלתו היתה בדבקות מאד ובחשק נפלא בנוסח האר"י, והאריך בתפלת שמונה עשרה. אחר תפלת י"ח היה מניח תפלין של רבינו תם, והיה זהיר לאמר הפיוטים בכל שבתות השנה כנרפם בהסדורים, וצוה לכל המתפללים שמה לאמרם במתון אחר תפלת שחרית, בכדי שלא לאחר זמן קריאת שמע, וכן פיוטים למערבית. ובכל שבת אחר תפלת שחרית למד בס' הזהר פ' השבוע לפני קה"ת, שכל המתפללים שמה קראו שמו"ת לפני הקריאה. את הוצאת ס"ת בין בחול ובין בשבת ויו"ט לקח הוא לעצמו. שקידתו בתורה היתה גדולה מאד, ממש לא פסק פומיה מגירסא. בכל יום עד השעה השלישית אחר חצות היום למד בבית מדרשו מעוטף בטלית ותפלין, ויתר העת היה לומד בביתו, והתאחר בתפלת מעריב בערך שעה בתוך הלילה. ומחמשה עשר באב עד יום כפור למד כשלש שעות בין מנחה למעריב, כדי להוסיף מהלילות על הימים (כל אלה דברי הרב הגאון ר' שלמה הכהן נ"י מו"צ דפה"ק במכתבו אשר אתי).

שנים רבות היה פרנס ומנהל וגבאי צ"ג בעירנו והיה גם נשיא על צדקות עניי א"י. מצאתיו חתום בראש על כמה כתבים. גם נמצאו ממנו הסכמות על איזה ספרים, גם בקונטרס אחרון לס' „שאגת אריה" דפוס סלאוויטא דף ס"ד ע"ב, נדפסו ממנו חדושי תורה. לבד חכמתו בתורה, היה גם חכם בחילי דעלמא וכל נכבדי הדור והיחס היו משכימים לפתחו ושואלים עצה ממנו, ותשובתו היתה כדבר איש האלהים ולא זזו מדבריו ימין ושמאל. וכערך גדולתו כן כפלים ענותו. ביתו היה פתוח לרוחה לכל דורש, ובית ועד לרבנים ולעשירים. הוא היה מהראשונים המקבלים את פני השר מונטפיורי בבואו לווילנא והשר כבדהו לבוא אל ביתו. כל מעלותיו ומדותיו עצמו מספר, ומעט מהנה כתבתי על מצבתו.

ולר'

נו' 12 בהוספה, ארות ר' אליעזר הכהן, וכן כתוב על מצבתו: „ויהי ידיו לאל אמונה, אבן פנה, רב תבונה, מצנפת הבינה, מרבה חכמה איש אמונה, כתר תורה וכתר כהונה. הרב ר' אליעזר ברבי שמחה הכהן, נאסף אל עמו ביום ו' עש"ק י"ז טבת שע"ב. נקרא ר' אליעזר איש קדוש וגדול; היו לו י"ב בנים כהנים וי"ג בנות נשואות לכהנים ובעלותו לדוכן היה אומר כ"ה תברכו את בנ"י. עם מי האמת?. — [10]) כן כותב אביה הגאון בספרו „זרע אפרים" „אשר חברתי ליכרון בתי הבכירה הצנועה הצדקת מ' וכו' ובימי חליה שהייתי שרוי בצער ודעתי עכורה לא עסקתי בהלכה ועסקתי בביאור הפסיקתא וכו', ליזכר עולם יהיה לה

ולר' חיים נחמן נולדו שני בנים ובנות שתים: א) הר"ר אברהם פרנס (עיין בשכו להלן); ב) הר"ר אליהו בפאלאצק, (נפטר ר"ח ניסן תר"ל); ג) מ' פעריל אשת הר"ר לוי זקהיים (עיין צד 165). ד) אשת הרה"ג ר' אהרן משה פארווא [11]) (מת בין יו"כ לסוכות בשנת תרמ"ג), בן הרב הגאון ר' יעקב מאיר פאדווא אבד"ק בריסק [12]).

וז"ל

מרי עלותה בית ה'. — [11]) ר' אהרן משה חבר „באור הרא"ם" על מדרש שוחר טוב, עם תוספת „באורים והגהות הרמ"ג (הרב ר' מרדכי גיכפל אבד"ק ראזינאי), ווארשא בשנת דרשו ה' ועזו, לפ"ק (תרכ"ה). בראשיתו שיר למעלת משפחת פאדווא בשבשה בתים, וחושב שם את ספרי אביו הגדפסים והכתובים הנ"ל, וגם מבוא לבאורו, ושם הערה מבנו החריף ר' אריה ליב נ"י (עיין לקמן) בס"ה קצ"ח דפים, ובדף קצ"ו בסוף הגליון מקונן על מות בתו הבכירה מ' בוילא (א"ח שבועות תרכ"ב) ואחריה מת בעלה המופלג ר' יעקב ווישקינד (ר"ח אדר שני תרכ"ד) משקלאב, נכד הגאון בעל חמדת צבי; ומבקש חיים בעד בנם יחידם העלם חיים נחמן נ"י (מחבר ס' „חוט המשלש"); ועוד מקונן על מות חמותו המצוינת וכו' מ' האנא רייזל (ט' אדר תרכ"ה), וקובע ברכה לאמו הרבנית מ' עכסה בת הרב הגביר ר' שאול לעווין מקארלין ז"ל (הוא היה אחד מהמשתדלים לפני הממשלה להציב גבולות בין עיר התאומים פינסק וקארלין ולחלקה לשתי ערים, ויושביה לשתי קהלות אשר כן הנן בעיני הממשלה גם היום בעניני צרכי צבור קודש וחול. תולדתו בס' היחש לבני לעווין, ווארשא (תרמ"ה); ובסופו השמטות לבאור הרא"ם, והערות מהמשכיל ר' משה אהרן שאצקעס מקארלין (בעל המפתח) והערות מהגאון ר' אליעזר משה הלוי הורוויץ אבד"ק פינסק, והגהות מהחכם ר' צבי הכהן שערשעווסקי מפינסק. — עוד חבר „באור הרא"ם" באור קצר על פסיקתא זוטרתא הנקרא „לקח טוב" מרבינו טוביה ב"ר אליעזר על ויקרא במדבר דברים הנדפס ביחד עם בראשית שמות מכ"י, עם הערות והגהות רבות וחלופי גרסאות מהרה"ח ר' שלמה באבער מלבוב עם מבוא גדול (ווילנא, תר"ם). בהקדמתו לבאורו זה הוא מקונן על מות בנו יחידו המופלג וי"א ר' אריה ליב הנ"ל (י"ח אדר תרל"ז) בבריסק, וחותם בקארלין „יום ג' ג' כסלו יום הולדי, שנת תר"ם בכבוד קרני" ובדף האחרון מביא הערות מאחיו הרב הגדול ר' וואלף פאדווא מבריסק. — ס' „חוט המשולש" הנ"ל כולל תולדות החנא ר' עקיבא בן יוסף, מתלמוד ומדרשים עם כל המראה מקומות, ד"ט דפים, ואחריו תולדות ר' לוי ב"ר סיסי מהרא"ם הנ"ל ד"ב דפים, ואחריו תולדות ר' יוחנן מהמחבר הנ"ל י"ז דפים, ובסופו הערות שונות (ווילנא, תרל"ז), נדפס ע"י ר' מנחם מענדל ווישקינד דודו, אחי ר' יעקב אבי ר' חיים נחמן הנ"ל המחבר (עיין בקרת עליו בהשחר שנה תשיעית צד 172 ותרוה רב ענג ונחת רוח). — [12]) בעהמ"ח ס' „מקור מים חיים" ושו"ת מהרי"ם „נחלי מים" וס' „כתונת פסים" עם קונ' „חצי יהונתן"; ובכתובים ס' „נחלי דבש" דרושים וחדושים על ש"ס. ויומת ביום ג' ד"א כסליו תרט"ו (עיין זכרו בס' עיר תהלה) בהרב ר' חיים פאדווא (מת ד"ב אדר תקצ"ז) בהגאון ר' אהרן (בעהמ"ח ס' „מנחת אהרן", וס' „מנחה בלולה", (מת ד"ג חשון תקל"ח) בהרב מו' מאיר. — על מות הגאון ר' יעקב מאיר בכה בס' „בכי מסתרים" אחר מקרוביו דוב בער במו' יעקב קעסטין. נדפס שש שנים אחרי מות הגרי"מ זצ"ל (ווארשא, בשנת יבא שלום ינוח הולך בנכוחו, תרכ"א). בסוף הקדמתו כותב שם ס' יחוסו, כי אמו מ' דינה היא בת הרה"ג ר' מאיר, בהרה"ג ר' בענדיט, בהגאון ר' חיים אבד"ק אורלא, (בן י"ח שנה נתמנה שם לרב אב"ד, וימת זקן ושבע ימים בשנת תקס"א). והרב ר' בענדט, היה חתן הה"ג ר' יעקב מבארקי (נקרא ר' יאקעלע), וגיסו של הגאון הגביר בעל ס' „מנחת אהרן" הנ"ל, זקנו של הגרי"מ הנ"ל. ואחיו של הר"ב, הוא הגאון ר' דוד אבד"ק טשעכנאווצי. „נכתב בקץ ירח טבת, תרט"ו, פה ראזינאי". בסוף ספרו זה, מביא חדושי תורה מספרו „פליטת סופרים" כ"י על סוגיות ושיטות עמוקות בש"ס, וגם חדוש מרבו הגאון ר' יהוחם אלטשולער אבד"ק בארקי, על הירושלמי שביעית, ט"ז דפים. —

וז"ל מצבת הרח"נ:

עיר דובנא הרה וילדה
עיר בראד שעשועיה גדלה
אמרה ווילנא אוי נא לה
כי כלי חמדתה אבדה.

חרדה גדולה, קול בכי ויללה, אחזה כל יושבי עירנו, ישבו לארץ זקניה, חכמיה וסופריה, בגוע אדוננו אבינו; יליל במדינה, בכל מקום ופנה, שמעו מותו וירגזון, מבכי עניים, ומאנקת אביונים, חיל ורעדה יאחזון. נשיא אלהים, לאנשי ירושלים, היא עיר קדשנו, חמדת הזמן ופארו, נזר ישראל ויקרו, בין גאוני זמננו. מסבות רבנים, ואסיפות קציניס, שמעו כלם לעצתו, נפשות נעמות, יתומים ואלמנות, חיו כלם בצדקתו. בן של קדושים, הוד חכמי חרשים, גאוני עמודי עולם, הן רבות תהלותיו, ומעשיו וצדקותיו, הופיעו על כלם. מי ימלל גבורתו, מי ישמיע תהלתו, לא ידע אנוש ערכו, שם ויד לו בקבלה, בנסתר ובנגלה, אלקים הבין דרכו. הוא עטרת ישראל, ראש גלת אריאל, צדיק תמים בדורותיו, פרנס ודבר לדור, לישראל היה אור, לכל נודעו אמונותיו. רב פעלים איש חיל, הוגה בתורה יום וליל, היתה לו סגלה, צדיק בכל דרכיו, וחסיד בכל מעשיו, לו דמיה תהלה.

ה"ה כבוד אבינו אדוננו מורנו, הרב המאור הגדול בדורנו, המפורסם בכל תפוצות הגולה, לו עשר ידות בנסתר ובנגלה, שלשלת היוחסין מאד נעלה, פאר המדינה ונזר הקהלה,

מו' חיים נחמן פרנס

בהרב הגביר המפורסם מו' משה פרץ

חתן הרב המפורסם בצדקותיו ר' ליב ר' בערש זצללה"ה ויגוע אבי גאון ישראל לפ"ק, ביום הייא חית ניסן לפ"ק לפרט לזכר בעולם הצדיק, היא שנת תרי"ד תנצב"ה.

הר"ר אברהם דוד שטראשון
בהר"ר יהודה [1])
בהר"ר מתתיהו [2]) מאוטיאן
בהר"ר נפתלי הירש
בהר"ר ארי' ליב
בהר"ר אהרן
בהר"ר יוסף יאסקי [3]) אבד"ק דובנא
בהגאון ר' יהודה ידל אבד"ק מינסק וקאווּלי [4])
בהגאון ר' משה
בהרב החסיד ר' צבי סבא
בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין
נין ונכד להגאון מהר"ל מפראג [5])

היה

---

[1]) היה רב מופלג בתוי"ר ונגיד נכבד בעירנו. אשתו הכבודה מ' פעסא בת הרבני הצדיק ר' מרדכי ב"ר שלמה זלמן (מת ח' ניסן תקנ"ז; ק"נ צד 197) שהיה נקרא "ר' מרדכי זארעצער", ועל שמו נקרא "ר' יודיל זארעצער". ר' יהודה, בא בקהל התמים על לוקחי ס' "גאון צבי" (ווארשא, תקס"א). והוא עם אשתו נסעו לירושלים בשנת תקפ"ה, ויָמת (ער"ח כסליו תקפ"ח) (ק"נ צד 290). — [2]) בפנקס הגליל דף ע"ב (הנמצא בק"ק אוטיאן) חתום על כתב ביחוד בעצם כתב ידו "מתתי' בא"א מוהר"ר נפתלי הירש זצ"ל", והוא את גדולים נמנה ובין חכמים מצוינים מקומו, בעת ההיא אשר בראשם עמד הגאון הראב"ד. — ואחיו הוא הר"ר יהודה קלאצעצע (ק"נ צד 188 ובס' זה צד 141) מת בדובנא (בר"ח איר תס"ו). [3]) הבר ס' "יסוד יוסף" הנהגות ומוסר מלוקט מכמה ספרים וספורי מעשיות מספרי מקובלים (שקלאב, תקמ"ה) וס' "נעימה קדושה" הוא זמר נאה לשבת עפ"י א"ב בחרוזים, ועם פי' עפ"י הקבלה ובראשו הנהגות ישרות מ"ב במספר, ובהקדמתו ספור נורא עי"ש. נדפס בזאלקווא באותיות אמשטרדם באין שנת הדפוס, ובשנת תרל"ב נדפס מחדש בווילנא, ביחד עם ס' "מקור ברוך", חדושי גפ"ת להר"ר ברוך ברודא ר"ם מק"ק ראסיין. גם בא בהסכמה על ס' "חובת הלבבות" עם פי' מנוח (זולצבאך, תנ"א) וחותם "יוסף בן הגאון מו' ידלש מו"צ חופ"ק", ועל ס' "נפתלי שבע רצון" (אמשטרדם, תס"ח) חותם "כהרב המפורסם מו' ידל ז"ל חונה בגליל מינסק, ומצ"פ בק"ק דובנא רבתי, ביום א' ער"ח תמוז, ג ח ת (עיין לעיל צד 141). — [4]) ר' ידל בא בהסכמה על ס' "חלוקא דרבנן (אמשטרדם, תנ"ה) בקהל רבני ד' ארצות פולין. — בהקדמת ס' "דברי דוד" להגאון הט"ז (דיהרנפורט, תס"ט) אשר חברו לעת זקנתו [והוא באור נחמד על רש"י ועל תה"ת מיוסד על רצפת בעה"ת (בעלי התוספות) וש"ם ומשיג על המזרחי וכו'] — כותב המלקט והמגיה — הוא האלוף המרומם כמו"ה אהרן במו"ה יעקב סג"ל, "מבני בניו של הראש מו' שמואל שחור מק"ק לובמלא, וחתנא דבי נשיאה ה"ה מורי חמי המאור הגדול מו' יוסף נר"ו אב"ד וו"מ דכולא גלילא מינסק יצ"ו, ה"ה בן הגאון הגדול מו' יהודה, המכונה ידל אב"ד וו"מ דק"ק קאווּלי יצ"ו וכותב: "באשר שלוח נשלחתי אתם בעסק שליחות מצוה מאדוני מורי חמי זקני נר"ו אבד"ק הנ"ל להוציא לאור ח ב ו ר ו על ש ו"ע א ו"ח לדפוס במחברת יחר עם ה ט ו"ז ז"ל הבדלו חיים ג"י שחבר גם כן על ש ו"ע א ו"ח, ונשתתף עם הרב ר' משה גר"ו אב"ד ור"מ דק"ק שינאווי, הוא חתן בן הגאון טו"ז, וזה לא עלתה בידנו להדפיס" עיי"ש. — בסוף פ' תולדות בס' הנ"ל כותב המלקט את שמו "אהרן הלוי הורוויץ גיסו וש"ב של הגאון מו' יהושע מקראקא" (הוא בעל "פני יהושע" "ומגיני שלמה") עיין גם בהקדמת ס' "גאון צבי". — [5]) תולדות מהר"ל מפראג נדפס ספר בפני עצמו בשם "מגלת יוחסין" (ווארשא תרכ"ד).

היה נודע בעירנו בשם „ר' אברהמ'ל שטראשונער", ע"ש מלון קטן לא רחוק מווילנא, כי אבי משפחת „שטראשון" דר שמה ונם נקרא בעירנו בשם „ר' אברעמיל יודיל-ס" על שם אביו. היה מהגדולים בעירנו ומבחירי בניה, גדול בתורה וגדול בחכמה, שנים רבות הגיד שעור תלמוד בבהמ"ד יסו"ד לפני חברים מצוינים. היה יועץ נבון בעניני הקהלה ועובד תמים בכל נפשו ולבבו, כתבא רבא בכתב מפאר, טוב ומטיב לעניי עירנו מאין כמוהו, ובמכתביו הושיע לרבים אביוני אדם, וגם דאג להשכיל להטיב לעניי ציון וירושלים. היה גם ראש פרנס ומנהל לעדתנו, ושם את ביתו לבית ועד להכמים ולנדיבים. דבריו הפיקו חן ונעם ומדותיו הטובות נראו על פניו. בספר שני פרקים הנדפס בפעטערבורג בשנת תרי"ב ע"י הר"ר ליב מאנדעלשטאם נמצא מכתב להרב המאה"ג מ' אברהם דוד שטראשון מק"ק ווילנא, ובעל המכתב חותם: „שארו וידידו דור"ש המדבר לכבוד ה' ותורתו במוסרות האהבה ושלום עדתו, העלוב יחיאל במו' אהרן זללה"ה העליר רב בק"ק ווילקאוויסק (עיין שם צד 991). אשתו הראשונה מ' חנה היתה בת הרב ר' שלמה זלמן (שני בשני עם הנאון בעל „שלחן שלמה"), כתה ביום י"ז תמוז תקפ"ד. והמה הולידו את הרה"ג ר' שמעון שטראשון נ"י, ויקונן האדם במליצתו החקוקה על מצבתו לאמר:

אהל אשל אברהם לפ"ק.

אבל יחיד עשי לך בת יעקב, על ספרא רבא דישראל,
בכו וקוננו בספר לזכרון, על הסופר והמוכיר לעם האל.
רובה בקסתו אל קירות לב, לרחבי ארץ וקצות שמים,
המון מעי בני יעקב לעורר, לעניי ציון וירושלים.
מה רבו חנוני צדקתו, בם כל דבא, כל כושל, וכל נדהם,
דל לדלות, מך לתמוך, ועני לענות, אחד היה אברהם;
ומי יספר טוב לבבו וחן שפתיו, אור פניו ינעם ניבו,
דורש שלום ורודפהו, ומשיב לב איש על איש ריבו;
בכל לב אהבו כל רואהו, כי אמון לבו על פניו זרוח,
נפשו הוציא לנפש נענה, ורוחו הפיק לעצובי רוח.
יללת בנו יחידו מי ימלל, ואבל בית מדרשו מי יוכל יביע,
הגה והי, נשמע מארץ הצבי, ועם בציון ישב מה מר יריע,
ותורת ה' תרד בבכי, על היורד לעמקיה ועד שמיה הרקיע.
דורו וכל העדה, מה רבה האבדה! מי חכם וזאת יבן,
האבן לא תוכל להכיל — וגם לב המקונן נדמה כאבן.

הר"ר ישראל נארדאן (קריינעס)
בהראש החכם ר' אברהם [1])
בהראש החכם ר' יחיאל מיכל [2])
בהרב החכם ר' אהרן דאקטאר נארדאן [3]).

נולד פה ווילנא ביום א' ה' טבת תקל"ח, ובהיותו ילד כבן שלש שנים

---

[1]) היה מראשי פרנסי קהלתנו (ק"נ צד 182), ולו היו עוד שני אחים מצויינים ואחות אחת: א) הר"ר אהרן; בפנקס המקומות מבית הכנסת הגדול בווילנא כתוב: „ר' אהרן ב"ר מיכל דאקטאר, על זי פשר שיך כל הנחלאות לאחיו הראש ר' אברהם שהיה שיך לאביו המנוח, ביום כ"ט כסלו תקל"ב". ועוד שם פעם שנית מיום ד' תמוז תקל"ב. — ב) הר"ר דוב בער הוא אבי הגאון ר' משה אהרן אבד"ק וואשילישאק. הרמ"א בא בהסכמה על ס' „פתח השער" „ופתחי יה" על סוגיות הש"ס להר"ר מרדכי ב"ר יהודה מ"ם דק"ק ראדין (נאווי דוואהר, תקמ"ב) וחותם: „משה אהרן במו' דוב בער יצ"ו אבד"ק וואשילישקי במדינת ליטא, יום ה' עש"ת תק"ם", מוכח מזאת כי אביו היה עודנו בחיים. ונזכר בפנקס המקומות הנ"ל בשם „הרב ר' אהרן ב"ר בער ב"ר יחיאל מיכל דאקטאר, מיום ז' אדר שני תקכ"ז" — והוא הוא ר' משה אהרן הזה. גם בא בקהל המסכימים על ס' „תפארת ישראל זוטא" (פפר"א תקל"ד). היה תחן הרב הג' ר' אברהם יצחק הלוי ר"מ בקלויז דק"ק קראלין, בהרב הג' ר' אליעזר [בעהמ"ח ס' „שיח השדה", דרושים כסדר השנה (שקלאב, תקמ"ז) אשר היה מקדם אבד"ק האמסק ולע"ע הוא רב דקלויז הגדול ומ"ץ בק"ק פינסק] בן הנגיד מו' מאיר הלוי שמערינגער, בהגאון ר' משולם זלמן הלוי, בהגאון המהרש"א, עיין ר"ה לעווין). (תולדות המהרש"א נדפסה בהנשר שנה רביעית שנת תרכ"ד גו' 25. וגם שם נוסח מצבתו, מאת שלמה ראבין, ובהנשר שנה ששית גו' 30 מביא דע ראפסי כי היו ימי חיי המהרש"א תשעים שנה, ע"פ העתקת הגאון ר' וואלף בהגאון ר' הירש חיות אבד"ק זאלקאווי עיי"ש). — ולהר"ר משה אהרן היו שני בנים ובת אחת: א) הרה"ג ר' יהודה ליב (נזכר בס' ק"נ צד 228) בא בהסכמה על באורו על חת"ת להר"ר שלמה מדובנא הנשאר בכתובים בשנת תקמ"ג, וחתום שני אחרי הגאון ר' זעלמעלע, ובידי נמצא העתק ממהרי"ל (מכתב ידו אשר ראיתיו) אל חותנו וקרובו המופלג בתורה ובחסידות מו' אהרן במו' שלמה זלמן גארדאן בהר"ר אהרן דאקטאר. (אודות חותנו ר' אהרן הזה יש אתי זכרונות רבים בכתובים והיה גם איש עשיר). ובנו ש"ר יהודה ליב, הוא הרב ר' בנימין וואלף, ובידי מכתב ממנו ג"כ אל זקנו הר"ר אהרן הנ"ל (עיין דר' פרוישטעטער). — ב) הר"ר אשר, ואלה הדברים חקוקים על מצבתו בבית עולם הישן דפה: „בכו להולך רך בשנים הרב המופלא מו' אשר בהגאון מו' משה אהרן אב"ד דק"ק וואשילישאק ויו"ב ביום ש"ק ג' שבט תקנ"ד תנצב"ה" (ק"נ צד 229). — ג) בתו מ' אסתר אשת הר"ר בנימין שיק, בהרב הגדול ר' אריה יהודה ליב אב"ד דק"ק וואשילישאק בהגאון ר' יום טוב ליפמאן אבד"ק וואשילישאק וק"ק פ'וזין, בהגאון מו' חנוך העניך שיק אבד"ק שקלאב מגזע הגאון תוי"ט. ובן הר"ר בנימין שיק הוא הרב הגאון ר' אליהו שיק (עיין צד 88). — ג) מ' שרה אשת המיוחס הגדול ר' זאב וואלף מראסיין, ובנם הר"ר משה הוא אבי הגביר ר' רפאל וואלף מקאוונא, ובן ש"ר רפאל וואלף הוא הגביר החכם ר' איסר בער וואלף ג"י בקאוונא.

[2]) נזכר בפנקס המדינה בהתועדות קדש בק"ק אמדור ביום א' ה' טבת ת"ם, ביחד עם כמה מצויינים, ואלה שמותם:

ר' שלמה זלמן במוהר"י בער סג"ל מהוראדני;	ר' משולם פייוש במוהר"א;
ר' אורי פייבש במו' ירוחם ז"ל מפינסק;	ר' אברהם עבריל במוהר"ר שלום;
ר' יחיאל מיכל במו' אהרן דאקטאר ז"ל מווילנא;	ר' מנחם מן במו' גרשון מווילנא;
ר' נפתלי הירש הלוי עפשטיין מווילנא בהרב הג' מו' ארי' יהודא ליב:	ר' יהודא במו' משה זללה"ה איש ליפשיץ מסלוצק.

שנים מת עליו אביו (ביום ז' מרחשון תקמ"א), ואחרי זמן לא כביר נשאת אמו

כן חתומים שמה כסדר זה אחר זה, אולי לפי כבודם או לפי שנותיהם, או לפי ערך קהלותיהם, ומי יודע? — הר"ר יחיאל מיכל נמצא גם כן בפנקס היסו"ד חתום בראש פרנסי קהלתנו מיום ג' כ' שבט תק"י, בענין למכור מקום קבורה להרב יסו"ד ואשתו ביום ד' י"ד שבט תק"י. ובעבור מקום קבורה הנ"ל בנה היסו"ד את כפת החומה על בית הכנסת דקברנים בחייו על כל הוצאותיו, וחתמו על כתב נדבתו זאת יחידי סגולה, ביום ג' כ' שבט, שנה הנ"ל. ואלה שמותם:

ר' יחיאל מיכל במו' אהרן דאקטאר;	ר' אברהם במו' מנחם מן;
ר' דוב בער במו' יעקב צבי;	ר' יהודא במו' ישכר בער יצ"ו;
ר' מאיר במו' אהרן;	ר' ארי' ליב במו' פנחס;
ר' יצחק במו' עקיבא רג"ן;	ר' יונה במו' יהודא ליב ז"ל. —

ובפנקס המקומות הנ"ל נזכר כי הר"ר יחיאל מיכל הנ"ל כתב צואה ביום כ"ח טבת תקט"ז, וכנראה מת בקרב הימים האלה. ולו היו עוד שני אחים: הר"ר שלמה זלמן, והר"ר מרדכי אשר גם הם היו מנכבדי קהלתנו, ונזכרו בפנקס המקומות, כי מכרו שניהם יחד את בית אייגענא, אשר בקצה רחוב היהודים, לר' ליבעלי ר' בערש, ביום א' ר"ח סיון תקס"ו. — ולהרש"ז בן בשם ר' אהרן, אשר הוליד את ר' יהודא ליב, הנקרא ר' ליב מעלצער (עיין לעיל ר' מרדכי מעלצער צד 122).

[3]) הר"ר אהרן דאקטאר ראש משפחת הגארדאנים בווילנא, נמצאה חתימתו בפנקס המדינה בהועד פה קהלתנו, ביום ד' כ"ר מנחם אב בשנת תע"ו, בראש החתומים.

ואלה שמותם: ר' יהושע אהרן דאקטר בח"ל; (תחם בעצם כתב ידו; הכנוי בח"ל הוא או ר"ת „בחוץ למדינה" או „בן ת... ל..." שם אביו, ומי יודע).

ר' משולם פייוש במוהר"א;	ר' משה במו' אהרן סג"ל מפינסק;
ר' אברהם הנקרא עבריל בלא"א	ר' אליעזר במו' יעקב מסלוצק;
מוהר"ש מהוראדני;	ר' אהרן בלא"א מו' משה אברהם זצ"ל
ר' עקיבא בהרב מו' גרשון מווילנא;	מסלוצק;

הוא ר' אהרן גארדאן רופא למלך פולין יאהן סאביעסקי השלישי אשר מלך משנת תל"ד עד שנת תנ"ו. [בס' „פני ארי' זוטא" (ווילמערשדארף ת"ם) כתוב כי בשנת תנ"א נשרפה ק"ק טארטשין (בגליל וואלין) מקצה ועד קצה עם כמה נפשות מישראל, ונסדרו את הספר מת המלך סאביעצקי מלך פולין ונתעוררו מלחמות גדולות בין המלכים ושרים, ע"ש]. ומאהבת המלך אותו, עשה אותו ואת משפחתו חפשי בישראל מכל מס, וחופש וזכות נתן לו ולדורותיו לדור ולסחור בכל הרחובות בווילנא שאסור היה אז ליהודים לדור שמה (עיין ק"נ צד 104). את כתב הזכיות הזה, קים גם המלך סטאניסלאב אויגוסט פאניאטאווסקי האחרון למלכי פולין, אשר הורד מכסאו בשנת תקנ"ד (יניין הגליץ שנה ל"ד שנת תרנ"ד גו' 185, וגו' 188 מכתב יום זכרון מאה שנה) ובאה אז עיר ווילנא, וכל מדינת ליטא ובה בריסק, מינסק, הוראדנא, ויתר הערים סביבותיהן, וחלק גדול ממדינת פולין, תחת ידי הקסריה יעקאטארינא השניה מלכת רוסיא. ובפי המסופר והמקובל בפי משפחת הגארדאנים, היה בידיהם העתק כתב הזכיות, ובמשך הזמן הארוך בהמסרו מדור לדור אבד ואינגו. ושר המלך הארפאוויצקי מווילנא לקח אז את כל כתבי הזכיות משרי ואצילי פולין אשר היו באוצר הכתבים (ארכיון) וישלחם לקיוב, אולי נמצא בהם גם הכתב הזה. — הוא ר' אהרן הנזכר בס' „קריה נאמנה" (צד 104, סימן 48), ושם ספור נפלא אודותיו כעין ספור זה נמצא בס' „תולדות גדולי ישראל" לר' מרדכי שמואל גירונדי ור' חננאל ניפי בצד 62 סי' כ"ה, כי הספר „רבינו בחיי" היה ביד אחד מן האנוסים ר' משה אפרגני ז"ל, ורמ"א צוה לבנו לשוב לדת ישראל וכו', ויקר מקריהו כי גם לטוליטולא בבקר יום י"ר ניסן וכו'. אכן כפי הנודע היה גרוש שפניא בשנת רנ"ב, והספר „רבינו בחיי" נדפס ראשונה בעיר נאפולי, בשנת רנ"ב, על כן לא נכון הספור הזה בס' תג"י, וחכמי לב יתבוננו על זה. ברשימת הרב ר' רפאל נטע ראבינאוויץ, נמצא ס' „מעשה המגילה" מרומז במלת מגילה, מר' יקותיאל גארדאן (מנטובה תקי"ד) אולי נמצא שם איזה זכרונות

אמו האלמנה מ' קריינא[4]) בת הרה"ג ר' שמעון ברודא, להרב ר' ישראל מק"ק יורבורג[5]) שהיה פו"מ פה בעירנו, והילד ישראל נתגדל על ברכי אביו חורגו זה, ויגדל בתורה עד כי ידע ש"ס משנה בעל פה, והיה בקי בתלמוד. בבואו בשנים היה נודע הרי"ג „לאיש משכיל ויודע בחכמה, אוהב טהר ,,ב. ואהוב כל ישרי לב, מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, הולך תמים ופועל צדק דובר אמת בלבבו, עניו וצדיק" (לשון הרשי"פ בק"נ צד 182). ותהי לו אשה מצוינת, מ' גיטל בת הרב הצדיק ר' מאיר .... (מתה בת פ"ד שנים בש"ק ח' מרחשון תרי"ט ומ"כ למרגלותיו) ויאחז במסחר, ונתמנה לפרנס העיר ביחד עם גדולי זמנו שנים רבות. ובבוא פקודת הקיסר ניקאליי הראשון בשנת תקפ"ו, כי על הרב בקהלות בנ"י החובה לכתוב בספר שם כל איש ואשה, יום הולדם, יום התונתם, ויום וחדש ושנת מותם, נבחר אז מתחלה לרב מטעה"מ הרב הגאון ר' אבלי פאסווּעלער ראב"ד דפה, אשר עמד במשמרתו זאת עד יום מותו (י"ג אב תקצ"ו) ואחרי כן כעבור איזה ירחים אחרי מות ר' אבלי נבחר על פי עצת גדולי עירנו ונכבדיה ר' ישראל הזה לרב הקהלה

ממשפחה זו. בהמגיד שנה רביעית שנת תר"ך נו' 10 בהצופה, על אדות ספרי כתבי יד בעיר ליידען, סי' 3, הובא ס' „שמירות הבריאות" נכתב בלאטיין לפני האפיפיור (?) וכנראה מחברו הוא „בערנארדוס דע גארדאנו" עיי"ש. — אולי הספר הזה הוא לר' אהרן דאקטאר, או לאביו אשר נקרא בשם בער, ומי יגלה לנו הצפונות האלה. — וכנראה כי כל משפחות הגארדאנים הנמצאים בעולם בישראל כלם מתיחסים אל ר' אהרן דאקטר גארדאן הזה. אכן הרה"ח ר' אשר וואהל העירני בצדק, כי יש רבים מחכמי העמים ושרים גדולים במלכות אנגליא החותמים בכנוי גארדאן (עיין „המליץ" שנה 28 נו' 12 י"ד שבט תרכ"ח, במאמר „לורד בירון"). — ובס' (שבילי עולם למענדיל מאהר צד 50) מצאתי כי „גארדאן" הוא שם עיר במרינת צרפת בגליל לוט. — על הב"ע הישן פה נמצאות מצבות אלה השמות ממשפחת גארדאן:

ר' שלמה זלמן ב"ר אהרן גארדאן, (ט' סיון תקס"ח).
ר' יהודא ליב ב"ר אהרן גארדאן, — — — —
ר' יקותיאל ב"ר שלמה זלמן גארדאן, (ט' חשון תקע"ג).
רחל בת ר' אהרן גארדאן, (כ' דסוכות תקע"ג).
מרגלית בת ר' יחיאל מיכל גארדאן, (י"ב ניסן — —)
ר' יחיאל מיכל ב"ר אהרן גארדאן, (ג' מנחם אב תק"ע).
ר' שאול ב"ר אהרן גארדאן, (א' דר"ח אדר א' תקפ"ו).
ר' אליהו ב"ר ישראל גארדאן, (ב' דחנוכה ....)
רבקה בת ר' יחיאל מיכל גארדאן, (ה' מנחם אב תקפ"ה).
שיטיל בת ר' ישראל גארדאן, (כ"ב אדר תק"ע).

[4]) ואחיה הוא הרב הג' החריף ר' דוד שמואל-פייגע'ש הנזכר בק"נ צד 168. והיה לה חצר ברחוב היהודים הנקרא עד היום בשם „קרייענע הויף", אף שהוא כעת בידי אחרים, ולא מצאתי את זכרון מותה. — [5]) בן הקדוש ר' יהודה ליב בן הגדול והגביר ר' משה יורבריגער (חתן הרב הגאון ר' יהודה טיקטין בעל „באר היטב" (עיין ר' גרשון קלעצקער) צד 138. ואחי ר' ישראל יורבורג הוא הרב הגדול ר' דוד סו"ד דק"ק ווילנא (מת יו"ד מנחם אב תקנ"ח, עיין ק"נ צד 175).

הקהלה (ביום י"ג טבת תקצ"ז[6]). ונשאר על משמרתו זאת תשע עשרה שנה עד יום מותו (י"ג טבת תרט"ז) במלאות לו שבעים, ושמונה שנים.

בפקודת הממשלה נתיסד פה ווילנא בשנת תר"ח בית מדרש הרבנים ללמד צעירי בני ישראל תורה וחוקים, להורות לעם עבר את דתי ה', וגם ללמוד שפת המדינה, ועוד ידיעות נחוצות, למען יהיו התלמידים לרבנים לישראל ומליצים טובים בעדם לפני הממשלה. אכן רבים מן התלמידים ההם לא מצאו חן בעיני זקני ישראל כי ראו אותם כמתנגדים אל רבים מחקי הדת המסורה לישראל מחכמי התלמוד, לכן רוח עדת עירנו לא היה נוחה מהחניכים האלה, וכל העם ראו והתבוננו כי אבדה חכמת החכמים ההם, ולא ינחילו כבוד לישראל בעמים לעתיד לבוא. ויהי כי זקן ר' ישראל ו'א יכול לראות כבלע את הקדש, ויתעורר, ובחכמתו ובאמונת לבבו ערך בעצמו מכתב אל הקיסר ניקאליי הראשון. בו הוא מתאר את כל תהלוכות בית המדרש ההוא, כי ברע הוא מאד. והשיג מענה על זה מראש סופרי הממשלה מס"ט פעטערסבורג, כי

---

[6]) וזה כתב התמנותו: למלאות פקודת הרוממות יר"ה על פאלאזענייע מיהודים לעשות רב על העדה כפי נמוסי הפאלאזענייע נתקבל פה קהלתנו הרב הגאון מו' אברהם אבלי בהרב הג' מו' אברהם שלמה להיות לרב הקהלה. והנה הרב הגאון מו' אברהם אבלי הנ"ל שבק חיים לכל חי ואין אנחנו מוצאים בקהלתנו רב גדול היודע להתנהג עם הצבור בטוב על פי חוקי התורה ויושר המדיני ומשתדלים אנחנו להשיג ממקום אחר רב הראוי להתקבל בקהלתנו. אמנם מאשר ראינו כי חובה עלינו למלאות רצון הממשלה שיהיה רב עומד לשרת כפי נמוסי הפאלאזענייע להשגיח על כל דבר המוטל על הרב כפי הפאלאזענייע, בחרנו לפי העת את המפורסם ר' ישראל במו' אברהם גארדאן למלאות עבודת הרב פה קהלתנו. וכל זמן שלא יתקבל רב גדול ממקום אחר, אשר אנחנו מוכנים להשיג בקרוב, יהי חוב העבודה הנ"ל מוטל על המפורסם ר' ישראל הנ"ל, ומקום מוצא לשכירותו והוצאות הקאנצעלאריע הנצרכת לרב נעשה על זה האחד ונעמיד להממשלה יר"ה. בל זה נעשה באסיפת הקהל בצירוף הערה דפה קהלתנו, לאשר ולקיים באנו על החתום ביום י"ג טבת בשנת תקצ"ז פה ק"ק ווילנא.

חיים נחמן פרנס
יצחק דאנציג
צ"ה קאצינעלינבויגין
יעקב בר"א ז"ל
יחיאל מיכל בהרב מוועזמער
בנימין וואלף במו' שמעון קלאצקי
גרשון כ"ר יחיאל לוריא
דובער במוהר"ש מיורבורג
גרשון אמשטרדם
יצחק א' ליב במו' מיכל זעטיל
הייא דאנציג
אליהו סאלאוויציג
ישראל במו' יצחק מאצקעוויץ

יצחק ראבינאוויץ
מרדכי ב"ר יהודא שטראשון
דוד בהרב מו' צ"ה זיימאר
יהודא ב"ר צ"ה אפאטאוו
מרדכי במו' גבריאל ראם
פייוש ב"ר אלכסנדר וואלק
משה במו' א"ל אייזינשטאט
אברהם במו' מרדכי גארדאן
גבריאל במו' אלי' גארדאן
נחום משה ב"ר אברהם גארדאן
יהודא במו' משה זלקינד
יוסף עקיבא קאפאווסקי
ועוד כ"ב חתומים מנכבדי קהלתנו.

כי שלח הקיר"ה את מכתבו לשר ההשכלה לעיין בזה (עיין ס' „הברם" לר' אלעזר אטלס, ווארשא תרמ"ח, מצד 41 עד צד 62, דברים נכבדים, וגם נזכר אדות זה בס' „זכרונות" לריב"ל צד 112).

ויולדו לר' ישראל בן יחיד, הוא הרב הג' ר' אברהם הדומה לו בכל דבר, ומת על פניו ביום טו"ב אדר שני שנת תרי"ג, ובנות שתים[7] (ואשתו המצוינת מ' שרה, בת הרה"ג ר' אברהם דור שטראשון הנזכר לעיל צד 190 מתה כ"ה אדר תרל"ו).

והציון על קברו יגיד לישראל, את אשר פעל ר' ישראל, בישראל:

עטרת ישראל!

ישראל אשר בו יתפארו בעיר זו, כל בית ישראל
שמונה עשרה שנה[8] בצדק ומישרים, שפט את ישראל
רב גדול ראש פרנס ומנהל עדתנו, נשיא בישראל
אור העיר, הדר הדור, קרן משפחתו, נזר ישראל
לשון למודים, צח שפתים, להליץ טוב בעד עם ישראל
במקרא במשנה בתלמוד היה בקי, בבחירי ישראל
אדיר ומצוין בכל סגולות המדות, יאמר נא ישראל
בחכמה בדעת בעצה בתבונה, עבד את ישראל
רוח נדיבה, עין טובה, חובב אדם, ואוהב ישראל
הוא אבינו זקננו צדיק תמים, זקן בית ישראל
מלאו ימיו שבעים ושבעה[9] ביום בא בברית ישראל
גוע אדירים, ראשים דברים, אנשים נבחרים, בישראל

---

[7]) א) בתו מ' דבורה היא אשת הרב הגביר המיוחס ר' בנציון אברהם לונץ משאוויל, איש מלא בתורה וחכמה ומדעים; מת בן ס"ר שנה בעיר ראסטין, (ביום ח' שבט תרכ"ב (הכרמל שנה ב' גו' 30). בהמליץ שנה 36 תרמ"ו גו' 16, כתוב: „בריגא חגג אחד מבני משפחת לונץ, את חתונת הכסף, מטובי העיר שאוויל, נצר משרשי הגאון בעל „עוללות אפרים" הוא הגאון אפרים לונטשיץ, ועל שם העיר חתמו בשם „לונץ" שם עיר במדינת עסטריך המגיד שנה י"ג תרכ"ט גו' 28. — ב) בתו מ' גרונא היא אשת הגביר ר' אייזיק סענדערס. והם אבות הגאון הגדול ר' אברהם שמעון טרויב אבד"ק קיידאן, אשר נדפסו ממנו הגהות ומראה מקומות וחדושים לספר „הלכות גדולות" לגאון קדמון (ווארשא, תרל"ד) (בן ס"ג שנים מת כ"ח טבת תרל"ד), ובנו הרה"ג ר' זלמן נ"י ממלא מקומו. — בס' „אוצר הספרים" לראב"י באות מ"ם, ציון 819 נמצא ספר „מורי עם בשמי" ממהר"ר יהונתן אייבשיץ פשטים על התורה, ועל הגלוין חדושים מהר"ר יצחק אייזיק ב"ר כתריאל טרויב מקיידאן (כ"י) עיי"ש. אולי הוא ר' אייזיק סענדערס זה, באשר כי שם משפחתו ועיר מגורו היא טרויב מקיידאן.

[8]) כפי כתב התמנותו לרב הקהלה מיום י"ג טבת תקצ"ז, היה רב תשע עשרה שנה מיום ליום. — [9]) כפי יום הולדו, ה' טבת תקל"ח, היו ימיו שבעים ושמונה.

הר"ר יצחק ישראל איסר אוריסאהן
בהר"ר משולם זלמן (עיין לעיל צד 140)
בהר"ר יעקב אורי' (ק"נ צד 190).

הוא הצדיק הנשגב הנקרא בשם החבה „ר' איציקעל", וגם בשם „ר' יצחק ר' זלמן—ר' אורי'ס". היה יחיד לאביו משלשה ועשרים בניו אשר מתו על פניו, ולא לאבותיו לבד, כי אם גם יחיד לכל עדת ווילנא באמונת ה', בטוהר לבב, בשפת אמת, בצדקה וחסד. כל המעלות והמדות הטובות והמשובחות שהצטיינו בהם יחידי סגולה לתפארת, כלן נקבצו בלב צדיק תמים הזה, בענוה וביראה. הוא היה סמל התום והיושר, דמות אחד הצדיקים הראשונים לשמור מצות ה' בדקדוק נעלה, וללכת בדרכי התורה בקדושה וטהרה, כאלו תמונת ה' לנגד עיניו תמיד. מעודו לא גבה לבבו, ויהי שפל בעיניו מאד וקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, ולא השאיר כמוהו בעירנו.

ולדעת עד היכן הגיעה ישרת הצדיק התמים הזה בדורותיו, נביא ספור אמתי, (וכל השומע בדורנו ישתומם לר' יצחק זה ופעולותיו). אביו הצדיק במותו הוריש לו את חצרו ואת מסחרו, והוא ר' יצחק האמין בעובדיו כי ישמרו את תפקידם באמונה, כאשר הוא שומר את פקודי ה', אך הם לא עבדו בעניניו כיאות ולא כן היו עמו, ובשנים מעטות נשאר רַק ממסחרו ועוד רבו חובותיו למעלה ראש. ור' יצחק בתומת לבבו מכר את חצרו, ובמהירו שלם את כל החובות עד פרוטה אחרונה, ונשאר עני ואביון מכל הונו. כראות כל עדת ווילנא את צדקת לבבו, נמנו וגמרו בהסכמת רבים להפקיד בידו כסף שלישית, וכן עשו כל מפלגות אנשים ויהי בעיניהם או כמו שמניחים כעת באוצרות הבאנקים. וזקנים שבדור ספרו לנו כי היו תחת ידו בערך שלש מאות אלף רו"כ במזומנים, ולא שנה את מעטפם מעליהם כפי שהניחום המשלשים, וע"כ כל בני עדת ווילנא קראוהו בשם „ארון ברזל" (עיין צד 68). ולמוצא למחיתו עשה מסחר בטליתים, וכלם קנו מידו, והאמינו בו כי דבר אמת בפיו ולא ירמה אותם

בהיותו גבאי בבית החולים הגדול (הקרש) היה בא בכל יום ויום בשעה ידועה להשגיח על הסדרים ועל המאכלים ועל החולים בכלל ובפרט. ויהי היום ויבא אל לשכת הנשים וירא אשה מינקת צועקת מכאב שדים מרוב חלבה, באין לה תינוק להניק ממנה, להקל ממנה כאבה. ויתבונן ר' יצחק על המשרתים והמשרתות כי לא יאבו שמוע לו לאשר

יצום

יצום, והלך הוא בעצמו אל מגרש נאווי-נאראד, לא רחוק מבית החולים, ושמה השיג כלב קטן במחיר וישאהו תחת בגדו ויביאהו אל האשה החולנית המינקת, ויחייה בזאת. מיד נשמע הדבר הזה בכל העיר, ויתפלאו וישתוממו, הנמצא צדיק כביר כמוהו בדורנו?

זהירותו בעסק אפית המצות „מצה שמורה" בערב פסח אחר חצות היום ע"י אנשים מלובשים מעילי בד בנקיות ושהרה היתה עד להפליא. וכן מצות אתרוג ולולב קים בתכלית ההדור, וכל העם אשר התפללו בבית הכנסת הגדול באו אל מקומו אשר עמד שם לברך על אתרוגו. וכן בכל יתר המצות המעשיות היה מן הקודמים והמהדרים. הוא היה מן הותיקין השומרים להתפלל עם נץ החמה. בחבורת שומרים לבקר האומרים סליחות בכל יום לפני עלות השחר בבית הכנסת הגדול, ובחבורת מגידי תהלים לא נפקד מקומו. הוא היה חבר לכל חבורות הקדש לומדי ש"ס משניות וחבר לכל אדם במעשה ובפרוטותיו. אף החפשים באמונות ודעות בימיו אהבוהו וחבבוהו, כי מעולם לא נגע בכבוד כל איש ולא אמר קבלו דעתי. ובהיותו עם חבורת אנשים, בשבתו בביתו או בלכתו ברחוב ראו כלם כי אות אמת זרח על פניו, ובכל מעלליו האמת היתה נברת. כה חי בעוז בטחונו בה', אשר לא עזבהו ע"ד שנות חייו ביום א'ד' בשבט אפו בשנת תרי"ח. מותו הרעיש את כל עדת ווילנא למגדול ועד קטן, וכלם הלכו שחוח בלב נשבר הלך ובכה כי נפלה עטרת ישראל, ונזר העיר הוסר, וכתר העדה הורם, ואיש אל רעהו ספרו מעלותיו ומדותיו, ויגלו אדותיו נסתרות [1].

ואשתו הצדקת מ' ריקל [2] בת הרב הצדיק ר' הירש ר' בערש [3], הולידה לו את א) הרב הצדיק ר' בער הנזכר למטה; ב) הר"ר אברהם בדובראוונא, ואשתו מ' רבקה בת הגביר ר' צבי שחור (עיין עלי הדם משפחת סירקין); ג) מ' פרומא אשת הר"ר אברהם שיסקעס; ד) מ' לאה אשת הגביר הצדיק ר' שלום יונה שחור (עיין בשמו); ה) מ' יוטה דבורה, אשתו השניה של הרה"ג ר' זלמן זאב מ"מ ומו"צ בווילנא (צד 89). ראוי הצדיק הזה להיות לאות ולמופת לעשירי דורנו! וואת מצבתו:

---

[1]) אחד מאלפי המלוים את ארון כבודו הסתתר על עמודי מכה"ע המגיד בלבוש אורח ויכנה את עצמו בשם י"ב (הוא ר"ת שמו בא"ת ב"ש) ויעמד על המצפה להביט בעין בקורת על כל גדולי וחכמי העיר ויקראם בשם, ועל איזה מהם לירות חצי לעג והתולים (עיין המגיד שנה שניה נו' 9). ואף כי גבאי צדקה גדולה כבדו אז את „האורח" המסתתר הזה

שנת אהה תבכה כל עין לפ"ק
ושנת ישר באדם אין לפ"ק.

פה ינוח
איש חסד ואמת
חטר מגזע צדיקים
הרב הצדיק כמו"ה
יצחק ישראל איסר
בהרב הצדיק מו"ה
משולם זלמן וצ"ל
אוריסאהן.
וימת בשיבה טובה
ביום ב' י"ז שבט
בשנת תרי"ח תנצב"ה.

ובנו ר' דוב בער הנקרא בשם החבה „ר' בערעלע ר' איציק'ס" היה דומה לאביו הצדיק. בו נצמדו יחד כתואמים תורה ומצות, יראת שמים ויראת חטא, אמונה ובטחון, שפת אמת ולשון נקיה, לב טהור, עין טובה ויד נדיבה. היה רחוק משנאה ומקנאה, לא התנאה מעודו באבותיו הצדיקים והלך תמים בענות רוחו. בכל יום ויום בבקר השכם טבל במקוה מים וטהור בא אל בית הכנסת הגדול, ושם השתתף עם חברי „שומרים לבקר" ועם חברי „מגידי תהלים". בכל ימי התרפ התפלל בבהכנ"ס הגדול אף בקור גדול, ובקיץ קבע מקום לתפלתו בבהכנ"ס דקברנים. כל המדות הנחמדות נקבצו בו והגיע לגבורות, ויגוע בחלוש כחו בשבתו אל השלחן מעושף באדרתו ביום ב' י"ג טבת בשנת תרמ"ח, וט"כ לשמאל הגאון ר' איסר איסרלין מו"צ דפה"ק.

הרי"ר

להניח את עצמות הצדיק הזה בקברו אשר הכין לו בחייו לשמאל אביו הצדיק, עם כל זה שם לו סתר פנים, ונגע בכבוד מצוינים כמנהגו. אמנם חכמי לב הכירו את המתחפש הזה ההולך כתוכם בסכוה על פניו. ובהמגיד שנה הנ"ל (נו' 17) בא אחד מאוהבי „האורח" והוכיחו על פניו, וחוזם בשמו באמת י"ב השני. ועוד שם (בנו' 22, 23) בא סופר אחר „רובה קשת" (הוא בעל קרובת האורח) ויפגע אל לב המתחפש בכדורי אש יבו ל ושואג בקול נגיד ומצוה „סורו משער בת רבים, צאו מקהל סופרים דורשי טוב לישראל, שבו בחשך ודומו, ואור ישרים יזהיר ככבים במעגלות נצח" (עיין שם).
[2]) ואחרי מות ריק'עלע (ביום י"ט אייר בשנת תר"ז) נשא את הצדקת מ' פרומא בת הרב הג' ר' הירש עטיאש (עיין ר' הירש אלי' זלמנ'ס). — [3]) אחי ר' ליבלי ר' בערש (ק"נ צד 259). א"ר הירשעלע היא המיוחסת מ' ביילא (די קלייניע) בת הרב הג' ר' זלמן הכהן ראפאפארט הנקרא ר' זלמן פערעלעס מבראד הנזכר בס' תולדות אדם לחרריפ"ס מ"מ מווילנא.

הר"ר יוסף ראובן ראי"ם (ראובן מאנשעם) בהגניד ר' מנחם מן [1] רם (ר' מאנע).

אבי אביו הראש ר' ברוך [2] מ"ס קדש מהוראדנא (ק"נ צד 199), היה הראש לבית הדפוס, הנודע עתה לתהלה בישראל ע"ש „האלמנה והאחים ראם". התחלת הדפוס היתה בעיר הוראדנא בתחלת שנת תקנ"ה [3], אחרי אשר באה כל מרינת ליטא תחת יד יעקאטערינא השניה מלכת רוסיא (ט"ו באב תקנ"ד). אחרי מות ר' ברוך מו"ס בשנת תקס"ג, נהל בנו הרבני ר' מאנע בשותפות

---

[1]) אשתו הכבודה מ' רוזא היא בת ר' יצחק הלוי מקלעצק (מתה ביום ה' ג' ניסן בשנת תקפ"ד, ומ"כ על ב"ע הישן). — [2]) התחתן עם הרב הג' ר' ניסן ממשפתת ברודא כנראה מס' „אבן השעות" על שו"ע או"ח, להר"ר אהרן במו' ישראל המיוחס הגדול ממשפחת אישינגן, ברודא ושאול וואהל. ובנו הר"ר ניסן מק"ק ראדין המביא את הס' לבית הדפוס כותב: „בדפוס מחותני של הרבני הראש מו' ברוך מ"ס מקהלתנו, פה ק"ק הוראדנא, בשנת כנפות הארץ לפ"ק" (תקנ"ו). ראינו ס' „עצי לבונה" על שו"ע יו"ד (סדילקאב, תקצ"ה) מאת הגאון הצדיק מו' ניסן מו"ץ בק"ק דובנא רבתי בהרב המופלג ר' אהרן ז"ל (מחבר ספר אותות למועדים, הוראדנא תקנ"ח), בהסכמת תשעה רבנים גאונים אדירים משנת תקפ"ח עד שנת תקצ"ב ובחותן הסכמת הגאון ר' אבלי מיום ה' י"א אלול. בסוף הקדמת הספר כותב המחבר כי השם עצי בגימטריא ניסן, והשם עצי לבנה ג' אהרן עם הכולל, ואמו נקראת חי', ואביו היה נין ונכד להגאון ר' העשיל ולהגאון הוכר ר' ליב, והוחם „ניסן בהרבני המופלג המנוח מו' אהרן מראהטין". ומי יודע אם לא הוא ר' ניסן בן המחבר ס' „אבן השעות" הנ"ל, ושם כותב כי הוא מק"ק ראדין, אולי לאיזה סבה נסע לדובנא ונתקבל שם למו"צ, וחבר הס' הנ"ל ומעיר „ראדין" כתב „ראהטין" וגם היחוס דומה מעט להנ"ל, ומי יגלה לנו הספק הזה. — [3]) הדפוס הראשון לספרי עבר הוקם ע"י ארבעה אחים מק"ק סקאהל ממדינת פולין לעיר הוראדנא במדינת ליטא. ובדעתם את העסק הזה, בהשתדלותם מלפני שרי העיר, הוקם דפוס חדש, על שם המלך סטאנים אב אויגוסט פאניטאווסקי, בשנת תקמ"ח. ונדפסו בו כמה ספרים עד שנת תקנ"ד שנה שהורד המלך הנ"ל מכסאו (עיין המליץ שנת ל"ד תרנ"ד, נו' 237, ונו' 148). על לוחות השנה משנת תק"ן נדפס: „פה עיר הועד הוראדנא הבירה, בדפוס של אדונינו מלך האדיר החסיד חכם המלכים סטאניסלאב אוגוסטוס מלך פולין, דוכס גדול דליטא, עצטרא עצטרא ירום הודו אמן". ובלוחות המשך השנים עד שנת תק"ס, נדפסו אך „פה עיר הועד הוראדנא". ואף כי באה מדינת ליטא לרשות רוסיא האדירה בשנת תקנ"ד, והורד מלך פולין הנ"ל מממשלתו, עם כל זה בלוח שנת תקנ"ו, נדפס יום הולדו 17 יאנואריוס 1796, לע"ע הוא בן ס"ג שנים, וגם יום ניתן כתר מלכות בראשו, 25 נאוועמבער 1795, לע"ע ל"ו שנים במלכו, ובלוחות המשך השנים לא נמצא עוד זכרו. אולי בשנות המהומה האלה, בין מלך למלכה, קנה ר' ברוך הזה משרי פולין את כל בית מלאכת הדפוס, עד שעל ספר „יסוד ושרש העבודה" נמצא: „הובא במצות והוצאות של האלוף במו' בנימין בישקא בהר"ר יעקב ז"ל מקהלתנו, לבית הדפוס אשר הוקם ע"י הרבני הראש מו' ברוך נ"י מ"ס מקהלתנו, ולפרט, ולבני בנימין נתן כיה לפ"ק (תקנ"ה), בהסכמת הגאון ר' בנימין ברודא חופ"ק והגלילות. ביום כ' כ' שבט בק"ק הורדנא יע"א לפ"ק". ועל כמה ספרים כתוב „בדפוס חדש אשר הוקם ע"י הראש הנדיב מו' וכו'". כמו ס' „זכירה", „בחינת עולם" עם פי' „אור חכמים" (לפרט וכתנים ככחון הכסף לפ"ק) ס' „אלף אומר", „תמר דבורה", ס' „אבקת רוכל" (נדפס ע"י בנו ר' מנחם מן) כלמו משנת תקנ"ה. בספר האהרון התחרה אתו ר' ברוך ב"ר צבי מ"ס, והדפיס גם כן ספר „אבקת רוכל" בעיר ווענגראב סמוך לווארשא בשנת תקנ"ה. —

בשותפות עם כמה מדפיסים בעירו [4]). אח"כ ביחד עם מדפיסי ווילנא [5]) החל ר' מן להדפיס בשנת תקצ"ה את הש"ס, אשר בגללו היה רעש גדול בישראל וריב ומדון עם מדפיסי סלאוויטא אשר התחרו עמו לעשות כמוהו (עיין לעיל צד 26). הריב הזה הביא שואה על כל בתי דפוס לישראל בליטא ובוואלין ונשבתו בפקודת הממשלה, ונשאר אך בית דפוס ר' מן (ר"ם) ושותפו. להוצאות

---

[4]) עוד הוקם מחדש בית דפוס בהוראדנא בשנת תקס"ד, ע"י האחים מהוראדנא הנ"ל, ואבי זקני הרה"ג ר' פנחס מ"מ דק"ק פאלצק הדפיס שמה את ספרו „דרך המלך" על שה"ש „ודרך החיים" על קהלת בשנת תקס"ד. בשנת תקס"ו נדפס ס' „קנות" עם פירוש בגליון קטן (12) ועל השער כתוב: „הובא לביה"ד ע"י הרבני מו' בנימין בישקא בהרב ר' יעקב, והשני הרבני מו' מנחם מן במו' ברוך מ"ס, הוראדנא, בדפוס המשותפים". מזאת נבין כי ר' מאנע ראה מראש כי לא יכול להתחרות עם רבים אשר אחזו בעסק הזה; וגם אלה לא יכלו למצוא מעמד בלבדם, על כן השתתפו יחדיו; ובשנה הה"א הדפיסו בהוראדנא עוד ששה שותפים את באור הגר"א על יורה דעה בדפוס השותפים ר' יחזקאל, ור' זימל, ועל ר' מן כתוב שם „והרבני הקצין עיי"ש. וכה נסשכה התחרות הדפוסים עד שנשתתפו כדפיסי ווילנא והוראדנא ביחד בקשר אמיץ והדפיסו בדפוס ווילנא והוראדנא את ספרי נ"ך עם מצ"ד ומצ"צ בשנת נל"ך היא שנת תק"ץ. וכן כמה ספרים. — [5]) בתי דפוסים שונים היו בערים פולנאה, ביאליסטאק, שקלאוו, מאהליב, מינסק, ווילנא. בשנת תקצ"ה נפתח פה בית דפוס חדש, ע"י המחקק ר' בנימין ב"ר דוד ארי' ראפענבערג (הוא חותן ר' ליפמאן מ"ץ המחוקק הנפלא), אשר הדפיס כמה ספרים בדפוסו, כמו: „אגרות היכין" „ארבע כוסות" „אשמורת הבקר", יורה דעה עם פי' „פתחי תשובה" ועוד בשותפות ביחד עם הרב הג' ר' יעקב פיעכקין (עיין צד 133) באורו על הגדה של פסח בשם „יד החזקה". עוד דפוס חדש הוקם בווילנא ע"י הני תרי אחי, הרבני מו' ארי' ליב והרבני מו' גרשון (הוא הנקרא „ר' גרשון טעמקעס" ע"ש אשתו תמרה, הנק"את בשם „טעמקע", והחצר במקצוע רחוב האשליז ורחוב המזגגים נקרא בשם „גרשון טעמקעס הויף" עד היום. היה נגיד נכבד, וכמה שנים היה גבאי צ"ג דפה"ק (וימת כ"ב ניסן בשנת תר"ו). ונקרא ג"כ בשם „ר' גרשון לוריא"), והמה בני מו' יחיאל הרפ"ש (חתן ר' פסח שמש) כן כתוב בפנקס המקומות מפה, ואתם עמם הני שותפי, הרבני מו' ארי' ליב וגיסו מו' משה ב"ר מנחם ז"ל. — הספר „אבן בוחן" לאבי זקני הרה"ג ר' פנחס מ"מ דק"ק פאלצק, נדפס בעיר ווילנא המהוללה „בדפוס החדש אשר הוקם לתפארת, ע"י הני תרי אחי הנ"ל וכו', בדפוס יגמ"פ קאנאניק יאזיפאס מירסקי קשאנז ואסספערס קאנספטאריץ ווילענסקי פראבען קובליצקי" בשנת תקנ"ט. — גם בשנה זו, נדפס ס' „הין צדק ותקון המדות" על ח' פרקים להרמב"ם, והבאור נדפס בלתי על פרק א' וב' ולא יותר, וכתוב על השער: „בדפוס יגמ"פ הנ"ל במצות והוצאות ר' גרשון וכו' ושותפו פה ווילנא הבירה עיר גובערסקי דליטא". גם על לוחות השנה משנת תק"ס נדפס: „בקרתא קדישא רבתי ווילנא יע"א ע"ר גובערנסקי דליטא בלי שם המדפיס. עוד הוקם דפוס בשנת תקנ"ט בווילנא, ע"י ר' טובי' במו' אבלי ביהד עם בנו ר' ליבלי ר' טובי'עס (שהיה נקרא בשם: „ר' טובי' פייגעס, והיה קרוב עם ר' טובי' סו"ר הנ"ל), ונדפס אצלם ס' „שמירת המצות" על מצות הנהוגות בזמן הזה לר' גרשון ב"ר בנימין מפומפיאן ודירתו בק"ק נאיישטאט, בשנת „גרשון" תקנ"ט, וכתוב עליו „בדפוס הראש הנגיד וכו'"; ועל ר' ליב כתוב: „האברך המופלג הנגיד ר' אריה ליב בהמנוח המפורסם ר' טובי'"; נראה שר' טובי' מת בשנה זו (עיין להלן ר' אורי בער גינצבורג). עור נמצא על ס' „כתנות אור" והוא ס' עין יעקב ח"א (על שמיני כויגין) „בדפוס אשר הוקם ע"י המהקק ר' שמחה זימל במו' יחזקאל זצ"ל (מינסק תקס"ח) „בהוצאות השותפים ר' יהודא ליפא במו' ארי' ליב סגל שמש ונאמן מק"ק מינסק, ור' אברהם אבלי ב"ר משה ברשיון הצענזור מק"ק ווילנא".

להוצאות הדפסת הש"ס באו לעזרה עשירי עירנו הרה"ג ר' יוסף אליהו עליאשבערג, והר"ר ברוך רינדזונסקי (ר' ברוך שרייבער), ובחצרו של האחרון (בפנת הרחובות זאוואלנע וגעארגעווסקי) נוסד בית הדפוס רם ברב פאר והדר. אכן עד מהרה מטר שדי נהיה בו, כי נשרף הבית וכל אשר בו עד היסוד, גם שתי נפשות מתו באש (י"א אדר תר"א), ויתרושש ר' מן ונהל בכבדות את עסקיו עד יום מותו (כ"ח תשרי תר"ב). וישאר העסק הזה ביד בנו יחידו ר' יוסף ראובן, ושותפו ר' שמחה זימל. ואחרי מות ר' שמחה זימל (ביום כ"ה ניסן תר"ה), היה העסק כלו לנחלה לר' יוסף ראובן, וגם הוא מפני סבות שונות לא יכול להרים קרן בית דפוסו עד שנת תרט"ז. אז השגיא פעלו ותוסיף חיל ויעל מעלה מעלה בעושר. כי מפני מהומות המלחמה בקרים ובסעוואסטאפאל נשארו ערים רבות באין ספרים ויבואו הנה מו"ס לקנות, וזאת היתה הצלחתו. אמנם לא לעולם חסן, כי ביום י"ג תמוז תרי"ז מתה עליו אשתו החשובה מ' מרים מאטלא בת ר' גבריאל [6]). ואחרי שמונה ירחים מת גם הוא (ביום הפורים תרי"ח), ומצא מנוחתו לימין אשתו, ולזכרו נתנו ביום קבורתו יורשיו אחריו לצדקה סך שלשת אלפים רו"כ (המגיד שנה נו' 15 ח' אייר שנת תרי"ח).

אחריו החרו החזיקו בדפוס זה שלשת בניו: א) הר"ר דוד — היה מקודם חתן הרה"ג ר' אליעזר לנדא אבד"ק ווילקאוויסק, ואחרי מות אשתו הראשונה, נשא לאשה את הכבודה מ' דבורה תחי' בת הרב החכם ר' יוסף בצלאל הארקאווי (חתן הגאון ר' שמואל שטראשון). הוא החל לפאר את בית הדפוס בכל מיני פאר והדר, במכונות יפות לכל מעשי הדפוס, ויסע לרגלי קנייניו לקרית מלך רב פטרסבורגה, ופתאם אחזהו השבץ וימת שם ביום שושן פורים, שנתים אחרי מות אביו, בשנת תר"כ; ב) הר"ר חיים יעקב (מת ביום י"ט אלול תרכ"ה) — תתן יהותו הבכירה מרת רבקה אשת המופלא ר' יוסף יהודה הלוי העלפאנד; ג) הר"ר מנחם מן גבריאל נ"י — חתן הרה"ח ר' יוסף בצלאל הנ"ל. וע"ש אלמנת ר'

---

[6]) ר"ג מת פה ווילנא ביום ד' ער"ח ניסן תקע"ה (העתק מצבתו בידי), ואחיו ר' טובי' שמש דפה"ק, (אבי הרב המופלא הר"ר **מאיר אברהם מארקאן**, מת כ"ו מנחם אב תרנ"ח), והרה"ג ר' צמח ראב"ד בק"ק סלוצק, ואחותם מ' פייגא (אמו של המליץ הנודע ר' צמח לנדא מגיה בדפוס ר' מן שנים רבות) המה בני הר"ר יוסף, בהרב ר' צמח (הנזכר בק"ה נאמנה צד 180), בהרב ר' מרדכי, בהר"ר מרדכי, (שם צד 176), בהרב ר' צמח דיין בווילנא (שם צד 106), בהר"ר יעקב. ור' צמח זה ואשתו, שניהם היו מנכדי הגאון בעל הלבושים. ור' יוסף ב"ר צמח הנ"ל, היה חתן הר"ר גבריאל גבאי צ"ג דפה"ק בשנת תק"י, בן הרה"ג ר' טובי' ס"ד דפה משנת תפ"ז, וחתום לפני היסו"ד בשנת תק"א (ק"נ צד 121), בהר"ר אורי', בהר"ר דוד רל"פ, (עיין להלן ר' אורי' בער גינצבורג). ור' מרדכי ב"ר מרדכי הנ"ל, היה גבאי דח"ק גחש"א ובא חתום חמישי אחרי הגאון ר' העשיל אב"ד דפה בשנת תק"ז (עיין בפנקס הקלויז ישן דפה). —

ר' דוד ואחיו הצעירים נקרא הדפוס הזה בשם: „האלמנה והאחים ראם".
(מעט מתולדות הדפוס הזה נדפס באחרית דבר למס' נדה הוצאת ווילנא תרמ"ו).

בית דפוס זה וגם דפוסים אחרים בווילנא [7]) להדפסת ספרי ישראל הוסיפו לויית חן על קהלתנו, ומאז ועד עתה ינהרו אליה לומדים ומשכילים מסביבותיה ומערים אחרות, עד כי בצדק נוכל לבנות את עירנו בשם „ירושלים אשר בליטא", כי ממנה תצא תורה ודבר ה'.

מהיות גדול כבוד המדפיסים העברים הראשונים שבעירנו נחשוב לא למותר להביא פה גם את החרות על לוחות מצבותיהם להיות לזכרון טוב אחריהם.

א) אלה הדברים החרותים על מצבת ר' מנחם מן ב"ר ברוך, כפי הנראה הם פרי עטו של ר' צמח לנדא:

אבי!

מרים ראשי, כבודי ויקרי נסע מני למנוחות
נפשי ביגון תלין, כי עזב אותי לאנחות.
חשבתי דרכיו: איש אמונים היה, י"א, הולך ישר,
מלאכת שמים אחז, ותפס לעסק בדפוס כשר.
מן ינצור להגדיל תורה ולהאדירה בקהלות,
בכל פנות ומחנות, ולעומדים בבית ה' בלילות.
נתן פזר לאביונים ודלים, ויחס על דל ואביון
מעשיו הטובים יגינו עליו לשכון בגנזי עליון.
הלך לעולמו ונפטר בשם טוב, זקן ושבע ימים,
ויביאוני חסדיו וזכותו, להגן עלי כל השנים.
בשיבה טובה בא אל אבותיו אשר פה חונים
רוממוהו בקהל עם, פנו דרך והציבו לו ציונים.
ופתחו שערים וחלונים ויבא צדיק שומר אמונים,
כמה לך בשרי, אבי, יגינו עלי מעשיך ההגונים.

ה"ה אבי מורי הרבני המופלג איש י"א מו"ה מנחם מן במו"ה ברוך זלה"ה מדפיס דפה ק"ק ווילנא ויצאה נשמתו בטהרה ביום ד' כ"ח תשרי שנת תר"ב, לפרט כי רחק ממני מנחם משיב נפשי לפ"ק.

---

[7]) אלה הם בתי הדפוס העברים אשר אתנו כיום בעירנו: א) „האלמנה והאחים ראם"; ב) לפנים „פין ראזענקראנץ ושריפטזעצער" ועתה של האחים ר' אברהם הירש ראזענקראנץ, ור' מנחם מענדיל שריפטזעצער; ג) של ר' יהודה ליב מ"ץ; ד) של ר' אברהם הירש קאצינעלינבויגין. ובתי הדפוס האלה אספו בקרבם אנשי שם וגדולי תורה, אשר עמדו על משמרתם משמרת הקדש להגיה את הספרים היוצאים לאור, ואלה הם הנודעים לי: א) בבית דפוס ראם: ר' יעקב הוראנער (בעהמ"ח פי' יגל יעקב על ס'

ב) וזה הכתוב על מצבתו של הר"ר יוסף ראובן ואשתו קינה אחת על שניהם אשר חבר המשורר אד"ם הכהן:

מצבת אב ואם

עיני עיני יורדה מים,
על אבן אחת שבעה עינים.

ירעשו הרדי קברים אלה, לרעש שמע שברנו
וידמה כל מקונן לדמות, איך הדמנו אלהינו
סער מות פרץ אל ביתנו, וישא שר ושרת הבית
פלדות שלהבת יה אכלו אבינו ואמנו, כשמיר ושית
רגעי מותם לא רחקו שנה זו מזו, וקבריהם דבקו
אל שנת הששים עוד לא באו, ותקוות חייהם נתקו
ומי יספר שבחך אבינו, וספרי ישראל ישבחוהו
בשעריהם יזכירו שמך לעד, בקצות תבל ויהללוהו
נודע ביהודה בית דפוסך, אשר הקימות בחכמתך
והוא לכבוד לכל בית ישראל, והוא עד לאמונתך
אמונים היו כל מעשיך, ומה נאמן נאומך אם אך הגית
שבר רעבון נפשות למאות, יוסף המשביר הלא היית
תומכת בימינך זו אמנו, אזרה חיל ותעזרך
ולימינך תשכון יה גם עתה — אמנו עמך בקברך
מה נורא אבל המקום הזה, בנים ובניהם פה יקוננו
ראש בית אב ויולדת השבעה יחד פה יקננו!
ישאו קינים, שלשה בנים, וארבע בנות, מר עונות
מר יענו עניי עיר, ומשפחות שניכם מקוננות
מתנות סתר נגלו היום, יום נסתרתם מעיני החיים
טוב וחסד עשיתם בארץ, עולים היום עד לשמים
לשאת אלומות זרע הצדקה, לזרעכם פה לעולמים
את ביתכם להעמיד לעד, עד תעמדו לקץ הימים.

צחר התבה). ר' ליפמן. ר' צמח לנדא, ר' אריה ליב. ר' יוסף תנחום טירמוס, ר' זאב וואלף. ר' יעקב באוויזישיק. הר"ר יחזקאל הכהן זאגערער מ"כ בירושלים עה"ס תר"ל. ר' אליהו בהר"ש שטראשון. ר' מרדכי פלונגיאן. ר' שמואל שטראשון. ר' יהודה זאב מ"מ. ר' חיים בייראק. ואלה יבדלו לחיים. ר' אליהו הלוי גבריאלוב (איש ניעשוויז). ר' אברהם קרעצמער מו"צ באנטאקאליע. ר' בנימין עזריאל ראם (בעהמ"ח מסורת המדרש, שביבי נוגה). ר' יצחק דובער חאנעס. ר' מרדכי יעקב האבער (בעהמ"ח סדר הלמוד). ר' אליעזר יוסף לפידות [נין ונכד של הרב הצדיק ר' ישראל הכהן ווירשוף ז"ל] (בעל המסדר שיטה מקובצת לרב"א לסדר קדשים. והדושי גאונים על עין יעקב ביחד עם ר' בנימין עזריאל ראם הנ"ל). ר' משה שמואל שוהם. ר' אנשיל פילניק. ב) בדפוס פין ראזענקראנץ ושריפשזעצער: ר' יהושע פוילישער. ר' מיכל גורלאנד. ג) בדפוס מ"ץ: ר' בנציון אלפס ור' אברהם מ"ץ.

ג) מתחת מצבת אבותיו, חקוקה הקינה הזאת על ר' דוד לזכרון:

דוה לב כל השומע, הנה המות עוד הגריל התאניה
די למשנה שברגן לא אמר עוד—ותכפל חרב שלישיה
בנסוע אחינו היקר והשלם, לפ"ב עיר הממלכת
רגליו ערבוהו להקבר שם, — הוי! חרב המתהפכת
אשל רב הענפים — אבי ששה בנים ובת אחת
וגם הוא עודנו באבו — איך הפלתו מות לשחת
בן שלשים וחמש שנים — ויעף כנשר אל קברו מקנו
נאסף שנתים אחרי מות אבינו, וט"ו אדר „יום שברונו" לפ"ק

ועל קברו בפעטערבורג חקוקה הקינה הזאת אשר קונן עליו הר"ק שולמאן:

הוי אדון והוי הודה
הוי אבל כבד ומשנה שבר
מה לך פה ומי לך פה
כי חצבת לך פה קבר

דרך המות קשתו, ויור חץ שבעתים
ויך אב לבנים, ובעודו באביב החיים
דור לדור ישם, בראותו מצבת זה הגבר
בבכי ירד, במר יקונן: הוי שור ושבר
נשר מקן גוזליו, הה, גזל חיש שר השחת
רע מרעיתו — הוי אלמנה שוממה נאנחת!
אהה! לפאר בית דפוסך, הנה חרדת
ואך לגיא צלמות, פתאם פה ירדת
„בית בנה ולא חנכו!" תזעק אבן מקיר
„נפל צדיק וישר באדם!" תהום העיר
רבות עשית במעט השנים, פה חיית
אין ספרות לנגלות, ורב מהם עוד כסית
ממעון קדשך על יתומיך, השפילה ראות
זכור גם הורתם, ופקוד הה גפן זאת!
צעקתם העל לפני כס יה, שם במרומים
להיות אב רחמים למו, אבי יתומים

פה ינוח הגביר היקר באדם הנכבד וי"א מו"ה דוד בן מו"ה יוסף ראובן ראם זצ"ל מדפים מווילנא. וי"נ בליל פורים ט"ו לחדש אדר, שנת תרך לפ"ק

מצבת כבוד אבינו חיים יעקב רם ז"ל לפ"ק

חיים נקראת בשמך אך חיים לא ראית פה בתבל
ימי שנותיך אך שלשים ושלש עברו והנה קרבו ימי האבל
עברו אמנם לך במותך גם ימי דאבה חלי ושבר
קדרה אך לנו השמש בצהרים מיום רדתך קבר
ברד נשארו בתך היחידה ושלשת בניך צעירי ימים
בוכיה ועצובת רוח תשב אשתך חדלו לה כל נחומים
נגרו עיניהם מבכי דמעותם לבד לרפאות תעלה
יללי וספוד מלאו את הבית לא ישבותו הרדה ובהלה
רוח נדיבה תמכה ימינך בהתהלכך אתנו פה בארץ
אלמנה ויתום תמיד היית עוזר בבוא עליהם פיד וקרץ
ועתה במותך השארת אחריך אלמנה וארבעה יתומים
בלי תומך ובלי מנהל המה נעובים נעצבים ונזעמים
נפשך היקרה עתה תתענג בזיו אלוה במרומי שמים
ראה נא גם לנחם אבליך הפורשים על קברך כפים
אתה אל קברות אבותיך אוית ללכת עמהם תנוח בעפר
מתקו לכם הרגבים עדי תקיצו יחד מקול השופר
זרעת צדקה בארץ ועתה תבצור הפרי במרומים
לקט קציריך יזכו עוללין פה בארץ עד קץ הימים

פה לצלע הוריו מצא קבר הגביר האברך
נדיב לב ושוע רודף צדקה וחסד אוהב חכמה ודעת
כמוהר"ר חיים יעקב ראם זצלה"ה לפ"ק בהרב
הגביר ר' יוסף ראובן מדפים דפה ווילנא.

ואשת ר' חיים יעקב מ' איטא רייזל בת אחותו רבקה הנ"ל
נולדה י"ג סיון תר"ב, מתה ד"ה ניסן תרמ"ד.

וחמש בנות ר' יוסף ראובן ראם הלא המה[1]):

---

[1]) א) רבקה העלפאנד הנ"ל עיין צד 202. ב) מלכה אשת המופלא ר' דוב בער גוריון מסלאנים מתה פה בת ד"ב שנה ה' אייר תרי"ג. ג) קיילא ביילא, אשת המשכיל ר' חיים בהר"ר יהודא בצלאל עליאשבערג בעהמ"ח ס' מרפא לעם (עיין ר' יוסף אליהו עליאשבערג) מתה פה ה' אייר תרל"ב ומונחת לימין אביה. ד) האנא, אשת הנגיד ר' יצחק סאלמאנאוו במינסק. ה) חאסא אשת המשכיל הנבון ר' שניאור זלמן אידעלסאהן ז"ל ממאהילעוו, מתה אסרו חג שבועות תר"ן.

הר״ר יצחק מעתיק בית הלל
בהר״ר שמואל [1])
בהר״ר יצחק אייזיק [2]) ראב״ד ודרשן דפה (עיין לעיל צד 83).

נולד בשנת תקמ״ד בעיר איוועניץ פלך מינסק. אביו היה חבר להגאונים ר׳ חיים אבד״ק וואלאזין, ור׳ יצחק אבד״ק איוועניץ, ובא עם בנו זה לווילנא. ביתי עלומיו למד ביחד עם הצדיק ר׳ יצחק-ר׳ זלמן ר׳ אורי׳ס תורה, מפי הרה״ג החריף ר׳ ישעי׳לע גראסמער. אביו הר״ש נתן לבנו זה את בת דודו הר״ר ירמיה ב״ר נחום (המכונה שרה זאהן) השתדלן מווילנא (עיין ק״נ צד 230). לאשה, ואחרי מות חותנו זה בשנת תקס״ה, נתמנה הר״ר יצחק בקהל ערת ווילנא למעתיק מושבע על פי חקי הממשלה. ויותר מחמשים שנה עמד במשמרתו זאת, וכגדלו בתורה ופוסקים, כן גדל כחו וכן רבו ידיעותיו בחקי ליטא ורוסיא. היה ליועץ נאמן לכל שואל חנם אין כסף בכל ימי חייו. ממשכורתו בער עבודתו פרש חלק עשירי בתבה מיוחדת, וחלק לקרוביו העניים בכל עת באו אליו להעזר מידו, והוא לא נהנה מעודו בטרם הפריש מעשר מהונו ע״ד יום מותו (ביום ד׳ כ״א אייר תרי״ח), ומנוחת כבודו לשמאל הרב ר׳ בער נעשוויעזער (עיין צד 113).

ואחריו נשא משמרת הקהלה בתור מעתיק בנו הר״ר **אברהם אריה ליב** (חתן הרה״ג ר׳ מרדכי דיין דפה. עיין צד 116). הוא הלך בדרכי אביו בתורה ובמדות ישרות. יעץ מישרים בחריצות ובאמונה לבב חנם אין כסף, וגם הוא חנן את קרוביו האביונים [3]) בחלק העשירי ממשכורתו. ביום הכפורים שנת תרמ״ח מלאו לו תשע וששים שנה ויום ביום ז׳ מרחשון תרמ״ח ומ״כ אצל אביו. — ולו היה בן הכם בן משביל ר׳ **דוד**. בהיותו באוניווערזיטעט בפ״ב נמנה בין בחירי התלמידים והפרופיסור גראזבסקי אהבהו מאד, ככלותו את למודיו חפץ הפרופיסור הוא להושיבהו על הקתדרא לדרוש לפני תלמידי חכמים תורת המשפטים, אך חפץ הפרופיסור לא הצליח מפני יהדותו של ר״ד בית הלל. בשנת תרמ״ג קבל את התואר кандидать правъ ויהי עוזר לעורך דין. ובשנת תרמ״ט נהיה לעורך דין מושבע присяжный

גם

---

[1]) אשתו מ׳ צירל, בת ביילא, בת מינא, בת ביילא, בת הרב הצדיק הגדול המקובל ר׳ חיים זאלודקער, שמ״כ באיוועניץ ונזכר בס׳ „זכרון מנחם״ (דיהרנפורט תקל״ו). מר׳ חיים הזה יצאה משפחה גדולה ומצוינה בתורה, בעושר וכבוד. — [2]) ומ׳ רבקה אשתו היא בת הגאון ר׳ משה דרשן (עיין צד 82), בהגאון בעל „בית הלל״, ועל שם הספר הזה תתם כן כינוין. — [3]) הוא סדר את שמות כל קרוביו בספר מיוחד ע״פ א״ב ובם התפאר כי התיחש לכמה משפחות נכבדות ומצוינות בישראל.

повѣренный . גם הוא החזיק ברבני אבותיו החכמים לענות בחריצות בנחת רוח ובאמונת לב לכל שואל. פעמים רבות בא אל רבני עירנו בשאלותיו בעניני הדת ודיני שו"ע ח"מ להשותם עם דיני הממשלה. היה סופר מהיר בשפת רוסיא ומליץ נפלא בעד עמו, וכמה מאמרים מחכמים נדפסו ממנו במ"ע לעמים מול הסופרים המלשינים עלינו ויהי דוד למגן על ישראל. בצרת עמו היה לו צר וחפץ בהצלחתו ושוב ומטיב לבריות בחסדים ובפעלים. וימת פתאם בבחרותו בן ל"ג שנים (ביום עש"ק ז"ך בתמוז תרנ"ו).

הר"ר אירי' בער גינצבורג
בהרב ר' אריה ליב [1])
בהרב ר' טוביה
בהרב ר' אברהם אבלי
בהרב ר' אורי
בהרב ר' דוד רל"פ (עיין צד 104 הערה 1).

הרא"ב היה יליד ווילנא, ונשא אשה מק"ק מעזריטש בת הרב הגדול ר' אלכסנדר זיסקינד מינץ מעיר בראדי אשר בגאליציען, ותלד לו בן הוא הרב הגדול הגביר ר' אריה ליב גינצבורג.

אחרי מות אשתו הראשונה נשא את קרובתה הצדקת יקרת הנשים מ' צינא גאלדא [2]) בת הרב הגביר המפורסם בצדקתו ר' אהרן מינץ ממעזריטש

---

[1]) קבלה בפי בני המשפחה הזאת כי הרא"ל הוא שני בשני או שני בשלישי עם ר' ליבל ר' בערש, באשר כי אשת הרה"ג ר' חיים נחמן פרנס והרה"ג ר' יצחק ר' זלמן ר' אורי'ס היו קרובים. גם מצד אשתו התקרב אל השוע ר' יוסף יואל גינצבורג, אל הרה"ג ר' חיים גינצבורג מוויטעבסק ואל הרה"ג ר' נחום גינצבורג אב"ד דק"ק סוהאטשאב (ממכתבו הפרטי של ר' טובי' ב"ר אורי בער אלי). הר"ר אריה ליב נזכר בק"נ צד 252, והוא עם שותפים הקימו בית דפוס לספרי עבר בווילנא משנת תקנ"ט (עיין ר' יוסף ראובן ראם צד 201), ונדפס שם ס' "שמירות המצות" (ווילנא יום ב' "אבוא" בניסן שנת "גרשון" לפ"ק, תקנ"ט). בסוף ספר הזה כותב המחבר: ובחבורי "משפחות הגרשוני" שרפסתי האיך שהנהגת האדם ובריאותו תלוי בשמו (ובאוה"ס לראב"י אינגו). וכנראה בית דפוסם מקודם היה ברשות היעזואיטים והדפיסו ספרי פולניא, ועשו חוזה האחים האלה עם בעליו בזמנם עם הקאנאניק קיבליצקי והרשה למו לצקת אותיות עבריות ולהדפיס ספרי עבר בשותפות עמו. וימת רא"ל במבחר שנותיו (בש"ק ח"י חשון תקע"ג), ומ"כ על ב"ע הישן בווילנא בין שני רבנים והוא בתוך, אות הוא כי היה מצוין בזמנו ודורו. אחרי מות ר' אריה ליב נשאת אשתו הצדקת מ' אסתר בת הרב הגאון ר' יצחק גינצבורג אב"ד דק"ק וויטקאוועץ [נכד להגאון ר' משולם זלמן גינצבורג אב"ד דמדינת ריסין (עיין אודותיו בספר תמ"ג צד 56, 163)] ועוד להגאון ר' נחום העלערשטיין בבריסק (עיין עיר תהלה צד 33), ומ"כ שמה. ועל שם כנוי אבי אמו חתם ר' אורי בער בכנוי "גינצבורג". — [2]) היא היתה מקודם אשת הרב הג' המפורסם לגאון מו' יהושע העשיל מארשאלקאוויץ, בהרב הגביר ר' שמואל מארשאלקאוו טש מדובנא, בהרה"ג מו' מרדכי זאב וואלף אשכנזי

ממעזריטש (עיין ר' הערש קלאצקי), ותלד לו בן את הר"ר טוביה גינצבורג, זמתה בעש"ק כ"ה סיון תר"ב. אחריה לקח לו אשה שלישיה את המשכלת הגבירה מ' רבקה בת הגאון ר' יקותיאל זלמן אשר ענזיל צויזמערער [3]) אבר"ק סטריא, ועמה לא הוליד בנים, ותמת לפניו בחרף תרי"ט.

הר"ר אורי בער היה גביר מפאר נדיב ושוע, מפורסם בצדקת פזרונו, ראש המשגיחים בבקור חולים „הקדש" בק"ק מעזריטש, והוא שכלל את הבית הזה מטסר ער הטפחות. לבד נדבותיו הרבות אשר פזר שמה עוד השתדל להעמיד הבנסת הבית הזה על בסיס נכון וקים: וימת בש"ק ט"ז לחדש סיון בשנת „לזכר עולם הוא צדיק" תרי"ט: ועל מצבתו חקקו הדברים האלה אשר כתב בעצם ידו בעודו בחיים:

„פ"נ איש יודע ספר, אוהב צדקות, בר אבהן, אהוב
נוח לבריות, שלשלת היוחסין, אורי דוב בער בן
הצדיק הרב הגדול מו' ארי' ליב ז"ל פיינעם מווילנא".

שמו היה נודע לתהלה עד למרחוק עד כי התחתנו עמו רבנים וגבירים וגדולי היחש: א) הרב הג' ר' משה יצחק לעווין מקארלין בהרב הגביר ר' שאול לעווין (עיין ספר היחש לבני לעווין); ב) הרב הגביר ר' מאיר זוסמאן מאוסטרהא; ג) הרב הגאון ר' מרדכי זאב איטינגא הלוי [4]) אבר"ק לבוב; ד) הרב הגביר ר' אלכסנדר זיסקינד מינץ מבראדי (עיין לעיל); ה) הרב הגביר ר' שאול פאפירנא מפאריטש; ו) הרב הגדול ר' יצחק אליהו לנדא מ"מ דק"ק ווילנא (צד 92); ז) הרב הגביר ר' ליבל הוילפרין מבריסק; ח) הרב הגביר ר' שלמה ראזענצווייג ממעזריטש, ט) הגביר ר' יודל אפאטאו טווילנא (עיין בשמו).

הר"ר

מאוסטרא, והרמ"ז חתן הרב הגביר ר' צדוק מארשאלקאוויץ מדובנא (עיין ר' יצחק אליהו לנדא צד 93). — [3]) היה תלמיד מובהק להגאון בעל „קצות החשן", ועשה הגהות על ספר „אבני מלואים" לרבו הנ"ל, ונמצאו תשובותיו בשו"ת „חתם סופר" ובשו"ת „יד אליעזר", וחבר שו"ת בשם **מהריא**"ז, היה חתן הגאון ר' יוסף אשר אבד"ק פרעמסלא, ואשת ר' יוסף אשר הרבנית מ' דרעזיל היא בת הגביר ר' שרגא פייבל מק"ק יערסלאב, ואשת ר' שרגא פייבל מ' רייזיל היא בת הגאון ר' נפתלי הערץ חנה-ליש אבד"ק טארניגראד, בן הגאון ר' אלחנן אבד"ק יערמלינץ זלאטשוב ושאריגראד ושם מ"כ. ואשת הרנה"ח הראשונה היתה בת הגאון ר' יעקב יושע אבד"ק פראנקפורט בעהמ"ח ספר „פני יהושע". ולהגאון ר' יקותיאל זלמן היה עוד חתן, אשר ישב על כסא הרבנות של חותנו זה בק"ק סטריא י"ט שנה, הוא הגאון פאר היחס ר' אליהו מאיר בהר"ר יעקב הכהן רויזענבלום, מת בן שמונים שנה-(ביום ב' כ"ח ניסן תרל"ז) (המגיד שנה 21 גו' 19). בס' „נחלת יעקב" להגאון ר' יעקב אבד"ק ליסא, סי' מ"ב כותב: „למחותני הגאון ענזול צאזמר נ"י וכו' ב' חשון תר"ו". — [4]) עיין תולדתו בס' „אנשי שם" להר"ש באבער (צד 151 סי' שפ"ו) אמו הגבירה המשכלת מ' אסתר בת הרב הגאון ר' מרדכי זאב אורנשטיין בהרב הגאון ר' יעקב משולם אבד"ק זאלקווא ואבד"ק לבוב בעהמ"ח ס' „ישועות יעקב". ובת הג"מ מרדכי זאב איטינגא מ' חנה אשת הרב הגביר ר' טובי' ג"ב בן הרב הג"ל.

הר"ר מאיר יעקב גינצבורג
בהנדיב המפורסם ר' דובער מהוראדנא
בהרב הג' מו' בנציון מפינסק
בהרב הגאון מו' יוסף אבד"ק שאט
בהרב הגאון מו' מאיר אבד"ק וויזן ומדינות רוסיא [1])
בהרב הגאון מו' יצחק אייזיק אב"ד הנ"ל
בהרב הגאון מו' שאול אב"ד הנ"ל
בהרב הגאון ר' נפתלי הערץ אב"ד פינסק וסלוצק
בהרב החסיד ר' יצחק אייזיק מווירמיש [2])
בהרב הגאון ר' שמעון אבד"ק פראנקפורט דמיין
בהרב הגאון ר' יעקב אבד"ק פרידבורג (רבו של תוי"ט)
בהרב הגאון ר' אשר אהרן (המכונה „לעמלי גינצבורג")
בן הקציו ר' שמעון גינצבורג

בספר „תולדות משפחות גינצבורג" בהוספה ה' נדפס מאמר „ציון למצוין" מבנו האינוענער ה"ר דוב בער, והוא תולדות אביו „הרב הגאון ר' מאיר יעקב גינצבורג", שם שלשלת היוחסין שלו המובאה בספר, צרופה בכור הבחינה עפ"י ראיות מוכיחות מספרים נדפסים אשר בא שם זכרון כל איש ואיש מהם.

הרב הג' מו' מאיר יעקב גינצבורג נולד בהוראדנא (כ"ח תשרית ק"פ) ונשא לאשה את מ' לאה מינא בת הרב המפורסם מו' צבי הירש לפידות מווילנא

---

[1]) בס' תולדות משפחות ג"ב הנ"ל בצד 168 נמצא תכן מאמרו של הר"ש רובנאוו ע"ד „מדינת רוסיא", ומוכח שם, כי כן כנו היהודים לפנים את מדינת רוסיא הלבנה, שהיא פלכי מאהילוב וויטעבסק, ובכן מדינת רוסיא, רייסין או רוסין חדא היא. ההוכחה הזאת מבוררה ביותר במאמר „ציון למצוין" הנ"ל, שם מבאר המחבר ביתר שאת שהגאונים מו' שאול ובנו מו' יצחק אייזיק ונכדו מו' מאיר גינצבורג אשר כתבו את שמם ונכתב עליהם „אב"ד מדינת רוסיא" בס' „עמודי עולם" (אמשטרדם תע"ג) כותב המחבר: „הסכמת הרב הגאון המפורסם כמו' שאול זצ"ל שהיה אב"ד בק"ק פינסק ועל כל מדינות רוסיא והגליל מינסק יצ"ו" וחתום: „הצעיר נאום שאול גינצבורג"; בס' „אלף המגן" (זאלקווא, תצ"א) בהסכמה חתום: „יצחק אייזיק בלא"א הרב הגדול כמו' שאול ג'ינצבורג זלה"ה החונה במדינות רוסיא"; בס' „צמח מנחם" (זאלקווא, תקכ"א) בהסכמה חתום: „מאיר גינצבורג החונה במדינות רוסיא יצ"ו", ונכתב עליו שם: „הסכמת הרב המאור הגדול הגאון המפורסם מופת הדור אב"ד במדינות רוסיא" הכונה שהיו רבנים כוללים של פלך מאהליב ופלך וויטעבסק, הנקראים ביחד בשם רוסיא הלבנה (Бѣлоруссія), ובנ"י קראו את הארצות ההן, להבדילן משאר חלקי מדינת ליטא אשר ישבו שם (כי מדינת רוסיא התיכונה היתה אז סגורה לפ:יהם) בשם „מדינת רייסין" או „מדינת רוסיא" —— [2]) מכאן ואילך שלשלת היוחסין של הר"ר מאיר יעקב גינצבורג, עולה בקנה אחד עם שלשלת היוחסין של הר"ר גבריאל יעקב גינצבורג **ושלשלת אחת** להם (עין אודותיו למעלה צד 179). —

מווילנא [1]), ומאז תקע את אהלו בווילנא, הקדיש את ימי חייו ללמוד התלמוד והפוסקים והגה בלמידיו יומם ולילה, ואולם התרחק מן הרבנות, כי לא חפץ לעשות את תורתו קרדום לחפור בה, ומצא את מחית ביתו בפרקמטיא. הרמי"ג נודע בשערי התורה בהדפסתו בשנת תרי"ח בקעניגסבערג את שו"ע חשן המשפט עם „באורי הגר"א" מכת"י ועם הגהותיו וחדושיו. כ"י הגר"א הנ"ל היה ישן נושן ובמצב רע למאד, מקומות רבים היו בו בלא סדרים ובמהדורות רבות וגם עלו בו קמשונים, ואחרי אשר חוץ מזה דברי הגר"א קצרים הם ועמוקים מהבין, לכן אמרו נואש להדפסתו, לולא בא הרמי"ג ויצילו מכליון. מלבד זה הדפיס בשולי השו"ע את הגהותיו בלשון ובינה עמוקה, ודיה השקפה קלה לראות את גודל בקיאותו בש"ס ופוסקים ושו"ת. הוא הוסיף שם עוד מראה מקומות, תקוני הגהות בש"ע סמ"ע וש"ך בקונטרס מיוחד בסופו, תקוני הגהות חדשות על הנ"ל, וגם בהט"ז ומערכת דברים לבאורי הגר"א. הנאונים המפורסמים בעל „תפארת ישראל", בעל „הכתב והקבלה" ובעל „ארצות החיים" בהסכמותיהם הנדפסות שם, מרוממים ומהללים את גודל „בקיאותו וחריפותו" כי מלא הוא על כל גדותיו מים התלמוד והפוסקים, „שיריו רב לו לרדת אל עומק דעת רבינו הגר"א אף שדבריו הקדושים הם קצרי לשון מאד, והוא עלול מאד ומוכשר היטב להוסיף עליהם הערות במקומות הסתומים מאד", „וביני הכתבים הקדושים באיזו מקומות נגרסו חציו ממלתעות הזמן, והוא טרח ויגע הרבה בשקידה נפלאה להבין מה דמחוי לן במחוג הגאון זצוק"ל". והנה יגיעתו הרבה ושקידתו הנפלאה גברו על כל המכשולים אשר עמדו על דרכו, עד כי הגיע למטרתו

---

[1]) הר"ר צבי לפ"דות נולד בשנת תקנ"ו בגליל קאוונא לאביו הר"ר חלאוונא לפ"דות ועל מצבת אביו כתוב: (פ"נ אבי הישיש זקן שקנה הכמה תם וישר אי"א מו' לפ"דות חלאוונא במו' יהושע זעליג נפטר ב' דחוה"מ פסח תקפ"ה"), ולאמו המצוינת מ' דבורה מבשפחת ר' ליבלי ר' בערש. בבחרותו למד בקלויז ר' ליבלי הנ"ל ומשם נשא לאשה מ' שרה רבקה בת הנכבד ר' יצחק, וראחז במסחר ובהיותו בהקפו התארחו בביתו אנשי שם כמה שבועות חגם אין בכפו, כמו: הרה"ג ר' שמואל אבד"ק לוקניק בעהמ"ח ס' איל משולש וגם הרב מהרז"ו על מד"ר וגם הגאון ר' ישראל סלאנטער והצדיק ר' אברהם קראזער וכדומה; ויפרנס ת"ח רבים הראוים להוראה משלו. התפלל תמיד בהמד"ר הגר"א ולמד שמה עד חצות היום מעוטף בטו"ת ח"י פרקי משניות ועוד שיעורים, הוא הגדיל הכנסת הקרן הקימת לבמד"ר הגר"א לכלכל את הפרושים הלומדים שמה וכן לתקן את בהמד"ר הנ"ל עמל רבות בו, — לעת זקנותו הביא לדפוס ס' הרישב"א על רה"ש, היה איש מדות נחמדות במעלות נעלות ודבריו היו נשמעים לכל גדולי עירנו. התעסק במצות מילה; פעם אחת בא אל בית יולדת עניה ובעלה היה חבוש בבית האסורים בעד חוב מה, מיד התאמץ לאסוף נדבות ויפרעו ויביאהו לביתו בשמחה עצומה על ברית בנו. כן בלה כל שנותיו אך בעבודת ה' לעסוק בצרקה וחסד ובאמונה, ויומת בשיבה טובה בן ע"ה שנה, ואחרי שנים ארבע מתה אשתו בת ע"ה שנה (י"ז אלול תרל"ח). — כל אלה לקטתי ממכתב בנו אלי, הוא הרב הגאון ר' אלכסנדר משה לפ"דות אבד"ק ראסיין, וחתן הגאון ר' יעקב אבד"ק בויסק בעהמ"ח

למטרתו ובאורי הגר"א עם הגהותיו הופיע לאור הדפוס בתכלית השלמות וההידור ויצא שם הרמי"ג לגאון ולתפארת.

הרמי"ג נפטר בעיר ווילנא בשנת תר"ך בעצם ימיו בשנת הארבעים לימי חייו ושלש עשרה שבתות, ונשארו כמנו בכת"י חבור רחב על שו"ע חו"מ, חדושים על ש"ס, שו"ת ועור כתבים מצוינים. ויתר דברי גבורתו בתורה ומדותיו הנשגבות הלא הם כתובים במאמר „ציון למצוין" הנ"ל.

וזה הכתוב על מצבתו בווילנא:

כן צוה הרב הצדיק
לפני מותו, וז"ל הטהור:

פ"נ

ר' אהרן מאיר יעקב
גינצבורג,
אשר העתיק באורי
הגאון רבינו אליהו
על ש"ע חשן משפט מכי"ק,
והוסיף הגהות וחדושים
בשקידה ועיון רב,
והביאם לבית הדפוס
ונתפרסם מאד,
בן ר' דוב בער גינצבורג ז"ל
מהוראדנא.
ונפטר כבן ארבעים שנה,
ביום עש"ק ג' לחרש שבט,
בשנת כתר תנצב"ה.

וזה כתוב על מצבת חותנו:

מצבת ה' צבי לפידת לפ"ק
צדיק בדרכיו ישרים הליכותיו
במדות ומעשים תמים בדורותיו
יקר הערך מצוין בבמד"ר הגאון
הכנסותיו להרחיב התחוק בכל און
יגע עמל לקבץ נדבות זמן רב
רץ כצבי לעבודתו זו בקר וערב
שם עולם קנה לו באלפי ישראל
בנפשו הנקיה לאהוב ולירוא האל
לא ימצא כמוהו איש הוגה בתורה
פקודי ה' לשמור באמונה טהורה
יחיד היה בכל מעשי חסד וצדקה
דת אל ליימנו ומצותיה בידו החזקה

ה"ה אבינו
הרב המופלג צדיק תמים מו"ה
צבי הירש במו' חלאוונא
לפידות
ויצת בש"ט ביום א' דר"ח כסליו
בשנת תרל"א תנצב"ה.

שו"ת „זכרון יעקב" ווילנא תרל"ד, ושם חדושי תורה ממנו. חבר ס' „אבני זכרון" להעיר את משכילי עמנו להוקיר את הדת הנושנה נגד המתחכמים וכו' והוא חלק אחד מהחדושים של ספר „אבני זכרון" הכולל נוסחי שטרות, שו"ת, דרושים, אשר אתי בכתובים מאתי המחבר" וכו'. — והוא נתן רשיון להוציאו לאור להר"ר יצחק בהר"ר שמואל מאלצאן ווארשא תרנ"ז, ובסופו קונטרס בשם „שפת אמת" מהמו"ל, עוד ממנו פתיחה לס' חותנו הנ"ל ובקונ' פליטת סופרים, בהירה, בהתכונה, בכבוד הלבנון, ביגדיל תורה, בעץ חיים ובכמה עתונים לבנ", ולפעמים תחם א"ע בשם „אמבצה"ל", ה' יאריך ימיו.

הר"ר יוסף עקיבא קאסאווסקי
בן הנגיד ר' מרדכי טעיר קאסאווי
בן מו' אברהם
בהמופלג מו' יהושע
בן מו' יצחק
בן מו' שמואל
בהרב מו' ישעיה הזקן
בהחסיד מו' שמואל
בהגאון מו' יהושע [1]) בהרב ר' יוסף מווילנא.

היה מיקירי סנולה בעירנו, סוחר גדול נושא ונותן באמונה, ירא ה' ושומר מצוה, קבע עתים לתורה יום יום, היה חובב אדם ודורש טוב לכל אחיו. מעתותיו הרים תרומה לעסקי צרכי הצבור; הוא התנדב לקבץ נדבות ולעשות גדר עצים לשדה הקברות הישן בעיר שניפישאק, לשדה הקברות של מתי חלי-רע בווילנא (בשנת תרי"ט) ולתקן את בתי קברות הרבנים ואנשי השם ולמשוח בששר את המצבות העתיקות ובזאת הציל רבות משכחה. היה גבאי ומנהל בית תלמוד תורה ועינו היתה פקוחה למשוך חסד לחניכי הבית הזה; וביותר הפליא לעשות טובות להצמיח ישע לאביוני אדם בשנות רעב (תר"ד, תר"ה), אסף נדבות רבות ויאפה לחם וימכור לעניים בזול ולאיזה אביונים בלי טחיר, עד כי חדל הרעב, ויפוז על זה כסף רב; לטובת האומללים היוצאים מבית בקור חולים (הקדש) ועודם חדלי כח להשתכר מעט להשיב נפשם, ירה אבן פנה לצדקה חדשה— ובעזרת הגביר אריה לעבענואהן הכינו יחדיו קופות לצדקה זו, ויחלקון בבתי הנדיבים. והם קבלו את כסף התרומה, וחלקו לכל עני היוצא מבית החולים, לאיש ואיש כפי מחסורו וערכו. כל מעשיו היו בהשכל ודעת ובאמונת לב ונמנה בכלל מצדיקי הרבים. הנה אלה קצות דרכי האיש היקר הזה, אשר נאסף בן חמש וחמשים שנה, ומה יפה תארתו הר"ר אר"ם הכהן במליצתו, ה"ה חרותה על מצבתו:

פה

---

[1]) הוא הגאון בעהמ"ח ס' „מגיני שלמה" (אמשטרדם, תע"ד, זאלקווא תצ"ג, וויניציאה תק"א, לעמבערג תקע"ו) וס' „פני יהושע" (ח"א אמשטרדם, תע"ה, ח"ב לבוב תר"ך), ועוד בכהובים. היה אב"ד דק"ק טיקטין, הוראדנא, פרעסיסלא, לבוב, וקראקא, ובקראקא מ"כ ר"ז מנחם אב ח"ח (עיין תולדתו בס' „עיר הצדק", צד 79-93). גם חיה מרבני הועדים, ותחום בפנקס המדינה בשנת שצ"ד, שצ"ו ושצ"ש בראש התחומים. ולו שני אחים: א) הרב ר' מרדכי אבד"ק . . . (עיין „פני יהושע" ח"א יו"ד סי' ו', ועוד פעמים רבות), ב) החורני הנגיד ר' משה הקדוש נהרג בחבערת עיר ווילנא (פנ"י ח"ב, סי' ק"ז).

פה מרחפת רוח נדיבה, על קבר ר' יוסף עקיבא

יסם הר קברים זה, מדמעות העם לך מר יבכיון
וירגזו מצבותיו, לקול צעקת אבלי זה הציון
סער גדול שבַּר תרן האניה, וכל קהלה אחוו שער
פאר תושבי עירנו אחז המות, וחיל אחז זקן ונער
עטרת עשירים הוסרה, ומגן עניים מידם נקרע
קול אמת קורא: הוי תם וישר ירא אלקים וסר מרע!!
יוסר צדקה לחולים, לחם לדלים, בשנת הבצרות
בונה בית לחיים, וגודר גדר לבית הקברות
איד ושבר בניך מה רב, וצרת בנותיך מה עצמה
בבכי אמם תזל דמעתם, על אלמנותה יבכו גם המה
נאנחו בעיר כל אוהבי אמת, כי המה ידעו אמתך
מאויך היו להגדיל צדק—אך פחאם כלה תלדך
רבות חשבת לעשות—ויאמר ה': ה"ן קרבו ימיך למות
דיך יוסף כי בא היום, לבוא הלום, לחיי עלמות
כל פעלת תמצא עמי, גם כל מעלות רעיונך
יש לך רב עמדי פה, ונתת משכרך גם לבניך

ה"ה אבינו התמים הישר והעניו, איש האמונים בכל עניניו, באמונה אמן את בניו, באמונה היו מסחרו וקניניו, באמונה תמך את אביוניו, ובאמונה האיר לכל אדם פניו, באמונה קבע עתים לתורה בכל שניו, באמונה שת יראת ה' במצפוניו

כבוד ה' יאספנו וצדקו ילך לפניו
לברכה יעמוד שמו וזכרו לבניו
כמוהר"ר יוסף עקיבא במוהר"ר
מרדכי ז"ל קאסאווסקי
ויומת ביום ה' ד' לחדש איר לפ"ק
היא שנת תר"ך לפ"ק תנצב"ה

אשתו הכבודה מ' פעסא מלכה, מתה ד' אדר ראשון, תרמ"ג (ומ"כ לימינו) והיא בת המופלא המצוין ר' מיכעלע זעזמער [2]).

---

[2]) היה אחד מפרנסי קהלתנו, ויומת זקן ושבע ימים (ט"ו כסליו תרכ"ט), ועל קברו אין ציון ואין מצבה — ואשתו מ' חיה, בת ר' יהודה בר"ש, — ולשמאלו נטמן אחיו הצ'ניר

הר"ר אליעזר ליפמאן מרגליות
בהרב הגביר ר' יוסף מרגליות
בהרב הגביר ר' ידל מרגליות
בהגאון ר' יוסף מרגליות [1]) אבד"ק הלוסק
בהגאון ר' מנחם מענדל מרגליות [2]) אבד"ק מינסק
בהגאון החסיד ר' משה זאב וואלף [3])
בהגאון המקובל ר' יהודה ידל [4]) אבד"ק קאוולי
בהגאון ר' משה
בהרב החסיד ר' צבי סבא
בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין
נין ונכד להגאון מהר"ל מפראג.

גולד

ממנו הוא המופלג פרנס ומנהיג הקהלה וגבאי דצדקה גדולה פה שנים רבות, גדל דעה וראש המדברים בכל עניני העיר ונודע בשמו ר' דוד זעזמיר, וימת ביום כ"ו לחדש טבת שנת תרכ"ט; והמה בני הרה"ג ר' צבי הירש אבד"ק זעזמיר (ע"ש עיר זו היתה חתימתם). והרצ"ה התן הרב הגדול ר' דוד ב"ר יחיאל מיכל מו"צ דק"ק ווילנא בזמן הגר"א הנקרא בשם "ר' דוד קענדעם" (עיין תולדתו בק"ג צד 168).

[1]) בא בהסכמה על ס' ערכי הכנוים להג"מ בעל סדר הדורות בשנת תקל"א. ועל ס' "תפארת ישראל זוטא" (ספר"א, תקל"ד), והמחבר כותב עליו "ש"ב".

וזאת מצבתו:

יקר דרגא תבר, וימת יוסף המשביר,
סיני גמר וסבר, פטיש החזק ואביר.
סיפא וספרא ה"ה הרב הגאון מו'
יוסף בהרב הגאון המאה"ג מו' מנחם ז"ל.
ונעדר ביום ה' ח"י סיון שנת תקל"ט תנצב"ה.

ולר' יוסף היה אח הוא הגאון ר' שמחה אבד"ק פוחאוויץ (הוא ראש למשפחת שמחהוויץ במינסק); והגאון ר' משה יצחק אבינדור אב"ד דק"ק שקלאב, בעהמ"ח ס' "פרדס רמונים" על יו"ר (ווילנא, תרכ"ט) מתיהם אליו מצד אמו, עיי"ש. —

[2]) בא בהסכמה על ס' "מרי צבי" (אופיבאך, תצ"ח).

וזאת מצבתו:

המאור הגדול ידיו רב לו בנסתר ונגלה,
יציבא בארעא ודבורו בשמיא מעשיו ופרישותו אין קץ
ויותר מהמה ענותן גדול,
ה"ה מו"ר אב"ד ור"מ הגאון מו"ה מנחם מענדל במו' משה זאב,
ונפטר ביום עש"ק וער"ח תמוז שנת תק"ה תנצב"ה.

הר"ר מענדל היה התן הרב האברך הקדוש מו' שמחה בונם זצ"ל, בהגאון מו' משה, (התן הרב הטפסר מו' לייזר ש"ץ מווילנא), בהגאון המקובל מו' נתן שפירא אבד"ק

נולד בעיר פאריטש ויקח לו אשה את בת קרובו הרב הגביר ר' יוסף יצחק מרגליות[5] בהרב המופלג ר' נח מרגליות מווילנא[6] בהרב הג' ר' אליעזר מרגליות בהגאון ר' יוסף מרגליות אב"ד הלוסק הנ"ל. היה נקרא בעירנו בשם החבה: ר' ליפעלע יאסיל-נח"ס. עודנו צעיר לימים השכיל לכלכל ענינים רבים וגדולים, ובטוב טעמו וביושר שכלו היתה עצתו אמונה ופעולתו אמת, ויהי ממתיקי סוד בעניני צרכי העיר, ונמנה לפרנס עירנו יחד עם גדולי הדור ונשא עמהם טורח הצבור וצרכי הכלל בכל לבו. — גם היה גבאי בהישיבה הגדולה בחצר ר' מוילא שנים רבות, ונהלה בהשכל ודעת. נוצר תורה ואוהב חכמה היה, חריף ושנון, ודעתו היתה מיושבת וצלולה ורוחו כביר וחזק. אמרותיו ספורות ומדברותיו נצורות, לא נשא פני איש ולא ידע חנף, תמיד הכיר ערכו ולא התגאה; איש מדות תרומיות, עניו בהליכות עניניו. הוכה מכאובים כמה שנים, ויומת בן נ"ח שנה ביום א' ח' אלול תר"ך, ומ"כ לימין חותנו הנ"ל. ובנו הוא הרה"ג ר' נחמן אידל אבד"ק יאקבשטאדט וק"ק קרייצבורג[7]. נולד זיין מנחם אב תקצ"ג, ויומת ביום י"ב שבט תרנ"ח בעיר מיטאווי.

הר"ר

קראקא בעהמ"ח ס' „מגלה עמוקות" ועור י"א ספרים שונים (תולדתו בס' „עיר הצדק" מצד 52 עד 62), בהרב מו' שלמה, בהגאון ר' נתן שפירא אשכנזי אבד"ק הוראדנא בעהמ"ח ס' „מבוא השערים" וס' „אמרי שפר", בהר"ר שמשון זצ"ל (תולדתו בס' „עיר גבורים" צד 38). — [3]) בא בהסכמה על ס' „אהל יעקב" כהנא שפירא (ספד"א, תע"ט) והותם „חונה בגליל עליון סביב עיר מינסק ב'ום ד' י"ט אייר תע"ה". ונזכר שם בדף ד' ע"ב. וגם על ס' „עיר חומה" (ספד"א, תע"ט) חותם „משה זאב וואלף בהרב החסיד מו' ידל חונה בגליל עליון במדינת ליטא, יום ו' ט' אייר תע"ט פה"ק דאלהינאב", וכותב כי המחבר היה תלמיד ותיק לא"א הגאון ז"ל. וגם נתמנה לאב"ד ור"מ דק"ק מינסק וגליל סמילאוויץ ונתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק פיורדא, והיה חתן הגאון ר' אליעזר מרגליות אבד"ק לובמלא, (וע"ש כנוי חותנו זה החל גם הוא להקרא בשם מרגליות), בהגאון ר' מנחם מענדל מרגליות שהיה חתן הגאון ר' משה חריף אבד"ק קרעמניץ. — [4]) חבר ס' „קול יהודה" על שו"ע ולא נדפס (עיין ר' שמואל יצחק יעב"ץ) והוא מגזע מהר"ל מפראג (עיין צד 190). — [5]) היה חתן הרב ר' נחמן סירקין (חתן הר"ר צבי הירש צייטלעש בהר"ר משה צייטלעש בהרב ר' ידל הנ"ל), בהגאון ר' העשיל סירקין משקלאב, דור שמיני להגאון הב"ח (עיין „עלי הדס" צד 86). — [6]) היה מגדולי נכבדי עירנו, בא חתום על שטר המתנה של ר' אייזיק היטאוויצער על יסוד במד"ר הגר"א מיום ב' כ"ר אדר תקס"א ונבחר לגבאי בקלויז הגר"א ביחד עם ר' ליבלי זלקינדס ביום כ"ח ניסן תקס"ב, ועוד בא חתום בפנקס הגר"א פעמים רבות. חותנו היה הר"ר זלמן ב"ר וואלף חתן הר"ר חיים שמש הנקרא ר' חיים איצעלעס (ק"נ צד 193). — [7]) בימי בהרותו יצא לה"ר נחמן אידל שם בגדולי התורה ויקחהו לחתן הגביר הנכבד ר' מיכל גארדאן מדינאבורג. המסחר אשר החל לעסוק בו בראשונה לא עלה לו יפה וע"כ קבל את משרת הרבנות בעיר יאקובשטאדט (על מקום הרה"ג ר' מאיר מארים בעהמ"ח ס' ניר על תלמוד ירושלמי ס' זרעים (ווארשא תרל"ה), ויהי שם משנת תר"ל עד שנת תר"ן, ומשם נקרא להיות אב"ד בק"ק קרייצבורג, ואח"כ נתקבל לק"ק מיטאוי. בשו"ת ציוני להג"מ אב"ד דק"ק לוצין נמצא תשובותיו. השאיר בכתובים שו"ת אשר הריץ עם הגאון ר' ראובן אמציסלאוויער אבד"ק דווינסק, ועם הגאון ר' הלל סאלאנטער, וגם אשר השיב הוא לאחרים.

הר"ר ברוך ב"ר שלמה זלמן מברעסטאוויץ.

היה נקרא בפי כל בשם „ר' ברוך בר"ז" וכן חתימתו. ביטי נעוריו היה פה ממצויני המלמדים לבני העשירים, ואח"ז היה עובד בעסקי אחרים בערים שונות, ויצבור כמה אלפים רו"כ, ולעת זקנתו שב הנה לווילנא, וחי פה כשלש שנים, ויתן את כל הונו סך **תשעה אלפים** רו"כ **ומאה** רו"כ לגבאי צדקה גדולה, ויקנו בכסף הזה את חצר ר' הערש קלאצקי, ברחוב „שלאָסגאסס", ומהכנסות החצר הזאת מחלקים לעניים כפי צואתו בכל שנה. ויטת עריריי ביום ב' ד"ז אלול תרכ"א. הוא נצר מגזע הדרשן הנפלא ר' יעקב מגיד מדובנא בעל „קול יעקב" „ואהל יעקב"

הר"ר משה הלוי ראזענטאהל
בן החכם ר' דוד הלוי [1]) יאשינאווקער
בהר"ר שלמה הלוי

בן שלש עשרה שנה לקחהו לחתן, ובתו יחידתו החכמה מרת חיה זלאטא, הגביר הנכבד ר' מרדכי קלאצקי, ר' מרדכי ליב אשר"ס [2]). היה נקרא בשם „ר' משה'ל מרדכי'ס" ע"ש חותנו, וביטי נעוריו התרועע עם גדולי הלומדים בעירנו אשר נודעו בשם „הארבעים" (עיין צד 121) והיה לתורני מופלג. גם היה חכם משכיל ושלם עם ה' ואנשים, ויהי ביתו פתוח לרוחה לכל קשה יום ונכא רוח, ויאהב ספרי חכמה ומדע וחכמים ודורשי חכמה [3]). היה נדיב לב בעל מדות תרומיות אהוב וחביב לכל מפלגות אנשים, יועץ נאמן בעניני הכלל ויט שכמו לסבול בכל צרכיהם בכח ובכסף. ויפרוץ האיש משה בעושר רב בסוף ימיו, בהיותו עובד נאמן בעסקי הגביר האדיר ר' גבריאל יעקב גינצבורג הנזכר לעיל בצד 179, ומרוב עמלו היה כחו הלוך וחסור ויעצוהו הרופאים לנסוע לערי איטאליא למעינות החמים ונסע לווייסבאדען, ויטת שם (ביום עשרה בטבת בשנת תרכ"ב) לשנת החמשים ושמונה ליטי חייו. ותלד לו אשתו את א) הר"ר לעאן

---

[1]) בא חתום בקהל לוקחי ס' „מדרש תנחומא" עם פי' הענפים (ווילנא והוראדנא, תקצ"ג) וכותב מיעשינאווקא, לעת זקנתו בא לווילנא ויחי בבית בנו זה, וזכה לראות בעיניו דור חמישי, ויטת בן פ"ז שנה (ביום ערב סוכות תרט"ז), והוא חשר מגזע חכמים שויעים ואפרתים. — [2]) ומצבתו בשש"ק ח"ב סי' 12 ועליה כתוב: „מרדכי קלאטשקי, כמו' יהודה ליב ריי"ס, בהרב הגביר ר' אשר גינצבורג (הנזכר בק"נ צד 185) (ויטת ט' ניסן תר"ב). הוא נזכר בספר תס"ג ואבותיו וכל משפחתו ויחוסו מצד 67 עד 71. אודות הכנוי קלאטשקי ורי"ס, עיין בשם ר' שמואל קלאצקי צד 141. — [3]) בביתו מצא מנוחה, אכסניא ועזר הרב החכם ר' חיים זעליג סלאנימסקי נ"י בהיותו כפעם בפעם בעירנו,

לנאן ראזענטאהל (עיין להלן בשמו), ב) הר"ר שמריהו [4]) גביר בעמיו בעיר האַרקוב, — ותמת כשמונה שנים אחריו (ביום ער"ח חשון תרכ"ט) (מצבתה ביתר שירי אד"ם, מהדורא תליתאה, ווילנא, תרנ"ה (צד 100).

הר"ר חייא דאנציג

בהרב הג' ר' **אברהם דאנצ'ג** בעל „חיי אדם" [1]) (ק"נ צד 232).

בראשית ימי עלומיו שחקה לו ההצלחה, ויהי לסוחר נכבד ולרגלי מסחרו ישב בעיר מאסקוי. בעינים ההן מעת אשר החלה הממשלה להרים לצבא מבני ישראל (משנת תקפ"ז והלאה) ובבוא הלקוחים אל המקומות אשר לא דרכה שם רגל ישראל, היו היהודים אנשי הצבא לחרפה בעיני יושבי הארץ, ויסבלו צרות רבות ורעות ושבעו בוז מדלת העם כנודע. ויהי ר' חייא עושה כן בכל מקום בואו: חקר ודרש אחרי הנדחים האלה, ונתן להם נדבת לבו; גם היה לפה ולמליץ טוב בעדם לפני שרי הצבא, לתת להם מנוחה בשבתות וימים טובים. הוא היה הראשון אשר פתח

זבפרט בעת שהדפיס את ספרו „מוסרי חכמה" בשנת תקצ"ו. — [4]) על התונתו שר מורו אד"ם הכהן את שירו בשם „אהבת קדש" ואל הכלה בשם „כלה נאה וחסדה", שש"ק ח"א, והכיתב האחרון בשם „מבין עם תלמיד" (שש"ק ח"א צד 248) כנראה גם הוא לאחד מבני הר"ר משה הלוי הזה. —

[1]) הס' **חיי אדם** נדפס ראשונה בשנת תק"ע, ובסופו בהלכות מגילה מבאר את הקאפיטל מזמור לתודה על הנס אשר קרה לו בליל ט"ו כסליו בחצרו ברחוב גלעזר בשנת תקס"ד, אשר נהרגו שמה ל"א נפשות ומחשב שם את שמות־הן. (רשימת השמות באה רק במהדורא זו ולא יותר). ונדר אז נדר אם יזכהו ה' להשיא את בניו ובנותיו ועלה לירושלים, וכותב כי „הממשלה נתנה רשיון להרב ר' סעדיה ולהרב ר' חיים, ולהרב ר' הירש (?) אולי אזכה גם אנכי לקבל רשיון ע"ז" (בהקדמתו לס' „שערי צדק"). — על ס' „חיי אדם" נדפס באור בשם „תוספות חיים" הוספות הרבה דינים ומדות בפוסקים ושו"ת שנתפרסמו אחרי הדפסת „חיי אדם" מאת צעיר לימים, משולם במו' שלמה שליט"א פינקעלשטיין מווארשא (שנת „הא לך דודי החיי אדם זה עם חרושים" לפ"ק), והוסם בהקדמתו ביום א' ט"ו אלול „דברי אמה", ברשיון הב"ח המשכיל אברהם בהר"ר חייא דנציג, בן בעל „חיי אדם" ביום א' ז' אייר תרמ"ז. — עוד נדפס ס' „פעולת אדם" באורים וחדושים על ס' „חיי אדם" (ווילנא, תר"מ) מאת הרה"ג ר' אהרן דוד אבד"ק ליובטש. — עוד נדפס ס' „פני אדם" הגהות יקרות על ס' „חיי אדם", מהגאון ר' שלמה גאנצפריד (עיין אוצר הספרות שנה ג' צד 61 קראקא תרמ"ט). — הס' „שערי צדק" (ווי'נא, תקע"ב) נדפס שנית בירושלים שנת תרכ"ד (הלבנון שנה א' נו' 10) ובסופו „שער תקוני אדם", הוא הגהות חדשות לס' „חיי אדם", ובראשו קינה בחרוזים המתחלת במלת ארץ, מיוסד על פסוק: ארץ חטה ושעורה וגפן וכו' י"ד בתים, ותפלות לאמרן לפני כותל המערבי. — על ס' „חכמת אדם" דפוס ראשון (ווילנא, תקע"ד) נמצאה הסכמת הגאון ר' חיים מוואלאזין, וז"ל: „חז'נא גברא דמריה סייעיה, ה"ה הרב הגדול המפורסם מו' אברהם דנצ'ג, ובאחת עלתה לו שנתקבל ספרו חיי אדם שחבר על דיני או"ח ונתפשט בכל גבול ישראל. הן עתה סדר לו גם ד'ני יו"ד. ולמלאות רצון הלומדים המורגלים בסדר השו"ע, סדר הוא ספרו עפ"י סימני שו"ע כתבנית התבואת שור וכו' ג' י"ב סיון תקע"ד (ובאוה"ס לראב"י כתוב תקע"ב) נאום חיים במוהרי"ץ מוואלאזין." — הרה"ג ר' זונדל מסלאנט העיר שהגאון ר' הירש ברודא זצ"ל היה מוקיר לבעל „חכמת אדם" מאד, ואמר שמחברו היה גאון (כן מצאתי כתוב). —

פתח להם בית תפלה במאסקוי ויפור על זה כסף רב; גם בעברו דרך עיר סמאלענסק כתב שם בער אנשי הצבא ספר תורה מכספו. ובאמת חיה חייא נפשות רבות.

בשנת תקצ"א, בעת פרצה מחלת החלי-רע בעירנו, היה הוא הראשון אשר שם נפשו בכפו ליסר בתים בכל פנות העיר, לאסוף שם את החולים ולהחיש להם ישועה ורפואה, והוא היה המנצח על כל המשגיחים. גם בשנת תר"ח, בפעם השנית, לא רפתה רוחו בזה ובכל עז קם לישע להם, ויחלץ רבים מרדת שחת.

ובשנת תר"ד, בעת חזק הרעב הגדול בארצנו ומזי רעב התגוללו בראש כל חוצות, היה גם הוא הראשון אשר חש לעזרת הרעבים ללחם, וישכור בתים להכנים שם כל עטופי רעב וינהלם בלחם, ואת ילדיהם נתן לאוכנים ללמדם מלאכה, ויותר משתי שנים תמך את הבית הזה בעבודתו גם בכספו. — מכה"ע Сѣверная Пчела הרבה או לשבח ולפאר את רב חסד חייא בתבל. והשר הצדיק ר' משה מונטיפיורי ורעיתו יהודית והר"ר לעווי, בהיותם פה בעירנו, בשנת תר"י, שחרו את בית התמחוי הזה, ונגדה נא לכל עם ישראל נתנו למיסדו תודה ויברכו את פעלו (האורח צד 29). בידי צאצאי ר' חייא נמצאו עוד מכתבי תודה ותעודה מראשי הפלך בדברי חן.

מלבד כל אלה, כל איש כר ומצוק כקרוב כרחוק נהר אליו לדרש ישע ויושעו, גם נדה לכלות עניות ובגדי מחלצות חלק לרבים, ובעשותו טוב וחסר לא הבדיל בין מכירי דת ישראל, למכירי דת אחרת. אכן „גדולים מעשי חייא"!.

לעת זקנתו מת על פניו בנו המופלג והשנון ר' אליהו [1]) (תהן הגאון הג' ר' יעקב אבר"ק קארלין, בעל המחבר ס' „משכנות יעקב") [2] ואשתו של ר' חייא ט' רחל לאה [3]) בת הר"ר אריה [4]) נפטרה בת נ"ג שנה ביום

ה'

---

[1]) על מצבתו כתוב: „פ"נ עול ימים המופלג ושנון וי"א מו' וכו' בן ח"י מת ט"ו אייר תקצ"ח, לפרט הה! „ליום כי עלה אליהו בסערה" לפ"ק". ס"כ לימין הרה"ג ר' אליעזר זאסקעוויצער הנזכר להלן. — [2]) להגאון הזה היה עוד חתן, הר"ר צבי הירש בהגביר ר' חיים זאלצמאן ממינסק. הרצ"ה היה מקודם חתן לאיש מצוין מווילנא (?) ממשפחת הגאון „עטרת ראש", ואשתו הראשונה מתה שנתים אחרי החונתם, ואח"ז נשא את בת הגאון בעל „משכנות יעקב". וימת בקעניגסבערג בן ך"ט שנים (בעש"ק ד' טבת תקצ"ט), ועל כותו נדפס הספר בשם „צבי בארץ החיים" (ווילנא, תקצ"ט) —. [3]) אשת ר' חייא השניה, מ' פראדיל בת הר"ר צדוק מקיידאן, ובפנקס המקוטות מבהכנה"ג כתוב, כי ר' חייא דנציג נתן במתנה את המקום בעזרת אנשים בבהכנה"ג לאשתו „באשקע (?) בת ר' צדוק" ך"ב אלול תרי"ט. — [4]) היה אחי הרה"ג ר' אלי' הינדעס (כנוי התימתם „אכסילראד" בני הר"ר מרדכי (ק"נ צד 179) שכתוב על מצבתו „החסיד העניו והצדיק הראש" ומת (ך"ב תמוז תק:"ט). וא"ר מרדכי היא אחות הגאון ר' שמעון הזקן מו"צ דקהלתנו (ק"נ צד 166 ובס' זה צד ...).

(ה' ה' טבת תר"ג), אחריה נאספה גם בתם המשכלת חנה פיגא בת כ"ו (ביום כ"ט שבט תר"ג) ומונחת לשמאל אמה. וגם בנו היחידי הנשאר לו הר"ר אריה [5]) ואחריהם ירד ר' חייא אבל שאולה בן שבעים וארבע שנים ביום (כ' אייר תרכ"ג). אחרי מותו הספידוהו בהמגיד (שנה י"א נו' 5) ובהכרמל (שנה ג' נו' 40, בתכלית הקצור) ואת תכן מעשיו ופעולותיו שם משוררנו האד"ם על אבן מצבתו, המספרת עד „כמה גדולים היו מעשי חייא":

שנת כמה גדולים היו מעשה חייא לפ"ק

חיה נפש אובר, חיה נפש דכא, אז חיה גם חיתו
יום חיה קשי יום, עת חיה אורר יום, חיה יחידתו
יד מך כי תמך, יד דל כי דלה, אז לה' נשא ידו
את העני אם ענה, אם הרנין לב אלמנה, ויגל כבודו
ברעב כלכל עניי עירנו, האבילם אכל משביע
הציל עם רב, בעת אדם רב חלי-רע למות הכריע
רעה כי תהיה, נהי כי נהיה, עמד בפרץ בגוו ורכושו
בשרו הקריב בעד קרוביו, ובעד רעיו הקריב נפשו
רבים היו אוכלי לחמו, וכאב לבניו היה אל כלמו
אהב תופשי תורה, אהב דורשי חכמה, כי אהב כל עמו
בעלותו עלו עמו צדקותיו, וברדתו לא ירדו
רחמיו וחסדיו לא יספרו, ומדות טובו לא ימרו
הוא אבד לעירו, אבד לכל מכירו, אבד לכל אוהביו
מה רבה עוד אבדת בניו, ונכדיו, חתניו, וקרוביו
דמעות כלם יחד תמוגגנה עפרות זה הגל והקבר
נהמת כלם כקול מחנה, כי ראש בית אב זה הגבר
צאן אדם הם, עדר רועה ישראל, בעל חיי אדם
יעלו פה את תפלותיהם, ביד אביהם זה לצור ילדם
גם כל הבא וראה הציון הלז, יקריב לו את דמעתו
זכר צדקתו לעד בפיהם, עד בוא עת הקיצו משנתו

ה"ה כבוד אבינו אדוננו, ראש בית תפארתנו הגביר הנכבד והנעלה הנודע בשערי עירנו מו"ה חייא, בהרב המאוה"ג כמו' אברהם דנציג זצ"ל המ"ץ הגדול דקהלתנו, אשר כבוד תורתו מלא כל הארץ בחבוריו היקרים חיי אדם, חכמת אדם ויומת ביום ש"ק ד' באייר לפ"ק, שנת תרכ"ג תנצב"ה.

---

[5]) מצבתו בס' יתר שירי אד"ם צד 85. מת ביום ב' י"א אלול בשנת שברנו זה (תרי"ג).

הר"ר גרשון כהן
בהר"ר שלמה הכהן קלאצקא [1] .

היה גדול בתורה כנראה מחדושיו הנמצאים בקונטרס אחרון לס' „טורי אבן" מהגאון „שאגת אריה" הנדפס בווילנא בשנת תקצ"ו, וגם היה חכם ונבון דעת במילי דעלמא. ההצלחה האירה בראשונה פניה אליו כמה שנים, ויהי מגדולי הסוחרים בעירנו, ובפנותה ממנו שב לתורתו והיא היתה אומנתו, ונתמנה למורה ראשון בתלמוד ופוסקים בבית מדרש הרבנים, וחמש עשרה שנה שרת במשמרתו זאת, ויקן לו אהבת חבריו ואהבת תלמידיו. לאות אמונתו בעבודתו הנחילהו הממשלה כבוד, ותשא את פניו — במעדליא של כסף לשאתו על פתיל סטאניסלאוו [2] , וכאשר לא עזב את תלמודו ביומי עסקו במסחר, כן לא עזבוהו בעלי העסק בשובו לאומנות תורתו כי פנו אליו לשאול בעצתו. ולהפריד בין עצומים המתעצמים בדין, היה ר' גרשון כהן מתלמידי אהרן הכהן—אוהב שלום ורודף שלום, ומקרב את הלבבות לאהבה. ויותר שהיה הר"ג טופלג נדול בתורה, היה גם ירא וחרד לדבר ה'. לבבו היה בטוח באמונתו בדרכי ההשגחה העליונה לבלי חת מהמון התלאות אשר חלה הזמן בו: לקחת ממנו את שלשת בניו [3] ואת בנותיו מחמלי נפשו מדי הניעם לשנות גבר ואת שלש נשיו [4] אשר היו לו. כל אלה לא הבריעו את רוחו החזק אשר מצא משגב באלהים, וברוחו הכביר הזה כלכל את מחלתו אשר ענתה כחו זמן רב, וכבן שבעים שנה הלך אחרון לעולמו ביום (א' ט"ו שבט בשנת תרכ"ד).

הר"ר

---

[1] בספר שביל הישר על האלפסי מהרב הגאון ר' שאול שיסקעס, ווילנא תר"ב, בא בקהל הפרענומעראנטין וחותם גרשון כהן מזאגר חדש, ומאין בא לו כנוי משפחתו קלאצקי לא יכלתי להשיג. — [2] עיין המגיד שנה ז' נו' 39, כ"ד תשרי תרכ"ר. — [3] אחד מהם היה האברך המופלא מו' יוסף מאיר אבי הרה"ח ר' שבתי שעפשיל הכהן קלאצקי, הוא הר"ש קלאצקי אשר בצאתו מבית מדרש הרבנים נתקבל לרב משעה"מ בעירנו ויעמד במשמרתו זאת כשמונה עשרה שנה, ואה"כ בשנת תרמ"ה נבחר מאת קהלת ווילנא לנסוע לעיר המלוכה ביחד עם ר' אברהם קראסיק ועם ר' מאיר גארדאן לברך את הקיסר אלכסנדר השלישי בשם עדת ישראל בווילנא. — [4] אשתו הראשונה הכבודה מ' פריידא בת ר' ליב בן הר"ר יוסף ב"ר יואל אויערבאך, הנקרא בשם „ר' יאסעלע יואל'ס". וברחוב הרחבה (ברייטע גאס) נמצא רחוב צר, אשר נקרא על שמו „ר' יאסעלס יואל'ס זאוואולאק", כי היה העברי האחד אשר דר בין הגוצרים ברחוב זה. נזכר בקריה נאמנה צר 230 בתאר „השנון ומופלג שלשלת היחוס מו"ו וכו', (מת ח"י כסליו תקע"ג ומ"כ על ב"ע הישן). — אשתו השניה מ' מרים היתה מקרם אשת הר"ר שמואל שפירא (עיין צר 127). — אשתו השלישיה מ' רחל אחות נעכע אשת הרה"ג ר' אליהו זאב לעווין (עיין צר 162) בנות הר"ר צבי הלוי עפשטיין.

הר"ר אליעזר
בהר"ר אלידו (מת פה ווילנא, כ"ו שבט תקפ"ו)
ב"ר הלל

הנקרא בשם „ר' אליעזר משולח", או „ר' לייזער שירווינדט" כי ראשית בואו הנה בימי נערותו מעיר מצער „שירווינדט" למצוא משכורת למחיתו, והשיג משמרת בבית מסחר הגביר הצדיק ר' זלמן ר' אורי'ס (צר 140). שם שקד על עבודתו בזריזות יתרה, עד שמרוב בקיאותו ובינתו בכל מיני סחורות העלהו אדונו זה למעלת משולח, לנסוע לערים שונות אשר שם בתי מלאכה להביא משם סחורה הנה, והוא עודנו אז צעיר לימים. החפץ הזה הצליח בידו, ובאמונת לב היה מהיר במשמרתו למלאת רצון בעליו ונאמן בעבודתו. ויקח פה אשה ממשפחה ישרה, ולאט לאט הכין לו לעצמו בית מסחר כזה, וה' היה אתו להצליחו בעושר רב, ויקן לו חצר ברחוב היהודים, וינהל את כל עסקיו בטועצות ודעת ובאמנה רבה. אמרי אמת היו תמיד בפיהו, צדק ומישרים בשפתיו, וינהג את עצמו בכל מדות טובות אשר קבל מבעליו, לשמור תפלה בצבור כל יום ערב ובקר, ולקבוע עתים לתורה עם רב וחבר, ולעשות צדקה וחסד לכל פושט יד ויהי לעזר גדול לאחיו, לכל קרוביו ולרוב מכיריו. ונדבותיו היו תמיד הראשונות במלוא חפנים. אחרי מותו מצאו ספר הצדקות שלו אשר חלק בחייו כתוב בעצם ידו ובו יותר מארבעים אלף רו"כ, וחושב והולך אך משני זהובים ומעלה, לבד נדבות קטנות מאלה אשר לא כתבם על ספרו. ויהי הנקל בעיניו האוצרות אשר גנז לו בשמים כל ימי חייו, וירם מעזבונו גם לפני מותו תרומה גדולה לצדקות רבות ושונות להנחיל לנפשות אומללים פה בארץ, ולנפשו העדינה במרומים. לטוב הנהגותיו בחרוהו בעדתנו לגבאי צ"ג עד שהיה במשמרתו זאת ח"י שנים רצופות. מכספו עזר לצדקה זו להרחיב הכנסותיה, לחזק הבתים הישנים ולבנות בנינים חדשים בכמה אלפים רו"כ בתורת הלואה. לשמע שמו הטוב התחתנו בו משפחות מפורסמות בישראל, כמו: בלומקעס, זאבלודאווסקי, לוריא, עפשטיין, פרייד־ענהיים, ראזענצווייג, וקאפאווסקי. ויהי ביום ה' ד' שבט בשנת תרכ"ד, בשבתו בביתו עם אספת גבאי צדקה גדולה ויתר קרואי העדה להועץ אודות הכנסת קמח פסח לעניים, ובהטות ראשו על זרועו להשען על שלחנו אשר ישבו סביבו כאיש שחפץ לנום, וכרגע — ויישן שנת עולמים לעיני כל הנאספים, בהיותו אך ששים וחמש שנים. ויתר תהלותיו תספר הקינה החרותה על מצבת איש יקר זה:

על כבוד רבי אליעזר, כתר ונזר

אלי ווילנא אלי-עזר ענייך, אשר הלך פתאם ואיננו לראש הצדקות אשר בקרבך — לצדיק אבד חיש ממנו יראי אלקים באמת ובתמים, ופועל צדק בעם האל עלה שמים בצדקת פרזונו, בארבעים אלף בישראל זה הוא מספר שקלי כסף, הנמצא אתו כתוב בספר רשום שם על ספר ה', גם רב צדקה אשר לא יספר בכה יבכו בניו ובנותיו, עד לא יספרו גם דמעותיהם נשברו שבר כים, על אב רם, אשר הורם, מעל ראשיהם אבד גם לאביונים אב, לעניים עונה, למך תומך ליתומים מרחם, לאובדים מנחם, ולנופלים סומך יושב בית ה' לתורה ותפלה, ושב לביתו לגטול חסד היות טוב לה' ולאדם, כי על שני אלה עולם יוסד וח"י שנים חי בעבודת הצדקה, לחיות בעיר אביוניה שלם כל חובותיו בשמים, וגם בארץ ובכל עריה יצא בשלום מכל מתי חלד, ויבוא שלום שם ברמה רבה אמונתו במסתרו פה, ועצומה גם במסתרו שמה ואשרי איש יאחז דרכו, ליהוא אלהים ולחונן אדם יבנה בשמים מעלותיו, ובארץ יכונן יסודם נפש יקרה! עתה נוחי שמה, באשר בנית לך עליתך דמעות זרעך פה יורעו, תבאנה למו פרי צדקתך

ה"ה כבוד אבינו, ואבי אביוני ועניי עירנו, נוצר תורה ושומר מצוה כמ"ה ימי חיו ביראה נשגבה עובד את ה' באהבה, ואת הבריות בכל מדה טובה,

רב אליעזר בן אליהו לפ"ק שירווינדט
ויגוע יום ה' היא ך' בירח שבט לפ"ק
בשנת תרכ"ד הנצב"ה.

הר"ר אהרן (שישקעס) איסרסאהן
בהר"ר ישראל איסר מסלוצק [1])
בהרב ר' אברהם ר' איסר'ס [2]) (עיין צד 69)

היה מגדולי הלומדים ומחשובי עירנו, שייף עייל ושייף נפיק וגרים באורייתא תדירא. איש גבה הקומה דל בשר ויראת ה' על פניו. ויטת בן ע"ח שנה, (ביום ב' דחנוכה תרכ"ו). ומקובל בין בני משפחתו כי המה מיוצאי חלצי הגאון רמ"א (עיין צד 70). אשתו ס' צארטיל [3]) (מתה ביום ה' כ"א אדר תקצ"ט) היא בת הרב הג' ר' מאיר שישקעס אשכנזי לובלינער (הנוכר בק"נ צד 256, ועיין ר' אליעזר דיללאן צד 147) ועל שם בנוי חותנו נקרא בשם החבה „ר' ארעלע שישקעס".

אשתו הנ"ל ילדה לו בן יחיד ושתי בנות: הרב המופלג בתוי"ר שהלך בדרכי אביו הר"ר אברהם איסרסאן (מת ביום ה' ד' אלול בשנת תרמ"ג, ואשתו היא הצדקת פרומא בת הרב הצדיק ר' יצחק ר' זלמן ר' אוריי'ס הנו' צד 197); אשת המיוחס הר"ר בצלאל איסר ראבינאוויץ [4]) ואשת הר"ר יצחק גינצבורג השוכן בצד אחיו ר' מאיר גינצבורג הניכר להלן.

הר"ר

---

[1]) ואשתו מ' ביילא בת הרב הג' ר' פייטל אבד"ק לוסק. — [2]) ולו היה עוד בן הנודע בשמו הטוב ר' יונה סלוצקער ואשתו הגבירה דבורה בת הר"ר יואל סירקין מק"ק מיר (עיין צד ...). — [3]) אחיה הוא הרב ר' אריה ליב ואשתו המלומדת מ' שרה בת הרב הג' ר' אהרן כרודא אבד"ק קאלוואריע, המה אבות הרב המופלג זקן ת"ח, אשר הגיד שעור תלמוד שנים רבות בבימ"ד דהרב זאנער מו' שאול אלב"ם (ר"ת אריי' ליב בן מאיר שישקעס). ביד הרב ר' שאול היה ספר „שביל הישר" להגאון ר' שאול שישקעס, חותן הרב ר' מאיר הנ"ל, על ברכות שבת עירובין נדפס בווילנא תקצ"ש והנשאר בכתובים היה לקנין המרפיסים ראם. (ויטת בן צ"א שנה ביום ד' טבת תרנ"ח). — [4]) בהר"ר מיכאל מירער, בהר"ר אברהם מירער, בהגאון ר' מיכאל אייזענשטאט (תחן הגאון ר' ליב מירקעס) (עיין צד 168) בהגאון בעל פנים מאירות (עיין ר' מיכאל ירמיהו) ואמו ש"ר בצלאל איסר, מ' איידל בת הרב ר' אליהו הלוי (תחן הגאון ר' שמואל אבד"ק אמדור בגליל הוראדנא, חבר ספר „תשובת שמואל" ווילנא תרי"ט, וספר „מר שמואל" ווילנא תרכ"ז, (מת בעיר ראקאוו י"ז אייר תקל"ז) בהגאון מו' יוסף, בהגאון ר' שמואל בעל „בית שמואל" פיורדא תנ"ר, (עיין ר' שמואל גרשוני). בתו הגבירה מרת ביילא היא אשת הגביר הנכבד ר' יצחק נחמן שטיינבערג (מת י"ח חשון תרמ"ג, ולימינו מ"כ הרה"ג ר' כתריאל יצחק בהגאון ר' ראובן אמציסלאווער אבד"ק דינאבורג מת ד"ר אדר תרמ"ג), בן הגביר הנכבד ר' זרח שטיינבערג (שמת ט"ו כסלו תרט"ז) בהמפורסם ר' משה'ל זרח'ס גבאי בכמה ח"ק בעירנו (מת ב' דר"ח תמוז תר"ט). — אשת ר' זרח היא מ' ביילא ריינא (מתה ד' כסלו תרל"ה) בת ר' יצחק נחמן (מת ד"ו אדר א' תקצ"ב) בר' שאול סג"ל נכד הגאון ר' משה מאלשאן. — אחותו של ר' זרח מ' איטקא היא אשת החכם המפורסם ר' יקותיאל שפירא שהיה סוכן הראשון למכה"ע „המגיד" פה, והדפיס על הוצאותיו כמה ספרים יקרים (מת י"ט חשון תרל"ג בווילנא) בן הרה"ג ר' אהרן שפירא אבד"ק סאלי נכד הגאון ר' אריה ליב שפירא סו"ר דק"ק ווילנא (ק"נ צד 111). — אחיו של ר' בצלאל איסר ראבינאוויץ ר' ישראל משה היה חתן הגאון הגביר ר' ליב ברודא אבד"ק קאלוואריע (עיין ר' מיכאל ירמיה אייזענשטאדט) ואחותם מ' בתיה היתה אשת הרה"ג ר' יעקב ברלין (מת בא"י י' חשון תר"ל...) המה אבות הגאון הנצי"ב מוואלאזין, והרה"ג ר' חיים ברלין מווילנא.

הר"ר יהושע העשיל עפראן [1])
בהר"ר אליהו [2])
בהר"ר אברהם פה טהור (כן קראוהו) (עיין ר' יצחק מעתיק)
בהרב הצדיק ר' חיים זאלודקער [3])

היה נקרא בשם ר' העשיל איוועניצער ע"ש עיר מולדתו, למד בישיבת הגאון ר' חיים בוואלאזין, וסמכו לדון ולהורות בריני או"ה, ואחרי התונתו שם מינוהו למו"צ, ויהי במשרה זו זמן מועט יען כי יראת ה' טהורה בלבו ויירא פן ימריף דבר כשר, ופן יאסור דבר המותר, ויעזבנה לגמרי. ובהיותו שם אף כי היה אז צעיר לימים התבונן על איש אחד, שמו ר' נח לעכעוויצער (עיין שה"ג החדש בשמו) אשר הצניע לכת עד מאד, והתנהג בחסידות, ויאחז גם הוא במעלותיו ומדותיו. אחרי מות אשתו הראשונה בא לווילנא, ונשא את הבתולה מ' פריידא בת חנה [4]) בת הרה"ג ר' חיים מגיד מווילנא (ק"נ צד 169, ופה צד 85), אכן גם היא לא ארכה שנותיה (ותמת בלדתה כ' תמוז תקפ"ט, ומ"כ על ב"ע הישן דפה"ק). אחריה נשא את הכבודה מ' פאייע בת הר"ר מרדכי, בהגאון ר' תנחום ראב"ד הוראדנא (עיין עיר גבורים צד 69) ויאחז במסחור, וההצלחה האירה לו את פניה ורבים ראו כי אמונה בשפתיו וכן לבבו. וה' השגא את עסקיו ויעש לו עושר ונכסים, ויקן בתי חומה בחצר שמשון דיקקער, ועוד חצר, ויצא שמו לתהלה ולתפארת בבל העיר לרב חסד ולעושה צדקות במלוא חפנים ובהשכל ודעת שלא יבוש המקבל. בראותו בשנת תרכ"ב עניים עזובים, זקנים בעלי מומים עומדים ברחובות ערומים ויחפים בקור וגשם ומבקשים נדבות, נכמרו רחמיו עליהם, ובהשתדלותו מצא אנשי לבב כמוהו, ה"ה הר"ר משה קעלעמער ור' שמואל הירש ווילקאוויסק, ור' סענדר וואלק, ור' זונדל אלאפין, וכלם בעצה

---

[1]) עפראן. בנו הרב החכם הגביר ר' אברהם עפראן ספר לי, כי בקבלה אצלו אשר בבוא פקודת הקיסר אלכסנדר הראשון בשנת תקס"ד, שכל איש יהודי אל שם עצמו שם בנוי, אמר אא"ז ר' אברהם הנ"ל בזה"ל: אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא בי עינא בישא משבט "אפרים" וכן היתה חתימתו, וברבות השנים נשתבשה בשם "עפרן". ועוד ספר לי כי על ש"ם שלמד אביו זצ"ל, כתוב על כמה מסכתות הגהות רבות ובאורים יש"ים בעצם כתב ידו. — [2]) ואשתו מ' מלכה, בת הרב הג' ר' שמואל אב"ד ראש. —
[3]) על ס' זכרון מנחם להר"י מנחם נחום א"ש (דיהרנפורט תקכ"ו) כותב שם המגיה: "החרוד וגולה ממקומו, דוב בער במו' אריי' ליב מק"ק הוראדנא, נכד של החריף והמפורסם האלקי מו' חיים זאלודקער", והמגיה הוא מחותנו של המחבר עי"ש בעבר לשער. הרח"ז מ"ב באיוועניץ, ושנים רבות אחרי מותו הניחו למרגלותיו את עצמות הגאון החכם ר' יצחק אבד"ק וואלאזין זצ"ל.
[4]) ובעלה הנגיד ר' יואל ב"ר וואלף הכהן מיגער (עיין ר' זלמן יאקיל צד 118). —

בעצה אחת שכרו בהים לעניים במגרש זארעציע בחצר קולין (עין המגיר תרכ"ו נו' 26, והאסיף שנה ראשונה שנת תרט"ד). ויאספו כשנים עשר איש מן העזובים ביותר ויקנו מטות בעדם ויתר הצרכים, ובנדבת רבים כלכלום, ויראו יתר העניים כי טוב הבית היה, וידפקו גם הם על דלתות המתעסקים לקבלם גם אותם, וישתדלו המתעסקים בעזרת רבים לקנות חצר ברחוב לוקישאק (עין ר' ישראל יוסף פינם). עוד כמה טובות עשה ר' העשיל עפראן בעניני הכלל כמעט במסירת נפש, כי היה נודע לשרי העיר לאיש תמים דעים, ודבריו היו נשמעים להם; לא התגאה בתורתו ובעשרו מעודו. בהיותו בן ע"ג שנה מת פתאם בליל ט"ו שבט תרכ"ז.

וזאת מצבתו:

יהושע כן קראו לך וכן היית גם לרבים מושיע
הושעת זרוע לא עז עזרת ללא כח עדי כחך הגיע
הוי עליך שואלים יודעיך למה חיש עלה מאתנו
ברב עזו הלא עומד בפרץ בתם לב היה לנו
אל מי נדמך בעשותך ליחידים צדק במסתרים
למי נשוך בהלותך לטובת רבים פני רוזנים ושרים
יה הוא יגמלך הוא יטה עליך שפרירו בשמים
אך פה רבים נאנחים רבים יפרשו כפים
זה לזה הה יקוננו ואין מוחה מדמעה עינים

קבר איש נעלה מופלג בתורה ויראה הגביר מו' יהושע העשיל ב"ר אליהו ז"ל עפראן ויאסף אל עמו אור ליום הט"ז בשבט בשנת תרכ"ז תנצב"ה [1].

---

[1]) הרי"ה עפראן לקח לבתו המצוינת „רבקה" תתן בדומה לו בתורה בהסידות במעלות ובמדות, וביחוס, הוא הר"ר אהרן הלוי הורוויץ, הנקרא בשם החבה, „אהרעלע הורוויץ" נולד בשמיני עצרת בשנת תקפ"ח בעיר וויטעבסק לאביו הרב החסיד ר' מיכאל דוד הלוי ולאמו מ' רבקה בת הרב הגביר ר' חיים דימשיץ בוויטעבסק, ואחרי חתונתו היה לסוחר נכבד ויגהל עסקיו בתבונה רבה ולבו תמים עם ה' ובני אדם, מלא רחמים וחמלה אל עניי עם והטיבם בכחו ובכספו, ויט אזניו לתחנוניהם, בערך חמשים שנה היה פה ממציוני עירנו, וימת ביום ב' ד"ר אדר בשנת תרנ"ט, — ואביו הרמ"ד עם אחיו הבכור ממנו, הרה"ג החסיד ר' חיים רפאל הלוי, שניהם הביאו לבית הדפוס את ס' „עבודת הלוי" (לעמבערג תר"ב) לאביהם הרב הגדול החסיד המקובל ר' אהרעלע הלוי הורוויץ מסטאראשעלע, בהר"ר משה (תלמיד מובהק להגאון החסיד ר' שניאור זלמן מלאדי בעל התניא ושו"ע ומתורתו נתכבס). עוד חבר הררא"ה ס' „שער היחוד והאמונה" (שקלאוו תק"פ) וס' „שערי עבודה" (שקלאוו תקפ"א), והררא"ה הזה הוא גם אבי אמו של החכם ר' ישראל דוב פרומקין בעל „החבצלת" בירושלים תוב"ב, ומקובל בין בני משפחתו כי הסה מצאצאי הגאון השל"ה זצ"ל.

הר"ר מאיר גינצבורג
בהר"ר נפתלי הערץ גינצבורג [1])
בהר"ר יוסף גינצבורג מבראד [2])
בהר"ר נפתלי הערץ מבראד [3]).

היה מופלג ושנון בתורה ונודע למשגב במדותיו הנעלות. אבותיו היו מיוחסי ארץ, ובר' מאיר התחתנו מפורסמים וידועים לשם. אשת ר' מאיר הראשונה, מ' מלכה בת הצדיק ר' יצחק ר' זלמן ר' אוריס (צד 197) והשניה מ' חיה, בת קרובו הרה"ג ר' יוסף אליהו עליאשבערג (עיין בשמו) והשלישית מ' מחלה בת הגאון הר"ר יצחק אבד"ק וואלאזין. וכבה אור מאיר פה ווילנא ביום ח"י כסליו בשנת תרכ"ח, וליתינו הונחו עצמות רב מופלא טהר לב הר"ר יצחק בהמופלג ר' עזריאל זעליג הכהן זעלקין מאנאשטירצינער (ביום ך"ה טבת תרכ"ח) [4]) והוא חתן הגאון ר' שמואל שטראשון זצ"ל ומנותחם למראשות הר"ר חיים נחמן פרנס ואבן אחת על שניהם. הר"ר

---

[1]) מת בן ע"ו שנה (ט' כסלו תרכ"א) בירושלים ומ"כ על הר הזיתים, ואשתו מ' גאלדא (מתה ך"ד אלול תר"ע בעיר ביירוט) היא בת הרב הגביר הנודע בצדקתו ובשמו ר' יצחק אייזיק איוועניצער, בהר"ר יוסף אליהו, בהרב הג' ר' אברהם הנקרא "פה טהור" בהרב הצדיק הנפלא ר' חיים זאלודקער (עיין צד 225) (מת י' שבט תקפ"א), ונדפס עליו הספד בס' אחד עם הספד על מות הגאון ר' חיים מוואלאזין. ואשתו מ' ראשא בת הרב ר' ישעיה באקשטער (ועל ב"ע הישן בווילנא נמצאה מצבה "גאלדא בת המפורסם מו' ישעי' מבאקשט (י"ב ביו"ד תשרי תקס"א) אשת מי היתה לא נדע) ילדה לו את הרב הגביר ר' ליפעלי איוועניצער (אשתו הראשונה מ' זעלדא, היא בת הגאון ר' שמואל אבד"ק ווילנא, ואחרי מותה נשא את מ' עכסה בת הגאון ר' שאול קאציגעלינבויגין מווילנא) ובנו הוא הרב הגביר ר' שמואל איוועניצער אשר (מת בעש"ק ו' אלול תר"י) (מצבתו בששי"ק ח"ב צד 253, סי' 2). ואשתו הגבירה מ' גיטל בת הרה"ג ר' שמואל לנדא ואחות הרה"ג ר' יצחק אליהו לנדא מ"מ דק"ק ווילנא (עיין צד 92) (מתה באיוועניץ ביום עש"ק דשבט תרט"ז). — [2]) (מת בסלוצק ב' דר"ח תמוז...) ואשתו מ' ביילא, ואחיה הר"ר יונה סלוצקער המה בני הר"ר אברהם מסלוצק (עיין צד ....). בהלבנון שנה ה' נו' ך"ו מיסופר משרשת עיר סלוצק וגם בהמד"ר ואוצר ספריו של ההי"ג ר' יונה הזה. — [3]) ממנו נשאר חבור על ש"ס בכ"י והובא ליד הגאון ר' יוסף בעהמער האב"ד דסלוצק וקלסו. ואשתו הראשונה היתה מ' מינדא בת הר"ר אליהו פעסעלעס מווילנא ונתגרשה ממנו, ונשאת להר"ר נח מינדעס בעהמ"ח ס' "נפלאות הדשות" וס' "פרפראות לחכמה", מחותנו של הגר"א (ק"נ צד 170). ור' נפתלי הערץ זה, הוא נכדו של הגאון ר' נפתלי הערץ גינצבורג אבד"ק פינסק וסלוצק (עיין תולדות משפחות גינצבורג הנ"ל, מצד 23 והלאה). —

[4]) וקרובו הוא הרב הגביר הנודע בחכמתו ובצדקו ר' יצחק זעלקין מאנאסטירצינער, הגבחר לנסוע לעיר המלוכה פעטערבורג בשנת תרי"ח, ביחד עם הר"ר שמואל לוריא ממאהליב, ועם הר"ר ניסן קאציגעלינסאהן מבאברויסק, ועם הר"ר ליפא זעלצער מוויטעבסק, ועם הג"מ יעקב באריס מווילנא.

כל הידיעות האלה נתן לי אחיו הצעיר הרב הגדול ר' ישראל איסר גינצבורג מסלוצק, אשר נשא פה ווילנא לאשה את הגבירה האלמנה מ' רויזא (אהוהה של המצוינת מ' מלכה, אשת הרב המליץ הנפלא ר' קלמן שולמאן זצ"ל (הנזכר להלן) וזה איזה שנים אשר נסע לירושלים לחונן עפרות קבר אביו. ה' יאריך ימיו.

הר"ר צבי הירש קאצינעלינבויגין בהגיה ר' שמחה [1]) בהמופלג ר' שיימא [2]) בהנכבד ר' שמחה.

נולד בווילנא ביום א' כ"ב אלול בשנת תקנ"ו [3]). עוד ביתי בחרותו החל רוח ההשכלה לפעם בלב בני גילו הגדולים ממנו, ומאשר כי יראו המשתוקקים לדבר חכמה האלה מחרון אף איזה קנאים לעשות את מעשיהם בגלוי, התקבצו ובאו בבית המדרש לתפלה בחצר אביו ר' שמחה, הנקרא עד היום „ר' שמחה בארד'ס קלויז", ברחוב רודניצקי, שם היה מקום מרבץ לחכמים צעירים ולמשכילים, שם הגו בתורת האל, וגם בספרי המאספים מחכמי אשכנז שמו מעינם והתחקו על באורי לשוננו הקדושה ודקדוקה. והעלם צבי הירש קלט מריה בני גילו אלה, ויהי לבחור משכיל בדברי אלהים חיים באמת. אביו היה נגיד ונכבד בעירנו וכבן נגידים חפץ ר'צבי להראות את כחו בלמודיו לפני גאוני זמנו ר' שאול קאצינעלינבויגין, ור' אבלי פאסוואהלער ויצטיין מאד, עד כי ביום התונתו בתור מתנה לדרשה נתן לו הגאון ר' שאול תאר כנוי משפחתו „קאצינעלינבויגין" להקרא בו לעולם, תחת שמו לפנים שהיה „ר' הירש'ל שמחה'ס", ומפני פקודת הקיסר אלכסנדר הראשון בשנת תקס"ד כי כל משפחה בישראל תבנה את עצמה בכנוי מיוחד נקראה משפחת ר' צבי הירש בכנוי „קאצינעלינבויגין", מאז ועד עתה. כפעם בפעם הציע לפני הגאונים האלה את חדושיו בתורה וימצאו חן בעיניהם ובאו בהסכמותיהם על ספרו נתיבות עולם הכולל באורים וחדושים על הברייתא דל"ב מדות לר"א בשריה"ג. המסכימים מבנים את המחבר בשם „החריף והשנון" והוא אז בן עשרים וארבע שנים. בספרו זה הראה לעין כל את רב כחו בתנ"ך, בתלמוד, במדרשים ובספרי חכמים עתיקים וידיו רב לו גם בחכמת השיר. נדפס פעם ראשונה בשנת „לישרי לב" שמחה (תקפ"ב) בעיר ווילנא, וכעבור שבע ושלשים שנה, בשנת תרי"ט, הדפיסו פעם שנית בווילנא בהוספות רבות ממנו עם חדושים יקרים מהגאונים ר' שמואל ובנו ר' מתתיהו שטראשון ור' בצלאל הכהן מו"צ דפה"ק [4]).

בשנת תקפ"א, שנה אחת לפני הוציאו לאור את נתיבותיו, הוריד נחל

---

[1]) היה נקרא „ר' שמחה בארד" ע"ש זקנו המגודל (וימת ט"ו השון תקפ"ו). ואשתו הצדקת מ' גיטל בת ר' יהודה לימא מתה בת פ"ב שנים (בעש"ק י"ב מנחם אב תר"ה), היא ילדה לו ארבעה בנים: א) את המופלג הראש ר' יצחק שהיה נכבד בעדה וגבאי בבימד"ר הישן, מת על פני אבותיו (ב' שבט תקפ"ו); ב) את ר' צ"ה הלוה. ג) את ר' אברהם הנזכר לקמן. ד) ואת הנגיד ר' יעקב (חתן ר' יצחק אחיו הנ"ל) שמת בלא בנים כ"ד אדר שני תרל"ב. — [2]) על מצבתו כתוב: „שמעון הנקרא שיימא בן מהרר' קדם נחצב אות לדור אחרון שמחה, שהלך לעולמו ביום כ"ה ניסן תקס"ח". מי היו „הררי קדם" באבותיו לא ידענו, אך זאת נדע לנו כי ר' שיימא היה ממצויני המלמדים בזמנו. — [3]) כן כתוב בכתב ידו על ספרו „נתיבות עולם" הנמצא באוצר ספרי מרב"י שלום. —

נחל דמעה בדרוש בטלי דהספדא ובשיר קינה על מות הגאון ר' חיים מוואלאזין. גם הגאון ר' שאול הנ"ל בא במכתב גדול כעין הסכמה בראש הספר ובו מקונן על העדר שארו הגר"ח. את מחברתו זאת הדפים בווילנא בשנת כי גלה כבוד „מישראל" (תקפ"א) ובסופו הוסיף קונטרס חדושי תורה בשם **נחל עדנים**. ואחרי מות אוהבו הגאון ר' שאול הרים על **גבעת שאול** קול בכי ומספד. ותהי השלמתו ביום ב' ערב ראש השנה בשנת „הה אבי! שאול בחיר ה'" (תקפ"ה) ונדפס בווילנא ובהוראדנא, בשנת „משכמו ומעלה הוא גבוה" מכל העם (תקפ"ה). בסוף ספרו נ"ר בא במגלת **ספר** — שיר מספד על מות הצדיק ר' חיים פרחי מנדיג וגביר בעיר עכו, אשר אויבים טבעוהו בים וגם קבורה לא היתה לו, ומתמרמר מאד בקינתו עליו בשנת „ועליו יציץ נזרו" (תקפ"א). מלבד אלה נמצאו ממנו גם מאמרים מלאים

---

4) ולמען הראות ער כמה הכיר ערך גדלו בתורה ומה יחוסו לחכמי עמנו שקדמוהו ולגדולי זמנו הנני נותן פה איזה רשימות שרשמתי מספרו זה מהדורא תנינא: בצד XX בהערה, בבאור מדרש על פ' והמחים אינם יודעים מאומה הוא כותב: „ובזה סרה ממני תלונת הרב בעל ס' „התחיה" בסופו, ואפריון נמטי להרב בעל „כיצד מעריכין" [הוא הר"ר ישראל בעהמער] שנלחם עמו בעדי וכו'"; שם באותו צד יעוין מלחמה עם הרב בעל מ"ע וז"ל: אבא הנה בתוכחת מגולה מאהבה מסותרת עם הרב בעל מ"ע [לר"ע מן הארומים] וכותב: „עכ"ז לא אוכל לחשות בעת וכו', אמנם בראותי כי יאריכו הדברים למעניתם ויחזקו כדי ספר בפ"ע וכו', ואי"ה כשיגזור ה' בחיים אוציאנו לאור, ובמקום הזה לא אבאר רק הירושלמיות" וכו'; — בצד XXVI „גם הג"ר דוד לידא בס' „עיר דוד" סי' רמ"ב, שנה ברואה"; — בצד XXXIII גם הצנתי שמה בס' „נחל דמעה" דוגמאות מהערותי לס' הנפלא „טורי אבן"; — בצד 40 „מפני שהבמ"כ וי"ו [שהבעל מתנות כהונה וידי משה] „שגו ברואה"; — בצד 50 „בס' „יד מלאכי" דף מ"ג ע"א, ולפלא שעם גודל בקיאותו נעלם ממנו המדרש נשא הנ"ל"; — בצד ך"ו „וידידי הרב החכם ר' יהודה כ"ר יחיאל בעהאק הוסיף לי ראיה מס' יצירה"; — בצד 86 „בשם ידידי הרב הגדול החריף ובקי מו' מרדכי אלישר נ"י קאוונער", ובדף נ"ג, ובצד ק"ז ג"כ מכמנו; — בצד מ"ר „ועיין בס' „מכונת הקטור" בהקדמה שחבר אחי הרב ר' אברהם ק"ב (דנציג, תר"ב); — בצד הנ"ל, בחדושי הרש"ש כותב: „וחדוש מהו' הגאון רד"ל זלה"ה שבהגהותיו וכו' ונעלם ממנו במה"ב"; — בצד מ"ו „וידידי הרה"ג החו"ב מו"צ דקהלתנו ר' בצלאל הכהן נ"י הראני בר"ק"; — בצד מ"ח „ואתפלא על הרב הגאון דזאלקווא (הוא ר"צ חיות) מדוע לא הוכיח ג"כ מפירש"י הזה שאינו מרש"י ז"ל"; — צד נ"א „מה שכתבתי בקונ' „נחל עדנים" [נזכר להלן]; — צד נ"ג „והמפרש „יד יהודה" דחק לישבו נגד הלכה ברורה, ובמה"ב שגה ברואה"; — צד 116 מבאר הידה מר' שלמה די אולויירה אבד"ק ספרדים באמשטרדם, בספרו „אילת אהבים" דף י"ז ע"ב; — צד 118 מביא דברי הגאון שי"ר על פסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך עי"ש דברים נכונים; — צד ס"ב, בשם רב אחד מרבני המו"צ דק"ק ווילנא, [לא הזכירו בשמו]; — צד 126 ע"פ כי טובים דודיך „והנה איש אחד ששמו פ ל א י אחרי שמעו מפי את ההדוש הזה הביא בשנות אליהו הנדפס בווילנא בהגהה בודדה סוף משניות זרעים את דברי הנ"ל באופן ממושך וממורט ולא הזכיר את שמי עליו", [אולי הוא ר' ליפא סאלאנטער זקן ומופלג גדול מתלמידי הגר"ח מוואלאזין שהיה רבו של הרה"ח ר' משה רייכערסאן, אשר היה בשנים ההן מגיה בדפוס ראם ששם נדפס הספר שנות אליהו, ויען כי ר' צבי חס על כבוד תורתו ההליף את שמו בשם פלאי; — צד 216 „ובני הר"ר חיים יהודה ליב נ"י, הוסיף לבאר וכו'"; — צד 224 על המגיה ס' „הרקמה" כותב: „ובמה"ב ערות שקר נמלטה מפיו"; — צד קכ"ו „ובגימוקי לס' „מורה נבוכים" אשר לי

מלאים חורה חכמה ודעת הנדפסים בספרי העתים לב"י בימים ההם [5]).

ביתי עלומיו עוד בשנת תקפ"ז נלוה לחבר בישיבת הארבעים (עיין צד 131) ויהי הולך ישר את תמימים, מלבד מעלותיו הרוחניות עוד ברכו ה' בהדרת פנים ובנפש רחבה וחכמתו האירה פניו בלכתו ברחובות העיר ביחר עם זקנים וישישים בחכמה ממנו, ובשבתו במסבות מצוינים היה פיו מפיק מרגליות במליצות נאמנות ואמרים נעימים. ותבחר בו עדתנו פעמים רבות לראש פרנס ומנהל וגבאי צדקה גדולה עם גדולים וכבירים ממנו ליומים [6]).

בהיות השר מונטיפיורי בווילנא הרים את הרצ"ה ק"ב מיתר אחיו בתתו לו מהלכים בתוך ביתו כל ימי שבתו בעירנו, ויהי לו ליועץ בכל דבריו, וכמעט על פיו יצאו ובאו לפני השר כל האורחים הבאים לקבל את פני השר; הוא הודיע את הד"ר לעווי בלשון לאטין את שמות הבאים ויהי לנס, ויתענג השר בחברתו, כי מצא את לבבו מלא חכמה ודעת ונאמן את ה' ואת תורתו. וגם הוא הרהיב בנפשו עז לענות תשובות נצחות לאחד השרים הגדולים אשר דבר סרה על היהודים לפני משה בתואנות שוא לעיני השר, ובפני יחידי סגולה, אשר נמצאו שם בעת ההיא, קדש הרצ"ה את ה' דבריו הנמרצים, ותהי זאת למנוחת לב השר והגבירה (האורח צד 32).

אחרי מות אשתו [7]), ירד ר' צבי הירש ממעמדו ויקבל אז עליו בשנת תר"ט את עול ההשגחה לאמר: להיות אינספעקטאר, בבית מדרש הרבנים שנתיסר אז בעירנו (עיין ס' „כבוד הבית" ווילנא תרי"ח, ובהמגיד שנה א' נו' 49). בעת אשר השר מיכלינסקי בא לבית הספר לבנ"י מטעם הממשלה לראות את מצב הלמודים בבית הזה וייטב בעיניו, קבל הרצ"ה משר ההשכלה הנסיך שאבמאטאוו מכתב תודה, וגם ביום 3 ספטמבר 1859 נתכבד הרצ"ה במכתב תודה מיורש העצר ניקאלאי אלכסנדראוויטש

בעד

בב"י כתבתי שמה בזה הלשון", ושקר להראות מקור הרמב"ם בדברי חז"ל. — [5]) „בהכרמל" שנה שניה נו' 28 — יחש חדש בין המספר שלשה להמספר שבעה בכתבי הקדש ודברי חז"ל (מעט מזה מזכיר בסוף ס' „נתיבות עולם" צד 21 וצד 29); — באוצר חכמה לר"י כהן צדק (שנה א' צד 51) — משפט צדק בירור פסק הבית יוסף על דבר ברכת הים הגדול; — ושם בהנ"ל (ח"ב צד 47) מאמר קב הישר"ר על פיוט עשרה הרוגי מלכות ביו"כ מיום ר' אדר שנת כת"ר; גם בפרחי צפון להרשי"פ. — [6]) בא בראש החתומים על הגמרא ברכות בתרגום אשכנזי, מאת אפרים משה פינגער (בערלין, תר"ב) וכותב: „אלופי רוזני הקהל רק"ק ווילנא, התנדבו לקחת הש"ס בבלי וירושלמי עם התרגום האשכנזי ובאור, מאת הרב המחבר בעד חברא קדישא תלמוד תורה דקהלתנו יצ"ו — צבי הירש קאצינעלינבויגין, פרנס בחדשו בעהמ"ח ס' „נתיבות עולם". — [7]) אשתו מ' „מלכה גבריאל'ס [כן נקראה על שם אביה המצוין ר' גבריאל ב"ר גרשון הנקרא ר' גבריאל נרשונ'ס שמת ער"ח סיון תקפ"ב, שנה אחת לפני מות אביו (ב' ניסן תקפ"ג), וקברי שניהם זה אצל זה] היתה אשת חיל וחכמת לב ותנהל עסקיה בתבונה רבה, ומרב עמלה

בעד השיר אשר שר ליום מלאת לו שש עשרה שנה, ועוד כבדה אותו הממשלה במעדאליא של כסף על פתיל סטאניסלאב „בעד חריצות" וביום 11 אפריל 1861 ביום אשר קבל את המתנה הזאת, הופיע כבוד הור אחי הקיסר, הנסיך הגדול מיכאיל ניקאלאייעוויטש בבית הספר הנ"ל („הכרמל" שנה א' נו' 43, „המגיד" שנה חמישית נו' 19). ר' צבי הירש היה נודע להממשלה גם בשיר תהלה הוא שיר ותפלה אשר רחש לבו ליום בוא הקיסר אלכסנדר הראשון אל עירנו (בשנת תקע"ז) ותרגמו ללשון רוסיא, ונדפס בלא הוזכרת מקום ושנת הדפוס (עיין אוה"ס לראב"י).

ח"י שנה הורה ר' צבי הירש את תניכי בית מדרש הרבנים תורה ודרך ארץ, עד כי הורד צבי עדינו ביום ט"ו לחדש אדר בשנת תרכ"ח, ועל מקומו הועמד מטעה"ם בנו הרה"ח ר' חיים ליב. וישארו בכתובים ממנו: באורים: א) על מדרש רבה, ב) על ס' מורה נבוכים שהיה שנור על פיו, ג) על ס' „ניתיבות עולם" אחרי הדפסתו השניה כתובים מלואים על כל דף ודף בעצם כתב ידו (הנהו בעת באוצר ספרי מרב"י שלום); ד) חדושים במשקל השמות שנדפסו בהוספה לתלמוד לשון עברי (ק"ב תר"ך), ה) והערות מחכמות על הפיוטים, וגם, ו) ס' תפארת צבי שעליו כותב המחבר בעצמו לאמר: „כולל מליצות, שירים ואגרות שונות [8]) נגזרים מעולפי ספיר גזרת החכמה וממולאים בתרשיש המדות, ובתוכם רצופה אהבת התורה והמדע,

אשר

חלתה, ויצוו עליה הרופאים לנסוע אל עיר פאלאנגען להתרחץ במי הים ותמת שם ביום ט"ו באב בשנת ת"ק.... מצבתה בשש"ק ח"ב ס' 36. — [9]) וזה תכן הספר: א) שיר לחתונה. ב) למעלת ספרי הרב המהולל ר' משה חיים לוצאטו, ובסוף הסוגרים מזכיר שמות ספריו הנחמדים. ג) מגחת מזכרת אהבה. ד) לכבוד החבור הנפלא קול שחל [הנז' בס' אלה בני הנעורים] (שיר). ה) לכבוד אדוננו הקיסר אלכסנדר תקע"ו פה ווילנא (שיר) ו' וכ"ג) לאיש בריתי החכם השלם ר' אליעזר נ"י מיאשינאווקי [הוא הנזכר לקמן]. ז) על שטף הים (שיר) [החרוז טים מבריח מן הקצה אל הקצה]. ח) תהלה מקהל ישרון מגובערני ווילנא להקיסר אלכסנדר ונדפסה שנת תק"פ [הוא שיר תהלה הנ"ל]. ט) ציון [קינה בת כ"ה חרוזים כעין קינת ציון לר"י הלוי]. י) רעיון, י"א י"ב ו"ג) לנפשי בצל החכמה, י"ד ט"ו וט"ז) אל אוהב דבק מאח, י"ז ל' ול"ד) לנפשו. י"ח) אל גבר חכם. י"ט) לאיש חכם בעיניו. כ') לאהבה. כ"א) להעקשות. כ"ב) על מות הגר"א מווילנא. כ"ד) אל תור האדם המעלה היושב על חוג המדע הנושה כדוק שמי השכלותיו וימתחם כאהל לשבת בשבת תחכמוני זית רענן פרי תאר ה"ה וכו' [הוא ר"א יאשינאווסקי הנ"ל]; כ"ה, כ"ז כ"ח וכ"ט) מכתבים לידיד לבי הנעים החכם השלם מו' אברהם נ"י מווילנא [אולי הוא ר"א זקהיים]; כ"ו) עוד להנ"ל ממעמעל העיר; ל"א) על שוכני בתי תומר. ל"ב) לר"א ראזינטהאל [הוא ר"א יאשינאווקי]; ל"ג) לאנשי חיל אשר באו לווילנא לבושי שריון; ל"ה) להחכמה. ל"ו) להשכל. ל"ז) לכבוד שפ"א שעשה טובה לכלל היהודים [הוא שר הפלך, ולא הזכיר המחבר לא את דבר הטובה ולא את שם המטיב]; ל"ח) לצורר היהודים [בלי הזכרת שם]; ל"ט) על איזה ספר הנדפס בימיו אשר שם מחברו שלמה והיה ספון שש מאות שנה, ואיש אחר ר' משה מצאתו ובנו הדפיסו. מ) על העיר ריגא שהחכם אדליער הלך משם. מ"א) על נושאי ספר מורה נבוכים.

אשר חברתי בילדותי-צבי הירש במו"ה שמחה נ"י לבית קאצינעלינבויגין, מווילנא". נכתב ע"י הרבני מו"ה יעקב נפתלי הירש במו"ה מנחם נחום מליובטשי, לפרט-תשיתמו „לשרים" בכל הארץ (תק"פ). (הס' הזה הנהו באוצר ספרי הגרמ"ש).

מלבד בנו הרה"ח ר' חיים ליב הנ"ל, היה להרצ"ה, עוד בן אחד חכם ומשכיל בשפות העמים ור' שלמה ק"ב שמו, אשר מת בשני ירחים אחרי אביו בעיר הוראדנא (בעש"ק ט"ז אייר תרכ"ח) בהיותו בן מ"ט שנים (הכרמל שנה ז' נו' 12, מיום כ"ט אייר תרכ"ח). ומחתניו לוקחי בנותיו נודע לשם המשכיל המופלא ר' יעקב הכהן קאצינעלינסאהן, אשר מת (במוש"ק נחמו י"ר מנחם אב תרמ"ח) בעיר באברויסק, והיה תלמיד מובהק לר' מ"א גינצבורג, ובידו נשאר ספר גדול קובץ מכתבים רבים מרבו זה אליו (הצפירה שנה ט"ו נו' 157 מיום ט' אלול).

וזה הכתוב על מצבת הרצ"ה ק"ב:

עטרת צבי

צבי תפארת עירנו היית, והנך גם עתה
התורה והחכמה לחבר יחדיו, ראשון בארצנו אתה
יחדיו רעו בך תאמי צבי אלה, כל ימי חייך
רבות וגדולות פעלת בהן, צבי עמנו! דיך
שאלו לנתיבות עולם ודעו, וראו חכמת תורתו
בנחל דמעה בגבעת שאול, שם השמיע הוד מליצתו
רבים היו מדעיך בחכמה, וכרבם כן רבה ענותך
שמחתך כה רבה בהטיבך לאיש, גם ברבת יגיעתך
מה נעמה חברתך, צוף אמרי נעם כל היום לא חסרת
חדרי לבך — כל ספרי חכמי עמנו, איך בתוכם אצרת
האוצר הזה פתחת לכל באי ביתך, לשמוע תורת פיך
זכר רב טובך מי יביע, לאהוב לאיש ואיש כאהיך
צדיק הוא לאיש צדקות אהב, ומי אהבן יותר ממך
לברכה על כן ישאר שמך בפי כל יודעי חין ערכך.

ה"ה אבינו הרב הגדול בתורה ובחכמה איש חמודות במעשים ובמדות, רבו תהלותיו כרוב מעלותיו בעהמ"ח ס' נתיבות עולם, נחל דמעה, גבעת שאול, כמ' צבי הירש ברבי שמחה ז"ל קאצינעלינבויגין וי"נ ביום ט"ז לחדש אדר שנת תרכ"ח תנצב"ה.

הר"ר אליהו היילפרין
בהר"ר יואל מווילקאוויסק
בהר"ר אהרן היילפרין [1] (רויזעם).

היה נקרא בשם „ר' אלי' זלמנ'ס" על שם חותנו הראשון ר' זלמן גלאבום [2]) וה' ברכו בעושר גדול, כי אשתו הכבודה מ' אסתר בוילא בת ר' זלמן הנ"ל היתה אשת חיל עסקנית וחכמה במסחר והצליחה בכל אשר עשתה. אבן מתה פתאם בעצם שנותיה „ח' לאדר השני" לפ"ק תר"ח (ומצבתה בם' שש"ק ח"ב צד 281 סי' 47), ואחריה לקח לו לאשה את בת הגאון המלבי"ם [3]) ולמד תורה בדעת צלולה, והעלה חדושים רבים על ש"ס

---

[1]) היילפרין, על שם עיר במדינת ווירטעמבערג הנקראת בשביל מי מעינות הרפואה „היילברונן". (כן גם דעת הרה"ח הרא"א הרכבי הי"ו בחדשים גם ישנים II, נו' 3 בסופו). בימי קדם ישבו יהודים רבים בהיילברון ברחוב הנקרא יודענגאסעס (בשו"ת מהר"ם מינץ הנקרא ר' משה ב"ר יצחק מינצא סג"ל ומתאונן שם על שו"ת רבות שנאבדו מכנו בבית (מענץ) וכו', דפוס שאלוניקי בשנת (וירא משה) (תקס"ב) סי' ר"ח, כתוב: לראשי הגולה אהובי הר"ר נתן עפשטין והר"ר משה, וישראי הר"ש והשיב יו הר"ש שפירא, וכותב: דנתי לפני מ' חמי החסיד ז"ל בווירמש וכרגא בא לידי בהיילפרין בהותי שם, וכו' עי"ש) ויהי להם ביהכנ"ס ומקוה וביה"ק מיוהד, אך בשנת ק"ח (1340), בעת הדבר הנורא הנקרא המות השחור (צמח דוד חלק שני) מאויא בא עד אשכנז והכה את האדם לאלפים, אז האשימו את היהודים כי נתנו רעל בבארות המים, וירדפום וירעצום בערים רבות, גם בהיילברון הרסו את בית הפלחם, ורבים נשרפו ודומתו בחמת אכזריות והנשארים נסו לנפשם, ע"פ פקודת הקיסר שבו איזה מהם העירה, עד כי בשנת רכ"ז (1467), שבו הרודפים להשחית ולבלוע, ומאז ישבו בה רק מעטים אשר נתן להם הרשיום ע"ז וכו'. את בית קבורתם לקחו מהם ויבנו שם בנינים, הרבה מצבות אבן לוקחו לעשות מהן מצבה למקום המורים בקשת (שיעסספלאץ) והפכון על פניהן (פני הכתובת החרותה ארצה) וע"כ נשארו שלמות (המצבות האלה הם משנות ה"א קס"ח (1408) ק"ם (1420) האחת נמצאה בביה עקד כתבי העיר, והשניה על בי"ק ליהודים בזונטהיים (הכרמל שנה שניה גו' 31, בשם צייטונג ד' יודענ' נו' 1). וקבלה בבני משפחתו כי הם מנכדי הגאון „סדר הדורות" ובנראה ממשפחת אמם. בעל סדה"ד התם א"ע בכנוי היילפרין והר"ר אליהו הזה התם א"ע כצד אבותיו בכנוי היילפרין, ושם אביו ר' יואל יוכיח (אשר כנראה נקרא ע"ש ר' יואל בעל שם בעל „מפעלות אלקים") הוא בן הרה"ג ר' יצחק אייזיק, וגם לבעל סדה"ד היה בן בשם ר' יצחק אייזיק (אולי ע"ש ר' יצחק אייזיק הנ"ל), ומזאת נשפט כי אבי ר' יואל ב"ש ואבי סדה"ד קרובים היו. ובמחב"ת בעל „משביל לאיתן" הנסדר את ס' „סדר הדורות" מהרש בשנת הרל"ח, הנדפס בווארשא, כתב בתולדות הגאון סדה"ד צד 8 בטעות, כי ר' אליהו הזה הוא בן ר' יואל, ב"ר יחיאל מיכל, ב"ר משה, ברג"מ סדה"ד. אף כי המסדר חכם גדול היה עם כל זה הלך כעור אחרי המשנה הרד"ט המוליכו בדרך עקלקלות להתיחס שלא כסדר, וכמ' „דעת קדושים" (פעטערבורג, ת-נ"ח) מצד 58 והלאה חושב המחבר כמה שנות ממשפחת היילפרין, אכן אין לסמוך עליו כלל. ובידי יש עוד ככה דורות ממשפחת היילפרין, ואם יזכני ה' אסדרם על נכון ואוציאם לאורה. — [2]) על מצבתו הקוק „פ"נ הרבני החסיד וישר ויר"א כמו' שלמה זלמן גלאבייש, חתן הנגוח מו"ה רפאל בר"ח יהיאל פה בווילנא. וי"נ בן ע"ו שנה ביום ד"ח סיון הקצ"א". ובידי יש כתב יהוש ממשפחה זו, וכתוב: אבי ר"ש זלמן נקרא ר' אליעזר ואבו ש"ר רפאל מ' פעסא היא בת הגאון „סדר הדורות". [3]) חותנו הגאון ר' מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל הנודע בשם מלבי"ם נולד בעיר וואלאטשישק במדינת פולין. בהיותו בן שש שנים מת עליו אביו, ואמו הכבודה מ'

ש"ס (והמה בכתובים), ומעט מהם נדפסו בס' „ארצות החיים" על שו"ע או"ח לחותנו הגאון מלבי"ם זצ"ל. על כמה ספרים אשר למד בהם כתב הגהות וחדושים נכונים וישרים, ועל ס' „התורה והמצוה" לחותנו הנ"ל הגהות רבות כתב ברב בקיאותו בש"ס והלכות. היה עשיר והיו לו ג"כ חצרות חומה, בחצרו ברחוב אשכנזים הקדיש בית לתורה ותפלה לעולמים. ועזב אחריו בן יחיד ובת יחידה מאשתו הראשונה, ובן שני מאשתו האחרונה, וימת זקן ושבע ימים ביום י"ט אייר תרכ"ה.

הר"ר

סימצא נשאת להרב אב"ד דק"ק הנ"ל שמו ר' יהודה ליב ובבית אביו חורגו נתגדל. ער י"ב שנה למד בחדרים מפי מורים תלמודיים ואח"ז למד אצל הרה"ג ר' משה ב"ר יהודה הלוי הורוויץ בעהמ"ח ס' „עמק השידים" (קאריץ בשנת „עמק השידים") (תקע"ט). בביתו ראה אור חדש בדרכי למוד התלמוד וגם ידיעות רבות בדרכי ההגיון ובחקרי הנפש. גם הפץ ללמוד לדעת חכמת הקבלה מפי הה"ג החסיד ר' הירש מזידיטשוב (בעהמ"ח ס' „עטרת צבי", „פרי קדש הלולים" „בית אלהים" „סור מרע") וגם הצליחה בידו כי שכלו היה חריף ועמוק ולבו רחב בפתחו של אולם ויצטיין מכל חבריו בזמנו. בן י"ר שנה השיא לו אביו חורגו אשה את בת איש עשיר מעיר הנ"ל, אך לא חי עמה חיים נעימים ויגרשנה ויצא מעיר מולדתו ויסע לווארשא. שם התבוננו עליו תופשי התורה כי רב הוא ויכנוהו בשם „העלוי מוואלין". מווארשא נסע לעיר לונטשיץ, שם לקחהו לחתן חגאון ר' חיים אויערבאך אבד"ק הנ"ל בעהמ"ח ס' „דברי משפט". בבית הגאון הזה מצא מלבי"ם כל טוב ושם חבר את ספרו הראשון בשם „ארצות החיים" על שו"ע או"ח (ברעסלויא, תקצ"ז) בהסכמת הגאונים „חתם סופר", „שערי תורה" ועוד, ובהיותו בן ז"ך שנים כתרותו המסכימים בתארים נפלאים. ובזמן לא כביר, אחרי צאת ספרו הנ"ל לאור, בחרה אותו לרב אב"ד עדת עיר ווריעשנא (בהסכמת הג"מ זלמן טיקטין) ושם נהל את עדתה בערך שבע שנים. משם נתקבל לאב"ד בק"ק קעמפן (על שם עיר זו יקרא עד היום „דער קעמפענער רב") וישב בה כחמש עשרה שנה. מקעמפן נקרא לאב"ד בעיר בוקארעסט ושם עברו עליו תלאות נוראות במשך חמש שנים עד כי הושיבוהו במאסר, ובעזרת השר הצדיק ר' משה מונטיפיוריי הוציאוהו לחפשי. ויעזב את העיר ההיא ושב לעיר לונטשיץ מקום חותנו הנ"ל, ויקבלוהו שם לאב"ד. אך גם פה לא מצא מנוח מכת החסידים אשר צררוהו וילך משם כי נתקבל לאב"ד בעיר חירסאן (בעזרת הרה"ח יהודה בעהאק נ"י מווילנא בשנת תרכ"ט) ויהי שם שנים אחדות כי יצא ממנה להיות לאב"ד בעיר מאהליב. בעיר זו לא מצא מנוחה נכונה, כי אחד הביא את דבתו רעה עליו לפני שרי הממשלה ובאה אליו פקודה נמרצה משר פלך מאהליב כי יעזוב את עיר זו וגם את ארץ רוסיה במשך שני ימים. וידוד לעיר קעניגסבערג ושם נתקבל לאב"ד ויהי שם כשלש שנים. עדת קרעמענטשוג שלחה אליו כתב רבנות מנויארק להיות שם רב הכולל בשכר חמשת אלפים רו"כ לשנה ולא נאות. ובשנת תרל"ט בחדש אב נסע דרך ווילנא ויסר אלינו ודרש בפ' עקב בבהכנה"ג ובבהמ"ד בהמון אדם רב, ופרנסי עירנו ווילנא חפצו למנותו לרב אב"ד מ"ץ ומ"מ על מקום ר' יצחק אליהו לגדא ולא עלתה בידם מפני המלשינות ואסורי המלוכה, ויסע מפה להתונת נכדו ר' מיכל בן בתו הגבירה פראדיל א"ר אליהו היילפרין הנ"ל ועבר גם כן דרך עיר קיוב, ויחלה שם וימת ביום א' דראש השנה תר"ם בהיותו בן ששים ותשע שנים. ע"ר הרב הזה כתבו מאמרים רבים במכה"ע לב"י ואני מזכיר פה רק מעט מהם. הר"ר מרדכי ווייסמאן חיות שלח אליו מכתב תהלה בעד ספרו ארצות השלום אשר כבדהו בו, וגם העיר עליו באיזה מקומות ונדפס בכגרידמשנה שלו שנה א' צר 27. — בהלבנון שנה שניה גו' 5 לשנת היובל לחיי מלבי"ם הכותב בפאריז ג' אדר תרכ"ה מונה את היום הוא 19 אדר שני תרכ"ה; בן עשרים וחמש שנים היה לרב בקעמפען ויהי שמה י"ז שנים וג' שנים בוורשען בפרייסין המדינה, ובבוקארעסט שנים שש, ועתה הגיעה לו שנת החמשים, עי"ש. בנו', 5—9, 13, 15, 16, 17, 20.

הר"ר שאול קאצינעלינבויגין,
בהר"ר אברהם קיילעס מקיידאן [1],
בהר"ר מרדכי הקדוש הי"ד ק"ב (נהרג י"ב אדר תק....),
בהר"ר יואל ק"ב מקיידאן בהמבורג,
בהר"ר יעקב פרנס הועד,
בהגאון ר' יחזקאל קאצינעלינבויגין [2] (בעל „כנסת יחזקאל")
בהרב הדיין מו' אברהם [3],
בהרב המאוה"ג יעקב אבד"ק מעזיבוז ופיורדא,
בהגאון ר' אברהם ק"ב אשכנזי אבד"ק לבוב [5],
בהר"ר יואל.

הר"ר שאול הוא חתן הרה"ג ר' משה יהודא גראממער הנזכר לעיל

---

[1] (מת כ' אדר תר"ש), ואשתו מ' זיסלע בת הרב ר' שאול הלוי מקיידאן, בהרה"ג ר' יעקעלע אבד"ק אניקשט, בהגאון ר' אברהם הלוי אבד"ק עמדן (בעהמ"ח ס' „מרכבת המשנה" על משניות ונשאר בכתובים) (עיין צד 32). — [2] על שער ס' „כנסת יחזקאל" כתוב „באאמ"ז הדיין המופלג מו' אברהם זלל"ה, נין הרב המאוה"ג מוהר"ר יעקב, ונכד הגאון המפורסם מוהר"ר אברהם אשכנזי, ז"ל אב"ד דק"ק לבוב". הכי"ו היה חתן המרומם הראש והקצין פ"ו המפורסם מוהר"ר שלמה זלמן, בהרב הגדול מוהר"ר יואל מבריסק דליטא (חתן הגאון „תוספות יום טוב") בהגאון ר' אריה יהודה ליב אבד"ק זאמשט, קראקא, ובריסק, (נדפס ממנו שו"ת בשם „שאגת אריה וקול שחל" נאיוויט תצ"ו, ובתוספות תשובות, שאלוניקי תק"ו, ותולדתו בס' „עיר הצדק" צד 150) בהגאון ר' שמואל צבי הירש אב"ד בק"ק פינשוב, בהגאון הב"ח (עיין צד ...). הגאון ר' יחזקאל היה אב"ד בעיר קטנה זשל ובק"ק קידאן והגליל בערי ליטא. ובקיידאן נמצאו הגהותיו בש"ס בעצם כ"י, ופנקסי הקהלה נמצאים בעיר זו מזמן פרנסי ד' הארצות; וזקן זקני הרה"ג ר' צמח זק"ש, היה שם סו"ר; והגר"א התגורר שם בילדותו, ונזכרת העיר קיידאן בהקדמת ס' אבק סופרים (אמ"ר, תס"ר) מר' אברהם ב"ר לוי קונקי שעבר למסעו מארה"ק במלאכות שד"ר ברוב ערי ישראל באירופא בריסק, פינסק, הוראדנא, ווילנא וכו' וגליל קידאן וכו' עי"ש (עיין בס' „קיקיון דיונה" לר' שניאור זק"ש, פרים כת"ר). ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק המבורג אלטונא וואנזבעק בערי אשכנז, וספרו „כנסת יחזקאל" הדפיס בחייו בק"ק אלטונא שנת „בלכתם" (תצ"ב). בשאלה י"ר כותב: כי היה תלמיד להגאון ר' מרדכי זיסקינד רויטענבורג בעהמ"ח שו"ת „מהר"ם זיסקינד". עוד מביא שאלות בשם מחותניו וקרוביו: ממחותנו הרה"ג ר' משה בהר"ר קלונימוס קלמן אבד"ק וואשילישאק ושאר קהלות (סי' י"ר): הגאון ר' צבי הירש אבד"ק האלבערשטאט (סי' ל"ר); הגאון ר' מאיר (סי' ל"ו) (אולי הוא בעל פנים מאירות) שאלה מניסו הרב הגדול הגאון מו' אשר בהגאון מוהר"ש אב"ד דק"ק פינסק והגליל, החותם בסוף התשובה „נאום אשר גינצבורגער חונה בגליל ווייזן" (סי' מ"ם) (א"ר אשר היתה אחות בעל „כנסת יחזקאל"). ממחותנו הרה"ג ר' שלום ז"ק אבד"ק בירז והגליל. בסוף סי' ס"ד כותב: „אם יסכימו המאורות הגדולים **ארי** דבי עילאה הנשר הגדול (הוא הגאון ר' אריה ליב אבד"ק סלוצק והוראדנא), **וכהן** גדול מאחיו אשר בתורתו **משמח** אלקים ואנשים (הוא הגאון ר' שמחה ראאפאפורט אבד"ק הוראדנא, ונתקבל לק"ק לבוב, ומ"כ בשעברשין). **ושואל** כצנין ומשיב כהלכה בקטורת דקה מן הדקה, (הוא הגאון ר' שאול אבד"ק בריסק והגליל), המה הגאונים דראשי הקהלות יצ"ו, **ואשר** שמנה לחמו זו תורה, ראוי להיות עליו שכינה שורה (הוא הגאון ר' אשר גינצבורג). **ושלום** בתורתו, אשרי יולדתו (הוא הגאון ר' שלום אבד"ק בירז) המה המאורות הגדולים דמדינת זאמוט אף אני

לעיל (צד 168), היה נקרא בשם „ר' שאול קאדאנער", ויאחז במסחרים גדולים, וישקד גם על התורה ועבודת ה' יומם ולילות. היה ירא וחרד למצות ה', עניו ושפל רוח ובעל מדות נעלות. ובמיטב ימיו בן מ"ח שנה עזב את עולמו, (בש"ק ב' סיון תרכ"ח).

ר'

אהיה עמהם סניף לצותא בסימא, הקטן יהשפל, יחזקאל בית קאצינעלינבויגין חונה בק"ק קידאן והגליל". בסי' ע' כתב, שהיה גם בועד יעריסלאב, בין רבני ד' ארצות, והוא הצעיר; בסי' ע"ב כתב, שהיה בילדותו בק"ק לבוב; בסי' ע"ד כתב: כד הווינא טליא בק"ק בריסק בימי מ"ו הגאון מו' מרדכי אבד"ק הג"ל, היה שם ראקטאר שמו אפרים מאשליא; בסי' צ': במושב זקנים כשהייתי בעיר הגדולה לאלתים ק"ק בריסק כל הדיינים היו מופלגים, ואני השפל וכו'. — עוד חבר ס' „מים יחזקאל" דרושים נחמדים על חת"ת מיוסדים בש"ס ופוסקים בבקיאות וחריפות מעשה חדודים, ופלאות במדרשים וילקוט המפורדים, וגם פי' על הגדה של פסח (פאריצק, תקמ"ו), הובא לדפוס ע"י נכדו הר"ר בערוש בהגאון ר' יואל אבד"ק שינאווי (מת בקוצי שנים, ואשתו מ' יארא בת הגאון ר' חיים הכהן ראפאפורט בהגאון ר' שמחה הכהן ראפאפורט), ושם הסכמות מעשרה רבנים גדולים ומצוינים. — ס' „לחם יחזקאל" על גפ"ת ולא נדפס. — „צואת הגאון „כנסת יחזקאל", והספר עליו מתלמידו הה"ג ר' ליב פ־עגער, הובאו לדפוס ע"י בנו הה"ג ר' יעקב פרנס ומנהיג המדינה (אמשטרדם, תקיו"ר), ונדפסה שנית בווילנא הרל"א, והוסיף המדפיס עליהם הספר על הגר"א (מבעל ח"א), וגם דינים והנהגות מהגר"א זצ"ל. — [3]) שקיל וטרי עם הגאון ר' דוד אופנהיים, ועם „פנים מאירות", ועוד כדומה, וזכה לזקנה ולבנים רבנים מצוינים, ויצאה ממנו משפחה רבה וגדולה אשר רבים יתיחסו אליה, וימת בעיר האמבורג (ביום כ"ג תמוז תק"ט).— [4]) היה חתן הגאון ר' בצלאל בהגאון ר' בנימין אהרן אשכנזי מסאלניק, והרב"א הוא המחבר שו"ת „משאת בנימין" ק"ב שו"ת וחדושי דינים (קראקא שצ"ג, מיץ תקי"ו), ועליו נדפסה הסכמת הגאון בעל „שאגת אריה" וכותב: „ונכדו הגאון „כנסת יחזקאל", בסי' ק' כותב בתשובתו דברי זקנו בעל „משאת בנימין" „כי אמו מבנימין קאתו, אך חזרתי על כל הצדדים וראיתי כד ניים ושכב כתב, כמו בסוף דבריו טעה בפי' רש"י, עיי"ש. גם מזכירו בתשובה ל"ו, ל"ז, מ"ד, ובסי' נ"ו, באמצע השובה זו בדף ס"ז בסוף העמוד מביא „אף שזקני בעל „משאת בנימין" סי' מ"ו כתב וכו', הנה קם בנו תחתיו הגאון ר' אברהם קאזק, אבד"ק בריסק בהג"מ זקני בעל „משאת בנימין", ה' אדר א' „נשקטה" לפ"ק, תס"א". גם מביא שם את שמות בניו מחותניו וקרוביו הרבנים: בסי' י"ד הגאון ר' משה איש חי אבד"ק פרעמסלא, מ"ב בק"ק אפטא, הוא בעהמ"ח ס' „מטה משה" (קראקא שנ"א); בסי' כ"ג מחותנו הגאון ר' יהונתן דוד הלוי עלקיש ר"מ ואב"ד דק"ק בזליאה; בסי' ל"ד הרב הג' ר' זיסקינד כג"ל, גם בסי' מ"ו; בסי' נון בנו הרב הגדול ר' אברהם הנ"ל, גם סי' נ"ו צ"ט, (עיין בס' „גבורת אנשים", סדילקאב תקע"ט), בדף כ"ו תשובה אליו); בסי' נ"ח בנו הגדול הרה"ג יעקב הנ"ל, ר"ש ואב"ד גם סי' כ"ד, פ"ט, ק"א, ק"י; בסי' פ"ה מחותנו הרה"ג ר' חיים שור ר"מ (?); בסי' צ"ה בן בתו הר"ר פייבל; בסי' צ"ח הגאון ר' אברהם אשכנזי (אולי הוא הנ"ל ?); בסי' ק"ב חתני הרה"ג ר' מן ר"מ ואב"ד (?); בסי' ק"ט מחותנו הגאון ר' משה בהגאון החסיד ר' מנחם מענדיל מק"ק וולאדמיר. את כל אלה הבאתי פה אולי יבררו עיי"ז בני משפחת ק"ב את יחוס אבותיהם ועם מי ההתחתנו. עוד היה בן להגאון בעל „משאת בנימין", הוא הרב ר' יעקב בעהמ"ח ס' „נחלת יעקב" פי' על רש"י על התורה, ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי וספרא ובכילתא והשגות על המזרחי (ק' אקא ת"ב), ובעל „שב הגדולים" כתב כי הוא ספר נחמד, עיי"ש. בשו"ת ב"ח ההדשות (קארעץ, תקמ"ה) כותב הב"ח בסי' ס"ה אל ר' אברהם בהג"ם „משאת בנימין" — „מחותנו", והתנו ש"ר אברהם נקרא הר"ר פייבוש [אולי הוא הג"מ פייבוש אבד"ק ווילנא ?] (עיין צד 3). — [5]) עיין מעט מתולדתו בס' „מצבת קדש" ח"ר דף ע"ג, ושם מעשה נפלא, וימת זקן ושבע ימים ביום ה' ו' איר שצ"ז. ויחוסו עולה עד מהר"ם פאדווא.

ר' יהודה אפאטאוו [1])
ב"ר צבי הירש [2]) ב"ר יהודה.

נולד בעיר אָראַן ונתגדל במגרש עירנו אנטאקאליע [3]). ראשיתו היה מצער ובעצם ימיו החלה הצלחתו לצמוח. אחז בעסקים טובים ויגדל מאד בעושר ויקן בתים ויבן בתים, ויהי „תקיף" בין שרי העיר, ונודע להחלה ונכבד בין גדולי עירנו, ושמע לדברי חכמים וזקנים, ויכבד וחבב כל מצויני עמנו, ושאל את עצתם במעשי הצדקה והחסד. במות אשתו מ' מינא חנה, בת הישיש המיוחס ר' משה הכהן ציפקעס מגזע תוי"ט, (ביום ט"ו „מרחשון" לפ"ק תר"ד. (מצבתה בשש"ק ח"ב, צר 281) נשא את הבתולה מ' מיכלא בת הנגיד ר' בנימין קאציעלינבויגין, בן ר' יצחק, אחי הרה"ג רצ"ה ק"ב הנ"ל (צר 227) והיא היתה אשה חכמה ומשכלת ועקרת בית ונדיבת לב מאין כמוה, ויולדו להם בנים ובנות. בשנת תר"ח בעת הח"ר ר"ל נתן את נדבתו ששת אלפים רו"כ לכלכל בהם אלמנות ויתומים. בסוף ימיו נשאו לבו לבנות באחד מחצרותיו ברחוב ווילייסקי (או ווילענסקי) בית כנסת ובית תפלה ביחד אשר עלו לו לכמה אלפים רו"כ, והקדיש בעדם חצר שלם וגדול לכלכל הוצאות בתים האלה, וגם לפרנס בהם כמה לומדים מופלגים הראוים להוראה בישראל, והעלה מתנתו זאת בחקי הממשלה למען תתקיים לעולמים. בשנת תרכ"ז, כאשר גבר היוקר וראה בעני עמנו, הרים בכח קולו בקול קורא לעזרה „לכו לחמו בלחמי" ויאצל אנשים לאפות להם, ומכר בחצי המחיר לכל עני ואביון אף לאינו ישראל, ויפזר בצדקה זאת איזה אלפים רו"כ. גם ביומי חג הפסח בשנה הנ"ל בלכל שבע מאות משפחות עניים בתפוחי אדמה לשובע כל ימי החג. וזכה להתחתן את משפחות מיוחסות בישראל [4]) ויהי בן ע"א שנה (ביום ג' י' תמוז תרב"ח), וזכרון מותו כתוב על מבה"ע המגיד והלבנון שנה הנ"ל, ואשתו מתה אחריו (ביום י"ט אייר תרמ"ה).

הר"ר

---

[1]) אפאטאוו, שם עיר במלכות פולין (המגיד שנת תר"ל נו' 41). —
[2]) אחיו הוא הרב הגדול ר' מרדכי במו' יהודא מק"ק ראדין, חבר ס' „פתח השער" על סוגיות הש"ס בדרך גגלה „ופתחי יה" על ש"ס בדרך נסתר, וכה כתוב על השער „מהרבני הדרשן המאוה"ג מו' מרדכי במו' יהודה מק"ק ראדין, במדינת ליטא" (נאווידוואהר תקמ"ב) בהסכמת הגאון ר' יוסף ק"ב אבד"ק בריסק ועוד גאונים. והמחבר כותב שם כי חבר עוד ספרים בשם „צפנת פענח", „תורת הסנה" או „תורת אסנת" על גופי תורה (על שם בתו אסנת), וס' „דרך הנסתר" וס' „לבוש מלכות" ונכנראה לא נדפסו. וזכה לעמוד לפני מלך פולין סטאניסלאב אויגוסט פאניאטאווסקי, וימת י"ז כסליו תקע"ד ומ"כ בעיר ראדין, ונוסח מצבתו בידי. — [3]) בידי נמצא „שיר הכבוד" אשר שלחה לו עדת עיר אנטאקאליע בער טובותיו עמהם. — [4]) בנו הבכור ר' צבי הירש הוא חתן הרה"ג ר' טוביה בהרה"ג ר' אורי בער גינצבורג ממעזריטש (צר 207) חתן הגאון הגדול ר' מרדכי

הר"ר מרדכי שטראשון בהר"ר יהודה.

אחיו של הר"ר אברהם דוד שטראשון הנ"ל (צד 190). הר"מ היה נקרא בשם „מאָטיל יודיל זארעצערס" או „מאָטיל ריינעס" ע"ש אשתו [1]), ויהי מן היחידים אשר תורה וגדולה עושר וכבוד נמצאו בו יחד בהרבה שנות חייו. ביטי עלומיו היה חבר בישיבת הארבעים, וכל ימיו היה ביתו בית ועד לחכמים וגדולי תורה, ובאוצר ספריו הגדול היטיב לבריות. עבד את ה' באמונה טהורה ועסק במצות ובצרכי הקהלה בכלל ובפרט בכל כחו. היה גבאי צ"ג שנים רבות ויהי עוסק בעניני צדקות וחסדים באמונה. הון רב פזר לכל דבר טוב ומועיל, הרנין לב אלמנות ויתומים, השכיל אל דל בנחת רוח בעצה ותבונה, קבל את כל אדם בסבר פנים יפות, ואף בעת מטה ידו לא הרפה מתת נדבות לעניים כפי יכלתו. בעל מדות טובות היה ר' מרדכי וכן היה גם ר' בנו יחידו הרה"ח ר' שמחה מתתיהו שטראשון [2]), אשר מת על פניו, מאז ירד הרמ"ש פלאים, כצל עובר נטו ימיו עד שהגיע קץ ליטי חייו ביום ו' כסלו תר"ל בהיותו בן שבעים ואחת שנה וימצא קבר לשמאל בנו ולימין מהרז"ו הנזכר להלן, ומליצנו הר"ק שולמאן הספידו כראוי בהכרמל שנה ח' גליון 19.

וזה

זאב איטינגא בעל „מפרשי הים"; בתו גיטל היא אשת הרה"ג ר' יעקל בהה"ג ר' אברהם פרנס (עיין בשמו); אשת בנו ר' דניאל היא בת הר"ר יוסף עטינגער בהר"ר יעקב הלל עטינגער בהר"ר מיכל ראווער (עיין ס' גורן אטד); ובחו הענא (העלעני) היא אשת הסקולפטאר הפרופיסור הנודע בשם מרדכי אנטאקאלסקי שטלאו כל העתונים במדינתנו ובחו"ל תהלותיו, וזכה לעמוד לפני מלכים ורוזנים ביפי מלאכתו. קצור תולדותיו ופרשת עבודתו בשדה מלאכת המחשבת נדפס בספר מיוחד בפני עצמו בשפת עבר בשם „הפרופיסור מרדכי בן מתתיהו אנטאקאלסקי" (ווארשא, תרנ"ז) ע"י בני דוד מגיד נ"י מס' פטרבורג. עוד בת היתה לו, השולמית מ' בונא, אשת הדאקטר נאדווארני פאוויעטניק מר זיגמונד ווילקאוויסק מווויטעבסק, נולדה ביום ה' ח"י אדר תרט"ו ונקראת ע"ש „בנימין" אבי אמה אשר מת ביום ד' אדר הנ"ל, ומצבתו בששק"ח ח"ד צד 262 סי' 15, והיא מתה בפעטערבורג ביום ה' ג' ניסן בשנת תרנ"ו.

[1]) אשתו החכמה אשת חיל מ' ריינא, היתה בת הרב ר' שמחה הכהן ראפאפורט מברדיטשוב, נכד הגאון ר' חיים הכהן רפ"פ אבר"ק אוסטרה בעהמ"ח שו"ת מים חיים, ולמעלה בקדש. — [2]) היה גדול בתורה וחכם בלמודיות וידע שפות רוסיא, פולין, אשכנזית, וצרפתית, וימת בחצי ימיו, ביום י"ד סיון תרכ"ג (המגיד סוף סיון שנה הנ"ל). אשתו המשכלת מ' חוה ריינא, היתה בת הרב הגי' החכם ר' אליהו עקיבא קאמינעצקי מעיר לידא (חתן הרב הצדיק ר' מרדכי, חתן הגאון ר' חיים וואלאזינער), אשר בסוף ימיו היה רב העדה בפטרבורג (מת בפורים תרל"ה בן ע"ז שנה, ותהלותיו בהלבנון שנה י"א גליון ל"ג) בן הרה"ג ר' אלימלך אב"ד דק"ק לידא [בא בהסכמה על ש"ס ווילנא (עיין צד 23) וגם על ס' עמק הלכה (ווילנא תר"ו), ובסוף ס' מאירת עינים (ווילנא תקצ"ט) בצד 104 מובאים חידושי תורה ממנו, עיי"ש. ועיין להלן ר' הירש חן טוב], בהגאון ר' צבי הירש אבד"ק מירא, בהגאון ר' מיכאל אבר"ק קלעצק בהגאון פנים מאירות (עיין להלן ר' מיכאל ירמיה). אחותו של ר' שמחה מתתיהו, בת יחידה לאבותיה, היתה אשת הש"ץ הנפלא ר' יואל דוד, דער בעל הבת"ל (עיין בשמו).

וזה הכתוב על ציון קברו:

ז א ת

מצבת גדול ליהודים ושמו מרדכי
רב כחו בתורה, ועובד נאמן לאל חי
דבר מישרים בקהל רב, לחוק כל בדק
כן גם הפליא לנצח, על כל הסר וצדק
יד פתוחה נדיב לב, מי ימצא כמוהו
במדות רחמים וחמלה, מי ידמה אליהו
ימים רבים היה, גבאי צדקה גדולה
הן טוהר עבודתו בזה, על כל עולה
ויאהב תורה וחכמה, ורחם מחבריהם
דברי חכמים חבב מאד, וקנה ספריהם
אסף מהם אוצרות, והיטיב במו לרבים
שם גדול קנה לו, בכל מעשיו הטובים
טהר לב וכל טוב, רבים חזו על פניו
רוח נמוכה נפש שפלה, ועל כלם עניו
אמונת אל נשא בנחת, אף בהטון צרותיו
שנבה נפשו באהבתו, ללכת באורחותיו
ואבל שאולה ירד לקבר, אל בנו יחידו
נטמן הוא לשמאלו, ורב גדול רז"ו בצדו [1].

ה"ה הרב הגביר המפאר

הנדיב המופלא פזר נתן לאביונים עשה צדקות בכל עת מו' מרדכי שטראשון זצ"ל בהר"ר יהודה זארעצער השוכן בירושלים ויפת בש"ט בליל ש"ק והוא ט"ז כסלו לפ"ק בשנת תר"ל תנצב"ה.

---

[1] הוא הרה"ג ר' זאב וואלף אייזנהארן בעל ביאור מהרז"ו על מדרש רבה (עיין בשמו), ויען כי אין מצבה על קברו על כן עשיתי רמז במצבה זו.

הר"ר ישכר בער יצחק קלאצקי
בהנגיד ר' אשר קלאצקי [1])
בהר"ר מרדכי [2])
בהגאון ר' ישכר בער [3]) אחי הגר"א זצ"ל.

היה מנכבדי קהלתנו פרנס ומנהיג בעיר, מופלא בתורה סוחר וגביר מפאר ונדיב לב. ויתר תהלותיו תספר מצבתו:

יפה שורק כלו רענן, נטע שעשועים, נחמד ונעים!
בעצם גדלו, במיטב שנותיו, בן שבע וארבעים,
עלה עליו זכורת (לפ"ק), ויקטפהו חיש מארץ החיים.
רעש פארותיו, חמשת בנותיו, בקינתם תצילנה אזנים,
יאבלו עמהן אמן ובעליהן, באבדן אדון ביתם.
צעקת עניי קרוביו נשמעה בעיר: „איה המטיב אותם".
חסדיו וצדקותיו הרבים, יספרו תפארת גדולתו.
קול מעיר, קול מהיכל יסו"ד: „איה בחיר מנהל עדתו".
בן טובים וישרים, גדולי הערך, נדיבים וקצינים,
אלופים ואפרתים, מנהיגים וראשים, רבנים וגאונים,
שמר ללכת בכל דרכיהם, בתורה, במצות ובמדות.
רוח המקום והבריות, נוחה היה מאיש הידידות.
קנן למקום אבותיו צדיקים קרושים יסודי הדור,
זכותו לבנותיו ינון כשמש ילך הלוך ואור.

וימת ביום ש"ק ב' לחדש כסלו שנת תרל"א תנצב"ה.

ואשתו הגבירה מ' טעמא בת הרה"ג ר' חיים הכהן מביעלסק היתה מגזע האחים המיוחסים געברידער מאיר מטיקטין (עיין צד 153 בהערה).

הר"ר

---

[1]) מת על פני אביו בעצם ימיו ביום (ט' אלול תקצ"א) (מצבתו בשש"ק ח"א סי' 12). ואשתו מ' הענא בת הר"ר יעקב קאפיל מוואשילישאק, היתה נקראת בשם „הי־א-רחל-מלכה'ס" על שם המותה וחמות חמותה (מצבתה בס' „יתר שי־רי אד"ם" צד 94); ואר"י קאפיל מ' הינדא בת הר"ר יצחק (חתן הגאון ר' שאול שישקעס בעהמ"ח ס' „שביל הישר" עיין ק"נ צד 166) בהר"ר שבתי שעפטיל בהר"ר מרדכי. —

[2]) היה מגדולי הלומדים פה, ירע ערכו ויחוסו ויתהלך בדרכי אבותיו. על מצבתו כתוב: „הרב המופלג בתורה ויראה בקי בש"ס מו"" וכו', מת ביום ב' כ' מרחשון ת"ר. ואשתו מ' רחל היא בת הגאון ר' יצחק אבד"ק ברעבטיצקע, נכד הגאון ר' יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק אה"ו (עיין משפחת הורוויץ בהמליץ תרמ"ג נו' 13, 16, 20). ובת

הר"ר אליהו שטראשון
בהג"מ שמואל שטראשון (עיין בשמו).

ר' אליהו היה כעין דמותו של ר' שמואל אביו: גם הוא היה טלא בש"ס ופוסקים רו"א, שקדן אדיר בלמודו, מחדש ומעיר גירסות נכונות. שפת קדש היתה שעשועיו, והיה בקי גדול בתנ"ך. כמה שנים עמד בתור מורה בבית מדרש הרבנים שבווילנא, ואיזה שנים היה מגיה ראשי בדפוס ראם. ככלות עבודתו בערב לא לקח לעצמו תענוגי הבל, כי אם עלה לבמ"ד הגר"א ולמד תורה כמה שעות רצופות, גם היה קורא נעים בתורה ונביאים. טוב לב היה מאין כמוהו ואהוב לכל מפלגות אנשים. ויהי על פני אביו בן נ"ו שנה ביום ז' כסליו הרל"א (עיין המגיד שנה י"ד נו' 49).

אשתו הראשונה היתה בת הר"ר בצלאל שאטייקער מסאלאנט, ואחרי מותה נשא את הכבודה מ' הדסה בת הר"ר דוד צבי ברודא מהוראדנא (עיין עיר גבורים צד 80) בהגאון ר' בנימין ברודא אבר"ק הנ"ל.

זאת מצבת אליהו זלה"ה לפ"ק שטראשון

אדיר בתורה, בעל נפש טהורה, זה האיש אליהו
לכת בדרכי אביו גאון דורנו יגע כל חייהו,
ידע תנ"ך ומשניות בעל פה, חריף ובקי בגמרא
הוא קרא ושנה הרבה, ולחדש בתורה ידו גברה
בן חיל בגמילות חסד, ורב פעלים בצדק ומישרים
הרבה לו אוהבים ומוקירי שמו בכל עברים
גאון וגובה שנאה נפשו, ויגבה לבו בדרכי אלהים
שמר כל מצות שדי בכל מאדו, ומעשיו נפלאים
ומי ידמה אליו בענות צדק, בלב טוב ורוח נדיבה
אללי! נורא מאד האבל במותו, על פני אביו למעצבה
זעקת בנו יחידו וסערת בתו יחידתו, הרעישו מסביב
צלמות על עפעפי בת ווילנא, במות בנה האהוב והחביב
שם טוב ר' אליהו שאר פה על הארץ בין החיים
ונפשו עלתה בדמ"י ימיו, להתעדן שם במעון שמים.

הר"ר

הר"ר מרדכי, היא מ' האנא רייזל אשת הר"ר אהרן נאטאנזאן משווינצאן, והמה אבות מ' מלכה פיגא (עיין צד 173.) — 3) בידי בן נכדו ר' בער יצחק הנ"ל ראיתי ס' צ ו פ ר ב " ש על התורה, אשר נשאר בכתובים ממנו (עיין אוצה"ס צד 507 סי' 67, וצד 479 סי' 718. ובק"נ צד 201). ושם אשתו מלכה בת הגביר ר' אשר גינצבורג (ק"נ צד 185, ועיין „תולדות משפחות גינצבורג" צד 60 צין 4 בהערה).

הר"ר ישכר בער נאטקין (זאבל'ס [1])
בהר"ר שבתי [2])
בהגביר ר' נתן נטע שקלאווער [3])
ב"ר חיים.

נקרא בעירנו בשם החבה „ר' בערעלע זאבל'ס" על שם חותנו. היה שופלא בתורה, חכם ויועץ פלא, בעל הגיון ושכל חד, כליל המדעים

---

[1]) אשתו הראשונה מ' לאה פעסא בת ר' שמואל זנויל נפטרה כ"ז תמוז תקצ"א. — ר' שמואל זנוויל ב"ר פסח געדמיזא (נקרא ר' זאב'ל) היה עשיר נכבד פה בעירנו וסוחר מהולל ולישר סחרו באמונה כבדתהו הממשלה במעדאליא של זהב גדולה, אשר נשאה על לבו לכבוד ולתפארת. היה מגדולי פרנסי עדתנו ובא תחום שני על תקנות ח"ק מקרא בבהכ"נ דקברנים דשה"ק מיום ג' ט"ב טבת תקס"ו, עם רבים מנכבדי קהלתנו. הוא וגיסו ר' דוד לעווינסאהן נדבו בחצרם, הנקרא על שמו „זאבל'ס הויף", בית עצים להפלה אשר נשרף בשנת תקע"ז. וזה מכתב הנדבה: „אנחנו החתומים מטה מודיעים לכל מאן דבעי למנדע בדורו בזה הכתב הניתן למי שיהיו משגיחים בבית התפלה שיהי' בהצרנו, היינו, לר' צבי הירש ב"ר אליהו גינצבורג ולר' שמריהו ב"ר ברוך חגר לעווים ולר' אידל ב"ר יצחק דיק, ע"ד היות שהתנדבנו מכבר בהצרנו שבשוק סוסים בווילנא בנו' 1245 שיתפללו בו בקביעות כל מי שירצה מדיירי שו"ס ומשארי רחובות, אך כעת בעת השרפה שהיתה בחצרנו בשנה העברה, נשרפה גם בית התפלה הנ"ל ואין ביכלתנו לבנות בית תפלה אחרת במקום הנשרפת, אבל היות שהמשגיחים שהיו בבית התפלה הנ"ל, הציעו לפנינו שרצונם לקבץ נדבות לעשות בית תפלה מחומה עם קלויז אצלו באופן שאנחנו נגדב פלאץ על בית הפלה וקלויז ועל שול הויף כנהוג בכדי שיהיה מקום לעשות דופות אצל הבית תפלה ושאנחנו נגדב לזה על פונדיש, שני בתי חומה שסמוך למקום הנ"ל שנשרפו מחמת השרפה הנ"ל, והמה יתקנו גם הבתים האלה ממעות הנדבות שיקבצו, לכן ברצוננו הטוב ובדעה מיושבת ובדעות נשותינו שיהי' לזכרון עולמי עד לנו ולזכות נשמותנו הננו מנדבים את הפלאץ שלנו שיהי' עליו הבית הפלה שנשרף עם פלאץ על שול הויף וגם בתי חומה הנ"ל שנשרפו בחמת השרפה, היינו פלאץ על זאוואולאק שנגד חצר (קאציבקו) באורך מזאוואולאק עשנים עשר קלאפטיר כל קלאפטער שלשה אמות וברוחב לצד ההצר שלנו עשרה קלאפטער, וקמו השני בתים הנ"ל עם הקעלערין ופלאץ שתתתיהם עם הבודימער מתהום ארצא עד רום רקיע עם רשות להשתמש בחצר ובאר מים, ובהכ"ס לפי הצרך לבית התפלה והקלויז—בתים הנ"ל, והננו מבטיחים שאחר שיבנה חבית תפלה והקלויז הנ"ל ויתוקנו הבתים הנ"ל, יהי' ביד המשגיחים ושיהיו אחריהם עד עולם, בין בשם משגיחים, ובין בשם גבאים, לעשות בזה כאות נפשם ורצונם לטובת הבית תפלה וקלויז הנ"ל, וכל הראחאדין שיהי' ממקומות הקדש הנ"ל ומבתים הנ"ל יהיו להוצאות ש'יצטרכו כנהוג, וגם בידם יהי' רשות ללות מעות והצטרבות הבנין או אחר כך להוצאת הנהגות הבית תפלה וקלויז, ולישעבד הבתים הנ"ל בלי ידיעתנו וידיעות יורשינו. זה הכלל הנ"ל יהי' שייך לכל האגאמין שיתפללו בקביעות בבית התפלה הנ"ל, ויהי בזה דין גמינאווע דאחאדין בלי שום ערעור ועכוב מאתנו ומיורשינו אחרינו, רק זאת הותנה שהפאדאטקעם בזה שיעלה לפי ערך מהפלאץ ומבנינים הנ"ל יסולק לידינו וליד יו"א וב"כ מדאחאדין של הפונדיש הנ"ל. וגם זאת התנה שעד עולמי עד יהי' בין המשגיחים או גבאים אחד מיוצאי חלציגו, ושיהי' הוא ראש המשגיחים כמו פרעזעש בשאסייא שלהם, ואף זאת שאחר כלות שנותינו ושנות נשותינו ביום יארצייט של כל אחד מאתנו ובכן בכל ימים טובים יעשה אל מלא רחמים עבור נשמותינו וביום היארצייט יולמד בהקלויז פרק משניות. כל הנ"ל נעשה ברצונינו

המדעים ונשוא פנים. בגלל הדר פניו, יפי תארו וחכמתו, נבחר מאת עדתנו לנסע אל עיר ווילקאמיר לקבל את פני השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי

ברצונינו הטוב ובאנו על התחום, יום ג' ה' סיון תקע"ח לפ"ק ווילנא, נאום זאוויל במו"ה פסח גערמייזא, ונאום דוד בלא"א כמו"ה אריה ליב זצ"ל לעווינזאהן. — בפנינו עדים הח"מ התמו א"ע הנגידים מו"ה זאוויל במו' פסח גערמייזא, ומו"ה דוד בנו' ארי' ליב לעווינזאהן ובקשו מאתנו לקיים תחימתם והענין כפי מה שמבואר בארך בכתב הלז, ולראי' באנו על התחום, נאום דוד בהר"ר יצחק סלקניקער, ונאום אליקום געץ במו' חיים רובזעוויציער". — ר' זאוויל וגיסו ר' דוד נזכרו לשם בס' „דרך המלך" (שקלאב תקנ"ח) — דרושים ע"פ המסורה לדודו אחי אמו של ר' זאוויל — הוא הרב הדרשן הישיש ר' יחיאל מיכל במו' יהודה ליב מק"ק קאלווארייע וכותב שם: „ועל טוב יזכר שם משמואל, דרך הילובי היה קרוב אלי ונואל, ה"ה בן אחותי יונתי תמתי האלוף התורני הגביר מו' שמואל זנוויל בהתורני מו' פסח, ושני ברומה לו ניהו גיסו וישותפו, שטף מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ביניהם כל ימי חייהם, ה"ה האלוף התורני המנהיג הנגיד מו' דוד במו' אריה ליב, ויהי דוד בכל דרכיו משכיל לדל להלות לעני בשעת דחקו" וכו'. — וכן יזכירם ר' מיכל הנ"ל פעם שנית, בספרו „פארי הלכות" והוא חלק שני לס' הנ"ל, וגם בא בשיר קטן אשר הר"ת זנוויל וזהו: זכרון בספר, נצח לא יופר, ויוסף לפרח, ויציץ ציץ ופרח, לו ולדוד ולזרעם עד עולם". — גם בס' „כבוד יום טוב" (ווילנא תקע"ז) נזכרו שני הנדיבים האלה לכבוד ולהפארת. — מנוחת כבוד שני הנדיבים היקרים האלה בשדה קברות החדש פה עירנו. על קבר ר' זאוויל אין ציון ואין אחד מיורשיו יודע את יום, חדש ושנת מותו (י"ז תמוז); על קבר ר' דוד זה לא כביר הוצב ציון קטן ופשוט מאד; זהו שכרם בעוה"ז! — שם אשת ר' זאבל מ' דבורה ושם אשת ר' דוד מ' רחל. — בית הכנסת הזה עד היום יקרא על שמו בשם „זאבל'ס שול", אף כי החצר הנהו בידי אחרים. בשנת תרנ"ח תקנוהו ויפארוהו והרחיבוהו בנדבת רבים. — [2]) אשת ר' שבתי מ' פייגא בת הגאון מו' העשיל סירקין בשקלאב (מת ב' דשבועות תקס"א) בהגאון ר' נחמן סירקין, בהגאון ר' שמואל צבי הירץ אבד"ק בריסק, בהגאון ר' אריה יהודא ליב סירקין אבד"ק בריסק וקראקא (בעהמ"ח כ' „שאגת אריה" „וקול שחל" (נאייווייט תצ"ז) ושו"ת „האונים בתראי") בהגאון ר' שמואל צבי הירץ אבד"ק פינטשוב, בהגאון האדיר ר' יואל סירקש הוא בעהמ"ח שו"ת הב"ח הישנות והחדשות (עיין ס' „עיר הצדק", וס' „עיר תהלה", ועיין להלן בשם ר' העשיל סירקין). מלבד ר' ישכר בער היה עוד בן לר' שבתי, שמו הר"ר יעקב נאטקין אבד"ק ראדושקאוויץ („עלי הדס" עלה ז' צד 87). — [3]) הוא ר' נ ט ע הנודע בזמנו בהיותו פקיד לצבר בר בעד חיל צבא רוסיא בעיר המלוכה פטרבורג ומצא חן בעיני הנסיך פאטעמקין, גם היה נודע להמלכה יעקאטערינא. לפי מנהג היהודים אז היה נקרא על שם עיר מולדתו בשם: ר' נ ט ע ש ק ל א ו ע ר והעמים קראו לו נ א ט ק ע, והוא ראש למשפחת נ א ט ק י ן עד היום. — ר' נטע היה י"א וסר מרע, דורש טובה עמו ובכל יכלהו ראה לעשות לטובתם ועל כן היהודים הנמצאים אז בפטרבורג נתנו כבוד לשמו. — בזמנו היו עמו עוד שני קבלנים (פאררי אדרציקעס) מצוינים בפט"ב. האחד הוא ר' יהודה ליב ב"ר נ ח (נעווחאוויץ) מלעטשוב אשר הקדיש את מחברתו שכתב בשפת רוסיא בשם Вощль дщери Іудейской למכיריו: להר"ר אברהם פרץ, הנמצא גם הוא בפ"ב, ולר' נטע הנ"ל (פט"ב 1803). המחבר העתיקה בעצמו לשפת עבר בשם קול שועת בת יהודה ומליצה ישרה עבור היהודים להסר מהם תלונות העמים (שקלאוו תקס"ד). שם קורא המחבר את ר' אברהם פרץ בשם יועץ המסחר, ואת ר' נטע בשם דורש טוב לעמו. — בסדור „שער הרחמים" או „מגיד צדק" (שקלאוו תצמ"ח) לאבי זקני הרה"ג ר' פנחס מ"מ דק"ק פאלאצק כתוב בדף ב' ע"ב: „ועל טוב יזכר שמו, ה"ה הרבני המופלג חכם הכולל קצין ונגיד ונדיב ושחר לב, שר ונגיד בישראל המפורסם מו"ה נתן נטע במו' חיים מק"ק שקלאוו ש"ב זוגתי, ברך ה' חילו וכו' וצדקתו היא סמכתני להוציא לאורה חבורי, טוב עין הוא יבורך, כי סמך בשתי ידיו עלי יד להכשר יד לטהרה וכו', וישגא שלותו לעד בלי ירח עם אשתו הנגידה הגבירה והמפורסמת המחוללה וממשטה בדיו יצא פריו גזע צדיק, נטע

מונטיפיורי בשם עדתו. השר קבלהו בפנים מאירות, קראהו לאכל אתו לחם, וגם נשא לפניו כוס יין לחיי קהל עדת ווילנא ולכבודו („האורח" צד 10 סי' 3). אמרי פיו נמלצו בחן שפתים, ובלשון למודים דבר עם שרים ורוזנים ונסיכי ארץ בקרית מלך רב בס"ט פטרבורג בעניניו ובעניני הכלל באמונה שלמה. וכה תספר מצבתו:

מצבת החכם כמו' בער נאטקין לפ"ק

ינון שם כבוד רב נכבד, מופלא בתורה וחכם מדיני
בן טובים גדולי הערך, מהגאון הב"ח דור שמיני
עטרת זקנים, פאר ישישים, נזר בניו, הדר העיר
רב פעלים במעללים מי ימצא תמורתו במהיר
בנתיבות התבונה והמדע נודע בקהל חכמים
רוזנים ושרים ינידו תהלתו, כי כל פעלו תמים
שפה נאמנה ומליץ יושר להיטיב לרבים בנועם ניבו
בעצה, בפועל, במעשה, בטובו ובכל נפשו ולבבו
תורה ואמונה, חסד וצדק, אמת ושלום בו נפגשו
יחד כל טוב פאר המדות מעולם בלבו שורשו
נר אור טהור קרן יקרת נפשו ביראה נפלאה
זכרון צדקתו לבניו, והתלתו כל העיר מלאה.

ה"ה הרב המופלא, חכמתו האירה פניו ותומתו הלכה לפניו
כליל המדעים, נחמד ונעים, השלם בכל המעלות הנעימות
כהר"ר ישכר בער בהגביר ר' שבתי נאטקין זלה"ה
הנודע בשם החכה ר' בערעלע זאוויל'ס
ויומת בן ע"ה לחייו לפ"ק ביום וא"ו עש"ק הוא ח' בכסלו לפ"ק
בשנת תרל"א תנצב"ה.

הר"ר

שעשועים בניו וחתניו המפורסמים ביחוס, הגדולים בתורה, השלמים בחכמה, המוכתרים בענוה, המסולאים בפז הם ונשיהם המפורסמות בחכמה וביחוס מחורי ארץ הפרתמים ושרי המדינות, יהלך לפניהם צדקתם וכו'. — בס' „זרע קדש" להר"ר משה זלאטאווער (ברלין תקנ"ח) נמצא מכתב מליצה מר"נ נאטקין. — בהלבנון שנה שלישית נו' 18 כתוב: „בימים האלה עבר עלינו איש קדוש מירושלים עיר הקדש, ה"ה הרב הגדול בתורה וביראת ה' טהורה, נכד הגאון בעל „שאגת אריה" מו' נתן נטע נשקין הי"ו. האיש הנכבד הזה הולך ונוסע בשליחות מצוה בשם כל כוללות אשכנזים להשמיע נדבות וכו' וכו', ציר יקר וכו' (עין תמ"ג צד 50). — ר' נטע שקלאווער היה גם מהמקבלים את הזכות על שדה קברות ישראל בפ"ב (י"א ניסן תקס"ב), הלא הוא כתוב ראשון בפנקס הח"ק בשם יקר ונכבד, בעת אשר על יתר המקבלים לא כתבו מאומה. — בפנקס הח"ק בפ"ב כתוב למזכרת זכרון יום מותו בדברים האלה: „השר ונגיד ר' נתן נטע בן היים משקלאב נפטר ביום

הר"ר גרשון אמשטרדם
בהרב הג' ר' משה

התיחס עד הגאון בעל „עוללות אפרים". היה נקרא גם כן בשם ר' גרשון מיכל קצין"ס [1]) על שם חותנו הגביר. בימי עלומיו בהיותו סמוך על שלחן חותנו הנ"ל, התרועע עם גדולי תורה בזמן ההוא, וביותר בבית הגאון ר' אבלי זצ"ל, והוא הוקירו והכירו לנבון דבר דת ודין, ולפעמים נתן לו הרר"א רשות לחתום תחתיו על איזו פסקים; ובזאת נתעלה שמו לגדול וחכם מפורסם, ועל כן לקחוהו אחר כבוד להיות איש הבינים בעניני עזבונות, חלוקות חצרות, ובין עצומים הכריע להשלים ביניהם בטוב טעם ודעת ובשכל רב, ומואת מחיתו שנים רבות. בשנת תקפ"ז נלוה אל חברי ישיבת הארבעים (עיין בשם ר' מרדכי מעלצער צד 122) ואיזה שנים היה גבאי בהישיבה הגדולה בחצר ר' מיילא. גם היה קורא בתורת אלהים, ובשבתות ויומים טובים באו לבית מנינו נכבדי אנשים לשמוע נעימות מנגינותיו בקריאתו; היה גם מתפלל, וראש לחבורת המוהלים בעירנו. הוא יסד בית הכנסת אורחים, ועמד בראשו למלאות כל מחסורי האורחים. בשנת תר"ט, כשמת שם אורח הגון הר"ר גרשון שלמה אב"ד מוואלאטשין, הספידו בכבודו ובעצמו בפניו על הב"ע. הוא היה מפתח לכמה ענינים בכלל ובפרט, טוב ומטיב לכל קשי יום, יועץ פלא, חכם חרשים, נבון לחש. ובמימב שנותיו בהיותו עומד על מצב טוב, פזר רב כח ורב כסף ומכתבים רבים שלח לערים שונות בחו"ל, עדי השיג את כתבי הגאון האדיר בעל „שאנת ארינה" וגם נסע בעצמו לעיר קארלכרוא במדינת אשכנז, מקום מושב הגאון ר' אשר בן הגאון ש"א הנ"ל, ומידו קנה את

ש"ק י"א אלול תקס"ד (1804) בשעה השביעית בבקר, ונקבר ביום א' י"ב אלול בשורה הראשונה אצל הקדוש סענדר (אלכסנדר) בן חיים משקלאוו (ר' יהודה ליב גארדאן במאמרו 1881. בספה"ע Къ исторіи поселенія евреевъ въ Петербургѣ

[1]) ר' יחיאל מיכל ב"ר שרגא פייבש (חתן ר' יהודה הלל"ס) מעיר זעטל (ולכן כינוי משפחתו זעטל) הי' גביר נכבד בערתנו והקדיש בחצרו בית תפלה. נמצא חתום בפנקס דת"ת ובפנקס של חבורת מקרא מבית הכנסת דקברנים על תקנות הח"ק: „אור ליום ג' טו"ב טבת תקס"ו". לפניו בא עה"ח, אליהו ב"ר יצחק אייזיק גינצבורג (עיין צד 43), ואחריו ר' דוד יהודה ליב בהר"ר צמח (עיין צד 156), ואחריהם עוד חתומים רבים. את תתימותיהם מקיים עפ"י מעשה ב"ד, ביום ד' ג'-שבט תקס"ו „צבי הירש במו' צמח ז"ל" (ר' הירשעלע מו"צ דפה"ק, הנזכר בק"נ צד 284). ר' יחיאל מיכל התחתן עם גדולי ארץ: לבנו יחידו ר' יצחק ליב, לקח לו לאשה את הכבודה המצוינת מ' יהודית בת הרה"ג ר' יעקב הכהן ראפאפורט ממעזיבוז בהג"מ זלמן סערעלעס מבראד והחתן הגאון ר' בערוש אבד"ק מעזיבוז (חתן הרה"ג ר' מאיר מקאנסטאנטין בן הגאון ר' יעקב עמדין, בהגאון „חכם צבי") בן הג"מ ארי' ליב הכהן ראפאפארט, בהג"מ ר' חיים הכהן ראפאפורט הזקן אבד"ק לבוב (עי' „אנשי שם" 69); ויטותו ר'

את כל הכ"י, ובהם גם את הס' „מעונות אריות" חבור נפלא על חשן משפט מאביו הגאון ר' אשר אבד"ק וויזן, פינסק, דייקא ונחית לעומקא דדינא כאחד מהגאונים הראשונים (אדות הס' ש"א והס' מ"א אלה עיין צד 53 וצד 89). בשנת תרט"ז אחרי מות הרה"ג ר' ישראל גארדאן רב העדה (עי' צד 192) בהסכמת כל עדת ווילנא בחרו בהר"ר גרשון להיות רב העדה על מקומו על שלש שנים, וינהל את משרתו במועצות ודעת והטיב לכל בכל מה שהיה לאל ידו, עד כי הקיסר יר"ה נשא את פניו במכתב תודה עבור נדבת לבו. ואחרי כלות משך רבנותו באה פקודה מאת הממשלה לבחור „רב העדה" בלתי מתלמידי בית מדרש הרבנים בווילנא, ונבחר אחריו לרב הר"ר אפרים כהן (עיין בשמו). בשנה זו הבין את הכתבים הנ"ל לדפוס, וידפים מודעה על זה ויודיע בה מהות הכתבים על מה אדניהם הטבעו, ומבקש מכל נדיבי עם להיות בעזרתו (נדפסה ביום א' ז"ך ניסן שנת „הגבורות", תב"רך לפ"ק, לסדר והקרבתם מנחה חדשה).

ובשנה ההיא הדפים ספר „גבורות ארי" על מסכת תענית בהסכמת הגאון ר' אשר בן הגאון שאגת אריה האבד"ק קארלסרוא, מיום צום הרביעי תקצ"ו, ובהסכמת תלמיד הנ"ל, הגאון ר' אליהו בהר"ר אפרים ווילשטעטער האב"ד קארלסרוא הממלא מקום רבו הנ"ל, מיום ב' וישלה תקצ"ט. ועוד מהגאון הזקן ר' גדליה בהר"ר יעקב רוטנבורג מטיץ, דור עשירי ממהר"ם רוטנבורג אב"ד דק"ק באדינגהיים, ג' כ"ה חשון תקצ"ט, והוא תלמידו של הגאון המחבר ש"א.

ועשרים הרבנים המסכימים, המפליגים בשבח הספר ומחברו, את המו"ל הר"ג מתארים בתאר הרב הגדול חריף ושנון. בסוף ימיו חי הרג"א חיי צער ועוני עד יום מותו כבן שמונים שנה, בעש"ק ד' תמוז תרל"א. ואחר מחתני ר' גרשון הוא הרב הגדול חריף ובקי ר' שלמה טוביה אבד"ק אָמסק בסיביר המדינה, שהריץ שו"ת עם הגאון נציב"ב מוואלאזין.

הר"ר

יצחק יהודה ליב (ביום ה' חשון תרי"ד) ויהודית אשתו (ביום י"ד אייר תרכ"ג) והשאירו אחריהם בנים שנים: א) את הגביר ר' זלמן זעטל, חתן הר"ר צבי הירש הלוי הורוויץ מברדיטשוב בהר"ר יוקיל, בהר"ר נתן פרנס מבראד, בהגאון ר' אברהם העשיל, אחי הגאון בעל „ההפלאה". אשת הר"ר צ"ה הנ"ל מ' אסתר גיטל, היא בת הרב ר' יצחק ישראל (אחיו הוא הגביר ר' מאיר בראדסקי, אבי הגביר ר' ישראל בראדסקי מקיוב) בהגאון ר' סענדר חיים, חתן הרה"ג ר' זלמן פערעלעס הנ"ל (עיין הקדמתו בס' „תבואות שור" (זאלקווא ת"ר) ועיין בשה"ג החדש סי' ז' במכתב הג"מ ר' זלמן מרגליות). ואמו ש"ר סענדר חיים מ' דבורה בת הגאון ר' סענדר בעהמ"ח ס' „תבואות שור" ולמעלה בקדש חתן הרב מ' מרדכי ר' ליבשש מזאלקוי בהגאון מ' איסרל ז"ל בהגאון מהדורא בתרא (חתן הגאון מהרש"א) בהגאון מ' יצחק חתן הגאון מ' בונם מייזלש חתן הרמ"א, והג"מ איסרל היה חתן הרב מ' אברהם בהמפורסם מ' ליפמאן חתן הגאון מהר"ם מלובלין; ב) הגביר ר' יהודא זעטיל חתן אחיו ר' זלמן הנ"ל. — הרי"מ השיא את שש בנותיו: א) את מ' בת שבע להר"ר גרשון אמשטרדם; ב) את מ' אסתר להגביר ר' יצחק הלוי לנדא (הנקרא ר' יצחק וואַרשעווער)

הר"ר דוד הלוי עפשטיין [1])
בהר"ר שמעון זימל [2])
במו"ה יחיאל מיכל [3])
בהגאון ר' דוד הלוי [4])
בהרה"ג ר' יצחק אייזיק הלוי
בהרה"ג ר' אברהם [5])
בהרה"ג ר' מאיר
בהגאון ר' אברהם הלוי עפשטיין
בהר"ר מאיר.

היה מודע להגאון ר' אבלי מווילנא והיטיב לראות את פני גאוני דורו, ממי תורתם שתה ולאור מדותיהם התחמם וכל מעיניו אך בס' הרמב"ם ומפרשיו ובקי היה כמעט בכל חלקיו, חדושים ממנו נדפסו בהלבנון שנה ד' נו' 3. ויהי בווארשא ביום י"ח אדר ראשון שנת תרל"ב. תחת המליצה, החקוקה על מצבתו, הנדפסה בס' „נחלת עולמים" סי' קט"ו, כתוב: „מצבת כבורת הרב הגדול חריף ובקי, צנא מלא ספרא הגביר המפורסם

גין ונכד לבעל „נודע ביהודה" ואחרי מותו עירי כ"ו סיון תרט"ו (מצבתו ביתר שירי אד"ם צד 83) נשאת להגאון ר' שמואל שטראשון; ג) את מ' לאה להר"ר שלמה משה בן הר"ר יעקב לוטצינער; ד) את מ' טייבע להר"ר ברוך בהר"ר משה ישעיהו פריוועי (מצבתו בנחלת עולמים סי' ע"ו) בהרב הצדיק ר' ליבוש בילגראייער; ה) את מ'... להר"ר אליעזר בן חורגו של הגאון ר' ארי' ליב צונץ בעהמ"ח ספרים רבים. ו) את מ'... להר"ר מנחם אליעזר בהר"ר לוי דוד גינסבורג בהגאון ר' מנחם אליעזר בעהמ"ח ס' „יעיר קנו" (עיין ק"נ צד 205 וצד 284).

[1]) בנו הוא הגביר החכם ר' אייזיק עפשטיין מווילנא (מת בברלין ג' סיון תרנ"ב) ובידו ראיתי בכתובים ס' מ ר כ ב ת ה מ ש נ ה ל ר א ב י "ה (עיין צד 33), וגם מאביו נשארו בידו חדושים רבים בכתובים על ס' יר החזקה להרמב"ם (עיין ס' נחלת עולמים צד 109 סי' קט"ו). והוא היה חתן הגביר ר' חיים הלוי הורוויץ (מינסקער) מת בווילנא ז' ניסן תרט"ו) בהגביר ר' יעקב דאקשיצער ממינסק (עיין המגיד שנה 10 נ"ו 34 כי מצאו כתוב על פנקס הצדקות שלו יותר מחמשים אלף רו"ב נדבות גדולות לבד נדבות קטנות אשר לא כתבם על ספר) והר"י פזר הון עתק לקחת חתן לבתו את הגאון הנפלא המיוחס האדיר ר' זכריה ישעיה הכהן יאללעש מק"ק לעמבערג בעהמ"ח ס' דובר מישרים, עת לדבר, זברי שעיהו, ורז"י בגאון תורתו ובחכמתו זכה לאכל לחם על שלחן השר הצדיק ר' משה מונטיפיורי. רז"י מת בעש"ק כ"א אייר תרי"ב (עיין ס' רבני מינסק צד 46 וקצר מאד בתולדתו בצד 29). ור' חיים היה תתן הנכבד המפורסם ר' יצחק שב"ד, ואשת הר"י"ש היא המצוינת מ' שרה בת הר"ר הירש גינצבורג אחי הר"ר אייזיק גינצבורג (עיין צד 43 ועיין בס' תולדות משפחת גינצבורג בצד 82). — עוד חתן היה לר' יעקב דאקשיצער הג"ל הוא הרב הגביר המשכיל ר' יצחק ריינ ה ערץ חבר ס' כעין ס' א מ ת ו א מ ו נ ה לאר"ם הבהן ונשאר בכתובים; מת בן נ"ג שנה א' דסוכות תרכ"ט (עיין הכרמל שנה שביעית גו' 25) ובעהמ"ח ס' רבני מינסק לא הזכירו? — [2]) אשת ר"ש זימל מ' מרים בת הרב ר' יעקב גראייעווער מסלאנים (מתה ט"ו סיון לס' „ער האסף מרים" תר"ו). ה ר ש "ז תי בווארשא כעשרים ושתים שנה בעשר גדולה וכבוד. ויהי בער"ח כסליו ש' תרט"ו ומצבתה בנחל ת עולמים סי' ס"ב. — בנו השני יודל (הנזכר לקמן) בספרו מ נ ח ת י הוד ה

המפורסם שוע ונדיב נודע לשם ולתהלה בתורתו וצדקתו כש"ת מו"ה וכו'.— אשתו הגבירה מ' עלקא בת הרב הגאון ר' יחזקאל הלוי לנדא ראב"ד דק"ק ווילנא (עיין צד 32) מתה בווארשא בשנת תקפ"ט. אחיו הבכור הוא הרה"ג ר' יודיל הלוי עפשטיין) (תלמיד הגאון ר' טעבעלע אבד"ק מינסק) נפטר בווארשא ך' תשרי תר"ם[6]. — אחותם של ר' דוד ור' יודל, היא אמר של

(ווארשא תרל"ז) צד רי"ג ע"ב כותב), כי ביום מות אמו השלים באורו על מס' הוריות וכן השלים ספרו קנמן בשם ביום הזה בשנת תו"ו. — [3]) אשת הרי"מ מ' פעסיל בת הרה"ג ר' אליעזר ליפמאן בן הרה"ג ר' שמעון זימל בודניצער, בן הגאון ר' זכריה מענדיל אבד"ק בעלוא בעהמ"ח מ' באר היטב על יו"ד (אמשטרדם תקי"ד) בהגאון ר' אריה ליב (היה נקרא "ר' ליב דער הויבער" או "ר' ליב פישל"ס" ע"ש חותנו) אבד"ק קראקא (עיין "עיר הצדק" סי' ט"ז צד 114, ובס' שה"ג החדש סי' ס"כ) בן הגאון ר' זכריה מענדיל, אשר מת בארץ ישראל (עיין בהקדמת ספר "מנורת זכריה" ובס' "זכריה משלם"). — [4]) היה אב"ד ור"מ בכמה קהלות בק"ק הלוסק וקרוב לכ"ה שנה. — [5]) היה חתן הגאון ר' נחמן (פעפיש או ליפשיץ) ראפאפורט אבד"ק דובנא רבתי, חתן הגאון ר' יוסף אבד"ק לבוב ("אנשי שם" לר"ש בובער ס' רכ"ד) חתן הגאון מהר"מ לובלין. ר' אברהם נזכר בש"ת הב"ח החדשות סי' ל"ו, ל"ז, מ"א ובחלק אבן העזר סי' ט' ("עיר תהלה" צד 26). בש"ת הב"ח כ"י, אשר היו לעיני, נמצא בסי' ק"כ וקל"א חותם: "בהר"ר מאיר סג"ל עפשטיין" וסי' קמ"א בדבר ענוגה שו"ת ממנו עם הגאון ר' מאנש מווילנא, וסי' קכ"ג, ש"ב. מק"ק לבוב". מקום מנוחתו לא נודע (עיין "גבורות האר"י צד י"ב, הנדפס בווילנא תרמ"ח). ר' נחמן בא בהסכמה על שו"ע או"ח הוצאת ר' עטיאש באמשטרדם ביחד עם הרב ט"ז והר"ר העשיל. — עוד כותב שם: "זה הראני מר חביבי ושארי הגאון ר' יעקב רכהן ראפאפורט אבד"ק אוסטרהא בהיותו באהלי בק"ק בריסק דל"ט על חתונת נכדתי בשנת הרי"ר, והיה זה האיש אברהם (עפשטיין הנ"ל) גיסו ובעל אחותו של הגאון ר' שמחה הכהן ראפאפארט אבד"ק ראוונא. וכתחנו של הג"מ אברהם נשאל שם (נחמנאוויצעש) על משפחת עפשטיין.— עוד מי"ח של הגאון הזה הוא הגאון והחסיד ר' נחמן הלוי עפשטיין אבד"ק בארי במדינת אוקריינא. וכשנתקבל הגאון "חכם צבי" לאב"ד בק"ק לבוב ויהן גזרתו שכל הרבנים והשוחטים ומו"צ מהערים השייכות לגליל לבוב, יבואו במשך שנה אליו לבודקם באו"ה וכשלא יבאו אזי יאסור הוראותיהם ושחיטותיהם, ור' נחמן היה עם בני עירו כפוף לק"ק לבוב ואף כי הר"נ היה זקן ותש כח אבל הוכרח לנסוע בגזרת הח"צ ובטרם בא הזקן ללבוב נחלה הג"מ "חכם צבי" ויאמר קודם פטירתו שנגזר עליו למות על שהטריח רב זקן מרבני גליל שלו וכבוא הג"מ ר"נ בשערי לבוב פגע במטת הג"מ ח"צ זצ"ל. — [6]) חבר לקוטים קצרים על אגדות עין יעקב בשם קנמן בשם; נדפסו ביחד עם פי' "עין אברהם" להר"ר אברהם שי"ק (קעניגסבערג תר"ח). — עוד חבר ס' מנחת יהודה מפורש על כמה מסכתות; בהקדמת סדרו זה כותב הליכות חייו, למודו ועסקיו, עשרו ואסונו, ויותר מלאף רו"כ הוציא לסדר את ספרו זה והדפיסו בלתי מאתים וחמשים בווארשא בשנת "מנחת יהודא הוא יודל הלוי" לפ"ק (תרל"ז) וכותב: "שפתחתיו ורביתיו זה ארבעים שנה". — בספרו זה חידושים מאיזה בני עירנו ועוד כמה ענינים הראוים לדעת ע"כ הזכרתים פה. בצד י"ב ע"ב: הגאון ר' זעלמעלע אכל בעיו"כ יותר מראי, כ"ו ע"א: "להוי ידוע שאחר מהמחברים בספרו ע... א... (אולי הוא ס' עמודי אור" או ס' "עמודי אש") שם בספרו זכרו כאלו מאתו יצאו הדבריו"; ל' ע"א: "ורז"ל ידעו לפני אלפים שנה את אשר הדשו הטבעיים האחרונים להגן מן הרעם על ידי מוט ברזל על גג הבית"; ע"ז ע"ב: מחהני ובן אחותי החריף ושנון הר"ר שמואל טובי' פיגיש" ושם "מס' הגאון נשיא ישראל ר' יצחק מוואלאזין"; צ"ג ע"א: "בשם שארי הרה"ג מו' זלמן בהרב מו' הלל ריבלין משקלאוו"; צ"ט ע"א: "הספור מפטירת הגר"א שלא לפסול הציצית (עיין "עליות אליהו"); ק"ב ע"ב: "ואפרין נמטי לידי" הרב הגדול הגביר ר' מתתי' שט־אשון שכתב לי' וכו'; קכ"ז ע"ב: "בענין י"צ של אדם גדול יבואו על קברו באותו יום מדי שנה בשנה ומתפללים

של החכם הגדול ר' אברהם ב"ר יצחק ז"ק מס"ט פעטערסבורג [7]). וקרובו מצד אבותיו הוא:

הר"ר מרדכי צבי הלוי עפשטיין [1])
בהר"ר יהודה ליב הלוי
בהר"ר יהושע הלוי [2])
בהר"ר צבי הירש הלוי [3])
בהר"ר מרדכי הלוי ווילנער עפשטיין [4])
הרמ"צ היה מופלג בתורה ירא וחרד לדבר ה', מת י"ז סיון תקצ"ט.

ולומדים וכא"י קורין אותו יום „אשכבתא" — וכן הראה לי המו"צ דק"ק גורע בט"ו"ד סי' שד"ם; קמ"ד ע"ב: „בשם הגר"א להשכים ולהעריב זמן התפלה להפיל שונאיו וכמשלש חדשים נאבדו כל שונאיו"; קנ"ט ע"ב: השושבינות יותר מצוה ממצות סנדק עיי"ש דברים ישרים": קצ"ח ע"ב: „כ"ז שמעתי מפי הכשר והישר באדם המופלג מו' אידל שערשעווסקי ז"ל"; רכ"ב ע"ב: הרבה בני אדם ראו נקבה אחת שהיו לה שני ראשים ושתי פיות וכן שמעתי מפי ר' ישראל שוחט מגור קאלווריץ שהוא בעצמו ראה אותם בדאנציג; כדף רמ"ב מביא ספור על מאמר חז"ל (נדה דף מ"ד) ונשחהא ולד אחר אחר חברו ג' חדשים והרי הוא יושב לפנינו בבהמ"ד, ומאן נינהו, יהודה וחזקה בני ר' חייא וכו', „וכן ראיתי לגדול אחד ז"ל בספרו... אשר הוא כמסתפק ע"ז וחושב אולי הספור הזה הוא איזה חידה, ולזאת הנני להודיע לכל בני ישראל את אשר נודעתי בחצרי אשר ירשתי מ"א אז"ל, שאיש אחד ר' צבי ממארקושאוו, הסמוכה ללובלין, הולידה אשתו בן וחי יום אחד ומת ואחרי קטה ממטתה ונקתה והתעתדה להתקדש מטומאתה אחרי שטוענת שבועות והנה בלילה אחזה חבלי לידה אשר לא רמתה ולא עלה על לבה והולידה בן ונקרא שמו „ואלף יואל" והוא הניח שני בנים חזקים וברואים; כ"ז הוא לא חדה, כי אם אמת גמור ודברי חז"ל אמת ויציב". — בהמגיד שנה כ"ב יו"ד השון תרל"ט נו' 43 צד 373 כתוב כי אשה עבריה אחת ילדה בת אחת ולאחר ארבעים יום ילדה בת אחרת, עיין יבמות דף ס"ה ע"ב שקרה כזאת לאשת ר' חייא עיי"ש. [7]) בן ארבעים שנה נהיה לדירעקטאר בסודנאי באנק בפט"ב, והממשלה כבדתהו בשם: „יועץ מדיני בפועל". מרי שנה בשנה חלק לצדקה ששים אלפים רו"כ, וביותר לעניי בנ"י (השחר תרמ"א צד 237 והתלותו בנאוואסטי 1891 נו' 107) מת בעיר בערלין בחדש אייר תרנ"ג בן ס"ד שנה ויובילו אותו לעיר ניסעגן ומ"כ על יד קבר בתו (הצפירה שנת העשרים נו' 34 כ"ד אייר תרנ"ג).

[1]) הוא אבי הרה"ג הגביר ר' יהושע חיים הלוי עפשטיין פה ווילנא, לעת זקנותו חבר ס' חדושי ר"ח (ר' יהושע חיים) כולל חדושים ובאורים והגהות על מדרש רבה לכל פרשיות השנה (קמ"ה דפ"ם) ואחרין קונטרס בשם: לקוטי ר"ח (ר"ח דפים) והוא הדושים והגהות בגפ"ת בש"ם בבלי וירושלמי. רובם באגדה ומעוטם בהלכה. ובסופו עוד חדושים כולל שלשה מערכות בפלפולים נערכות מאת בנו הרב הג' הגביר ר' מרדכי הלוי עפשטיין (חתן הגאון ר' הירש ברי"ש האלבערשטאדט מקאוונא)— הרי"ח כתב וסדר את ספרו בשנת תרמ"ט. ובמקומות רבים כיון אל מטרת האמת והדפיסו בשנת תר"ן, והלקו ללובדי הורה חנם, ומי שקנהו ממנו הקדיש מחירו לצדקה. והגאונים המסכימים על ספרו מתארים אותו בתארים „החריף ובקי". לבד גדלו בתורה אשר כל יום לומד שיעור קבוע מעוטף בטו"ת בבמד"ר היסו"ד אשר היה שנים רבות גבאי שמה, הוא איש כדות נעלמות מלא יראת ה'. גבאי ראשון על בית עקד ספרי הגרמ"ש, גבאי ראשון (מעזידענט) בבית אסף זקנים וחלשים כמה שנים בכתו, בעצה, ובעבורתו הנאמנה, ה' ברכו בשיבה טובה תורה וגדולה ועושר כאחד, ויאריך ימיו לכבוד עירנו ולכבוד בניו וביתו. אשת הרי"ח החשובה הגבירה מ' היה לאה בת ה"ר בנימין אויערבאך בן הר"ר יוסף ב"ר יואל (הנקרא ר' יאסעלע יואל'ס) ומצבתו בקריה נאמנה צד 230 סי' כ"א כתוב: השנון ומופלג שלשלת היחס

הר"ר שמואל שטראשון
בהרב ר' יוסף [1] (ק"נ צד 255)
בהרב הג' ר' שמואל [2] אבד"ק זאסקעוויץ.

נולד בעיר זאסקעוויץ בליטא ביום ח"י חשון בשנת תקנ"ד (השנה אשר בה נכבשה כל ארץ ליטא, ויצאה מרשות הפולנים ובאה תחת יד רוסיא האדירה ט"ו באב). אחד מרבותיו היה קרובו הוא הר"ר אליעזר זאסקעוויצער (עיין בשמו); אחרי היותו לבר מצוה לקחהו לחתן הרב הנגיד ר' דוד שטראשון [3] ויתן לו את בתו המצוינת מ' שרה לאשה, ויהי סמוך על שלחן חותנו בכל טוב; שם למד תורה מתוך הרחבת הלב ועד שנת תקע"ב, עת מלחמת הצרפתים, אשר התריבה את המלון „שטראשון" מקום מושב חותנו, ויבא הרש"ש עם כל בית חותנו אל ווילנא. בעבור זמן לא כביר קנה הר"ד בית חומה בהחל רחוב סטעפאן, ושם יסד בימד"ר לתורה ולתפלה, הנקרא עד היום בשם „ר' דוד שטראשונערס קלויז". הרש"ש היה אז אברך מלא בתורה, עם כל זה מנה חותנו רב מורה לו את הרה"ג ר' הירש שב"ד (עיין צד 53 בהערה) [4]. הרש"ש מצא לו רע וחבר בדומה לו את הרה"ג ר' מרדכי מעלצער, ויהי גם הוא חבר

מו' וכו' מת ח"י כסליו תקע"ג. — [2]) אשתו מ' פיגא בת הרה"ג ר' אשר עזזיל ראב"ד בסלאנימא בעהמ"ח ס' ברוך מבנים אשר (זאלקווא תק"ט) וס' אותות למועדים (זאלקווא תק"ב), מת בעיר אוסטרה בוואלין ביום ג' י"א אדר ראשון תקל"ז, בהגאון ר' יהודה ליב אבד"ק פינסק וסלוצק בהגאון ר' אשר אבד"ק פינטשוב. — [3]) הר"ר צ"ה היה אחי הגאון בעל הפרדס. ומצבתו בס' עיר גבורים צד 60. — [4]) הוא ר' מרדכי ווילנער מהוראדנא, ואשתו מ' לאה בת הגאון ר' ארי' ליב אבד"ק לידא (ע"ר תולדות משפחת עפשטיין עיין בס' גבורות הארי להר"ר אפרים מרדכי עפשטיין מנאוואהרדאק הוצאה שניה ווילנא תרמ"ח).

[1]) אשתו המצוינת מ' ראסא (מתה ט' אייר תר"ג בווילנא) היא בת הרב הג' ר' אליהו מוואלאזין אבד"ק סמארגאן ואבד"ק זאסקעוויץ, אחרי הרה"ג ר' שמואל הנ"ל (הר"א מת ביום ש"ק א' דר"ח טבת תק"ס). — אשת הר"א היא הרבנית איטא בת הר' דוב בער זצ"ל (מתה ביום ג' י"ד אלול תקע"א); על פניהם מתה בתם הבכירה מ' זלאטא (ביום י"ש אלול תקל"ט). — הרב ר' אליהו הוא דודו אחי אמו ורבו של הגאון הצדיק ר' מנשה אילייר בעהמ"ח ס' אלפי מנשה (תולדות הר' מנשה, עיין ס' „בן פרת" להר"מ פלונגיאן). — [2]) היה אבד"ק זאסקעוויץ עשרים שנה וימת ביום ג' ד' ניסן תקנ"ב; אשתו הרבנית מ' שיינדיל (מתה בש"ק י"א שבט תקנ"ה) היא בת הר"ר שמעון הלוי הורוויץ (מת בש"ק א' דפסח תקמ"ה) ואשתו מ' מינדא בת ר' יוסף מתה י"ג ניסן תקמ"ה שני ימים לפני מותו; אבי הר"ר שמעון היא הר"ר אברהם הלוי הורוויץ מגזע הגאון של"ה. — [3]) ר' דוד חי כל ימיו בעושר וכבוד וימת בן פ"ז שנה (אדר"ח חשון תר"ג). על מצבתו כתוב: הרב הישיש המופלג בתורה וביראה ובנדיבות הגביר מו' דוד בן הרב המופלג מו' מתתיהו (עיין צד 72, וצד 190 בשם ר' אברהם דוד שטראשון). א"ר דוד מ' דבורה בת הרב ר' שמואל הכהן מיחוסי כהונה (מתה ח"י אדר „בירושלם" לפ"ק תקפ"ח). — [4]) בעל „חיי אדם" מזכיר את הרש"ש בספרו בינת אדם (שער או"ה סוף סי' י'): „אח"ז הראה לי המופלג מוהר"ש זאסקעוויצער דאיתא בתשובת מהרי"ל סי' י"ח בשם תשובת הגאונים" וכו', עיי"ש. הס' „חכמת אדם" נדפס ראשונה בשנת

חבר לישיבת הארבעים. במות חותנו זה נשא־ו עסקיו בידי שלשת בניו החשובים: ר' חיים ור' הירש ור' משה, בשותפות עם אחותם מ' שרה אשת הר"ר שמואל, ויחד השגיחו על העסק בעינא פקיחא, וההצלחה האירה להם פניה. הרש"ש למד בעלית קיר קטנה, שמה כתב הגהותיו על ש"ס בבלי (שנדפסו פעם ראשונה ביחד עם הש"ס בשנת תרכ"ד, ופעם שנית בהוספות (ווילנא תרמ"ה), מכילים קרוב למאה בויגין), חדושים, הגהות והערות על מדרש רבה (נדפסו בווילנא תר"ג ביחד עם פי' אשר הנחלים ופעם שנית עם פי' מהרז"ו, ווילנא תרי"ג, תרי"ה), על חמש מגילות, נדפסו פעם ראשונה מתוך כ"י (ווילנא תרמ"ה), על ד' חלקי הרמב"ם, אספם הרה"ג ר' מ"ש הכהן אנטאקאלסקי מבתבי הרש"ש, ובסופו הוסיף חדושים משלו והדפיסם ביחד בשם מקורי הרמב"ם (ווילנא תר"ל), על שו"ע או"ח (ווילנא תרי"ט); על יו"ד עם באור הגר"א (הוראדנא תקס"ו) נמצאו הגהותיו בכ"י (בבית עקד הספרים של בנו הגרמ"ש). עוד נדפסו ממנו חדושים בקונטרס אחרון לס' „שאגת אריה" (סלאוויטא תקצ"ה) ובקו"א לס' „טורי אבן" מהגאון הנ"ל (ווילנא תקצ"ה), בס' „יהגה חכמה" (ווילנא והוראדנא תקצ"ו), בס' „נתיבות עולם" להרצ"ה ק"ב (ווילנא מהדורא תנינא תרי"ט), בס' „מור ואהלות" (ווילנא תר"ם) ועוד על כמה ספרים שונים כתובים בידו חדושים והערות ונשארו בכ"י. הרש"ש היה בקי בתנ"ך ומדקדק וקורא נעים בתורה; ידע חכמת התכונה והנדסה ואלגעברא, היה מפרנסי הקהלה שנים רבות. הרב החכם הסופר הגדול רש"י פין בקינתו עליו (הכרמל החדשי שנה א' צד 310) תארהו יפה כי „ברכו ה' ביופי פנימי והיזון וכו' נשמה טהורה בגוף יפה ונקי". וימת בן ע"ח שנה „ביום י"א אדר שני" לפ"ק (תרל"ב), ומ"כ ליתין הגאון ר' אבלי הראב"ד. יתר תהלותיו ימצא הקורא בס' „רמת שמואל". הגרש"ש הניח אחריו בנים יקרים ומופלגים: א) את הר"ר אליהו (עיין צד 241). ב) הג"מ מתתיהו (עיין בשמו), ובנות מצוינות: א) זלאטע אשת הר"ר ירמיה ראטנער (עיין ר' דוד ראדנער) ב) ... אשת הר"ר יצחק זעלקין מאנאסטירצינער (עיין ר' מאיר גינצבורג). ג) טשערנא איטע (מתה ד' שבט תרנ"ה) אשת הרב החכם ר' יוסף בצלאל הרכבי, (מת ג' שבט תרל"ב) חותן המדפיסים בני ראם פה ווילנא, (עיין צד 202). — אחי הרש"ש הבכור הוא הרב הג' ר' מנשה אבר"ק ואסקעוויץ, ומ"כ שם ביום ש"ק ז' בסליו שנת תרט"ו (על כסאו יושב עתה לארך ימים בנו הרב הגדול ר' אלעזר נ"י). — וזאת מצבת

תקע"ב בהיות אז הר"ש בן ח"י שנה, ובעל „חיי אדם" לא הזכירו שם בתאר תלמידו כ"א הראה לי המופלג השנון: (קריה נאמנה צד 256).

מצבת הרב הג"מ שמואל לפ"ק

איפה שמואל ?
הנה בניות ברמה !

שנאנים ומצוקים אחזו בארון האלהים
מצוקי ארץ רופפו, ונצחו מלאכי גבוהים
ויעל שמואל — אהה ! ונשבה ארון הקדש
אסף השמ"ש אורו, קדר נגה הירח בחדש
לקח כבוד התורה, פנה זיוה פנה הודה
בהאסף שמואל נביאה, צבי עדיה וכבודה
נביא התורה ! גאון יעקב תפארת ישראל
יקר בעמו, מופת הדור ופלאו, ראש גלות אריאל
ותזעק ווילנא, כי אבדה כלי חמדתה
ספדה ליטא, כי נטל ציץ נזר קדושתה
פלאות חדושיו, לתלמוד, למיימוני, ולמדרשי חכמינו
זכר עולם הן לו, ומצבת כבוד בבית מקדשנו
צדקותיו, מדותיו וחסדיו, הגלוים והנעלמים
לברכה בפינו, עדי יקומו צדיקים להיי עולמים

ה"ה כבוד אבינו, עטרת ראשנו, הרב הגאון האדיר חכם לבב וצדיק כביר, אהוב ונחמד כקש"ת מו' שמואל[1]) שטראשון בהרב מו' יוסף בעהמ"ח הגחות הרש"ש על כל הש"ס, ועל המדרש רבה, ועל הרמב"ם, ועל שו"ע נולד ח"י חשון תקנ"ד, ויגוע ביום י"א אדר שני לפ"ק בשנת שמואל בן יוסף זלה"ה, לפ"ק, תרל"ב הנצב"ה.

---

[1]) ואחות הרש"ש, היא המצוינת מ' חנה מינא (מ"כ בעיר איליע ביום ג' אייר תרמ"א) אשת המופלג הבקי בדיני חו"מ המיוחס ר' צבי הירש (זאסקעוויצער) בערקמאן (מת פה ווילנא ביום ה' ו' חשון תר"ם, ומ"כ למראשות הר"ר צ"ה ק"ב), בהראש המפורסם ר' יצחק (מת ביום ג' ד"ב אייר תקפ"ה ומ"כ על ב"ע הישן למראשות ר' שמשון דיקקער) בהרב המאוה"ג ר' אהרן ישכר בער אבד"ק יאנאווע (מת י"ט תמוז תק..) בהרב ר' נתן, והוא הראי"ב היה לעזר בהדפסת באור חכמים על בחינת עולם, (הוראדנא תקנ"ה) להר"ר יעקב ב"ר נהום מגיד מישרים דק"ק טישוויטש, והמחבר מזכירו שמה לכבוד, ובנראה על שמו כן חתימתו בערקמאן.

הר"ר מרדכי אליעזר קאוונער
בהר"ר שלמה זלמן [1])
בהר"ר שמשון [2]) .

נולד בשנת תק"ס בעיר קאוונא, (ע"ש עיר זו כנוי משפחתו) ויבא הנה ויתישב פה, כי היה לחתן לאחד מנכבדי עירנו. מנעוריו נשא עליו עול התורה כגדולי התלמודים לפנים, היה חבר לישיבת הארבעים, שקד יומם ולילה בעיון רב וטחדש חדושים להלכה ביושר הסברא; גם הגיד שעור משניות לפני לומדים מופלגים בבמד"ר דהרב זאגער כמה שנים, ושעור אלפסי בביהמד"ר זעטיל"ס: אף כי בעסקיו ברכו ה' בעושר רב ויקן הצרות, אכן מעולם לא התגאה בזה, ויהי שפל רוח ועניו מאד; קבל את כל אדם בספ"י ובאהבת ידידות, חבב לומדי תורה ומכבדיה, סופריה ומחבריה, ומהנם בטובו. מעודו לא קבל עליו שום התנשאות בעיר, אף אם כל הקהל כבדוהו, עכ"ז נשא טרח הקהלה בעצה, בתבונה, ובכסף, ובכל לבבו; עשרו לא הניא אותו ללכת אחרי התענוגי תבל, ויבז לכל חמודותיה, ויבחר לשבת רק באהל ביתו על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, אשר עצמו מספר. חדושיו הובאו בקונטרס אחרון לס' „טורי אבן" להג"ט שאגת אריה (ווילנא תקצ"ה). גם הרצ"ה ק"ב בספרו „נתיבות עולם" (מהרורא תנינא ווילנא תרי"ט) מביא חדושים ממנו איזה פעמים. לעת זקנתו נשא את לבבו להוציא לאור מעט מחדושיו על ש"ס, ויקראם בשם קרני ראם על מס' פסחים (ווילנא תרכ"ד) ויחלקם בין לומדי תורה חנם אין כסף, גם הנהותיו על מס' שבת נדפסו בש"ס ווילנא תרמ"ה, ורבות נשארו בכתובים. ביד בניו נמצאו מכתבים מרבנים אליו, והם תארוהו בתאר גאון. היה מדקדק במצות ובצניעות גדולה. מדותיו ומעלותיו, אי אפשר לפורטם. לעת מנחת ערב ביום הכפורים שנת תרל"ד עלתה נשמתו קרבן מנחה להי. — אשתו הראשונה מ' יהודית בת ר' תנחום (מתה ה' אדר תר"ב) אחרי עזבה אתו ארבעה בנים מופלגי תורה [3]).

את

---

[1]) א"ר ש"ז מ' הענא (מתה ביום ד"ר טבת תקפ"ו ומ"כ על ב"ע הישן) בת המאוה"ג מו' שאול אבד"ק אוסטרין; אשת הר"ר שאול מ' איטא היא בת הגאון ר' אליעזר אבד"ק הוראדנא (עיין ר' בערעלע בוגעס צר 47). בס' „קרני ראם" דף נ"ד ע"ב כותב: „ואציג כאן איזה סנסן מאא"ז הגאון המפורסם מו' אליעזר ז"ל אבד"ק הוראדנא, אשר ראיתי בחדושיו". — [2]) ר' שמשון זה הוא נכד להכצוין ר' שמשון (אבלי-האסעם), אשר בנה בית מדרש מהונו בסלאבאדקע בקאוונא, ונקרא על שמו, והוא נכד להמקובל ר' שמשון אוסטרופאליער (עיין שה"ג לאזולאי בשמו). — [3]) רבם היה הרב הגדול ר' ראובן בהר"ר אברהם הלוי, אשר מבית הרמא"ק נתקבל לאב"ד לק"ק אילית, ובק"ק לעבעדאוו, ובק"ק נישווייז, ובק"ק איוועניץ, ובק"ק אמטשיסלאוו, (וע"ש עיר זו נקרא

את אחד מהם מזכיר הרמא"ק בספרו הנ"ל בדף כ"ג וכותב: „ובזה יתישב מה שהקשה בני הרב החריף מו' שאול"[4]) (מת ביום ש"ק י"ג אייר תרנ"ג יום"כ בצד אביו), ממנו ראיתי בכתובים הדושים על ש"ס. ואשתו הכבודה מ' ברוינא (מתה ד"ו שבט תרנ"ט), היא בת אם חורגתו המיוחסת מ' דבורה (מתה ר"ח תמוז תרכ"ו) בת הרב הצדיק ר' מאיר (געבריידער מאיר) מטיקטין, ואישה הרמ"א שוכן משמאלה, וז"ל מצבתו:

מה אהבת תורת ה' כל היום שיחתך
רוב מסחריך מתורתך לא הפריעוך
דברי חכמים להבין יגעה מאד נפשך
כל מכאוביך ותחלואיך לא הגיעוך
ידיך תמיד פתחת, ועניים רבים תמכת
את כל צאצאיך בדרך תמים הדרכת
לנשר וארי בעבודת אלקים דמית
ימיך מנית, גם כל עתותיך ספרת
עבודתך תמימה, לא נחת עד בלית
זאת היתה מנוחתך, אם מצוה גמרת
רבות ונצורות, בתורת אל חדשת
מצוה ברה חפשת, ודין אמת דרשת
הדר ועז לבושך, כמו ר"ם לך קרני"ם
שבע מפרי תבואתך, זרעת בזעת אפים.

ציון לנפש הרב הגדול המפורסם לגאון ולתפארת בישראל הגביר הצדיק, משים לילות כימים, עובד ה' ביראה באמת ובתמים מעשיו גדולים ורמים, שלשלת היוחסין מאד נעלה מו"ה מרדכי אליעזר במו"ה שלמה זלמן זלל"ה קאוונער בעהמ"ח ספר קרני ראם על מס' פסחים והגהות על מס' שבת נדפסו בש"ס ווילנא ועור בכתובים. יצאה נשמתו בטהרה בן שבעים וארבע ליומי חייו ביום צום הכפורים לעת נעילת השערים בשנת הוי כי אבד גדול בישראל לפ"ק תרל"ד תנצב"ה.

בשם „ר' ראובן אמטשיפלאווער") ובק"ק דינאבורג, הנפטר שם בן ששים ותשע ביום ה' מנחם אב תרמ"ז. — [4]) הר"ר שאול קאוונער מקוב, אשר הו"ל ס' דברי ימי תורת הרפואה בל"ר ויהי עי"ז לשם ואשר ממנו נדפס בס' „פרדס" מאסף ספרותי ה"ג לרי"ח ראבניצקי (אדעססא תרנ"ז) מאמר בשם: היודעים אנחנו פה היא צרעת מצד 192 עד 201, הוא בל"ס ג"כ מפשפחה זאת.

הר"ר שלום יונה שחור
בהגביר ר' משה שחור מק"ק מיר
בהגביר ר' אריה ליב שחור מדובראוונא
בהגביר ר' צבי הירש שחור מדובראוונא
בה"ג ר' אלכסנדר זיסקינד שחור מדובראוונא (עיין צד 148)

נתגדל בבית אביו בעשר רב, ויט שכמו לתורה ולתעודה, ויהי בקי במשנה ומלא בתלמוד; בכל יום ויום עד חצות למד שעורים ביחד עם רע וחבר (הוא קים את מאמר חז"ל „עשה לך רב וקנה לך חבר"), הצניע לכ"ת, היה עניו מאד ופניו הפיקו יראת ה'; שפתו אמת, מדברו אמונה, וכל ירא ה' והוגה בתורה כבדהו כערכו; חנן דלים והיטיב לכל אדם; עשרו לא הניאהו מתורה ותפלה, ממצות וממדות טובות אף יום אחד מכל שנות חייו. היה גבאי בחבורת גמילות חסד הגדול בעירנו גם גבאי על כסף הנקבץ לעניי ירושלים, ואחרי מות חותנו השני הרב הצדיק הגדול ר' יצחק ר' ולמן"ס ר' אורי"ס (עיין צד 197) בהסכמת כל אנשי עירנו כבדוהו בכבוד חותנו בבטחון כסף השלישית, ויהי לשליש נאמן לכל עדת ווילנא וסביבותיה לאלפים ולרבבות (עיין צד 69). ובעוד לא מלאו ימיו, בהיותו בן ס"ג שנים אחזהו השבץ וימת ביום ה' כ' אדר תרל"ו, וז"ל מצבתו:

פה בקבר חונה, הרב ר' שלום יונה

שוכן אבי מורי, לראשי נזר ועטרה
לכל עדת ווילנא היה כליל תפארה
ובכל יום עד חצות הגה בתורה ותפלה
מדקדק במצות ומעשים, נורא עלילה
יראת שמים בכל צעדיו זרחה על פניו
והצנע לכת, ובכל פעמיו צדקתו לפניו
נהל גמילות החסד הגדול בעירנו
הורם לגבאי לצדקות ירושלים בארצנו
בידו השלישו כסף לאלפים ולרבבות
נודע לשם במדינה במדותיו הנשגבות
מאד היה שפל רוח ועניו, ולא גבה לבבו
שפת אמת, מדברו אמונה, בנועם ניבו
הוקיר ת"ח וכל איש כערכו וכבודו
שפע חסדיו ורב טובו, אין עוד מלבדו

הר"ר בנימין וואלף קלאצקי
בהר"ר שמעון [1])
בהר"ר אשר גינצבורג [2]) .

נולד בשנת תקמ"ח , אחרי מות דודו אחי אביו הר"ר בנימין וואלף (כ"ז טבת תקמ"ח) (ק"נ צד 187) ונקרא בשמו ; עוד לא ננמל משדי אמו מת עליו אביו (ח' אב תק"ן) בחיי אבי זקנו הנ"ל , אשר ירד אבל שאולה אל בנו זה כ"ג אדר ראשון תקנ"א ; (על קבר שניהם מצבה אחת , ק"נ צד 185) ; ונשאר הילד עוזב מאבותיו ויקחהו לגדלו ולחכמו חתן אבי זקנו הוא הגאון ר' ישכר בער [3]) אחי הגר"א (ק"נ צד 201) . הר"ר היה מיחידי סגולה בעירנו , אור יקר בבמד"י הגר"א בתורתו ובעבודתו , אוצר מלא יראת ה' בכל ענינו , אף בעסקו במסחר במיטב ימיו ; תורת ה' היתה שעשועיו , בה הגה יומם אף ליל . בו התכבדו כל מפלגות אנשים , אהבוהו וחבבוהו , ולשמו ולזכר יחוסו תאות כל נפש . כל אשר ראה את הדר זקנים ופאר ישישים , מוכתר בענוה , עז והדר לבושו , והולך טהור ונקי , צח וזך כאיש צעיר לימים וכיאות לת"ח , ראה בעליל , כי כבוד ה' חופף עליו , וכן היו מעשיו ומדותיו , קבל את כל אדם בפנים יפות , ודבר עמהם בנחת רוח . הצניע לכת מאד ויסתור הליכותיו אף מבני ביתו בצומו איזה ימים בכל שבוע רבות בשנים , ובהנזרו ממאכל בשר בכל ימי שני וחמישי מנעוריו ועד קץ ימי חייו , ואף גם ביום ה' האחרון בחליו . כל מנהגי צדיקים ואנשי מעשה , אשר יסודתם בקדש וכל מדה טובה נקבצו בלב התם

---

[1]) ר' שמעון נבחר בחוה"מ פסח תקמ"ז להיות גבאי בבית הת"ת דק"ק ווילנא , ועל כמה ענינים בא בראש החתומים בפנקס הישן דת"ת . אשתו מ' מירקא (מתה ז' חשון תקצ"א בירושלים) , בת הגאון ר' משה אייזענשטאדט אבד"ק קלעצק (מת י"ב חשון תקצ"ו) , (עיין ס' „תלפיות" צד 6 הנדפס בבערדיטשוב תרנ"ה) . אשתו הרבנית פינקל בת הגאון ר' אלעזר קאליר בעהמ"ח ס' „אור חדש" מתה ביום ה' ט"ז אדר שני תקע"ח [בנראה טעה הכותב , כי בשנת תקע"ח חל יום ט"ו אד"ש ביום ג' , אולי צ"ל תקע"ג] . הר"מ הוא בן הגאון ר' מיכאל אייזינשטאדט אבד"ק קלעצק , בהגאון בעל „פנים מאירות" , וא"ר מיכאל הרבנית לאה (אחות הגאון בעל „שלחן שלמה . בני הגאון ר' ליב מ'רקעם (עיין צד 159 וצד 168) . בעלה השני של האשה מירקא הוא הגאון ר' חיים הכהן טשעכענאוויצער אבד"ק פינסק , (עיין ק"נ צד 289 ובס' זה צד 155) ובעל „גליא מסכתי" בדף מ"ד הספידו וכותב : בשנה העברה נסע לארה"ק בשנת „בציון אוה למושב לו" לפ"ק ועסק עמו בשו"ת , עי"ש . — [2]) ע"ד ר' אשר עיין בתמ"ג צד 61 , ע"ד ר' שמעון בנו וע"ד ר' בנימין וואלף נכדו שם צד 69 . — [3]) בשנת תקנ"ח בערב יום הכפורים נקרא הגר"א על מצות פדיון הבן להר"ר קלמן בן אחי הגריי"ב הנ"ל , [הילד הפדוי הוא הרב ר' אשר הערץ קלאצקי דיין דפה"ק (עיין צד 115)] . אז לקח הג"מ בער את העלם בנימין וואלף הזה ויעמידוהו לפני הגר"א זצ"ל , ויאמר : „אחי וראשי ! זה העלם הוא בן גיסי ר' שמעון אשר אגדלנו וחפץ הוא בלמודים , ואנכי יעדתיו לחתן לבתי הנערה ריבעלע" , ויברכהו אז הגאון , והוא היה האחרון בדורו אשר זכה לראות את הגאון בפניו ולקבל ברכה מכבודו .

דתם והישר הזה. הוא היה מפרנסי קהלתנו כמה שנים, ונקרא בשם החבה „ר' וועלוועלע ר' אשר'ס". מעודו לא התאונן על רוע זמנו וקשי יומו, אף במות עליו וזגתו הצדקת ריבעלע (כ"ב טבת תרי"ז)[3], ואחריה שלש בנותיו, ובן אחד בחייו וקבל באהבה את אשר נגזר עליו, ויגבה לבן בדרכי ה' בתורה ובעבודה ובזאת האריך ימים קרוב לתשעים שנה. ויהי ביום ד"ח סיון תרל"ז.

הר"ר חיים קלאצקי
בהר"ר שמואל יהודה'ס (צר 141).

היה תתן הרב הגאון ר' יחזקאל הלוי לנדא ראב"ד דפה"ק (עין צר 32), כי היה רב וגדול בתורה חריף ושנון, מופלא בישר העיון והסברא, ומחדש באחד הגדולים אנשי השם: עוד ביומי נעוריו בזמן הגאון החריף ר' אבלי זצ"ל, שקיל וטרי בחדושי התורה עם גדולי דורנו, מלבד זאת היה איש מדות בעבודת ה', ובאמונה טהורה להשביל אל דל ברוח נדיבה. בכל ענייני הכלל נקרא ליועץ נבון וגדל דעה, ויהי מראשי המדברים, כמה פעמים נבחר למנהל ולגבאי צ"ג, והוא אז במבחר ימיו, ואף לעת זקנתו לא הרפתהו עדת עירנו, ותמנה אותו לראש הגבאים בבימד"ר הגר"א. לשמע שמו הטוב וכבוד תורתו ויחוסו ועשרו, התחתנו אתו עשירים אדירי תבל, ובכל מקום בואו, קדמו את פניו רבני הערים בהדרת כבוד כערכו הרב. חבב כל אדם והוקיר ת"ח, וכל ענג חייו היה להגות בתלמוד ופוסקים ימים אף לילות, ועסק ענייניו לא הפריעהו מחפצו זה אף יום אחד; אף כי ראה בעיניו, כי זרים אוכלים אונו והונו, בכל זאת קבל את הצער בלב נכון באהבת ה', ויגבה לבו בדרכי התורה והמצוה ויראת הרוממות שלא להשיב גמולם בראשם עד יומו האחרון. מעטים היו אנשי אמת ואמונה כמוהו ביומיו! בלכתו ברחוב לרוח היום, היתה חופפת עליו הדרת זקנה ושיבה, ואור היהדות עליו זרח וישישים וחכמים קמו לפניו, כי כבוד ה' קרן על פניו. מאשתו המצוינת מ' רייזעלע אשר מתה י"ב שבט תרמ"ח (על קברה אין ציון ואין מצבה) נשארו שני בנים ושתי בנות[1])

---

3) ולריבעלע היו שתי אחיות בכירות ממנה, וזאת כתוב על מצבתן: „אמי מורתי וכו' מ' ריחל בת הרב המופלג החי"ף ובקי מו' ישכר בער אחי הגר"א, מתה ביום ג' כ"ח בסליו, תקצ"ד תנצב"ה. והשניה: אמנו וכו' מ' מרים טירל בת הגאון המפורסם מו' ישכר בער אחי הגר"א, וי"ב ביום ג' א' דפסח תקצ"ה תנצב"ה". מי היו בעליהן?

1) א) בתם מרת ביילא אשת הר"ר זלמן בהרב הגביר ר' משה פ"נקעלשטיין מבריסק. ב) בנם ר' אברהם (מת פה ווילנא בימי עלומיו בעש"ק ר"ח טבת תרכ"ד) היה חתן הר"ר יוסף משה בהרב הגביר ר' חיים ראזענער (עין ר' אברהם פ"נם),

וכה תספר

מצבת כבוד הרב חיים קלאצקי לפ"ק

פה ינוח

חכם חרשים ונבון לחש, בהיר העיר מאד נעלה
יחיד במשפחתו גדול בדורו, איש מצוין רב המעלה
יום גם ליל הגה בתורה, ומחדש תמיד בדרך למודו
מעין הדעת נגע בחכמתו, ועתה בעץ החיים יגל כבודו
בן לאביו הרב ר' שמואל יהודא"ס, בקוראי שמו
שמש צדקתו זרחה בתבל, ובעיר זו לכל בני עמו
מדותיו היקרות קבל זה בנו, בכל מעשיו הטובים
ועתה גם פה בצדו ישכון, יחד הנעימים והנאהבים
אין לספר גודל שבחו, ומי יודע לתאר ערך גדולתו
לבן יהידו ולבנותיו אבד הנזר, מי יביא להם תמורתו
קבץ לו אך טוב שמים, קרנו יופיע שם כפלים
זכות צדקתו לרבים תגן, להשיג למו אור החיים

ה"ה כבוד אבינו

הרב הגדול בתורה וביראת ה' טהורה, הדר זקנים,
ופאר ישישים, החכם המפואר, טוב ומטיב לבריות,
כש"ת מוהר"ר חיים קלאצקי זצ"ל בן הרב הצדיק
הגביר ר' שמואל ואמו מגוע מינץ תתן הרב
הגאון המיוחס רבינו יחזקאל הלוי לנדא ראב"ד פה
וינוע ויאסף אל עמו בזקנה ובשיבה טובה בשם טוב
ביום החמישי, כ"ח לחדש טבת, בשנת תרל"ח הנצב"ה.

ג) בהם מ' בלומא (מתה ערירית פה ווילנא י"א חשון תרל"ט) היא אשת הגביר ר' זלמן הורוויץ מקאפוסט, ד) בנם ה"ר ליב נ"י לקח לו לאשה את מ' מייטע בת הרה"ג ר' מרדכי צבי גראדזענסקי מקאלווארייע (מת ב' תמוז תרכ"ט וזכרון מותו בהכרמל שנה שביעית גו' 17), אשר השאיר אחריו חדושים רבים ויקרים, בן הרב המאוה"ג ר' יעקב אבב"ק לודווינאווי, חבר ס' גופי הלכות, חדושים על מס' נדה ומפרשים ופוסקים רו"א (ווארשא תקפ"ב) בהמופלג שר ונגיד ר' פנחס מקאלווארייע, בהרב הג' ר' חנוך זונדל בהגאון ר' מרדכי ר' זונדלס מווילקאוויסק, נכד להגאון ר' טוביה חסיד מטיקטין ולהגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים וחתן סגזע הגאונים ר' טוב' וו' ישראל קדושי ראזינאי.

הר״ר משה ראבינאוויץ
בהר״ר מרדכי [1]
בהר״ר זאב וואלף מקעלעם
בהרה״ג ר׳ נתן נטע [2] הרב דק״ק ראסין
בהרה״ג ר׳ מרדכי הרב דק״ק ראסין [3].

היה נקרא בעירנו בשם „ר׳ משה׳ל קעלעמער״ ע״ש עיר מולדת אבותיו. זה האיש משה היה עובד את ה׳ באמונת לב, ידוע בטהר רוחו לאלקים ואנשים, ידיו היו רב לו למשוך בשבט סופרים כאחד המליצים. בלמודו היה מחדש באורים בדרך ישרה. מעודו היה סוחר בסמי מרפא, נושא ונותן באמונה, שמר פיו ולשונו מאלה ושבועה, דבורו בנחת עם הבריות, ושש לעשות צדק. הוא היה מהמצוינים בבמד״ר הישן דפה״ק, ומהראשונים אשר יסר פה״ק בית אסף לדלים, לזקנים וחלשים (עיין צד 225); מדותיו תרומיות, עניו מאד ומצניע לכת ולא קבל כל התנשאות בעיר, אם כי שלחו אליו בני ירושלים כתב נשיאות באותיות מוזהבות (הנהו ביד בניו), בכ״ז לא גבה לבבו ולא הראה את הכתב ההוא לשום אדם בחייו. זכה לשנות גבורות, וחי כל ימיו בעושר וכבוד וגדולה. מאשתו מ׳ פיגל (מתה ש״ק ג׳ אייר תרמ״ט) בת הר״ר שמואל (יונה׳ס) ברוידא השאיר בנים שנים לומדים ומשכילים: את ר׳ גרשון [4] ואת הר״ר מרדכי (הנזכר להלן) ובת אחת המצוינת מ׳ שרה הענא אשת הר״ר יהודא גארדאן בן הר״ר אברהם (עיין הר״ר ישראל גארדאן צד 196).

על

[1] א״ר מרדכי, מ׳ שרה בת הר״ר יחיאל מיכל בהר״ר אהרן דאקטר גארדאן (עיין צד 192). — [2] אשת ר׳ נטע מ׳ בת-שבע בת הגאון ר׳ משולם זלמן אב״ד הגליל קידאן, בהגאון ר׳ דוד אבד״ק קידאן, בהגאון בעל „כנסת יחזקאל״ (עיין צד 34 בהערה וצד 235).

[3] וממנו עד י״א דורות כסדר היו רבנים דק״ק ראסין, וכלם מ״כ שמה (אם קבלה היא נקבל). כס׳ „בן אורי״ (זלקאווא תפ״ט) לר׳ אורי׳ מווילנא ב״ר יהודה מק״ק דרויא בדף ל״ג ע״ב כתוב: „שמעתי מפי חתן דודתי הרב הגאון החסיד ר׳ זאב וואלף אבר״ק ראסין שהיה דר בקהלתנו״ (עיין לעיל צד 12). אולי הוא אהד מאבות המשפחה הזאת.

[4] וזאת מצבתו:

ציון לנפש מצוינה, בעצם ימיו יומא פגה
כל שורה תרמ״ז פרט השנה
גרשון בזה ינוח, (לפ״ק) בן יו״ם חי, שב הרוח, (לפ״ק)
רב טובו היספור זה הלוח (לפ״ק)
מהולל שמו השוב ואהוב לחכמים (לפ״ק) זכר צדקו לעלמים (לפ״ק)
אם בן אין לו, להזכיר שמו בקרב שנים
זרע צדקתו הלא טוב מבנות או מבנים (לפ״ק)
ד״ה תשרי מת הרב (לפ״ק)
רב פעלים וטוב מעללים, רם היחש מגאונים וגדולים
החו״ש מהור׳ גרשון ז״ל, (לפ״ק), בן הרב הג׳ מ׳ משה זלה״ה, (לפ״ק)
לבית ראבינאוויץ חנצב״ה

על מצבתו כתובים הדברים האלה:

מה נורא המקום הזה, צדיקים גדולים בו נאחדים,
שלשה אלה העמודים [3]) תורה ועבודה, וגמילות חסדים
הנאהבים והנעימים בחייהם, גם במותם לא נפרדים

מתוקה שנת העובד את ה' באמונה
שומר מצוה, רעה לו לא תאונה
הוי! כי במותו, מתו תושיה עצה ותבונה.

משה עלה למרומים, וכל העם הומים, הה! היינו כיתומים שערי הצדקה שוממים, אבלו החסר והרחמים, נאסף איש שלומים הי חסיד הי עניו, בתורת ה' מעיניו, חכמתו האירה פניו ביתו היה פתוח לכל דכאי רוח, ספר שבחו תקצר הלוח רבים היו שנותיו, בן שמונים בגבורותיו, וכן רבו צדקותיו משביל אל דלים, יסד בית מקלט לנחשלים, להחיות רוח שפלים ראש לכל דבר שבקדושה, עושה ומעשה, לא קם כמשה דבורו מה נעים, בשבתו בסוד מרעים, תורותיו שעשועים כבוד עושר וחיים, זכה משה משמים, נשיא היה בירושלים יאכל פרי צדקותיו, שם עם אבותיו, וימליץ טוב לדורותיו ה"ה אבינו עטרת ראשנו, הרב הישיש מופלג בתורה, צדיק מושל ביראת ה' טהורה, שלשלת היוחס נזר תפארה

ר' משה ראבינאוויץ בהר"ר מרדכי זצ"ל

שב רוחו לאלהים לפ"ק בקדושה בטהרה, לפ"ק,
בשמי מרום לפ"ק, ז"ך כסליו תרל"ח תנצב"ה.
הר"ר

---

3) ה"ה המגיד הג"מ יא"ל לנדא, הג"מ בצלאל הכהן, וזה ר' משה ז"ל; בראש המצבה מאבן שיש מפותח ציור בית עם ג' עמודים, ותחת הציור שלש השורות העליונות, ולשלשת העמודים האלה רמז המקנן, הוא בנו ר' מרדכי הנ"ל.

הר"ר בנציון יהודא בערקאוויץ
בהרב הצדיק ר' אלידו [1])
בהגניד ר' יאקיל (משה-איצעלעס) [2]).

נולד בווילנא ז' מ"א תקס"ג ונקרא ב"כ בשם „ר' בענטשיל סאקער'ס" ע"ש כנוי חותנו הנגיד הנכבד ר' זלמן סאקער [3]). היה מן הלומדים היחידים המצוינים בעירנו בדור ההוא, גדול בתורה בחכמה ובהשכלה אמתית, מלא בתלמוד; חקירותיו בלשון ארמית נשאו לבו לבאר מלות השפה ההיא וחבר ספרים אלה: עוטה אור—בראשיתו מאמר כליל הפארת והוא פתיחה כוללת ע"ד לשון ארמית בענין תרגום אונקלוס על התורה; שמה יאבק מעט עם החכם שד"ל ובהקדמתו ידבר בדעה רחבה על גדולי המבארים וז"ל: „והנה הגאון מוהר"י ברלין בספרו „מיני תרגימא" הואיל באר את דברי המתרגם ז"ל עפ"י דרכו עפ"י דברי חז"ל, אמנם אין חזון ישעיה נפרץ בזה, כי לא להשביע נפש רעבה מלא טובה ונפשנו תואבה, הכי קרא שמו „מיני תרגימא", וכן על מהר"י ייטליש, עיו"ש; אמנם ירומם את ס' „אוהב גר" וס' „מרפא לשון ארמית", עפ"י דרכם הוסיף נופך משלו לבאר התרגום אונקלוס עפ"י „עשרה כללים" ובסופו קונט' „לזית חן" הערות ישרות בתרגום, תהלים, משלי, איוב, ובצד האחרון מליצה בלשון התרגום אל המתרגם אונקלוס, גם בתוכו הערות יקרות מאד נמצאו [4]) והר"ר זלמן וואלף הס"מ דפה הסכים עליו (נדפס בווילנא תר"ג). ס' לחם ושמלה כולל שני באורים על ת"א על כל פרשיות השנה: א) לחם אבירים באור המלות לשרשיהם ע"פ ספר המתורגמן וקבוץ הנוסחאות וברורם מס' „אוהב גר" והערות ונוספות ממנו, ב) שמלת גר באור הטעמים ושינוי העתקתו ממקום למקום, ויספה ארבעה גדילים לשמלה הזאת, המה ארבעה מאמרים אשר קראם בשם: א) פה לאדם, ב) פלג אלהים; שני אלו נדפסו בראש הספר הנ"ל, והמה כללי הדקדוק והשמות לת"א ובתוכו וגם בסופו הגהות ומלואים מאת ידידו הרב מוהר"י בעה"ק

---

[1]) היה מגדולי החורנים בדורו, אשתו מ' ביילא היא אחות הרב הג' ר' יעקב ליפשיץ אבד"ק אורשא בן הרה"ג... אבד"ק סמילעוויץ. — [2]) אשתו מ' ראשא בת הר"ר מאיר (חיה עשקעס) מהמצוינים בדורו של הגר"א ומיוחס גדול. — [3]) היה טוהר קבלן (פאדריאדציק) עוד לפני המלך המוב אלכסנדר הראשון נ"ע; בעד אמונת מפחדו כבדתהו הממשלה באות הכבוד (מעדאליא של זהב גדולה) אשר נשאו על לבו לכבוד והתפארת. הוא החזיק על שלחנו את התנו הר"ר בנציון זה שנים רבות עד יום מותו (ג' סיון תרי"ה). [בנו הגביר ר' נטע סאקער מת במינסק ביום ג' ט' אייר תרכ"ו בן מ"ח שנים; (תהלותיו בהכרמל שנה ששית נו' 41)]. [4]) השגות על ס' „עוטה אור" נדפסו בעלי הדס הוב' א', ב' וג' מאת יהודה ברד"ח. — ביד ר' חי"ל מארקאן נמצאו הגהות רבות וגכונות על הספר „עוטה אור" מאת אד"ם הכהן בעצם כתב ידו.

בעה"ק נ"י (ח"א ווילנא תר"י, ח"ב, ג', ד', תרט"ו) בהסכמת הגאונים „משכנות יעקב" „ותפארת ישראל" ובסוף ח"ה שיר ממנו בלשון התרגום, וראשי שורותיו שמו ושם אביו. ס' חליפות שמלות והוא הוספות ובאורים על ספרו הנ"ל, ובראש הספר ארבעה מאמרים א' ב' כנ"ל, ושני האחרונים נקראים: ג) כסף נבחר ד) משכיות כסף; בסוף המאמרים שיר ממנו בשם ר ח ש ל ב, אמנם עוד טרם הדפיסו, נשלח פה לביהד"פ ראם באור על הת"א מהגאון ר' נתן אדלער אבד"ק לונדון בשם „נתינה „לגר" והרב"צ ראהו ויכתב אל הר"נ, כי כבר הקדימו, והגאון ר"נ השיבו בכבוד וכותב: „וזה שנים לא כבירים קבלתי ספריו הנחמדים באיזה מקומות כונתי לדעתו, ובאיזה מקומות השגתי עליו וכו', והזכרתי שמו בכבוד וכו' ונפשי בטוחה שבן-ציון יקרבן" וכו' (ווילנא תרל"ד). אבני ציון כולל שני באורים: א) לויתן על „חדושי נתן" להג"מ נתן אדלער בשם „נתינה לגר" הנ"ל הנדפס בווילנא על חומשים עם עשרה פרושים; ב) „חות יאיר" באור על ס' קדמון אשר נמצא ביד שד"ל אשר נעתק או נכתב בשנת יא"ר לאלף הששי ועל הוצאות הרנ"א הנ"ל יצא לאור בחומשים הנ"ל ונקרא ג"כ בשם „פתשגן" (עי' אוהס"פ לראב"י) ובראשו מכתב מהנש"ר הנ"ל כעין הסכמה וכותב: יום ד' יוד מנחם אב תרל"ה, אל כבוד הרב הגדול בתורה וביראה, נאמן בית השפה העבריה, וחוקר אחר שפוני טמוני אחותה הארמית, מאכילנו לחם אבירים, מלבישנו שמלת גר, וחליפות שמלות יעטנו מו"ה וכו'. בדף ג' ד' תשובות מהגאון הנ ש ר [5]) על ספרי המחבר; מדף ל"א עד סוף דף ל"ו, קונטרס „מיני תרגימא" אשר מצא בסוף ספר „תומרי מתניתא" להגאון ר' גדליהו ליפשיץ (אבי הגאון בעל „תפארת ישראל") והוסיף עליהם הערות יקרות, ויקראם בשם „אור כשלמה" (ווילנא תרל"ז). גם נשארו ממנו בכתובים: באורים על תרגומי נ"ך (הם היו ביד ר' חי"ל מארקאן בווילנא, וימכרם לאוצר ספרי הגביר ר' מאיר פרידלאנד בפעטערבורג ביום א' תזריע תרמ"ט; עיין בס' זה צד 165 בהערה 8). על משניות ואגדות חז"ל, על מג"א ויו"ד ועוד על כמה ספרים; מדרש מלים על שפת ארם קצור מס' המתורגמן, עוד כמה באורים מאמרים יקרים נדפסו ממנו בהכרמל, בהמגיד ובספרי עתים אחרים [6]) וימת זקן ושבע ימים ביום א' ל"ג בעומר ח"י אייר לפ"ק תרל"ט.

הר"ר

---

[5]) תולדות הגאון הנש"ר נדפס בקונטרס דור ודורשיו להר"ר אליעזר אפרתי מצד 45 עד 56 (ווילנא תרמ"ט). [6]) באוצר הכמה ח"ב לר' יוסף כהן צדק (לבוב תי"א) נדפסו ממנו שתי הערות בתלמוד ובקונטרס „מגד ירחים" להנ"ל (תמוז תרל"ב) נדפס ממנו מאמר בשם „חלוץ הנעל".

הר"ר אלחנן קאהאן
בהרב ר' יקותיאל אבר"ק שוועקסנא.

היה נקרא בשם „ר' חנן סאלאנטער" והוא יליד עיר שוועקסנע, וחתן איש נכבד מעיר סאלאנט. בין גדולי עיר זו התגדל בתורה ובמצות [1]), והאחז במסחר ידו ועניניו הגדולים נשאוהו לקרית מלך רב עיר פטרבורג, ויהי שמה שלשים ושתים שנה, ונודע בקהל סוחרים וכנעני ארץ באמונתו ובישר דברתו. ואל הנן את הר"ר אלחנן במדות נעלות להטות שכמו לסבול טרח הצבור בכלל ובפרט, ומעודו לא השיב פני כל מבקשיו ריקם, אם בעצמו או בעזרת אחרים ודבריו עשו פרי; את לבבו ומאדו הקדיש להיטיב לרבים כמעט במסירת נפש, כנודע ליודעיו [2]). בהמון טרדותיו קבע עתים לתורה יום יום, וינזר לכל חמדת העונגי תבל כל ימיו, ויהי אות ומופת לכל עשירי ארצנו בזמנו. לעת זקנתו בחלות גוו בא הנה אל בניו [3]) למצא רפואת תעלה, וימצא קבר ביום י"ז סיון תרל"ט ליתין ר' שמעון פיינבערג ולשמאל ר' וועלוועלע ר' אשר'ס (עיין צד 257). יתר תהלותיו תספר מצבתו:

ארז בלבנון נפל, ויקוננו עליו כל אדירי ארזי אל
לקח ממנו ישר באדם, ינהו לעומתם זקני ישראל
חכם לבב, פלא יועץ, רב פעלים, ורב העלילה
נר הדור, בתורה אור, שריד מיחידי בני עליה
נפשו ומאדו הקדיש לעניי עמו, ויהי להם למושיע
בנדבת לבו וגמול חסדיו, כאב רחום עליהם הופיע
יקותיאל, ואיתיאל, ליודעיו איש חמודות כדניאל
קהל עדתו יתנו צדקתו, רב טובו ואמונתו לישראל
וחנם אין כסף שקד על עבודתו, בצדק ומישרים
תמים דעים בסוד ישרים, ומוצא חן בעיני השרים
ישב בקרית מלך רב, ויהי מליץ יושר לבית יהודה
אף הצמיח ישועות, והגביר חילים לתורה ולתעודה
לא אבן זאת, גם לא עט סופר ישמיע כל תהלתו
זכרו יעמוד לעד בקרב עמו, וכשמש שם בבוד צדקתו
צל שדי יתלונן, ובאו ימליץ גם שם עלינו כל הימים
לעת מתים יהיה אל, יקום לגורלו לחיי עולמים.

הר"ר

[1]) היה תלמיד חבר עם הגאונים ר' זונדל סאלאנטער אשר נסע לא"י ומ"ב

הר"ר צבי הירש דוב בער אייזענשטאדט
בהרה"ג ר' משה אברהם [1])
בהגאון ר' יוסף דוד אייזענשטאדט (עיין צד 159)
בהרב ר' צבי הירש מווילנא.

נולד ביום ה' דחנוכה בשנת תקע"ד, ויצטיין בלמודו ויקח לו לאשה [2]) את בת הרב הגביר ר' אליהו היילפרין, הנקרא „ר' אליהו זלמנ'ס" (הנזכר לעיל צד 233) ועל שמו נקרא „ר' הירש'ל אליהו-זלמנ'ס". הרצ"ד היה מגדולי נכבדי עירנו בזמנו. מעוריו שקד על דלתות התלמוד ומפרשיו, הריף ושנון ובקי בש"ס ופוסקים כאחד הגדולים; וה' ברכו בעשר, בכל זאת טרדת הונו לא מנעתהו מהגות בתורה מעוטף בטלית ותפלין יום יום עד אחר הצהרים בקלויו הישן דפה"ק; בדרך למודו היה מחדש חדושים בשכל ישר ומעט מהם נדפסו בס' „מקורי הרמב"ם מעין חיים" ובקונטרס „בשורה בפי", „יד דוד" ובכרטל החדשי חוברת ח' שנה ג' ועוד (רבות מהם נשארו בכתובים והיו לספר שלם). גם ידיו היו רב לו בחכמת החשבון, מדידה והנדסה במקום הנוגע לדינא, כמו דיני ערוגה, עירובין, שעור מקוה, וכדומה. לבד זאת היה מוקיר רבנן, ובידו הנדיבה תמך בידי מחברים וסופרים להוציא לאור את ספריהם, ולכן נזכר לכבוד בספרים רבים, כמו בסוף ס' „ראשית בכורים", בס' „שפת חים" ובס' „זיר יצחק" ועוד. בזמנו בהתבוננו כי לומדי תורה כתמעטים בבית מדרשו, התעורר בלב אמונה ויתועץ עם חובבי תורה כמוהו ר' החזיק שם כמה לומדים מופלגים בכל הצטרכותם, וחפצו זה הצליח בידו. היה גבאי בבית הת"ת כמה שנים וגבאי דח"ק גחש"א, ופרנס ומנהל לעדתנו וגדל דעה בכל עניני הקהלה. ויפת „ביום ד' הוא כף וו להדש ניסן" לפ"ק, בשנת תר"ם

ומצבתו

במעלה הר הזיתים, [מת יום ב' ג' מרחשון תרכ"ו, זכרון מותו נמצא בס' „ירושלים" להרא"מ לונץ שנה א' (וויען תרמ"ב צד 149)] ועם הג"מ ישראל סאלאנטער (עיין בס' זה צד 128). — [2]) עיין בס' „מסע באירופא" לר' אפרים דיינארד (פרעסבורג תרמ"ו) בצד 94, שהכיט עליו בעין רעה; ובהמגיד שנה 10 נו' 22 בו מזכירו הר"ר א"א הרכבי לשבח. וגם ב„פאלקס בלאט" שנת תרל"ט. — [3]) אחד מתתניו הוא הרה"ג ר' ישראל איסר אבד"ק שוועקסנא.

[1]) הר ר מ " א היה אב"ד דק"ק זעטל ואב"ד ור"מ דק"ק מיר, בא בהסכמה על ס' „אדרת אליהו" להר"ר אליהו חיים מטורעץ (ווילנא תרכ"ה) ועוד על ספרים אחרים. — אשתו הרבנית מ' דבורה בת הרב הג' ר' שמעון במהור"ר דוב בער מסלאנימא בעהמ"ח שו"ת „מנחה בלולה" (ווילנא והוראדנא תקצ"ב) ואשתו מ' בונא בת הרב המפורסם שלשלת היוחסין מו' צבי הירש עטיאש, נכד הגאון בעל ראש יוסף אבד"ק קאבאו ואבד"ק סעלץ (נין ונכד להגאון ר' יעקב פאלק ונכד להגאון ר' זלמן מירל"ס) ותתן הגאון ר' משה קרעמער (צד 9). הר"ר שמעון כותב בהקדמת ספרו הנ"ל, כי זקנו הרב החסיד מו' משה חבר ס' „מנחת בכורים" ונעת אינו בנמצא ובסופו כותב: ונכדי המופלג השנון ר' צבי דוב בער וכו' והיה אז בן ח"י שנה, עיי"ש. — [2]) אשתו הגבירה מ' רייזעלע בת הרה"ג ר' אליהו

ומצבתו זאת תספר לדור את צבי תפארתו ורב תהלתו:

צבי תפארת ווילנא, ובישראל גדול הדור
הורם נזר עמו, ומבית מדרש הישן אבד מאור
ימיו קדושים היו לתורת ה', ויהי לנאון ביהודה
רבים האיר בתורתו, ויקם למופת ולתעודה
שמש צדקתו זרחה בארצו, ויאר גם ההראל
דובר בקהל עם רב, יועץ אמונה בישראל
בנתיבות הרבנים אבותיו שמר מעודו ללכת
משען היה לדל, ולידים רפות יד תומכת
שרשו היה פתוח, עלי גן גאוני עולם אבותיו
הון עתק היה חבלו, ולמך קם לעזר בנדבותיו
אין נחם לאשתו, לבנו יחידו [3], ולשלש בנותיו [4]
בכי תמרורים נשמע במותו, רחוק מסביבותיו
רם היה בארץ מולדתו, גם נשיא בארץ הצבי
מה נורא הקבר הזה, יאמר ישראל כי בלע כל טובי
אבל יפי יקרת זהר, עתה נעלה מאד במרומים
שם טהר אורו טמון, ויאיר כאור שבעת הימים

פ"נ הרב הגאון הגביר המפאר של שלת היוחסין
מו' צבי הירש דוב בער אייזענשטאט
בהרב הגאון מו' משה אברהם אב"ד דק"ק מיר
בהרב הגאון מו' יוסף דוד אב"ד ור"מ דק"ק מיר וכו'

זלמן"ס מתה אחריו כ"א אלול תרמ"ח. — [3]) הוא הגביר המפאר הדוכה לאביו בכל מעלותיו הר"ר שלמה זלמן (נקרא ע"ש ר' זלמן גלאבוש, עין ר' אלידו היילפערין צד 233), אשר מת בעיר סובאלק י"א תמוז תרמ"ג; הוא חתן הרב הגביר ר' משה ענדלמאן מק"ק ווארשא (מת י"ב טבת תר"ל ומצבתו בס' „נחלת עולמים" סי' ק"ם) בן הרה"ג הגדול בתורה ועשיר נכבד בווילקאוויסק בפוילין ר' חנוך זונדל חלפן, אשר שמש את הגר"א מווילנא בהיותו עצור בסערהייא (המגיד שנה י"ד נו' 4 תר"ל). — [4]) בעל בתם מ' מלכה הוא המיוחם ר' ליב איסר גראדזענסקי בן המופלג החריף ר' שמואל אהרן מקאלווארייע נכד הצדיק הגדול בעל „יסוד ושרש העבודה" (נזכר בנחלת עולמים צד 102 סי' שי"ג) ונכד לבעל ס' „גופי הלכות". מצד אמו הוא נוג"כ להגביר הצדיק ר' איסר שחור מווילנא (נזכר בק"ע צד 215). ר' ליב איסר היה מנכבדי עירנו מהמתפללים המצוינים בביהמ"ד הישן אשר הרביצו שם תורה גאונים אדירים יותר מר' מאות שנה; גם הוא בקהל חברים מופלגים למד כל יום ויום שיעורים תלמוד, גם על נדיבות קם להחזיק הלומדים שמה בקביעות בתם לבבו, גם בסתרו עם אנשים הכל באמונה וביושר. מת ביום עש"ק י"ב אב תרנ"ה.

הר"ר יהודה ליב דאנציג
בהרב מו' אליהו [1]) נכד בעל חיי אדם [2]).

היה בר אורין ובר אבהן ונקרא ע"ש הרה"ג ר' יהודה ליב [3]) בהגר"א, לנדל ערכו התחתנו בו ובבנותיו [4]) אדירי ארץ. ויהי ביום א' דר"ח חשון תרמ"א ומ"כ לשמאל רבו [5]). ויהר תהלותיו ומעלותיו ויהוסו מצד אבותיו תספר מצבת

---

[1]) הר"ר אליהו נקרא ע"ש אבי זקינו הגר"א, ואבי זקינו בעל חיי אדם מזכירו בהלכות נט"י כלל ב' ס"ק ב' "ונכדי האברך המופלג מהו' אליהו הביא ראיה" עיי"ש, ויהי ביום (ז' מנחם אב תקפ"א). וזאת כתוב על מצבתו:

אלם צעקו, יד ה' היתה אל אליהו
לבשו שמים קדרות, ויהי בהעלות אליהו
ישבת בין משפתי התורה, האירה זה אליהו
הילילו מלאכי שלום, יבכיון לקראת אליהו
וישטוף המות כנחל, ויעבור אליו אליהו
בן פורת, נכד הגאון החסיד רבינו אליהו
נכד להרב בעל חיי אדם, הנה אליהו
ישמיעו כשרון פעולותיו, אשר עשה אליהו
צורי! עוד יחייך, ישמע בקול אליהו
חיים יחייך, יאמרו נחה רוח אליהו
קומה הקיצה, מה לך פה אליהו
לפרט הנה אנכי שלח לכם את אליהו לפ"ק

ואשתו המצוינת מ' פרומא (מתה י"ב תשרי תרכ"ו) בת הר"ר עזריאל (מת א' דר"ח כסליו תקצ"ז) בהרה"ג ר' נחום טריווש (ק"נ צד 196 ס' ד'), אשר בפנקס דקלויז ישן צד פ"ח, מיום ה' כ"ט תשרי תקנ"ב, חתום שם בראש ואחריו הג' דוד בהקדוש מהרי"ל (עיין קריה נאמנה צד 175) ולא מצאנו בשום מקום זכרון מות הר"ר נחום. — [2]) עוד מנכדי בעל חיי אדם מצאנו את הר"ר אברהם ווילענקין אשר הגאון בעל תפארת ישראל מזכירו במסכת נזיר פרק ח' משנה א', והקשה לי הרב מו' אברהם ווילענקין נכד הגאון בעל חיי אדם עיי"ש, וה"ר אברהם הוא בן האברך המופלג השנון מו' שלום יחיאל מיכל (מ"כ פה י"ב שבט תקצ"ב) בהר"ר יעקב (ואשתו מ' ווינטקע בת הרב בעל חיי אדם, מזכירה בסוף ס' חיי אדם בענין הנס עיי"ש, מתה פה ווילנא ח"י השוון תר"ט בהר"ר אליהו ואשתו היא המצוינת בשם בלומקא (מתה בא"י בשנת תקע"א ועל סדר צואתה חתם הגאון ר' חיים מוואלאזין ומקיים חתימתו בנו הגאון ר' יצחק מוואלאזין בחדש טבת תקפ"ב. ראיתי הצואה פה ווילנא בעצם כתב ידו) הנודעת בצדקתה ובבית מדרשה בעיר מינסק, ויען כי לרגלי עניניה נסעה פעמים רבות לווילנא על כן חתימת משפחתה "ווילענקין". [3]) הר"י ליב (ק"נ צד 227 ועיין ר' יצחק דאנציג צד 177) והוא התן הרב המאוה"ג הר"ר אברהם אבד"ק לאזרייא אשר היה לעזר בהדפסת באור על ספר בחינת עולם בשם: אור חכמים (הוראדנא תקנ"ה). — [4]) אשר ילדה לו אשתו הכבודה מ' חיה לאה (מתה כ"ז אדר תר"ך): א) המצוינת מ' שרה ליבע היא אשת הרה"ג הגביר ר' יהושע גראדשטיין מלובלין, בהרב הגדול וכו' מהו' שמחה אפרים פישל [(עלה לירושלים ביום י"ר אלול תרמ"ד, ויהי שם ב' ניסן תרמ"ה), ואשתו הגבירה מ' פריידכה (מתה ביום ראשון דחג הפסח תרל"ז) בת הגאון האדיר ר' עקיבא אייגר אבד"ק פוזנן הנודע בצדקתו ובחבוריו, וממהרשא"פ נדפסו חדושים בשו"ת הותנו הג"ל ס' קצ"ז, וביורה דעה ג"כ מזכירו ס' ר"א] והוא בן הרה"נ ר' עזריאל מאיר (מת ביום ב' דחג הסוכות תרי"א) בהרב המופלא ר' אהרן, נכד הגאון רשכבה"ג ר' חיים הכהן ראפאפורט אבד"ק לבוב

מצבת המיוחס ר' ליבלי דאנציג לפ"ק

פה

ינוח הוד אבינו המופלא במדות ומצוין בישראל
לב טהור בעבודת ה' ותם בין תמימים ויראי הא ל
בנתיבות אבותיו הקדושים הלך בתורה ובתעודה
איה למצוא יקר הערך ומיוחס כמוהו באלפי יהודה
דור אמונים נצר צדיקים יוצאי גזע גאונים ורבנים
זכות צדקתו לנו בנותיו תגן לאורך ימים ושנים

ה"ה כבוד אבינו

עטרת משפחתנו פאר ישישים וגזע המיוחסים
מוהר"ר יהודה ליב בהרב מו' אליהו ז"ל בהרב
המפורסם ר' יצחק דאנציג בהגאון בעל
חיי אדם וחכמת אדם. ואביו הר"א הוא בן
בתו של הרב הגדול ר' יהודה ליב ז"ל, בהרב
הגאון החסיד רבינו אליהו ווילנא זצללה"ה
ואמו בת הרב ר' עזריאל ז"ל מוואלקאניסק
בהרב הגדול ר' נחום טריוש ראב"ד דפה"ק
בהגאון ר' יצחק אבר"ק קופיש א ק בהגאון
ר' שניאור טריוש מפראנקפורט דמיין
בהרב הגדול ר' יוסף יוזל מגזע רש"י וצללה"ה

גם היה התן הרב המיוחס הגדול הצדיק המפורסם

ר' וועלוועלע ר' אשר'ס גינצבורג

תתן הגאון ר' ישבר בער אחי הגר"א זצ"ל
נולד ביום שושן פורים בשנת תקע"ד לפ"ק
ויפת בשם טוב ביום א' דר"ח חשון לפ"ק
בשנת תרמ"א תנצב"ה.

(עיין ס' אנשי שם להר"ש באבער צד 60 סי' קפ"ח). ואשת הרע"מ מ' רויזא מזה ט"ו כסליו הרמ"ג בת הר"ר יהושע העשיל נכד הגאון ר' העשיל אבר"ק ווילנא (עיין צד 15).
ב) הגבירה מ' מלכה מירל אשת הרה"ג ר' מאיר אברהם הכהן מווישעבסק בהרב הג' החריף ר' זאב וואלף הכהן הנקרא ר' וואלף שמעלקעש, נין ונכד להגאון הגדול ר' נפתלי כ"ץ (עיין צד 186). וב על אחותו הוא המופלא הר' זאב וואלף יודסאהן נ"י נין ונכד להגאון

הר"ר יוסף אליהו עליאשבערג [1])
בהר"ר זאב וואלף מק"ק קאמען [2])
בהר"ר יוסף אליהו
בהר"ר אברהם חסיד
בהרב חיים זאלודקער (צד 225).

נולד בעיר איוועניץ בש"ק כ"ד תשרי תקנ"ח. אבותיו כלמו אנשי שם גדולים ומצוינים וגם הוא בדרכיהם הלך. ויקחהו לתתן הגביר הנכבד ר' יצחק בער הכהן לאפ מווילנא (עין צד 156) וע"ש כנוי חותנו, נקרא בשם „ר' יוסף אליהו לאפפ". ויקבע עתים ללמוד שעורים בקהל חברים מצוינים בבמד"ר הישן בכל יום כמעט עד חצות; היה איש מדות נעלות בנהלו עסקיו באמונה, כמה פעמים נבחר לגבאי צדקה גדולה, לפרנס הקהל, ולגבאי בכמה חבורות שונות. בכל ענין צדקה וחסד טעולם

לא

בעל הפרד"ס ולהגאון תוי"ט. [3]) הוא הרב המופלג בתורה ויראה ה' מאד, מו' אברהם בכמו' מאיר לוטשינער, מת ביום ט"ו השון תרי"ח, ומ"כ לימין הרה"ג ישראל זאלצעציר. והחכם ר' משה בעלינסאהן מאדעססא נתן את בתו המשכלת מ' אסתר לאשה להד"ר ר' מיכאל הורוויץ בהד"ר יהודה מסטאקלישאק בהרה"ג ר' אברהם הורוויץ הנקרא ר' אברהם לוטשינער ז"צ (?) מק"ק ווילנא („שלומי אמוני ישראל", אדעססא, תרנ"ח, צד 107). הרמ"א טעה, כי באמת לא היה דין ולא מסגן לויה אף כי כנוו הורוויץ וההתרנס בכרסרות ומלמדות.

[1]) אחיו היה הרב הג' החכם ר' יהודה בצלאל עליאשבערג, חבר ס' מרפא לעם (ווילנא והוראדנא תקצ"ד) כולל עצות לכלכל הבריאות והנהגה ושמירה ובריאים לבל יחלו ודרכי רפואה לחולים בתרופות בטוחות ובפרט בהנהגה טובה, חברו הרופא פרידריך פוליצקי ממחוז ווועצלאר בארץ פריסין בלשון אשכנזי ונעתק ללשון פלאניא בעיר ווילנא בהסכם מלומדי חכמת הרפואה באקאדעמיא אשר שם ועתה נעתק ללשון עברי על ידי וכו'. בהקדמתו הנפלאה (ה' פרקים ס"ז דפים) כותב, כי הרופא קלעצקאווסקי כתב אדותם (כלומר על הרבה רופאי ישראל המלומדים) לפני זיגמונד מלך פוילין בשנת 1662 (תכ"ב) וכן הסופר טשאצקי בספרו ע"ד היהודים וגם בספר קורות הרפואה להחכם שפיגעגל עיי"ש וחותם כ"ה תמוז תקצ"ד. בסופו הזהרה פקודת הקיר"ה מיום 22 אפריל 1828 (תקפ"ח) שאין רשות להדפיס ס' מחבר כל זמן שהוא חי ואחרי מותו במשך כ"ה שנה. את החלק השני להנ"ל קרא בשם תמים דעים (ווילנא תר"ב) מכיל ל"ז דפים, הוא כעין הקדמה לס' הנ"ל, כולל הלכות כשפים, דרכי האמורי נחושים, מעונן, כפוי בד"ת והשקפה כוללות בחליפות הזמנים מקורות חכמת הרפואה והסגולות מימות עולם ועד עתה וכו' נדפס שש שנים אחרי הנ"ל. בדף ה' בסוף ההערה כותב: וכן הראה לי חתן אחי המופלג החריף והשנון החכם השלם מו' מתתיהו שטראשון בירושלמי במסכת כלאים פ"א משום חוקים שחקקתי לך בעולמי מעתה נאסר כלאים לאדם הראשון עיי"ש, ולפלא מדוע לא הזכיר המחבר את אחיו בשמו בעת אשר התארח בביתו? עוד מזכיר שמה שמות גדולי הרופאים ופראפעסארין שבאקאדעמיא מעיר ווילנא, אשר הסכימו על ההעתקה הפולנית בשנת 1828 (תקפ"ח) ואלה שמותם: מיקאלאי מיאנאווסקי, יאן וואלפגאנג, יאן בערקמאן, קאנסטאנטין פארציאנקע (הוא היה אוהב נאמן להגאון ר' אבלי פאסטוואהלער ורופאו חנם תמיד), אדאלף אביכט, אראם ביעלקאוויץ. הרי"ב נולד בשנת תק"ס וימת בעיר מינסק בשמיני עצרת תר"ח (עיין ס' רבני מינסק סי' ט"ו). [2]) אחיו המה: הרב הגביר הצדיק ר' יצחק אייזיק איוועניצער, (עיין ר' אברהם פרנס) והרב הגדול ר' ישראל שמואל אבד"ק קאמען, מת בצפת ב' דחוה"מ סוכות תקפ"ה.

לא חסרה נדבתו אם מעט ואם הרבה, את לויו הרבים מעולם לא העיק ושמט ידו מהם ברצונו הטוב וכרצון נותן התורה, אף רבים בעת מטה ידם לשלם את נשים אשר נשה בהם, החזיקם פעם שנית להקים את מעמדם, אף כי ידע ברור, כי כפויי טובה יהיו לו; וה' ברכו בעשר רב ויקן חצרות, ויקדיש בית לתורה ולתפלה בחצרו אשר דר בו, ולא הוסיף דמי דירה על כל השכנים בחצרותיו מעולם. ביתו היה בית ועד לרבנים ולאספת חכמים וקצינים, מעודו לא התגאה בעשרו, לא עבר בסך, מאם בתענוגי תבל, אך תורת ה' שעשועיו ומצותיו כל תענוגיו. עוד בשנת תר"ב החזיק את ידי מדפיסי עירנו בכמה אלפים רו"כ להשלים את הש"ס, אשר חדל אז לצאת לאור בעת נשרף בית הדפוס הגדול בשנת תר"ב (צד 27 וצד 202). ויהי בש"ט ביום כ"ז מנחם אב תרמ"א ויעזב כמה אלפים רו"כ לצדקות שונות. — מהתניו לוקחי בנותיו נודעים לשם הרבנים: ר' מאיר גינצבורג (עיין צד 227) ור' מתתיהו שטראשון (עיין בשמו).

זה ציון הנביר מו"ה יוסף אליה לפ"ק

יוסף וכעם יוסף היה ה' אתו, ויהי איש מצליח ויברכהו באושר ובעושר, וגם כבוד עליו הזריח סגולת הסוחרים, בסחרו באמונה בצדק ובמישרים פלא לראות בדורנו איש ידיו יהיו נקיות מהון זרים איה למצוא ירא ה' ומיוחם כמוהו רבים יאמרון לא ידמו אליו עשירי עמנו בכמה קהלות ישרון יקר לכל עדת ווילנא, וגזר למשפחתו הגדולה היה רוב שנים פרנס הקהלה, ועצתו על כלן עולה וגדול בבמ"ד הישן, וגם בהצרו הקדיש בית לתפלה בנפש טהורה למד הרבה, וכל מעשיו ביושר מסלה זקן אדיר בישישים, כבן שמונים וארבע שנים ובטעם זקנים היה מנהגו בכל אנשי השם לפנים ובעשותו לרבים טובות, ובגמלו חסר מעשרו לא נגרע אלפים פנו עורף לטובותיו, ולא פעל למו כל רע לחלק לצדקות שונות עזב מהונו אחריו לעולמים פלם במאזני אמת רוב עניניו ובל פע לו תמים.

הר"ר ישראל יוסף פינס
בהר"ר מרדכי [1])
בהר"ר ירחמיאל [2]) (נזכר בק"נ צד 230)
בהרב החסיד ר' מרדכי [3])
בהר"ר יעקב ישראל.

נולד „בר"ח חשון" (לפ"ק) תקע"ח. היה סוחר נכבד ובכל יום ויום קבע עתים לתורה. בעת שרפה החלי-רע בעירנו בשנת תר"ח ורבים פחדו לצאת החוצה ובפרט לבקר חולים כאלה, השליך הרי"פ את נפשו מנגד, ויכונן בתי מקלט לחולים באלה, ובכל כחו התאמץ להשגיח בעינו על כל דבר להחיש לעזרתם, ורבים פדה משחת. בכמה עניני הקהלה היה מראשי המדברים, וביותר הצטיין בבית אסף הזקנים והחלשים, אשר משרת הגבאות נתנה על שכמו; הוא התבונן אל כל המעשה הזה וירא כי מתנהל בכבדות, ואפס עצור ועזוב באין עוזר ותומך, ויקרא אל כל נדיבי לב ויתאמץ להגדיל הכנסות בית האסף, ויקן חצר גדול רחב ידים בפרור עירנו „לוקישאק" ויבן שם בעזרת רעו הגביר ר' יהושע צבי קאסאווסקי בתי חומה, תחתיים, שניים, ושלשיים, עם כל ההצטרכות השייכות לזה עם בימד"ר לתורה ולתפלה ואספות למאכל ולבגדים ובית מרחץ — הכל בסדר נכון; הוא בעצמו היה בא יום יום אף בשבת ויו"ט להשגיח על המאכלים, ולבקר את החולים ופעמים רבות גם בלילה; הלך בעצמו לקבץ נדבות, וינהל את כל מעשה הצדקה במועצות ודעת ובאמונה; ה' חננו בתאר פנים יפות, וכל עדת עירנו ראו את הדר זקנים זה הולך על משמרתו בשקידה נפלאה ובלב תמים, ויאהבוהו עד מאד ויכבדוהו כל בית ישראל. ויגוע ויאסף ישראל יוסף פתאם ביום ד' י"ז טבת תרמ"ו ומ"כ לשמאל הר"ר צבי הירש אייזענשטאדט (צד 264).

ואלה

---

[1]) אשתו המצוינת מ' פייגל בת הגביר ר' נח פינס מוואלקאוויסק, ולה אחים מצוינים: א) הרב הגפיר ר' ליב מראזינאי; ב) הרה"ג ר' יעקב שמואל פינעס מווילקאוויסק; ג) הר' אבא פינעס בשווינצאן; ד) הר' הירש פינעס בקוב; ה) הר' היים שאול פינעס בביאלאסטאק; ואמם אשת ר' נח מ' רייזל מיחוסי עיר בריסק, וע"ש כנוי פינעס החל ר' מרדכי ג"כ לחתום בכנוי זה (אדות משפחת „פינעס" עיין לקמן בשם ר' שלום פינעס). לר' מרדכי היו אחים מצוינים: א) הר"ר אברהם אליהו ר"מ בקלויז הז"צ דפה (עיין בשמו); ב) הצדיק ר' אריה הנאמן לצדקת עניי א"י (בהלבנון שנה ה' תרכ"ח נו' 4 כתוב, כי הוא היה מכובר מאד בעיני כל הקנזולים והשרים לאיש מישרים, ובהיותו בן ע"ז שנה נחשד לגונב נפש, עי"ש). — [2]) אחיו הרבנים ואחיותיו המצוינות ה"ה: ר' ישראל ראב"ד ומ"מ דת"ק גחש"א (ק"נ צד 230), הר"ר אליהו הינדעס (ק"נ צד 249), מ' ביילא (עיין בס' זה צד 42), והר"ר אריה חותן הגביר ר' חייא דנציג (עיין בס' זה צד 219); בפנקס דקלויז הישן דפה בא ר' ירחמיאל החתום על מינוי קבלת ש"ץ בבהמ"ד ישן כ'

ואלה המה הדברים החרותים על אבן ישראל:

פה בין הנרדמים, במנוחת עולמים,
ישכון רוח איש, לזקנים מיסר בית האספ
הלא הוא רם המעלה, רוח נעלה, הר"ר ישראל יוסף

יפרץ מקור דמעה, כל נפש נדהמה, בבכי ואנקה
שמש צדקה, פתאם כי שקעה, הוי הקיפה הזעקה
רב אדם פה יקרא, בלב נקרע, הורמה חיש העטרה
איש כמותו, כערכהו לא הניח במותו, העיר אבדה הדרה
לבנות בשמים מעלותיו, היו מזיטותיו, כל ימי היותו בארץ
יום רע, כי בא, והביא החלי-רע, כאיש מגן עמד בפרץ
ועלתה לו לא אחת, רבים לפדות משחת, מָשוד וקרץ
סבנת מות, על כל הפחידה עצבת, הוא גם אז חרף נפשהו
פעמים אין ספורות, נלחם כגבורות, בעד חיי עניי עמהו
בנה בית לזקנים, מקום שם חונים, לעת זקנתם
נשיאו ומיסדו, בצדקו וחסדו, בנעימים להאריך שנותם
רבי עתותיו, בכל כחותיו, אך בו שם מעינו להגדילהו
מלביש ערומים, לקשה יום נחמים, כל ימי חייהו
רחים רבנן ומוקיר, הגה בתורת אל בערב ובבקר, כל ימיו
דבק במדותיו, שמר מצותיו, בתמתו עוד מימי עלומיו
כל אלה לו מאבותיו ירושה, וממשפחתו הרמה ומיוחסה
יוצרו עדי אליו קראהו, שם לגמלהו, על כל טוב פה עשה
פסת ישע ונחומים, מאל מרומים, להריק על זרעהו
נפשם סלה תתאבל, ומאנים להתנחם על מותהו
זכר צדקתו לעד יעמוד, עדי יקום לתחיתהו.

הר"ר

דהוה"מ בכות תקס"ב בקהל כצוינים, וגם על קיום צוואת הר"ר משה'ל"ץ האנקעלם בשנה זו בחדש השון. — [3]) בא התום בקהל דיינים בפנקס היסו"ד מיום ב' כ"ה שבט תק"י; אהיו ה ב כ ו ר הר' משה יחיאל בא התום בקהל פרנסי עירנו בפנקס הנ"ל מיום י"ר תמוז תס"ח, וכותב על אביו „ר' יעקב ישראל יצ"ו". ר' מרדכי היה קרובו של הר"ר יצחק מוואלאזין אבי הגאונים ר' חיים ור' זעלמעלע (ק"נ צר 180). את מצבת ר' מרדכי הצלחי משני הכליון (ק"נ צר 179).

הר"ר אליעזר לנדא
בהר"ר שמואל לנדא (ק"נ צד 228 בס' זה צד 92) [1].

נולד בווילנא כנראה בשנת תקס"ה אחרי מות דודו אבי אביו, היא הר"ר אליעזר ב"ר חיים שבתיל"ס (ק"נ צד 219) ונקרא בשמו, והוא אחי הרבנים ר' אברהם יעקב ויעקל [2] (ק"נ צד 254) ור' יצחק אליהו לנדא (עיין לעיל צד 92); בא בשאלה להגאון ר' אבלי מיום ג' ד"ה תשרי תקצ"א (עיין לעיל צד 30 בהערה סי' ו"ר). חבר ס' דמשק אליעזר [3] ובו מברר ומלבן דברי רבינו הקדוש "באורי הגר"א" על או"ח מהחל ועד כלה בשתי חוברות (ווילנא תרכ"ח, תר"ל): ח"א עד הל' פסח (ק"ו דפים) וח"ב מהל' פסח עד סוף הל' מגילה (ס"ה דפים). ויצת ר' אליעזר בן ע"ח שנה י"ג שבט תרמ"ג בהוראדנא.

הר"ר

---

[1]) אשתו מ' רעכיל תתיחס אל הגאון ר' דוד כתבן הנזכר בס' האשכול לר' יצחק שלמה פוקס כרך שני, (קראקא תרנ"ט) בצד 180 סי' ס"א בשם: ר' דוד ב"ר יצחק ומ"כ בזאלקווא, וזאת מצבתו:

"תהלתו אין לספרה, ארי שבחבורה
ומנהיג מדינה וארצות בדרך ישרה,
נודע בשערים שמו מו' דוד בן הר"ר יצחק,
יג"ב ביום ב' ה' אייר תנ"ח לספירה.

השנה צ"ל תנ"ט. ולא רחוק ממנו נטמנה זוגתו, וזאת מצבתה:

"פה נטמנה האשה הגבירה הצפירה מנורה הטהורה, הרבנית מ' טיבה בת הרב הגאון ר' שבתי כ"ץ בעהמ"ח שפתי כהן, נפטרה בשבת יו"ד ניסן תע"ז (צ"ל תע"ב או תע"ה). אולי מעתיק המצבות לא עיין היטב. — גם שמה כתוב, כי הגאון ר' נחמן בהגאון ר' שמחה ראפאפורט היה חתן הקצין ר' דוד כתבן, חתן הש"ך עיי"ש. ולפלא על הרה"ח המבקר הגדול ר' שלמה באבער, הכותב ארות רבני זאלקווא, כי ראה אבן (מצבתם) ולא התבונן כי און במספר השנים האלה. להגאון הש"ך היתה עוד בת ובעלה היה הה"ג ר' מנחם מאנוש (עיין קריה נאמנה צד 86 ובהלבנון הרל"ה בספור "חתן המלך"). — מלבד בניו הנ"ל היו לו עוד בנות: א) מ' שרה (מתה כ"ו שבט תרי"א) אשת ר' אליעזר אדאסקי, ב) הגבירה מ' גיטל (מתה ביום עש"ק ה' שבט תרט"ז) אשת הרב הגביר ר' שמואל עליאשבערג (מת ו' אלול תר"ו ומ"כ באיוועניץ: מצבתו בשש"ק ח"ב צד 253) בהרב הגביר ידידיה ליפמאן איוועניצער (ק"נ צד 306, ובס' זה צד 227) חתן הגאון ר' שמואל האב"ד האחרון. [2]) בנו הוא הר"ר שמואל לנדא (עיין צד 159) הוא אבי הרה"ג ר' יקותיאל זלמן לנדא אשר היה מקודם אב"ד בעיר וויטעבסק ובסוף ימיו נתקבל לאב"ד בעיר המלוכה פעטערבורג ומת שמה ביום כ"ו מבת תרנ"ה (המליץ שנה הנ"ל). בס' מקור ברוך להרה"ג ר' ברוך כהנא (ווילנא, תרכ"ו) נמצאו תשובותיו. — [3]) בסוף ההקדמה מבקש ברכה מאת ה' על אשת נעוריו מ' רייזל הדסה בת הגאון ר' חיים ברודא בעהמ"ח ס' "תורה אור" "ודרך חיים" (הוראדנא תקפ"ג) (עיין ס' "עיר גבורים" צד 73). אשת הר"ח מ' שרה היתה בת דודו, אחי אביו הוא הג"מ אריה ליב ברודא אבד"ק קאלווארייא. להגר"ח היה בן הר"ר יוסף אבי הרה"ג ר' אריה ליב ראבד"ק לבוב מחבר ס' "מצפה אריה", והוא חתן הגאון ר' הירש אורנשטיין אבד"ק בריסק ואבד"ק לבוב, (דור ודורשיו סי' ס"ר). תולדות הר' הירש אורנשטיין עיין בס' "אנשי שם" להה"ש באבער צד 199 ובס' "כלילת יופי".

הר"ר אברהם פרנס
בהר"ר חיים נחמן פרנס (עיין צד 185).

הוא כרעיה דאבוה בתורה וביראה ובמדות תרומיות, בצדקה וחסד, זכאביו היה הרא"פ גם הוא מפרנסי הקהלה וגבאי צ"ג, וביחד עם הר"ר מתתיהו שטראשון היה גם נשיא על צדקות עניי א"י שנים רבות. גם הוא נשא הן לפני השר משה מונטיפיורי בהיותו פה בשנת תר"ו, עד כי שלח השר לר' אברהם, כמו להרה"ח ר' יעקב רייפמאן, כוס של כסף מעשה חושב, עם כתובת במליצה ושיר בלה"ק חרותה על גבה, במתנה לאות רצון וזכרון. נולד ביום ב' דר"ח אדר ראשון תקע"ה, וביום הזה ב' דר"ח אדר ראשון תרמ"ג, מלאו לבן "חיים" שנות "חיים" ויומת, ובקבר אשר הכין לו בחייו מצא מנוחתו לשמאל אביו הנ"ל, ולימין דודו הנ"ב יחזקאל לנדא הראב"ד דפה (עיין צד 32). — אשתו הראשונה מ' חיה בוילא (מתה ביום ג' ט' שבט ת"ר) בת הגביר הצדיק ר' יצחק אייזיק עליאשבערג [1]) מאיוועניץ (מת יו"ד שבט תקפ"א ונספד ביחד עם הגר"ח טוואלאזין בס' שבע יעקב), הולידה לו שני בנים: א) את הר"י אייזיק [2]) מת בדובנא ט"ו אב תרל"ב, וב) את הר"ר ליבעלע [3]), מת במינסק ר"ח כסליו תרל"ו, (זברון מותו כתבתי בהלבנון שנה ההיא). — ואשתו השניה של הרא"פ הכבודה מ' פייגעלע בת הרב הגביר ר' חיים ראטנער [4]) הולידה בן יחיד [5]) ומתה י"ז חשון תרכ"ט. — מצבת

---

[1]) אשתו מ' מרים בת הר"ר אהרן ישעיהו באקשטער מתה בווילנא ביום השביעי כ"א בחדש התשיעי "נאספה עלי מרים" (מצבתה בששי"ק ח"א צד 268 סי' 28 תקצ"ו) ועל ב"ע הישן נמצאה מצבה בשם: גאלדא בת המפורסם ר' ישעיה מבאקשט יו"כ תקפ"א אולי היא אחותה (מי היה בעלה?). [2]) אשתו המפארה מרת שרה (פאנע), מתה ח' תמוז תרכ"א, היא בת ה"ר שלום יחזקאל לוריא בהגאון האדיר ר' דוד ביהאווער (עיין לעיל ר' ליבלי פישל"ס צד 156). — [3]) אשתו מרת רבקא בת הרב הג' ר' מרדכי צבי מארשאלקאוויץ מדובנא (עיין ר' יצחק אליהו לנדא צד 93) מתה במינסק כ"ב אדר תרמ"ז. — [4]) אשת הר"ר חיים מ' חיה בת הרב הגאון ר' אליעזר אב"ד דק"ק מיר, בהגאון ר' משה יהושע הלוי הורוויץ אב"ד הוראדנא ("עיר גבורים" צד 51). אשת הג"מ אליעזר היא הרבנית פייגא בת הגאון ר' יוסף אבד"ק הלוסק ובק"ק סלוצק (עיין מגילת יוחסין לבעלינסאן אדעסא תרכ"ר, ועיין להלן בשם ר' שמואל יצחק יעב"ץ) — בהמגיד שנה ב' (תרי"ח) גו' 32 כתוב, כי הקיר"ה אלכסנדר השני נ"ע חתם פקודה ביום 15 מאי משנת 1858, אשר הסוחר מהדרגה השניה מעיר מאהליב ע"נ דניעפ"ר חיים ראטנער יקרא מהיום ההוא והלאה בשם הכבוד אזרח הארץ לדורותיו, זכותו אשר עמדה לו לתת חנו בעיני הקיסר — הוא אשר הושיב בכפר שלו מאה וחמשים יהודים, לעסוק בעבודת האדמה, גם מזי דון רב להכין להם כלי עבודתם, עי"ש. אבי הר"ר חיים היה נקרא ר' יחזקאל במהור' יצחק כמו' יהודה יהל ראטנער. הכנוי ראטנער הוא שם משפחה עתיקא: בס' "אור ישראל" להגאון ר' ישראל סבא (פפר"א תס"ב) בההקדמה כתוב מה ששמע מפי המוכיח הגדול המושלם הרב המופלא מהו' יצחק, בן החסיד המופלא המוכיח המפורסם מהו' יעקב ראטנער זצ"ל ע"ש, אולי הוא אבי המשפחה הזאת. [5]) הוא הרב הגביר ר' יעקיל'ן פרנס גבאי צ"ג דפ"ק כיעת.

הר"ר שמואל יצחק יעבץ
בהגאון ר' משה זאב וואלף [1])
בהרה"ג ר' אליעזר [2])
בהגאון ר' יוסף אבד"ק סלוצק והלוסק [3])
בהגאון ר' מנחם מענדיל אבד"ק הלוסק [4])
בהגאון ר' משה זאב וואלף [5])
בהגאון ר' יהודה ידל [6])
בהגאון ר' משה
בהרב החסיד ר' צבי הירש סבא
בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין,
נין ונכד להגאון מהר"ל מפראג [7]).

רש"י היה גדול בתורה וידע גם לשונות העמים, חכם ויועץ והתערב

---

[1]) מקום מגורו היה בק"ק הוראדנא; שמה הדפיס את ספרו מראות הצובאות בשנת תק"ע, והיה שם עד סוף שנת תקע"ג (כנראה בהסכמתו על ס' "קצוי ארץ" מיום ג' י"ט אלול תקע"ג וחותם "העומד כעת בק"ק הוראדנא"), ובעל עיר גבורים שכח לחשבהו מגדוליה; משם נתקבל לאב"ד בק"ק טיקטין, והיה שם עד שנת תקפ"ד, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק ביאליסטאק; באותה השנה הדפיס שמה את ספרו אגודת אזוב, עוד חבר ס' חדושי מהרמ"ז, המה באורים על באור רבינו יהונתן שעל האלפסי ומס' עירובין, עם הגהות וחדושים על שו"ע או"ח, אשר נלקט מגליון שו"ע שלו נדפס ע"י בנו האברך המופלג השנון ר' מנחם דוד ז"ל מקאנסקוואלי (ווארשא תרי"ח); שם בהקדמת המחבר ובהקדמת בנו המלבה"ד כתוב, כי ישלו ת"י חדושי מהרמ"ז על יחר ג' שו"ע. — אשתו הרבנית מ' בת שבע בת המופלג הנגיד מ' נפתלי, בהנגיד המופלג ר' שמואל ר' ברכ"ס, חתן המופלג ר' יוסף כ"ץ בן בנו של הגאון ר' נפתלי כ"ץ אבד"ק פפד"מ, בעהמ"ח ס' "סמיכות חכמים" (עיין צד 186). ר' יוסף כ"ץ היה חתן הגאון ר' ליב מירקעם וחותנתו א"ר נפתלי הנ"ל היא הנגידה מ' שרה בת הנגיד ר' יוסף, בהגאון ר' שמואל אבד"ק מאהילוב ושאר ק"ק, בהגאון מו' ישראל איסר"ל אבד"ק פינסק, (עיין ס' עיר תהלה בצד 29 סי' מ"ה ובשם הגדולים החדש צד נ"א סי' ס"ט בשם ר' מנחם מאנש מרגליות), נכד הגאונים בעל "תרומת הדשן" הרמ"א, ומהרש"א; — בהקדמת ספרו זה מזכיר לשם את בנו הר"ר ש"י ובותב: "וביחוד בני היניק וחכים המופלא כמ"ר שמואל יצחק שי' לאו"י וש"ט". וימת הרמ"ז ביום ד' טבת תק"צ; הג"מ בעל "גליא מסכת" עשה לו אבל כבד בספרו דף ל"ט ע"ב, שנת "מקימי מעפר" לפ"ק (ש' תק"ץ) והר"ר גרשון חן טוב בס' "מנחה חדשה" (ווארשא תרל"ר) הספידו בחדש טבת תק"צ. — שבעת הרבנים המסבימים על ספרו מ"ה הנ"ל המה ש"ב ומחותניו, עי"ש. — להרמ"ז היו שלשה אחים: א) המופלג הגדול משנתו סדורה מהו' נח בק"ק ווילנא (עיין צד 21). ב) המופלג הנגיד ר' אליהו; ג) הגאון ר' שלמה זלמן מרגלין מק"ק פאריץ, אשר מת שם בן ע"ו שנה כמוש"ק י"ג אייר תרל"ו (הלבנון שנת י"ב גו' 27). — 2) היה אב"ד בק"ק הלוסק. בא בהסכמתו על ס' "מראות הצובאות" הנ"ל ביום א' י"ב אדר שני "והנה יפן ברחמיו לעמו" לפ"ק (תק"ע) ובהסכמתו על ס' "אגודת אזוב" מיום ב' כ"א אייר תקפ"ח, על מצח ההסכמה כתוב: "הרב המאוה"ג הישיש" וכו'. הוא העיר את בנו הרמ"ז להדפיס את ספרו הנ"ל, ויאצל סך מסוים ע"ז. — אשתו הרבנית מ' שרה בת הנדיב הגביר מהור"ר יצחק מיכל ממשפחת פליא (חתן הרב הגדול ר' דוד אב"ד וו"מ דק"ק דובראוויץ במדינת וואלין) בהגאון מהו' יהושע העשיל אבד"ק טארלי (חתן הגאון ר' אשר

הר"ר שמואל יצחק יעבץ
בהגאון ר' משה זאב וואלף [1])
בהרה"ג ר' אליעזר [2])
בהגאון ר' יוסף אבד"ק סלוצק והלוסק [3])
בהגאון ר' מנחם מענדיל אבד"ק הלוסק [4])
בהגאון ר' משה זאב וואלף [5])
בהגאון ר' יהודה ידל [6])
בהגאון ר' משה
בהרב החסיד ר' צבי הירש סבא
בהגאון ר' יוסף יאסקי אבד"ק לובלין,
נין ונכד להגאון מהר"ל מפראג [7]).

רש"י היה גדול בתורה וידע גם לשונות העמים, חכם ויועץ והתערב

---

[1]) מקום מגורו היה בק"ק הוראדנא; שמה הדפיס את ספרו מראות הצובאות בשנת תק"ע, והיה שם עד סוף שנת תקע"ג (כנראה מהסכמתו על ס' "קצוי ארץ" מיום ג' י"ט אלול תקע"ג וחותם "העומד כעת בק"ק הוראדנא"), ובעל עיר גבורים שכח לחשבהו מגדוליה; משם נתקבל לאב"ד בק"ק טיקטין, והיה שם עד שנת תקפ"ד, ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק ביאליסטאק; באותה השנה הדפיס שמה את ספרו אגודת אזוב, עוד חבר ס' חדושי מהרמ"ז, המה באורים על באור רבינו יהונתן שעל האלפסי ומס' עירובין, עם הגהות וחדושים על שו"ע או"ח, אשר נלקט מגליון שו"ע שלו נדפס ע"י בנו האברך המופלג השנון ר' מנחם דוד יעב"ץ מקאנסקוואלי (ווארשא תרי"ח); שם בהקדמת המחבר ובהקדמת בנו המלבה"ר בתוב, כי יש לו ח"י חדושי מהרמ"ז על יחה"ג שו"ע. — אשתו הרבנית מ' בת שבע בת המופלג הנגיד מ' נפתלי, בהנגיד המופלג ר' שמואל ר' ברכ"ס, חתן המופלג ר' יוסף כ"ץ בן בנו של הגאון ר' נפתלי כ"ץ אבד"ק ספפ"ט, בעהמ"ח ס' "סמיכות חכמים" (עיין צר 186). ר' יוסף כ"ץ היה חתן הגאון ר' ליב מירקעס וחותנתו א"ר נפתלי הנ"ל היא הנגידה מ' שרה בת הנגיד ר' יוסף, בהגאון ר' שמואל אבד"ק מאהילוב ושאר ק"ק, בהגאון מו' ישראל איסר'ל אבד"ק פינסק, (עיין ס' עיר תהלה בצד 29 סי' מ"ה ובשם הגדולים החדש צד נ"א סי' ס"ט בשם ר' מנחם מאנש מרגליות), נכד הגאונים בעל "תרומת הדשן" הרמ"א, ומהרש"א; — בהקדמת ספרו זה מזכיר לשם את בנו הר"ר ש"י וכותב: "וביחוד בני היניק וחכים המופלא כמ"ר שמואל יצחק שי' לאו"י וש"ט". וימת הרמ"ז ביום ד' טבת תק"צ; הג"מ בעל "גליא מסכת" עשה לו אבל כבד בספרו דף ל"ט ע"ב, שנת "מקימי מעפר" לפ"ק (ש' תק"ן) והר"ר גרשון חן טוב בס' "מנחת חדשה" (ווארשא תרל"ה) הספידו בחדש טבת תק"צ. — שבעת הרבנים המסכימים על ספרו מ"ה הג"ל המה ש"ב ומחותניו, עי"ש. — להרמז"ו היו שלשה אחים: א) המופלג הגדול משנתו סדורה מהו' נח בק"ק ווילנא (עיין צר 21). ב) המופלג הנגיד ר' אליהו; ג) הגאון ר' שלמה זלמן מרגלין מק"ק פאריץ, אשר מת שם בן ע"ו שנה במוש"ק י"ג אייר תרל"ו (הלבנון שנת י"ב נו' 27). — [2]) היה אב"ד בק"ק הלוסק. בא בהסכמתו על ס' "מראות הצובאות" הנ"ל ביום א' י"ב אדר שני "והנה יפן ברחמיו לעמו" לפ"ק (תק"ע) ובהסכמתו על ס' "אגודת אזוב" מיום ב' כ"א אייר תקפ"ה, על מצח ההסכמה כתוב: "הרב המאוה"ג הישיש" וכו'. הוא העיר את בנו הרמ"ז להדפיס את ספרו הנ"ל, ויאצל סך מסוים ע"ז. — אשתו הרבנית מ' שרה בת הנדיב הגביר מהור"ר יצחק מיכל ממשפחת פלייא (חתן הרב הגדול ר' דוד אב"ד ור"מ דק"ק דובראוויץ במדינת וואלין) בהגאון מהו' יהושע העשיל אבד"ק טארלי (חתן הגאון ר' אשר

והתערב בעניני הקהלה בעצה ובכסף. בידיו נשארו כתבי יד אביו הגאון, שו"ת בדיני או"ח ויו"ד ואה"ע בשם אגודת אזוב, ובשנה האחרונה

ענזיל אבד"ק פינטשוב) בהרב החסיד ר' בערוש בהגאון ר' העשיל אבד"ק קראקא. — [3]) בא בהסכמה על ס' „ערכי הכנויים" להג"מ סדר הדורות כשנת תקכ"ט ועל ס' „תפארת ישראל זוטא" (פפד"א תקל"ד); ולו אח הגאון ר' שמחה אבד"ק פוחאוויץ, והוא ראש למשפחת שימחאוויץ במינסק, והגאון ר' משה יצחק אבינדור אבד"ק שקלאב בספרו „פרדס רמונים" על יו"ד (ווילנא תרכ"ט) מתיחס אליו מצד אמו (מצבתו בשם ר' ליפעלי מרגליות צד 215). — [4]) בא בהסכמה על ס' „מרי צבי" (אוסיבאך תצ"ח) מיום א' כ"ו אלול תצ"ז. הר"ר מענדיל היה התן הרב האברך הקדוש מהו' שמחה בונם זצ"ל, ואשת הרר"ש בונם היא בת הגאון הגדול ר' חייקא סג"ל הורוויץ אבד"ק הוראדנא הוא דודו של בעהמ"ח ס' גאון צבי (פראג תצ"ו; עיין בסוף ס' מרי צבי ועיין עיר גבורים צד 42, ובק"נ רחובות עיר צד 18) בהגאון מהו' משה (התן הנכבר בעמו מהו' לייזר ש"ץ מווילנא) בהגאון המקובל מהו' נתן שפירא אבד"ק קראקא בעהמ"ח ס' „מגלה עמוקות" ועוד אחד עשר ספרים שונים, (תולדותיו בס' „עיר הצדק" מצד 52 עד 62), בהרב מהו' שלמה, בהגאון ר' נתן שפירא אשכנזי אבד"ק הוראדנא, בעהמ"ח ס' „מבוא השערים" וס' „אמרי שפ-" בהר"ר שמשון זצ"ל (תולדתו בס' „עיר גבורים" צד 38). להרמ"מ היו ארבעה אחים: א) הר"ר אליעזר אבד"ק בגליל העליון דק"ק מינסק; ב) והר"ר נטע אבד"ק ראדישקאוויץ; ג) הר"ר שמואל אבד"ק ראקאוו; ד) הר"ר יצחק אבד"ק טשערניחאב; ה) הר"ר מענדל הלזה (ר"ת שמותיהם „אנשים") ומצבתו בשם ר' ליפעלי הנ"ל. — [5]) הרמז"ו היה מחותנו של הגאון בעל „ראש יוסף" (התן הגאון ר' משה קרעמער) ומביא חדושי תורה משמו בספרו הנ"ל. בא בהסכמה על ס' „אהל יעקב" להגאון יעקב כהנא שפירא אבד"ק טיקטין ושאר קהלות (פפד"א תע"ט) וחותם „חונה בגליל עליון סביב עיר מינסק ביום ד' י"ט אייר תע"ה", ונזכר שם בדף ד' ע"ב, ואחרי הסכמתו בא גם בנו הרה"ג ר' אליעזר אבד"ק מאהליב, וכותב: „גם אנכי אקיים מילי דאבות"; גם על ס' „עיר חומה" (פפד"א תע"ט) חותם „משה זאב וואלף בהרב החסיד מהו' ידל תונה בגליל עליון במדינת ליטא, יום ו' ט' אייר תע"ט פה"ק דאלהינאב", וכותב, כי המחבר היה תלמיד ותיק לא"א הגאון ז"ל ונתמנה לאב"ד ור"מ דק"ק מינסק וגליל סמילאוויץ, ונתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק פיורדא; היה התן הגאון ר' אליעזר מרגליות אבד"ק לובמלא (וע"ש כנוי חותנו זה התל גם הוא להקרא בכינוי מרגליות), בהגאון ר' מנחם מענדל מרגליות, שהיה התן הגאון ר' משה חריף אבד"ק קרעמניץ. להרמז"ו היו שלשה אחים: א) הגאון החסיד ר' יוסף יאסקי אב"ד ור"מ דק"ק דובנא רבתי, בעהמ"ח ס' „יסוד יוסף" וס' „נעימה קדושה" (עיין צד 190); ב) הגאון ר' אריה ליב אבד"ק סלוצק; ג) הגאון ר' משה אבד"ק פוזנן; להג"מ יאסקי הנ"ל היה התן הוא הרה"ג ר' ישראל אב"ד ור"מ דק"ק זאבלודאווי (התן הה"ג ר' אבלי בהג"מ צבי הירש ברודא אבד"ק בכ"ק וראב ד בהוראדנא) (בס' „עיר גבורים" איגנו) ובתו פעסא היא אשת הגאון בעל „שלמי שמחה" (עיין צד 126). — [6]) הוא חבר ס' קול יהודה על שו"ע או"ח ולא נדפס; בס' „אגודת אזוב" לנינו ונכדו הנ"ל בדף מ"א בהגה"ה כותב: וראיתי זה כמה שנדפס בק"ק שקלאב דף אחד מהל' שבת מהחבור „קול יהודה" על או"ח לזקני הגאון החסיד האלקי מהו' ידל זצוק"ל באור הכתוב „כי דור תהפוכות המה" עפ"י זוה"ק; ר' ידל בא בהסכמה על ס' חלוקא דרבנן (אמשטרדם תנ"ה) בקהל רבני דד' ארצות פולן בהקדמת ס' „דברי דוד" להגאון הט"ז (דיהרנפורט תמ"ט) אשר חברו לעת זקנתו [והוא באור נחמד על רש"י ועל הח"ת מיוסדים על רצפת בעה"ת (בעלי התוספות) ושם מש"ג על המזרחי וכו'], כותב המלקט והמגיה (הוא האלוף המרומם כמהו', אהרן במהו' יעקב סג"ל, מבני בניו של הרא"ש מהו' שמואל שתור מק"ק לובמילא וחתנא דבי נשיאה ה"ה מורי חמי המאור הגדול מהו' יוסף נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קאוולי יצ"ו): כאשר שלוח נשלחתי אתם בעסק שליחות מצוה מאדוני מורי חמי זקני נר"ו אבד"ק הנ"ל, להוציא לאור חבורו על שו"ע או"ח לדפוס במחברת יחד עם הטו"ז ז"ל הבדלו לחיים נ"י, שחבר ג"כ על שו"ע או"ח ונשתתף עם הרב ר' משה נ"י

האחרונה ליומי חייו נתן את כל הכ"י [8]) ליד המדפיס, אבן לא זכה בחייו לראותם יוצאים לאור מבית הדפוס, כי נפטר טרם מלאו לו שבעים שנה ביום שביעי של פסח תרמ"ג [9]) וצוה לפני מותו לבנו הצעיר [10]) להעמיס על שכמו משא הדפוס וכן עשה. נדפסו בשני חלקים בשנת תרמ"ה—ו' בווילנא, והגאונים ר' עקיבא אייגר, ר' אפרים זלמן מרגליות, ובעל „חמדת שלמה" ועוד כדומה באו בשאלות לפני המחבר, כמובא שם בשו"ת ההם. אשת רש"י הראשונה היתה בת הרה"ג ר' הלל פינקעלשטיין אלעקסאטער [11]), ואשתו השניה מ' לאה (מתה י"ג סיון תרנ"ה) היתה בת הגביר ר' יוסף ברודא [12]) במו' יונה (נקרא ר' יאסיל יונה"ס).

הר"ר יהוייע העשיל הלוי לעווין
בהר"ר אליהו זאב וואלף הלוי (צר 162).

נולד ביום ח"י תמוז תקע"ד פה ווילנא, ונתגדל על ברכי אבותיו בתורה וביראה ויהי עלם משכיל ונבון דבר, היה תלמיד מובהק להגאון ר' אליהו מק"ק קאליש [1]) ולב נבון היה לו בכל מקצעות התורה, חריף ושנון

אב"ד ור"מ דק"ק שינאווי, הוא חתן הרב ר' ישעיה בן הגאון טו"ז, וזה לא עלה בידנו להדפיס עיי"ש. — בסוף פ' תולדות בס' הנ"ל כותב המלקט את שמו: „אהרן הלוי הורוויץ, גיסו וש"ב של הגאון מו' יהושע מקראקא" (הוא בעל „פני יהושע" „ומגיני שלמה"), עיין גם בהקדמת ס' „גאון צבי". בפ' האזינו מזכיר הט"ז כי במלכות פולין וליטא, ושאר ארצות משנת ה"ח ואילך שהיתה הריגה כמעט לזרע ישראל שבאותו הדור ואותן שנמלטו אחורי הנהר „וויסיל" מתו עם רב מישראל מתוך חולי שבא מהדרי לבם עיי"ש. — [7]) תולדות מהר"ל מפראג נדפס ספר בפ"ע בשם „מגלת יוחסין" (ווארשא, תרכ"ד).

[8]) עצם כ"י המחבר ורבני דורו כד' חלקי שו"ת האלף נמצא כנראה באספת פרידלאנד בפעטערבורג במוזיאום האזיאטי [עיין ס' קהלת משה (פט"ב, 1893) צר 17 סי' 138].—

[9]) מ"ב לשמואל הגאון ר' יעקב ברי"ש (קאווגיר). — [10]) הוא הגביר המפאר ר' דוד יעב"ץ, מת בן מ"ח שנה (ער"ח סיון תרנ"ו) בעיר נייהיים. — [11]) והיא הולידה לו את ה"ר יוסף מאיר יעב"ץ הכגיה הראשי בווארשא והמעתיק לשפת יהודית את המשניות, המדרש רבה, מדרש תנחומא, ועין יעקב, וספר הברית, והחק לישראל, וכולם נדפסו בווארשא. —

[12]) ר' יוסף היה איש ישר ותמים דרך מלא תורה ויראת ה' ונכבד בעדתנו (מת ב' דר"ח טבת תרכ"ו) ויורשיו נתנו לצדקה בעד מקום קבוריתו סך שלשת אלפים רו"כ, ומ"כ לשמואל הרב המגיד ר' שז"ו (צר 88). אשתו מ' רייזל בת הר"ר נפתלי הערץ שטש דפה"ק, אחי הרה"ג ר' יוסף דוד אייזענשטאט (צר 159). — אביו ר' יונה היה מק"ק ווילקאמיר (מת ר"ח אדר תקפ"ו מ"כ על ב"ע הישן) והוא בן הצדיק ר' יהודה מסמארגאן; ואחי ר' יונה, הדיין ר' יוסף הוא אבי הגאון ר' מנשה אילייער (עיין ס' „בן פרת" לר"מ פלונגיאן). אשת ר' יונה מ' שיינא בת הרב התורני המנהיג והמדבר מ' שלום במהו' אהרן ברודא (ק"ג צר 230 ובזה הס' צר 70 בהערה ולקמן בשם ר' אברהם אהרן ברודא). ר' יונה מצד אמו היה ש"ב של הגאון ר' אבלי ראב"ד דפה.

[1]) הר"ר אליהו מק"ק קאליש (דר ברעגאלא — עיר קטנה לא רחוקה מווילקאמיר פלך קאוונא וע"ש עיר זו נקרא „ר' אלי' ראגאלער") בהרה"ג ר' יעקב (מת ביום ל"ד בעומר בשנת תקצ"ה), והוחנו הוא הרה"ג ו' דוד מק"ק ראסיין) מגיישטאדט סוגיגד, בהרב ר' אליהו חריף אב"ד בעיר שאט (על מקום הגאון הצדיק ר' נפתלי משאט) שתי שנים; מרעגאלא יצא ר' אליהו להיות אב"ד בסלאבאדקא, בא בהסכמה על ספר

ושנון ובקי אדיר ומפולפל גדול וזברן נפלא, ודרשן חכם, ולב רגש להרים כבוד הכלל כולו, ודבריו היו נשמעים בין קציני הדור בערים הגדולות; חפץ לעשות תקונים רבים ישרים בעדת ישראל בעזרת אדירים ואילי הכסף ולא עלתה בידו. כערך גדלו ותבונתו ורחב דעתו בכל ענין, כן רבו כפלים מקנאיו ושונאיו ויתנגדו לו פעם בגלוי, ופעמים רבות בסתר, כנודע ליודעים אותו ואת בני דורו בזמנו ובחייו. בכח תורתו היה לו עז ואיל להיות רב אב"ד ומ"מ בעיר גדולה בישראל, ואחרי מות הגאון ר' אליעזר יצחק הר"מ בוואלאזין (י"ט אלול תרי"ג) השתדל בכח זכות חותנו השני [2] והוא הה"ג ר' אליהו זלמן, בהגאון ר' יצחק אבד"ק וואלאזין למלאות מקום הרא"י הנ"ל, ותהי שמה מריבה גדולה (עיין לעיל צד 90) ויעמד במשמרתו זאת אך ירחים אחדים. אחרי איזה שנים נמנה לאב"ד בעיר פראגא הסמוכה לווארשא, ומעיר טיקטין קראוהו לאב"ד; גם דרש פעמים רבות בווילנא בקלויזין הגדולים וביהכ"נ הגדול. בשנת תרמ"ב עפ"י עצת הגאון ר' ישראל סאלאנטער נמנה לרב ולדרשן לעדת רוסיא בעיר פאריז (המגיד שנה כ"ו תרמ"ב נו' 34). ביד אשתו החשובה מ' מרים פראדיל, נמצא כתב הרבנות בכתב ושפת צרפתית, ועליו חתם בראש הרב הכולל, ואחריו נכברי העיר הגדולה הזאת, ויהי שמה כשנתים, ובשבתו אל השלחן והגה וכתב חדושיו בליל ט"ו מרחשון תרמ"ד מת פתאם לראבון לב בל מוקירי שמו. — בתור מחבר ומו"ל לא נחלש הרי"ה אחרי בני דורו

„גבורות ארי", על מס' תענית להגאון בעל „שאגת אריה", וחותם „אליהו בא"א הרב מו"ה יעקב זצלה"ה האבד"ק סלאבאדקי יצ"ו יום ב' י"ג מנחם אב תקצ"ז פה קאוונא וויליאמפאלי, (על מצה ההסכמה כתוב „אב"ד קאליש בפולין"). בקאליש היה כעשר שנים וימת שם י"ט חשון תר"י, נדפס הספד עליו ועל הגאון ר' עקיבא איגר בס' „רשפי קשת" (קעניגסבערג, חש"ד). — בס' „מעין חיים" להר"ר בער סרעדניקער, בדף כ"ב כותב, כי הג"מ אלי' היה כתב תשובה ארוכה בענין הליצה, ובס' „באר חיים" להנ"ל, נמצא באור ממנו על קאפ' הלליה הללי נפשי וכו'. — ממנו נדפסו הערות על ספר „ספרא דצניעותא" עם באור הגר"א (פעם שנית ווילנא תרמ"ב), ונשארו ממנו כתבים רבים על שיטת הש"ס ועל קבלה ביד בנו הרב הגדול ר' יהושע אבד"ק קלעצק (י' שנים), ובני שוויעז (כ' שנה), ושמה מת ביום כ"ב אדר תרמ"ז, (זכרון מותו ב„כנסת ישראל" תרמ"ח, צד 260, ומצבתו בהאסיף שנת ת-מ"ט; גם ממנו נשארו כתבים רבים). — להר"ר אליהו אח ושמו הר"ר דוד, הנזכר בקו"א לס' „טורי אבן" בשם "הב"ח דור" והוא גם סדר את הס' „גבורות ארי" להגאון בעל „שאגת אריה". — ב„כנסת הגדולה" לסובאלסקי (שנה א' חלק ד' צד 133 וואר-שא, תרנ"א) מובא דבר הלכה בשם ר' אליהו בענין תפלה בצבור; מהמצוינים שבתלמידיו נודעו הרבנים: ר' משה יצחק אבד"ק פאניווועז, ר' שלום טובי' אבד"ק שווינצאן, ר' גרשון תנחום מו"צ במינסק, ר' מרדכי אבד"ק בויסק, ר' העשיל לעווין, ר' דוד אבד"ק פאפילסאן, ר' אברהם שמואל אבד"ק איישישאק, ר' יעקב אליהו אבד"ק סלאבאדקי ור' נחום'קע מהוראדנא. — [2] אשתו הראשונה מ' רבקה בת הרב הגביר ר' חיים בייעלקעש מקאלווארייע. — א"ר חיים מ' שייטיל היא בת הר"ר משה קלאצקי בהר"ר יצחק אבד"ק זאסלי, בהרה"ג ר' שלמה זלמן מ"מ דק"ק גוילנא (ק"נ צד 122, ובזה הספר צד 84).

דורו, ובהדפיסו בראשונה את סדור „דרך החיים" (לפסיא תר"ה) החל להפיץ כפעם בפעם את מעינות תורתו וחריפותו החוצה, ואלה ספריו אשר הו"ל בימי חייו: **הגהות וציונים** על מדרש רבה, מראה מקומות מש"ס בבלי ותוספתא נדפס בסוף ס' בראשית עם באור מהרז"ו (ווילנא תרי"ג); **מודעה משמרת למשמרת**, הסכמות מגאוני הזמן בחו"ל ובארצנו, על הדפסת תלמוד ירושלמי (בהמגיד שנה שלישית נו' 18 נקראה בשם „מבשרת ירושלים"); כלם מרוממים ומשבחים את שם הרה"ג ר"ה לעווין מווילנא, אשר קנה את הכ"י „פני משה" על הירושלמי, והוא מוסיף באור חדש בשם „מראה הפנים", עי"ש. דיני ווילנא בהסכמותיהם ע"ז כותבים: „ראינו את הכ"י מהגאון ר' משה מרגליות יצ"ו על תלמוד ירושלמי סדר זרעים ומועד מתוקן ומסודר כראוי ונקרא בשם „פני משה" וכו', וידענו כי זה כמה נכספו גדולי קהלתנו, וביותר הרב הג' הצדיק המפורסם מו' חיים נחמן פרנס וצ"ל שיודפסו הכתבים הנ"ל, הננו נותנים רשות למכור את הכתבים הנ"ל להרב הג' ר"י העשיל הלוי לעווין" וכו', עי"ש; **עליות אליהו** – תולדות הגאון רבינו אליהו מווילנא, אשר קבץ מספרי הגר"א וספורים מזקנים וגדולי הדור, אשר מעט מהם הבירו עוד את הגר"א עם הערות מושכלות ונחמדות ממנו, עם השקפה על כל הדור ההוא בזמנו ועם שמות ספריו אשר עלו במספר נ"ר; כמה מהם נדפסים ורובם נשארו בכתובים, ומעט מהם נדפסו ע"י הר"ר שמואל לוריא, אשר מצאם באוצר הספרים להרה"ג ר' שמריהו צוקקערמאן מאהליב, אשר היו בידו בירושה ע"י אשתו הגבירה שארלאטא (דיא חיטאוויצערין) בת הר"ר רפאל מחיטאוויץ חתן הרה"ג ר' אברהם בן הגר"א זצ"ל (עיין בס' זה צד 172); ספר זכרון יקר הוא לכמה ענינים ונדפס בווילנא תרט"ו, ע"י הר"ר נחמן בהרה"ג ר' צבי הירש בעהמ"ח ס' „זרע גד" על הגדה ש"פ בהגאון ר' תנחום ראב"ד בהוראדנא ועם הקדמה מהמו"ל; מיד כשיצא מבית הדפוס בלעוהו הקוראים כבכורה בטרם קיץ, ונדפס שנית באותה השנה בעיר שטעטין באשכנז ע"י הר"ר מרדכי בר' יהודה הכהן מ"ט דק"ק סובאלק בשנת „טוב טעם ודעת" (תרט"ז), ומאז ועד עתה נדפס זה חמש פעמים, עם כל זה אין רוח איזה חכמים נוחה מכמה וכמה ספורים אשר המה כהפלגות וגיזמאות במעשי הגר"א. ההוצאה החמישית נדפסה בשנת תרמ"ה, בהוספות מהמחבר, ע"י אחיו הצעיר הרב ר' שמואל לעווין, ושם תמצאנה תשובות אל המקנאים והמתחכמים; — **פליטת סופרים** „מגאונים אדירים, וגדולי המורים, אמרות טהורות, לשעה ולדורות, מכתבי יד חרשים וגם ישנים מגדולי הרבנים ועם שפה לנאמנים, משמיע חדשות בתורה וחכמה". הרעיון הזה להו"ל ספר עתי לדברי תורה עלה על לבו בימי

נעוריו

נעוריו, עד כי בהיותו בן שלשים שנה ויותר, כבר נודע שמו בין גאוני זמנו, והשיג ע"ז הסכמה מאבי חותנו הגאון ר' יצחק מוואלאוין, מהג"מ שלמה אייגר, מהג"מ שלמה קלוגער, ומהג"מ מלבי"ם, מהג"מ יעקב יוסף עטלינגער, מהג"מ יצחק אלחנן, מהג"מ יעקב מאיר פאדווא, ומהג"מ ישראל סלאנטער; למאסף המאמרים מהגאונים מינה את ש"ב הרב המופלג ר' לוי דוד גינטשלינג (עיין בשמו), אכן לא עלתה בידו, כי הרל"ד מת בשנת תר"ך, וכה נמשכה הדפסת הקונטרס הזה עד שנת תרכ"ג; הוא ג"כ הפץ להוציא אל הפועל את מחשבתו הטובה, לרשום בקצור את כל השו"ת הנדפסות, אשר הרו והגו הרבנים בכל אתר וערן עד זמנו, בסדר השו"ע, למען תהיינה לעינים בהוראות ובפסקים בדורות יבואו וינצלו בשו"ת ללא צרך; **מעיני יהושע** באור על פרקי אבות, ולדוגמא מזאת הדפיס בראש ס' רוח חיים על פ"א להג"מ חיים מוואלאזין, אשר הדפיסו בשנת תרי"ט בווילנא, ובראשיתו בעין הקדמה בשם „שרש דבר" וחותם עליה ביום ב' י"ד כסליו שנת „חכמים הזהרו בדבריכם", הבאורים בשם הנ"ל, וגם בשם פשר דבר עם הערות תלמודיות נכתבו בבקיאות רבה י"א דפים; **מצפה יהושע** מראה מקומות המאמרים של פרקי אבות הנמצאים במדרשים ובבלי וירושלמי מזוהר ותקונים, ונדפס ביחד בס' רוח חיים הנ"ל; בראש הספר במכתב ההתנצלות הבטיח להבר תולדות הגאונים האב ובנו, אשר יקראם בשם אורח חיים ותולדות יצחק; אולי נמצאים ביד בניו ונכון להדפיסם; **ציון יהושע** „והוא מסורת הש"ס על כל תלמוד בבלי מתלמודא דבני מערבא, הוא תלמוד ירושלמי, אשר נמצאו הענינים, בשניהם כאחד מכוונים, ומפוזרים במקומות שונים, והצנתי גם ציונים, לעיין ברמז ודמיונים, לעורר את המעינים"; הספר הזה הוא „תשלום להש"ס הנדפסים" למען יחבר אליהם. ההקדמה אשר בשם „מבשרת ציון" יקראנה, נהתמה שנת „להיושבים לפני ה' יהיה" לפ"ק (ווילנא תרי"ט) מספר השם במלואו; שם כותב בהערה לאמר: „קראתים בשם מראה יהושע כאשר ב„מבשרת ירושלים" הנדפס מאתי; וזה לי יותר מעשר שנים, כאשר ההלותי להדפיס בווילנא תלמוד ירושלמי עם כי"ק פני משה ומראה יהושע מאתי סביב, התעוררו מדפיסי זיטאמיר להדפיס גם המה והשיגו נר מערבי מהגאונים והזקנים הלא המה בעלי כפרשי הים, ואני אחרון קטן בחכמה ובשנים, ותהלה לאל בדברי תוספת מרובה, והניחו לקט שכחה ופאה לעני בדעת כמוני היום, יקרא בהם שבו בחבור בפני עצמו, בשם „הטבת הנרות", ומסבות שונות לא נדפס; הס' מראה יהושע, ספר יקר הוא ללומדים, נדפס בווילנא שנת „ורב להושיע" (תרכ"ט); **דבר בעתו** והוא כעין ס' פליטת סופרים הנ"ל מערכת מכתבים, כאמרים

באורים

באורים ממנו, ומרבנים וחכמי דורו. נקרא ג"כ בשם „פעולת צדיק להיים", תוברת ראשונה נדפסה בווילנא בשנת תרל"ה ע"י אחיו הצ"ץ הה"ג ר' שמואל לעווין הנ"ל. **מבשרת ציון** והוא תשלום להש"ס הנדפסים הנקרא בשם **מסורת ה ש"ס** על כל תלמוד בבלי, ומהנמצאים בכל התלמוד ירושלמי נלוה לכל מסכתא ומסכתא, בו שלש עשרה הסכמות מגאוני הדור וכלם מפליגים בשבח הציונים והמחבר (ווילנא תר"ם). **תוספות ישני לציון** -ציונים מש"ס בבלי לש"ס ירושלמי נדפס בווילנא תרמ"ו מעצם כתב ידו בספרי משניות עם ט"ז פרושים הנקראים בשם **ר ב פ נ י נ ם**. ואלו הספרים אשר נשארו בבתובים אחריו: **הטבת הנרות** הנ"ל, **הוצאות לחיים**, **הספדים**, **שאלות ותשובות**, **מעיני יהושע** הנ"ל, **דבר בעתו** הנ"ל, **שומר אמונים** נגד הניהיליזמום. ביד אשתו המצוינת הנ"ל, נמצאים כתבים חרושים רבים ואגרות למאות מגדולי דורו בלתי מסודרים ונכון לבניו היקרים לברר ולסדרם כראוי, והיו לספר שלם, כי המה יפיצו אור על כמה תעלומות בענינים שונים הראוים להודע בקהל רב, ונוכחו הקוראים כי כל ענינו צדק וטישרים, נבוחים למבינים, ונאמנים למוצאי דעת. ואחיו הצעיר הרב הג' ר' שמואל הלוי לעווין [3] היה דומה לו בכמה מעלות, וימת בווארשא בן מ"ו שנה ביום ה' חשן תר"מ. ואחד מבני הרש"ל הוא העסקן הגדול בישובו של א"י ר' אליהו זאב לעווין-עפשטיין שמקום מגורו בהמושבה „רחובות" מחוז יפו.

הר"ר **אהרן פונדיק**
בהרב הגאון ר' **יצחק אייזיק חבר** מסלאנימא [1]
בהרב הגדול ר' **יעקב חבר**.

בא הנה לווילנא, לרגלי עסק הכירת בשר כשר, ויאחז בעסק זה כמה שנים, ויקן לו פה חצר (של ר' יוסף חלפן ברחוב קאמניצקער), והי בעשר

---

[3]) היה תחן הר"ר ארי' ליב רוכח בה"ר לוי (עיין ק"נ צר 231) חתן הגביר ר' נח בלאך (פעטליצעס, ק"נ צר 220) בהר"ר דוד (ק"נ צר 192) בהגאון בעל עטרת ראש" (ק"נ צר 284).

[1]) נולד בק"ק הוראדנא בשנת תקס"ט, היה תלמיד הגאון ר' מענדעלי משקלאב, תלמ"ד הגר"א (כן כותב בעצמו בהקדמה ספרו „מגן וצנה" ובס' „באר יצחק" שלו). בימי נעוריו נתקבל לאב"ד בק"ק פאראזאווע, ומשם היה לאב"ד בק"ק ראזנאי י"ד שנה, ואח"ז בק"ק ווילקאוויסק, ובק"ק טיקטין, (מעיר זו בא בהסכמה על ס' הרושי מהרמ"ז, בעש"ק ו' דחנוכה תר"א) ובק"ק סובאלק ושם נאסף (ער"ח כסליו תר"ג) בשנת ס"ב לימי חיו. בהיותו בן ששים שנה כבר השלים ס' פעמים ש"ס. חבר ספרים רבים: א) **בית יצחק** — חרושים בדיני קבוע וספק ספיקא פ"ו סימנים ל"ז דפים, וס"ס ל"ד דפים, ומתחת הקדמתו נמצאה גם הקדמת בנו הרה"ג ר' יוסף חבר בהסכמת גאוני

בעשר ובנריבות כעשרים שנה. היה קורא בתורה ומתפלל בקול נעים ומוכה את הרבים חנם, וימת פתאם בן ס"ד שנים בליל ד' כסליו תרמ"ו, ומ"כ לשמאל רש"י יעב"ץ (עיין צר 275).

הר"ר

זמנו (סדילקאוו תקצ"ו) ויתרם על ד' שו"ע נשארו בכתובים; ב) ס' יד מצרים באור על הגדה ש"פ (וארשא תר"ב) נקרא ג"כ בשם פותח יד וכתוב הגהות בשם זרע יצחק מבן המחבר הר"ר יוסף הנ"ל אבר"ק פראזאווע, והוא ספור יציאת מצרים בדרך דרוש בשם יד חזקה; ג) ס' סדר זמנים על מצות התלויות בזמן כמו ק"ש, תפלה עם הערות בשם זרע יצחק ובסופו קצת דרושים לבנו הר"ר יוסף הנ"ל אבד"ק קנישין (וארשא תר"ר); ד) ס' בנין עולם, רל"ו שו"ת בדיני או"ח וט"ו שו"ת בדיני יו"ד עם הגהות לבנו הר"ר יוסף הנ"ל, ובראשו פתיחה גדולה (וברשא תור"ה); ה) ס' מגן ונצח, בו מתמרמר מאד על המחבר ס' "ארי נוהם" בכטוים שנונים (יאהאניסבורג תרט"ו). ו) ס' בית נאמן על דיני נאמנות, אם ער אחד נאמן באיסורין, נדפס ע"י בן אחיו הרה"ג ר' יוסף בהר"ר מרדכי ר"מ ומו"צ בק"ק זעטיל (בגליל סלאנים) עם הקדמה ממנו (וואַרשא תרמ"א); ז) ס' גנזי מרומים על מס' אצילות, והוא בריתא בחכמת הקבלה לחכמים קרמונים בזמן הת"ה בענין עשר ספירות ועליה שלשה מטיבי לכת: א) נתיבות וכללים להמקובל מהר"ם פאפרש ז"ל; ב) מאמר מהמקובל מהר"ם קורדוירו, איך שיוכל האדם לעלות במעלות הסולם בית אל, וג') ממנו ונלוה לזה פי' מהרש"ל על האילן. נדפסו ביחד עם עוד ברייתות (וואַרשא תרמ"ח): ח) הגהות על כל הש"ס והרא"ש נדפסו בש"ס ווילנא בשנת תרמ"ה: ט) ס' אור תורה, פי' על ס' "מעלות התורה", נקרא בשם "עמודי התורה" (ירושלים "וזאת הברכה" תרמ"ו; י) ספר באר יצחק על אדרא זוטא, להגאון ר' מענדל משקלאב תלמיד הגר"א ונקרא בשם מים אדירים עם הגהות ממנו ונקרא בשם באר יצחק (וואַרשא תרמ"ו); יא) ס' באר יצחק עפ"י כ"י, שהיה ת"י בנו הר"ר משה ראבינאוויץ אבר"ק יערוואבנא, על מזמור ק"ד בתהלים, נדפס ע"י הר"ר שמואל לוריא (וואַרשא תרמ"ח): יב) ס' בית עולמים על אדרא זוטא הנ"ל מכ"י ע"י משה בנו הנ"ל, ונדפס ע"י הרש"ל הנ"ל (וואַרשא תרמ"ט) ובדף האחרון שם צוות המחבר. — אלו הספרים הנדפסים ועוד בכתובים ת"י בנו הר"ר משה הנ"ל נמצאים: ס' אפיקים על כל אגדות שבש"ס; באור על ס' יונה בדרך רמז; באורי אגדות על מס' סנהדרין; ס' בית דוד על מגילת רות בדרך קבלה; ס' בנין עולם שו"ת על דיני חו"מ ואה"ע; ס' ברורי המדות על דיני בירורה; ס' ברית יצחק פ' מספיק על אדרא דפ' משפטים, ותרומה, הוספתות, ולקוטים; ס' יד רמה על הגדה ש"פ עפ"י סור: פרוש נפלא על היכלות; ס' פתחי שערים על קבלה ב' חלקים, ועוד הרבה ספרי דרוש וכוונות התפלה ולקוטי הגר"א. — בעל "כור לזהב" מביא ג"כ חדושים ממנו, גם בא הריא"ח בהסכמות על כמה ספרים. בנו הרה"ג ר' יוסף אבר"ק פראזאווו וק"ק קנישין, חבר ס' חותם תכנית עשרה דרושים שונים (יאהאניסבערג תרי"ב); ס' צפירת תפארה באור על ש"ס ועם קצת הגהות והערות בתוכו בשם זר תפארה (וואַרשא תר"ו) וס' אהל יוסף (לא נדע מו"ש הדפוס); ס' ציון לנפש לפ"ק (יאהאניסבורג תרט"ז): והוא הספרים על אביו הג"מ יצחק איזיק, על הג"מ אריה ליב אבד"ק קאוונא, על הר"ר מאיר אבד"ק בריינסק, על הר"ר אליעזר פרוזינער מו"צ בהוראדנא, ועל הג"מ אליעזר יצחק אב"ד ור"מ וואלאזין, בשנת מות אביו גלה "כבוד מישראל" לפ"ק (תרי"ג). המחבר כותב שם, כי יש לו באורים על התורה. גם חבר באור על הגדה ש"פ בשם זרוע נטויה ונחלק לד' מחלקות: יד חרוצים, כוס ישועות, מגיד דבר, וצניף תפארה, (וואַרשא תר"ה) וכמה חבורים נשארו ממנו בכ"י. היה דרשן מפאר וסופר מהיר, דיין חכם בכל רבני פולין. בס' "באר יצחק" להגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל שם ס' ג' ח"ת ממנו. (מת ביום ד' ך"ו השון תרל"ו, עיין המגיד שנת הרל"ו נו' 47). — ובנו השני הרה"ג ר' משה אבד"ק יערוואבנא בפולין על מקום אביו, מת ט"ז סיון תרנ"ג. מסכתב הר"מ הזה לקטתי את הידיעות האלה. —

הר"ר מתתיהו שטראשון
בהרב הגאון ר' שמואל שטראשון (צד 249).

נולד בווילנא ביום הושענא רבה בשנת תקע"ח. בהיותו עלם נכרו בו כשרונות נפלאים בתפיסת למודו, בחדוד ההבנה, ועל כלם בכח הזכרון. אביו הרש"ש השיג מורה מצוין בעדו ובעד אחיו הבכור ממנו ר' אליהו הנ"ל, את הרב החריף ר' ישעיה דוד מלעבעדאוו. בימים ההם התארח בבית הרש"ש קרובו הגאון הנאור ר' מנשה איליער, ולכבודו באו גדולי עירנו אל בית ר' שמואל להתראות עם הרמ"א, ולהשתעשע בתורתו. לפני הנאספים ולעיניהם נסה הגאון ר' מנשה את כח העלם מתתיהו בשאלות משאלות שונות מסדר למודו, ויען הנער כל דבר על אפניו לעיני זקני חכמי עמנו ויתפלאו. לבד גדלו בתלמוד עיד אותה נפשו להגות ולעיין בספרי חכמה ומדע עד שבהיותו בן שש עשרה שנה (שאז היה כבר נשוי) מזכירו החכם המליץ ר' צמח סנ"ל לנדא בספרו „טוב טעם" בכתובים בשרש „אשבנו" וכותב: „ואגב אכתוב מענין זה, מה שהעיר ידידי האברך המופלג השנון מו' מתתיהו שטראשון נ"י", וכן על טלות, ותירם ותקו ועוד על שרש בַּיִן: „מהמופלג האברך הרב הגדול מו" וכו', וזהו אות כי ערך גדלו בתורה ובמדעים היה גדול מאד. בזמן ההוא בהיותו כבן עשרים שנה נשא את לבבו לבא במכתבים אל הרב החכם ר' יצחק בער לעווינזאהן, ורי"ב מזכירו בספרו „בית יהודה" (ווילנא תקצ"ט), גם בא במאמרו בפרחי צפון להר"ר ש"י פין (ווילנא הר"א). — מני אז והלאה החל שמו להתראות כפעם בפעם בספרי חכמים, כמו בס' „היונה" להר"ר שניאור זקש (ברלין תרי"ב), גם בס' „כרם חמד". בהחל להופיע מכתב עתי המגיד בשנת תרי"ז היה גם הרמ"ש בקהל הסופרים והכותבים מאמרי בקרת חריפים ושנונים וחדודים בהסתרת שמו ותחם „והו"א והו"א" ולפעמים הוסיף „יה"ו בק"ג" (יה"ו — סופא דשמיה, ובק"ג — בגימטריא ווילנא) וחכמים גדולים הבינו ממאמריו כי הוא הוא ר' מתתיהו ולא אחר. בשנת תרי"ח במות הרב הצדיק ר' יצחק-ר' זלמן-ר' אורי'ס יצא הר"ר מתתיהו במה"ע „המגיד" בהתחפשו בלבוש עובר אורח ובהסתירו את שמו באותיות י"ב (הוא ר"ת משמו בא"ת ב"ש) ויכתב דברי מספד ובעין חודרת השקיף על כלל ווילנא ועל פרטי אנשיה המצוינים ויגע בכנף מעיל הכבוד של איזה מצוינים בזמן ההוא (המגיד שנה שניה נו' 9 וגם שמה בהצופה ממנו). חכמי עירנו הכירו מיד את סגנון חזודיו מי הוא, ובנו' 17 משיבו אחד מאוהביו על מאמרו זה וחותם מפני הכבוד ג"כ בשם י"ב השג

ר"ת

(ר"ת משמו האמתי), גם בנו' 23, 22 כותב שם בעל קרובתו „רובה קשת" לאמר: „ומעולם לא האמינו כי יבא מחרף ומנאץ כזה בשערי המניד לדבא תחת רגליו עיר ואם בישראל".

בשנת תרי"ט בהבנות ס' „קריה נאמנה" בהתהלכי אז מגדול לגדול וממיוחס למיוחס לאסף חמר ולבנים לבנין הזה, עליתי גם אל ר' מתתיהו והראיתי לו את תבנית הבנין הזה ויישר בעיניו עד מאד, ויאמר לי, כי גם הוא יבוא במכתב להרחיב זכרונות עיר זו וגדוליה, ויקם את דברו בתתו מאמר גדול בראשו ובסופו בשם רחובות קריה הנדפס בס' ק"נ, אבן לא להרחיב את זכרונות עיר ווילנא בא, כי אם להרחיב את דעתו והנות לבו בעניני בקרת בדברים עתיקים בבקיאות נפלאה ובעין חדה, אשר אינם שייכים לעיר זו, וכה התרחבו דבריו עד אשר הוכרח להפסיק באמצע הענינים ואל מטרת הס' „קריה נאמנה" לא בא. בשנת תר"ך החל לצאת לאור הכרמל, ושמה הראה הגרמ"ש את בקיאותו במאמרו על דבר ר' שמואל ב"ר יהודה אשכנזי (עיין שנה ראשונה נו' 47—49). מה נמלצו שמה אמרותיו שפתים יושק! בהכרמל שנה שניה נו' 1 בא הרב ר' שניאור זק"ש במענהו על מאמרו זה וכותב: „והנה הרב המובהק החכם המצוין הנחבא אל הכלים ומתחבא בראש הכרמל, כי הוא מתחפש ומסתתר בשמות „אני והוא" אליו תאמר נפשי: „כלה נאה והסודה למה תסתתרין הסירי נא את הציף מעליך ונחזה בך והודך, ונביט ביפך, הראיני את מראיך השמיעני את קולך הערב. אני והוא הושיעה נא את חכמת ישראל, כי יש בידך לעשות היל, ותושיה לא נדהה ממך ועיני כל נפש זכה יראוך ויכירוך כי מתתיה אתה לישראל". — בשנת תרי"ז בהיותו בעיר פראג בקר הגרמ"ש את הגאון המבקר ר' שלמה י"ל הכהן ראפאפארט אב"ד הנ"ל ויהיו לאוהבים נאמנים, וכפעם בפעם באו במכתבים איש אל רעהו; אף פעם אחת ספר לי ר' מתתיהו לפי תמו, כי בעברו דרך עיר ברלין מטרפולין של מדינת אשכנז, כבדוהו פרנסי עיר זו וגדוליה בכתב רבנות להיות רב אב"ד בתוכם. בשנים ההן נודע שמו למבקר אדיר והרוץ בקהל חכמי מדינתנו, וגם בין חכמי חוץ למדינתנו, עד כי שני איתני התוכנים בזמן ההוא הר"ר חיים זעליג סלאנימסקי והר"ר צבי מנחם פינילים, בהאבקם יחד בעניני תכונה בעתון המגיד (שנת תרכ"ב) הגישו את עצומותיהם להכריע ביניהם לפני הגרמ"ש הזה, אכן לא ראינו את הכרעתו בדפוס, אולי ענה אותם במכתב מיוחד. וכן כל חכמי הזמן ההוא נתנו כבוד ויקר לגאון תורתו ויושר שכלו.

בהיותו חתן לאיש עשיר הוא הר"ר יוֹ אליהו עליאשבערג (צד 268)

החלו

החלו על ידו עסקיו לעלות כפורחת בעורת אשתו הבבודה מ' שרה חנה; אז החל לאסף ספרים מספרים שונים עד שאצרם במספר רב וגדול, ספרים מכל מקצעות התורה החכמה והמדע, והיה בקי בהם ובתוכנם, וכלם היו חרותים על לוח לבו בכח זברונו האדיר. כמה רבנים אשר עברו דרך עירנו באו בצל קורתו להשתעשע בתורתו, ולההענג באור חכמתו ולהשתמש באוצר ספריו הגדול.

עוד היה הגרמ"ש צעיר לימים וכבר מנוהו נכבדי עירנו להיות עוסק בצרכי צבור. ראשונה כבדוהו בשנת תר"ח להיות גבאי דח"ק גחש"א, והוא ראה ויתבונן, כי תתנהל הח"ק צלמות ולא סדרים, כי כל אחד מהגבאים שהיו לפניו היה שורר בביתו איש איש מדי חדש בחדשו, ואין סדר ומשטר בהנהגת הח"ק, אין ספר ואין פנקס, אין דין ואין חשבון, ויקם הגרמ"ש ויפקד לשבור בית מיוחר ומנה איש נאמן רוח לכתוב בספר את כל הכנסות וההוצאות כתוב מפרש [1]) והגרמ"ש ויתר מרעיו הגבאים בזמן ההוא באו כפעם בפעם להשגיח על הסדרים. אחרי איזה שנים נבחר הגרמ"ש גם לגבאי צדקה גדולה, לראש, פרנס ומנהיג על כל עניני העיר הגדולים והקטנים. בשנת תרכ"ח נמנה ברצון נגידי ישראל ועמים להיות חבר בבית אוצר הכסף של הממלכה (Членъ госуд. банка) ובעד פעולותיו הטובות נודע שמו בעיר המלוכה, ומקץ עשר שנות עבודתו במשרתו זאת הכירההו הממשלה לחבר פועל טוב, ותכבדהו במדליא של זהב לשאת על לבבו ביום 17 פעברואר 1878 (את ציון כבידו זה ספרתי באוזני בני עמנו בהלבנון שנה י"ד נו' ל"ד מיום כ"ד אדר שני תרל"ח).

מדי דעתי והברתי את האיש הר"ם הזה שנים רבות לא מצאתי דוגמתו בעירנו איש קולע בכל דבר וענין אל השערה, אם בתורה, אם

נחכמה

---

[1]) אמת כי הוא היה הגבאי הראשון אשר הנהיג לרשום שמות המתים בספר, אכן התקון הגדול שתקן לא היה שלם, כי היה צריך להנהיג ג"כ על הב"ע כי יכתבו בספר מלבד שם המת, גם מעלותיו ומדותיו גם סדר יהוסו אם הוא רב או חכם, אם משכיל או מחבר, למדן או פשוט, סוחר או בעל מלאכה, זקן או צעיר, וכמה היו ימי חייו, וכן גם שמות נשים, ונשי מי היו, וג"כ מקום קבורתם לאמר, אצל מי ציון קברם, וכן גם מקרי המות אשר קרו למו. את התסרונות האלה הרגיש הר"ר שי"פ בהיותו לגבאי אחרי הגרמ"ש, והוא חפץ לתקן את הדבר הזה ולא עלתה בידו, כי לא השתדל למצוא איש מסוגל למשרה הזאת, על כן נמח שם מצויינים רבים ואבד זכרם וקברם, כמו מחברי הספרים: צפנת פענח, עטרת צבי, מהרז"ו, תורת אלמות, שירי שלמה, ובעל הגימטריות ועוד כדומה, אשר איש לא העמיד מצבה על קברם. לוא היה נמנה לרשם רשימות המתים סופר עברי מסוגל לזה, כי עתה לא אבדה ווילנא רבים ממצויניה ועלתה ההלתה על כל הערים הגדולות והקטנות. אף גם עתה הושיבו הגבאים משגיח על הב"ע אך הוא רושם בספר שם כל מת בכתב רוסיא ורק שמו ושם כנויו בלבד, ובזאת פנה כל כבוד החיים והמתים גם יחד, ולא נכר גדול לפני קטן, חכם לפני נבער מרעת.

בחכמה, אם בעצה, הבל כדבר איש אלהים. למגינת לב כל בני עירנו לא מלאו שנותיו, ויפת עריריו [2] „אור ליום השני" (לפ"ק) ו' בירח טבת תרמ"ו. יתר תהלותיו של הגרמ"ש בפרטות ורשימת מכתביו ומאמריו ידרש הקורא מעל קונטרס „זכרון לחכם" [3] ספור תולדותיו באריכות בראש ס' מתתיה—באורים, הגהות והערות למדרש רבה מאת הגרמ"ש שנדפסו אחרי מותו (ווילנא תרנ"ג). ועל מותו עשה לו „אבל כבד" ידידו הרמ"ש אנטאקאלסקי (ווילנא תרמ"ו).

ימים אחדים לפני מותו בעת חליו כתב צוואתו בדעה צלולה ויחלק מהונו לצדקות: חמשת אלפים רו"כ לצ"ג בעירנו, אלף וחמש מאות רו"כ לבית אסף הזקנים, חמש מאות רו"כ לבימד"ר הגר"א, חמש מאות רו"כ לקלויז ישן, חמש מאות רו"כ לקלויז חדש, אלף רו"כ להישיבה ר' מיילע'ס, חמש מאות רו"כ להישיבה בקלויז הקצבים, חמש מאות רו"כ להלמוד תורה, ואת כל אוצר ספריו [4] נתן במתנה לכל דורשי תורה וחכמה, לאספם באולם מיוחד על יד ביהכ"נ הגדול דפה, ואצל גם מהונו קרן קימת, הנושא פרי לשלם למשניח על האוצר ולמגיש כל ספר לכל דורשו. רשימת ספריו נדפסה בשם לקוטי שושנים (ברלין 1889).

---

[2]) כס' באר יצחק להר"ר י"ב לעווינזאהן (ווארשא תר"ס) בצד 42 נמצא מכתב מאת הרמ"ש אליו (משנת תקצ"ז) ובו מתאונן על כות שני ילדיו וכותב כי נשא אשה בן י"ד שנה. ממכתבו זה נראה בקיאותו בכמה ספרים עתיקים והוא אז בן י"ט שנה. — אשתו שרה חנה מתה בש"ק י"ג אדר שני תרמ"ו. [3]) חברו ידידי הרה"ח ר' שלום פלאדירמאכער. — [4]) לפנים בימי עלומי היו אוצרות ספרים רבים בבתי אנשים פרטים, אבל בבתי רבני המו"צ היו בלתי שו"ת לבד, ובין הדרשנים בלתי ספרי דרוש ויתר מיני ספרים היו נמצאים בבתי חכמים־משכילים המעטים אז ואחרי מותם נמכרו הספרים ונפזרו לכל רוח; מהם קנה הגרמ"ש רק את הספרים הנאותים לדעתו ולרוחו ואף כי אסף מהם אוצר רב, בכל זאת לא יצא בהם ידי חובת בית עקד כללי; על כן יחסרו ספרים רבים הנחוצים למבארים, לדרשנים, למופרים ולמבקרים; כמה ספרים, אשר ראיתי בימי נעורי, לא אוכל למצא פה לעיין בם שנית. ידעתי היטב כי עוד יש ספרים עתיקים בבתי יחידים, אשר ירשו מאבותיהם, אך לא ישתמשו בהם כלל, כי בניהם אלה על פ' רוב מדור החדש המה, אשר שפת עבר זרה להם; עוד ראיתי ספרים (שלמים וחסרים) כתובים עתיקים בין יחידים — על כן יעצתי (בהמליץ שנה כ"ו י"ג בסליו תרמ"ז № 166) עצה נאמנה, איך לאסף ספרים חנם: כי כל אבל ר"ל יתן ספר אחד מביתו נדבה לבית עקד הספרים בעד תזכרת נשמת אביו ואמו ובתוך הספר יכתוב הממונה את שם הנפטר, יום חדש ושנת מותו ומקום מנוחתו ברור היטב וגם שם המנדב ובאספם ספרים כפולים יברו הממונים את הטוב והיפה שבהם ויתרם יחליפו בספרים אחרים, אשר לא נמצאו עוד בבית העקד; בני דור החדש בלי ספק יתנו את כל ספרי עבריים אשר ירשו מאבותיהם לבית עקד הזה, ובמשך איזה שנים יתקבץ אוצר רב ספרים לרבבות אשר יהיה לתפארת עירנו לשם עולם ולכבוד להמתעסקים בו ולתועלת הכלל, ובפרט כי יהיה ממונה על זה איש מסוגל לדעת ערך הספרים וסגולתם ומהותם. — הרב החכם הגדול ר' ש"י פין ז"ל בהכרמל מיום י' חשון תרכ"א № 16 כבר העיר על החסרון הזה ואלה דבריו: „מה טוב, כי ישימו על לב נגידי נדיבי עיר ווילנא ויתנדבו לקנות את כל הספרים אשר הניח אחריו הרב המנוח ר' מאיר יאקובשאטער ולפתוח בית עקד ספריו לפני כל חכם תורני ומשכיל אשר יבא שעריו וישבעו ממוב כל ספרי חכמי התורה מדור דור וכו'".

מצבת אבן

על קבר הרב הגאון הגביר המפאר כבוד
מתתיהו בהרב הגאון הגדול רבינו שמואל
מבית שטראשון זלה"ה.

לפרט הגדול

ה' תרמ"ו

מקום מה נורא, עמיה שרא נהורא, אלוף ביהודה, גאון ושר התורה תפארת ישרון והדרתו, גם לעירו ולעדתו, הרנוסם כנזר ואבן יקרה תמורתו איה במותו, כערכו לא הניח כמותו, והוא נצר מאשלי רברביא ימי עלומיו, גאוני עולם חזו ימיו, לגדולות יכונו פעמיו, כחד מן קמיא הוריו גם מוריו, כשרונו ראו, תמהו התפלאו, גזע נטעו, כנפן ארזת ועודנו בילדותו, החל לזרוח בתורתו, ועל פניו רוח חכמתו, לכל נכרת בני הדור, אך ראו האור, גם המה לראשם עטרה ופאר, שמוהו כל הימים נאמן בית תלמוד ונושא כליו, בהספרות מי ידמה אליו, ויהי לאב לחכמים הגדיל תושיה, בכל עינו צופיה, כי אותו מתת-יה, אלוה השהו מנשיה גדול העליליה לו כל נפש הומיה, מעלותיו לא יסופר והאבן בוכיה אוצר ספריו למרבה, מתורה וחכמה דכלא בה, נשאו על לבו כחותמת וביתו לחכמים ועד, לנקשה משען וסעד, אשוריו לבל ימעד, בעצתו המחכמת נתיבות עולם לו, שם אך שמץ הילו, גם ציון עד לו בנה, בקריה הנאמנה רבות הנה הערותיו, באין שמו על עלילותיו, הפיץ הוריותיו, הנה והנה יקר ונעלה לדורו, רבים הלכו לאורו, כל דבר לבארו, ממנו לא יפלא שאלות מחכמי המרינה, בכל דבר בינה, ממנו נפתרו ברוחו רוח מלא מעודו שכמו הטה, לצרכי הקהלה בעתה, למלטה ממתתה, ברב כשרון וויילנא, מר תועק ווילנא, הדרי ואורי כי פנה, הוי! מה גדול התרון אף בני אחיו הרבנים, יורידו דמעה כל פנים, חמדתם כי נגנזה בארון למסעותיו, עת שם אורחותיו, לפניו הלכו תהלותיו, בראותם אך קצה מדותיו שם טוב מבנים למזכרת, לחיי עולם למשמרת, לו עשה על הש"ס בהגהותיו טובי העיר ונכבדיה, יזכרו כל פעל בעדה, בהיותו הראש והראשון רב אבל משפחתו ואבדתה, בצאת הדרתה, וטנחם אין, על בת עין, ואישון אתה רב אדם יקרא, בלב נקרע, וי להאי שופרא דבלי בעפרא שמש צדקה, להאיר גם אחרי שקעה, על ספר חקה, נדבותיו לתופשי תורה והוא שב למקום צדק עולמים, אצל אביו הצדיק תמים, מצא מנוחתו נפשי תלין ביקר, ער עת בקר, בהקיץ הנרדמים, ישוב לתחיתו מצד אביו הוא מהג"מ בעל של"ה ומצד אמו בעל היסוד יוסף. תנצב"ה

הר"ר אברהם שלמה
בהנגיד ר' צבי הירש קראסיק[1].

נולד בעיר חארקוב ביום ב' בחדש אייר שנת תקע"ג, ונתגדל ע"י ברכי אבותיו בתורה וחכמה עד היותו לאיש שלם בדעת ותבונה; ויחהו לחתן הרב החסיד ר' פרץ וועלטשטיין לבתו המהוללה מ' עטיל (מתה בש"ק כ"ב שבט תרנ"ב וט"כ לשמאלו). בהיותו אברך משכיל החל לעסוק במסחר למחיתו עדי נשמע שמו הטוב אל הבארון יוזל גינצבורג (בשנת תרי"ד בעת מלחמת הצרפתים עם רוסיא במדינת קרים במצודת סעוואסטאפאל) וימנהו לראש על כל העובדים בעסקיו הרבים ומנהלם. שם הראה את רב תבונתו בעבודת הגביר, והצליח בכל אשר פנה; באמונת רוחו ובר לבבו הראה אהבה לאחינו העובדים בצבא אז, ובחריצות ובחן שפתים השתדל מלפני שרי הצבאות לאסוף את אנשי החיל העברים ההרוגים במלחמה הזאת, להבדילם מהמון החיל הטתים האחרים, ולקברם לבדם. בשנת תרט"ז בבואו הנה אל ווילנא, לרגלי עסקי הגביר הנ"ל, מיד נתקבל באהבה, ונמנה בין חכמי עירנו ונכבדיה, והתרועע עם הגביר ר' יהודה אפאטאו, ור' אבא מאנאשעוויץ ועוד, את בניו נתן על יד מורים חכמים הרבנים ר' אידל שערעשעווסקי, ור' מרדכי פלונגיאן, ללמדם עברית, ולמורים אחרים לשפות הזמים. [אחד מבניו העלם נחום פרץ הראה כחו בלמודיו והעתיק דרוש אשכנזי מהר"ר „זאלאמאן" ללשון עבר צחה, ובראשו שיר מאת מורו רמ"פ הנ"ל, וקראהו בשם מדבר נאוה (נדפס בווילנא בשנת תרי"ח)]. לבד זאת החזיק עשרה לומדים מצוינים להתפלל בביתו בשבתות וימים טובים, מאז באו הנה, ויהנה אותם בטיבו כמה שנים. בסוף ימיו מנוהו נכבדי עירנו לגבאי בבית התלמוד תורה ביחד עם החכם ר' יונה גערשטיין; היה יוצא ובא תמיד בבתי חכמינו הגדולים הר"מ שטראשון, והרש"י פין, ומוקירם מאד. הוא היה נבחר מעדת עירנו לנסוע לעיר המלוכה ביחד עם הגאון החכם ר' יעקב ברי"ט (קאוונער עיין צד 62), לברך את הקיסר אלכסנדר השני ליום מלאת אלף שנים למלכות רוסיה (8 Октября1862) ופעם שנית לעמוד לפני הקיסר אלכסנדר השלישי

---

[1] בכנוי זה חותם גם רב וגאון אבד"ק קראלעוויץ הר"ר דוב בער קראסיק בעהמ"ח ס' טיב שמות גטין (ווילנא תרל"ג), ס' מאיר עיני סופרים (לבוב תרכ"ב), ופעם שנית בהוספות ס' דקדוקי סופרים (ווילנא תרנ"ט), ס' הלכות עולם על מסכתות (זיטאמיר 1868) וס' פתחי עולם. אולי הוא ממשפחה זו וקרובים היו.

(בחדש חשון בשנת תרמ"ה) ביחד עם הגבירים ר' מאיר גארדאן, ור' שעפטל קלאצקא. בכלל היה איש טוב ומטיב ונדיב לב ואהוב לכל מפלגות אנשים ונכבד בישראל ובעמים, חי כל ימיו בעשר וכבוד, ויום ב' אדר שני שנת תרמ"ו. ויתר תהלותיו תספר מצבתו: אבן אחת, משלשת עבריה מפותחת, מליצת עובדו הנאמן הרה"ח ר' יצחק גאלדמאן.

אורו בא רד היום
שב לעפרו-מה החלום...?!

איכה בבור	ראש הדור	מצא מנוח
בקשו וקראו	אם תמצאו	איש כמוהו
רב מעללים	עזר לאמללים	השכם ושלוח
הוא הגבר	בעבור הרבר	לא יגע לתוהו
מלחמה קראה	נפשו יגעה	בקרים החמודה
שלח לערב	מכי התרב	אל קברות יהודה
לפני מלכים	שרים ונסיכים	התיצב סלה
מהיכלי מלך	פנה וילך	לעני האהלה
היה אח ורע	לכל איש ידע	טוב ומועיל בקרת
בעל בעמהו	עטרת בניהו	ולעדתו תפארת
נפשו הטהורה	שמרה תורה	חק ודת אלוה
צרורה בצרור	יפעה ואור	תהי שם בגבה

ארז בלבנון רגע הבריח מות
שוכן לבטח מתחת המצבת

איכה בן רגבי האדמה מטה
בחור מעם הה! איכה צפון אתה
רב חסדיך כל לוחת אבן לא יכילו
היך ביום עברה לא הועיל הועילו!
„מהתקוננו אבן—אשמע קול ברוח—
„שמימה לפני מלכו התיצב שלוח
„לפני מלכי בשר כן התיצב בחיים
„מלפניו על עמו יבקש יפרוש כפים
„הן אהבתו לעמו ולדתו לכל מודעת
„בכל נפשו אצל ברכה למבקשי דעת
„צרת בת יהודה כמאו לארץ מגרה
„קנאת ארצו אכלתהו, סוף ימיו קצרה

אם בארזים רמה האש משמים
שוא לאזוב מגזו החיים

איכה הה! פתאם קבר אברהם
בקבר איכה משתו שלשלמה
רדף צדק אחר היה אברהם
הרבות דעת כל השק שלמה
מי כמוהו הביטו אל אברהם
שומר תורה בה דבק שלמה
לו נאספו עם אלהי אברהם
מפיו לשמע כל חכמת שלמה
השומר אמת ברך את אברהם
בנים משכילים נתן לשלמה
צעקים במותו: אי חסד לאברהם
יחגנו עפרו עם עבדי שלמה

הר"ר שניאור זלמן קאצערניסקי [1]
בהנכבד ר' יצחק (ווידזער).

נקרא בשם „שניאור זלמן" (על שם רבן של חסידי ליובאוויץ, הגאון ר' שניאור זלמן בהרב ר' ברוך הרב מלאדי, בעהמ"ח ס' „התניא" ושו"ע עוד, שנולד ביום ט"ו כסליו תק"ח בעיר לאוניא, וימת בכפר פיעני ביום כ"ד טבת תקע"ו). הרש"ז הזה נולד כשנתים אחרי מות האדמו"ר ביום א' ח' בחדש כסליו בשנת תקע"ח ויהי גביר לאחיו, תמים במעשיו, והצניע לכת עד מאר. התנהג בחסידות, ואף כי היה דר בקצה העיר בפרור לוקישאק, ושם היה עסק כסחרו, בכל זאת הלך מרחק רב יום יום להתפלל במנין חסידי ליובאוויץ על חצר ביהכ"נ הגדול; היה איש צדק וצדקות אהב, נדיב ברוח נכון, והצליח ר' שניאור זלמן במסחר העצים ויהי לעשיר אדיר, אבן לא גבה לבו בעשרו. את בנותיו נתן לנשים לבני משפחות מצוינות בישראל: ראוענטהאל, מושקאט, זאקהיים הורוויץ ורייניהערץ. וכבה אור שניאור ביום השלישי ערב יום הכפורים כשנת תרמ"ח. יתר מעלותיו כתובות על מצבתו:

שמש קהל חסידי עירנו, פתאם בעצם היום הזה באה
נר ואור, פי שני-אור, על הוד פניו כל אדם ראה
יראת ה' ואהבתו, שתי אלה יחד היו קשורות בלבו
אמת ואמונה ובטחון מצאו בו כל היושבים במסבו
ומקצה העיר ממקום מגורתו, מרחק רב לבית מנינו
רגליו ערבוהו ללכת שמה, בקיץ וחרף להתפלל לקונו
זבד תורה ומצות בכל יום, לחבר בם נשף עם שחר
למצא במוהו איש עשיר ומופלג מעט בדורנו לבחר
מנעוריו זכה את הרבים בהדפיסו אז ספר מגני ארץ [2]
נטה מעולם שכמו לכל ענייני עדתנו, וגם לעמד בפרץ
בנתיבות החסד והרחמים, כל איש ואיש יגיד מהללו
ידו פתח לכל דל ואביון, במתן סתר להטיב מר גורלו
צדקותיו לחולים בעיר דרוזקענ[illegible] מה מאד נשגבו
חלשים וזקנים בבית האסף החזיק לבלי יעזבו [3]
קרובים ורחוקים ונופלים, אמצם תמיד במשלח ידם
זכרו לנצח בספר חותנו הגאון, בשם פעולת אדם [4]

---

[1]) בא הנה ממקום הנקרא קאצערגיסאק לא רחוק מעיר ווילנא, ולכן כנוי משפחתו קאצערגיסקי. — [2]) בשנת תר"ו הדפיס ס' מגיני ארץ על שו"ע בווילנא על הוצאותיו כדי לזכות את הרבים. — [3]) לשני הבתים האלה, לבית החולים

הר"ר אברהם ברוך קלאצקי
בהר"ר בנימין [1])
בהר"ר ליבוש [2])
בהראש ר' יעקב פרץ קלאצקי (ק"נ צד 212).

נולד ביום ב' כ"ו שבט בשנת תקע"ה, בעיר ליובטש הסמוכה לעיר נאוואהרדאק, ויהי בן יחיד לאבותיו, ובן יקיר לכל מכיריו, ויצליח בלמודו וינדיל בתורה, ויהי משכיל בכל דרכיו; בהיותו בן שלש עשרה שנה שלחהו אביו לעיר ווילנא אל אהותו הכבודה "חנה, אשת החכם המופלא ר' יעקב קלאצקי [3]) (עיין צד 164) ובבית דודתו זאת השתלם בתורה ובמדעים. בהיותו בן י"ד שנה בא בברית החתון עם העלמה שרה רבקה בת הנגיד ר' יוסף גארדאן (אשתו מ' דבורה), אך בת יחידתם זו היתה אז כבת עשר שנים ולכן הוחילו עוד שלש שנים, ובמלאת לרא"ב טו"ב שנים היתה חתונתם (ביום ר"ח אדר תקצ"ב). בבית חותנו מצא לו כל טוב די מחסורו ויתמיד בלמודו וימצא חן בעיני הגאון ר' אבלי זצ"ל, אשר העיד עליו לאמר: "האברך הזה הוא מן המשובחים שבעירנו אך מן הנחבאים אל הכלים". שנים רבות החזיקוהו אבות אשתו כבן וימלאו כל משאלות ביתו עד שנות מותם, אז לקחה אשתו את עול הפרנסה על שכמה, כי היתה אשת חיל ובקיאה במסחרה, והוא הגה בתורה. היו עתים אשר הפרנסה היתה בקריעת י"ם, ובנקל יכול הרא"ב להשיג משרת הרבנות באחת הערים, עכ"ז תמכתהו אשתו באמרי נעם, כי ידחה את הרבנות אשר שנאה נפשו ותנהג את הוצאות ביתה במדת ההסתפקות, וגם הוא עזר על ידה: חשב את השבונותיה, וכתב את

מכתביה

בעיר דרוזקעניק ולבית האסף פה פזר נתן נדבות גדולות מאד, ונדבות שונות נתן לכל חבורות של צדקה וחסד בעירנו, ובערים אחרות לאין מספר. — [4]) הס' פעולת אדם הוא הדושי דינים והערות והגהות ברב פלפול על ס' "חיי אדם" להרה"ג ר' אברהם דאנציג מווילנא, אשר חבר חותנו הרב המאוה"ג ר' אהרן דוד באקשט (עיין ר' אברהם פרנס צד 273, אולי גם הוא מחיחס אל משפחת באקשטער) בהר"ר משה אבד"ק ליובטש יותר משלשים שנה. הכתבים נשארו אחרי מות המחבר (כ"ו טבת תרכ"ג) בידי בנו הר"ר חיים אליעזר, והוא נתנם לידי הרש"ז גיסו הנ"ל, והאחרון הדפיסם על הוצאותיו בשנת תרמ"ג בווילנא; בהקדמתו כותב, כי עוד נשארו מחותנו חבור גדול על ספר המצות להרמב"ם, ובאוריו הנקראים בשם שער המשקל ושער הגדר, ועוד ספר מורה דעת על דרוש ומוסר, עיי"ש. —

[1]) אשתו מ' לאה בת הר"ר מנחם מענדל הרב דק"ק אלשאן. — [2]) היה אחד מחמשה אחים מצוינים לבית אבותם אשר לא ידעתים בשמותיהם. הר"ל נשא לאשה את בת קרובו הצדיק המפורסם ברורו ר' שמחה מעיר ליובטש, ובעיר זו השגא בסחרו והצליח בעסקיו וינהג את הליכות ביתו ברמה כאחד האפרחים ושועי הארץ וברוח היהדות בתורה במצות ובדרך ארץ, וימת ביום ד' תשרי (תקע"ו), ובמותו רד מעמד ביתו, ויהי בנו

מכתביה לאצילי עם הארץ בלשון פולאנית, אשר ידעה אל נכון. ארבעים ושתים שנים הגיד בתור נדבה את שעורו בתלמוד ומפרשיו בבמד"ר יסו"ד אשר בו התפלל תמיד לפני לומדים מופלגים בכל יום בבקר אחרי תפלת שחרית, וכמה פעמים סיים את כל הש"ס עם נושאי כליו. נעים היה לשמוע את סגנונו בהסברת כמה סוגיות עמוקות שבש"ס, כי היה כהו בפיו להשיב כל העקוב למישור. במעט על כל גליוני הש"ס שלו כתובות ממנו הערות והגהות (מי יתן ויודפסו, כי היה בעל שכל ישר מאד ובל"ס ברכה רבה בהן להוגי בש"ס). — מלבד גדלו בש"ס הצטיין הרא"ב גם בחכמת החשבון, ורבים מתלמידי בתי ספר הבינונים והגבוהים פנו אליו כפעם בפעם בשאלות מחכמת החשבון והוא ענם בנחת רוח ויבינם דבר על אפניו. ומרגלא היה בפומיה „כל מי שאינו עוסק בתלמוד איננו עברי וכל מי שאיננו עוסק בחכמת החשבון אינו ראוי להקרא בשם אדם". היה ספרא רבא ומדקדק עצום בלשון הקדש והרבה חדושים נמצאים ממנו בכתובים[4]) הדרת פניו ומתק שפתיו שפכו רוח חן וכבוד על תורתו וחכמתו ויהי אהוב לדור הישן וגם לדור החדש, בכל דרכיו בחיים היו לו העיון והמעשה לקו ויראת ה' באמת למשקלת; אמונה ומצות תמכה ימינו, ובשמאלו תבונה ושבל ישר. לעת זקנתו מת על פניו פתאם (בליל ש"ק כ"ח כסליו תרמ"ז) בן יקיר לו המופלג השלם בתורה וביראה הר"ר בנימין (הנקרא בשם אביו) ויעזב אשה ושבעה בנים. השבר הזה הביא בקרבו עצבון רוח ומחלה חרישית עדי אפסו כחותיו מיום ליום ויגוע ביום ג' ה' טבת תרמ"ח.

הר"ר

ר' בנימין הנ"ל לד"ץ בעיר זו ויהפרנס בצער ובדוחק גדול. — [3]) כן בתו של ר' יעקב הנ"ל הוא הר"ר אליהו אבד"ק מאריאמפאל (עין צד 164 בהערה). ר' אליהו זה בא בהסכמה על ס' ארץ ירדן (ווארשא תרנ"ו) ממהר"ר יצחק יעקב רחלין מק"ק קראלעוויץ מיום ה' ר"ה שבט תרנ"ו, חותנו של הרא"ק הוא הרה"ג ר' ברוך מרדכי ליבשיץ (עין שם). — [4]) מעט ממכתביו נדפס בראש ס' ערך תפלה (ווילנא תרכ"ט) לבנו השני החכם והמשכיל גם בשפות הר"ר לוי ירחמיאל קלאצקא באדעסא שהדפיס כמה חבורים בעניני התנוך: א) תלמוד תורה עם הוספה ומפתח בלשון רוסיא: ב) מסלה ישרה להורות שפת עבר בדרך קצרה וקלה; ג) ראשון לחנוך — יסודי הדת והתפלה בל"ר; ד) חנוך הדת — קצור חדש של שו"ע או"ח בתרגום רוססי; ה) האמן — חריסטאמאטיא עברית ח"א בשם „שולם קטן" עם אוצר המלים בל"ר, ח"ב וח"ג בשם „ישראל והזמנים ו) בר מצוה בל"ר ועוד איזה ספרים. — הס' ערך תפלה הוא השני בספרתנו (הראשון הוא הס' מקור ברכה להחכם רא"ל לאנדסהוטה שנדפס עם ס' הגיון לב, ק"ב 1845) היודע את ערך תפלת ישראל ומכיר את כוונתיה ודקדוקיה, ראוהו חכמים ר' מרדכי פלונגיאן, ר' יעקב ריימאן, ר' מתתיהו שטראשון, רש"י פין, ר' שניאור זק"ש ויהללוהו ובמכתביהם העידו על דברי המחבר. ערוך בשתי מערכות: מערכי הלשון— אדות תוצאות התפלה וקורותיה ועריכת שפתים — על דבר צחות התפלה ונוסחותיה. אד"ם הכהן בהכרמל שנה שביעית גו' 37 הוסיף מרפא לשון על ערך התפלה.

הר"ר יהודה ליב קליוואנסקי
בהר"ר יחזקאל
בהגאון המפורסם ר' שמואל רעגאלער.

נולד בעש"ק שביעי של פסח בשנת תקע"ז. כשלשים שנה ישב בעיר קאוונא, ושם פרץ במסחרו, ויהי שם לראש ומנהל עדת ישראל [1]. הוא יסד שם את בית המדרש ההדש, וגם בית מועד לכל חי החדש שבקאוונא נוסד על ידו במשך שני ימים בשנת תר"ל ביום ג' ניסן בעת שטף המים בנהרות וויליא וניעמאן את המעברות ולא יכלה עדת קאוונא לקבר את מתיה ימים שלשה בבי"ע הנמצא אז מעבר הנהר בסלאבאדקא. הוא ר' ליב וחברו בנדיבות ר' גדליהו בכרך, עשו הרבה לטובת עירו קאוונא וייעצו אמונה להקים ועד רואי חשבון על מעשה הצדקה, אשר תתנהל באי סדרים (כמו ברוב ערי ישראל). היה נסחובב ציון וירושלים, ויבא בסוד אספת החובבים בקאטאוויץ (בשנת תרמ"נ) ויהי חבר פועל באמונה בכל עניני הצדקה והחסד. במלאת לו שבעים שנה בשנת „משוש" הגישו לו חובבי ציון בעיר קאוונא החפצים ב„פדות ציון" (לפ"ק) מכתב תודה לזכרון פעולותיו הנמרצות. בשנת תרמ"ט בא הנה אל תתנו הגביר ר' מרדכי גארדאן (בהרב ר' אברהם בהרה"ג ר' ישראל גארדאן, עיין צד 192) ויומת פה ביום ד' כ"ד לחדש מנחם אב (זכרון מותו נדפס בהמליץ באלול) שנת תרמ"ט, ומ"כ ליומין הרה"ג ר' שמואל פיעסקין (עיין צד 134) ולשמאל החכם ר' ישראל וואלדענבערג. ובעצמו כתב לפתח על אבן מצבתו הדברים האלה:

פה ינוח איש אוהב עמו ודתו, האמת היתה נר לנתיבתו,
השתדל בכחו ביגיע כפים, תמיד לטובת עירו ועדתו,
אהבת ציון וחבת ירושלים, היו חיי רוחו ונשמתו.

---

[1] בהכגיד שנת עשרים ותשע נו' 36 ער"ה לשנת תרמ"ו נדפס מכתב גדול בשם „תודה וברכה" מעיר קאוונא (אלול התרמ"ה לב"ע אלף ותתס"ז לחרבן הבית) „להרב הגביר וכו' ר' קלונימום זאב וויסאצקי נ"י בשם כל חובבי ציון ואוהבי ירושלים, החותמים באהבה רבה וכו' יצחק אלחנן בהרב מהו' ישראל איסר ספעקטאר החופ"ק הנ"ל, יהודה ליב בהר"ר יחזקאל קליוואנסקי. ואחריהם החתמו: וואלף בראמסאהן, דאניעלעוויץ, אלטמאן, ראבינאוויץ, קאשנאווסקי, גארפינקעל, ברלין; אות היא כי היה מגדולי המצוינים בזמנו ובעירו. — בפנקס המקומות מביהכ"נ הג' דפה נמצא שם הר"ר אריה ליב ב"ר משה ר"א ר"ח (ר"ח משמות אנשים) הנקרא: ליב כתבן, ליב פרנס, וליב גינצבורג; היה חותן הרה"ג ר' זונדל טריווש (ק"ג צד 225) והגאון ר' חיים אבד"ק וואלאזין ונזכר בס' תמ"ג (פט"ב תרנ"ט) צד 61; לר' אריה ליב ב"ר משה היה בן שלישי הוא הגביר הסוחר ר' נטע ודר בסלאבאדקא (פרור קאוונא) וכינוי קליוואנסקי: אולי ר' יהודה ליב ב"ר יחזקאל ממשפחה זו ונקרא בשמו.

הר"ר מיכאל ירמיהו אייזענשטאט
בהר"ר אברהם בצלאל [1])
בהר"ר שאול (הנקרא שאול'קע הגדול) מק"ק מיר
בהר"ר מיכאל מירער [2])
בהר"ר אברהם מירער [3])
בהרב הג' ר' מיכאל אייזענשטאט [4])
בהגאון ר' מאיר אבד"ק אייזענשטאט [5])
בהר"ר יצחק.

נולד בק"ק קאלאווריא ביום ט"ו שבט בשנת תר"ג, ונתגדל על ברכי

---

[1]) על מצבת קברו פה ווילנא כתוב: „ציון לנפש אבינו איש משכיל דורש אלקים מו' אברהם בצלאל בן הנכבד בעמו מו' שאול אייזינשטאט, נצר משרשי הגאון בעל פנים מאירות, יליד עיר מירא, תושב קאלווארייע, בא לדרש למהלתו ארוכה ושבה נפשו ביום ט"ו מרחשון תרכ"ז". אשתו הכבודה היא מ' בלומא רחל בת הרב ר' ישראל ראטנער בק"ק קאלווריא (מר' ישראל נשארו בכתובים הגהות על משניות ועל ש"ס ועל ילקוט וגם ספרי מוסר ומראה בכתביו, כי הס' „אורחות צדיקים" הוא ממחבר אחרון). ויטת כ"ד אלול תרל"ד, ואשתו המושלמת מ' פעסא בת ר' דוב בער הלוי ראזענהאלץ מק"ק קאלווריא (מת ד' ניסן תרל"ב) המה התחתנו עם גדולי המשפחות המיוחסות בישראל: א) בנו ר' אורציק לקח לאשה את מ' חנה רייזל בת הרב הצדיק ר' יצחק ר' זלמן ר' אורי'ס (עיין צד 197): ב) בנו ר' ירמיה לקח לאשה את מ' זלאטא בת הרה"ג ר' שמואל שטראשון (עיין צד 249); ג) בנו ר' אליהו הירש לקח לאשה את מ' פעסא בת הר"ר יוסף זקהיים (עיין צד 164); ד) בתו מ' שיינא מלכה נישאת להר"ר משה אליהו בהר"ר יהודה בצלאל עליאשבערג ממינסק בעהמ"ח ס' „מרפא לעם" (עיין ר' יוסף אליהו עליאשבערג צד 268); ה) בתו מ' בלומא רחל הנ"ל נישאת להר' אברהם בצלאל הנ"ל, אחות ר' ישראל מ' געלע, היא אשת הר"ר יהושע'לע מק"ק קאלווארייע, ואבי ר' ישראל הנ"ל הוא הרב הג' הגביר ר' ירמיה דיין מק"ק קאלווארייע בהרב הג' ר' יוסף יוזל מק"ק ארלא. מר' יוסף יוזל זה נמצא בכתובים ספר גדול בכמה מיני שאלות אשר רבים שאלו ממנו, ותשובותיו עליהם להלכה בלא שם השואל והנשאל (ראיתיו ביד נכדו בן בלומא רחל הנ"ל הוא הרה"ג ר' בער ראטנער נ"י מווילנא). ע"ר הכנוי ראטנער עיין צד 273.

[2]) הרב ר' מיכאל אייזינשטאט חבר ס' שיר תהלה על הצלחת אלכסנדר הראשון קיסר רוסיא במלחמותיו עם הצרפתים בשנת תקע"ב (1812), נדפס בשקלאב תקע"ד. הוא היה הגבאר מפלך מהילוב ביחד עם שני מצוינים כמוהו לנסוע לקריית מלך רב פעטערבורג לעמוד לפני שרי הממשלה, להשיב על שאלות שונות הנוגעות ביהודים וביהדות ובמה יוכלו להיטיב את מעמדם (ק"נ צד 35 ועיין בשם אליעזר דילאן צד 146). אשת ר' מיכאל מ' איידל בת הר"ר אליהו הלוי סלוצקי מק"ק מירא, בהרב הג' ר' בצלאל הלוי מק"ק סלוצק. היה התן הגאון מ' שמואל אבד"ק אמדור והגליל, (עיין הצפירה בהוספה לנו' 17 י"ר שבט ה' תרמ"ח שנה ט"ו, לקורות הקהלה „אמדור") בעהמ"ח ס' „תשובת שמואל" (ווילנא תרי"ש), וס' „מר שמואל" (ווילנא) נכד הגאון בעהמ"ח ס' „בית שמואל" על אה"ע (פיורדא תנ"ר) התן הגאון ר' ליב הגדול אבד"ק לבוב וקראקא ושם מ"כ (ט"ו אייר תל"א) („עיר הצדק" צד 114). — [3]) ר' אברהם הוא ראש למשפחה נכבדה בווילנא (עיין צד 224). — [4]) ר' מיכאל היה אבד"ק קלעצק, הוא התן הגאון ר' ליב מירקעש (עיין ר' בנימין וואלף קלאצקי בהערה צד 169). — [5]) היה נקרא ר' מאיר אשכנזי (שה"ג) והיה נכד אחותו של הש"ך (שו"ת פנים

ברכי הורים לא עשירים. בימי עלומיו למד בישיבות ק"ק טיר וק"ק וולאוזין, ויצלח בלמודו וזכה לש"ט בין גדולי תורה בשכלו הישר ובלבו הנבון להבין דברי חז"ל לאשורם. לשמע שמו הטוב, בהיות לרמ"י טו"ב שנה

מאירות ה"ב סי' קנ"ה). הר"מ הנ"ל היה תלמיד הגאון בעל מגן אברהם סג"ל מקאליש (עיין פנים מאירות ח"א סי' ס"ג), חבר שו"ת פנים מאירות ח"א (אמשטרדם פרופס בשנת „עת"ה") כולל ק"י שו"ת. לפנים הרבינ תורה בק"ק פרוסטיץ במדינת מעהרין ואח"כ בק"ק שידלאווצי במדינת פולין, וכותב בהקדמתו, שירד לעומק הדושי של מחותנו הגאון מו' שמואל קיידנובר (מהרש"ק) וכו' [לא אדע איך היו מחותנים כי המהרש"ק נפטר י"ט חמוז תל"ו (עיר הצדק צד 126) והפנים מאירות מת כ"ז סיון תק"ד (עיין להלן ס' אור הגנוז) וביניהם סך ס"ח שנים? אולי בעבור זאת כי הג"מ נחום כ"ץ אחי השד"ך היה חתן המהרש"ק; הוא הו"ל את ס' ברכת הזבח לחותנו הנ"ל בק"ק אמשטרדם תל"ט, והיה גם אבד"ק סאכיטשוב, ובא בהסכמה ע"ס פנים מאירות ח"א בשנת תע"ג וחותם: יונה נחום כהנא, אוד מוצל מא"ש (ר"ת איזיין שמאט), בן א"א מו' החריף הגדול מוה' מאיר כ"ץ זצ"ל, חתן הגאון המפורסם מו' שמואל קיידנובר בעל בה"ז]. וז"ל הפנים מאירות בהקדמתו הנ"ל: „כל ימי בין הכלים נחבאתי בבית חמי הראש והקצין פרנס ומנהיג המדינה דגליל פוזנא מו' משה סאכשטוויר עשר שנים בבית מדרשו, וחותני זה הציל כ"ד נפשות מישראל אשר בברזל באה נפשם במשפט הגדול טריבונאל בלובלין מחמת ע"ש (עלילות שוא), וידוע ומפורסם אשר כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים וכו', וברוב השתדלותו נתן לו ה' חן בעיני המלך והשרים היושבים ראשונה במלכות פולין, והציל את כלם ועוד השיג קנסות על המעלילים לאלפים ולרבבות וכו', ועפ"י גלגולי דברים יצא נקי מנכסיו, ונהקבלתי לרב בק"ק שידלאווצי. ומרוב טרדות הקהלה בחרתי לשבת באהל תורה דק"ק ווירמייזא, וקרבני הגאון הקצין מו' שמשון ווינא, ושם גם שאר רבנים ובתוכם מחותני הרב המובהק החסיד מו' מיכאל ז"ל (?) והחזיקו לי ישיבה חשובה, ומחמת רעש מלחמת צרפת (?) לא היה סיפק בידי הגאון הקצין הנ"ל לבנות בית לשמי (אדות הג"מ ר' שמשון עיין בס' „גן פרחים" לר' יהושע מז"ח, ווילנא תרמ"ב, בהולדות הגאון ר' דוד אופנהיים בהערה ס' 12, בשם הנשר שנה ד' מצד 58 עד 64) ונתקבלתי לק"ק פרוסטיץ, וישבתי שם עשר שנים, ומשם נתקבלתי שנית בק"ק שידלאווצי והחזיקו לי ישיבות וכפלו את שכרי, ורשמתי הכל מה שהדשתי בטור יו"ד עד אחר הל' יו"ג, וגם הרבה תשובות וחדושים ובאורים על דברי תוספות, וגם דרושים בקצת אגדות הש"ס בכל מס' ומס'". שם מ"ו, מ"ח, נ', ס"ב, צ"ט מאהיו הרה"ג ר' משה אבד"ק וואהלין; בשאלה פ"ב בסופה כותב המח': „אחר זה בא לידי ס' „גבורת אנשים" וכתובים בסופו שו"ת מאבי אמי רבתא ה"ה הגאון מו' מאיר, אבי' של הש"ך", ובסי' כ"ג, כ"ד, כ"ז כותב: „למחותני הגאון חכם צבי; בסי' ס"ו: „לש"ב הר"ר משה בהגאון מו' מרדכי שהיה אב"ד ור"מ דק"ק קראטשין (?) והג"מ חכם צבי כותב עליו בסי' כ"ו, נ"ג, ע"ח, צ"ו, קט"ו בהיותו בפרוסטיץ. בתו של הח"צ היתה נשואה להגאון מוה' יצחק ז"ל האב"ד בק' ביאלי, בהג' בעל פנים מאירות (עי' בשו"ת מאבד מרדכי, למהר"ם מריסלדארף בסי' מ"ג, וכן בעל שם הגדולים עיך פנים מאירות כתב והוא מחותנו של הגאון מהר"ר צבי אשכנזי עכ"ל). שו"ת פנים מאירות ח"ש (זולצבאך תצ"ג) ובו ק"צ שו"ת. על השער כתוב: אב"ד ור"מ דק"ק איזינשטאט במדינת אונגארין סמוך ונראה לעיר ווינא; בסוף שאלה ב' כותב: „וקושיא זו כתבתי לאחי הרב הגדול מרו' משה אבד"ק מיר" (וכן בשמו בס' כתנות אור בפ' ויצא ע"ש), ובסי' י"ח בסופו כותב: וכעת אין כלי מלחמתה של תורה אתי, וטרוד אני בדרך מצוה, כ"ד הכותב בנחיצה רבה יום ב' הוה"מ דסוכות תפ"ח, פה"ק שידלאווצי, בעברי לדרכי בית מנוחתי מקום חשוב ארבע אמות של הלכה לק"ק אייזינשטאט, נאום מאיר (בהקדמת בנו לס' אור הגנוז כתוב: „באן נמצא ובאן היה אב"ד ור"מ בק"ק אייזינשטאט והמדינה עיר הגדולה בחכמים יותר משלשים שנה, שם הרבינ תורה בישראל וכו', להם נודע גודל חסידותו וכו', (חשוב

שנה, לקחהו לחתן הגביר ר' ראובן הערץ גינוזין מווילנא ביום טו"ב בחדש שבט בשנת תר"ך. בבית חותנו מצא כל טוב ערוך לפניו ולמד תורה מתוך רחבת הלב ויחדש חדושים בש"ס והנם בכתובים. בן שמונה עשרה

משנת תפ"ח ער תק"ד)"; שם בס' נ"ג בדף מ"ד ע"ב, נמצאו דברים קשים ממנו על בעל (נח"ש) נהלת שבעה. שם סי' ק"צ: "ומעידני עלי שמים וארץ שבהיותי בק"ק ווירמייזא באהל בית מדרש, והייתי כעובר אורח בק"ק פפד"א וראיתי שהרה"ג ר' שמואל בירך על הטעם בפה"א ונתוכחתי עמו". שו"ת פנים מאירות ח"ג, על קרוש"ן וביצה (זולצבאך תנח"ם) שם בסי' מ"ג ממחותנו הרב החריף ר' דוד במהר' יהודה זונדל מסקאהל יושב אהל הקצין הר"ר וואלף ווירטהיים, סי' מ"ז ממחותנו הרב ר' משה אבד"ק פרעסבורג וכותב: "ונהירנא כד הוינא אב"ד דק"ק פרוסט"ץ ועברתי דרכי המוב לק"ק צילץ והיה שם אב"ד זקן ויושב בישיבה מהר"ר מענדיל (בעל צמח צדק) וסידר גט מומר" עי"ש. ס' מאורי אש וכתנות אור דרושים וחדושים על התורה ומגילות ממנו ומבן בתו הוא הרב הגאון ר' אלעזר קאליר אבד"ק זאבלודאווי בהר"ר אלעזר (פיורדא תקב"ו) נכד המאוה"ג ר' אלעזר שהיה אב"ד ור"מ בק"ק האמירשדארף במדינת הגר, הנזכר בפרשה ויצא ובפ' אמור. [ר' אלעזר קאליר חבר ס' אור חדש דרושים מחובר לס' כתנות אור הנ"ל בהיותו אז בן כ"ח שנה, אור חדש על פסחים (פפד"א תקל"ו), ס' חות יאיר חדש דרושים והספדים (פראג תקנ"ב), שו"ת חקר הלכה (ווין תקצ"ה), חדושי הלכות נשארו בכתובים. בשו"ת חקר הלכה בסופו,חדושים מבנו הגביר ר' אלכסנדר זיסקינד מבראדי (נדפס ע"י בן בתו הגאון ר' אלעזר הלוי הורוויץ אבד"ק וויען) וגם קצת ענינים מס' "הלכה למשה" לחתן המחבר הוא הרה"ג ר' משה אבד"ק מנהיים" ולבנו הר"ר שמואל הילמאן סג"ל, וממהר"ר אלעזר הנ"ל המלבה"ה. הג"מ אלעזר קאליר בשנת תקב"ח נתקבל לאב"ד בעיר מולדתו ורבניץ במדינת הגר, ובשנת תקמ"ב בעיר קאלין וגלילו קירשים במדינת פיהם. מת ט"ו חשון תקנ"ב בן ס"א שנה. — בעהמ"ח שו"ת עולת שמואל היה הלמידו ובא אליו בשאלות, עי"ש; בשו"ת תשובה מאהבה להג"מ אלעזר פלעקלש (פראג תקס"ט) סי' נ"ה היא להג"מ אלעזר אבד"ק קעלין, בעהמ"ח ספר אור חדש, ה' כסליו תקמ"ב (השנה אשר נתקבל שמה לאב"ד) האחדון בהכסמות על ס' שער המלך להרמב"ם (ברין תקמ"א), ועל ס' הדרת אליהו (פראג, תקו"ם), ועל ספר שפת אמת ביום ב' א' דר"ח תמוז תקמ"ו, וכותב: "מדי עברי למשתה בני שיחיה לק"ק בראדי כאורח נשוי ללון איזה לינות פה ק"ק ברעסטיצקע בהסכמת י"ח רבנים ובתוכם הג"מ שאגת אריה ורג"מ אהרן ראבד"ק ברלין וכותב עליו ש"ב, והג"מ פנחס בהרב המאוה"ג ר' אליעזר כ"ץ אבד"ק סאכטשוב כותב על הג"מ פנים מאירות בעל דודתו וש"ב (אולי זה ר' אלייעזר היה בן הג"מ נחום כ"ץ אבד"ק סאכטשוב אחי הש"ך, אולי גם היתה לו אשה שניה)] בדף נ' כותב הפ"מ: "דרוש דרשתי בתוכחת מוסר לעם בקהל המון חוגג בחדש מנחם שנת תפ"ג, כשיצאתי באלו דן הגולין, למדינת פולין, עי"ש, בפ' תזריע מביא בשם דודו הש"ך וכן בפ' ואתחנן: "ועוד בהיותי באמשטרדם בעת נשואי בני (לא הזכירו בשמו) עם בת הגאון חכם צבי, אמר לי הגאון שכוונתי לדעתו בדבר זה, ושמחתי כי הייתי בר מזלו": שם בפ' קרח דף ס': "דבר זה למדתי בחלום במלון (באיזו מלון?) בער"ח ניכן תפ"ה פ' צו"; בענייני יוהסין דרושו לשבת ה' דף מ"ד; בפ' וישב בעניין ציוני המצבות בשם היפה תאר שיש נחת רוח למת שיהא רישומו ניכר; בפ' וישלח כותב: "אשתי אשת נעורי מ' פינקעל (מתה י"ב ניסן ת"צ)" דרוש בעת עמידת המצבה על קברה. ס' אור הגנוז קצת הדושים על מס' כתובות, וחדושים ובאורים על הטור וב"י ביו"ד בהלכות יין נסך, ונדפס ע"י בנו התורני המופלג מו' משה יהודה מביאלי (חתן הגאון החריף החסיד מהו' הירץ מזאלקאווא, אשר דבריו נאמרים בס' "אור יקרות") בפיורדא תקכ"ו. שם בהקדמתו כותב בנו הנ"ל: ובשנת תק"ד אש, לפ"ק (ז"ך סיון) נשבה ארון התורה והמרע והניח אחריו ברכה כתבי קדש: ח"ד שו"ת פנים מאירות וחבור הגדול על התורה נקרא כתנות אור וחבור על טור יו"ד ושאר

עשרה שנה כבר היה מלא וגדוש בתורה, עד ששארו הגאון ר' נצי"ב הר"מ מוולאזין נתן על יד הצעיר הזה את ספרו העמק שאלה (באור על שאילתות דרב אחאי גאון) אשר הדפיסו בווילנא בשנת תרכ"א להגיהו ולתקנו[6]. בשארי חלק השאילתות ביחוד בהשמטות נוכרו ממנו כמה חדושים גדולים ובסופם כתוב: „משארי הרב רמ"י א"ש". חוץ מזה נדפס ממנו בהמגיד שנה ט"ו נו' 40, בהצופה מאמר בשם חסרון יוכל להמנות בקרת על מאמר עשרה מלי דחסידותא מר"י רייפמאן (המגיד שנה

חבילות חבילות על גמפ"ח, ובעו"ה בהפוך העיר היא קהלתנו הקדושה והמפארה ק"ק ביאלי, ואקח מועד לשיח היושר, דברי כושר, אשר היה לנו למחסה זה שנתים שעבר בעת התמנות המלכות במדינת פולין בנהוג בשנת תקכ"ד (הוא סטאניסלאב אוגוסט פאניאטאווסקי המלך האחרון למלכת פולין). בר"ח תמוז דהאי שתא השקיתנו יין ורעלה, ובאותה שנה היה ר"ח תמוז בש"ק פ' חקת, נתקיים בנו התרגום „דא גזרת אורייתא". ביום א' ב' דר"ה באו השונאים לקהלתנו בקול רעם ורעש, העבירו קול היתר לעשות כרצונם ותאות נפשם בידודים (שקורין בג"א פלינדרין) וניתן רשות למשחית על שלש שעות, והם שללו ובזזו מעת לעת ר"ל, ומי יוכל להאריך מגודל הצרה בפרט מה שעשו השונאים בבהכ"נ הגדולה ובבמ"ד דקהלתנו חמסו וגזלו ממני כל רכושי והפשיטו ממני ומאשתי ומבני כל בגדי חמודות, ונשארתי עירום ועריה, ועכ"ז נתתי הודאה למקום ב"ה שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות זכרה אלקי לטובה לקרתא קדישא בריסק דליטא יע"א, אשר רוזני קציני פרנסי דק"ק הנ"ל העבירו קול תרועת חרם באשר השונאים הגזלנים הלכו מקהלתנו לק"ק הנ"ל גזרו מי שיקנה מא"ח הנ"ל מן השלל מקהלתנו שמחויב להחזיר בפרוין בלי שום ריוח פ"א ודבר זה היה לקהלתנו לעזר ולסעד גדול, ונאבדו הרבה כ"י מאבינו ז"ל ולא נשאר כי אם הס' ע"ה, [אולי צ"ל א', ה' והוא ס' אור הגנוז הזה] כתנות אור וחדושים על הל' יין נסך וחדושים על מס' כתובות, והס' כתנות אור נתתי לבן אחותי המאוה"ג הר"ר אלעזר נר"ו אב"ד בק"ק זאבלודאווי, והוסיף שם דרושיו וחדושיו וקראם בשם מאורי אש, עי"ש. — ויען כי הגאון פנים מאירות נתברך בבנים רבים ומצוינים אמרתי להודיע את שמותיהם כפי אשר השגתי, למען ידעו דורותיהם אל מי להתיחש ואלו הם: א) הר"ר מיכאל אבר"ק איזינשטאט (תהן הגאון ר' ליב מירקעס, עין צד 151 בהערה) והר"מ הוליד שבעה בנים: 1) הר"ר אברהם ממיר, 2) הג"מ משה אבד"ק קלעצק (אשתו מ' פינקל בת הג"מ אור חדש הנ"ל: עין ס' הלפיות צד 6, 7, 3) הר"ר איסר בשקלאב, 4) הר"ר שלמה טריספאלער, 5) הר"ר מאיר באריסאווער, 6) הר"ר הירש ליובטשיצר, 7) הר"ר גרשון בסלאנים; ב) הר"ר יצחק אבר"ק גישוויץ; ג) הר"ר צבי הירש אבד"ק ליובטש וב"ק מיר (אשתו מ' חיה אחות גיסו בעל אור הרש); ד) הר"ר יעקב; ה) הר"ר אהרן; ו) הר"ר אלעזר, בנו הר"ר יעקב מתושבי אנגלעטירא בלונדון חבר ס' „תולדות יעקב" דרושים ופשטים על מקראות, משנה ואגדה (לונדון תק"ל), עיין אוהס"פ לראב"י ויודע ספר; ז) הר"ר בנימין אב"ד וור"מ דק"ק ר"ב (לעמ-בערג או לאנדס=בערג) במדינת הגר, בא בהסכמתו על ס' „כתנות אור" ביום ה' כ"ב חשון „הוא דמשק" אליעזר; ח) הר"ר משה יהודה הנ"ל: ט) הר"ר שבתי אבד"ק ביאלי הנ"ל ואבד"ק שערעשאוו, הסכמתו על ס' „כתנות אור" הנ"ל יו"ד סיון תקכ"ה ועל ס' „עטרת יוסף" (זאלקווא תקל"ח); י) בתו היא אשת הגאון בעל אור הרש. — [7]) וזאת אשר כתב עליו הג"מ נצי"ב בהקדמת ספרו הנ"ל: „נוצר תאנה יאכל פריה ושוקד על דבר יעשה תושיה, זה שארי ווה יקירי נפש נקיה המופלג והריף משכיל וי"א מו' מיכאל ירמיהו איזינשטאט נ"י מישרשי הגאון פנים מאירות הוא הקדיש עתו לשקוד על הדפוס שיצא מתוקן כשורה, גם דוא ראה בעמל התורה לעמוד על רוב עניניה לדרשה ולהקרה למען יקום על הגהה יערת" וכו' ובסוף דף קי"ב בה"א נדפסו איזה הדושים ממנו אשר עלו לרצון על מזבח ש"ב מו"ר הגאון שיחיה.

שנה הנ"ל נו' 12) ותותם כ"ד תמוז תרל"א, (שם גם מאחיו הר"ר דוב בער הערה קטנה בענין פרק שירה). בין מאמריו הרבים בהמגיד יש מאמר אחד שהשיב להר"ר ב"ג ז"ל בדבר פי' המשנ' להרמב"ם והר"ר ב"ג הלל תשובתו. מלבד זה הזכירוהו פעמים רבות חכמינו וגדולינו במאמריהם: כן הוכירו הרב הג' ר' מתתיהו שטראשון ז"ל בהכרמל החדשי בשם הרב רמ"י וכן זכרו בס' „ערך תפלה" לקלאצקי בשם הרב ר' מיכאל ירמיהו ובס' „כור לזהב" ח"ב מזכירו הרב שערשעווסקי בהלל ותפארת. בשו"ת „אהל משה" להר"ר משה קריינעס מווילנא בסוף ההקדמה יאציל ברכה משלשת „לכבוד יריד נפשי הרב המאה"ג סוע"ה הגביר המפאר כק"ש מו' מיכאל ירמיהו אייזענשטאט". וינ"ב ביום ב' דראש השנה תר"ן.

הר"ר אלכסנדר סנדר וואלק[1]
בהגניד ר' יעקב חלפן[2]
בן ר' אלכסנדר סנדר[3].

נולד ביום א' כ"א אלול תקפ"ה, ונשאר יתום מאביו כבן שמונה שנים ונתגדל על ברכי אמו[4], אחד מרבותיו היה קרובו הגאון ר' ליבלי שפירא[5] (סמארגאנער) אבד"ק קאוונא. ויקח לו לאשה את בת אחיו הרב

---

[1]) קבלה בפי בני משפחה זו, כי המה מצאצאי הגאון ר' יהושע וואלק בעל הס מ"ע על חו"מ בן הר"ר אלכסנדר הכהן (מת י"ש ניסן שע"ר). מצבתו ותולדתו נמצאו בס' „מצבת קדש" ח"ד דף כ"ב (לבוב תרכ"ט) ובס' „אנשי שם" (קראקא תרנ"ה) סי' קצ"ז. להסמ"ע היו שלשה בנים ר' אלכסנדר סנדר, ר' יוסף יוזפא ור' משה. —
[2]) היה נקרא בשם ר' יעקב חלפן מווילקאמיר. הוא הקדיש בחצרו ברחוב קאמניצקער בית לבית תפלה, הנקרא בשמו עד היום, אף כי החצר עתה בידי אחרים. הצי החצר הזה נמכר להגביר ר' יונה בלאך, והגביר הזה הקריש כלו לצדקה וכתוב שם על טס נחשת קלל ממעל להשער מבפנים: „עזבון המנוח יהונתן בלאך ואשתו מרים פ"ו קדש לצדקה". — [3]) על ב"ע הישן נמצאה מצבתו ועליה כתוב: „אתו"י וי"א האברך הרבני מו"ה סנדר בנו של התורני מו"ה יהושע פאלק משניפ־שאק נפטר ט' אדר ראשון תקע"ב"; — לא רחוק ממנה גם מצבת אביו וז"ל: „אתו"י וי"א ה"ה אבי התורני המנהיג מו"ה יהושע פאלק במו' סנדר משניפ־שאק" מת י"ז כסליו תקע"ו. היה חתן ר' נח מרעסי (כן כתוב בפנקס המקוואות) והיה גבאי בעיר זו, והוא החל לבנות שם בית כנסת חומה; את חתימתו בשנת תקע"א ראיתי על שטרי מקומות, מיום ה' ב"ג אלול תקנ"ז ומיום עש"ק ה' אלול תקכ"ח ביחד עם כמה חתומים. — [4]) אמו החכמה נקראת „עטעלע יעקע הלפערס" (מחה ד' אייר תר"ך, ומצבתה בס' „יתר שירי אדם" צד 94), היא בת החריף הר"ר מיכל, בהרב מו' פיבש מ"מ ומ"ץ דק"ק סמארגאן (מצבתו נמצאת על ב"ע הישן, ועליה אין יום, חדש ושנת מותו; עיין ק"ג צד 331), בא בקהל לוקחי הס' „גאון צבי" (וואַרשא תקס"א) בשם „המגיד ר' מיכל ח"ר יהודה בר"ה הרב אב"ד הגליל סמארגאן". להר"ר מיכל היה בן והוא הרב ר' שמעון (מגיד'ס) על שם ר' פייוש מגיד הנ"ל ודר בסמארגאן. היה גדול בתורה ומנהיג בכל הצדקות בעיר זו. חתן הר"ש הוא הגאון ר' חיים אברהם שפירא אבד"ק סמארגאן (מת ד' אייר תרמ"ר) בהגאון ר' ליבלי קאוונער. בן ר' שמעון הנ"ל הוא המנהיג המופלא ר' יצחק מגיד'ס בסמארגאן (מת י"ו אלול תרנ"ז). — [5]) הרב הג' ר'

הרב הגביר ר' פייבל וואלק את מ' חנה [6]) ויאתו במסחר ועלה מעלה מעלה בעשר וכבוד. וכרבות עשרו, כן הרבה להיטיב עם כל בני אדם בצדקות וחסדים רבים במאכל ובכסות. ידיו, לבו וביתו היו פתוחים תמיד ואזנו היתה קשבת לכל נכה רוח וננוע הזמן ובכל כחו אמץ להושיעם [7]). גם בטרדות עסקיו הרבים היתה עינו צופיה על ענות עניים

אריה ליב בהרב מו' מנחם מענדל שפירא ענף עץ אבות ערך בינו הקדוש. נאסף ביום ה' ח"י שבט תרי"ג תנצב"ה". הספר עליו נדפס בס' ציון לנפש (יאהניסבורג תרט"ז) ובס' שמע יעקב (ליק תר"ך). הכנוי שפירא הוא מצד אמו מ' גיטל בת הרה"ר אליעזר אבר"ק ליובטש (עיין בשם הר"ר חיים הלוי עפשטיין צד 172) בהגאון ר' אריה ליב שפירא סו"ד דק"ק ווילנא (ק"נ צד 111) בעהמ"ח ס' נחלת אריאל ומעון אריות (דיהרנפורט תצ"ב) וס' קבוצת כסף (זאלקווא תק"א); הס' האחרון בק"נ לא נזכר. תחימתו נמצאה על כמה ספרים וכתבים בעניני העדה בפנקסי במד"ר הישן והחדש דפה"ק ובבהכ"נ הג' דפה נמנא ממנו נוסח אל מלא רחמים (העתקת הנוסח הזה בידי) אשר חבר על הגאונים קדושי לבוב-ר' חיים ור' יהושע רייצעס אשר דנום להריגה ולשרפה ביום ה' ערב שבועות שנת פח"ת [וראשי החרוזים שמו ושם אביו ובינויו וחסרו שם שתי אותיות ר' א (סיום כנויו)]. אדות הקרושים האלה עיין בס' אנשי שם להר"ש באבער סי' קס"ה. והוא כתב על קלף את כתב הרכנות להגאון ר' שמואל אב"ד האהרון בווילנא (את גוף הכתב ראיתי בעיני). הרא"ל הוא בן הגאון ר' יצחק שפירא בעהמ"ח ס' אלף המגן (זאלקווי תצ"ב, עיין ס' אנשי שם הנ"ל צד 118 סי' רצ"ר) כהר"ר אליעזר שפירא חבר פי' הרא"ש על העברינות (כנראה לא נדפס) בן הגאון המפורסם רשכבה"ג מו' נתן נטע שפירא אשכנזי [חבר ס' אמרי שפר, סי' על רש"י והרא"ם (לובלין שנ"ז) וס' תבורי מהר"ן (כנראה לא נדפס)] בהר"ר שמשון שפירא מהוראנא (עיין עיר גבורים צד 38). הר"ר נתן בהקדמתו לבאורו מבוא שערים על ס' שערי דורא (לובלין שנ"ה) חותם: אני צעיר הצעירים נתן אשכנזי בן לא"א רב פעלים כבוד ר' שמשון זלל"ה. הר' נ"ש עוד חבר פי' על ברכת המזון והגהות על הזהר וקצת פי' על מחזור, עיי"ש. אחד מבניו הוא הר"ר שלמה אבי הגאון ר' נתן נטע שפירא מקראקא בעהמ"ח ס' מגלה עמוקות (תולדתו בס' עיר הצדק סי' י"א מצד 52 עד צד 62). על שער ס' אלף המגן להנ"ל נדפס כי חבר גם ס' מצת שמורים [כנראה טעה המלבה"ד ס' זה בין ר' נתן זה לר' נתן אחר וזהו שנדפס על שער ס' מצת שמורים: חברו וכו' כבוד החכם המעולה המקובל הנאמן דורש טוב לעמו כמוהר"ר נתן שפירא הירושלמי נר"ו בן האלוף המרומם הגאון מו' ראובן דוד זלל"ה הדיין המצויין דק"ק קראקא (וויניציא השלמי"ם). ואולי קרובים היו]. לבעל נחלת אריאל היתה בת ושמה שרה וילדה לבעלה הראשון הר"ר אהרן מהוראנא ארבעה בנים ובת אחת: א) הר"ר יצחק אבד"ק באריסאוו, ב) הר"ר יחזקאל אבד"ק דאקשיץ, ג) הר"ר מרדכי אבד"ק דאלהינאו, ד) הר"ר דוב אבד"ק ווילקאניק, ובתה מ' העסא (בעלה הוא ר' משה יעקב מסמארגאן); הולידה בת מ' עטא, בעלה הוא הרב ר' אהרן ב"ר יקותיאל מ"מ ומ"ץ בק"ק סאהל המה אבות החכם ר' יקותיאל שפירא סוכן המגיד (עיין צד 224). ושרה הנ"ל אחרי מות בעלה הראשון הנ"ל נשאת להגאון ר' משה אבד"ק דאלהינוב בהגאון בעל סדר הדורות. — כנראה מצד התחתנות בנו הר"ר משה עם בעל נחלת אריאל בא בעל סדה"ד בהסכמתו על ס' אלף המגן הנ"ל וכותב: „ויצאתי חוץ לגדרי שלא נתתי מעולם הסכמה על החבורים שיצאו בזמנים הללו וכו' ביום ג' כ"ח חשון ת"צ". — [6]) ה' חנה מתה בביאליסטאק י"א אדר ראשון תר"ס ואביה ר' פייבש וואלק ב"ר אלכסנדר סנדר (נקרא ע"ש ר' פייבש הנזכר בס' עליות אליהו סי' ס"ג בסוף הערה) הצטיין בתורה במדות כאחד המצוינים בזמנו; בכל יום ויום הגיד שעור תלמוד לפני לומדים מופלגים בבית מדרשו, אשר שמה התפללו רבנים גדולי עירנו: ר' יעקב קאווניר, ר' חיים קלאצקי, ר' בנימין מרכי טיללעס, ר' שלום פינס ועוד. בסחרו בפנינים ואבני חפץ היו כל דבריו כפנינים בצדק

עניים ואנקת אביונים העומדים ברחובות עירנו ערומים ויחפים ומבקשים נדבות ויחמל עליהם ובעורת ר' ישראל יוסף פינס הביאם לבית אסף לעניים האלה. היה גבאי צ"ג ביחד עם הרשי"פ, ונבחר להיות ראש המתעסקים בחבורה משמרת חולים[7]). ויפת ביום ג' ה' לחדש שבט תרנ"א, ומ"כ ליפין אביו. וז"ל מצבתו:

ארז לבנון כביר סעיפים, נצר דרות הגאון סמ"ע
סנסן גדול רם ונשא, מכל עברים מהללו נשמע
עדי משפחתנו, נזר תפארתנו, זה אבינו בעל בעמיו
נפש יקרה, רוח נדיבה, לב טוב, יד פתוחה בכל פעמיו
דלים להושיע, רעבים להשביע, תמיד במלא חפנים
ראה אומלל וירחמהו, להטיבו ולהחזיקו בחיים
ברוח גבורה הציל עיר שווינצאן[8]) מאסון נורא
יגע להוציא מבסגר אסירים, וליהודים היתה אורה
עושר ואושר, עמו יחדיו, וכל מעשיו ברב אונים
קרוא לפרנס בעיר, וראש המיסדים, בית אסף זקנים
בכל חבורות הקדש היה חבר, וגבאי במשמרת חולים
ואל קברו הביטו פה עם יעקב אביו יחד בסלם עולים.

ה"ה כבוד אבינו, הרב המופלא,
מלא תורה ויראה, מצות ומדות, ומעשים טובים מו' וכו'....
הר"ר

ומישרים, טוב ומטיב לבריות נדיב לב להפליא וימת בן ס"ו שנה ביום ט"ו חשון תרל"ב.— אחד מבניו הוא הגביר ר' סנדר אברהם (ר' סנדר הקטן, כי דודו אחי אביו נקרא ר' סנדר הגדול). הוא נדמה לאביו בכמה מעלותיו: גם הוא הגיד שעור משניות בכל יום לפני קהל חברים מקשיבים. היה תלמיד מובהק להגאון ר' ישראל סאלאנטער וקבל מרוחו; היה גם חקרן ומשכיל ובביתו מצא מנוחה ומזון מצוינים כמוהו. וימת עירידי בן נ"ו שנה ביום תשעה באב תרמ"ד. — [7]) החברה הזאת צעירה היא לימים ונוסדה על ידי המשכיל ר' בצלאל אלטשולער בשנת תר"ן, ועתה היא מאושרת גם מטעם הממשלה. מתנהלת היא בסדרים ישרים ונכונים, ובני עדתנו עומדים לעזרתה בכפף תרומותיהם ובמשמרות על פי הגורל לסעד את החולה על ערש דוי עדי בעזרת ה' יקום מהליו, ורבבות אנשים נושעו (עיין להלן בשם ר' יעקב ברודא). — [8]) ע"י יעיד מכתב תודה (העתק המכתב הזה בידי) אשר הגישו לו בני עיר שווינצאן בעד השתדלותו להוציא לחפשי עשרים וארבעה איש, אשר ישבו בכבלי ברזל בדבר איזו עלילה. בין התחומים בא גם הרב הגאון ר' יהושע העשיל אבד"ק שווינצאן (נזכר לעיל בצד 116 בהערה 5). זקני עיר זו מספרים את הדרוש הנפלא אשר דרש בקהל עם ובפני ארבעה שרי צבא (גנרלים) שהנו שם לעמד מול המתקוממים בשנת תרכ"ג ויבאר בטוב טעם את הקאפיטל (תהלים מ"ח) רחש לבי דבר טוב, חגור חרבך על ירך גבור, והדרך, צלח רכב על דבר אמת. הדרוש הזה נעתק ע"י הסופר המהלל יה"ל לעוואנדא לשפת רוסיא ונשלח אל הממשלה לאות אהבת ארץ מולדת ואמונה להקיסר יר"ה.

הר"ר מרדכי ראבינאוויץ
בהר"ר משה קעלעמער (עיין צד 256).

הר"מ הזה גדל בתורה כאבותיו המופלאים, אהב להתחקות על דברי חז"ל להבין דבריהם באמת ויאסוף חדושים רבים והגהות נכוחות והעלם בספר יחד והדפיסם בשם שלום מרדכי (לפרט שנת תר"ן) והוא באורים ישרים במדרשים כסדרי הפרשיות ואיזה מהם בדרך רמז, השלימו ג' דחנוכה (הוא יום מות אביו הג"ל) „ספר יקר" לפ"ק וגלוה אליו קונטרס בשם מר דרור (פרט שנת תר"ן) חדושים ובאורים על חמש מגילות; עוד זדפיס ס' דברי חן (גימטריא שמו „מרדכי") על אגדות הז"ל ממסבת ברכות עד מס' נדה ובסופו קונטרס בשם סידר (גימטריא שמו „מרדכי") וגם בשם רב חסד (ג"כ בגימטריא שמו) והוא באורים על סדור תפלה; הדפיסם בווילנא בשנת תרנ"א ויחלקם חנם לכל תופשי תורה ותושיה. עוד בשנת תרמ"ב נדפס ממנו מכתב בשם ניר דוד (גימ' שמו) בס' „גן פרחים" לר' יהושע מז"ח (ווילנא תרמ"ב) והיא תולדות חותנו זקנו הגאון ר' יוסף דוד [1] אייזענשטאט אבד"ק מיר (עיין צד 159) הוא היה אז בטו"ב שנותיו וראה את פני הגרי"ד שתי שנים ומחצה

---

[1]) כי א"ר מרדכי החשובה מ' חיה (חייצע) בת הר"ר חיים ליב שחור מק"ק מירא [אשתו הכבודה מ' ליפשא מלכה אחות הרבנים: הג"מ נצי"ב מוואלאזין, הרה"ג ר' חיים ברלין מווילנא והרה"ג ר' נתנאל ברלין (מת באמסטיסלאו ביום ג' ז' טבת הרל"ב, המגיד שנה ט"ז נו' 2) בני הרה"ג ר' יעקב ברלין (עיין צד 224 הערה 4)] בהר"ר משה שחור מק"ק מירא, (אשתו מ' חיה בת הגאון ר' יוסף דוד אבד"ק מירא בן הר"ר מאיר שחור בהר"ר צבי הירש שחור [אשתו מ' שרה היא בת הגאון ר' העשיל סירקין משקלאב בהגאון ר' נחמן אבד"ק בריסק בהגאון ר' נפתלי הירץ אבד"ק בריסק בהגאון ר' אריה יהודה ליב אבד"ק בריסק בעהמ"ח ס' שאגת אריה וקול שחל בהגאון ר' שמואל הירץ אבד"ק בריסק וקראקא בהגאון הב"ח (עיין עלי הדס צד 86; אדעסא תרכ"ה)] בהרה"ג ר' אלכסנדר זיסקינד שחור מדובראוונא. — הרה"ג ר' יעקב ברלין ואחיו הג"מ מאיר אבד"ק מאהליב המה בני הר"ר יהודה אידל (ואשתו הצנועה מ' ריבעלע הענקעס, „ילקוט משפחות" אדעסא תרנ"ג) בהר"ר יוסף (הוא ואחיו הר"ר יעקב ידועים בשקלאב כשם: „האחים רוזעש") בהר"ר נפתלי הירץ, בהרה"ג ר' יעקב אבד"ק ראמאנאו, בהרה"ג ר' אברהם נתן אבד"ק סמ"ע [לפי דברי בני המשפחה, אחיו הרה"ג ר' משה אבד"ק רודני הוא בעמ"ח האמתי של הס' „תקנתא דמשה" ובנו הג"מ ר' שמריהו הדפיס אך את הס' הזה במלואיו; הר"ש הוליד את נ"ש: א"י ישראל ה"ה: ר' נתן טושקאוער, ר' שלמה אבד"ק מיללאט מחותנו של הגאון בעל „שאגת אריה", ר' יעקב קאפיל מוועליז, ר' אהרן זעליג מיאנעוויץ ור' ישעיה ממלא מקום אביו אבד"ק ביאלאוויץ (לבסוף ימיו, בערך תק"ן, נסע לא"י וימת שם, ואשתו מ' רבקה היא אחות בעהמ"ח „שיח השרה וריח השדה", עיין 192 הערה 1); הרב ר' שמעון בהר"ר נתן הנ"ל ואשתו מ' חנה בת דודו ר' ישעיהו הנ"ל המה אבות משפחת ברלין בוועליז] בהגאון ר' אלחנן ברלין אבד"ק הוראדנא (עיין ס' „תקנתא דמשה" אלעקסניץ תקכ"ד ובס' „רחובות עיר, ווילנא תרנ"א) חתן הג"מ ר' משולם זלמן מירלש אבד"ק אלטונא-האמבורג [על מקום הגאון בעל „בית הלל" (עיין צד 82 הערה 1) מ"כ שם ביום א' כ"ב כסליו תס"ז (עיין „אגודת פרחים" אלטאנא תר"מ)

ומחצה והבין הליכותיו ויקרת מדותיו והתבסם מתורתו ואז כתב מאמרו נ י ר ד ו ד הג"ל עם חדושי תורתו ועם ההספר מ"ר עם קינה ל ד ו ד אשר עורר עליו אז בלב מר (הקינה נשארה בכתובים). ממנו נדפסו מאמרים מפוזרים בהעתונים המגיד, הכרמל, הלבנון. בעהמ"ח ס' בחירת אברהם (ווילנא תר"ל) מביא בספרו חדושים בשם הר"מ בדף מ"ג, הערות מושכלות מהני מילי מעליתא דאתמר בי מדרשא „ולדרוש בחכמה" לפ"ק „חכם מדרש ואגדה" לפ"ק. הר"מ אהב לפרוט פרטים וגמטריאות וכן מכתבו ה פ ר ט י לחג היובל של הרב החכם ר' שמואל יוסף פין זלה"ה הוא גליון גדול מלא דברי שיר בהרווזים ורמזים ופרטי השנה. הרבנים הגאונים המסבימים על ספרו הג"ל מפליגים בשבחו מאד ומתארים אותו בתאר חריף ומתון ומסיק חדושים בארח ישר. היה מהנכבדים המצוינים בעירנו, סוחר ואיש אמונים מאד, גבאי בבימ"ד הישן דפה, גבאי בח"ק כלות ענויות, ובח"ק מוהלים, טוב ומטיב לחכמים, לסופרים ולמחברים. וימת בן ס"ד שנה ביום ג' י"ב אלול הרנ"א ועל קברו אין ציון ומצבה.

הר"ר

וחתנו השני היה הג"מ „חכם צבי"] בן האלוף מו' יעקב (קאפיל) דוד נייטמארק מירלש מווינא, בהגאון ר' נפתלי הירש אבד"ק פולדא („דעת קדושים", פט"ב הרנ"ח), בהרה"ג ר' יעקב קאפיל בן הגאון מו' אהרן (הלוי ?) העליר מעיר וואלערשטיין (עיין תולדות גדולי ברלין, ברלין תרנ"ו). כל אלה נודעו לי מרשימות הנצי"ב שקבלתי ע"י תלמידו ומכתב היחס אשר שלחו לי הגבירים המפוארים ר' ישעיהו ור' זיסקינד ברלין מריגא. — הנצי"ב מוואלאזין הוא הגאון הנודע ר' נפתלי צבי יהודה ברלין אב"ד וראש הישיבה הגדולה בק"ק וואלאזין משנת תרי"ד עד אשר נסגרה הישיבה בטעם הממשלה בשנת הר"ן, ואז נסע אל עיר ווארשא וימת שם ביום ר"ח מנחם אב בשנת תרנ"ג. חבר ס' ה ע מ ק ש א ל ה (ווילנא, תרכ"א) ה ע מ ק ד ב ר ו ה ר ח ב ד ב ר פרוש גדול על התורה (ווילנא, תרל"ט), ר נ ה ש ל ת ו ר ה פרוש על שה"ש, ונלוה אליו מאמר יקר בשם ש א ר י ש ר א ל (ווארשא, תר..), ר נ ה ש ל ת ו ר ה פרוש על הגדה ש"פ (ווארשא, תר..), מ ש י ב ד ב ר ש ו"ת (ווארשא, תרנ"ד) ובכתובים פרוש ארוך על ספרי וחדושים על כל הש"ס בקובצים מיוחדים. היה חתן הגאון החכם ר' יצחק אבד"ק וואלאווין, אשר נסע אל עיר פעטערסבורג ביחד עם הגאון החסיד ר' מנחם מענדל מליובאוויטש בשנת תר"ד להשיב לשרים הישבים ראשונה במלכות על שאלות ארות היהודים, וימת בעיר איוועניץ ביום עש"ק כ"ו אייר בשנת תר"ט, והוא בן הגאון האדיר ר' חיים אבד"ק וואלאזין (עיין ק"נ צד 156). הרה"ח היה מקודם אב"ד בק"ק ווילקאמיר אחרי הגאון ר' שלמה הלוי מתלמידי הגר"א ונמצא ממנו פסק דין בענין זכוי מקום בבהכ"נ דשם משנת תק"ן. הוא לא רצה לקבל שכירות קצובות בעד הוראותיו רק שיחזיק הוא לבדו מכירת גלומי בגדי צמר (געוואנדט) וע"ז יצאו מערערים נגדו ומסבה זו עזב את העיר ובא לעיר מולדתו וואלאזין ושם יסד את ישיבתו הגדולה „עץ חיים" בשנת תקס"ד (עיין צד 141 בהערה). אשת הרה"ח הרבנית מ' שרה היא בת הר"ר אריה ליב גינצבורג פו"מ בק"ק ווילנא (עיין תולדות משפחת גינצבורג צד 61). וימת הגאון ר' חיים ביום י"ד סיון תקפ"א (בס' ק"נ כתוב בטעות תקפ"ב) והשאיר אחריו שו"ת „חוט המשלש" (היום תרמ"ז גו' 166). על מותו מלבר שהוריד „נחל דמעה" הרצ"ה ק"ב (עיין צד 228) עוד הספידוהו הגאון ר' יעקב כהנא מווילנא, הרב ר' משה ב"ר אורי' מקידאן והרב ר' מיכל אב"ד האזינפוש (ונשארו בכ"י, כ"ד אהרן יאהאנאטהאנזאהן בהערותיו לס' ק"נ אשר אתי בכ"י) והרה"ג ר' יעקב מ"מ ומ"צ בנאוואהראדאק בס' „שמע יעקב" (ליק, תר"ך). ושנה אחת אחרי מות הגרי"ד נולד לר' מרדכי בן ויקראהו בשם הגרי"ד הג"ל י ו ס ף ד ו ד.

הר"ר יעקב ברודא
בן הר"ר שמואל [1] (יונה'ס)

היה זקן תלמידי חכמים, אחד מבני הדור הישן הנמצאים פה. בו נקבצו יחדיו תורה ויראת שמים מדות נעלות, מעט גלויות ורבות נסתרות, נדיב לב פועל צדקות, נזיר מכל הבלי עולם, נהל עסקיו באמונה, אהוב לעדת עירנו ושנים רבות היה אחד מפרנסיה ודאג לטובתה. היה גבאי בבמד"ר הגר"א ובח"ק הכנסת אורחים והשתדל בכחו ואונו לבנות בית חומה עם כל המכשירין לפניהם, - אחד מהמתעסקים בבית אסף לזקנים וחלשים ומחובבי חבורת משמרת חולים; ואם עלה עליו הגורל ללכת ללון בבית החולה העני, או תורתו, עשרו וזקנתו לא הניאוהו מזה וילך בעצמו וישרת את החולה כל הלילה ובזאת אמץ את רוח החולה וירא כי אהבת אדם נוספה בו ומדת החמלה גברה בלבו על אימללים כאלה, הוא היה מחזק את החולים בדברים נעימים ובתקות טובות. בעמלו ובנדבתו היה חבר לכל חבורות הקדש בעיר. היה מקבל את כל אדם בסף"י, אהב ספרי קדש ויחבב כל מיני מחברים ואף ספרי משכילים ויחוננם בעד עמלם ביד נדיבה, ויפת בן פ"ג שנה ביום החמישי י"ד בסליו תרנ"ז [2] בס' מקור חיים (ווילנא, תרנ"ח) להרב הג' ר' חיים סאנאלאוויץ מו"צ בלוקישאק בווילנא נדפס הספד עליו בצד ע"א.

הר"ר שלמה זלמן הורוויץ.
בהגיד ר' דוד ב"ר יהודה [1] מגזע הגאון של"ה.

נולד בווילנא ביום ו' תמוז תר"ך לאמו הבבודה מ' פיגא [2] ומלמדו הראשון

הוא היה דומה לאביו בכל דבר בתורה ביראה במדות ויקח לבנו זה אשה את בת הרה"ג ר' שלמה ווילנער מווארשא [הוא התן הגאון ר' חיים דודזאהן אבד"ק ווארשא (עין „גחלת עולמים" סי' כ')] נין ונכד הגר"א מווילנא. רב שנותיו עברו בדרכי ה' ובאמונה. בהיותו בן ל"ב שנה כתב צוואה לבניו מלאה יראת שמים, אהבת אמת לשמור תורת ה' ומצותיו ביום ד' ג' מנחם אב תרמ"ב לפרטי „אני תמיד עמך". אחרי מות אביו בא הנה לרגלי ירושתו ועסקו, ויפת בן מ"ו שנה ביום ו' י"א תמוז בשנת תרנ"ר ועל קברו אין ציון ומצבה. —

[1] הוא מתיחס מצד אמו עד הגאון ר' אברהם ברודא (עין צד 277 הערה 11) בעל „אשל אברהם" ועוד. אביו ר' יונה היה בן אחי הגאון הנפלא ר' מנשה אילייער (עין „בן פורת") וש"ב של הגאון ר' אבלי ראב"ד בווילנא. דודו ומסרפו היה בעהמ"ח באור בית הגדול על פרקי דר' אליעזר וס' „בית ועד" וס' „לשכת הסופר" ורבות בכתובים. — [2] ביום הזה נספחה כברת ארץ רבה אל בית הקברות החדש אשר בזארעצע (הצפירה שנת תרנ"ו) ג"כ ארץ הרים ובקעות ואי־סדרים שולטים בה בנהוג גם בעת (הצפירה שנת תר"ס נו' 55 ועין ג"כ המליץ שנת תרנ"ב נו' 97). —

[1] ר' יהודה הוא בן בתו של הר"ר דוד הלוי הורוויץ מואסקאוויץ (מת ח' ניסן תק"ס. בווילנא, ואשתו שרה בת רפרנס ר' יהודה ב"ר יעקב ר"ו הנקרא ר' יהודה יעקעס

הראשון היה המדקדק ר' שלום ברי"ט ומרותו קבל את סדר למוד תנ"ך ובאוריהם בהגיון ישר ואת התלמוד למד מפי קרובו הרה"ג ר' יקותיאל ליב עליאן [3]) וגם בזה הראה כשרונות נחמדים. בהיותו מגוע היחס חשקה נפשו להגות בספרי הדורות כמו: שה"ק, צ"ד, יוחסין, סה"ד, שה"ג ועוד ולהתחקות על מקוריהם והוא עודנו עלם בן י"ז שנה ויאסף זברונות אנשי שם מימים עתיקים וחדשים וברתוקות זהב שלב אותם אחד לאחד וקראם בשם זבד טוב (ר"ת זלמן בן דוד) ונשאר בכתובים. בהוספה מיוחדת לחוברת ד' בהברמל החדשי שנת תרל"ט הדפיס בקרת על ס' תולדות אנשי שם [4]) (וואַרשא, תרל"ה), בשנת תרמ"ג נתן אל הרה"ח ר' נפתלי משביל לאיתן חמי רב לתולדות ש"ב הגאון בעל סה"ד בסדר נכון וישר בשנת תרנ"א בעודנו בבחרותו הדפיס ס' רחובות עיר [5]) היספות רבנים ומעט בקרת לס' עיר גבורים (ווילנא תר"ם) ויחלקהו חנם. בשנת תרנ"ב לקח לו לאשה את בת הנכבד ר' סנדר חיים זעטיל [6]) ויגע בתורה מעושר אשר הורישו אביו. ואף כי היה ידוע חולי שנים רבות, בכל זאת קרא הרבה בספרי השבלה וגם ידע שפות עמים רוסית אשכנזית ומעט צרפתית ושנה בדברי התלמודים והמדרשים. בדרך למודו רשם בגליונות מדרש רבה הגהות והערות ובאורים ישרים נכוחים למבינים. בקרת ממנו על ס' מגלת ספר להג"מ יעב"ץ נדפסה בהמליץ תרנ"ו נו' 163. בכלל היה בעל מדות טובות וירא שמים. בעת האחרונה תקפה עליו מחלתו עד מאד ויגוע ביום ב' דפסח תר"ם.

מווילנא ונזכר בק"נ צד 229), ב"ר שבתי הלוי הורוויץ ב"ר אברהם סג"ל הורוויץ (עין הרש"ש צד 250). — [2]) היא בת הר"ר יהודה ז"ש (היה רב מופ"ג גדול בתורה ומתמיד נפלא, מת בן ל"ג שנה כ"ת אייר תר"ב, ומ"כ במעלה הקברים, היה חתן הר"ר שלמה עליאן אחי הרב הצדיק ר' אורי' אבד"ק קראז), ואחיו המשביל ר"ז וואלף ז"ש בבריסק המה בני הר"ר שלמה זלמן ז"ש [אשתו מ' צערנא בת הר"ר זאב וואלף פסח"ס (ק"נ צד 217); אמו ש"ר ז' וואלף היא בת הרה"ג רש"ז מ"מ דשה), בהר"ר משה קלאצקי (ואשתו מ' פייגא — מ"כ בקאלווארייא — היא בת הר"ר יהודה ליב; וא"ר יה"ל אישקא היא בת הגאון בעל סדר הדורות), בהרה"ג ר' יצחק אבד"ק זאסלי בהרה"ג ר' שלמה זלמן מ"מ וד"צ דפה (ק"נ צד 123 וכס' זה צד 84). — [3]) הוא כעת אב"ד זעזמיר וחבר ס' משנת יקותיאל או גליון מהרי"ל (וואַרשא, תרנ"ג) והוא בן הר"ר יעקב אחי הר"ר מרדכי קראָיזער (עיין בשמו). — [4]) בשנות תרל"ו ותרל"ז בקרתי את הספר תולדות אנשי שם הנ"ל במאמרי "הרו עמל והוליד און" (השחר שנה ו' חוברת י"ב) ו"גאה וגאון" (השחר שנה ח' הוברת ו') ויקנא גם הרש"ז כמוני את קנאת האמת. — [5]) את ספרו זה שלח אל גדולי התכמים בתו"ל הר"ר יעלינעק, שוחה"ט, ר"ר קויפמאן, הר"ש באבער ועוד והם הושיבוהו דברי חן ותודה. — [6]) ר' אלכסנדר סנדר חיים (חתן הר"ר מרדכי, בהגביר ר' ישכר בערוש, בהרה"ג ר' יהודה ליב בהגר"א, עיין ר' יצחק דנציג, צד 178), ב"ר שלמה זלמן זעטיל (חתן הר"ר צבי הירש הלוי הורוויץ מברדיטשוב), ב"ר יצחק ליב זעטיל ב"ר מיכל קצין (עיין ר' גרשון אמשטרדם צד 240).